ZAHRADA

Jiří Mareček

ZAHRADA

Prof. Ing. Jiří Mareček, CSc.

Věnováno památce nadějného zahradníka,
mého syna a nejlepšího přítele
Ing. Jiřího Marečka

* *5. 11. 1959*

† *17. 8. 1988*

Recenzenti
Prof. ing. J. Machovec, CSc.
Ing. B. Vlášek

© **Nakladatelství NORIS, Praha 1992**
ISBN 80-900908-1-8

Obsah

Předmluva 9

Vývoj vztahu člověka k zahradě 11

Základní funkce zahradního prostředí 31

Hospodářská funkce zahrady 33

Mikroklimaticko-hygienické funkce zahrady 38

Obytná a rekreační funkce zahrady 51

Obecně ekologické funkce zahrady 59

Význam zahrady v urbanistických koncepcích sídel 64

Funkčnost zahrady z hlediska její proměnlivosti v prostoru a čase 69

Intenzita funkční působnosti zahrady 72

Estetika zahradního prostředí 75

Proces estetického vnímání 78

Zahradní kompozice 79

Vztahy mezi zahradními kompozicemi 84

Zahradní kompozice jako jednota hospodářských a estetických funkcí 91

Proměnlivost zahradní kompozice v prostoru a čase 95

Světlo a stín v zahradním prostředí 95

Barevnost zahrady 98

Zrcadlení a zrcadlové zahradní partie 103

Tvary a jejich využití v estetice zahrady 104

Proporcionalita a měřítko zahradního prostoru 110

Formy řádu v zahradní kompozici 114

Zahradní dominanty 122

Harmonie a kontrast v zahradním prostředí 125

Velikost tvarů a zorné pole v zahradní kompozici 129

Textura a její využití v estetice zahradního prostředí 131

Uplatnění perspektivy v zahradní kompozici 133

Zahradní iluze 134

Výtvarná charakteristika přírodních prvků 137

Terén a jeho vztah k estetice zahrady 140
Estetika vody v zahradě 142
Živočišný svět a jeho uplatnění v estetice zahrady 144
Půdní a klimatické podmínky jako estetický činitel 146
Rostlinný materiál a jeho estetické hodnoty 147
Jehličnany a stálezelené dřeviny 147
Opadavé listnaté dřeviny 149
Pnoucí dřeviny 151
Květiny 153
Trávníky 162
Mobilní zeleň 167
Výtvarné vztahy přírodních prvků 168

Komplexní řešení zahrad 175

Předzahrádka rodinného domku 177
Zahrada u samostatného rodinného domku 183
Zahrada s excentricky umístěným rodinným domkem 189
Zahrada u rodinného dvoudomku 191
Dvě sousední zahrady dvoudomku 197
Zahrada u řadového rodinného domku 199
Řešení zahrad u tří sousedních řadových rodinných domků 205
Zahrada u atriového domku 207
Atriová zahrada obytného typu 211
Atriová zahrada přírodního typu 213
Zahrada jako součást nájemního bytového domu 215
Obytné zahrádky u nájemního bytového domu v novější volné sídlištní zástavbě 217
Společně využívaná obytná zahrada u nájemního bytového domu
ve starší obytné blokové zástavbě 219
Střešní zahrada 221
Střešní zahrada u rodinného domku 225
Extenzivní vegetační kryt na rovné střeše garáže 227
Zahrada na svažitém pozemku 229

Zahrada na mírně odvráceném svahu 233
Zahrada na prudkém přivráceném svahu 235
Zahrada ze starého venkovského dvora 237
Přeměna dvora dřívější zemědělské usedlosti na zahradu 241
Zahrada u rekreační chalupy 243
Zahrada u rekreační chalupy v obci 249
Zahrada u rekreační chalupy ve volné krajině 251
Zahrada u chaty 253
Zahrada u chaty umístěné na rozhraní lesa a údolních luk 257
Zahrádka v zahrádkové osadě 259
Zahrádkové osady a jejich vztah k pojetí osadních zahrádek 260
Obecné zásady pro řešení osadních zahrádek 265
Osadní zahrádka se smíšeným pěstitelským využitím
a s možností přechodného rekreačního ubytování 267
Vinařská zahrádka ve specializované osadě 269
Zahrádka v dočasné zahrádkové osadě 271
Přírodní zahrada 273
Přírodní zahrada v zastavěné části obce 277
Sbírková zahrada 279
Skalničková sbírková zahrada 283
Sbírková zahrada vřesovištních rostlin 285
Modrá zahrada 287
Malá vodní zahrada 291
Zahrada pro těžce mobilní občany 297
Zahrada pro těžce mobilní občany u řadového rodinného domku 301
Seznam použité literatury 302

Předmluva

Poslání zahrad v našem životě je často chápáno velmi jednostranně a zkresleně, v názorech na funkčnost zahradního prostředí existuje velmi mnoho krajních poloh. Na jedné straně jsou to názory, které snižují poslání zahrady na jakousi společenskou nutnost, takzvaně něco udělat s plochou, která zbyla po dostavbě našeho domu, jindy je na zahradu nahlíženo jako na výhodný prostředek k dalšímu získávání peněz za prodej jejích plodů. Dlouho po druhé světové válce byl u nás rozvíjen názor, že okrasné a obytné zahrady jsou nežádoucím přežitkem předválečné minulosti a práce na zahradě pak zastíraným únikem před požadovanou společenskou aktivitou. Dnešní určitá větší či menší bezradnost nad tím, co se zahradami dál, je tedy víceméně přirozená.

Význam zahrad je předně záležitostí veřejnou. Je to dáno zejména jejich značnou plošnou výměrou. Ve většině našich sídel jsou zahrady plošně největším vegetačním útvarem, takže veřejná zeleň představuje téměř vždy pouze malou část jejich výměry. Z hlediska prostorového rozmístění pak zahrady prolínají valnou částí sídla, takže vytváří ekologicky velmi účinnou vegetační strukturu. Veřejné zájmy zahrady naplňují dále tím, že zejména jejich mikroklimaticko-hygienická funkčnost přesahuje rámec vlastních pozemků a že jsou v řadě případů funkčně nezastupitelné jinými útvary zeleně. Péče o obytnou a okrasnou zahradu je jedním z mála způsobů trávení volného času, který nespotřebovává, ale naopak vytváří nové hodnoty, a navíc, za vlastní prostředky majitele. Velmi aktuální úkol, zlepšovat životní prostředí v sídlech, se proto v žádném případě neobejde bez jejich určité účasti.

Základní pozitivní funkčnost zahrady je však třeba spatřovat v jejím vlivu na konkrétní potřeby jednotlivce a na rozvoj jeho osobnosti. Práce na zahradě člověka vychovává k pochopení biologické podstaty jeho bytí a rozvíjí v něm nové a další formy estetického vnímání přírody. Aby mohla toto své poslání splnit, musí k ní mít její majitel či uživatel určitý osobní vztah, který bychom měli považovat za nejcennější devizu a užitek. Do náruče naší zahrady bychom se tedy měli těšit, měli bychom ji stále nově tvořit, protože jako živý organismus nebude nikdy zcela dokončena. Zahrada naplněná projevy svého amatérského tvůrce nebude asi vždy právě nejkrásnější, protože založit a dobře uspořádat zahradu je právě tak profesně náročná věc, jako postavit dobrý dům nebo vymyslet perfektní stroj. Tato "z duše rostlá" zahrada však bude mít to nejcennější, jakési její vnitřní teplo a svoji vlastní filozofii. Takovéto prožité a procítěné zahradě rádi odpustíme různé estetické chyby a snad i trpaslíky, zvláště pak v takovém rodinném pojetí, jak nám skřítky své zahrádky, dobráka Leoška a divícího se Divoně líčí Kamil Bednář v publikaci Zahrada přítelkyně.

Zahrada, kterou vymyslel pouze projektant bez naší účasti tak, že zde neponechal prostor pro určitý stupeň uplatnění naší osobnosti, může být sice zahradou krásnou, ale bude zpravidla vždy současně i zahradou chladnou, v níž jsme pouhými cizími hosty.

Posláním této publikace je pomoci tvůrcům a spolutvůrcům vlastních zahrad. Její obsah se proto jen velmi lehce dotýká minulosti, a to proto, abychom si uvědomili, že zahrady jsou záležitostí světovou a že problémy s jejich řešením provázejí člověka již několik tisíc let. V kapitole o funkčnosti zahradního prostředí bychom si měli uvědomit správný význam tak nepřesně vykládaného a bohužel i aplikovaného pojmu, kterým je tzv. "užitek zahrady". Rozsáhlá kapitola o estetice nechce být receptem na krásu, ale pouze výkladem ke způsobu myšlení při utváření výtvarných hodnot našich zahrad. Závěrečná kapitola, zahrnující konkrétní situace možného uspořádání různých typů zahrad, není chápána jako vzorkovnice pro kopírování, ale jako metoda ke komplexnímu zvažování všech hledisek při řešení zahrady jako celku.

Publikace by měla posílit zejména amatérský proud tvůrců našich soudobých zahrad, protože právě ten je z hlediska trvalých a dlouhodobých zahradních hodnot nejcennější. Velikost a klasičnost vysoké

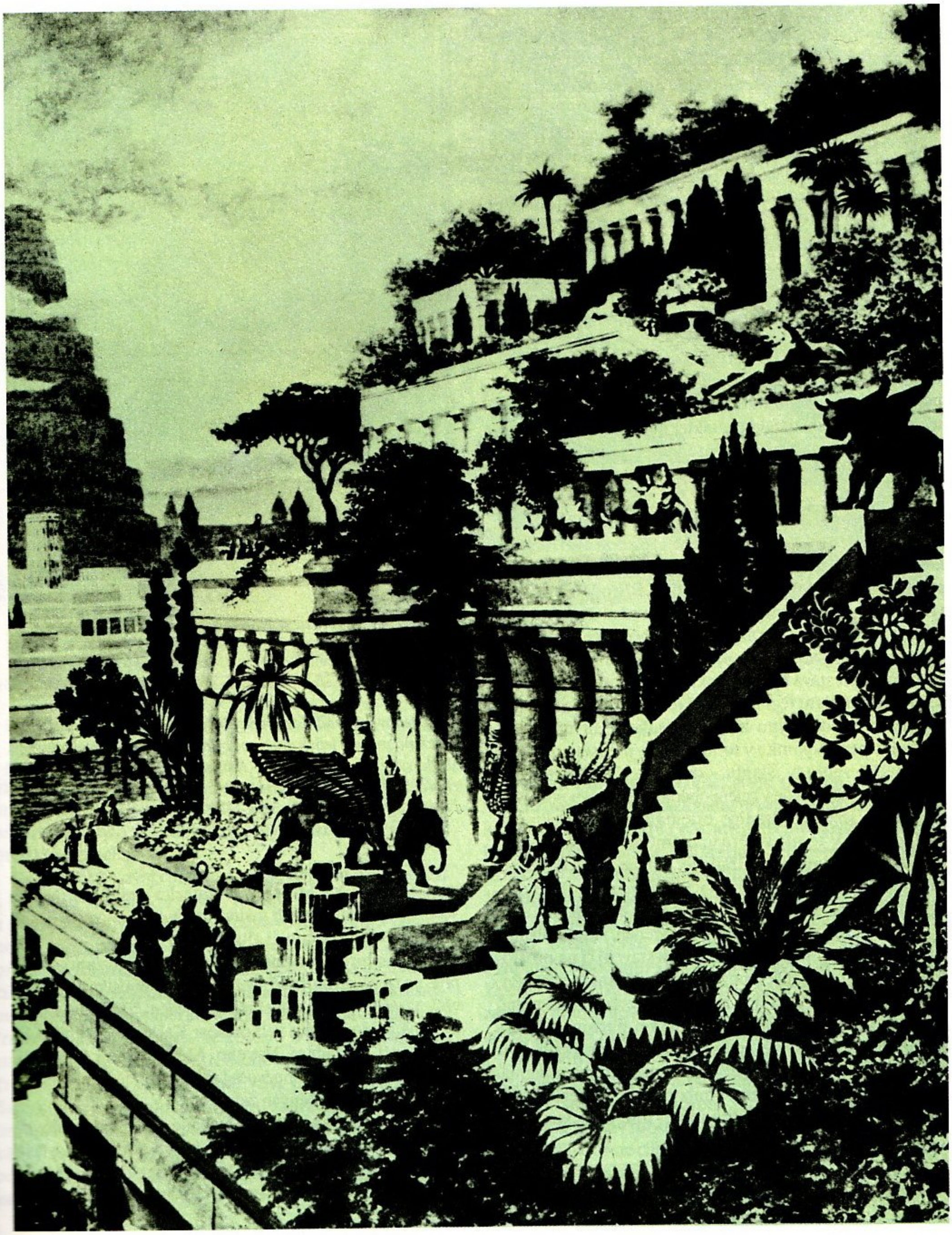
kultury zahrad ve Velké Británii nespočívá pouze ve vynikajících myslitelích a tvůrcích této země, ale současně i ve vysoké úrovni širokých vrstev jejího obyvatelstva. Bylo by velkou chybou nerozvíjet u nás souběžně s vysoce fundovanými zahradními architekty také spolutvůrce a realizátory jejich záměrů, kteří svojí činností a myšlením vytvářejí atmosféru společenské potřeby krásných zahrad jako jednoho z významných projevů naší národní kultury.

V Průhonicích 30. května 1991

Prof. Ing. Jiří Mareček, CSc.

Souběžné uplatnění hospodářských a obytných funkcí bylo charakteristické již pro egyptské zahrady. V návaznosti na dům zde byla pěstována vinná réva i ovocné stromy, rozvíjena krása vody ve formě bazénů s vodními ptáky a rostlinami a stavěny zahradní odpočinkové pavilóny. (Rekonstrukce Charles Chipiez 1883 - J. S. Berrall-The Garden).

Visuté zahrady královského paláce v Babylóně vynikaly nesmírným bohatstvím a přepychem. Pro svoji ženu Semiramis je dal vybudovat král Nabukadnezar (Rekonstrukce stavu - American Museum of Photography, Philadelphia - J. S. Berrall - The Garden).

vývoji, kde významnou úlohu sehrála i rostoucí koncentrace obyvatel ve městech, však postupně toto hospodářské poslání ustupuje nově se uplatňujícím funkcím obytným, společenským a reprezentačním. Zahrady bohatých Římanů jsou pak proto členěny do více částí, s diferencovanou funkčností.* Domy jsou rozšiřovány o sloupový peristyl, to je o zahradně upravené nádvoříčko s vodní nádrží ve středu a se sochami, vázami a okrasnými rostlinami pěstovanými často v nádobách. Rostoucí touha městského obyvatelstva po volné přírodě se projevuje nejen v četných malbách iluzívních krajin na stěnách domů, ale zejména i nárůstem dočasných letních venkovských sídel a předměstských letohrádků s nově budovanými zahradami. Mimořádný rozsah měly zahrady kolem sportovních a kratochvilných zařízení, zejména hřišť, hipodromů, stadionů a naumachií.** Zahrady římského venkova si zachovaly tradiční ráz jižních obytných zahrad se stinnými atrii, pergolami, ovocnými sady a terasovými vinicemi. Podobný, převážně hospodářský charakter měly i zahrady chudších městských obyvatel, přičemž pro jejich nejchudší část byly i tyto prosté zahradní plochy naprosto nedostupné.

Středověké zahrady odpovídaly svým celkovým pojetím novým názorovým proudům, jejichž základem bylo rozšíření křesťanství. Tato skutečnošt si vynutila nejen nový životní styl, ale i nový názor na estetiku vůbec. Příroda a realita života jako základní inspirační zdroj umění řeckého byla nahrazena potřebou dokazování existence duchovní reality. Tyto podmínky středověku jsou hlavním důvodem toho, že zahrada přestává být architektonickou kompozicí. Prostorové uspořádání těchto zahrad je dáno především praktickými hospodářskými hledisky a nikoliv širším výtvarným záměrem. Výjimku v tomto směru představují pouze středověké zahrady islámu - od Indie až na Pyrenejský poloostrov, kde se dále v celém období středověku udržovaly a výtvarně rozvíjely tradice orientálních architektonických zahrad. V tomto směru je známý např. maurský soubor zahrad Alhambry v Granadě, patřící k nejcennějším zahradám všech věků, zahrady v indické Agře, jež byla dočasným sídlem Velkých Mogulů, a řada dalších.

Středověké zahrady na sever od Pyrenejí, Alp a Balkánu, rozvíjející se zejména u venkovských stavení či na prostorově značně omezených pozemcích měšťanské zástavby, byly využívány především hospodářsky, což bylo mimo jiné dáno i středověkým náboženským purismem, který považoval za hříšné vše, co bylo pouze pro potěšení. Byly zde proto pěstovány především ovocné stromy, zelenina, rostliny léčivé, aromatické a symbolické (vyjádření božské lásky, nevinnosti panny Marie apod. - lilie, růže, konvalinka atd.), částečně i rostliny k oddechu - zejména formou ve své době oblíbených drnových laviček, ale i prostřednictvím lázně, bazénu či altánku.

Středověké hradní zahrádky byly zpravidla vždy plošně velmi omezené, protože jejich existence byla dána především okrajovými, zbytkovými plochami uvnitř hradeb. Měly většinou pěstitelský charakter, bez výraznějšího výtvarného záměru (Bibliotheque Nationale, Paris - J. S. Berrall - The Garden).

Větší plochy hospodářsky využívaných zahrad byly pro omezené prostorové možnosti měst umisťovány téměř vždy na vnější straně hradebního opevnění.* V tomto smyslu je třeba připomenout velkorysost Karla IV., který ve 14. století při zakládání Nového Města pražského pojal do vnitřku městského opevnění velký podíl těchto, zejména hospodářsky zaměřených zahrad.

Zahradní prvky, i když v omezené míře, se uplatňovaly i na hradech, jejichž existence byla pro středověk zvláště typická. Jednalo se o tzv. "hradní zahrádky", které využívaly víceméně náhodných nezastavěných a zpravidla vždy malých

*) *Viridarium se soustředěním stále zelených rostlin, solarium jako zahradní terasa na střeše domu, rosarium se soustředěním růží, pomarium s hospodářskými, zejména ovocnými dřevinami atd. Různé typy starořímských domů s jejich zahradním vybavením nám odhalují zejména vykopávky v Pompejích.*

**) *Obrovské oválné vodní nádrže pro možnost napodobení válečných námořních her.*

*) *Z tohoto hlediska je zajímavé zjištění z Nového Města nad Metují z r. 1901, které uvádí Dokoupil (1957): "K budovám některých nově stavěných domů ve městě byly přidělovány v předměstí před hradbami zahrádky, jejichž parcelace a přidělování majitelům bylo provedeno v tomtéž pořadí, v jakém stály jejich domy ve městě."*

Detail vyobrazení prostoru v okolí dnešního Karlova náměstí v Praze z roku 1685. Z kresby je patrný značně velký podíl zahrad v obytných blocích východně od náměstí (Folprechtus van Ouden).

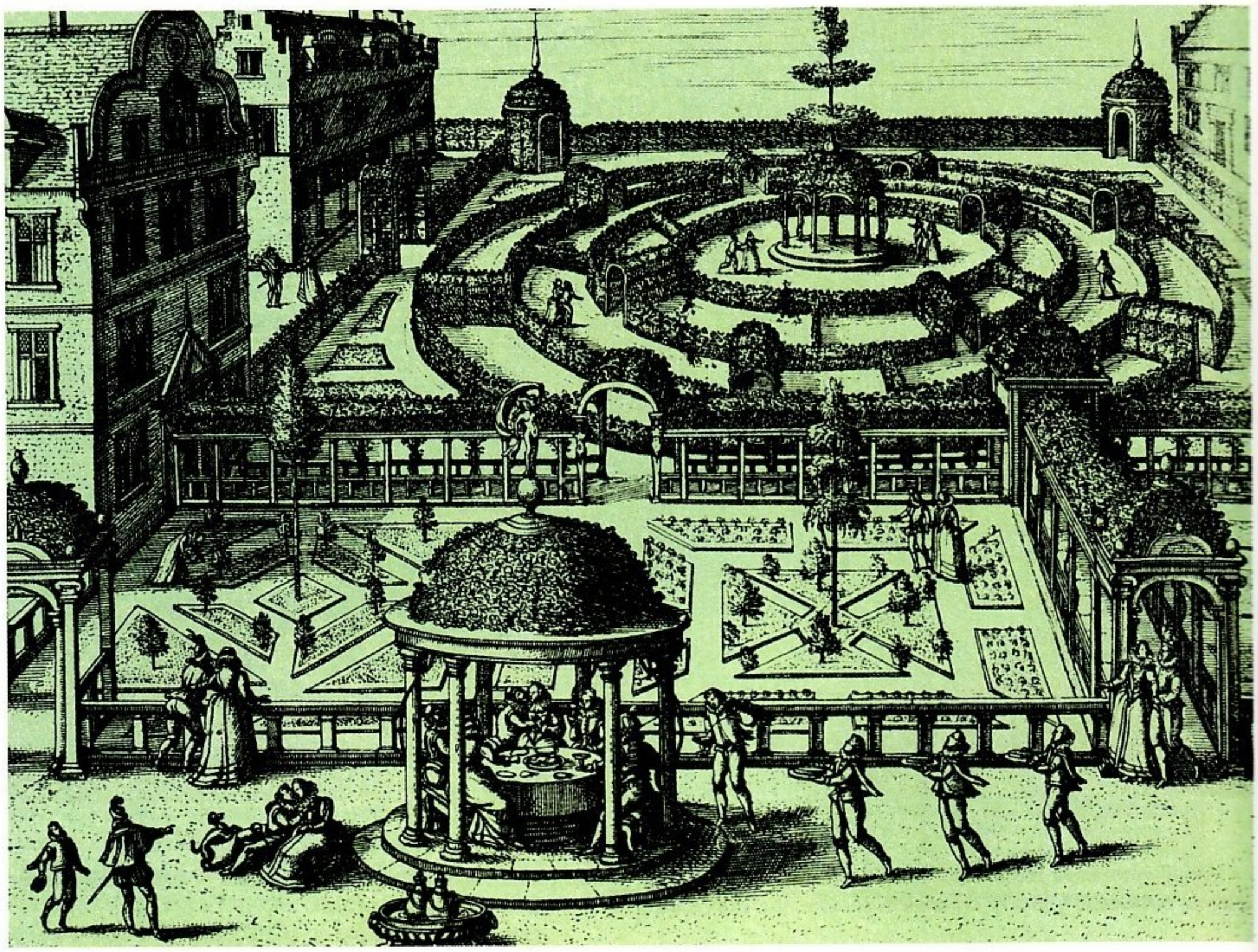
ploch mezi budovami a hradbami. Výtvarný záměr vztahu budovy a přilehlé zahrádky se zde proto nijak výrazně nerozvinul a tyto zahrádky byly tedy pouze prostými pěstitelskými plochami.

Středověký rozvoj církevní moci se velmi výrazně odrazil i v rozvoji klášterů a jejich zahrad. Práce na zahradě a pěstování léčivých rostlin představovaly velmi významnou činnost zejména některých řádů. Klášterní zahrady proto byly často členěny do většího počtu funkčních celků, čímž postupně vznikaly určité zahradní soubory. Okrasnými rostlinami nejvyšperkovanější byl zpravidla vždy tzv. "rajský dvůr", přiléhající ke kostelu a vymezený ze čtyř stran křížovou chodbou. Střed zahrady rozdělený na čtyři čtvercové plochy tvořila téměř vždy studna nebo kašna. Samostatnou zahradou byla často zahrada léčivých rostlin, dále zelinářská zahrada, často i štěpnice (ovocný sad), někdy vinice či chmelnice. Klášterní zahrady byly tedy svým způsobem dlouhodobým pokračováním tradice římské zahradní kultury.

Zahrady období renesance představují významný přelom v dalším rozvoji evropského zahradního umění. Myšlení scholastického středověku je zatlačováno humanistickou kulturou, filozofií, vědou, náboženství přestává být jedinou funkcí umění. Zcela zásadní vliv na rozvoj renesančních zahrad v Evropě a tedy i u nás měly italské renesanční zahrady navazující svým pojetím na antické myšlenkové tendence a racionální přístupy k životu a k umělecké tvorbě. V souladu s nástupem těchto nových myšlenkových proudů, jejichž konkrétním projevem byla touha jedince po svobodném uplatnění a radosti z pozemského života, se nutně změnily i názory na celkové pojetí zahrad. Mění se zejména kvantitativní možnosti dalšího rozvoje zahrad. Místo těžko dostupných hradů se staví zámky s vhodnými podmínkami pro realizaci zahrad a parků. Zpětně se zvětšují i plochy měšťanských zahrad, takže zahrady tohoto nového typu již nejsou ani zdaleka pouze záležitostí šlechtických a panských sídel.*

Kvalitativní změna v pojetí renesančních zahrad spočívá především ve značném zvýšení jejich společenské funkce. Zahrada se stává prostorem pro reprezentaci, místem k přijímání hostů i prostředím k radovánkám. Z toho plyne i změněný názor na chápání její výtvarné působnosti. Krása je proto spatřována nejen v zahradních detailech, v jednotlivých rostlinách či stavbách, ale rovněž i v celkové výtvarné koncepci zahrady. Proto je u těchto zahrad mimo jiné kladen velký důraz na výtvarnou souvislost budovy

*) *Jedním z projevů rostoucích zájmů o budování zahrad bylo i vydání knih "Štěpování rozkošných zahrad" a "Bylinné zahrádky", které u nás vyšly tiskem v polovině 16. století.*

Touha člověka po svobodném uplatnění a radosti z pozemského života se odrazila v uspořádání a ve společenské funkci renesančních zahrad. Sloužily k reprezentaci, přijímání hostů a byly místem radovánek. Jejich výtvarné pojetí se nespokojovalo s pouhou krásou jednotlivých detailů, ale řešilo estetickou koncepci zahrady jako celku (Vredeman de Vries - zahrada s besídkami a loubím).

a jejího zahradního prostředí. * Při akcentování výtvarné jednoty zahrady jako celku má význam určitý jednotící řád. Z tohoto hlediska je přínosem renesance mimo jiné i široké uplatnění tzv. rytmu. K jeho vytvoření se využívaly např. zahradní cesty, geometrická členitost ploch, zahradní terasy a schodiště, lodžie, sochařská výzdoba, vodní nádrže, způsob výsadeb rostlin, podřízenost použití rostlinného materiálu architektonickým požadavkům apod.

Renesanční zahrady byly charakteristické svým pravidelným geometrickým, často až jednotvárným architektonickým členěním a sestavou čtverců či obdélníků. Tyto plochy a jejich sestavy byly vyplňovány trávníky, záhony, různými ornamenty tvořenými kamennou drtí, stříhanými plůtky nebo tvarovaným labyrintem.

Křížení cest mezi jednotlivými obrazci pak bylo často zdůrazňováno architektonickými prvky, sochami nebo tvarovanými dřevinami. Ve střední Evropě vznikají tři typy renesanční zahrady. První jsou zakládány jako novinka na často nepravidelných plochách středověkých hradů a klášterů (např. zahrada v Jindřichově Hradci a v Telči), další vznikají za hradbami jako samostatný "libosad" (např. Královská zahrada v Praze) a třetí jsou realizovány u nově budovaných zámků a paláců, jako jejich záměrná součást (např. zahrada se zámkem v Bučovicích).

Renesanční přístupy k tvorbě zahrad mají zcela rozhodující význam pro další rozvoj zahradního umění i proto, že dochází ke vzájemné spolupráci a syntéze všech zúčastněných oborů výtvarného umění. Jejich existence zapustila mezi nejširšími vrstvami lidí hluboké kořeny a připravila tak půdu pro další následný rozvoj zahrad.

Významným mezníkem v dalším rozvoji zahrad a parků je nástup baroka jako nového myšlenkového směru. Baroko má své základy jednak v dalším nárůstu církevní a feudální moci jednak v překonání základních, víceméně umělých výtvarných principů, tvořených v případě zahrad měřickým a formálním pojetím prostoru. U nás souvisí tyto změny s politickohospodářskou situací pobělohorské-

*) *Tuto zásadu stanovil v polovině 15. století Alberti v díle "De re aedificatoria" o spojení zahrady a domu v jeden nedílný celek. Toto estetické pravidlo platí dodnes jako základní kompoziční poučka pro jakoukoliv obytnou zahradu.*

ho období, v němž dochází k intenzívnímu rozvoji výstavby nových paláců, městských rezidencí, venkovských panských sídel, ale i klášterů a panských dvorů. Tato realita vyžaduje i nový typ zahrady, určené především k reprezentaci a ke zdůraznění stavovského sebevědomí, bohatství a moci. Novost ve výtvarném pojetí zahradního prostoru spočívá především ve zvýraznění již v renesanci známé osovosti, ve vztahu zahrad k okolní krajině a v komplexnosti zahradní kompozice. Jedná se tedy o principy, jež tvoří dodnes základní fond estetického ztvárňování zahrad a parků.

Osovost, která vytváří nový typ kompoziční jednoty, je nejčastěji vyjádřena zámeckou budovou nebo jinými stavbami a celkovým vyváženým uspořádáním hmot, zejména zeleně podél vymezené osy. Další princip, tj. pronikání zahrad mimo vlastní ohraničený rámec do krajiny, je jedním z nejvýznamnějších přínosů barokní zahrady a je hlavním principem monumentálního barokního výtvarného projevu vůbec. Komplexnost barokní zahradní kompozice spočívá v šíři použití různých estetických principů - využití průhledů, vodních ploch, architektonických doplňků, sochařské výzdoby a celé řady aplikovaných estetických pravidel a zákonitostí.

Barokní zahrady se projevovaly v Evropě i u nás ve dvou výrazných formách. Byla to předně tzv. italská barokní zahrada, komponovaná na svazích zejména formou systému teras, opěrných zdí, schodišť, doplněná galeriemi, kolonádami, lodžiemi, vodními bazény apod.* Jedná se o přímé pokračování italských renesančních zahrad, jejichž působnost se rozvinula uvedenými barokními principy. Druhou formou byly barokní zahrady plošného typu, vznikající v rovinatém terénu pod vlivem francouzských zahrad, zejména královského parku ve Versailles u Paříže. Tento park byl vytvořen systémem monumentálních přírodních prostorů, vymezených stříhanými stěnami basketů, grandiózními partery, hvězdicovými alejemi a rozsáhlými zrcadly vodních ploch s bohatými fontánami.**

Baroko lze tedy právem charakterizovat jako jedno z nejvýznamnějších tvůrčích období ve vývoji zahradní architektury. V našich zemích dalo vzniknout velkému množství vzorů, které měly zpětně výrazný vliv na formování našich národních názorů na estetiku zahrad a parků. Tyto vzory se uplatnily i při tříbení vkusu našich nejširších lidových vrstev a vytvořily tak základnu pro další masový rozvoj, zejména okrasných zahrad u nás. Tato základna spočívá v postupném soustřeďování a ověření sortimentu okrasných rostlin ve velmi různorodých podmínkách našeho státu a dále v praktické výchově celé škály odborníků - zahradníků, kteří byli schopni tyto zahrady zakládat i udržovat a dále tyto své zkušenosti šířit. Pozitivní vliv na naši národní kulturu, jemuž baroko v široké míře vytvořilo základ, pak pokračoval v dalších obdobích novými zahradními formami.

Ve výtvarném pojetí barokních zahrad se velmi významně uplatňovala osovost celé kompozice. Odrazem francouzského barokního parku je parter zámku v Lednici, jehož výrazná osa pokračuje v pohledu do okolní rovinaté lužní krajiny.

Konec 18. století vytváří podmínky pro vznik přírodně krajinářských zahrad a parků. Hospodářské a společenské události předznamenávající konec dlouhého feudálního období se projevují kromě jiného i v kritickém pohledu na pravidelný styl až dosud převládajících barokních zahrad. Pravidelnost barokních zahrad je chápána v přímém vztahu k absolutistickým rysům feudální společnosti, takže dobové filozofické teorie týkající se dalšího vývoje společnosti jsou plně na straně nově se utvářejícího anglického krajinářství. Tyto nové myšlenkové proudy, proklamující mimo jiné i návrat k volné přírodě, jsou předzvěstí nových směrů nejen v chápání zahrad, ale i v pojetí přírodního prostředí v životním stylu člověka vůbec.

Cesta k této další kulturně společenské metě společnosti však nebyla přímá. Byla především poznamenána romantismem, projevujícím se často naivními formami a určitou výtvarnou destrukcí starších barokních zahrad. Byly to např. různé romantické stavby pousteven, umělých zřícenin, náhrobků, egyptských pyramid, tajemných jeskyní apod. - to vše umísťované ve vybraných romantických zákoutích zahrad a parků.*

---

* *Zvláště cenný soubor těchto zahrad se u nás dochoval na svazích pod Pražským hradem. Jsou to zahrady Fürstenberská, Kolovratská, Pálfyovská, Ledeburská a dále miniaturní klenot představovaný zahradou Vrtbovskou.*

** *Mezi významné zahrady tohoto typu patří u nás zahrada v Jaroměřicích nad Rokytnou, Židlochovice, Milotice, Holešov, Dobříš, Hořovice, Hořín, Chroustovice aj.*

*) *Příkladem takové zahrady byl někdejší zámecký park ve slezských Rudolticích, zřízený hrabětem Josefem Vojtěchem z Holic kolem r. 1750. Dokoupil (1957) tento park velmi výstižně popisuje takto: "Zahrada svědčí o podivínství svého tvůrce, který zde soustředil maximální výběr všech zvláštností v naivní symbióze. Na uměle sestavené skále ruiny gotického hradu, vedle čínský chrám,*
(Pokračování odkazu na následující straně)

Kvalitativní proměny vývoje nové krajinářské úrovně zahradní architektury narůstají postupně v Anglii. Vznik tzv. anglického krajinářského parku je dán zejména třemi zdroji.

Předně je to přeměna anglické zemědělské krajiny na krajinu pastevní, započatá již v 16. století. Jejím konkrétním projevem byly četné porosty stromů v krajině, systémy živých plotů a velký podíl trvale zatravněných ploch. V důsledku této hospodářské činnosti vzniká svým způsobem krásná, hospodářsky využívaná parková krajina.

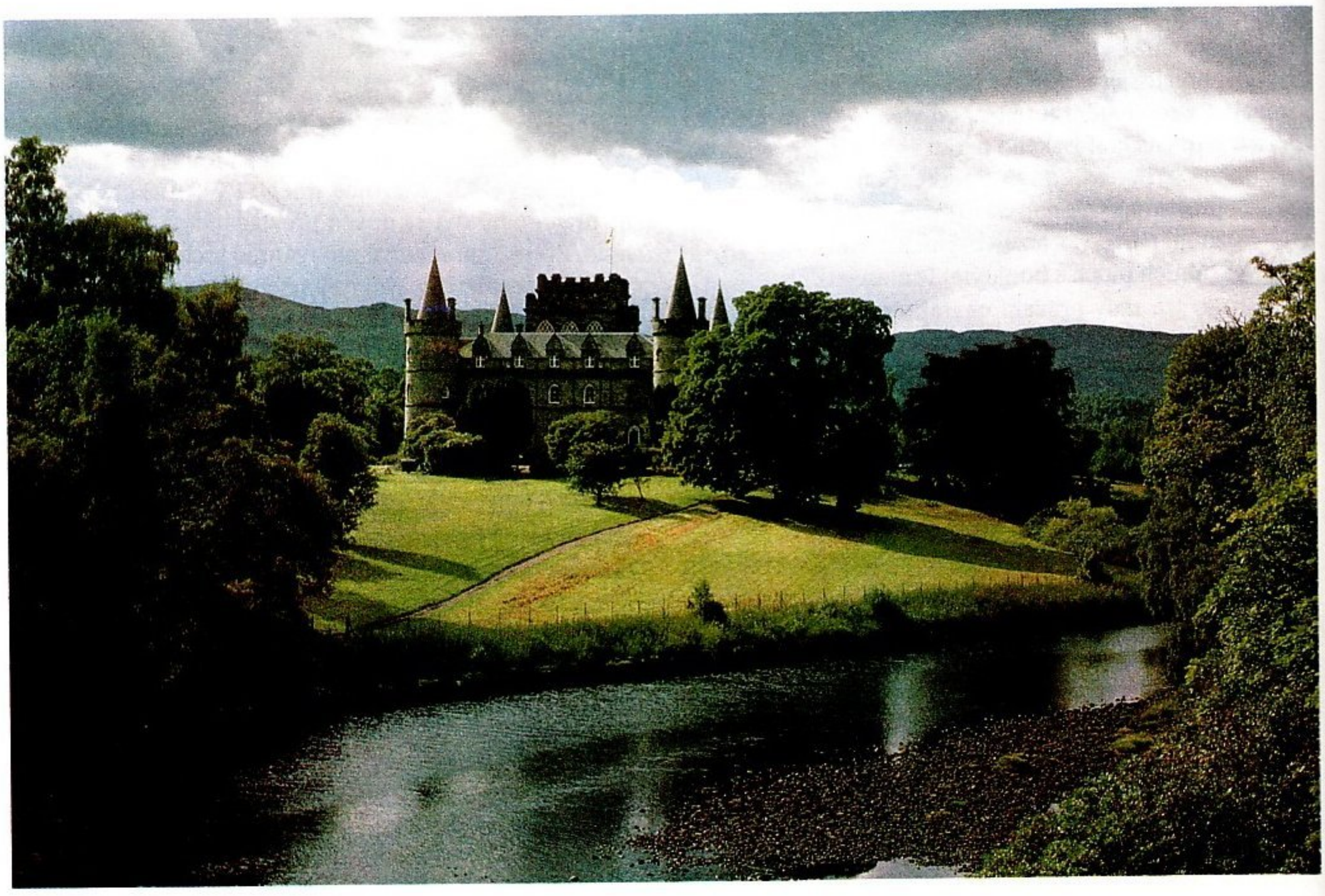
Druhým zdrojem bylo postupné rozvolňování francouzských barokních zahrad. Jejich původní záměr podřídit si rozsáhlá krajinná území geometrizováním (daleké přímé průhledy, tvarované okraje porostů apod.) byl myšlenkově i prakticky překonán a projevil se splynutím zahradního barokního záměru a volné přírody. Toto umocnění krásy volné přírody se dělo jednak používáním krajinných motivů a zdrojů v samotných zahradách a parcích*, jednak přímým pohledovým a prostorovým spojením těchto zahrad s vnějším krajinným prostředím neformálními (negeometrickými) průhledy a vyhlídkami.

Třetím zdrojem anglického krajinářského parku pak bylo barokně romantické malířství, k němuž se zakladatelé tohoto směru programově hlásili a z něhož čerpali inspiraci pro skutečné realizace tohoto nového záměru.

Anglický krajinářský park začíná koncem 18. století velmi intenzívně i tvorbu v jiných zemích a zasáhl svým vlivem postupně celou Evropu. V mnoha případech tak dochází ke znehodnocování některých starších zahrad renesančních i barokních s vysokou architektonickou hodnotou. V jednotlivých časových fázích tak vznikaly

byzantská kaple Božího hrobu a opět indická pagoda vedle staré poustevny. Hrabě zde zkoušel žít životem dávné Arkádie, obětoval u soch rozestavěných v hájích a u památníků předků v arkádské zahradě s vlastním mauzoleem. Při slavnostech za přítomnosti vzácných hostů ožívaly jeskyně umělých rudných dolů, město z domů tři střevíce vysokých bylo obydleno dětmi a místní vesnické krásky zastoupily odalisky v harému. Zahradu oživovalo několik rybníků a byla propletena kaskádami a vodomety, jichž tradice uvádí na 4 až 5 tisíc."

*) *Přirozené tvarování terénu, rozvolněné porosty stromů a keřů, voda ve formě přirozených jezer, potoků a říček, využití perspektivy, světla a stínu, kladení důrazu na specifickou krásu jednotlivých rostlin, nepravidelné úpravy jako výsledek kompozičních zákonitostí atd.*

Nové myšlenkové proudy hlásající návrat k přírodě našly pro své skutečně tvůrčí rozvíjení ideální podmínky na britských ostrovech. Vznikl zde sloh anglického krajinářského parku, který ve druhé polovině 18. století velmi intenzívně ovlivnil utváření parků v celé Evropě (Inverary Castle - Skotsko).

Obliba okrasných rostlin spojená s možností jejich dlouhodobé introdukce dala ve Velké Británii vzniknout celé řadě specializovaných sbírkových zahrad. Sortiment skalniček v botanické zahradě v Edinburghu.

Stourhead v jižní Anglii je jedním z nejstarších a nejkrásnějších dokladů anglického zahradnického pojetí krajinářské tvorby.

i u nás koncem 18. a počátkem 19. století přírodně krajinářské zahrady a parky. * Za vyvrcholení této tendence je u nás třeba považovat velkorysou parkovou úpravu prakticky celého lednicko-valtického panství, kteryžto záměr představuje dodnes jednu z nejvyšších hodnot svého druhu v Evropě.

Návrat zahrady k přírodě byl významně ovlivněn i poznáním čínského zahradního umění. Pro tuto čínskou zahradní tvorbu je charakteristické, že je uměním subjektivním, poněvadž přírodní jevy a použité prvky se zde stávají prostředkem vyjádření duševních stavů, mají výrazně symbolický význam. Smyslem těchto zahrad bylo působit na rozpoložení diváka a dosáhnout jednoty mezi povahou znázorňované krajiny - kompozice a pocity umělce či diváka - např. stesk, klid, veselost, vážnost, snění apod. Jednotlivé části zahrady tvořily ucelené obrazy, vyvolávající rozličné, často protichůdné dojmy a nálady. Divák pak podle své nálady vyhledával takový umělý obraz, který odpovídal jeho rozpoložení, nebo měl naopak určitý stav mysli ovlivnit či vyvolat.

V tomto smyslu jsou u čínských zahrad např. známé tři základní typy zahradních krajin - krajina líbezná, krajina hrůzná a krajina čarovná. Důležitým rysem čínské zahradní architektury je velmi výrazné spojení s jinými obory umění, zejména s malířstvím a literaturou. Zahrada tedy není pouhou estetikou přírody, ale současně i filozofií a poezií, což vede k dalšímu prohloubení symbolismu. Tento symbolismus se rozvíjel po dlouhá staletí, je značně složitý a vyplývá tedy ze zcela jiných filozofických a materiálních zdrojů než principy anglického přírodního parku. Oba tyto směry zahradně architektonické tvorby se projevily na sobě nezávisle v časově a společensky zcela odlišných obdobích.* Čínské zahrady tedy nejsou příčinou anglického přírodně krajinářského parku, ale pouze dobovým stimulem při rozvíjení sentimentálního směru krajinářského parku v Evropě. Angličané však byli prvními, kdo pochopili hloubku a význam čínského zahradního umění a prvně s ním seznámili tehdejší kulturní svět.**

*) *Např. koncem 18. století park v Červeném Hrádku, Vlašimi, Krásném Dvoře, Nových Hradech, Veltrusích, Červeném Dvoře, Kroměříži a jinde.*

*) *Počátky čínského pojetí zahradního prostoru se kryjí s obdobím, kdy ve Středomoří začínají vznikat zahrady antické. Anglický park tedy vzniká mnohem později než čínské zahrady a současně mnohem dříve než samotná propagace čínského zahradního umění v Evropě.*

**) *Prvním propagátorem čínských zahrad v Evropě se stal sir W. Chambers, současník Brownův a tvůrce sentimentálního proudu anglického parku. Své poznatky o orientálních zahradách publikoval již v roce 1772 a ve svém parku v Kew u Londýna realizoval několik čínských zahradních staveb.*

Příklad uspořádání japonské zahrady takzvaného "pahorkovitého slohu". I. Kámen mudrců, II. kámen útesu, III. - IV. kámen přepadu, V. kámen šlépěje, VI. pahorek ve stylu Shin, VII. kámen mostního pilíře, VIII. kámen čestného místa, IX. kámen celkového pohledu, X. kámen obřadů, XI. kámen jeskyně, XII. kámen měsíčního stínu, XIII. kamenná svítilna stylu sněhu, XIV. kamenná svítilna slohu Kasuga, XV. vodní nádrž na způsob "kamene očekávání".

Koncepce krajinářského parku nezanikly a nestaly se pouhou historickou kategorií. Význam idejí této zahradně architektonické tvorby narůstá úměrně se zintenzívňováním všech civilizačních problémů a s ataky lidské činnosti na přírodní prvky životního prostředí člověka. Není tedy náhodou, že se jedná o výtvarný směr stále živý, který má velmi mnoho co říci i naší současnosti.

Posledním univerzálním uměleckým slohem je secese. Na konci 19. a počátkem 20. století velmi intenzívně zasáhla valnou část evropských zemí a severní Ameriku. Vzniká jako negace používaných výrazových forem historismu. Secese se snažila o syntézu mezi výtvarným uměním, literaturou a hudbou a vytvořila hlavní secesní znaky, kterými se staly ornamentálnost, lineárnost, plošnost, stylizace, asymetrie, barevnost a estetické využívání různých materiálů a předmětů. Pro secesi byla typická plynulá, často složitě utvářená křivka. Svým zvlněním vytvářela na ploše pohyb, podobně jako asymetrie. V barevnosti se pak zvláště výrazně uplatňovaly odstíny lomené a bílá barva.

Charakteristickým rysem secesní, zahradně architektonické tvorby byly formální zahrady, s výraznou stylizací přírody, jejíž tvary byly rozmanitě geometrizovány. Lineárnost byla uplatňována zejména vedením cest, tvarováním záhonů a travnatých ploch. Plošné působnosti bylo dosahováno velkými trávníkovými plochami, nízkými, kobercovými květinovými záhony, prostorově nerušenými vodními hladinami a potlačováním veškerých vertikálních prvků. Charakteristickým rysem pak bylo používání lehkého bílého nábytku a pergol. Asymetrie se v secesní zahradě dosahovalo rozmístěním základních prvků v zahradním prostoru - - stavby, stromy, barevná dynamika apod.

Pro secesní zahradní projev byly charakteristické i některé rostliny. Patří sem různé převisle rostoucí dřeviny, zejména smuteční vrby a břízy, popínavé rostliny využívané zejména jako tvarové doplňky secesních staveb a pro vytváření charakteristických treláží, malé stromové formy k vytváření stylisticky tvarovaných geometrických tvarů apod. Použití různých cizích druhů rostlin s exotickými tvary a barvami květů a listů přispívalo k rozvíjení charakteristické a požadované výrazové rozmanitosti. Specifičnost používaného sortimentu v secesních zahradních úpravách je jedním z dokladů toho, že zahradní slohy jsou neoddělitelné od určitého tematického sortimentu použitých rostlin.

Secesních zahrad v jejich charakteristickém a původním provedení se do dnešních dob zachovalo bohužel jen velmi málo, zejména pro výrazné a dlouhé období jejich následné negace.

Důležitou kategorií sídelní zeleně v našich zemích jsou venkovské zahrady. Vyvíjely se do značné míry zcela nezávisle na dobových uměleckých slozích a tendencích, v plné závislosti na životním stylu a možnostech venkovského obyvatelstva v tom kterém období. Jako největší útvar vesnické zeleně vždy měly a mají význam nejen pro jejich přímé uživatele, ale velmi významně se uplatňovaly a uplatňují i při utváření prostorových, hygienických a estetických poměrů celé obce.

Zahrady venkovských usedlostí měly s ohledem na ekonomické a společenské postavení jejich uživatelů téměř vždy výlučně hospodářskoprovozní charakter. V českých zemích jejich původ souvisí v mnoha případech s tzv. "čtvrtou stranou", to je s intenzívně hnojeným, obdělávaným a využívaným pozemkem v době trojhonného hospodaření.* Pěstovaly se zde ve své době významné a cenné plodiny, jako byla např. zelenina, léčivé rostliny, luskoviny, někde konopí či chmel, v pozdějších dobách zde začínala i kultura brambor.** Pro svoji přirozenou chráněnost byly tyto plochy hospodářsky využívány i k chovu včel, jako výběhy pro mladý dobytek či místa vhodná pro tzv. "bělení prádla" a pro celou řadu dalších provozních a pěstitelských funkcí. Pozdější celkový rozvoj zemědělské výroby a změny v její struktuře spolu s tradovanou zvyklostí intenzívně obhospodařovat zejména ty pozemky, které jsou co nejblíže zemědělské usedlosti, to vše bylo spolu se starou ovocnářskou tradicí českého venkova příčinou toho, že se tyto prostory začaly postupně přeměňovat do dodnes zachovaných forem ovocných zahrad. Charakteristickým rysem venkovských zahrad bylo jejich prostorové oddělení od obytného venkovského domu plochou provozního dvora.

Venkovské zahrady představovaly velmi významný útvar zeleně, který byl naprosto nerozlučně spojen s celkovým uspořádáním a půdorysným typem každého venkovského sídla. Lipnice na Plzeňsku.

*) *Trojhonné hospodaření bylo dáno tzv. trojhonným osevním postupem. Veškerá orná půda byla rozdělena do tří částí či stran nebo honů, na nichž se postupně střídal ozim, jařina a úhor, na němž půda nebyla oseta. Při nedostatku hnoje úhor zlepšoval úrodnost půdy.*

**) *Brambory se začaly v Čechách pěstovat jako hospodářská plodina v polovině 18. století.*

Kvalitativně zvláštní součástí venkovských zahrad se postupně staly předzahrádky. V nejstarších dobách většinou neexistovaly pro značný hospodářský provoz, jenž se soustřeďoval v celém, společně využívaném návesním či uličním prostoru. Jejich vznik je nejčastěji spojován s potřebou chráněné a dobře dostupné plochy pro předpěstování zeleninové sadby*, nebo s pěstováním léčivých bylin. Postupem doby, tak jak vznikaly možnosti pěstovat tyto rostliny jinde, hlavně na záhumenních zahradách, stávala se tato zahrádka čistě okrasným prostorem. Průčelí domu, kterému byla z hlediska jeho estetické působnosti vždy věnována největší pozornost, vytvářelo tak spolu s okrasnými rostlinami předzahrádky jeden výtvarně působivý celek. Jeho zvláštnost spočívala mimo jiné v určitém typickém sortimentu zde pěstovaných rostlin i v jejich rozmístění. Všechny tyto hodnoty měly své místní a krajové zvláštnosti. Výtvarná působnost předzahrádek vynikala vždy nejvíce u půdorysně soustředěných typů vesnic, zvláště u obcí návesních, silničních a ulicových, kde architektura jednotlivých stavení spolu s nízkou zelení předzahrádek vytvářela tvarově a barevně velmi působivý rámec celému vnitřnímu prostoru obce.

Celkové pojetí zeleně venkovských usedlostí nebylo vždy dáno pouze hospodářskými či estetickými důvody. Její prostorové rozmístění či druhová volba byly velmi často ovlivňovány určitou zvykovostí či symbolikou. Byly to např. různé památné stromy vysazované zde na počest narození nového obyvatele domu, dále to byly stromy spojované s určitou vyšší či léčivou mocí, dřeviny uctívané pro jejich stáří nebo z důvodů úcty k předkům, kteří je vysazovali apod. Stromům se někdy přisuzovala ochranná moc. V dobách nebezpečí se k nim proto zakopávaly nebo se do jejich dutých kmenů ukládaly různé cennosti.

Výrazným rysem venkovské zeleně, který velmi dlouhodobě a účinně ovlivňoval její utváření, bylo dodržování určité zvykovosti a tradice. Vedle typických oblastně rozšířených lidových staveb můžeme tedy v tomto smyslu konstatovat i určitou typičnost či krajovost v pojetí zeleně. Tyto místní zvyky a dodržování tradic se u zeleně projevovaly ve dvojím smyslu - jednak v jejím prostorovém rozmístění, jednak ve volbě konkrétních druhů dřevin.

Tak např. v Čechách bylo takovým výrazným zvykem vysazovat stromy u vjezdů do stavení, často při použití jednoho druhu dřeviny na území celé obce.* Na Moravě se v těchto místech vysazovala spíše loubí tvořená vinnou révou. Svoji tradici měly stromy situované mezi budovami jako ochrana před rychlým rozšiřováním požárů. Rozložité koruny opadavých listnáčů dobře chránily tehdejší krytinu (došky, šindele) před nárazy větru. Proto nejmohutnější stromy bývaly v našich horských a podhorských oblastech téměř vždy z návětrné strany stavení. Jsou známy rovněž i speciální výsadby stromů s tradovanou funkcí bleskosvodů, stromy se širokými a hustými korunami byly tradičně využívány jako jednoduché přístřešky na nádvořích, před hospodami a kovárnami, typické byly i časté výsadby odpuzující hmyz.**

Svoji tradici měla i osobitost řešení individuálního odpočinku venkovských obyvatel. Zemědělci se po celodenní práci zpravidla neuchylovali do uzavřené intimity zahrady či oploceného dvora, ale spíše na lavičku pod stromem nebo v loubí před domem, kde byli v přímém styku s čilým ruchem návsi nebo ulice. Tento jev, přežívající na našem venkově mnohde až do dnešních dnů, se dá vysvětlit zejména tím, že styk s dalšími lidmi byl pro zemědělce pracujícího po většinu dne v odloučenosti širých polí příjemnou a mentálně potřebnou změnou.

Vesnické zahrady byly ve svém celku značně významným prostorovým prvkem, dotvářejícím tzv. půdorysný typ obce. V soustředěných půdorysných typech našich obcí měly zahrady dvě možné polohy. Předně to byla poloha za stodolou, takže zahrady ve své vzájemně návazné poloze vytvářely souvislý prstenec nebo pásy zeleně na obvodu obce a podílely se tak spolu s návaznými ovocnými alejemi na spojení vesnických sídel s okolní krajinou. Druhou polohou bylo využití prostoru mezi provozním dvorem a stodolou, kde přechod do krajiny vytvářely řady stodol navazujících na obvodní záhumenní cestu. Zahrady v tomto případě vytvářely vnitřní zelený pás obce. Smysl pro řád a systém projevoval se v daném případě v tom, že určitý typ této polohy dodržovala bez rozdílu vždy celá obec. Pozdější majetková diferenciace venkovského obyvatelstva projevovala se mimo jiné i tzv. domkařskou výstavbou, jež postupně narušovala původní půdorysnou čistotu vesnických sídel. Určitá chaotičnost této zástavby byla i v nepravidelném rozmístění a v rozdělení velikosti zahrad. Celkově lze tedy konstatovat, že zahrady se v kon-

---

*) *Dr. J. Pohl (1927) v tomto smyslu uvádí: "V dřívějších dobách sloužila náves často zájmům hospodářským, což vyplývá i dosud z názvu 'Hlavatka', zachovaného pro pojem návsi v obci Hrošce a Bílém Újezdu na Opočensku a podle sdělení i v Lipnici na Plzeňsku. Na "Hlavatce" dostal každý hospodář část oplocené zahrádky, kde vysával semeno staré odrůdy zelí "Hlavatky" pro sadbu. Tyto Hlavatky později zanikly a jejich funkci převzaly malé zahrádky, umístěné přímo před staveními jednotlivých usedlostí."*

*) *Štěpánek a Mareček (1958) uvádějí, že tyto výsadby prostorově sjednocovaly nejen celé průčelí jednotlivých usedlostí, ale svým způsobem i celý prostor návsi nebo ulice. Opakováním stejného nebo podobného prvku ve stejném místě bylo dosaženo určité jednotnosti a souvislosti mezi jednotlivými, často různorodě utvářenými stavbami nebo prostory v obci.*

**) *V tomto smyslu byl nejčastěji používán vlašský ořešák, někdy střemcha vonná a jiné druhy stromů.*

Dnes je svatého Matěje:
Kudy se hlas můj rozleje,
ať všude ovoce hojně je!
Pán Bůh rač nám dáti,
abychom měli co trhati:
jabka, hrušky, kadlátka,
ať je toho plná zahrádka.

M. Aleš

Stromy rostoucí ve venkovských zahradách neměly pouze hospodářský význam. Velmi často k nim měli lidé osobní vztah, který se projevoval v určitých zvycích, národních písních a říkadlech.

cepci venkovských sídel uplatňovaly mnohem systematičtěji a výrazněji než u sídel městského typu, protože jejich existence přímo navazovala a vycházela ze zemědělské funkce rolnické usedlosti i celé vesnice a ze stylu života venkovských obyvatel.

Významnou skutečností, jež ovlivňovala prostorovou strukturu a druhovou skladbu venkovské zeleně, byl často velmi výrazně vyvinutý osobní vztah k jednotlivým rostlinám. Projevovalo se to velmi významně v určitých zvycích* a zejména pak v národních písních, říkadlech a pohádkách. Vedle hospodářské funkčnosti byly tedy zvykovost, tradice, úcta k minulosti a z ní vyplývající názorová kontinuita, jakož i výrazný osobní vztah k rostlinám jedním z významných zdrojů existence venkovské zeleně. Tato skutečnost se projevila i na venkovských zahradách, které byly a stále jsou místem nejintenzívnějšího soustředění výsadeb, zejména dřevin.

Můžeme tedy právem říci, že se na našem venkově během staletí vytvořila a ustálila určitá kvalita v pojetí zeleně jako významná součást naší národní kultury. Tento, na konkrétním místě vzniklý a zakořeněný vztah k přírodě i historii proto jen ojediněle a nevýznamně podléhal dobovým módám a cizím vlivům. Ladislav Žák ve své publikaci "Obytná krajina" tento spontánní lidový projev, který ovlivnil v rozhodující míře většinu území našeho státu a měl tedy širší a hlubší vliv než mnohé historické slohy, nazval jistě právem "lidovým krajinářstvím". Na tuto podstatnou skutečnost bychom proto neměli zapomínat, mimo jiné zejména proto, že je dokladem citlivosti a vnímavosti duše našeho lidu ke kráse a svědčí o tradiční kulturní vyspělosti našeho venkova.

Zahrady městských sídel se v našich zemích vyvíjely v poněkud jiných hospodářskospolečenských poměrech a vztazích než zahrady venkovské. Prakticky až do druhé poloviny minulého století se zahrady nestaly na rozdíl od vesnických sídel významnějším městotvorným činitelem. Kritika rozvoje měst ve smyslu potřeby zlepšit zde životní podmínky, v nichž zeleň a zahrady hrály důležitou úlohu, má velmi staré kořeny. Za nejstarší kritické hodnocení stavby měst lze považovat např. názory starých čínských filozofů, známou Morovu Utopii* či renesanční Campanellovy názory na tzv. Sluneční stát.** Kritikou neuspořádanosti, bezplánovitosti a živelného růstu jsou v jistém smyslu i projekty plánovitých, tedy nikoliv přirozeně rostlých, pravoúhlých antických měst i názory pozdějších renesančních teoretiků. Výraznější rozvoj cílevědomé a soustavné kritiky urbanistické koncepce dalšího rozvoje měst však nastal až v 18. století.

Významnou součástí celé škály kritických názorů byl vztah města a jeho obyvatel k přírodě. V tomto smyslu se velmi výrazně projevovaly např. snahy o tzv. dezurbanizaci, to je tendence likvidace soustředěných městských struktur a jejich náhrada rozptýlenou soustavou malých sídel umístěných ve volné krajině, uprostřed zemědělských ploch. Jedním z propagátorů této myšlenky byl známý anglický podnikatel Robert Owen, jenž dvě skutečné komunity realizoval.*** Jeho záměry a myšlenky jeho současníků a pokračovatelů se však ukázaly v praktickém životě nereálné, protože byly v rozporu se zákonitostmi a společenskými silami, vyvolávajícími pohyb a formování společnosti a tím i vývoj měst. Owenovy myšlenky však velmi pozitivně ovlivnily v pozdější době další průkopníky dezurbanizace.

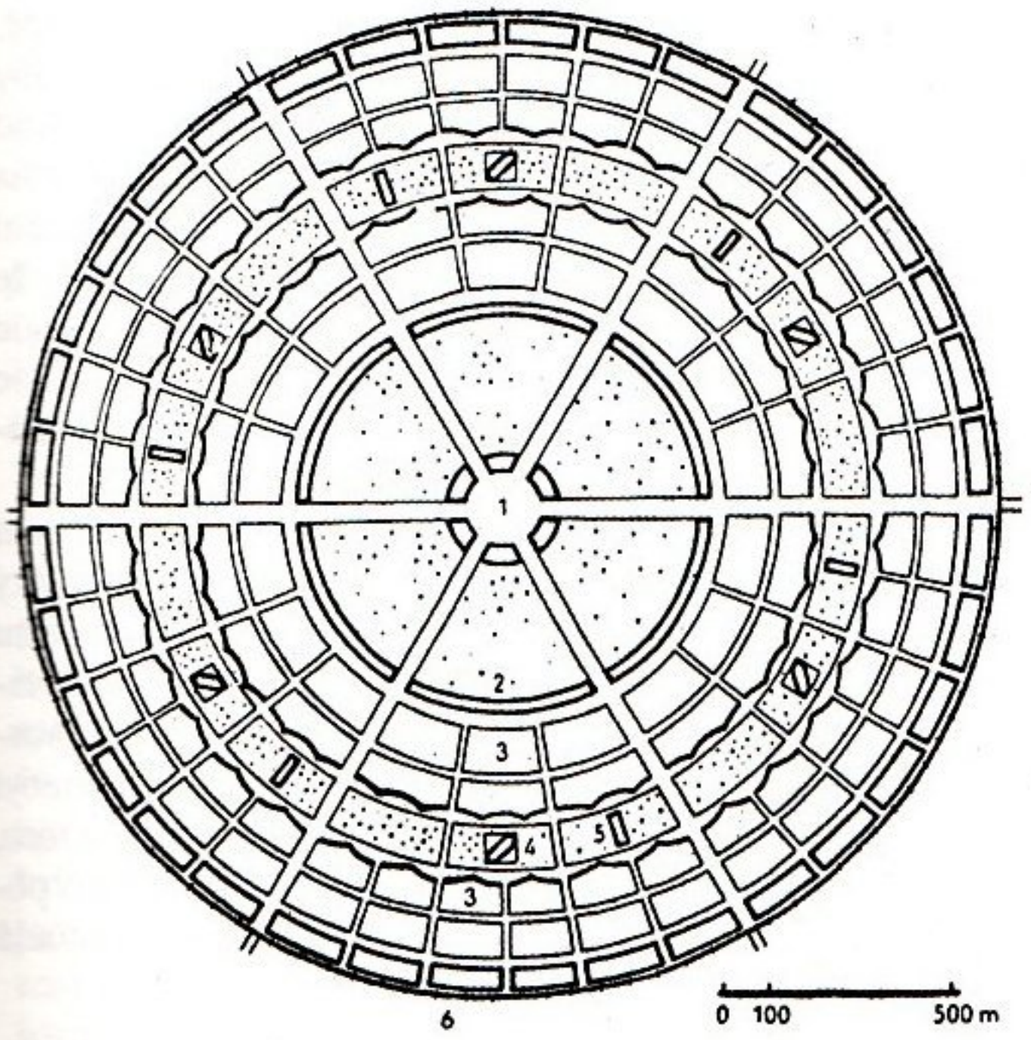
Otázka, jak zabránit živelnému rozrůstání zejména větších měst zůstala v praktickém životě stále nezodpovězenou. V tomto smyslu jsou významné záměry Angličana Ebenezera Howarda, který spolu s urbanistou Raymondem Unwinem navrhl systém tzv. zahradních měst. Chápal je jako protiklad soudobých kamenných a zakouřených

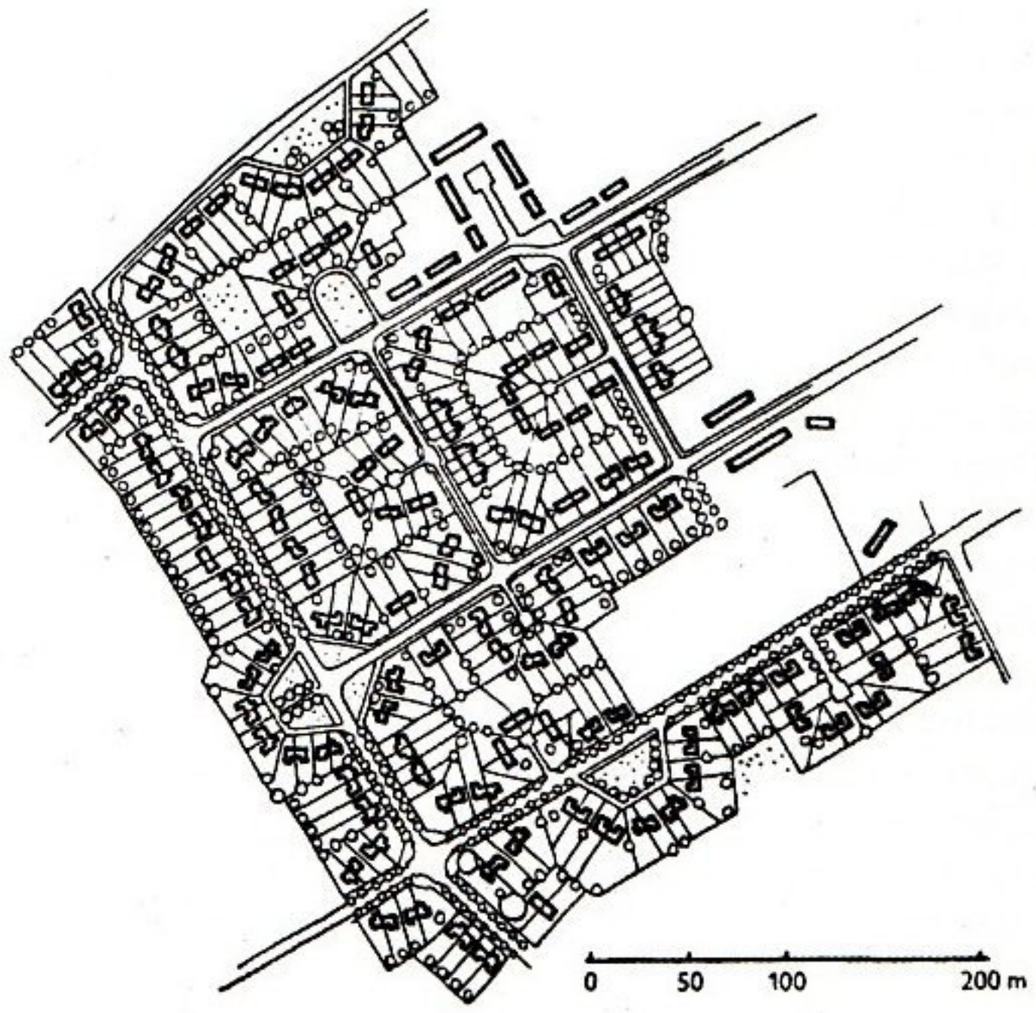
*) *Anglický státník a filozof je autorem publikace "Knížka v pravdě zlatá a stejně užitečná jako zábavná o nejlepším stavu státu a o novém ostrově Utopii" (vyšlo r. 1516). Vedle celkového popisu výstavby 54 měst na tomto ostrově popisuje i prostorné oplocené zahrady navazující na zadní trakty budov, můžeme zde vyčíst i zásady péče o tyto zahrady a formy spojení těchto ideálních měst s venkovskou krajinou.*

**) *Vzdělaný italský mnich Giovanni Domenico Campanella sepsal v r. 1602 svůj "Slunečný stát", který leží na ostrově v Indickém oceánu a je tvořen jedním městem s kruhovým půdorysem. Mimo jiné můžeme zde sledovat popisy palácových budov se schodišti a arkádami navazujícími na zahrady.*

*) *Štěpánek a Mareček (1958) uvádějí některé lidové zvyky vztahující se ke kácení stromů. Na Želivsku se dřevorubci počátkem minulého století omlouvali stromu, který přišli pokácet: "Přišli jsme tě pokácet, ale nezlob se na nás, nekácíme tě z naší vůle, ale na cizí (panský) rozkaz." V obci Mokřiny na kladském pomezí dával ještě kolem roku 1900 hospodář jeřábu, který chtěl porazit, rok napřed výpověď, tak jako čeledi. V obci Purkarec v jižních Čechách se ještě v roce 1910 ke kácenému stromu promlouvalo: "Co je dnes z člověka, který tebe sázel." Známé je v Čechách pořekadlo: "Kdo porazí zdravý strom, do roka zemře."*

***) *Ve svém spise z r. 1841, věnovaném popisu navrhovaných komun, zdůrazňuje svůj hlavní cíl, kterým je zejména snaha po zlepšení životního prostředí a úsilí o obnovení vztahu člověka k přírodě. Mimo jiné zde v závěru říká: "... to je tedy celkový popis toho, co může být oprávněně nazváno skvělým palácem, který v sobě sdružuje výhody metropole, univerzity a venkovského sídla, vylučuje všechny jejich nevýhody a leží uprostřed krásného parku o rozloze dva tisíce až tři tisíce akrů ..."*

Vlevo: Ebenezer Howard - Zahradní město 1898. 1 - Ústřední park s veřejnými budovami, 2 - křišťálové paláce určené pro promenády, 3 - obytné zastavění, 4 - škola, 5 - kostel, 6 - průmysl.

Vpravo: Letchworth. Zástavba severozápadní části zahradního města - 1903. Urbanistické řešení rodinných domů, sdružovaných do řad a skupin, je charakteristické i pro pozdější zahradní města a předměstí (I. Hrůza - Teorie města).

městských center. * Hlavním Howardovým přínosem však nebyla jen propagace zahrad jako součásti bydlení **, ale i snaha po překonání rozdílu mezi městem a venkovem a přetvoření celé soustavy osídlení výstavbou těchto zahradních měst. Zahradní města byla tedy určena nejen pro zdravé bydlení, ale i pro rozvoj průmyslu. Podle Howardových záměrů měla by být obklopena pásem zemědělské půdy, všechny pozemky by měly být vlastnictvím veřejnosti nebo by měly být pro obce vyhrazeny. Přírůstky obyvatel měly být umisťovány v dalších, nově založených městských útvarech zahradních měst. Polovina obyvatelstva těchto dalších - dceřiných, satelitních měst měla pracovat přímo v nich, u druhé poloviny se pak předpokládalo dojíždění za prací do mateřského města. Mělo tedy dojít k vytvoření zcela nového systému městských soustav. Výstavba pouhých vilových předměstí velkoměst, která nijak podstatně neovlivnila živelné procesy následného osídlení, nebo velkoplošné soubory rodinných domků se zahradami, postrádající společenskou vybavenost a realizaci vyšších kulturně společenských a hospodářských vztahů, jsou tedy hrubou deformací původních Howardových myšlenek.

Ohlas teorie zahradních měst byl velmi široký a svým způsobem ovlivnil výstavbu ve většině hospodářsky a společensky vyspělých zemí světa. Také v Československu byla založena společnost pro zahradní město, která již v r. 1911 uspořádala velkou výstavu v Praze a v Hradci Králové. V roce 1924 vyšel u nás i překlad Howardovy publikace. Ke skutečným realizacím těchto záměrů došlo v menších sídlištích v Lounech (Jan Kotěra), v Mostě (F.A. Libra) a jinde. Pražská Ořechovka je pouhým zlomkem původního velkorysého návrhu J. Vondráka z r. 1919. Přesto se však alespoň svým vnějškem nejvíce blíží Howardovým představám. Pražský Spořilov z r. 1926 pak představuje pokus o realizaci této potřeby formou úsporných rodinných domků. Městem v zeleni je možno nazvat velkorysé budování Bat'ova Zlína. Známou pražskou čtvrť Baba chápeme jako přímou návaznost na tradici zahradních měst. Typickým odrazem tohoto vývoje od konce minulého století byly u nás tedy především různé úrovně výstavby zahradních čtvrtí v okrajových částech mnoha našich měst. Sociálně ekonomickému a kulturně společenskému rozvrstvení obyvatelstva odpovídala i konkrétní úroveň těchto čtvrtí a jednotlivých zahrad.

Zahrady nejmajetnějších vrstev měly především reprezentovat jejich majitele. Proto byly téměř výhradně řešeny jako okrasné plochy. Protože jejich projekci, realizaci

---

* *Své názory definoval v r. 1898 v publikaci "Zítřek - Pokojná cesta ke skutečné reformě" a dále v r. 1902 v publikaci "Zahradní města budoucnosti". Pod tímto vlivem byla v Anglii v r. 1899 založena i asociace zahradních měst (Garden City Association) a v r. 1913 "Mezinárodní federace zahradních měst a plánování měst", která pod názvem "Mezinárodní federace pro bydlení a územní plánování" existuje dodnes.*

**) *Podle Howarda jsou všechny obytné domy obklopeny zahradami o průměrných rozměrech pozemku 20x100 stop.*
Pozn.: 1 stopa = 0,3048 m, 1 akr = 4 046,86 m².

a často i údržbu prováděli kvalifikovaní pracovníci, jednalo se zpravidla vždy i o výtvarně a řemeslně velmi kvalitní celky. Typickou součástí těchto zahrad byla i menší sportovní zařízení, nejčastěji hřiště pro tenis a odbíjenou, bazény ke koupání apod. Ojediněle sem situované hospodářské zahradní plochy, např. ovocný sad, vinice, skleník apod., měly víceméně charakter módních doplňků a svou samozásobitelskou funkci plnily většinou čistě symbolicky. Téže společenské vrstvě sloužily i zahrady u tzv. letních sídel. Tyto byly realizovány v místech s příhodnými přírodními podmínkami v nedalekém okolí větších měst a v tradičních rekreačních oblastech. Často se jednalo o celé vilové čtvrti těchto zařízení, používaných k přechodnému rekreačnímu ubytování. Funkce reprezentační zde často ustupovala rekreačnímu a obytnému poslání, charakteristickým rysem těchto zahrad byla zpravidla vždy jejich větší plošná rozloha. Estetické pojetí těchto zahrad nejčastěji navazovalo na okolní přírodu, zejména na lesy v jejich těsné blízkosti, nebo často přímo v nich byly tyto zahrady s oblibou situovány. V okolí Prahy byly takovými významnými celky např. Černošice, Jevany, Stráncice, Dobřichovice, Senohraby apod., u Brna pak např. Pisárky s návazností na Libušino údolí, Babice nad Svitavou či Bílovice nad Svitavou. Většina těchto zahrad sehrála ve vývoji našeho zahradního umění nesmírně pozitivní, avantgardní úlohu, jednak tím, že vznikly naše vlastní české vzory moderních zahrad, a dále tím, že se i u nás začala rozvíjet vrstva obyvatel, pro něž se kultivované zahradní prostředí stalo nutnou životní potřebou.

Charakteristickým odrazem životního stylu a možností našich obyvatel v meziválečném období byl značně velký podíl zahrad u rodinných domků, patřících tzv. středním vrstvám. Hlavním rysem jejich celkového pojetí bylo většinou kombinované pěstitelské využití. Větší podíl hospodářského využití, zejména ovocných výsadeb, nebyl "symbolikou" jako v některých výše uvedených případech, ale přispíval svými výnosy ke zlepšení ekonomického postavení rodiny. Všeobecná kulturní vyspělost jejich uživatelů

Zahradní město Harlow, jeden z mnoha moderních satelitů Londýna. Příklad přerůstání starých tradic do nových podmínek současnosti Velké Británie.

však současně vyžadovala i určitou estetickou úroveň úpravy zahrady jako celku, a proto i existenci okrasných a obytných ploch a zařízení. Výrazným trendem vývoje těchto zahrad bylo jejich utváření ve smyslu rozšiřování obytných a estetických funkcí, tj. rozvíjela se úzká návaznost jejich pojetí na výše uvedené zahrady majetnějších vrstev.

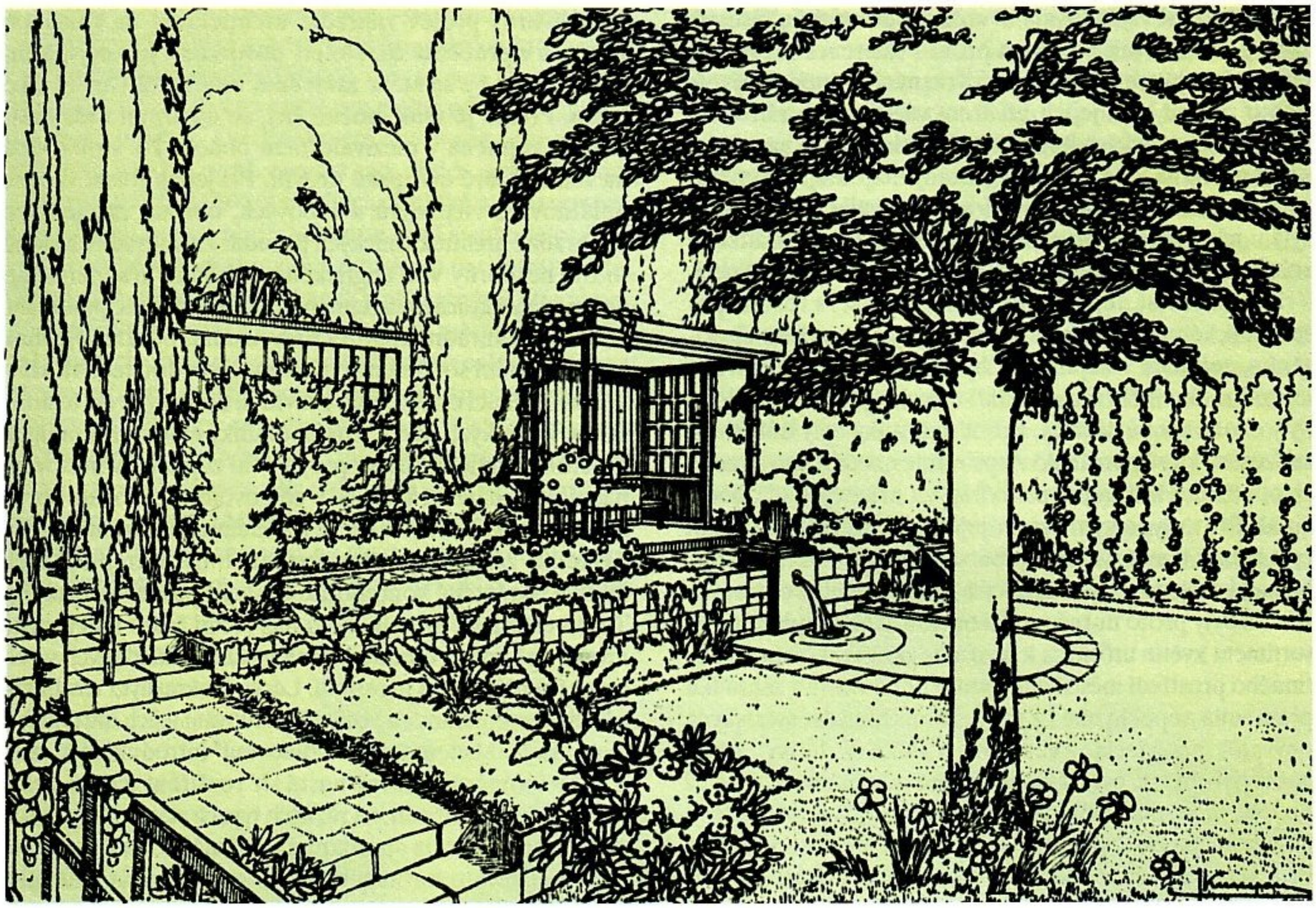
Na počátku tohoto století a v meziválečném období byly u nás významnou zahradní formou tzv. zahrádkové kolonie. Představovaly charakteristický útvar zeleně periférií našich měst. Jejich vznik přímo souvisel s růstem počtu dělnického obyvatelstva v našich městech a s jeho ubytováním, zejména v nájemních bytových domech. Potřeba mít zahrádku měla u těchto lidí několik příčin. Předně to byly ekonomické důvody, neboť zahrádky byly důležitým zařízením, které pomáhalo zlepšovat hospodářskou stránku života těchto lidí, zejména v různých krizových obdobích apod. Proto typickým rysem jejich pěstitelského využití bylo jednak téměř výhradní pěstování hospodářských rostlin, jednak i chov domácího zvířectva apod. Výsadby okrasných rostlin byly proto nutně omezeny pouze na nejjednodušší sortiment květin určených k řezu a ke zkrášlení často nehostinného prostředí městského bytu. Touha vlastnit zahrádku pramenila nepochybně i z toho, že značná část městských obyvatel pocházela z venkova. Činžovní bloky, které nejčastěji obývali, byly zásadně odlišné od podmínek, v nichž po léta na vesnici vyrůstali. Konečně tu byla ještě potřeba mít vlastní plochu zeleně pro rekreační účely. Tato tendence byla velmi silná, zejména u rodin s více dětmi, pro něž bylo ekonomicky neúnosné pravidelné vyjíždění z města do tradičních rekreačních oblastí. Koloniové zahrádky jsou tak spolu s narůstáním chatové výstavby v bližším i vzdálenějším okolí našich měst typickým dokladem zhoršujících se podmínek životního prostředí, popř. svědectvím růstu disproporcí mezi potřebami a možnostmi doby.*

*) *Jedním z opatření pro toto určité nouzové řešení situace byly snahy německého lékaře dr. M. Schrebera (1808-1861). Tento lipský novátor, sledující zejména udržení fyzické kondice dětí, doporučoval pro vyrovnání rytmu dne čtyřhodinovou práci na zahradě. V roce 1864 byl v Lipsku založen první spolek nazvaný jeho jménem. Hlavním pokračovatelem v Schreberových myšlenkách byl učitel K.H.Gesell, který při spolcích zakládal zahrady pro děti, kde každé dítě mělo přidělenou plochu 50-100 m² k obdělávání. Z této původní formy se postupně vyvinuly v mnoha případech zahrádkové osady (zvětšující se podíl práce rodičů na těchto plochách, přibírání další půdy k těmto dílkům atd.).*
Schreber a jeho následovníci však neprosazovali pouze myšlenku sdružovat samotné zahradní dílce, ale snažili se i o určité vybavení kolonie, např. dětským hřištěm, parkovou zelení apod. Toto hnutí zakládání koloniových zahrádek (Schrebergarten) se rychle rozšiřovalo ve většině průmyslově vyspělých zemí Evropy. Mělo velkou přitažlivost mezi těmi sociálními vrstvami obyvatelstva, které nemohly bydlet v rodinných domcích se zahradami, popřípadě v sídlištích s dostatkem veřejných ploch zeleně.

Výtvarný projev zahradní architektury na konci 19. století a v průběhu 20. století postrádal výraznější koncepci, která by se stala základem umělecké tvorby jako celku. Přesto je však možno říci, že na území naší vlasti vznikla zejména v meziválečném období 20. století díla na velmi dobré evropské úrovni. Při jejich formování se uplatňovalo více vlivů a dobových, obecně uměleckých a zahradně architektonických proudů. Ze zahradních slohů to byl nesporný vliv anglického přírodně krajinářského parku, vlivy klasicistní a zejména aplikované principy secesní. Německá zahradní architektura se u nás odrážela jednak v používaném sortimentu okrasných rostlin, jednak konkrétní aplikací estetických pravidel, užívaných do té doby pouze ve velkých parcích na podmínky malých zahradních prostor. Anglický vliv se projevoval zejména v masovém nástupu používání trvalek, v celkovém rozšiřování sortimentů okrasných rostlin a ve zpětném uplatňování krajiny v estetice zahrad, tj. při vytváření volných krajinářských motivů jako určité koncentrace výtvarné působnosti krajiny. Tento estetický princip byl u nás velmi často na výborné úrovni aplikován u zahrad letních sídel, zakládaných v přirozeném přírodním prostředí. Láska k okrasným rostlinám a k jejich proměnlivosti vedla i k posilování jejich introdukce. Nesmírným kladem tohoto "zlidovění" introdukčních snah u nás je poměrně značně hustá síť rozšíření těchto cizích rostlin, zejména dřevin, na různých typech stanovišť. Vznikla tak během let zcela spontánně výborná možnost ověření vhodnosti těchto sortimentů pro řešení zeleně na kvalitativně vyšší estetické i ekologické úrovni.

Vývoj našich městských zahrad ve smyslu rozvíjení jejich estetických funkcí byl ovlivněn i některými organizačními skutečnostmi. Předně to bylo založení "Dendrologické společnosti pro nauky o dřevinách a pro zahradní umění v Rakousku-Uhersku" v roce 1908 a následné založení školky této společnosti v Průhonicích v roce 1909. Význam Společnosti a zejména jejího hospodářského zařízení v Průhonicích však nespočíval pouze v tom, že zde ve velmi krátké době vzniklo jedno z nejvýznamnějších výrobních sortimentálních zařízení v tehdejší Evropě*, ale i ve skutečnosti, že smyslem celé této činnosti nebyla pouze holá produkce výpěstků, ale současně i výchova členů a veřejnosti k hlubšímu estetickému chápání okrasných zahrad a parků. V provolání k veřejnosti v roce 1908 tato Společnost uvádí, že kromě dendrologického programu bude též "protektorkou zahradního umění, zvláště okrasného zahradnictví, parků, sadů a zahrad, která by povznesla zase lásku ke květině, stromu, k zahradnímu umění vůbec, jako v dobách rozkvětu starých historických parků". Tímto svým širším programem se podstatně odlišovala od tehdejších dvou evropských dendrologických společností v Německu a ve Francii. Systémem a zejména šíří a cílem své práce přímo navazovala na činnost dodnes velmi aktivně a vysoce odborně pracující Královské zahradnické společnosti ve Velké Británii. Na základě této rakousko-uherské spo-

*) *V roce 1916 tato školka expedovala již přes 60 tis. kusů rostlin. Počet pěstovaných taxonů v roce 1926 zde přesahoval 8 tis. kusů.*

Zahradní tvorba v Čechách, na Moravě a ve Slezsku měla v období mezi I. a II. světovou válkou velmi vysokou úroveň, která byla dána nejen profesionální kvalitou projekce, ale i stavem školkařství a potřebou společnosti tyto zahrady realizovat. Projekt rodinné zahrady v Mladé Boleslavi od zahr. architekta J. Kumpána z r. 1933.

Partie z rozsáhlé rekreační zahrady u letního sídla v Sezimově ústí, realizovaná ve třicátých letech.

lečnosti se později rozvíjela Československá dendrologická společnost se sídlem v Průhonicích a široká síť okrasných školek, jež vytvářely bezpodmínečně nutnou materiální základnu pro další rozvoj okrasných zahrad u nás.

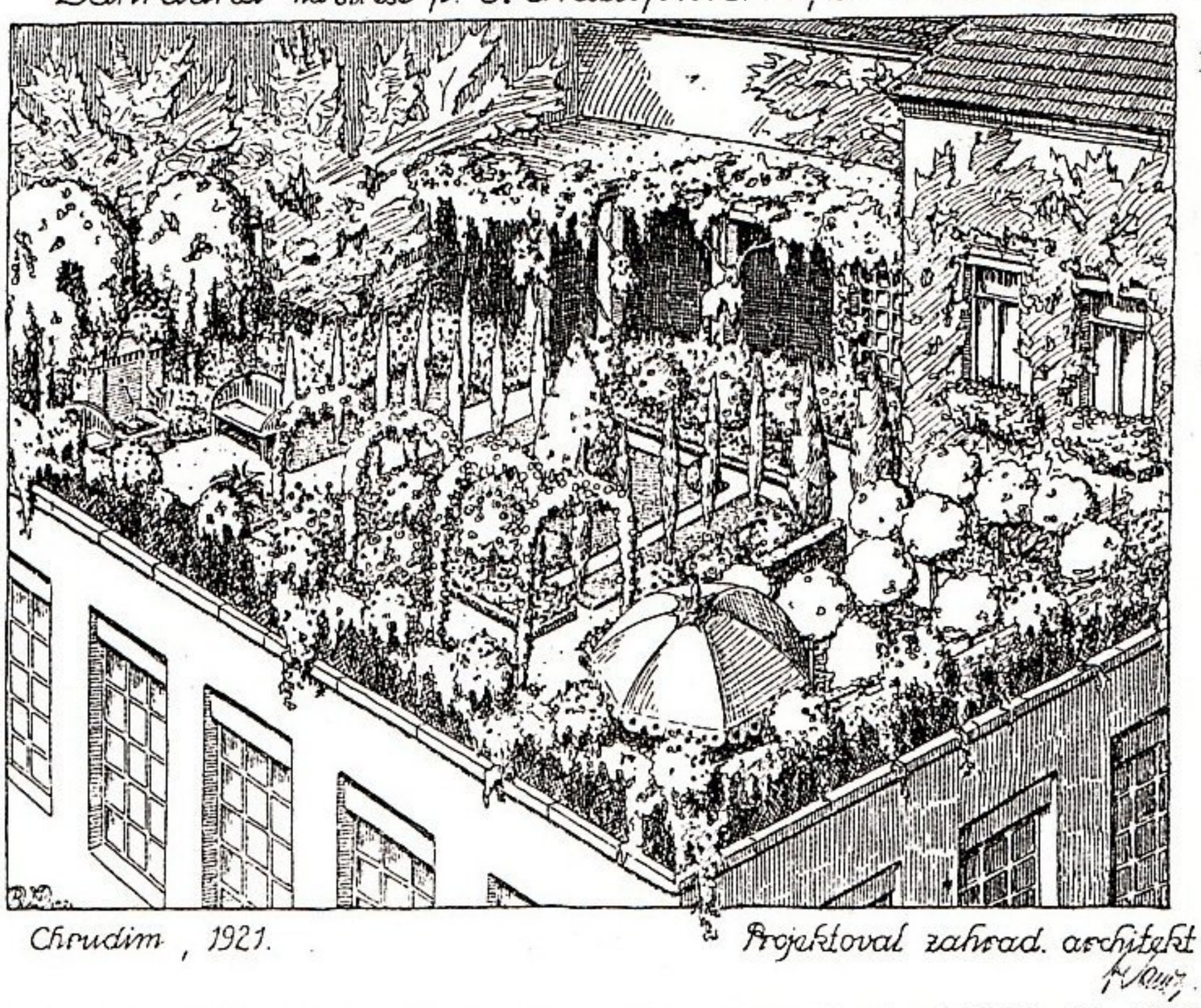
Významným předpokladem rozvoje našich českých okrasných zahrad byla zejména v meziválečném období tohoto století existence celé řady firem, které se projektováním a zakládáním zahrad profesionálně zabývaly. Tato činnost byla rovněž spojena s celou řadou jmen našich zahradních architektů *, kteří se podíleli na vlastní projekci a realizaci zahrad, ale i na odborné publikační a vydavatelské činnosti, jež byla důležitým výchovným prostředkem naší veřejnosti přispívala tak k rozvoji této významné součásti naší národní kultury a byla jednou z příčin toho, že se naše země i v tomto směru držela minimálně na velmi dobrém evropském průměru.

Důležitým rysem rozvoje našich zahrad koncem 19. a v první polovině 20. století byly tedy dva tvůrčí proudy. Předně to byl postupně narůstající ***proud profesionální.*** Byl tvořen velmi dobrou úrovní tehdy komplexně chápaného zahradnického školství, stavem našeho školkařství z hlediska šíře sortimentů i kvality výpěstků a narůstajícím stavem kádru našich vlastních zahradních architektů. Rozvoj této činnosti se děl v podmínkách vzájemné soutěže a za poměrně velmi bohaté odborné ediční činnosti. Neméně důležitý byl však i ***proud lidový,*** pramenící z vysoké kulturní vyspělosti naší tehdejší společnosti a projevující se ve vnitřní potřebě lidí obklopovat se krásným prostředím, tedy i krásnými zahradami a osobně se podílet na jejich utváření. Tato vnitřní potřeba pak byla neustále oživována naší typickou vlastností, neustále se vyrovnávat se světem a tak česky přehodnocovat jeho vlivy. Osobnost, jež byla představitelem tohoto lidového proudu, její životní styl i zahradu popsal Karel Čapek ve svém díle Zahradníkův rok. Čapkův vztah člověka k zahradnímu prostředí, jež si sám svýma rukama vytváří, může vznikat na zahradě malé i velké, bohaté i chudé, týká se růží právě tak jako jabloní. Je to vztah hluboce demokratický, jenž smývá hrany nerovnoměrného společenského vývoje a jenž definuje smysl zahrady v životě soudobého člověka. Tato všelidová potřeba spojená i s vnitřní schopností tyto potřeby realizovat je velmi podstatnou silou, která se na stavu našich zahrad v minulosti podílela a jež je současně i předpokladem jejich dalšího pozitivního vývoje.

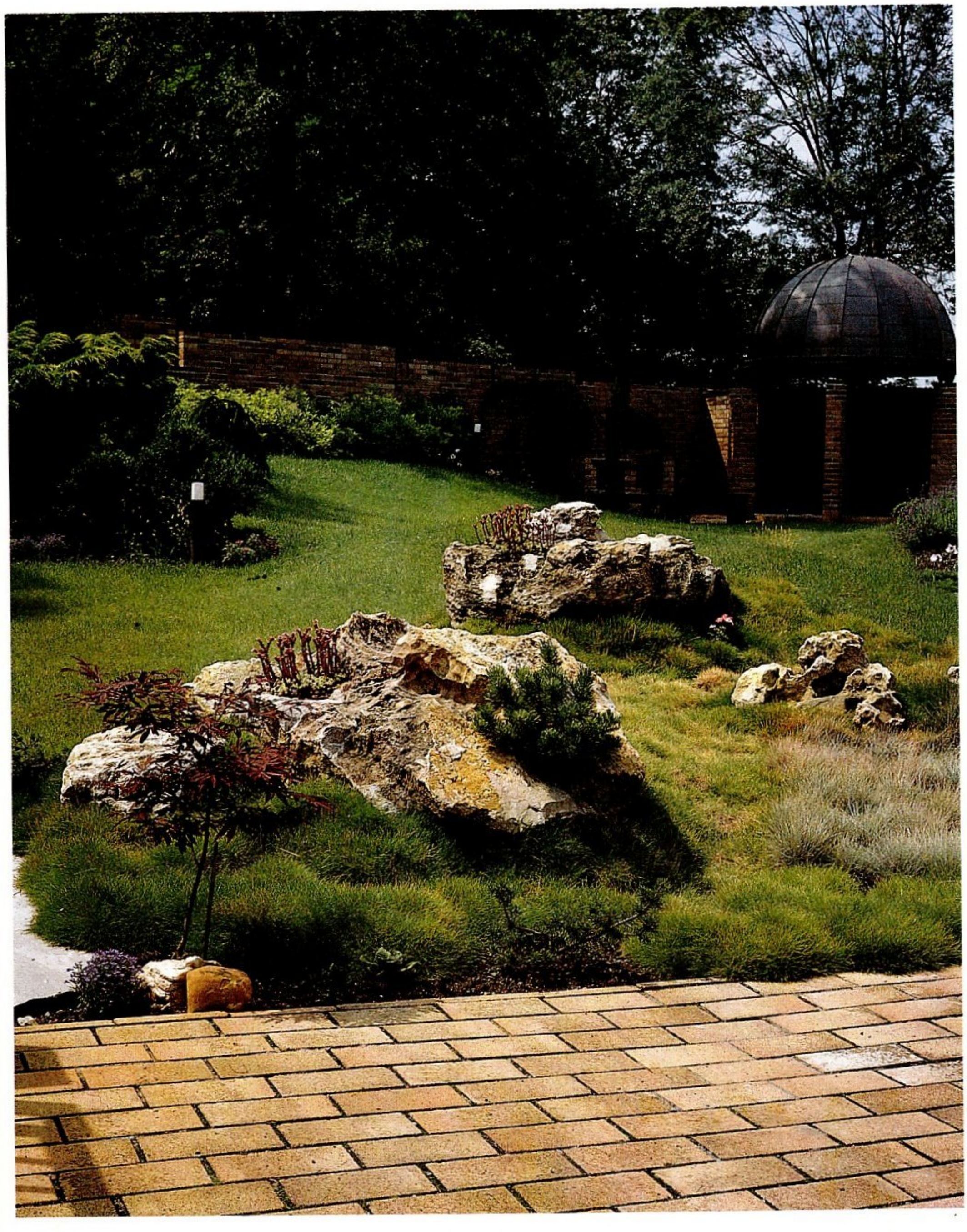
Ve společensky složitém období po druhé světové válce nebyl bohužel velmi dlouhodobě doceňován význam okrasných a obytných zahrad, jejichž další existence byla v oficiálních projevech a stanoviscích chápána jako symbol dřívější vykořisťovatelské společnosti a nikoliv jako významná součást naší národní kultury. V této době tedy zaniklo nejen mnoho velmi cenných zahradních objektů, ale i prakticky úplně profesionální proud, jenž se na její tvorbě podílel. Nositelem národní kultury v oblasti okrasných a obytných zahrad tak zůstal pouze proud lidový, tj. praktická kulturní potřeba společnosti. Úkolem dneška je rozvíjet tuto celospolečenskou potřebu, protože je pro skutečně všelidovou a demokratickou tvorbu životního prostředí nejdůležitější. Další rozvoj zahrad jako specifické formy národní kultury je pak třeba realizovat využitím obou tvůrčích a myšlenkových proudů.

*) *Leopold Batěk, Josef Kumpán, Josef Vaněk, František Thomayer, Otokar Fierlinger a jiní.*

Zahrádka na střeše p. J. Chalupníčka, tov. v Chrudimi.

Hledání nových, vlastních cest bylo typické pro naši zahradní architekturu v meziválečném období. Projekt střešní zahrady v Chrudimi z roku 1921 - projektant Josef Vaněk.

Obytnost, krása a vysoké mikroklimaticko-hygienické hodnoty by se měly stát základní funkcí každého zahradního prostoru.

Základní funkce zahradního prostředí

Užívání zahrady je významnou součástí měnícího se životního stylu lidí. Konkrétní funkčnost zahradního prostředí proto vždy měla, má a bude mít v prostoru a čase určitou kvantitativní a kvalitativní proměnlivost a dynamiku. Zdrojem tohoto pohybu, tedy příčinou změn ve využití a uspořádání zahrady jsou hospodářské a společenské poměry té které doby. Základním rysem naší současnosti je to, že vytvořila podmínky pro demokratičtější vývoj a uplatnění zahrad v životě lidí zejména pokud jde o jejich velikost a dostupnost co nejširšímu okruhu zájemců apod.

Pro české země je v tomto smyslu charakteristický značně velký podíl držitelů zahrad. Úloha zahrad v životním stylu lidí má u nás tedy výraznou specifiku a nelze zjednodušeně předpokládat, že výrazné zlepšení veřejné zeleně v sídlech podstatně omezí zájem o amatérské zahradničení. Motivace užívání zahrady má totiž i jiné příčiny než pouhou touhu žít ve zdravém a krásném prostředí s dostatkem rekreační zeleně. Předpokládanou funkčnost zahrady je tedy třeba odvozovat jak ze současných potřeb, tak i z výhledových trendů tohoto vývoje.

Tradiční a u nás velmi vžitou potřebou jsou ekonomické důvody zahrádkaření. V tomto smyslu jde zejména o možnost vypěstování zahradních produktů, především ovoce a zeleniny. Samozásobitelská produkce ovoce a zeleniny je u nás zatím tak významná, že ji nelze z hlediska národohospodářského pominout.* V souvislosti s nárůstem profesionální zahradnické výroby na straně jedné a s potřebou rozvíjení dalších, nových funkcí zahradního prostředí na straně druhé je však třeba počítat s postupným omezováním této samozásobitelské produkce. Lze tedy předpokládat, že pěstování ovoce a zeleniny či vinných hroznů na malých zahradách bude tedy mít stále výrazněji pouze zájmový a nikoliv produkční a existenční charakter. Z celé řady současných sociologických průzkumů totiž vyplývá, že mnoho, zejména mladších rodin preferuje již dnes sociální a hygienické funkce zahradního prostředí před funkcemi hospodářskými. S omezováním produkční úlohy zahrad je však třeba výhledově počítat i z hlediska celospolečenských priorit, kdy bude jistě účelnější v bezprostřední blízkosti bytové zástavby vytvářet optimální podmínky především pro všestranný rozvoj osobnosti člověka. Výrobní úkoly ovocnářské, zelinářské a vinařské by proto měly být ve svém rozhodujícím podílu realizovány tak, jako v případě jiných plodin, tedy mimo tato obytná území.

Významným ekonomickým hlediskem, které by mělo podporovat další rozvoj zahrad, je skutečnost, že tyto jsou budovány a udržovány ze soukromých prostředků, přičemž nahrazují respektive doplňují funkčnost některých útvarů veřejné zeleně, zejména ve smyslu její hygienické a ekologické účinnosti. Tuto značnou výhodnost soukromé zeleně nelze z hlediska národohospodářského přehlížet.

Velmi významné jsou dále sociálně psychologické důvody zahrádkaření. Zahrádkářství je určitým pozůstatkem dřívějších dob, kdy byl člověk připoután k půdě a byl tedy i přímým výrobcem konkrétních produktů. Současný, velmi výrazně abstraktní charakter práce a odtržení člověka od hmotných výsledků jeho činnosti může být do značné míry kompenzován prací na zahradě, kde se výsledky pracovního úsilí mohou projevovat velmi konkrétně. Např. možnost pozorovat své dílo od počátku do konce - od výsevu po sklizeň apod. Skutečnost, že se člověk stále výrazněji stává pouhou součástí výrobního procesu a že nevidí výsledný produkt svého úsilí, má značný vliv i na nežádoucí společenský jev, kterým je tzv. pocit "osamocení" člověka ve společnosti apod.

Nárůst celkové technizace našeho prostředí vyvolává nutně potřebu určitých návratů k přírodě. Zahrada ve svém tematickém pěstitelském uspořádání může tuto potřebu plnit často mnohem intenzívněji než běžně dostupné současné přírodní prvky - např. parky, běžné rekreační areály apod. Vztah k přírodě však v tomto případě nepramení pouze z aspektů ekologických, ale projevuje se v něm současně i důležitý aspekt sociální, oceňující i estetické hodnoty přírodního prostředí a následně tedy i estetické aspekty celé zahradně architektonické tvorby. Pro všelidové a demokratické rozvíjení estetiky přírody v celé šíři problému jsou proto zahrady naprosto nezastupitelné. Důležitá je dále potřeba střídání klidového stavu a vzruchu, kdy pobyt na zahradě představuje určitý pól klidu a izolace, tedy protiklad k intenzívním a častým sociálním kontaktům v zaměstnání a ve veřejném životě vůbec. Odtud např. význam intimity zahradního prostředí resp. specifika funkčnosti zahrad u chat a rekreačních chalup apod. Významným sociálním jevem je i potřeba seberealizace. Zahrada může tuto touhu člověka po manuálních tvůrčích aktivitách velmi dobře a intenzívně naplňovat. Je to vlastně celkové technické, provozní i výtvarné zvládnutí zahradního prostoru, řešení celé řady jeho detailů apod. S touto seberealizací souvisí někdy i potřeba posílení osobní prestiže, vyrovnání se svému okolí úrovní stavu vlastní zahrady apod. Práci na zahradě je konečně možno z hlediska sociálních potřeb společnosti hodnotit jako významnou možnost pro rozvoj osobnosti člověka. V zahrádkářské činnosti je totiž obsaženo i mnoho estetických zážitků. Sblížení s přírodou, jejíž krásu člověk sám spoluvytváří, v něm rozvíjí lidskou tvořivost a příznivě působí na prohlubování jeho smyslovosti. Tato skutečnost je zvláště významná při výchově dětí.

Významnou funkcí zahrádkářství je jeho sociální dopad mezi věkově starší, ekonomicky neaktivní skupiny obyvatelstva. Je to např. kompenzace jejich pocitu společenské neužitečnosti formou úspěšné tvůrčí a pěstitelské činnosti na zahradě, zaměstnanost v období s přebytkem volného času, citová fixace těchto lidí k zahradě a k jejím detailům v kritických životních situacích, zdravotní význam pohybu na zahradě ve smyslu fyzické kondice a výhoda

*) *V roce 1990 vyrobili drobní pěstitelé 66 % celostátní produkce ovoce a 40 % veškeré vypěstované zeleniny.*

přímé návaznosti zahrady na obydlí z hlediska menší mobilnosti starších lidí apod.*

Zahrádkářská činnost má kladný vliv i na utváření rodinného života. Při nárůstu volného času je totiž třeba mimo jiné hledat i takové formy jeho využití, kterých by se mohli zúčastnit současně všichni členové rodiny nebo alespoň jejich co největší počet. Zahrádkářství patří k těm způsobům využití volného času, jež nerozdvojují partnery, ale naopak jim umožňují do nejvíce společných prožitků** Vedle této možnosti vykonávat práce společně umožňuje zahrada i souběžné aktivity prakticky v jednom prostoru - např. hry dětí, práce na zahradě, údržba domu, domácí práce atd. Rozvíjení rodinného života úzce souvisí i s výchovou dětí. Kladný vliv zahrádkaření na výchovu dětí je nejčastěji spojován pouze s pěstováním racionálního vztahu a lásky k přírodě. Ve skutečnosti je však tento vliv mnohem širší a hlubší. Některé neodkladné, časově termínované zahradní práce, které je třeba vykonat bez ohledu na počasí, dostatek nebo nedostatek vlastního času apod., pěstují v dětech i smysl pro soustavnost a zodpovědnost i návyk pro plnění zdánlivě nesplnitelných úkolů apod.

Významnou hodnotou zahrad je možnost rozvíjení aktivní rekreace. Důležitost aktivního pohybu v životním rytmu člověka narůstá úměrně spolu s rostoucím podílem duševní práce a s technizací výrobních procesů, což je nejčastěji spojeno i se zmírňováním fyzické a se zvyšováním psychické námahy. Průvodním jevem naší současnosti je proto prudký a soustavný nárůst tzv. chorob a onemocnění z nedostatku pohybu. Zahrádkářství představuje do značné míry velmi všestranný a komplexní pohyb. Jeho zcela mimořádnou hodnotou však není pouze tato komplexnost pohybu, ale zejména praktická možnost zařadit tento pohyb, tedy práci na zahradě, do běžného životního rytmu člověka a volit jeho intenzívnější a extenzívnější formy podle skutečných potřeb a momentálních psychicko-fyzických stavů apod. Tuto možnost celá řada tzv. aktivních způsobů rekreace buď vůbec nemá, nebo tam tato možnost regulace není tak snadná (např. sportování, vázané na provozní podmínky sportovních zařízení apod.).

■ ■ ■

Vzhledem k všeobecně rostoucímu zájmu o zahrádkaření* a s ohledem na společenskou podporu této činnosti je třeba hledat i nové formy zahrad a jejich začlenění do urbanistických koncepcí rozvoje našich sídel a příměstské krajiny.

Až dosud převážně jednostranně hospodářsky využívané zahrady vedly i k výběru pozemků v lepších bonitních třídách nebo často k násilným melioračním úpravám půdy a tedy i ke změnám původních přírodních podmínek, což v řadě případů bylo určitým narušením širších ekologických poměrů. Takovéto pojetí zahrad, zejména zahrádkových osad vyžadovalo i určitou hospodářskou výstavbu, uzavřenost před veřejností apod. Urbanistické a krajinářské možnosti skloubení tohoto téměř výhradního typu našich zahrádkových osad s širším prostředím byly proto téměř vždy obtížné.

Rozvíjení obytných, rekreačních, estetických i obecně ekologických forem využívání zahradních prostor však otevírá zcela nové možnosti, zejména pokud jde o osadní zahrádky. Např. tematické skalničkářské osady umožní využít neplodné, hospodářsky málo významné kamenité stráně, kyselé půdy borového lesa budou vhodné pro milovníky vřesovištních rostlin, zamokřené údolní plochy mohou být ideálním prostředím pro zvláštní krásu bažinných rostlin, zcela mimořádnou hodnotu by mohly mít skupiny zahrádek věnované ochraně místních přírodních lokalit apod. Miniaturní prostory atriových domků, lodžií, balkonů či střech mohou být ideálním místem pro tematické sbírky skalniček a miniaturních tvarů dřevin v nádobách. Dá se tedy předpokládat, že se nové zahrádkářské formy a přístupy projeví i v nových formách zahrad a v nových přístupech k řešení komplexních systémů sídelní a krajinné zeleně, v nichž budou tyto nové typy zahrad zohledňovány. Takto dynamicky a široce chápaná zahrádkářská činnost projeví se zpětně i v ovlivňování dalších lidí, jejichž hospodářská a intelektuální poloha byla zatím mimo tradiční zahrádkářské formy.

Uspořádání zahrady, jako konkrétní projev její účelnosti, bude dáno zejména funkcemi hospodářskými, mikroklimaticko-hygienickými, obytně rekreačními, ekologickými a urbanistickými. Tato funkčnost se bude projevovat velmi variabilně a bude modifikována nejen konkrétními uživateli zahrad, ale i danými přírodními podmínkami.

---

*) *Podle různých pramenů se kolem roku 2000 předpokládá zvýšený stabilizovaný podíl lidí ve věku 60 a více let - v českých zemích kolem 20%.*

**) *Valná část ostatních způsobů využívání volného času tyto požadavky nesplňuje, protože je zpravidla vždy vázána pouze na jednoho člena rodiny - např. myslivost, rybaření, většina sportů apod.*

*) *Nárůst členské základny Českého zahrádkářského svazu v období po 2. světové válce byl v jednotlivých letech následující:*
1957 - 48 746 členů, 1972 - 282 866 členů, 1976 - 311 338 členů, 1980 - 351 414 členů, 1988 - 459 817 členů.

Hospodářská funkce zahrady

Hospodářským využitím zahrady rozumíme zpravidla její produkční poslání, tedy nejčastěji pěstování ovoce, zeleniny, vinné révy, kořenových a léčivých rostlin, eventuálně některých dalších hospodářských plodin. Základním smyslem této samozásobitelské produkce by měla být především plynulost zásobení rodiny v průběhu roku nebo v určitých časových termínech* a dále co nejvyšší nutriční hodnota, jež je dána čerstvostí sklizených produktů, vhodností uskladnění a možností osobní kontroly při jejich pěstování - např. omezení chemizace apod.

Důležitým kritériem hospodářského využívání by dále měla být maximální pěstitelská intenzita, to je snaha o co největší výtěžnost z jednotky plochy. Její hlavní účel bychom měli spatřovat v tom, že se při vysoké pěstitelské intenzitě mohou uvolnit některé plochy zahrady pro plnění dalších nových funkcí zahradního prostředí, aniž se podstatně sníží potřebná výše či kvalita sklizně. Zvyšování intenzity hospodářského využití zahrad je proto třeba chápat jako jeden z důležitých předpokladů rozvoje skutečné celospolečenské komplexnosti zahradního prostředí.

Hospodářská užitkovost zahrad má u nás velmi staré a tradiční kořeny a dá se proto říci, že patří k charakteristickým a významným zahradním požitkům, právě tak jako krása, obytnost apod. Obecně vzato není rozdílu v tom, jestliže někdo z lásky pěstuje jabloň nebo růži. Typicky české ovocnářské tradice byly vždy více poznamenány touto láskou a pěstitelským umem než tužbami po rychlém zbohatnutí. Toto, tradičně větší množství lásky než ekonomického myšlení bylo v minulosti možná jednou z příčin toho, že se naše země nestala ovocnářskou Kalifornií. Určitý podíl hospodářského využití zahrady vždy je a bude na místě, protože svým způsobem završí dnes komplexně chápanou užitkovost zdravého a krásného zahradního prostředí. Pro dosažení hospodářských pěstitelských úspěchů je třeba z hlediska uspořádání zahradního prostoru dodržovat minimálně tři následující zásady.

Předně je třeba v rámci celé zahrady správně rozvrhnout světlo a stín. Množství i kvalita sklizně většiny hospodářských plodin jsou totiž přímo závislé na dokonalém využití slunečního záření, které je proto třeba považovat za limitující pěstitelský faktor. Základním úkolem z hlediska uspořádání zahrady by tedy měla být správná volba počtu, velikosti (tvaru) pěstovaných rostlin a dále způsob jejich prostorového uspořádání. Přednost budeme proto dávat všeobecně nižším pěstitelským tvarům, počty rostlin upravíme vždy tak, aby si i v době dospělosti nestínily. Rozmístění výsadeb by mělo být provedeno tak, aby na jižní, jihovýchodní a jihozápadní straně byly nejnižší rostliny a na severní straně rostliny nejvyšší. Toto ideální uspořádání nebude však vždy možné, takže při praktickém řešení zahrady půjde o to, jak vzniklé zastíněné plochy optimálně využít. Ve stínu je možné umístit některé stavby a zařízení (cesta, loubí, altán, zpevněná provozní plocha, bazén na zálivkovou vodu, část obytné terasy, kompost apod.), ale i vybrané sortimenty stínomilných okrasných rostlin. Při prostorovém rozmisťování rostlin by měly vznikat určité soustředěnější plochy vyšší a nižší vegetace, tedy i větší a menší zastíněné a plně osluněné plochy. Z hlediska bilance světla a stínu na zahradách má zcela základní význam poloha domu, zejména na menší parcele. Vhodné využití slunečního záření jako základního energetického zdroje pro život naší zahrady se tedy nedá řešit jen ve vazbě na hospodářské plodiny, ale je třeba jej respektovat na úrovni celkového řešení zahradního prostoru.

Důležitým předpokladem dobrých hospodářských výsledků je střídání plodin. Racionální střídání plodin na ploše zahrady je jednou ze základních podmínek jejich zdárného růstu a dále faktorem působícím dlouhodobě na zvyšování úrodnosti půdy. Při tomto rozmisťování plodin by nám mělo jít nejen o každoroční střídání krátkodobé, ale i o střídání dlouhodobé, které se bude v běžných zahrádkářských podmínkách týkat zejména jabloní na typových podnožích.* Dobré hospodaření s půdou, v němž střídání plodin má klíčovou úlohu, umožňuje maximální intenzitu a potřebnou zahrádkářskou variabilitu pěstování rostlin, přičemž kvalita půdních podmínek se může neustále zlepšovat. Celkem tři úrovně střídání plodin, jež by se měly na hospodářských plochách našich zahrad uplatňovat, jsou uvedeny v grafickém schématu.

Uvedený systém dlouhodobého a krátkodobého střídání plodin má však i některé další pěstitelské přednosti. Vymezením větší souvislé plochy pro jednoleté a víceleté plodiny vzniká na zahradě ucelený útvar nízkých porostů, takže i do vnitřních částí zahradního prostoru má dobrý přístup slunce a vzdušné proudění. Zahradní prostředí se tak stává celkově zdravějším a mimo jiné i z těchto důvodů se zde tak často nevyskytují ty choroby a škůdci, kterým naopak vyhovuje hustý zápoj korun stromů a keřů. Prostorové oddělení ovocných výsadeb od ostatních plodin nám dále umožňuje volnější a operativnější manipulaci s průmyslovými hnojivy i s ochrannými prostředky v době vegetace. Na zahradách téměř souvisle osázených ovocnými stromy, kde krátkodobé plodiny pěstujeme prakticky pouze jako podkulturu, vznikají často těžko řešitelné pěstitelské situace**, nehledě k nízké kvalitě většiny takovýchto výpěstků.

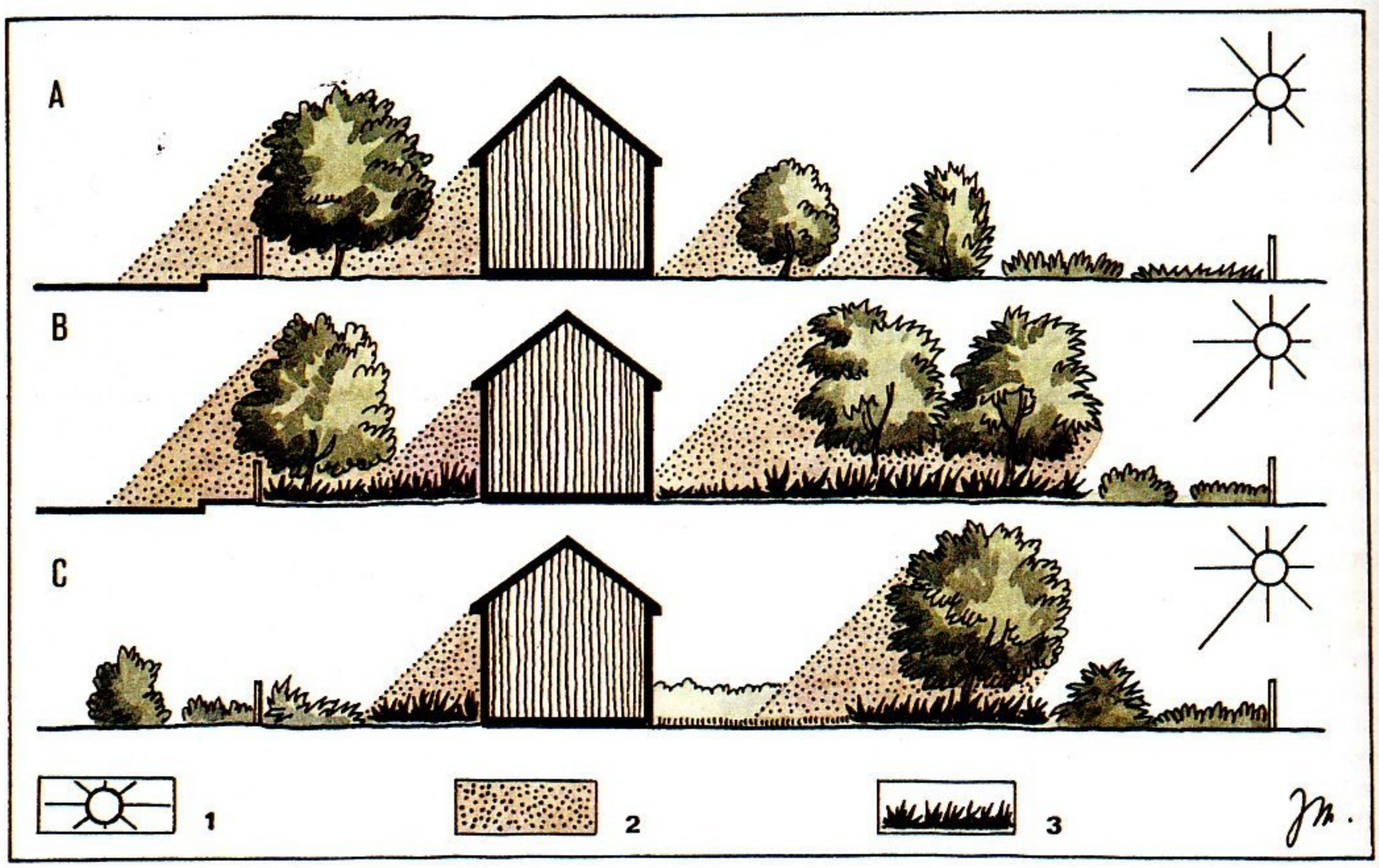
*) *Např. časově termínová sklizeň zeleniny pro prázdninové období našeho pobytu na chalupě, větší podíl samozásobitelské produkce v odlehlejších obcích, na samotách apod.*

*) *Intenzívní výsadby jabloní na typových podnožích se uplatňují na jednom stanovišti asi 12 - 15 let. Po uplynutí této doby je třeba tuto výsadbu obnovit a umístit ji na jinou zahradní plochu.*

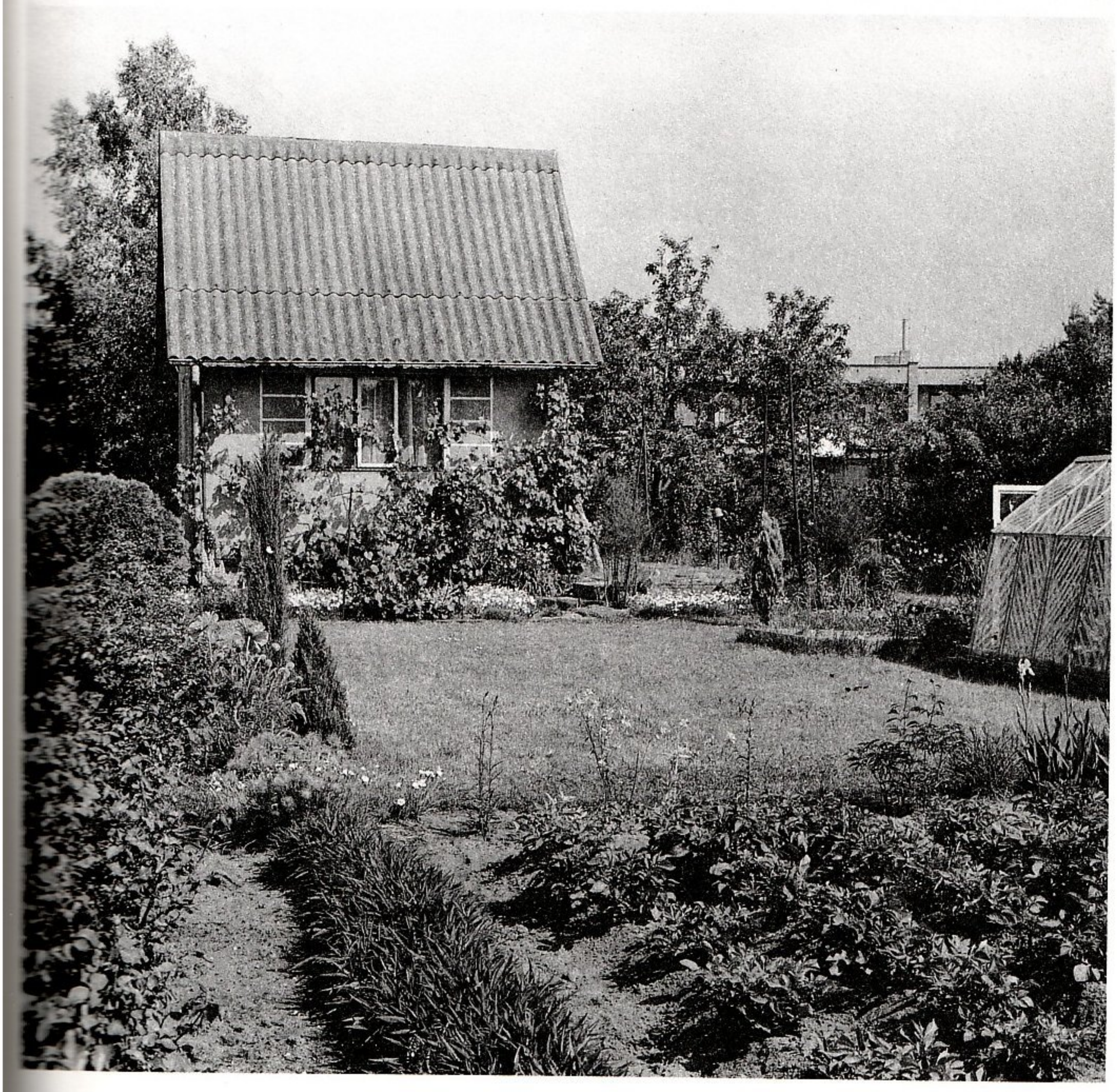
**) *Např. rozdílné nároky na výživu u stromů a u rostlin rostoucích pod jejich korunami, poškození níže rostoucích rostlin jedovatými postřiky ovocných stromů apod.*

Vytvoření určitého prostorově organizačního principu v rozdělení ploch využívaných pro hospodářské plodiny je tedy velmi důležitou součástí celkového plánu na uspořádání zahrady.

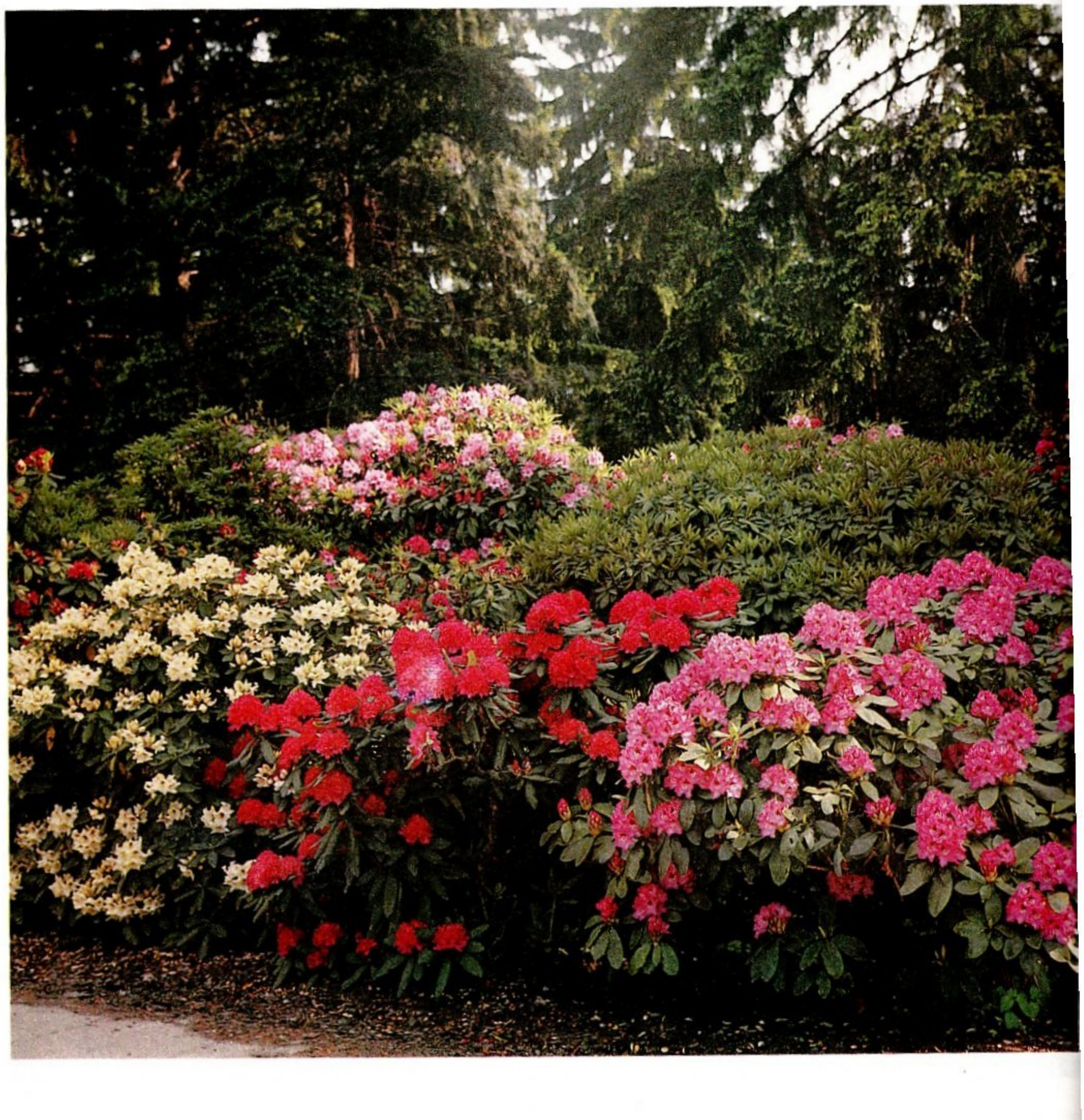
Velmi významné je dále respektování vztahu mezi velikostí zahrady a jejím pěstitelským zaměřením. Máme-li na mysli vysokou intenzitu pěstování hospodářských plodin, pak nemůžeme ztotožňovat problematiku malých a velkých zahrad. Celý problém se nedá mechanicky zúžit na závěr, že na malé zahradě můžeme pěstovat méně rostlin než na zahradě velké. Mělo by naopak platit, že velikost pěstitelské plochy musí určovat nejen počet pěstovaných rostlin, ale nutně i jejich druhové a odrůdové zastoupení, pěstitelský tvar apod. U velkých pěstitelských ploch máme ve výběru rostlinného materiálu a v jeho rozmisťování mnohem větší možnosti a svobodu v rozhodování. Problémy jsou však u malých pěstitelských ploch, které začínají být pro soudobé i výhledové zahrádkaření typické. Tak např. pro maloplošné zahrádkářské ovocnaření bude důležitá především volba druhu. Chceme-li dosáhnout co nejvyššího užitku, musíme se v průměrných přírodních podmínkách

Pro intenzívní pěstitelské využití zahrady má značný význam rozvržení světla a stínu a využití zastíněných ploch. A - Čistě hospodářské využití zahrady - porosty jsou rozmístěny tak, že každá rostlina je plně osluněna. B, C - Kombinované hospodářské a obytné využití zahrady - použitím stínomilných okrasných rostlin vzniká možnost intenzívnějšího využití prostoru.
1 - Jižní, jihovýchodní nebo jihozápadní strana, 2 - vržený stín, 3 - stínomilné okrasné rostliny.

Vhodné uspořádání vyšší a nižší vegetace z hlediska bilance světla a stínu a kombinace hospodářsky a obytně využívaných ploch v podmínkách osadní zahrádky.

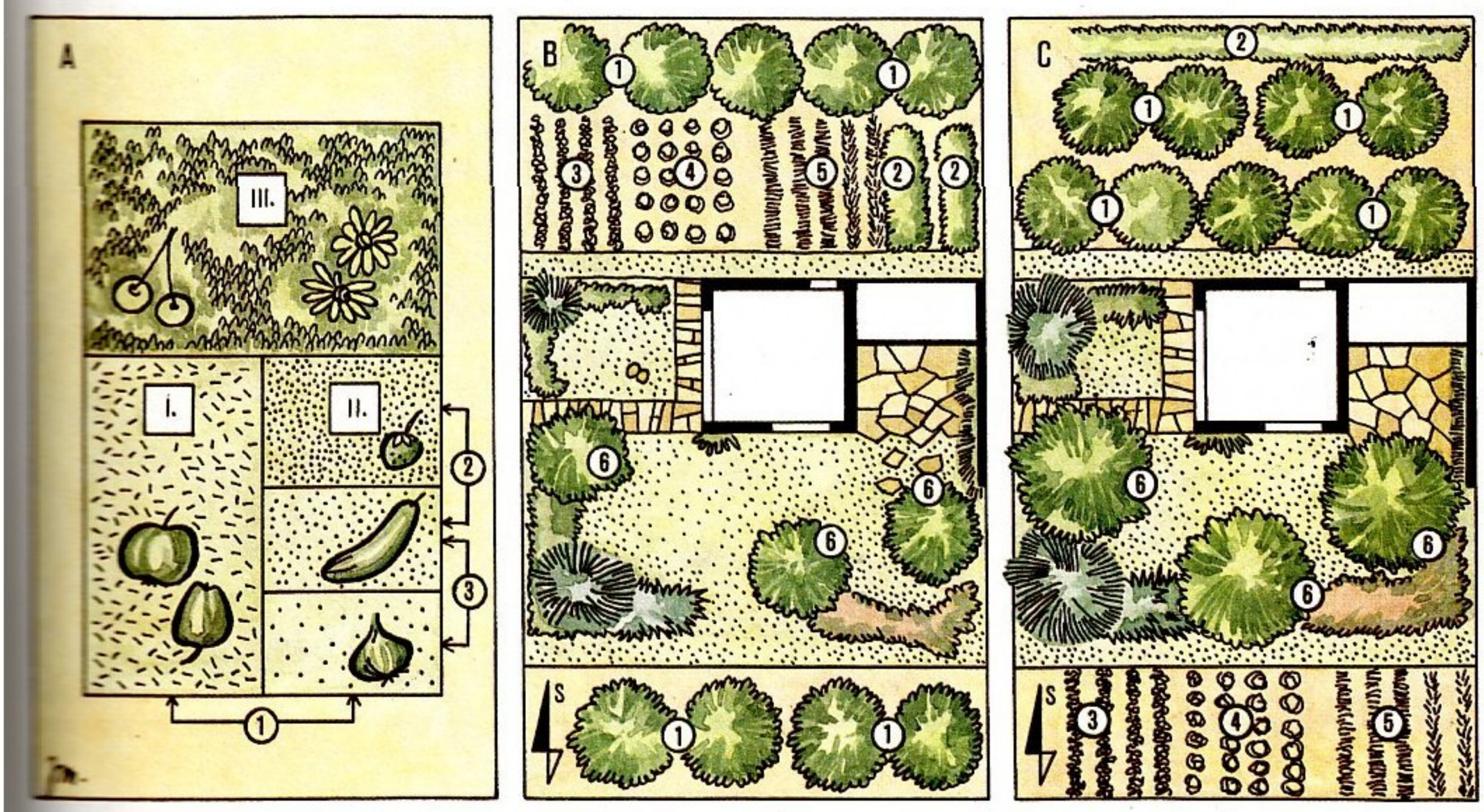
Pro využívání zastíněných zahradních ploch jsou vedle stínomilných trvalek velmi vhodné rhododendrony, jejichž význam není pouze v krásných květech, ale i v celoročním bohatém a zdravém olistění.

zaměřit na jabloně,* ve formě méně vzrůstných tvarů na typových podnožích a ve vhodném odrůdovém složení.** Podobně tomu bude u zeleniny. V případě, že na záhon, který nám po celkovém vyřešení zahrady zbyl pro zeleninu, vysadíme např. růžičkovou kapustu, přinese nám tato užitek až na konci vegetace s tím, že se bude jednat o víceméně jednorázovou spotřebu, čili užitek bude extenzívní. Vhodnější by tedy bylo, kdybychom na této malé ploše pěstovali především krátkodobé, rychlerostoucí druhy a odrůdy listových a nať ových zelenin, ředkve, ředkvičky apod. Postupnými výsevy těchto zelenin můžeme dosáhnout jejich plynulého přísunu po téměř celou vegetační dobu, což je jedním ze základních smyslů a důvodů zahrádkářského zelinaření. Užitek z této malé plochy bude v tomto případě značně intenzívní.

Samozásobitelská produkce ovoce a zeleniny by neměla být vždy chápána jako úplné uspokojení potřeby rodiny ve smyslu plných, lékařsky doporučených dávek, ale pouze jako částečné vykrytí některých druhů ve vybraných časových termínech a v příslušné kvalitě.

* *Jabloně mají před ostatními ovocnými druhy tu přednost, že jejich plody mohou být při vhodné odrůdové skladbě plynulým zdrojem čerstvého ovoce prakticky od srpna do dubna, a to v čerstvém, nekonzervovaném stavu.*

** *Jiným typem intenzívní ovocné výsadby může být např. pěstování normálních polokmenů či vysokokmenů na vzrůstných podnožích s tím, že na jednotlivých větvích budou naroubovány různé odrůdy dle konkrétních potřeb uživatele. Velká koruna stromu tak přinese potřebnou samozásobitelskou rozmanitost a současně může lépe plnit některé další funkce estetické a mikroklimatické-hygienické.*

Střídání plodin úzce souvisí s celkovým uspořádáním zahrady. A - Schéma rozdělení ploch. I. Jabloně na typových podnožích, II. krátkodobé plodiny, III. obytná část zahrady s omezeným zastoupením ovocných dřevin, které nejsou zařazeny do pravidelného střídání ploch. 1 - Střídání dlouhodobé, 2 - střídání po několika letech, 3 - každoroční střídání plodin hnojených a nehnojených organickými hnojivy. B, C - Uspořádání osadní zahrádky při respektování dlouhodobého střídání plodin. B - Stav po výsadbě, C - stav po 15-20 letech. 1 - Jabloně na typových podnožích, 2 - rybíz, angrešt nebo maliník, 3 - jahodník, 4 - košťáloviny, plodové a listové zeleniny, 5 - cibule, kořenové a ostatní zeleniny, květiny k řezu apod., 6 - ostatní ovocné druhy mimo dlouhodobé střídání.

Mikroklimaticko-hygienické funkce zahrady

Mikroklimaticko-hygienická funkčnost zahrad se může uplatňovat jednak směrem do interiéru jejich zahradního prostředí, jednak do jejich vnějšího okolí.

Vliv na interiér zahrady je dán množstvím, druhovým složením a prostorovým uspořádáním vegetace v kombinaci s ostatními technickými prvky, stavbami a zařízeními. Mimořádnost působnosti zahrad z tohoto hlediska spočívá v tom, že dosah porostního mikroklimatu je nejintenzívnější přímo na ploše s vegetací nebo v její těsné blízkosti. Protože pobyt na zahradě, respektive bydlení v rodinném domku se zahradou má trvalý charakter tohoto bezprostředního, až intimního styku člověka s vegetací, je třeba zahrady v tomto smyslu považovat za prvek zcela mimořádně zlepšující mikroklimaticko-hygienickou stránku životního prostředí a v tomto smyslu tedy těžko zastupitelný.*

*) *Plochy veřejné sídelní zeleně mohou tuto úlohu plnit jen zčásti a neúplně, protože jejich působnost je omezena na kratší dobu návštěvníkova pobytu a dále i proto, že u veřejných ploch zeleně nelze z čistě praktických důvodů dosáhnout permanentního prolnutí člověka s přírodou.*

Vhodné rozmístění zahradní vegetace z hlediska její mikroklimaticko-hygienické funkčnosti je jednou z podmínek utváření pocitu dobré pohody. Příklad správného rozvržení různě osvětlených a zastíněných ploch v obytné části zahrady.

Působnost zahrad na širší vnější prostředí je vlivem mezzoklimatickým a projevuje se zejména svojí souborno u působností, tedy jako komplexy zahrad a zahradních čtvrtí. Z těchto důvodů musí rozvoj všech činností, které mohou svým způsobem přispět ke zlepšení životního prostředí v sídlech, nutně počítat i s perspektivním rozvojem zahrad, které svojí výměrou představují ve většině našich obcí největší a tedy rozhodující plošný útvar vegetace.

Konkrétní mikroklimaticko-hygienická funkčnost zahradního prostředí spočívá především v jeho vlivu na teplotu a vlhkost ovzduší, v ovlivňování proudění vzduchu, v protiprašné a protihlukové působnosti a konečně v celé řadě dílčích, užších hygienických funkcí.

Zahrada může předně velmi podstatně ovlivnit teplotu ovzduší. Hygienickým požadavkem na kvalitu obytného prostředí je v tomto smyslu především určitá teplotní vyrovnanost. Tepelná bilance je v zahradním prostředí ovlivňována předně vegetací a dále technickými a stavebními prvky různého typu.

Od vegetace je v tomto směru požadováno, aby zejména v sídlech snižovala teplotu vzduchu v letním období, kdy tepelné hodnoty městského ovzduší dosahují extrémně vysokých hodnot. Tuto úlohu plní rostliny tím, že jsou "relativně chladným" prvkem prostředí. Tento stav chladu vzniká tak, že vegetace předně značnou část slunečního

Vhodným materiálem pro povrchovou úpravu plně osluněných zahradních teras a odpočívadel je dřevo, které se příliš nepřehřívá ani

záření odráží.* Z přijaté sluneční energie část spotřebovává na fotosyntézu a transpiraci a část je filtrována listy nebo proniká hlouběji do porostu. Významnou skutečností v tomto smyslu je dále to, že se listy rostlin velmi rychle ochlazují a akumulace tepla v nich je proto nízká. Technické hmoty se z hlediska tepelné bilance prostředí chovají prakticky obráceně než vegetace. Velké množství sluneční zářivé energie přijímají, zahřívají se a tepelnou energii v porovnání s rostlinami velmi dlouho vyzařují. Odpočívat za velkého parna ve stínu stromů je tedy příjemnější, než ležet ve stínu zdi, nejen z estetických důvodů, ale i proto, že pod rostlinou se skutečně lépe cítíme. Stěna sice stíní, ale současně také dlouhodobě sálá teplo, kdežto rostlina stíní a současně jako relativně chladný předmět ochlazuje své bezprostřední okolí.**

Celkově dlouhodobé sálání různých technických hmot však může být v celé řadě případů velmi užitečné. Např. dlouho teplo sálající stěna může vytvářet příjemné teplé místo na osluněné lesní parcele, kde celé okolí je chladné, nebo může dotvářet pohodu zahradního detailu ve slunném, ale chladném předjaří či při podzimním pobytu na zahradě. Podobně večerní posezení ve vyhřátém zaskleném zahradním altánu může být velmi přitažlivé, protože na zahradu padl noční chlad. Vedle určité tepelné vyrovnanosti je tedy třeba na zahradách utvářet i určitý stupeň tepelné rozmanitosti. Poměr přírodních a technických prvků na zahradě nelze tedy generalizovat, a je třeba jej řešit osobitě a u každé zahrady individuálně.

Významnou hodnotou zahradního prostředí je vlhkost ovzduší. Hygienicky žádoucím, tedy příznivým jevem je určitá vyrovnanost vlhkosti ovzduší, zejména proto, že se městské prostředí vyznačuje často značně extrémními výkyvy. Jedním z melioračních opatření může být vegetace, která se ve smyslu ovlhčování ovzduší uplatňuje velmi výrazně a pozitivně. Rostliny předně vypařují srážkovou nebo zálivkovou vodu dopadající na povrch listů. Intenzita tohoto výparu je dána tím, že listová plocha rostliny je zpravidla vždy podstatně větší, než plocha půdy, na které roste. Různě osluněné a zastíněné listy osychají nestejnoměrně a postupně - délka výparu se prodlužuje, čímž může docházet k určitému stupni regulace vlhkosti v jejich okolí. Zde tedy není významné jen absolutní množství vypařené vody, ale hlavně časový aspekt tohoto výparu. Pokropené vegetační plochy, např. trávníky apod., mnohonásobně déle vypařují takto získanou vodu než technické hmoty. Druhým typem výparu je tzv. transpirace, tj. výpar z vnitřních částí listů. Tento výpar dodává do ovzduší podzemní vodu, získanou kořenovou soustavou rostlin. Jeho mohutnost je dána velikostí rostliny, jejím umístěním v prostoru* a konkrétním druhem.** Základní podmínkou tohoto výparu je dostatek vody v půdě. Tato podzemní voda je také největší rezervou, kterou pro vlhkostní bilanci našeho prostředí máme. V tomto smyslu by bylo třeba přehodnotit povinnost odvádění srážkové vody do kanalizační sítě. Těmito opatřeními dochází k velmi výraznému vysoušení celých zahradních pozemků. Pěstitelská rozmanitost ve využívání zahradního prostoru vytváří předpoklad pro svedení těchto srážek do tematicky řešených zahradních partií, kde přechodná zvýšená vlhkost nebude na závadu. V intenzívně obdělávaném zahradním prostředí má mimořádný význam i výpar z půdy čili evaporace, která může být u zavlažovaných pěstitelských ploch velmi výrazná.

Průměrné rozdíly v relativní vlhkosti mezi sady, s nimiž můžeme srovnat i zahradní areály, a okolní zástavbou činí ve dne 5 až 20 % ve prospěch sadů. Gottwald (1963) např. uvádí, že Praha-Ruzyně, jako území s relativně velkým podílem zahrad a veřejné zeleně, má během roku 50 dní s relativní vzdušnou vlhkostí 90 %, zatímco Klementinum, tj. území bez výskytu bohatší vegetace, má těchto dnů pouze 15. Podobně jako u teplot má tedy u vlhkosti ovzduší systém zahradní zeleně podstatně širší pozitivní vliv, který se ani zdaleka neomezuje pouze na vlastní zahrady. Z hlediska celkové hygieny prostředí a dobré pohody nemůžeme vlhkost ovzduší posuzovat izolovaně, např. zvýšení relativní vlhkosti vzduchu o 15 %*** přijímá lidský organismus jako snížení teploty o 3,5°C.

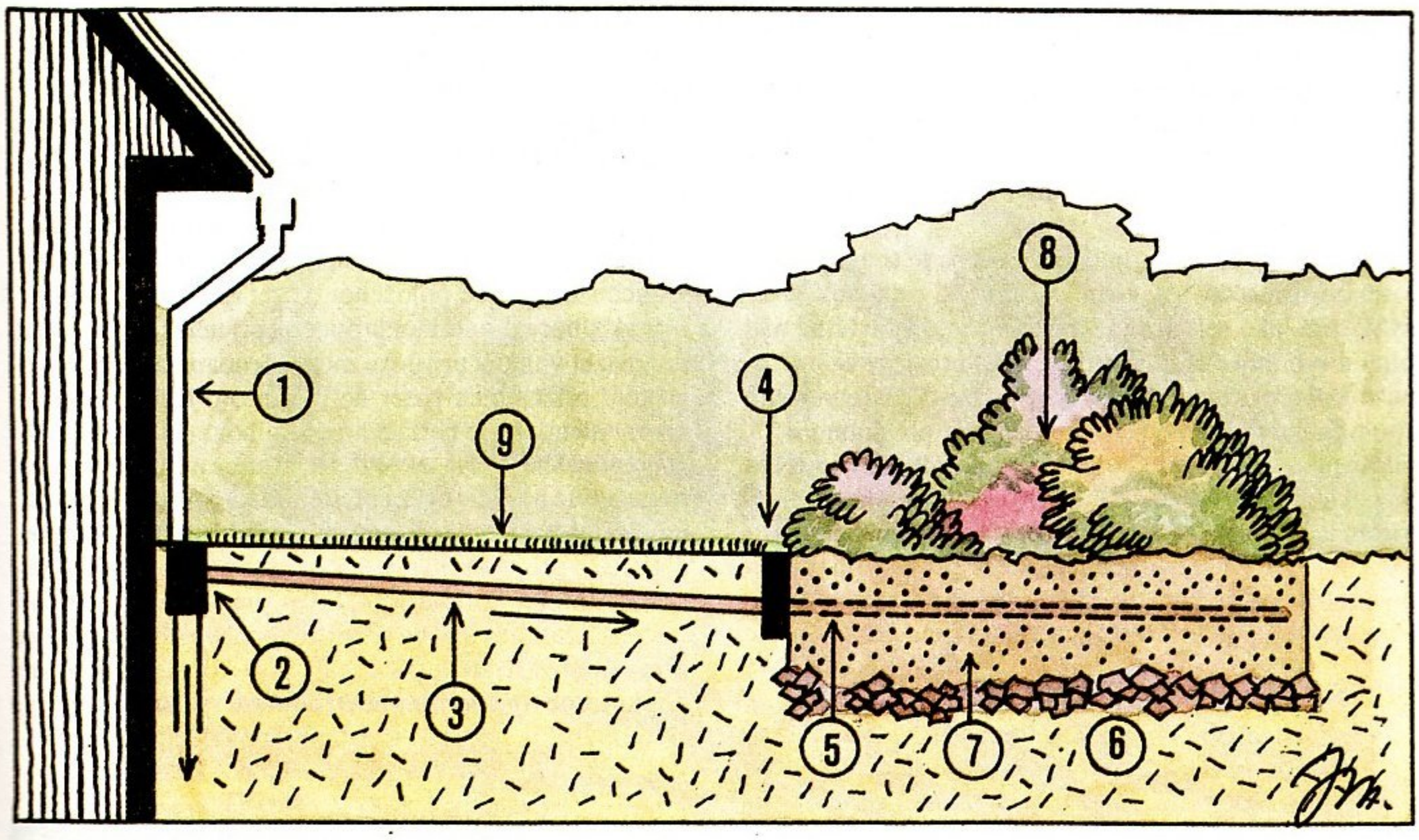
*) *Tepelná bilance prostředí je ovlivněna tzv. albedem, což je reflexní číslo, které je poměrem odraženého a dopadajícího slunečního záření. Čím je číselná hodnota albeda různých prvků nižší, tím více tepla tato plocha vyzařuje. Hodnoty albeda: beton 8,5, omítka 8,0, červená cihla 10,0, asfalt 4,0. Bříza bílá 38,0, dub letní 50,5, javor mléčný 50,0, osika 61,5, topol balzamový 39,5, střemcha vonná 19,5 atd.*

**) *Účinek nižší teploty je zde navíc umocněn vyšší vlhkostí, jež je dána výparem rostliny. Zahřívání různých technických prvků se dá velmi podstatně snížit jejich zakrytím popínavými dřevinami.*

*) *Rostliny v teplém prostředí a v místech s intenzívnějším prouděním vzduchu vykazují vyšší výpar.*

**) *Ne každý druh rostliny vypařuje i ve stejných podmínkách stejné množství vody. Do značné míry platí, že např. dřeviny vlhkomilné vypařují více než dřeviny suchomilné apod.*

***) *Takovéto zvýšení vhlkosti může být provedeno např. zálivkou zahrady a je běžně dosažitelné v průměrně vegetací bohatých zahradách.*

Možnost využití dešťové vody pro zlepšení vláhových poměrů na zahradě. 1 - Okapový svod, 2 - klapka umožňující v době potřeby napojení na kanalizaci, 3 - podzemní přívod vody k záhonu rhododendronů, 4 - kontrolní šachta, 5 - celoplošný rozvod vody perforovanou trubkou, 6 - drenážní vrstva, 7 - upravený půdní substrát, 8 - výsadba rhododendronů soustředěná do ucelené skupiny, 9 - trávníková plocha ve funkci prostorového odstupu od podsklepených částí domu.

Zahradní vegetace může velmi významně ovlivňovat proudění vzduchu. Na zahradách by nám však nemělo jít o vytvoření úplného bezvětří, ale pouze o místní úpravu, zejména horizontálního, vodorovného pohybu vzduchu. Mírný pohyb vzduchu je zde totiž žádoucí z hygienických i pěstitelských důvodů. Máme-li na mysli ochranu pouze dílčí, menší části zahrady, poslouží k tomu tzv. nepropustná zábrana. Může to být např. řada hustě, až k zemi zavětvených jehličnanů, hustý, volně rostoucí nebo stříhaný plot, konstrukce plně zakrytá popínavými dřevinami, ale i zděná, dřevěná nebo skleněná stěna. Na návětrné straně těchto zábran a nad nimi sice vzniká prudké víření vzduchu, ale na závětrné straně, v malém dosahu pouze několika metrů pak existuje téměř úplné bezvětří. Nepropustná zábrana je tedy v konkrétních zahradních podmínkách vhodná např. k ochraně obytné terasy, vstupu do domu, bazénu ke koupání, dětského koutku či skupiny pěstitelských záhonů apod.

Chceme-li chránit větší prostory, např. celou rozsáhlou zahradu, skupinu zahrad, zahrádkovou osadu apod., je nejvhodnější použít tzv. polopropustného větrolamu.* Na rozdíl od předešlého typu není za těmito větrolamy téměř úplné bezvětří, ale dochází u nich před a zejména pak za pásem pouze k omezení rychlosti větru na takovou míru, která je v chráněném prostoru žádoucí.

Pro optimalizaci mikroklimaticko-hygienických poměrů na zahradě je důležitý i tzv. gradientový či lesní vítr. Má výrazně místní charakter. Vzniká během letních dnů v důsledku teplotních rozdílů mezi relativně chladnějšími komplexy vegetace (lesy, parky, zahradní areály apod.)

*) *Víceřadá, minimálně třířadá výsadba opadavých listnáčů - vysokých a nižších stromů a keřů, kde cílem celé sestavy je vytvořit vysoký stejnoměrně hustý porost, který sice částečně propouští vítr, ale zmírňuje jeho rychlost. Jejich účinnost je do pětadvaceti až třiceti násobku výšky a je největší při kolmém situování ke směru větru, přičemž je vyhovující i při odklonu pásů od tohoto směru do ±30°.*

na straně jedné a relativně teplejším územím s menším podílem vegetace a s eventuálním větším podílem technických staveb a zařízení na straně druhé. K tomuto proudění dochází již při teplotních rozdílech sousedních ploch 1,0°C a dosahuje rychlosti asi 1 m/s. Je pociťováno jako příjemný vánek a má značnou důležitost při provětrávání zahradního prostředí.

Na svahových zahradních pozemcích je třeba respektovat i možnost tzv. "odtékání" mrazivého vzduchu. Studený vzduch jako relativně těžší se shromažďuje těsně nad zemí a vyplňuje terénní prolákliny a prostory za nepropustnými překážkami - stavby, náspy, hustý pás jehličnanů apod. Stéká volně po povrchu půdy již při sklonu 3 %, takže jeho pohyb a tedy jeho shromažďování je třeba respektovat i na poměrně mírných svazích. Celkové prostorové uspořádání zahrady je třeba v tomto smyslu upravit tak, aby tento mrazivý vzduch, který při větší kumulaci může způsobovat mrazové škody, byl co nejrychleji a nejplynuleji ze zahradního pozemku odveden.* Na svazích je proto třeba se vyhnout zejména v jejich spodních partiích hustým výsadbám a ke spádnicím kolmým pásům, stěnám a všem ostatním, těžko proniknutelným zábranám.

V zahradním detailu má zcela mimořádnou důležitost soustředění části pracovního i oddechového pobytu člověka do lokalit tzv. "pod zelení", to je pod korunami stromů, pod bohatě vegetací popnutou pergolou apod. V tomto miniprostoru dochází jednak k vertikálnímu proudění vzduchu mezi výše položenou vegetační masou a zemí, jednak k horizontálnímu proudění, při němž může vánek procházet volně v prostoru mezi korunami a zemí. Rozmístění přízemních pater keřů je proto třeba provádět s rozmyslem, aby se nestalo brzdou tohoto místního vzdušného proudění. Právě tak je třeba posuzovat různé zahradní stěny, které by měly být za určité situace přerušovány buď prolukami, nebo řídkými mřížemi apod. V tomto zahradním detailu se projevuje výrazně i vyrovnanost tepelná a vlhkostní. Široká koruna velkého stromu v centru obytné části naší zahrady je tedy velmi dokonalým klimatizačním zahradním zařízením právě tak, jako rostlinami bohatě popnuté, obytné pergoly nemají pouze význam estetický.

*) *Ideálním místem pro zneškodnění, tj. oteplení mrazivého inverzního vzduchu je vodní hladina. Proto by okolí všech vodních ploch a toků mělo být maximálně přístupné pro styk tohoto vzduchu s vodní hladinou.*

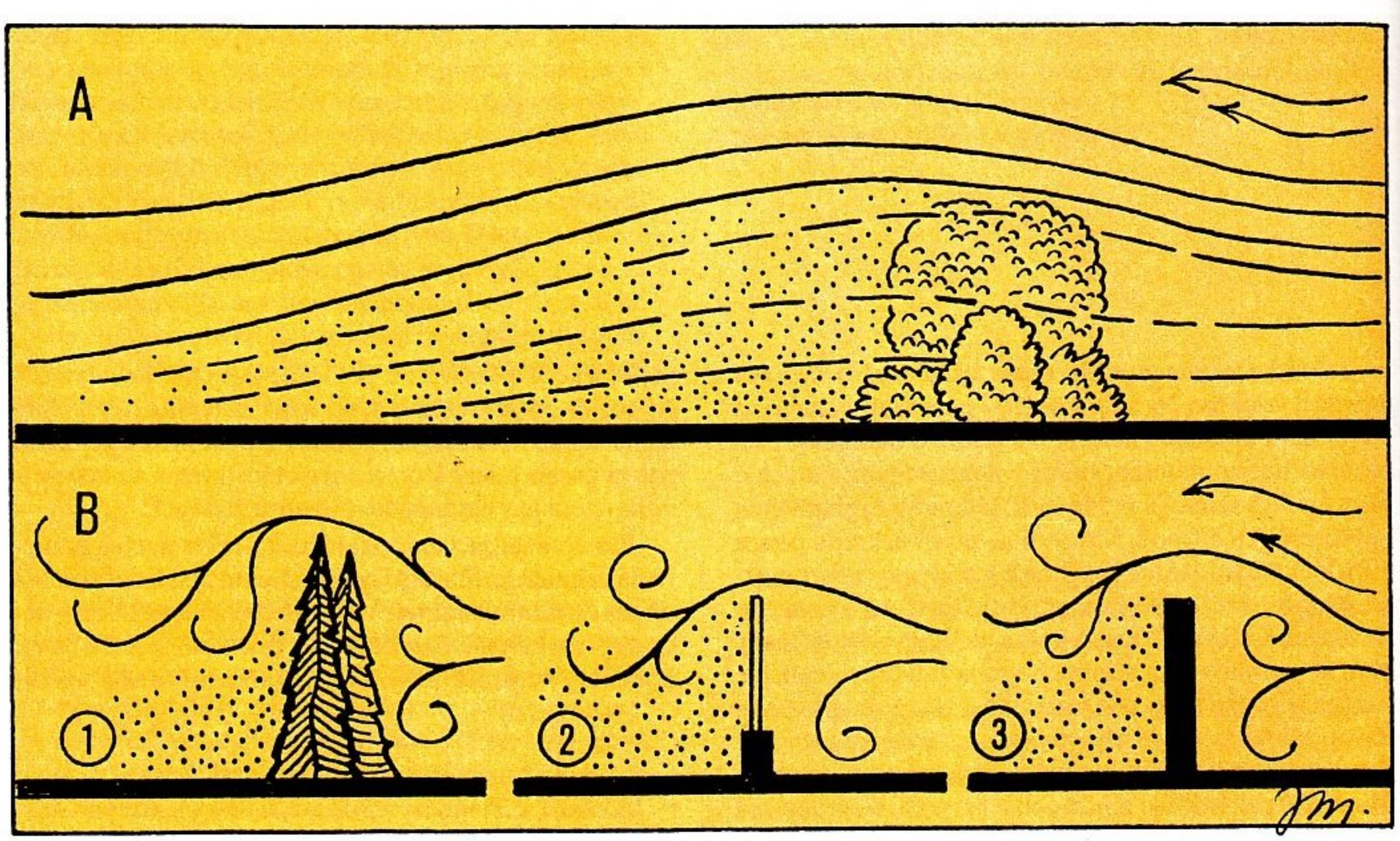

Schéma účinnosti dvou základních typů protivětrných zábran.

A - Polopropustné pásy, tvořené vícepatrovým porostem listnáčů, mají být co nejvyšší, protože jejich účinnost se rovná 25-30 násobku výšky. Vítr je v podstatě pouze zpomalován. B - Nepropustné výsadby či zábrany zadržují vítr mnohem intenzívněji, avšak v menším prostoru - např. v omezeném zahradním detailu. Různé typy zábran: 1 - hustá výsadba jehličnanů, 2 -. skleněná stěna, 3 - pevná stěna.

Značnou výhodou skleněných protivětrných zábran je to, že ohraničené místo dokonale chrání proti větru a současně umožňují pohledové spojení se zahradou. Chráněné místo tedy není od zahrady opticky odděleno.

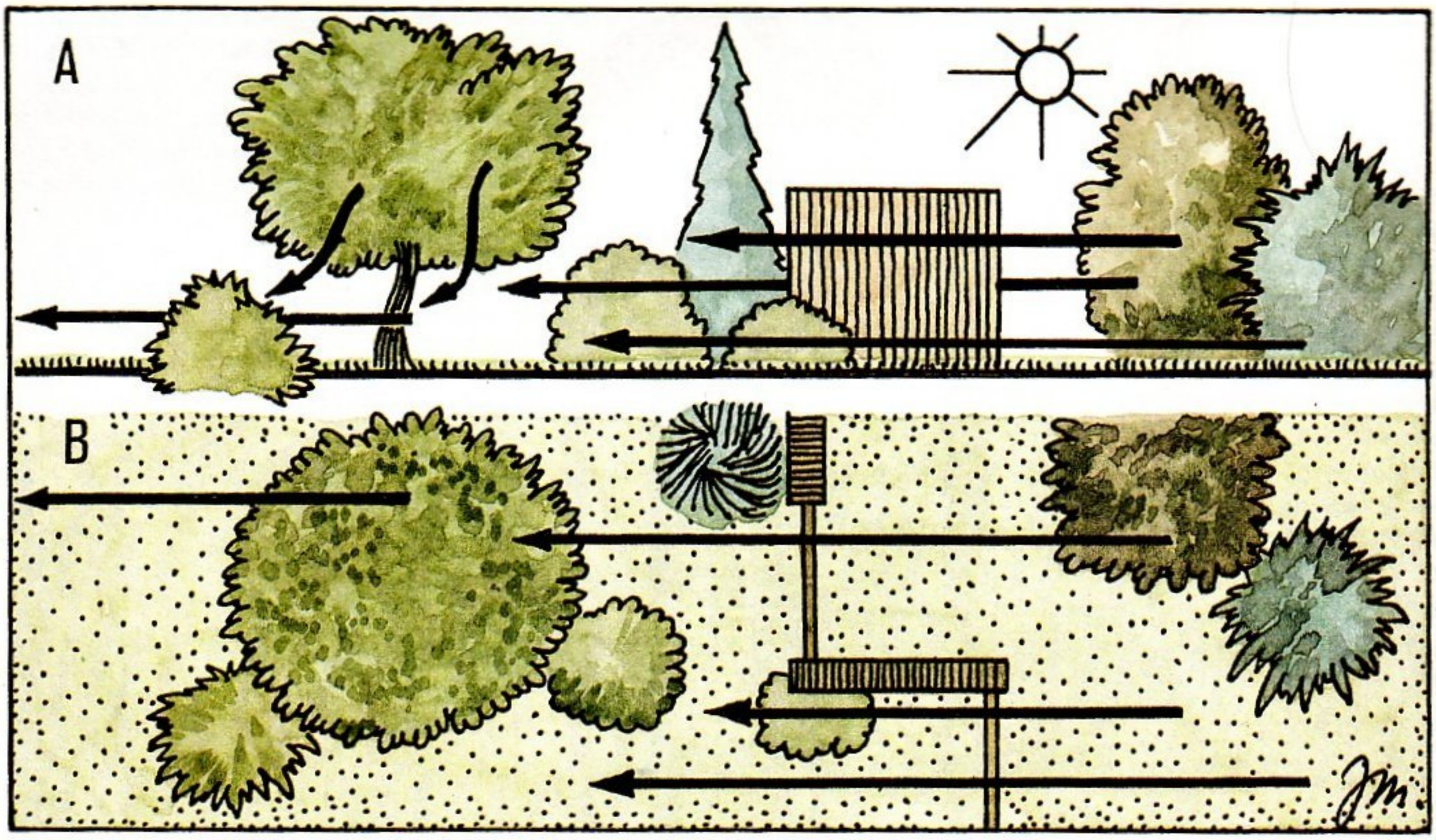
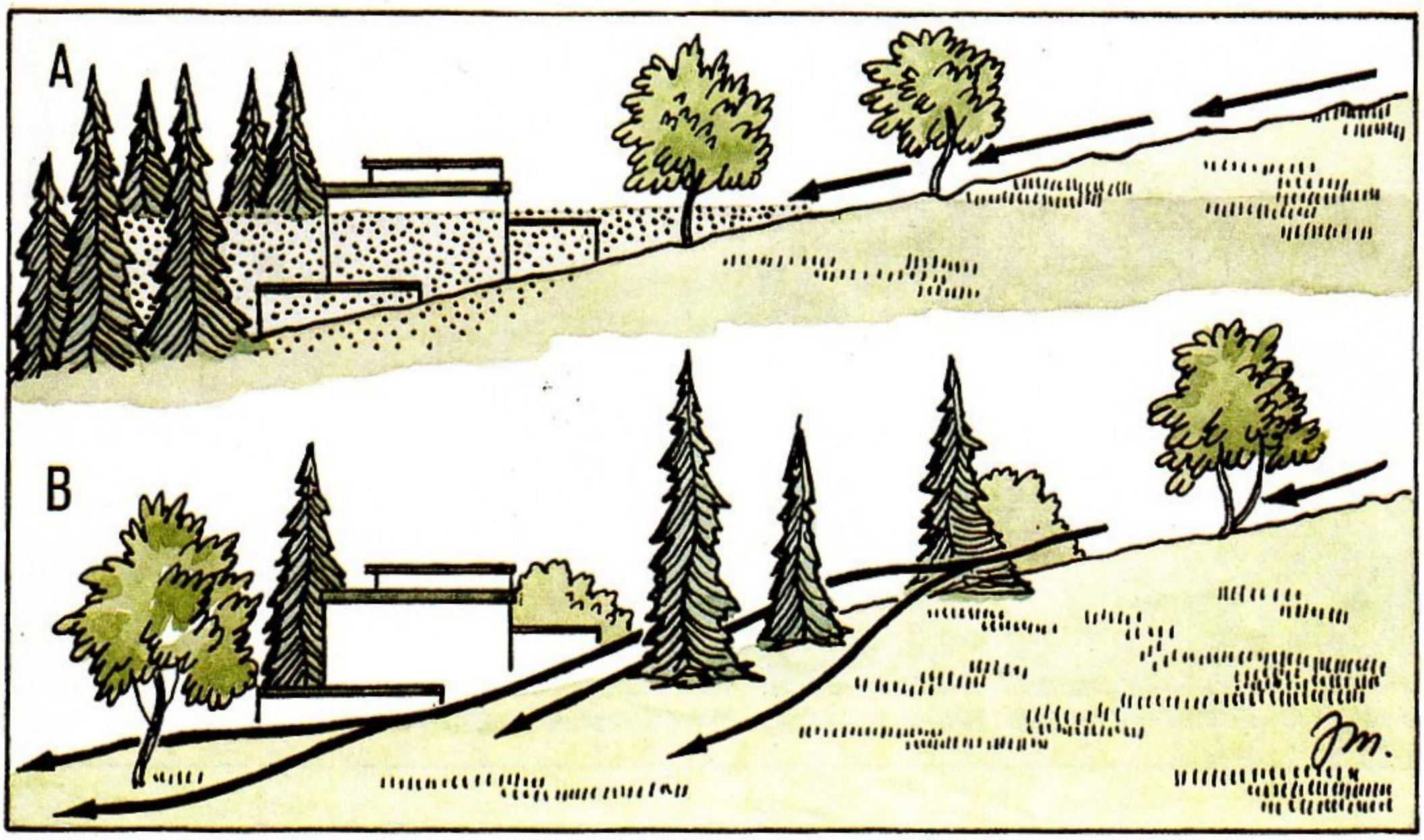

Schéma uspořádání zahradních prvků, umožňujícího plné využití vertikálního i horizontálního proudění vzduchu. Rozvolněné skupiny dřevin a stěny, které jsou ve více místech řešeny jako mříže, umožňují volný průchod horizontálního vánku (gradientový vítr). A - Pohled, B - půdorys.

Studený mrazivý vzduch stékající po svazích se hromadí za všemi zábranami a vytváří zde mrazové pásy. Uspořádání zahrady by proto mělo být provedeno tak, aby byl tento odtok co nejplynulejší.A - Nevhodné řešení, B - správné řešení.

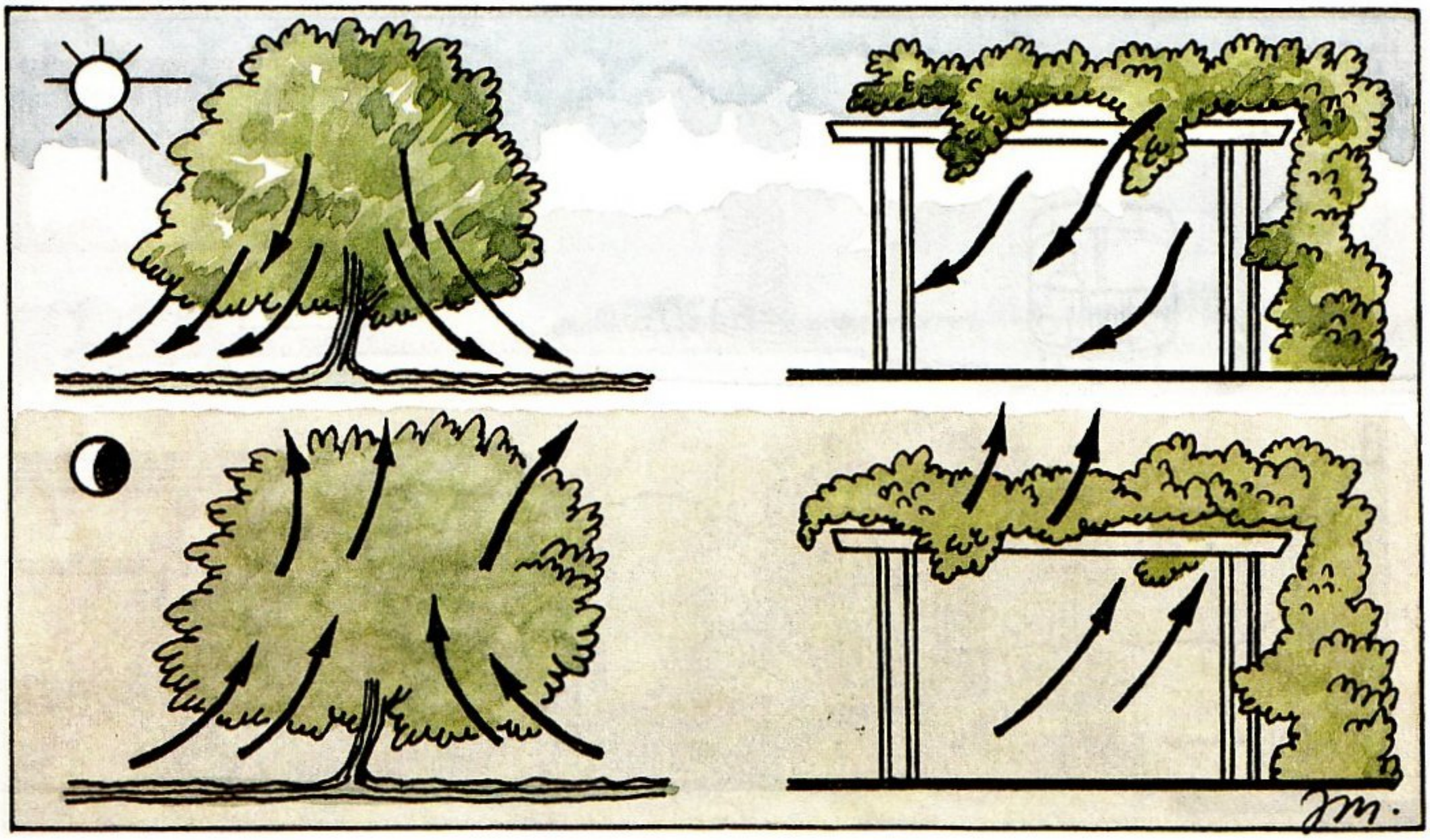

Schéma proměnlivosti vertikálního proudění vzduchu během dne a noci na příkladu typických zahradních vegetačních detailů (strom, pergola). Žít doslova "pod zelení", v téměř dokonale klimatizovaném prostředí, je velmi příjemné.

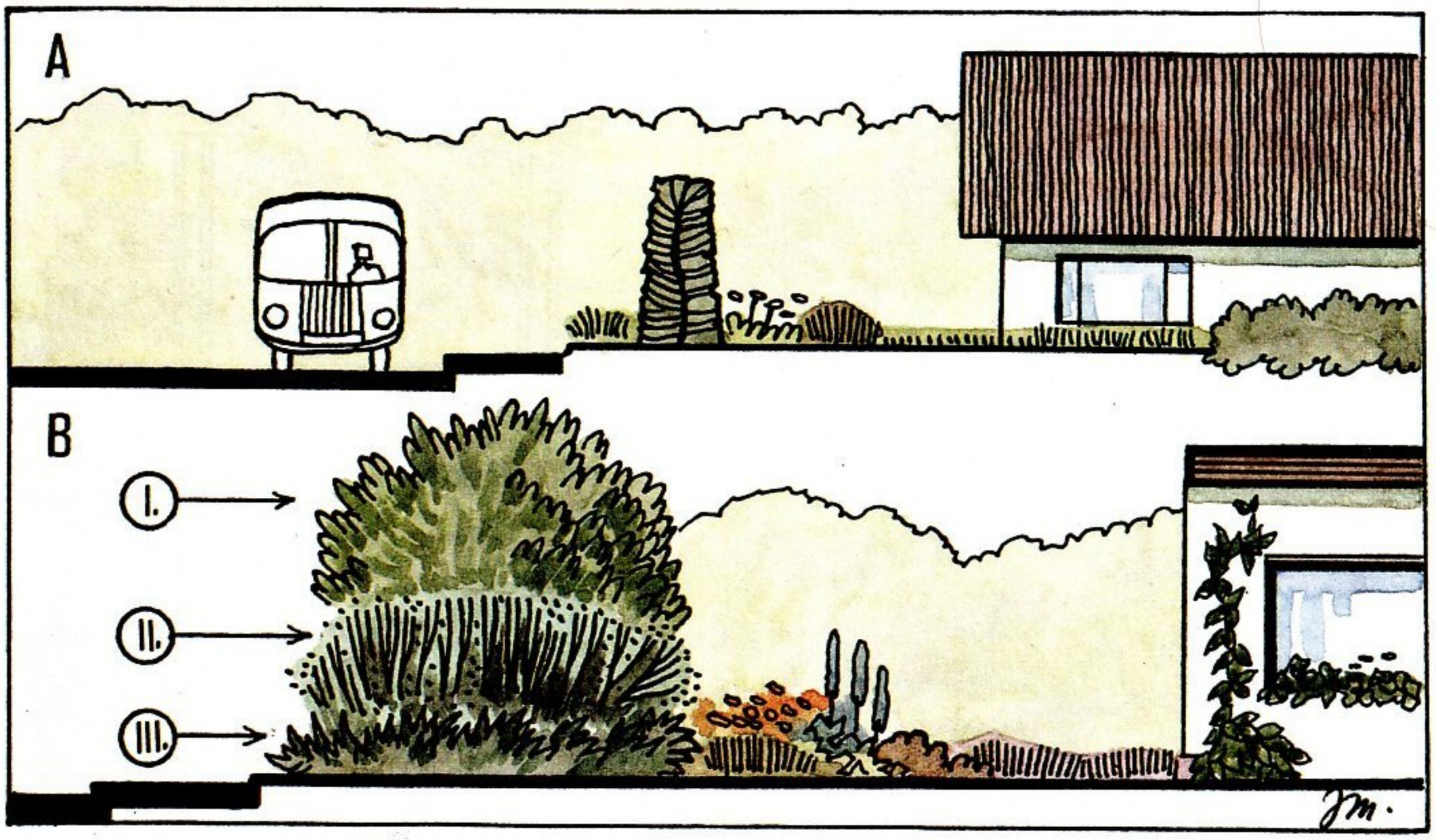
Vhodná vegetace může chránit zahradu velmi účinně proti nadměrné prašnosti. Prachové částice jsou v zahradním prostředí negativním faktorem nejen svojí zápornou estetickou působností jako zdroj špíny, ale i tím, že narušují fyziologické procesy u rostlin, jsou přenašeči nežádoucích baktérií, chemických látek apod. Zahrada sama o sobě by tedy proti prašnému znečišťování měla být maximálně chráněna. Nazíráno z širšího hlediska mohou však být sestavy vhodně osázených a rozmístěných zahrad i významným protiprašným zařízením větších území - např. celých městských čtvrtí, vesnických sídel apod. Mechanismus snižování prašnosti pomocí vegetace je dvojí.

Předně jde o tzv. filtrační účinnost listové plochy. Její intenzita je dána absolutním povrchem listů, jeho charakterem, sklonem, pohyblivostí, vlhkostí a lepkavostí a rovněž i charakterem sedimentu. Největší účinnou plochu mají drobnolisté dřeviny, značně velký povrch listové plochy má i dobře udržovaný trávník. Z hlediska charakteru listu jsou nejúčinnější rostliny s listem chlupatým. Vodorovné listy mají větší účinnost než listy šikmé, poněvadž jsou schopny prachový sediment držet déle. Listy uvnitř koruny zadržují sediment lépe než listy na jejím okraji, neboť jsou chráněny proti proudění větru. Důležité jsou dále druhy snášející tvarování, protože pravidelně sestřihované živé ploty a stěny vytváří na svém vnějším obvodu mimořádně hustou a tedy i protiprašně účinnou listovou vrstvu. Značně účinné jsou konečně i podsadby stínomilných dřevin pod korunami dřevin vyšších, tj. vytváření tzv. patrovitých porostů, u nichž je vysoké hustoty listů dosaženo kumulací více dřevin na jednotce plochy.

Druhým typem protiprašné účinnosti je tzv. sedimentační účinnost prostorových pryků. Spočívá v tom, že prachové částice propadávají z ovzduší vlivem zpomalení proudu vzduchu při jeho nárazu na vegetační či jinou bariéru. Intenzita této sedimentace je přímo úměrná změněné únosnosti větru, tj. čím větší je zpomalení rychlosti proudění vzduchu, tím větší je i množství ze vzduchu "vypadlých" prachových částic. V bezprostřední blízkosti těchto protiprašných zábran bude tedy prašnost značně zvýšena. Neměli bychom proto v těchto místech umisťovat taková zařízení, s nimiž jsme v přímém styku - obytná terasa, koutek pro děti apod.

Vysoké protiprašné účinnosti mohou dosáhnout takové výsadby, v kterých jsou kombinovány oba uvedené protiprašné principy, to je filtrační a sedimentační působnost současně. Za ideální je možno považovat takový stav, kdy v lokalitách s mimořádnou prašností jsou tyto protiprašné výsadby situovány mimo vlastní zahrady, nejlépe ve formě ochranných pásů, v okraji zahradních čtvrtí apod.

V boji proti prašnosti je však důležité nejen prachové částice ze vzduchu "vyjmout", ale rovněž je i zlikvidovat tak, aby se již zpětně do ovzduší nedostaly. Pro tuto likvidaci prachového sedimentu je vhodné, aby pod ochranným pásem, resp. v jeho těsné blízkosti byla dobře udržovaná

Vysoká protiprašná účinnost dřevin je dána mimo jiné i hustotou jejich olistění, kterého může být dosaženo buď stříháním rostlin, nebo vytvořením tzv. patrovitého porostu. A - Stříhané stěny a ploty jsou vhodné do míst s omezenými prostorovými možnostmi, protože ke svému růstu nepotřebují mnoho místa. B - Vícepatrové porosty, tvořené patrem stromů (I.), spodním patrem vyšších stínomilných keřů (II.) a nízkým patrem stínomilných keřů (III.), vyžadují ke své plné účinnosti více prostoru.

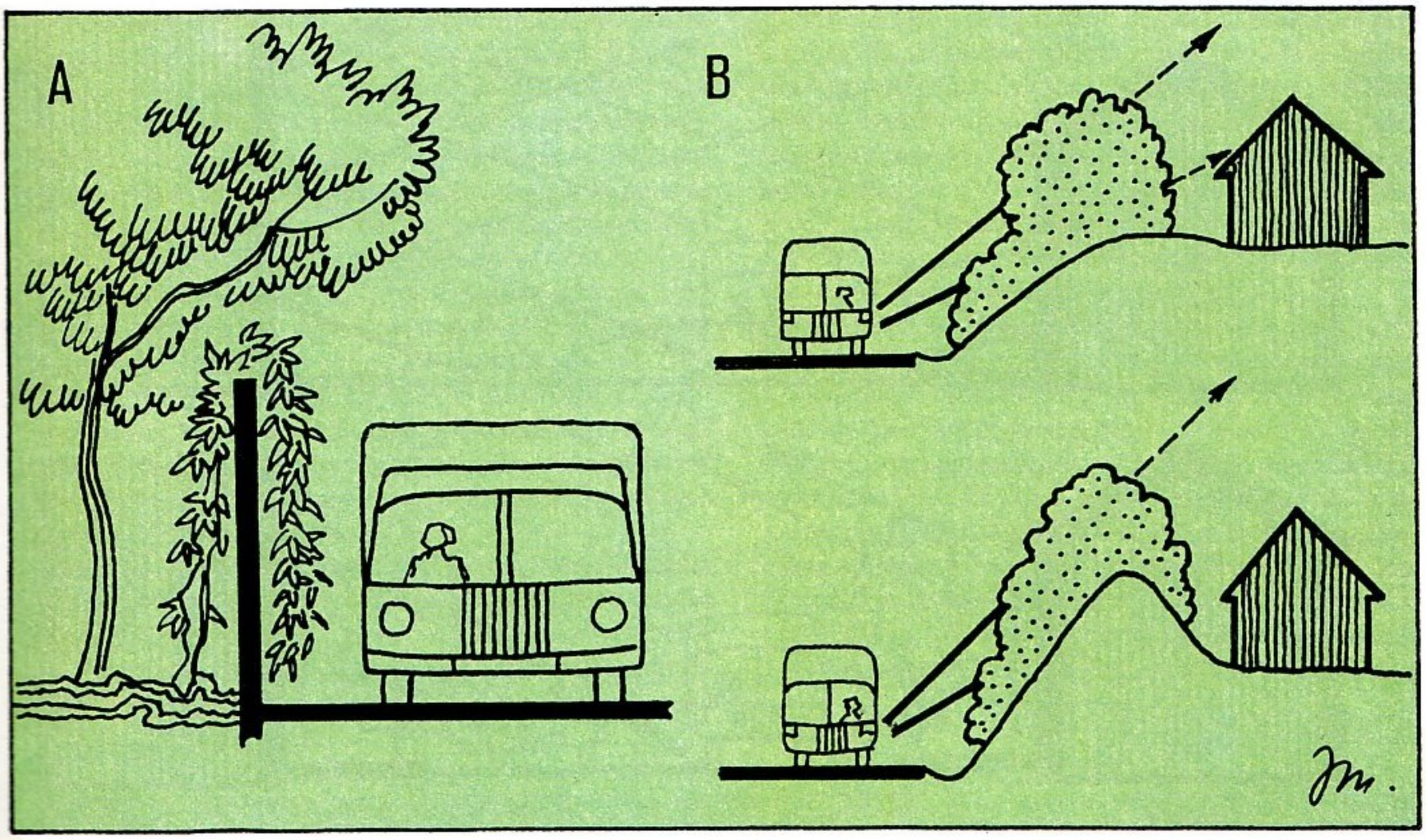
travnatá plocha s co nejhustší sestavou listů. Prachové částice zapadlé do této vegetace se ovlhčí a nemohou se dostat zpět do ovzduší. V podmínkách zahrad je vhodné tuto likvidaci sedimentu urychlit občasným kropením zaprášených listů na stromech.

Boj proti prašnosti na zahradách by však neměl být zaměřen pouze proti uvedeným vnějším zdrojům prachu. Zahrada by i svým celkovým uspořádáním měla současně bránit vzniku vlastní prašnosti. Takovým vnitřním, zahradním zdrojem je především vegetací nepokrytá půda, neupravené plochy za deště blátivé a za sucha prašné, skládky sypkého materiálu apod. Dokonalou protiprašnou úpravou jsou naopak dobře udržované trávníky, vegetací plně zakrytá půda, vodní plochy a trvale vlhké lokality, omyvatelné zpevněné plochy apod.

Uspořádání zahrady musí chránit celý její prostor před nadměrnou hlučností. Snižování hlučnosti je jedním z hlavních úkolů péče o kvalitu životního prostředí. Plnění tohoto úkolu je zvlášť aktuální v obytných částech našich sídel, kde má docházet ke všestrannému odpočinku obyvatel. Nebezpečným rysem hlučnosti je to, že se její nadměrné hladiny neprojevují na zdravotním stavu lidí okamžitě. Nežádoucí hlučnost způsobuje jednak poruchy v oblasti sluchu, narušuje činnost nervové soustavy a poškozuje autoregulační procesy v těle, včetně snižování všeobecné odolnosti organismu vůči škodlivinám. Maximální hladina hlučnosti v obytných územích, to je i v zahradním prostředí činí u nás 45 dB(A)*, ve venkovských sídlech 50 dB(A), v městských centrech a průmyslových areálech 65 dB(A) atd. Skutečná hlučnost je však prozatím často podstatně vyšší, přičemž v obytných areálech je způsobována především dopravou a různými typy technologické nekázně**, na venkově pak celkovým pojetím zemědělské mechanizace, kde ochrana proti hlučnosti je prozatím chápána úzce resortně, to je pouze ve vztahu k obsluhujícímu personálu a nikoliv k širšímu krajinnému okolí. Nadměrná hlučnost musí být vyřešena především na úrovni stanovení parametrů jednotlivých technických zařízení, jež hluk vyvolávají. Většinu ostatních dodatečných způsobů ochrany prostředí proti nadměrné hlučnosti je třeba považovat pouze za pomocné a v podstatě je rozdělujeme na prostředky technické a biologické.

*) *Decibel je logaritmická jednotka určující poměr mezi dvěmi hladinami intenzity hluku.*

**) *Např. vykonávání některých prací spojených s nadměrnou hlučností o sobotách a nedělích a v době pracovního volna. Ve Velké Británii je např. sekání trávníků motorovými sekačkami povoleno pouze v určených dnech a hodinách.*

Vysoké protihlukové účinnosti se dá dosáhnout kombinací technických a biologických prostředků. A - Stěna zakrytá pnoucími dřevinami a doplněná pásem stromové zeleně (stěna současně chrání výsadbu před negativními vlivy výfukových plynů a zimního solení vozovky). B - Kombinace terénních úprav s výsadbou vysoké zeleně.

Technické prostředky jsou zpravidla velmi účinné, působí ihned po jejich dokončení, často zabírají i málo prostoru. Nevýhodou jsou většinou značně vysoké pořizovací náklady a skutečnost, že hlučnost často nelikvidují, ale pouze ji v určitém, zatím vyhovujícím směru odklánějí. Patří sem především různé protihlukové valy, stěny a konstrukce nejrůznějšího typu, zapouštění komunikací do terénních zářezů apod.

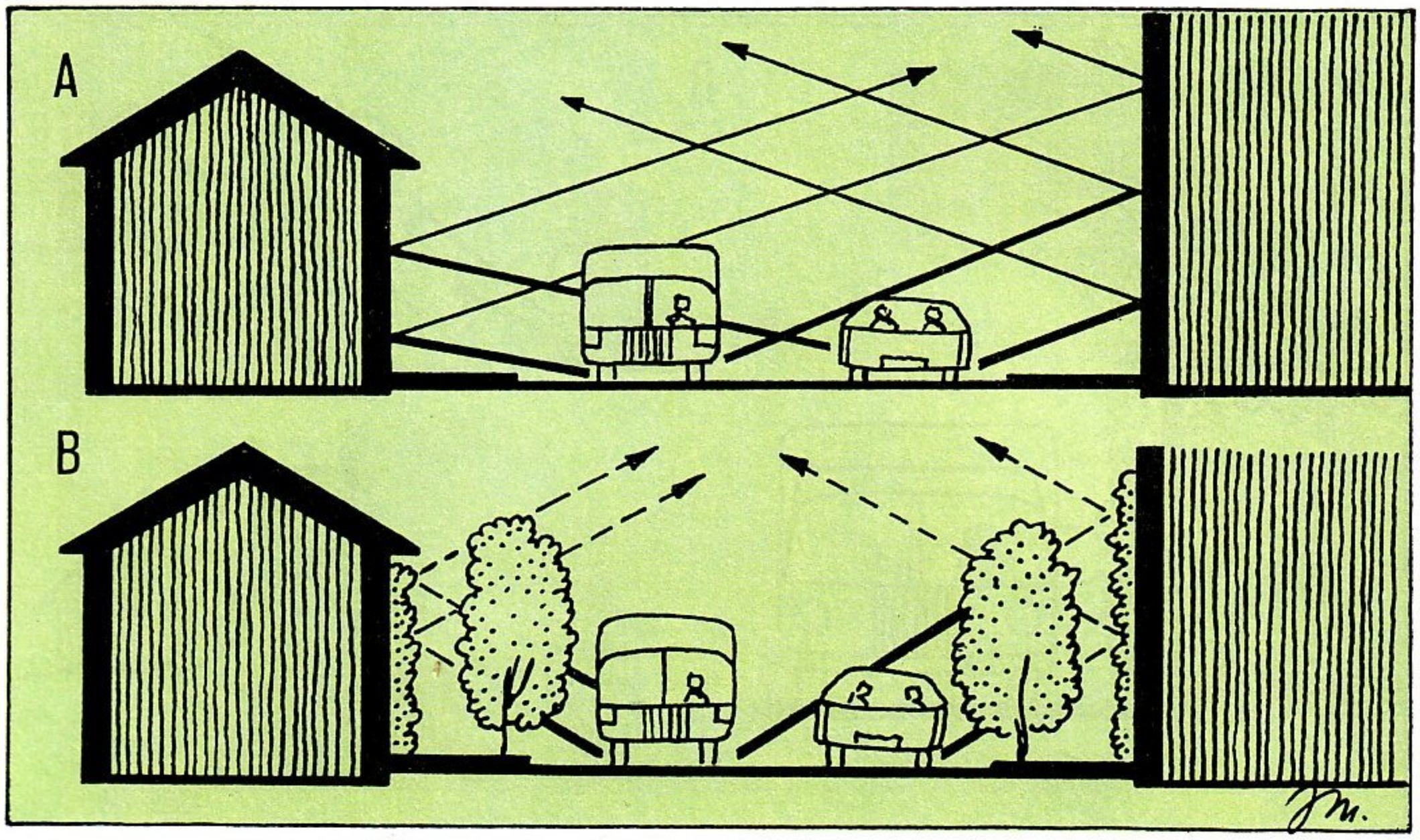
Biologické způsoby ochrany jsou představovány různými prostorovými a druhovými sestavami rostlin, zejména dřevin. Mezi výhodné rysy těchto úprav patří to, že jsou levné, hlučnost pouze neusměrňují, ale likvidují a vedle své protihlukové funkce plní další, obecně biologické funkce v tvorbě a ochraně životního prostředí. Nevýhodou je pouze pozvolné časové nabývání funkčnosti v důsledku postupného růstu, zábor větších ploch* a skutečnost, že účinnost je téměř vždy i ve výsledném stavu, kterého je dosaženo až po desítkách let, nižší než u zařízení technických. Biologické prostředky mohou tedy velmi účinně doplňovat a zvyšovat účinnost prostředků technických.

Významný tlumící účinek mají volně rostoucí sestavy stromů a keřů kombinované s travnatými plochami. Tato sestava nemá být kompaktní, ale přerušovaná mezerami, jež nejsou širší než výška bezprostředně přilehlé vegetace. Účinnost takto uspořádaného pásu je tím větší, čím více hradeb a mezer obsahuje, neboť zvuková energie se tlumí v závislosti na tom, kolikrát prochází prostorami rozličné hustoty, přičemž vznikají mnohonásobné odrazy zvukových vln od rostlin, vlny se rozptylují v prostorách mezi nimi a jsou pohlcovány povrchem vegetačních útvarů. Nejúčinnější jsou výsadby umístěné co nejblíže k hlukovým zdrojům a současně i co nejblíže k chráněným objektům. Vzdálenost ochranné bariéry od zdroje hluku nemá být větší, než je její výška. Nejúčinnější složkou těchto vegetačních pásů je listová plocha. Čím větší je absolutní povrch listů, tím vyšší je účinnost rostlin. Velmi účinné jsou proto dřeviny s chlupatým listem, jehličnany, ale i dobře udržované, husté trávníky. Listnáče v bezlistém stavu mají mnohem menší účinnost, jež se částečně zvyšuje sněhovou přikrývkou a námrazami. Hrubá kůra stromů je účinnější než hladká, protihlukově působí i listová hrabanka.

V běžných podmínkách sídel jsou nadměrným hlukem nejvíce zasaženy ulice, což úzce souvisí s problematikou využití zahrad. Akustický stav je zde zhoršován a komplikován zejména zvukem odraženým od stěn přilehlých budov. Protože z praktických provozních důvodů nelze do těchto prostor vkládat technická zařízení, jako jsou

---

* *Doporučovaná šíře těchto protihlukových vegetačních pásů je dle různých autorů značně rozdílná. Vedle pásů širokých desítky metrů mohou být při vhodném uspořádání účinné i pásy užší - např. pouze několik metrů.*

V hustě obestavěných ulicích může mít vegetace významnou protihlukovou funci. A - Hlučnost v ulici bez vegetace se násobí velkým počtem odrazů zvukových vln od stěn budov. B - Bohatá uliční zeleň účinkem své listové mozaiky zvukové vlny tlumí a tím intenzitu odražených zvukových vln zeslabuje.

např. různé stěny apod., je jediným reálným opatřením použití uliční vegetace. Nejúčinnější budou v tomto směru dvouřadé uliční aleje, dále co nejbohatší zeleň předzahrádek a maximální použití popínavých dřevin na uličních fasádách domů.

Vhodně řešený zahradní prostor může mít celou řadu dalších hygienických funkcí. Vybrané útvary vegetace se mohou předně podílet na odstraňování některých škodlivin a nežádoucích látek v ovzduší. Tento proces tzv. detoxikace probíhá tak, že škodliviny jsou různými rostlinami v průběhu jejich života a růstu odlišnou intenzitou zachycovány, přeměňovány nebo zužitkovávány. Částice soustředěné na povrchu listů jsou postupně smývány deštěm a kumulují se pak v půdě. Plynné škodliviny kumulované v buněčných a mezibuněčných prostorách zde buď zůstávají, nebo jsou transportovány do kořenů a odtud vylučovány do půdy. Do půdního profilu se druhotně tyto látky dostávají i podzimním opadem listů. Dusík pohlcovaný asimilačními orgány je využíván k tvorbě organických, dusíkatých sloučenin apod. Síru a dusík kumulují listy dřevin ve 2 až 5 násobném množství, chlór ve 20-30 násobném a fluór až ve 100 násobném množství v porovnání s kontrolou.*

*) *Ilkun (1980) např. uvádí, že 1 ha lesoparkového porostu je schopen pohltit 400 kg kysličníků síry, 150 kg chloridů a 25 kg fluoridů.*

Významný může být dále vliv vegetace na množství mikroorganismů v ovzduší. Tato účinnost je dána tím, že se mikroorganismy usazují na listech, kde jsou poutány povrchovým napětím a přilnavostí. Takto zachycené mikroorganismy pak mohou být lépe zničeny ultrafialovými paprsky, protože rostliny nastavují své listy vždy tak, aby zachytily maximální množství sluneční energie, takže přijímají i maximum těchto paprsků. Další úroveň této působnosti spočívá v tom, že některé rostliny vylučují různé silice, pryskyřice a jiné látky, které působí retardačním (brzdícím) účinkem na rozvoj mikroflóry. Zvláště výrazná je tato účinnost u jehličnanů a u některých aromatických opadavých listnáčů. Základní význam vegetace při snižování množství mikroorganismů v ovzduší spočívá v její protiprašné účinnosti, protože mikroorganismy jsou prachovými částicemi přenášeny často ve velké vzdálenosti.

V hygienickém smyslu mohou rostliny ovlivňovat bakteriální život i v půdě. Chvapil (1964) např. uvádí, že v půdě, kde se pěstoval jetel a jetelotravní směsky, nebo ve rhizosféře některých vyšších rostlin byl zaznamenán nápadný úbytek některých choroboplodných baktérií. Je to způsobeno specifikou prostředí, kterou rostliny samy vytvářejí, nebo přítomností některých symbiotických mikroorganismů v jejich rhizosféře. Z této skutečnosti je tedy mimo jiné možno usuzovat, že analogickou, hygienicky velmi významnou účinnost mají i trávníkové plochy, což je v plném souladu se zásadou jejich intenzívního obytného využívání.

V zahradním detailu mají značně praktický význam i odpudivé účinky některých rostlin na hmyz. Jejich použití je proto velmi aktuální zejména v podmínkách zlepšování hygienických poměrů v okolí bytové zástavby na venkově, kde byly v minulosti pro tuto svoji účinnost velmi často vysazovány. Platí to zejména o vlašském ořešáku a o střemše vonné. Dále má tuto vlastnost např. valná část balzamových topolů a známá technická plodina konopí seté.

Kabelík (1964) upozorňuje na hygienický význam vegetace ve smyslu jejího vlivu na ionizaci ovzduší a na elektrické poměry v atmosféře a tím i na pocit pohody lidí. Zdůrazňuje i význam tzv. auxonových vlastností výparů některých rostlin, které mohou i v nepatrném množství v ovzduší při soustavném vdechování významně ovlivnit tělesné funkce člověka (budování léčeben a sanatorií ve vybraných lesních porostech apod.).

Jak již bylo uvedeno dříve, je významným hygienickým přínosem zahrady i tzv. aktivní pobyt člověka, daný zejména vykonávanou manuální prací. Určité množství práce na zahradě je tedy velmi užitečné a účelnost větší zahrádkářské mechanizace ulehčující fyzickou námahu člověka je proto do jisté míry značně rozporná. Manuální práce na zahradě se od řady jiných prací vyznačuje zejména všestranností pohybu, tedy určitou rovnoměrnou zatížeností celého lidského organismu. Zájemci o zahrádkaření se prakticky rekrutují téměř ze všech skupin a profesí, což svědčí mimo jiné o tom, že tento způsob aktivního odpočinku kompenzuje jak přetíženost z duševní práce uvolněním nervového napětí, tak únavu vznikající při stereotypních manuálních procesech jiných skupin lidí.

Zahradní prostředí je schopno velmi intenzívně pokrývat i potřeby člověka v oblasti duševní (mentální) hygieny. Principem této působnosti je myšlenkové zaujetí uživatelů zahrady pěstitelskotechnickými či výtvarnými aspekty myšlení, jež kontrastují s psychickým zatížením během zaměstnání. V tomto smyslu by měla být zahrada takzvaně plná pěstitelských a tvůrčích problémů, měla by vykazovat vysoké estetické hodnoty s cílem vyvolat hluboké estetické prožitky, jež ovlivní duševní stavy a tím druhotně i stav fyzický. Výtvarné hodnoty uspořádání zahradního prostoru proto nelze přehlížet ani z tohoto hlediska.

Velmi cennou obytnou zahradní lokalitou s ideálními mikroklimaticko-hygienickými podmínkami a s vysokými estetickými hodnotami mohou být do terénu zapuštěná odpočívadla.

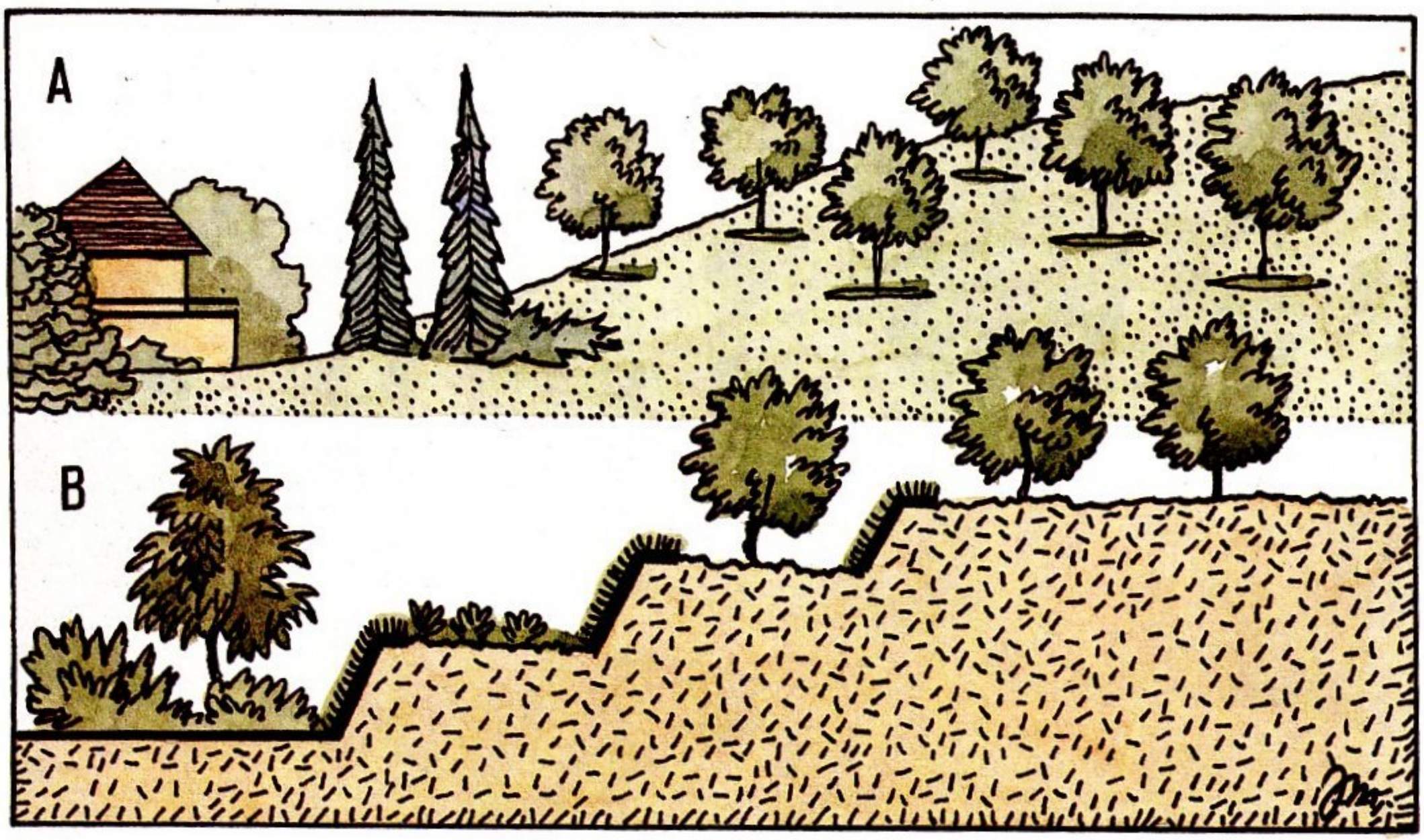
Do oblasti duševní hygieny svým způsobem spadá i specifičnost lidského vnímání zelené barvy. Protože se lidské oko při pohledu na zelenou barvu minimálně namáhá, je tento pohled pociťován jako zrakový odpočinek. Druhým příznivým vlivem zelené barvy je to, že u člověka vzbuzuje optimistickou náladu. Obě tyto skutečnosti si můžeme mimo jiné vysvětlovat také tak, že člověka zelené prostředí obklopovalo během celého jeho předchozího, milióny let trvajícího vývoje, a proto se zelená barva, jako projev bohaté a zdravé přírody, pro něj stala výrazem určitého stupně jistoty.

Jednou ze základních obecně biologických funkcí vegetace je produkce kyslíku, jež je dána tzv. asimilačním procesem, v němž se spotřebovává oxid uhličitý, voda a sluneční energie a vzniká organická hmota a kyslík. Disproporce mezi obsahem oxidu uhličitého a kyslíku v ovzduší vzniká zejména nárůstem různých druhů spalování, rozvojem chemizace aj. na straně jedné a omezováním vysoce účinných, zejména trvalých vegetačních útvarů na straně druhé. Produkce kyslíku rostlinami je dána kromě mnoha dalších fyziologických předpokladů a ekologických podmínek i úhrnnou velikostí jejich asimilační, tedy listové plochy. V tomto smyslu by proto mělo být základní vlastností zahradní vegetace její maximální olistění. Pokud jde o likvidaci oxidu uhličitého a s tím spojenou produkci kyslíku rostlinami, mají pro tento proces největší význam vzrůstově nižší vegetační útvary v chráněných polohách. Je to dáno tím, že oxid uhličitý je těžší, a proto se udržuje ve vyšších koncentracích nízko nad zemí. Zahrady s dobře udržovanými trávníky* a s ostatní nízkou podrostovou vegetací spolu s chráněností těchto poloh proti nárazům větru a ve spojení s dostatkem sluneční zářivé energie jsou tedy ideálním prostředím pro intenzívní odbourávání oxidu uhličitého a pro produkci kyslíku.

Z hlediska zintenzívnění mikroklimaticko-hygienické účinnosti zahrad jsou velmi významné stálezelené dřeviny. Je to dáno jednak jejich delší časovou biologickou aktivitou v průběhu roku, často větší listovou plochou**

*) *Dle různých autorů je asimilační listová plocha dobře udržovaného trávníku 3-7 krát větší, než je výměra plochy, na níž roste. 1 ha trávníku vyprodukuje za průměrných podmínek denně asimilací asi tolik kyslíku, kolik spotřebuje 10 dospělých osob za jeden den.*

**) *Různí autoři např. uvádějí, že listnaté stromy mají 100 000 až 200 000 ks listů a jehličnaté stromy 10-40 miliónů jehlic. Plocha bukového lesa je pak např. 3 krát větší a smrkového 5-10 krát větší, než činí kolmý průmět - plocha půdy, na které stromy vyrůstají.*

Při zadržování srážkové vody na svažitých pozemcích se mohou velmi významně uplatňovat travní porosty. A - Ideální ochranou je zatravnění celého svahu, kde se obrývají pouze mísy kolem stromů. B - Při terasovitém uspořádání svahu je možno využít vysoké zasakovací schopnosti travních porostů jejich uplatněním na terasových stěnách.

a řadou ostatních příznivých vlastností. Širší zastoupení stálezelených dřevin na našich zahradách by proto mělo být jednou ze základních zásad všude tam, kde to z důvodů stanovištních bude možné. Pro opadavé listnáče je z hlediska jejich vlivu na mikroklimaticko-hygienické poměry v zahradním prostředí chrakteristická naopak značná proměnlivost během roku. Ve vegetační době je tato jejich účinnost vysoká, zatímco v době vegetačního klidu v některých směrech přechodně zaniká, nebo je utlumena na minimum. Vhodnými kombinacemi vlastností obou skupin těchto rostlin mohou na zahradě vznikat funkčně velmi účinné sestavy zeleně. Např. proměnlivost u oslunění a zastínění ploch, odlišné provětrávání zahrady ve vegetačním a mimovegetačním období apod.

Při utváření optimálních mikroklimaticko-hygienických poměrů v zahradním detailu mají zcela nezastupitelné místo popínavé dřeviny. Svým poměrně širokým sortimentem zahrnují vlastnosti opadavých listnáčů i rostlin stálezelených a mohou vytvářet horní i spodní vegetační patra. Oproti všem ostatním rostlinám mohou využívat pro svůj růst různých technických prvků, zejména stěn, opěrných zdí, ale i horizontálních zpevněných ploch a tím vyloučit, eventuálně upravit jejich negativní vlivy zejména na teplotní a vlhkostní poměry v zahradním prostředí. Hodnocení popínavých rostlin pouze ve smyslu jejich estetického použití je proto značně jednostranné a neúplné.

Pro zlepšování mikroklimaticko-hygienických funkcí zahrady mají značný význam trávníky. Vedle již zmíněného pozitivního vlivu na vlhkostní a teplotní poměry a na optimalizaci mikrobiálního života v půdě jsou významné i tím, že umožňují velmi bohatý zásak vody do půdy, brání vzniku blátivosti a prašnosti, jsou působivé i v protihlukové ochraně apod. Na této komplexní funkčnosti je nejcennější ta skutečnost, že se do plné účinnosti, jež je dána vytvořením bohaté listové plochy, dobře založené a udržované trávníky dostávají během 2-3 let, což je podstatně dříve, než kterékoliv jiné rostliny. Této skutečnosti by mělo být využíváno zejména u nově zakládaných zahrad, kde mikroklimaticko-hygienická účinnost výsadeb dřevin je v prvních letech po výsadbě minimální. Pro travní porosty by proto mělo být využíváno nejen tradičních okrasných a obytných trávníků, ale i zahradních cest, obytných teras, svahů a ve zdůvodněných případech i střešních ploch.

Obytné a rekreační funkce zahrady

Obytná hodnota zahrady je dána tím, že její prostor plní některé funkce bytu a je tudíž jeho pokračováním a rozšířením*. Pro řešení obytnosti bytu i zahrady platí v obecné poloze stejné zásady a principy. Předně je to tzv. **"hmotná účelnost"**, to je uspokojování tělesných, fyzických a materiálních potřeb bydlení, tedy vše to, co je souborně považováno za praktičnost. Druhým principem je tzv. **"duchovní či psychická účelnost"**, tedy všechno to, co se obvykle pociťuje jako příjemnost, vlídnost a krása.

Neformální obytnost zahradního prostředí bude dána především účelným propojením bytu a zahrady. Prostorově funkční dispozice bytu a zahrady by proto měly být plánovány vždy souběžně, aby tak veškeré potřebné vzájemné vazby těchto dvou prostředí mohly být včas a dobře skloubeny. Konkrétním pojítkem mezi interiérem bytu a zahradou jsou okna a dveře. Okna spolu s eventuálními skleněnými průhlednými stěnami mohou obstarávat takzvanou "spojitost optickou", která velmi účinně obohacuje zejména estetickou působnost interiérů. Okna domu se zahradou by tedy v tomto smyslu neměla pouze zajišťovat dostatek světla v příslušných místnostech, ale měla by současně plnit i estetickou funkci "živých" obrazů zavěšených na zdi. Vyhlídka z jednotlivých místností by měla mít rovněž určitou výtvarnou dynamiku a tematickou návaznost na funkční poslání jednotlivých místností. Například vyhlídce z obývacího pokoje by mohlo odpovídat takové prostorové a barevné uspořádání rostlin, které nejlépe vynikne v odpoledním slunci, kdy se rodiny v této místnosti nejčastěji nachází. Pod okny ložnice by mohly být soustředěny voňavé a aromatické rostliny, jež jsou nejpůsobivější večer. Vhodné by bylo soustředit sem i rostliny kvetoucí v bílých a světlých odstínech, poněvadž tyto barvy působí při měsíčním nebo jiném, méně intenzívním nočním osvětlení zcela zvláštním dojmem. Výhled z bíle zařízeného pokoje by mohl končit v modře kvetoucí zahradní partii, tmavá hala s oknem na sever by mohla kontrastovat s vyhlídkou na prosluněný, světlý trávník nebo na třpytící se hladinu vodního bazénu.

Výtvarná působnost oken je tím účinnější, čím jsou tato větší, čím méně jsou ve své celistvosti narušována

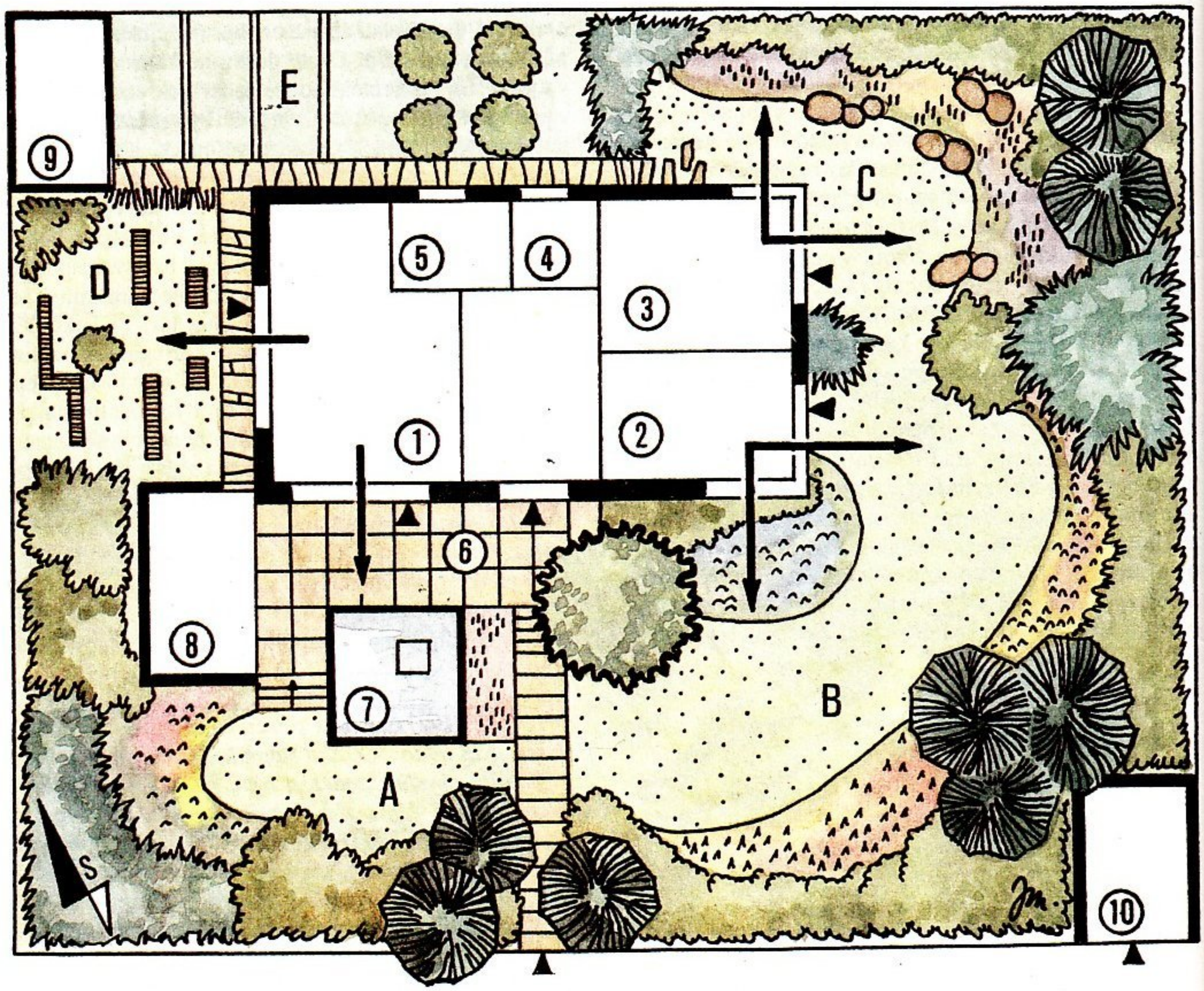
---

*) *L. Žák (1947) shrnuje principy obytnosti zahradního prostředí takto: "Obytná zahrada má být opravdu rozšířeným obydlím, součástí bytu, přírodním příbytkem. Nechť slouží všem potřebám bydlení neokázalého, prostého a pohodlného, občanského a lidového: volný pohyb, krátké procházení, pohodlný odpočinek v sedě i v leže, na zemi i na lehátkách a křeslech, pobyt na slunci, ve stínu i v polostínu, na větru i v zátiší, v rozhledu i v úkrytu; koupání pod sprchou nebo ve vodní nádrži, slunění na trávníku nebo v pískovišti, dobré spojení s obytnými místnostmi domu, který přechází do zahrady svými polootevřenými prostorami verand, teras, balkonů a zasklených ploch, jež poskytují pobyt na vzduchu i za deště a za všech ročních dob i počasí a spojují také opticky prostor zahrady s obytnými místnostmi."*

okenními rámy a čím nižší jsou okenní parapety. Plánované vyhlídky z oken by neměly být narušovány záclonami či žaluziemi. Současně s vyhlídkovostí oken do zahrady je třeba řešit i zastření eventuálních nežádoucích zpětných pohledů do oken z míst mimo zahradu (sousedství, uliční prostor aj.).

Provozní spojení bytu a zahrady se dá realizovat pomocí zahradních dveří a otevíracích skleněných bytových stěn. Soudobý rodinný domek by proto měl mít vedle domovních dveří do ulice rovněž několikeré zahradní dveře, aby bylo docíleno přímého funkčního propojení jednotlivých místností s příslušnými částmi zahrady. Velmi praktické je například spojení kuchyně, případně obývacího pokoje se zahradní terasou. Umožňuje pohodlnější podávání jídel a obsluhu hostů, eventuálně souběžné využívání obývacího pokoje a obytné terasy při větší návštěvě apod. Praktické je rovněž přímé provozní spojení haly se zahradou, protože se tato návaznost vyřeší současně pro většinu místností bytu, jež jsou na halu napojeny. Přímé provozní spojení bytu a zahrady je reálné uskutečňovat i pro byty ve druhém podlaží prostřednictvím samostatného vhodně upraveného zahradního schodiště.*

*) *Může se jednat např. o schodiště realizované na vnější straně domu s tím, že bude rozšířeno o odpočivné mezistupně se zahradním nábytkem a doplněno pnoucími rostlinami a květinovou výzdobou. Nebude se tedy jednat o pouhé schody, ale současně i o další obytné a estetické zahradní zařízení.*

Příklad dokonalého spojení bytu se zahradou, kde tematická náplň jednotlivých částí zahrady přímo navazuje na funkčnost jednotlivých místností. Šipky označují vyhlídky z oken, trojúhelníčky zahradní dveře. Tematické členění zahrady: A - obytná zahrádka, B - růžová zahrádka, C - vřesová zahrádka, D - bonsajová zahrádka, E - kuchyňská zahrádka. 1 - Obývací pokoj, 2 - ložnice, 3 - pracovna, 4 - koupelna, WC, 5 - kuchyňka, 6 - obytná terasa, 7 - bazén ke koupání, 8 - přístřešek s krbem, 9 - altán pro hospodářské potřeby, 10 - garáž.

Předpoklady pro vhodné spojení bytu se zahradou se vytváří již na úrovni návrhu systému ulic a jejich situování ke světovým stranám, při volbě typu rodinných domků a při určování jejich polohy na stavebních pozemcích. Tato skutečnost by proto měla být při územním plánování mnohem důsledněji respektována, protože má základní význam nejen z hlediska vysoké intenzity využití jednotlivých zahrad, ale i celých nově vznikajících zahradních čtvrtí.

Významným předpokladem obytnosti zahrady je vytvoření podmínek pro fyzické pohodlí. V tomto směru má prvořadou důležitost tzv. intimita zahradního prostředí, kterou je možno zajistit jeho optickým oddělením od vnějšího okolí. Intimita a soukromí se mohou týkat celé zahrady právě tak jako pouze některých jejích vybraných částí, např. obytného koutu, místa pro slunění, obytné terasy apod. Tato vnější prostorová izolace zahradního prostředí však nebude zpravidla vhodná např. u předzahrádky nebo v místech, z nichž se otevírá krásný výhled do okolní krajiny. Předzahrádka totiž dotváří velmi významně výtvarný vztah domu a ulice a proto její prostorová izolace od logického uličního prostředí je nejčastěji estetickým nedostatkem. Rovněž volné výhledy ze zahrady do okolní krajiny jsou velmi příznivé, protože zahradu dojmově obohacují o další vjemy a vytváří příjemnou iluzi prostorového zvětšení zahradního prostředí. Potřebnou optickou izolaci může vytvořit živý plot, ovocná stěna, okrasná zeď, dřevěný plot, ale i mříž a konstrukce zakryté popínavými rostlinami apod. Vedle této boční optické izolace bude velmi často nutné vytvářet i optickou izolaci části obytného prostoru pro pohledy z výšky - např. v sousedství vysokých budov, jejichž okna vedou do daného zahradního prostoru apod. K tomuto účelu jsou vhodné vyšší stěny, pergoly s popínavými dřevinami, koruny stromů apod.

Pro vytvoření fyzického pohodlí jsou nezbytnou součástí zahrady i určitá, tzv. obytná zařízení. Je to předně zahradní nábytek ve variabilním provedení, umožňujícím různé způsoby odpočinku, dětský koutek s příslušnou vybaveností - pískoviště, houpačka, "pokojíček", umožňující dětské "hospodaření" apod. Protože je nezbytné, aby malé děti byly pod dozorem starších, je vhodné umisťovat všechna zařízení pro jejich hry tak, aby na ně bylo vidět z příslušných oken bytu. Pro pohodlný pobyt na zahradě je důležitý obytný trávník*, určený k všestrannému využití, zejména pro intenzívní aktivní pohyb. Umisťujeme jej zpravidla vždy tak, aby navazoval na ostatní zařízení pro volný pohyb - u obytné terasy, či u dětského koutku apod. Stále aktuálnějším obytným zařízením jsou zahradní bazény ke koupání, zejména ve spojení s vyhřívanou vodou pomocí slunečních kolektorů. V návaznosti na ně je vhodné umisťovat i zahradní solária, to je menší lokality s výrazným osluněním a intimitou, chráněná před větrem.

*) *Velmi dobře udržovaná travnatá plocha, minimálně 1x týdně sekaná, takže snáší intenzívní provoz. Tento trávník není vhodné tříštit výsadbami keřů, květin či cibulovin, které by v daném případě svým způsobem komplikovaly jeho obytné využití.*

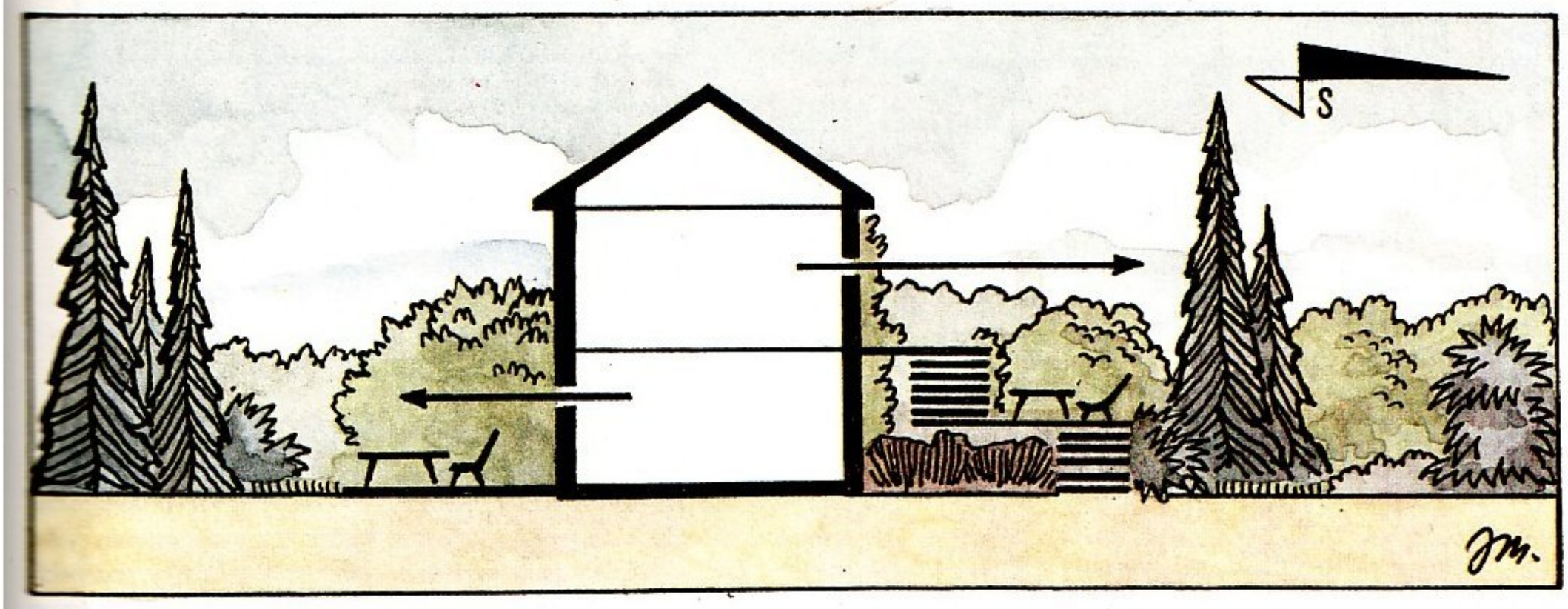
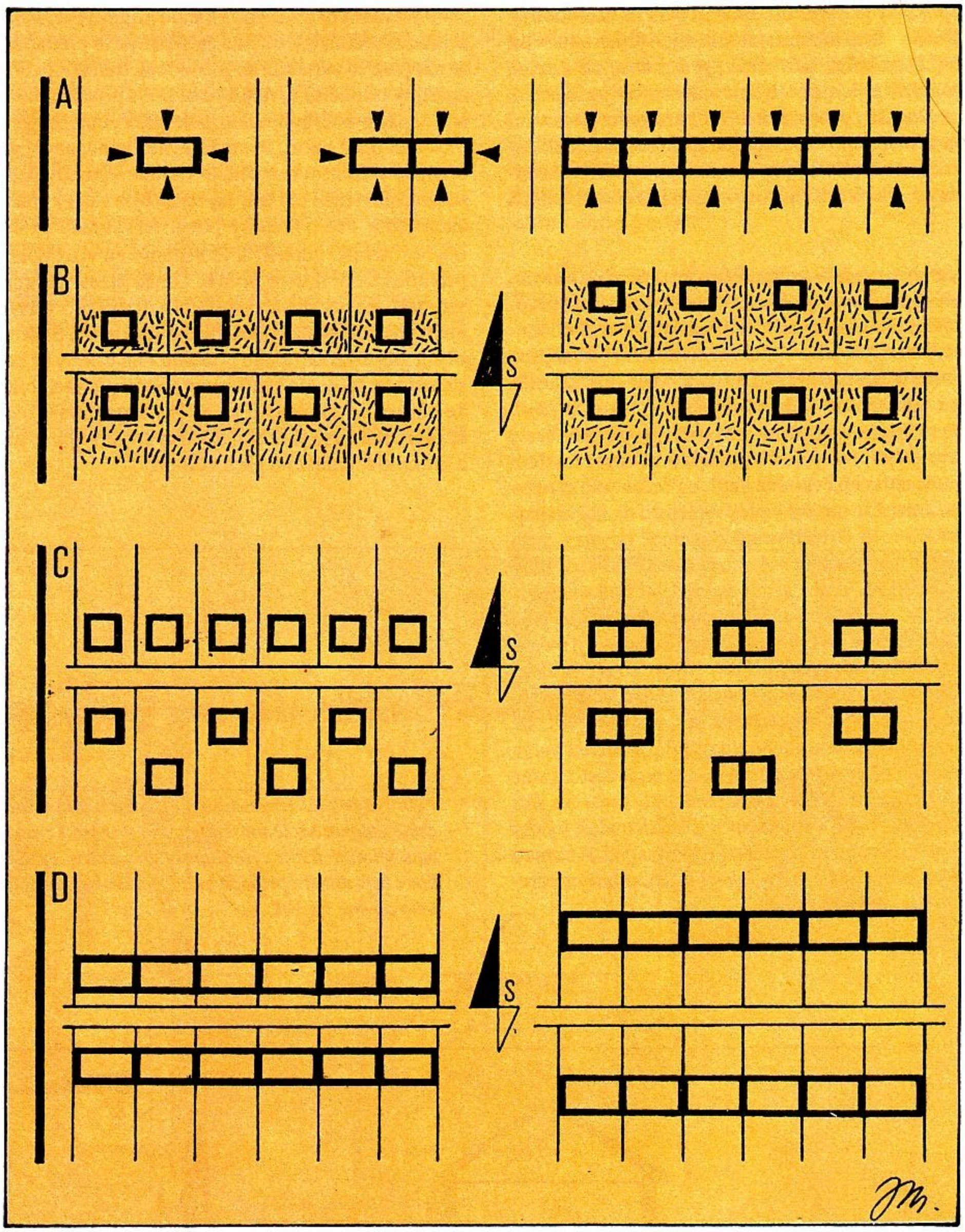

Schéma přímého obytného spojení dvou samostatných bytů se zahradním prostředím v podmínkách dvoupodlažního domu. Jižní zahrada je s přízemím spojena přímo, severní zahrada s horním bytem pak pomocí schodiště, jehož součástí je vyhlídková obytná terasa, vhodně zakomponovaná do zahradní vegetace. (Odpočívadlo je na slunci, okrasné rostliny využívají zastíněnou plochu těsně u domu.)

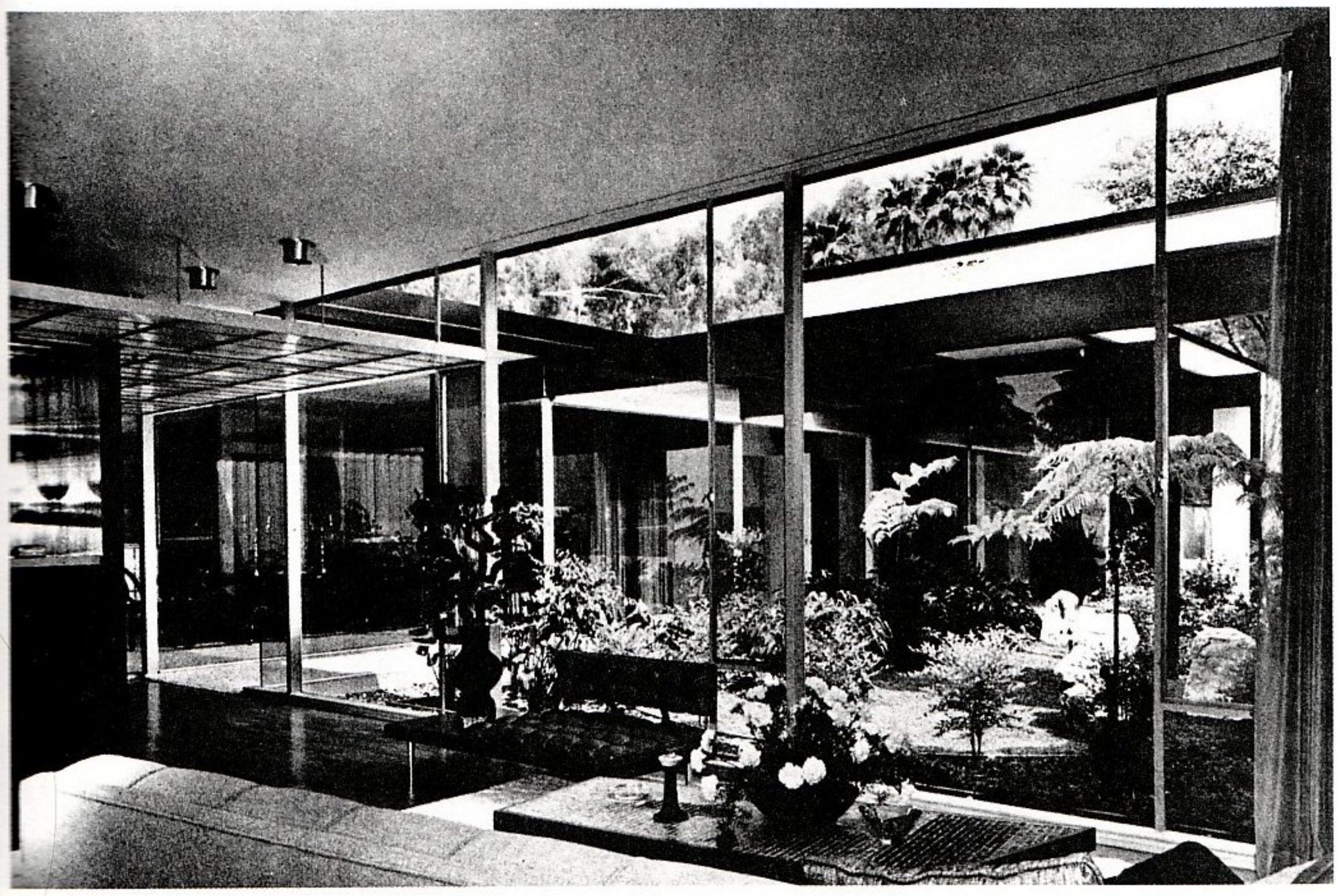
Základní předpoklady pro optimální obytné využití zahrad se vytváří již na úrovni územního plánování obytné zástavby. A - Vytvoření přímého vztahu bytu k zahradě je možné u samostatných rodinných domků ve čtyřech, u dvoudomků ve třech a u řadových rodinných domků pouze ve dvou směrech. B - Optimální možnosti pro vazbu bytu a zahrady jsou všeobecně na jižní straně domu. Vlevo - nevhodné řešení, protože nejvhodnější část zahradních pozemků je u poloviny rodinných domků malá a má navíc sníženou úroveň intimity (jižní předzahrádky). Vpravo - vhodnější řešení. C - Pro rozvíjení vztahu bytu a zahrady jsou významné i tzv. boční zbytky pozemků. U dvoudomků jsou tyto plochy větší a skutečně využitelné, u jednotlivých domků je jejich využití často problematické. Střídavou vzdáleností domků od ulice se v obou případech vytvoří dokonalejší podmínky pro řešení. D - Omezené možnosti funkční provázanosti bytu a zahrady u řadových rodinných domků se dají zlepšit jejich umístěním dále od obslužné komunikace. Může tak vzniknout plně funkční přední a zadní zahrada. Pozn.: schémata B, C, D je možno dále modifikovat z hlediska vztahu situování ulic a jejich zástavby ke světovým stranám.

Aby se zahradní prostředí mohlo co nejčastěji a nejplynuleji využívat, je důležité rozvržení plně osluněných a zastíněných ploch během dne. Osázení zahrady a rozmístění všech objektů, které do ní vrhají stín, by proto mělo být provedeno tak, aby zde v každou denní dobu byla současně plocha osluněná i zastíněná. Obytná zařízení tak bude možné mnohem intenzívněji využívat a zahrada bude pohodlnější a útulnější, poněvadž zde vždy najdeme přesně takové místo, které odpovídá našim momentálním psychickým a fyzickým potřebám. Promyšlené rozvržení osluněných a zastíněných ploch se týká především obytných teras, odpočívadel, cest, dětských koutků, trávníkových ploch apod., kde každé toto zařízení by mělo současně splňovat tyto mikroklimatické požadavky. Pohodlnějším se zde pak stává nejen pobyt jednotlivce, ale zejména i větších skupin lidí (rodina, návštěvy apod.).

Obytné využití zahrad je třeba intenzifikovat prodlužováním doby pobytu v tomto prostředí. Rozhodující čas, který se v našich průměrných podmínkách na zahradách tráví, je věnován fyzické práci při jejich údržbě. Pro fyzicky pasívní formy odpočinku, to je pro ležení, sezení apod. pak často nezbývá mnoho času. Omezování fyzické práce však není vždy účelné, protože se jedná o významnou formu aktivní rekreace. Zdroj prodlužování pobytu na zahradě je tedy proto třeba hledat zejména v těch časových úsecích, kdy na zahradě pracovat nelze, např. za deště, při silném slunečním svitu, večer a v noci. Tomuto dalšímu využití zahrady však musí odpovídat její určité specifické vybavení.

V tomto směru jsou předně významné zahradní přístřešky či pergoly řešené jako odpočívadla vybavená nábytkem. Umisťujeme je dle konkrétní situace většinou jako samostatné cílové objekty v různých částech zahrady, v návaznosti na ostatní rekreační zařízení či ve vazbě na vyhlídku ze zahrady do okolní krajiny. Funkci zahradních přístřešků mohou převzít i různým způsobem kryté zahradní terasy navazující přímo na obytné místnosti domu.

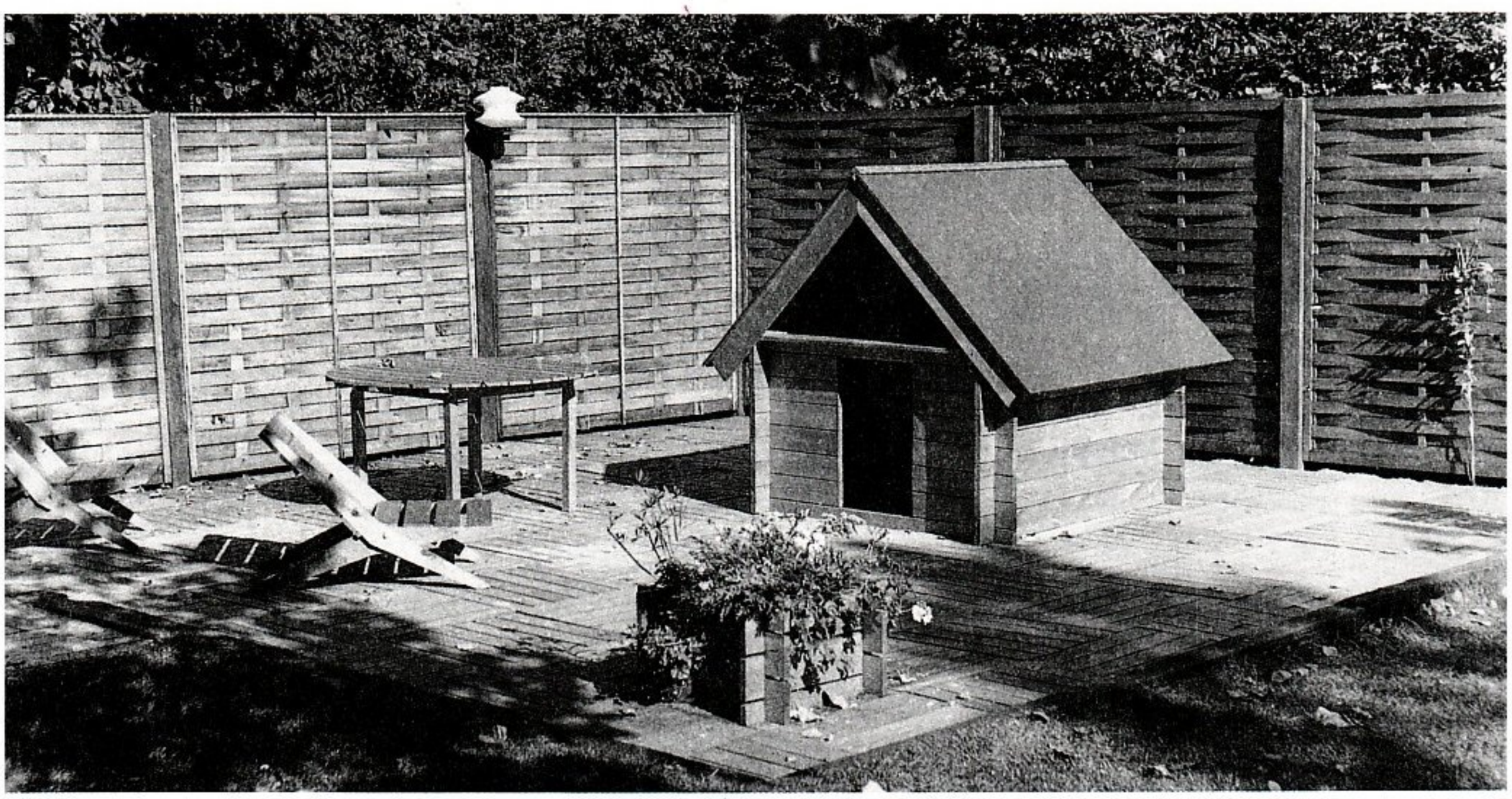
Faktorem prodlužujícím časový úsek využití zahrady je dále zdroj tepla. Delší posezení na zahradě brzy na jaře, na podzim, za chladnějších dnů a večerů či za deště není možné mimo jiné hlavně proto, že je zde chladno. Zřízení zahradního krbu nebo ohniště, instalace infrazářiče nebo jiného zdroje tepla ve vybraných částech zahrady může tento nedostatek odstranit. Spojíme-li některý tento zdroj tepla s možností přípravy teplých jídel, obytné využití zahradního prostoru se dále zvýší.

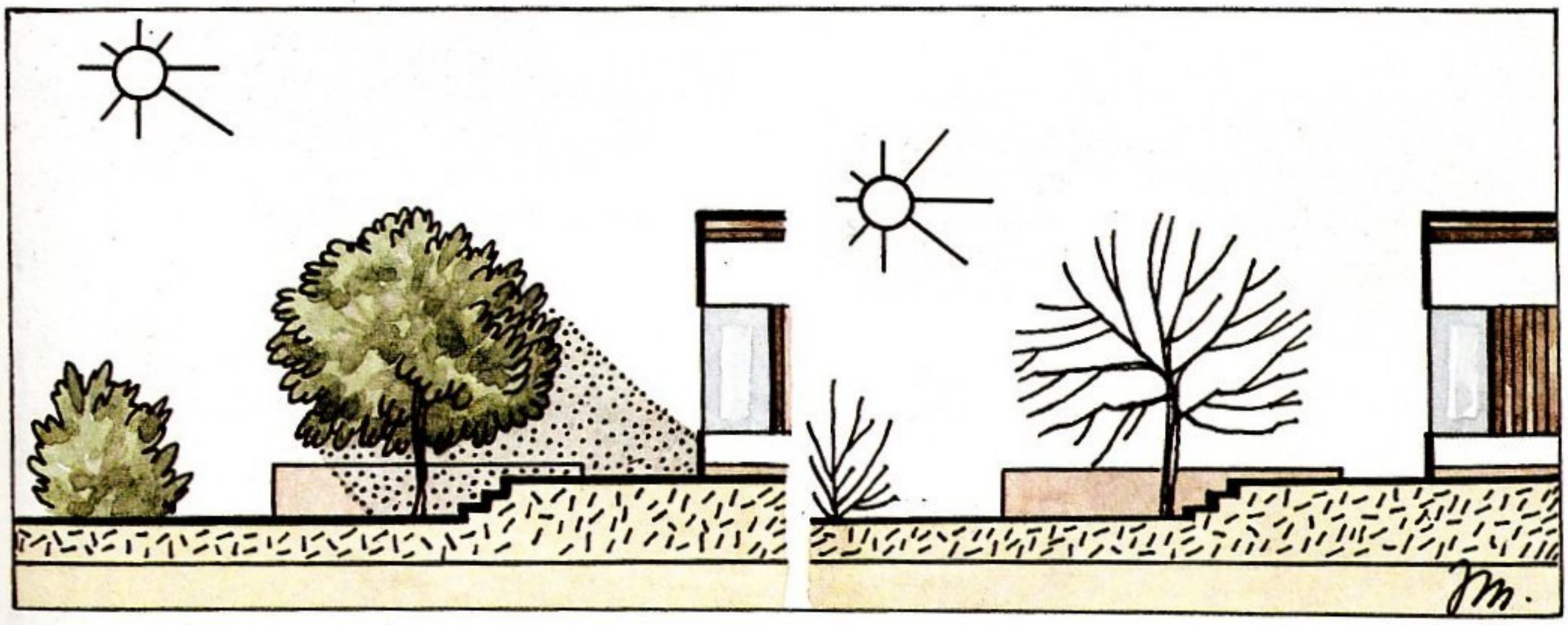
Optické spojení bytu s přírodními prvky zahradního atria velmi podstatně obohacuje výtvarné hodnoty interiéru.

Přímé provozní propojení bytu se zahradou pomocí zahradních dveří a otevíracích skleněných stěn výrazně zvětšuje možnosti obytného využití zahradního prostředí.

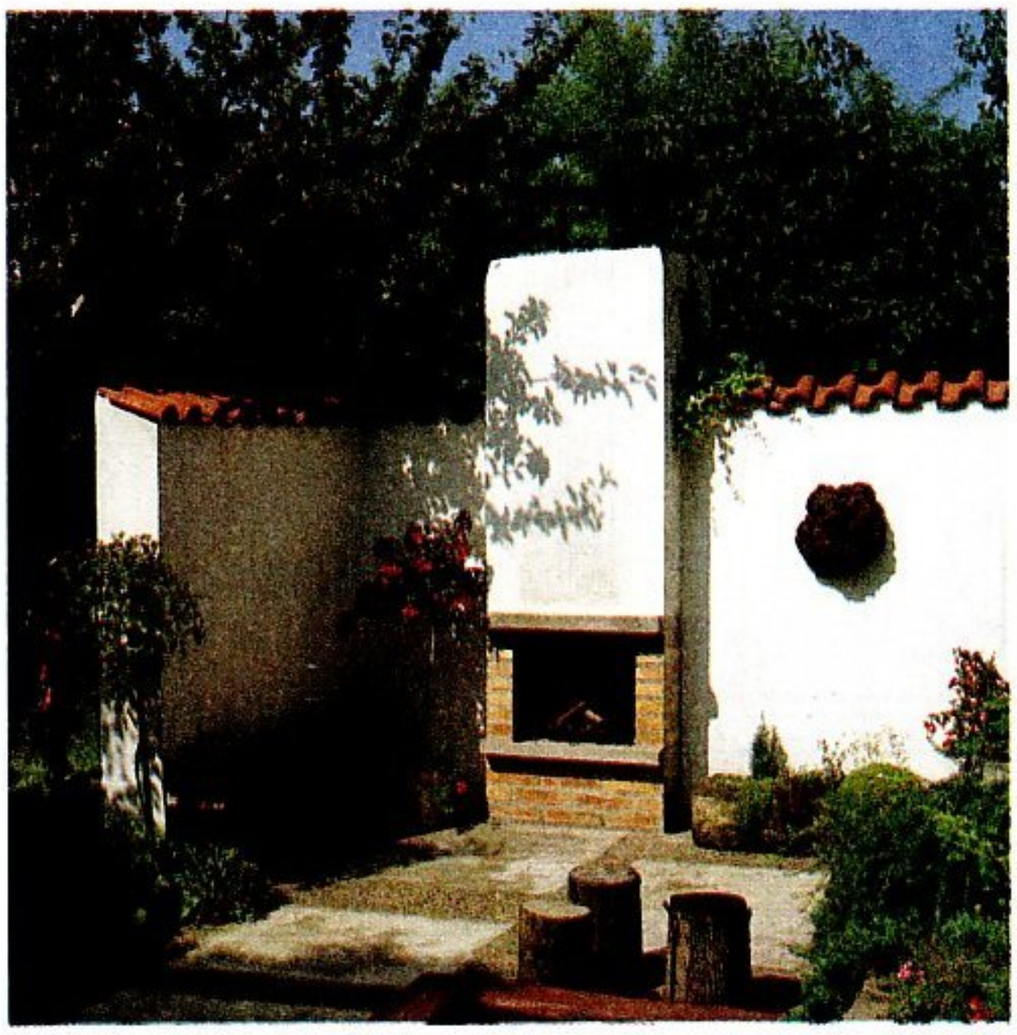
Součástí obytných zahradních zařízení by měly být dětské koutky. Jejich zpevnění dřevěnými podlahovými rošty je v tomto případě velmi praktické, protože děti sezením na takovéto "podlaze" neprochladnou.

Přiměřeně velký strom, opadavý listnáč v centru obytné části zahrady zajišťuje v průběhu slunečného dne proměnlivou polohu zastíněných a osluněných ploch u všech obytných zařízení. Jejich obytná využitelnost se touto mikroklimatickou variabilitou podstatně rozšiřuje. V zimním období, za bezlistého stavu a při nižší poloze slunce na obloze, je do celé obytné části zahrady i do oken bytu nerušený přístup slunečního záření.

Jednou z podmínek večerního a nočního obytného využívání zahrad je realizace tematického osvětlení vybraných zahradních partií.

Krby i jiné zdroje tepla rozšiřují možnosti obytného využití zahrady.

Zahradní odpočívadla spojená s výraznou intimitou a soukromím jsou základním vybavením každé obytné zahrady.

Časové využití zahrady se dále podstatně rozšíří jejím nočním osvětlením. Při rozmisťování světel na zahradě nepůjde v tomto smyslu pouze o osvětlení pěšin nebo odpočívadel, aby se zajistila bezpečná chůze po zahradě v noci, ale mělo by se jednat o tematické osvětlení. Vhodně rozmístěná zahradní svítidla mohou zdůraznit momentálně nejpůsobivější zahradní partie (rozkvetlý záhon, vodotrysk, vnitřek koruny stromu apod.), zatímco méně působivé části zahradního prostoru mohou zůstat ve tmě. Zvláště působivé může být použití barevných světel ve vztahu k barevnosti osvětlovaných zahradních prvků.* Výtvarná působnost zahrady v noci a ve dne tak může být podstatně odlišná, čímž se její estetická rozmanitost a obytná využitelnost dále zvyšuje.

Nezbytnou součástí obytnosti zahrady je její krása. K vytvoření dobrých pocitů a k celkové spokojenosti v zahradním prostředí, podobně jako např. v bytě, nestačí pouhé fyzické pohodlí a funkční účelnost. Souběžným a rovnocenným požadavkem na řešení zahrady by proto mělo být i uplatňování estetických hledisek tak, abychom spolu s fyzickým pohodlím měli současně i příjemný pocit z estetické souhry tvarů, barev, světla a stínu a z celé řady dalších výtvarných hledisek, která můžeme při řešení zahradního prostoru uplatnit.

Prvky, z nichž zahradu výtvarně utváříme, rozdělujeme na přírodní a technické. Mezi přírodní komponenty zahrnujeme předně rostliny a dále terén, vodu, ale musíme počítat i s barevnou úlohou a proměnlivostí oblohy a klimatickými podmínkami. Technickými komponenty jsou především stavby, různá technická zařízení, ale i architektonické a umělecké doplňky. Úkolem výtvarného řešení zahradního prostředí je nalézt určité estetické vztahy mezi těmito prvky a vytvořit na základě této syntézy další a vyšší estetický prožitek - z jednotlivých "dílčích krás" vznikne "výsledná krása" zahrady jako celku, respektive jejích jednotlivých částí. Krásná zahrada tedy nemůže vzniknout automaticky, pouhým shromážděním krásných jednotli-

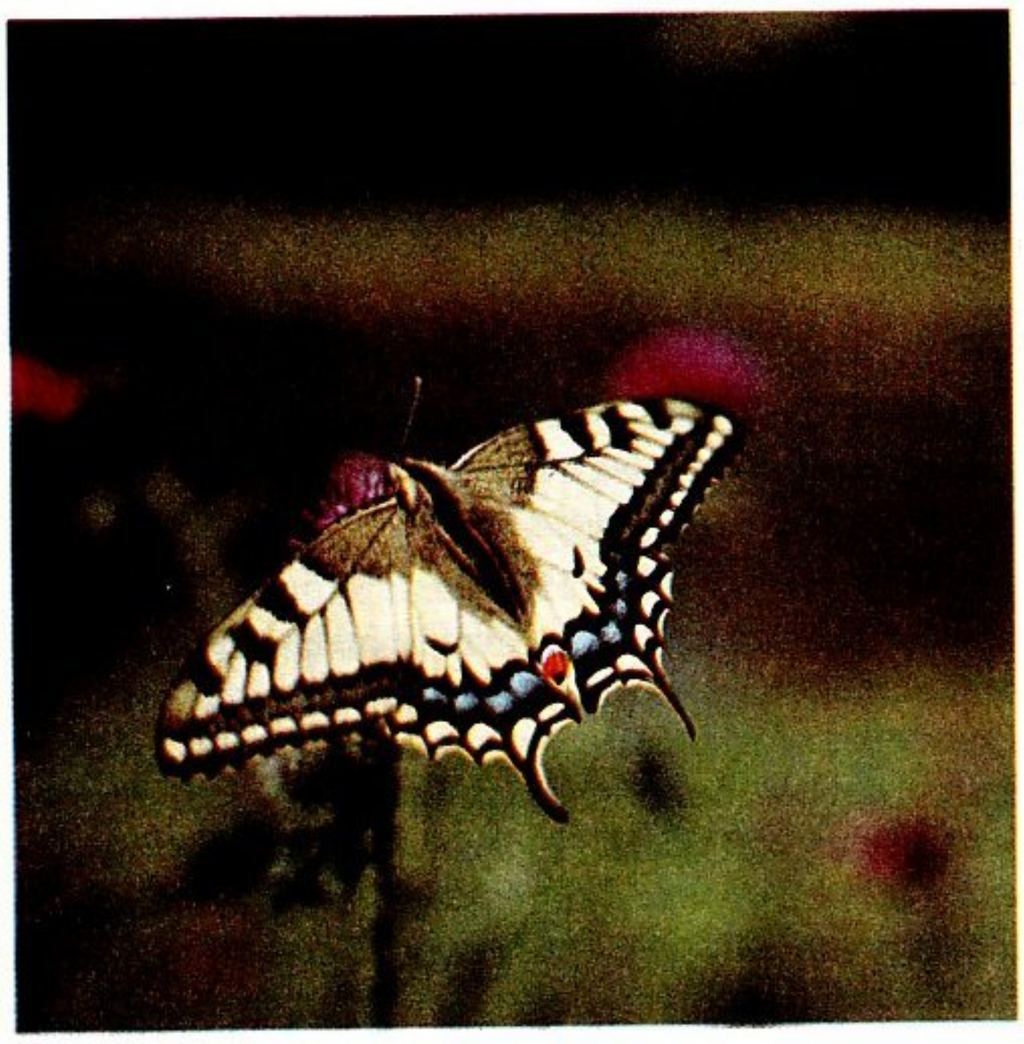
Zahradní altány by měly být nejen odpočinkovými místy, ale současně i významnými vyhlídkami. Podobně jako u bytů měla by mít i jejich okna funkci živých zahradních obrazů.

*) *Např. růžové světlo v koruně červenolistého stromu, modré světlo na hladině vodní plochy atd.*

vostí. Jestliže tyto dílčí zahradní prvky přírodního i technického charakteru chápeme pouze izolovaně a zanedbáme nutnost souběžného řešení jejich vzájemných vztahů, může nám vzniknout v nejlepším případě pouze sbírka či depozitář krásných a účelných jednotlivostí, ale nikoliv krásná zahrada.

Nejčastější chybou při "rozdělování krásna" na našich zahradách je to, že krásu považujeme pouze za určitou výsadu některých vybraných zahradních částí. Z názoru, "že sem připustíme krásu a odtud pak již pouze hospodářskou účelnost", vyplývá i zásadní nesprávnost dělení zahrady na tzv. okrasnou a užitkovou část. Estetickou hodnotu zahrady je tedy třeba chápat jako obecný požadavek na uspořádání zahradního prostředí jako celku. Krásná by měla být celá zahrada, právě tak jako by měl být krásný celý byt i dům. Vylučovat z dynamické jednoty (účelu a krásy) domu např. kuchyň, ložnici či střechu je právě takovou nedůsledností, jako vyloučit ze zahrady jako celku její zelinářskou nebo ovocnářskou část, skleník apod.

Chápání estetiky zahrad jako samozřejmé hodnoty všech zahradních prvků a prostor má značný význam metodický, protože vychovává k celkové potřebě estetična v našem běžném životě. Vzhledem k tomu, že v našich domovech a na zahradách trávíme značnou část svého pracovního volna, vyrůstají zde děti a utváří se zde základní rodinné vztahy a postoje ke společnosti, nemůže nám být lhostejné, jakým výtvarným dojmem na nás toto prostředí působí. Vzhledem k závažnosti této problematiky je estetické problematice věnována samostatná část této publikace.

Radost ze zahradního prostředí by nám měl přinášet nejen hmotný užitek a působnost okrasných rostlin, ale i to, že zde dokážeme vytvořit podmínky pro rozvoj dalších, přirozených a krásných forem života. Otakárek fenyklový - Papilio machaon.

Obecně ekologické funkce zahrady*

Ekologie vychází z poznání, že živé organismy nemůžeme posuzovat izolovaně, ale předně vždy v souvislosti s jinými, dalšími živými organismy a dále spolu s neživými součástmi přírody. Živé organismy musí mít pro svůj život především určitý základní životní prostor, tvořený prvky neživými (hornina, voda, vzduch, světlo). Toto prostředí označujeme jako tzv. **biotop.** Ten umožňuje rozvoj jemu odpovídajícího seskupení - společenství rostlin a živočichů, jež označujeme pojmem **biocenóza.** Biotop a biocenóza na sebe navzájem působí a vytvářejí tzv. **ekosystém.**** V každém takovém ekosystému probíhá velmi složitý koloběh látek a utvářejí se zde určité vzájemné vztahy a závislosti v zastoupení jednotlivých živých organismů. Vznikají existenční závislosti mezi rostlinami a živočichy, utvářejí se složité potravní řetězce. Z hlediska těchto vzájemných souvislostí může proto mít vymizení i pouze jediné, zdánlivě nepodstatné složky tohoto komplexu velmi hluboký dopad na komplex biocenózy. Charakteristickým rysem naší současnoti je narušování těchto vzájemných vztahů, ochuzování biocenóz o jednotlivé složky živé přírody a narušování biotopů, to je podmínek pro rozvoj různých forem života. Druhové ochuzení ekosystémů omezuje rovněž jejich stálost, což se projevuje např. častějším výskytem kalamitních přemnožení určitých druhů v důsledku narušení tzv. biologické rovnováhy a jiné deformace ustálených dynamických vztahů všech složek života v určitém prostoru. Např. přemnožení některého škůdce v důsledku vymizení jeho přirozeného nepřítele apod.

V naší venkovské krajině je tento negativní vývoj dán zejména některými nevhodnými přístupy k zemědělské výrobě. Je to např. vytváření velkých půdních celků, masová likvidace krajinné zeleně, zatravněných ploch, omezování druhové pestrosti rostlinných společenstev a tím i omezování nabídky potravy pro volně žijící živočichy, velkoplošná chemizace, eroze půdy a s ní spojené znečišťování povrchových i podzemních vod aj. Průmysl a těžby a ostatní nezemědělské činnosti se na tomto negativním vývoji podílejí především znečišťováním ovzduší, devastacemi půd, znehodnocováním vodního režimu v půdě a celou řadou dalších negativních vlivů.

Všeobecný úbytek rostlinných a živočišných druhů a oslabení jejich populací signalizuje zhoršování životních podmínek, jež se týká i nás lidí, kteří tvoříme součást přírody. Jako lidé bychom měli ochranu přírody chápat ve dvou rovinách. Předně v rovině hospodářské, tedy z hlediska produkce živé hmoty a jejího všestranného materiál-

*) *Ekologie - z řeckého slova oikos = dům, domácnost a logos = slovo, nauka. Ekologie se zabývá studiem vzájemných vztahů mezi organismy a jejich prostředím. Studuje ekologické systémy, to je systémy obsahující organismy a jejich prostředí. Předmětem studia je především organizace těchto systémů, to je vzájemné vztahy jejich struktur a funkcí, a změny těchto systémů v čase.*

**) *Např. ekosystém vodní nádrže, louky, pastviny, lesa aj.*

Význam zahrady v urbanistických koncepcích sídel*

Zahrady se svou funkčností vztahují jednak přímo k jejich uživatelům, jednak nepřímo k sídlu jako k celku. Tato jejich vnější, sídlotvorná funkce se prakticky uplatňuje po stránce kvalitativní i kvantitativní v celé řadě forem.

V soustavě sídelní zeleně představují zahrady předně zcela specifickou obytnou hodnotu a formu, která je činí prakticky nezastupitelnými. Touto hodnotou je možnost těsného a každodenního styku člověka s přírodou v celé šíři problému a dále specifický vliv zahrad na rodinu, na rozvoj osobnosti a na vytváření pocitu domova. Vztah zahrad k sídlu je tedy především vztahem kvalitativním.

Kvantitativní působnost zahrad spočívá především v jejich plošném zastoupení. V průměrných podmínkách našich sídel dosahuje běžně jejich výměra 50 % plochy zastavěné části. U sídel menších, zejména u vesnických, pak tento podíl činí běžně 60 - 70 %. Řešení dalšího rozvoje stávajících sídel je proto do značné míry řešením problému zahrad. Druhou stránkou tohoto kvantitativního významu zahrad je jejich častá prostorová soustředěnost, vytvářející ucelené sídelní čtvrtě či obvody. Touto koncentrací vegetačních ploch vznikají nové a další kvality na úrovni hygienické, ekologické i výtvarné působnosti. Např. je všeobecně známo, že zejména mikroklimaticko-hygienická účinnost zeleně narůstá přímo úměrně s velikostí jejich ploch.** Zakládání nových, velkoplošných výsadeb veřejné zeleně v rámci zastavěných částí obcí, to je tam, kde by této funkčnosti bylo nejvíce potřeba, je většinou nereálné. Je však reálné budovat zde různé formy zahrad a podporovat prostřednictvím koncepce dalšího rozvoje sídel celistvost zahradních čtvrtí, nezmenšování ploch zahrad a jejich postupnou přestavbu od hospodářských funkcí k funkcím mikroklimaticko-hygienickým, obytným a ekologickým. Mikroklimaticko-hygienickou předností soustředěných zahradních ploch je jejich vliv na již uvedené tzv. vertikální a horizontální proudění vzduchu, které je nejúčinnějším faktorem v procesu tzv. samočištění ovzduší v sídlech. Podle rozsahu a stupně rozdílnosti tepelné bilance porostu a jeho okolí dochází k místní výměně vzduchu nebo i k širšímu proudění mezi jednotlivými částmi sídliště nebo mezi sídlem a okolní krajinou.

Městotvorná funkce zahrad však nespočívá pouze v jejich prostorové soustředěnosti. Neméně významné je i to, že mohou formou velmi rozvětvené a členité struktury pronikat mezi stavební objekty a využívat s ohledem na svůj charakter i nejmenších ploch a netradičních prostor, jakými jsou např. střechy a různá jiná technická zařízení. Jsou tedy útvarem zeleně, který může velmi intenzívně přispívat k tzv. humanizaci sídel, kde prolnutí vegetace do všech obytných detailů je jednou z velmi významných forem tohoto značně důležitého procesu.

Zahrady jako výrazně soukromá zeleň nemohou naplňovat některé funkce veřejných ploch a veřejné zeleně, jejichž funkčnost v sídle jako celku je žádoucí. Zahradní čtvrti by proto měly být některými takovými zařízeními veřejného charakteru doplňovány. V podstatě se bude jednat o takové útvary veřejné zeleně, které rozšíří možnost komunikačních vztahů mezi lidmi. Např. větší dětská hřiště, síť menších parkových ploch s většími odpočívadly, která umožní setkání větších kolektivů, obyvatel, vytvoření systému cílových míst pro programování procházek zahradními čtvrtěmi atd. Další potřebou zahradních areálů je nutnost vkládat do nich promyšlenou soustavu vysoké stromové zeleně. Polyfunkčnost zahradního prostoru vyžaduje totiž širší spektrum použitých druhů rostlin, což při malé ploše parcel vede nutně k volbě méně vzrůstných forem dřevin. Velké formy na malých parcelách nejsou často reálné ani z důvodů bilance světla a stínu. Výsledkem těchto možností je pak přílišná plochost a jednotvárnost zahradních čtvrtí jako celku. Zakomponováním vysoké stromové zeleně s různou barevností, texturou a tvarovostí do vybraných veřejných míst mohou zahradní areály velmi mnoho získat na své celkové působnosti, a to nejen z hlediska potřeb zahrad samotných, ale i z hlediska optické působnosti zahradní čtvrti jako celku. Těmito poměrně malými útvary veřejné zeleně se tak dá velmi podstatně rozšířit funkčnost zahradních čtvrtí. Čím menší budou zahradní pozemky, tím aktuálnější bude i řešení těchto územních vztahů mezi soukromou a veřejnou zelení.

Významnou hodnotou zahradní zeleně v organismu sídla je její ekonomický charakter. Veškerá její realizace a údržba je hrazena ze soukromých prostředků, přičemž její pozitivní působnost přesahuje tento soukromý rámec a plní současně některé celospolečenské funkce. Kromě výše uvedených, mikroklimaticko-hygienických, ekologických a obytných funkcí to může být celá řada dalších působností. Např. vhodně řešené předzahrádky mohou velmi podstatně ovlivňovat stav uličních prostor, často mohou být jediným, avšak vysoce účinným vegetačním útvarem v ulici. Bohatá a výtvarně usměrňovaná květinová výzdoba oken a balkónů může být významnějším estetickým přínosem než často obtížně a nákladně udržované veřejné květinové záhony apod. Velmi účinnou formou mohou být např. zahrádkové osady kombinované s veřejným, procházkovým parkem. Toto řešení předpokládá, že okrasně řešené zahrádky jsou pohledově přístupné z veřejných procházkových cest, jež jsou parkově upraveny. Analogicky mohou být z veřejného parku pohledově exponovány okrasné zahrady, jež svojí tématikou budou přímo navazovat na výtvarné pojetí přilehlého parku (např. porovnání možností použití růží v soukromé zahradě

---

*) *Urbanismus je souborem pracovních metod a postupů, sloužících k záměrnému formování lidského osídlení, uplatňující se při řešení měst a jiných sídlištních celků, krajiny a celých širších územních jednotek s důrazem na tvorbu životního prostředí.*

**) *Chromov (1973) např. uvádí, že teploty vzduchu se u různě velkých ploch zeleně mohou snižovat v porovnání se srovnatelnými místy takto - parky o výměře 3 ha - snížení teploty o 2°C, parky o výměře 6 - 40 ha snížení o 2,7 - 3,4°C a parky větší než 200 ha snížení o 6 - 6,2°C.*

Bohatost různých typů stanovišť v zahradním prostředí vytváří i vhodné podmínky pro existenci většího počtu rostlinných i živočišných druhů a tím i pro uplatňování širších ekologických vztahů a souvislostí. V daném případě se jedná o suchou kamenitou stráň, o vlhkou loučku a o vodní plochu. Tato zahradní partie je dokladem toho, že estetická a ekologická hlediska uplatňovaná v jednom a tomtéž prostředí současně nemusí být v rozporu.

ního využití a dále z hlediska sociálního, to je zejména z aspektů utváření, rozvíjení a usměrňování estetického cítění a morálních zásad lidské společnosti.*

Vlastní metodický přístup k takto komplexně chápané ochraně přírody však nemůže mít pouze pasívní - záchranné postupy, ale musí se vyznačovat i postupy aktivními, jež budou živě reagovat na některé nové skutečnosti dané existencí a tedy i potřebami stále se rozvíjející lidské společnosti. V tomto smyslu proto např. nelze vždy trvat jen na používání domácích druhů rostlin, ale je třeba dát ve změněných podmínkách prostor i rostlinám cizím; krásu rostlin nelze spatřovat jen v taxonech* domácích, ale i v těch, které člověk s určitým cílem zcela nově vytvořil. Nové ty-

*) *Morální aspekt ochrany přírody vyjadřuje velmi dobře tento citát Karla Čapka: "Vylámat skaliny a vyplenit květ vzácný jako zlaté kapradí! Vždyť to je jako bychom balili buřty do listů Vyšehradského kodexu, nebo dláždili ulice kameny, vylámanými z baziliky sv. Jiří. Ochrana vzácných přírodních památek není otázkou sentimentality, nýbrž povinné úcty!"*

*) *Taxon - obecný pojem, který v botanickém smyslu zahrnuje jakoukoliv nomenklatorickou kategorii (rod, druh, podrod, varietu, formu, subspecies, kultivar apod.). Je tedy obecným označením, nikoliv specifickým jen pro určitou kategorii.*

py stanovišť - biotopů, vznikajících lidskou činností - např. navážkami, odvodněním, změnou mikroklimatu např. ve městských centrech apod. - musí mít i nový typ biocenózy.

V procesu komplexně chápané ochrany přírody má zcela mimořádný význam zahrádkářství a tedy i zahrady. Je to dáno předně samou podstatou této činnosti, která v sobě spojuje hospodářská i sociální hlediska jako cíl svého působení na přírodu, přičemž praktické přístupy k dosažení těchto cílů zde mají převážně tvůrčí, aktivní charakter. Dále je tento význam zahrad dán jejich značně velkým plošným zastoupením prakticky ve všech typech našich sídel a prostorovou formou jejich rozmístění. Vytvářejí většinou plošně souvislé celky, kde se ekologická působnost jednotlivých zahrad nejen "sčítá", ale vytváří současně v těchto zahradních souborech - čtvrtích, novou kvalitu ekologických podmínek - možnost volného pohybu některých živočichů mezi zahradami, vliv soustavy zahrad na mikroklima sídla jako celku atd. Různí, volně žijící živočichové potřebují ke svému životu určitý prostor. Např. loviště v zahradě velmi vítaného ježka činí několik tisíc m^2. Proto je vhodné po předchozí dohodě jednotlivé zahrady propojovat průlezy v plotech, jež umožní ježkům volný průchod. Naopak ploty těchto zahrad sousedící s ulicemi, kde mnoho ježků zahyne, by měly být neprůchodné. Tyto vzájemné sousedské dohody by se mohly týkat celé řady dalších opatření - např. zastoupení keřů s různými plody pro výživu ptáků, vytvoření určitého systému v rozvěšování budek pro ptáky, kde jde nejen o jednotlivé druhy ptáků, ale i o jejich mezidruhové vztahy apod. Ekologická hodnota takovýchto zahradních systémů by velmi podstatně narostla. Mimoto zahrady představují v mnoha našich sídlech téměř ideální "vegetační infrastrukturu", to je systematické prolnutí přírodních prvků celým prostorem sídla. Masovější rozvoj zahrádkářské činnosti i v u nás dosud netradičních formách, to je využitím střech, teras, dvorů, používáním popínavých rostlin v prostorech intenzívní zástavby apod., může velmi účinně a podstatně přispět k celkovému ekologickému zlepšení situace v našich sídlech. V současné době se vytvořila situace, kdy se na zahradách můžeme velmi často setkat s podstatně početnějším zastoupením různých druhů hmyzu a jiných drobných živočichů než ve venkovské krajině.*

Pro důsledné naplnění ekologické funkce zahrady bude třeba pozměnit do určité míry i tzv. zahrádkářskou filozofii. Od čistě hospodářskopěstitelských aspektů této činnosti bude třeba postupně přecházet k hlouběji chápané estetice, to je k intenzívnějšímu vidění krásy přírody a jejích zákonitostí, a konečně chápat smysl zahrádkaření i ve vytváření podmínek pro rozvíjení přirozených vztahů mezi jednotlivými zahradními prvky v celé složitosti přírodních zákonitostí. Ekologické zahrádkářské myšlení by tedy mělo mít dva příčinné zdroje. Jedná se jednak o využití ekologických zákonitostí pro vlastní osobní užitek ze zahrady ve formě hospodářskosociální, jednak o chápání smyslu zahrádkářské činnosti i z hlediska jejího vlivu v širším, obecně humánním smyslu. Ekologické zahrádkářské přístupy tedy nejsou návratem k původní přírodě a nemohou ani znamenat snižování užitku vůbec, ale musí tuto užitečnost chápat v jiných, celospolečensky vyšších rovinách.*

Z hlediska uspořádání zahrady měly by být při preferování ekologických funkcí zahrady respektovány zejména následující zásady.

Na zahradě by mělo být vytvořeno především více biotopů - tedy více různorodých stanovišť, jejichž odlišnost se může projevit i v odlišných podmínkách pro rozvoj různorodých biocenóz. Měla by to být např. plocha výrazně sušší, vlhké místo, plně osluněné a zastíněné lokality, suché kamenné zídky, místa s na podzim nerytou půdou a nevyhrabovaným listem (přezimování některých živočichů) apod. Možnosti života více druhů, zejména hmyzu, rozšíří i zachování odumřelého kmene stromu či jeho části, pařezu apod.

Významným rysem ekologické zahrady by měl být, pokud možno, co nejširší sortiment použitých druhů rostlin. Čím rozmanitější je druhové složení porostů, tím více možností pro rozvoj početných druhů hmyzu, ptactva a ostatních živočichů vzniká. Tato druhová rozmanitost by však neměla být náhodná. Předně by při její volbě mělo být uplatněno hledisko postupnosti doby květu - od nejraněji až po nejpozději kvetoucí druhy. Nektar a pyl, jehož zdrojem jsou květy, je v určitých ročních obdobích limitujícím faktorem existence mnoha druhů hmyzu. Z tohoto hlediska jsou zvláště významné např. letničky a tzv. pozdně - to je koncem léta a počátkem podzimu - kvetoucí trvalky a dřeviny. Dalším kritériem je použití druhů s bohatou zásobou letních a podzimních plodů, což je mimořádně důležité z hlediska obživy ptactva, zejména v zimních měsících. Pro výskyt mnoha druhů ptáků jsou důležité dobré podmínky pro hnízdění. Ty vznikají např. v hustých živých plotech a v patrovitě uspořádaných porostech dře-

*) *Podle britských měření bylo v jedné zahradě o výměře 0,1 ha nachytáno 30 % druhů denních motýlů, 33 % druhů pestřenek a 26 % druhů lumků, jež jsou známy v celé zemi.*

*) *Toto vyšší celospolečenské ekologické pojetí zahrady, kdy zahrada přestává být chápána jako čistě naše nedotknutelná doména, ale je pojímána jako součást přírody a naší národní kultury, velmi dobře vystihuje Kamil Bednář ve své "Zahradě přítelkyni": "Co může být lepšího pro člověka, než být na zahradě. S ní se objevila mnohá nová kvalita v jeho životě. Například poměr ke zvířatům a zvířátkům. Ovšem, znal zvířata už dříve, ale nikdy ne v rámci zahrady, jejímž je sám také příslušníkem. Zahrada, zejména v noci, je volným průchodištěm kocouřích dobrodruhů. Hnízdí tu ptactvo, kosi, drozdi, sýkory, pěnkavy, ťuhýci, čermáčkové, červenky a všelijací jiní flétnisté, známí jen znalcům. Pod listy keřů mezi stonky trav operlených rosou mají vlhkost blažení hlemýždi. V noci tu dupe a funí a slídí ježek. Vzniká otázka: čí je zahrada? Vaše nebo jejich? Podle zvířecího chápání se zdá, že každý ten tvor je přesvědčen, že zahrada je jeho, a s jakousi blahovůlí vás tu jenom trpí. Vskutku, oni sem dokonale zapadají, kdežto vy jste živel rušivý, který se teprve snaží, aby sem také jakž takž zapadl."*

vin, v porostech pichlavých a trnitých dřevin, jež jsou navíc dobrým úkrytem před dravci apod.

Ekologicky velmi významnou složkou zahradní vegetace jsou trávníky. Mají výrazně pozitivní vliv a mělo by jich tedy být v zahradách co nejvíce. Travnaté by proto mohly být i cesty, v kombinaci s travinami se dají budovat i některé zahradní zpevněné plochy (využití tzv. zatravňovacích roštů apod.). Nejúčinnější zejména z hlediska výskytu hmyzu jsou trávníky méně sekané (dvakrát či třikrát v roce), s větším podílem dalších, netrávovitých bylin. Tyto trávníky jsou však málo vhodné pro intenzívní obytné využívání, protože hůře snáší provoz. Nehodí se pro svoji tvarovou a barevnou pestrost ani jako výtvarné popředí k některým, zejména záhonovým výsadbám květin. Na komplexně chápaných zahradách by proto měly mít zastoupení jak tyto trávníky extenzívní, tak i intenzívní. Jako extenzívní, to je méně často sekaný trávník, může být využit např. prudší svah, plochy mezi mladými dřevinami do doby, než se nám vzájemně zapojí, okolí přírodní skalky, ale i dvůr u rekreační chalupy, kam se hodí jak stylově, tak proto, že je zde zpravidla vždy menší provoz.*

V zahradním prostředí jsou významná i některá technická zařízení s dopadem do oblasti ekologie. Jsou to především vodní plochy. Nejcennější jsou takové, které umožňují celoroční držení vody, tedy i přezimování některých vodních živočichů. Uvádí se, že minimální výměra takovýchto vodních nádrží by měla být 5 m^2. Podmínkou pozitivní ekologické účinnosti vodních ploch je chemicky neupravovaná voda - např. nepoužívání chemických přípravků proti výskytu řas, komárů* apod. Vodní nádrže na zahradě by měly vždy mít alespoň některou ze stěn sešikmenou, nebo by měly mít okrajové mělčiny, aby byla možná záchrana živočichů, náhodně spadlých do vody. Protože však většinou není z různých důvodů reálné o takovéto větší vodní ploše uvažovat, mělo by zde být vždy umístěno alespoň napajedélko pro ptáky a některé druhy hmyzu. Další zahradní stavbou s ekologickým dopadem mohou být skalky a různé suché, květnaté zídky. Vedle všeobecně známých pravidel pro jejich stavbu z hlediska estetiky a růstu skalniček je třeba uplatňovat i hlediska vytvoření podmínek pro život některých živočichů, zejména ještěrek, čmeláků, ale i lasiček, jako úhlavních nepřátel hrabošů. Tyto podmínky vytvoříme systémem různých skulin a mezer mezi kameny v nejsušších částech stavby. Významným zahradním zařízením mohou být různá krmítka pro ptáky a ptačí budky. Neměli bychom zapomínat ani na to, že velmi hodnotným útočištěm mnoha volně žijících živočichů mohou být i různé zahradní stavby, altánky, kůlny, ale i vlhké sklepy apod.

Významným zahrádkářským kritériem pro racionální využívání zahrady je opylování květů rostlin. V tomto smyslu nejsou ani zdaleka užitečné pouze včely medonosné. Za určitých situací se zejména v městských zahradách vyskytuje na ovocných stromech více divokých včel než včel medonosných. Dále je všeobecně známo, že čmeláci létají i za nízkých teplot, kdy již žádná včela medonosná neopustí úl. Mohou tedy zabezpečovat opylení i tehdy, když v době květu ovocných stromů panuje vlhké studené počasí. Vytvoření podmínek pro tyto skupiny hmyzu je tedy velmi užitečným opatřením.

Velmi významné dopady na ekologické poměry zahradního prostředí mohou mít používané zahrádkářské pěstitelské technologie. Ekologicky nejzávadnější je v tomto smyslu chemizace, to je používání průmyslových hnojiv a chemických přípravků v ochraně rostlin a v boji proti plevelům.

Používání průmyslových hnojiv nebude možné zrušit, reálné však je jeho podstatné omezení na pouhé přihnojování a to pouze některými živinami. Mnohem více je třeba používat organického hnojení kompostem, hnojem a zeleným hnojením. Kompostování veškerých organických zbytků spolu s intenzívní péčí o půdu by se mělo v tomto směru stát jednou ze základních forem hospodaření se živinami na zahradách.

Chemická ochrana rostlin proti chorobám a škůdcům by měla být omezena na naprosté minimum, protože nejdrastičtěji zasahuje do komplexního vývoje biocenóz. Současně se zahubením jednoho škůdce jsou likvidovány přímo nebo nepřímo desítky i stovky dalších druhů, zejména hmyzu, včetně přirozených nepřátel daného škůdce.* Od metody jednorázového používání chemických přípravků je třeba přecházet k tzv. integrované ochraně. Tato zahrnuje opatření k předcházení výskytu škodlivých činitelů (správné střídání a kombinace** plodin, jejich vhodná výživa, stav porostu a velmi perspektivní používání tzv. rezistentních čili k daným chorobám a škůdcům odolných odrůd), dále sem patří mechanické hubení (sběr škůdců, jejich odchyt do různých lapacích zařízení, vhodně použité feromony, ruční okopávka v boji proti plevelům atd.) a biologický boj (podpora a umělé množení přirozených nepřátel apod.). Použití chemických forem boje by mělo přicházet v úvahu až v případě, kdy veškeré předchozí formy byly nedostatečné a míra výskytu škůdce překročila tzv. práh únosnosti.

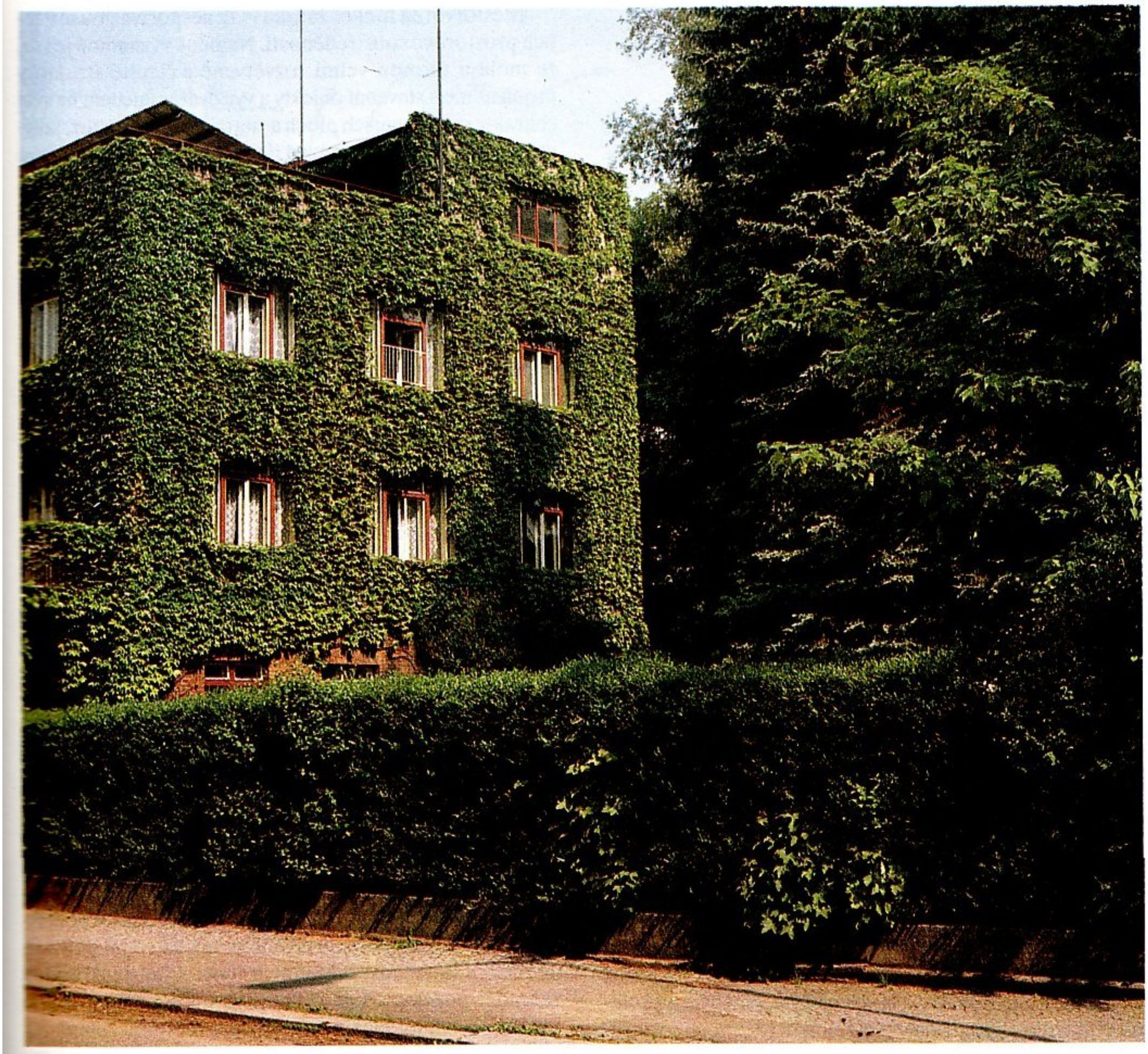
---

* *Kvetoucí trávy mohou být příčinou vzniku pylových alergií. Tomuto negativnímu rysu extenzívních trávníků se dá předejít tím, že se první seč provede před květem.*

** *Při pestrém osídlení různými druhy dravého hmyzu a obojživelníky není třeba mít obavy z jejich přemnožení.*

* *Při ničení škůdců je třeba si uvědomit, že s jejich zánikem zaniká i možnost rozvoje jejich přirozených nepřátel - tzv. predátorů. Tito predátoři nemusí být zničeni pouze přímo, účinností použitého chemického přípravku, ale i nepřímo tím, že jsou takto připravováni o potravu, respektive o jiné, pro život významné předpoklady. Zásah do těchto složitých vztahů musíme tedy vždy zvážit ve všech souvislostech.*

** *Při tzv. smíšených kulturách kombinujeme na jedné ploše více plodin. Cílem je obtížnější přemnožení příslušného škůdce a odpudivé účinky některých plodin k určitým škůdcům.*

Použitím popínavých a jiných vhodných druhů dřevin mohou plnit významné ekologické funkce i mnohé, výrazně technické prvky a stavby. Popínavá dřeviny: Parthenocissus tricuspidata - loubinec trojhrotý, živý plot: Ligustrum vulgare - ptačí zob.

Prakticky veškerá uvedená ekologická hlediska jsou v plném souladu se zásadami a možnostmi výběru zejména okrasných rostlin a se zásadami uspořádání obytných a okrasných zahrad.* Naplňovat zahradu ekologickými funkcemi nemusí tedy být vždy spojováno s požadavkem na další plochy, ale je možné tyto kvalitativně nové funkce zahradního prostoru spojovat s funkcemi jinými. Ekologické zahrádkaření není tedy pouhou pasívní ochranou původních přírodních hodnot, ale současně i tvůrčím a aktivním budováním nových a vyšších kvalit životního prostředí, při kterém člověk plánuje své potřeby v souladu s přírodními zákonitostmi.

---

* *Široký sortiment rostlin, patrovitost porostů a husté sestavy rostlin vůbec, plynulost doby květu, dřeviny s bohatými plodenstvími, úloha trávníků a vodních ploch, zdůrazňování přírodních zákonitostí jako jedné z významných forem estetické tvorby zeleně atd.*

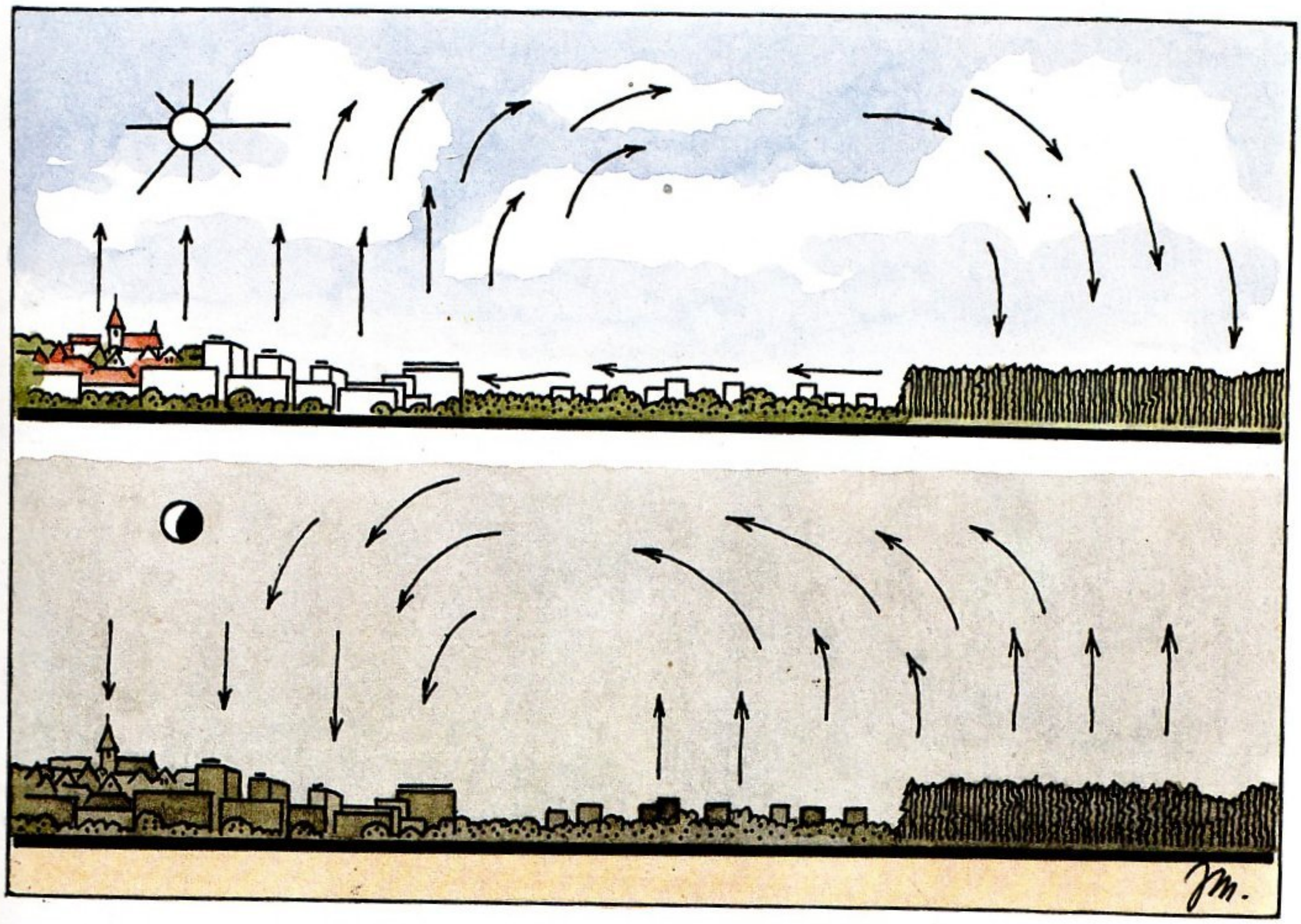

Schéma proudění vzduchu během dne a noci mezi centrální částí sídla a přilehlými zahradními čtvrtěmi nebo zeleným příměstským pásem. Soustředěné zahradní čtvrti mohou mít velmi kladný účinek na cirkulaci vzduchu a na jeho kvalitu ve městě jako celku.

a v přilehlém parku apod.). Analogicky mohou miniaturní obytné a okrasné zahrádky tvořit součást přízemních bytů nájemních bytových domů s tím, že jejich bohatá květinová výzdoba je současně výtvarným doplňkem celého domu i sídliště. Národohospodářský význam vzájemných kombinací soukromé a veřejné zeleně v sídlech nebyl u nás dosud vůbec doceněn.

Aby se celospolečenská funkčnost zahrad mohla rozvíjet skutečně plně, musí ji veřejná zeleň vhodným způsobem respektovat a doplňovat. Např. uliční stromořadí by měla mít takové parametry, aby nezastiňovala plochu přilehlých zahrad. Zahrady ve větrné poloze, chráněné větrolamem v jejich vnějším okraji, mohou být intenzívněji využity než v případě, že si tuto ochranu proti větru musí zajišťovat každý majitel zahrady samostatně na svém pozemku. Analogicky tomu může být např. při přílišné hlučnosti, prašnosti apod. Vysoké stromy na veřejné ploše těsně vedle zahrady mohou významně ovlivňovat její prostorovost i barevnost.

Z celospolečenských hledisek řízený a usměrňovaný rozvoj zahrad má mnohem širší než čistě soukromý charakter. V územním plánování našich sídel je proto třeba této kategorii zeleně věnovat mnohem větší pozornost a je nutné ji chápat ve všech souvislostech. V tomto smyslu je třeba ne schematicky, ale diferencovaně přistupovat k problematice velikosti zahradních pozemků. Šetření na jejich výměře nemusí být vždy pozitivním činem, poněvadž jejich určitá minimalizace vyvolává automaticky v životním stylu lidí potřebu další - náhradní plochy zeleně. Toto zjednodušené chápání velikosti zahrad bez uvážení širších souvislostí je hrubým nepochopením jejich širšího urbanistického a sídlotvorného významu.

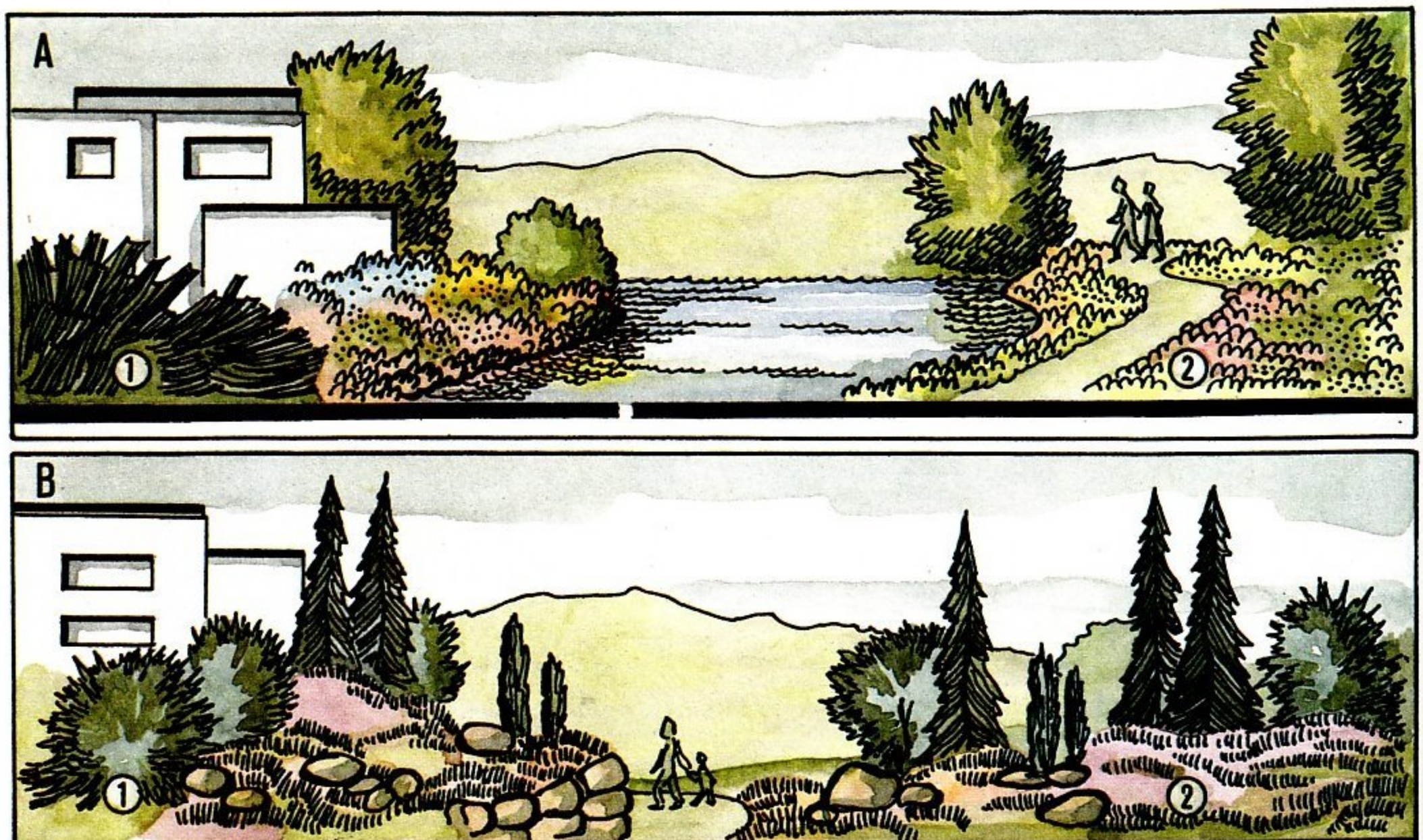
Potřebné komunikační vztahy mezi lidmi mohou velmi dobře plnit obytně upravené komunikace bez jízdního provozu. Zahrady rodinných domků prolínají do uličních prostor neoplocenými předzahrádkami a odpočívadly a dotváří tak obytný systém města jako celku. Crawley, Velká Británie.

Polyfunkčnost zahrad vyžaduje použití širšího spektra pěstovaných druhů rostlin, což při malé ploše parcel vede nutně k volbě méně vzrůstných taxonů. Takto vzniklá, všeobecně nízká zeleň je pak často v nevhodné výškové relaci k zástavbě. Situace se dá řešit pouze uplatněním vyšších, tvarově a barevně zajímavých sestav stromů na plochách veřejné zeleně v zahradních čtvrtích. A - Nevhodný stav, B - možnost řešení.

Kombinací nízké zahradní a vysoké veřejné zeleně mohou vznikat všestranně vysoce funkční a účinné vegetační útvary a velmi hodnotné obytné soubory. Haag, Holandsko.

Účinnost systému veřejné zeleně se dá mimo jiné rozšířit tím, že do její působnosti opticky začleníme určité tematické skupiny soukromých zahrad. Pro dosažení dokonalé účinnosti tohoto systému musí být na vhodné úrovni vyřešeno oplocení těchto zahrad z pohledové strany parku. 1 - soukromé, tematické zahrady, 2 - veřejná zeleň. A - Zahrada a park řešeny ve stylu jarních cibulovin - oplocením je zde vodní hladina. B - Zahrada a park řešeny ve stylu skalničkové a trvalkové stráně - oplocením zde jsou kamenné zídky. C - Zahrada a park řešeny jako rozárium - oplocením zde je nízká treláž pnoucích růží. Pozn:. pro dosažení dokonalejší jednoty soukromé a veřejné zeleně bude nutné v obou těchto prostředích používat i některé další, stejné či podobné druhy dřevin.

Funkčnost zahrady z hlediska její proměnlivosti v prostoru a čase

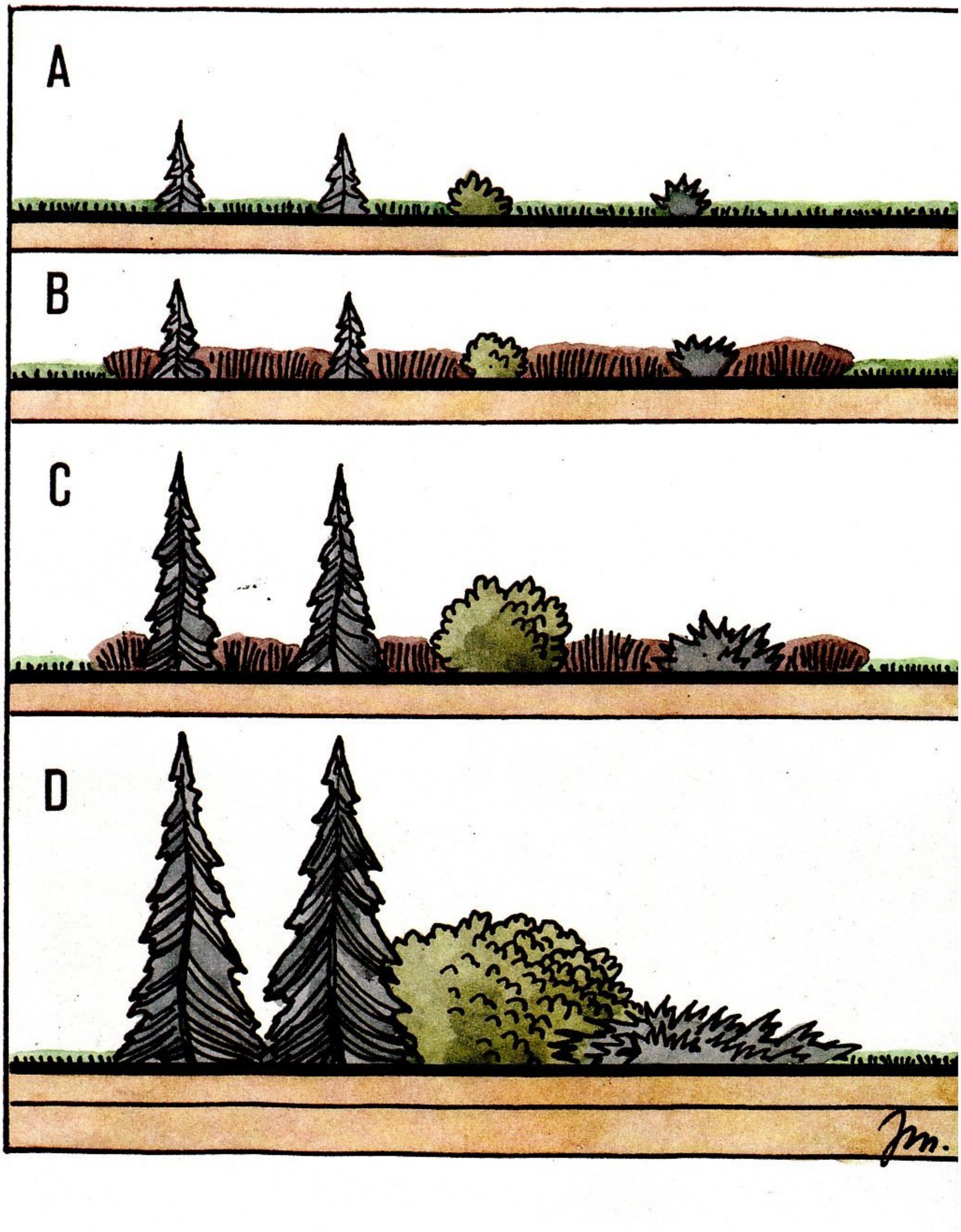
Velmi významným rysem zahrad je určitá postupná proměnlivost v jejich funkčním působení. Tato proměnlivost v prostoru a čase je jednou z hlavních příčin toho, že se nám posuzováno z delšího časového hlediska zachovalo nepříliš mnoho zahradních úprav ve své původní podobě. Na rozdíl od technických staveb a zařízení nemá zahrada nikdy svoji definitivní a konečnou podobu, není nikdy zcela dokončena, ale nalézá se vždy pouze na určitém stupni svého vývoje. Její budování je proto permanentní tvůrčí činností ve směru naší představy o cílovém poslání toho kterého zahradního prostoru. Nejvýrazněji se při této funkční dynamice uplatňuje biologický charakter většiny zahradních prvků, protože rostliny postupně rostou, čímž se mění i jejich prostorový charakter a z něho se odvíjející funkčnost.

Proměnlivá bude především hospodářská funkce zahrady. Její hospodářské využití by proto mělo mít určité časové etapy. Například malá počáteční úroda nově vysazených jabloní může být v prvních letech kompenzována větším podílem dříve plodících bobulovin, jejichž množství se pak později může opět snižovat. Nečiní-li nám potíže získávání sazenic ovocných stromků, můžeme počáteční nižší výnosovost např. jabloní na typových podnožích zvýšit počtem vysazených sazenic, který pak rovněž postupně redukujeme.

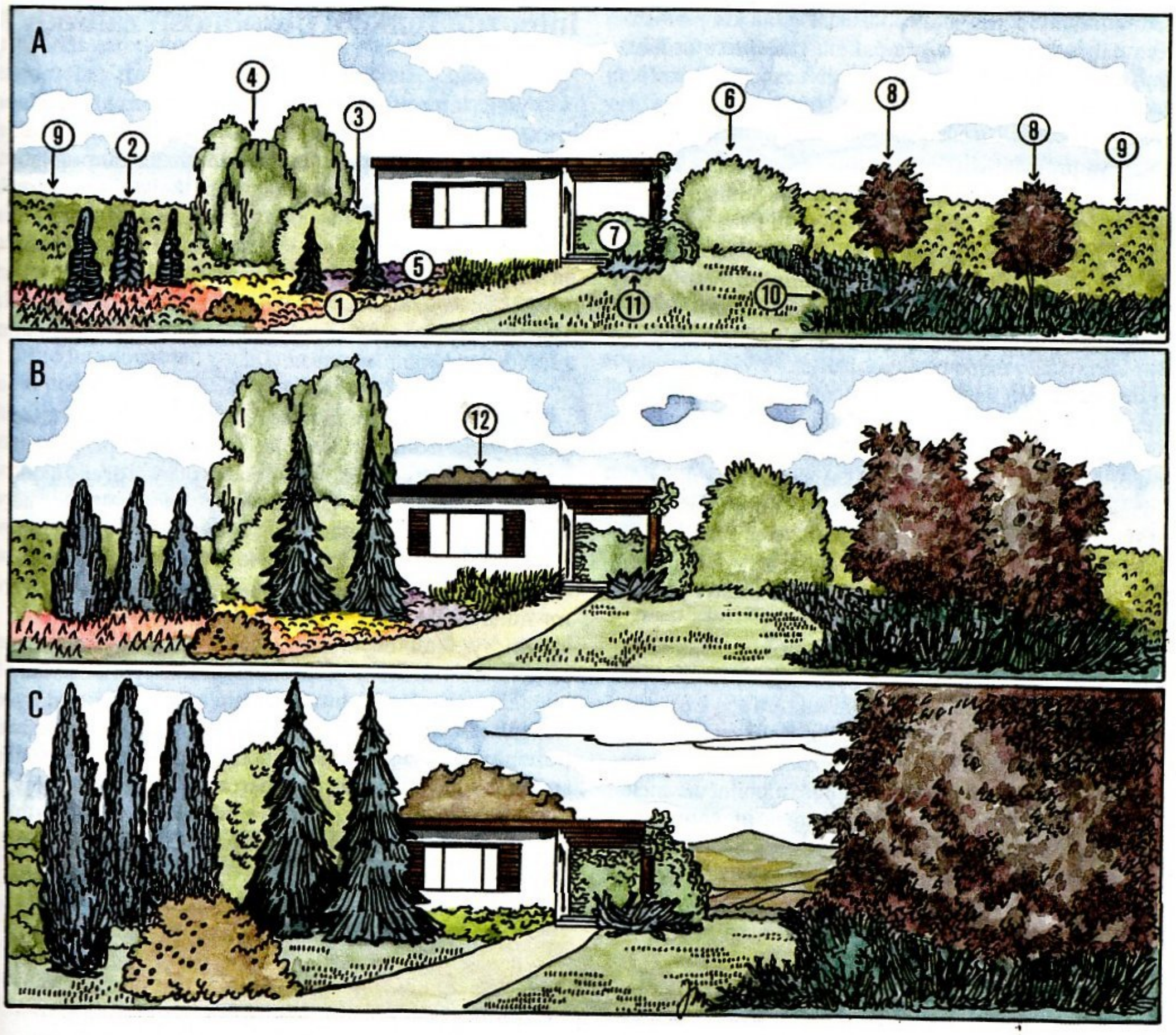
Dynamika se bude projevovat i v mikroklimaticko-hygienické funkčnosti zahrad. Počáteční nízká účinnost mladých výsadeb dřevin může být do jisté míry nahrazena vysokou a časově se rychle projevující působností dobře udržovaných trávníků. Významné budou dále různé pře-

V prvních letech po založení zahrady mohou velmi významnou úlohu při jejím prostorovém členění sehrát všeobecně rychleji rostoucí popínavé dřeviny na různých typech konstrukcí.

Počáteční nízká estetická působnost cílových dřevin může být v době jejich mládí zlepšena mezisadbou přechodných (dočasných výsadeb - keře, květiny. Tyto mezisadby, které mohou mít v počátečním období často vyšší výtvarnou působnost než výsadby cílové, jsou pa postupně v jednotlivých letech omezovány. A - Počáteční, tzv. bodová (jednotlivá) výsadba cílových dřevin v trávníku. B - Zahuštění tét cílové výsadby nízkými keři a trvalkami - vzniká kompaktní prostorový útvar. C - Postupné omezování zahuštěné výsadby. D - Cílový sta zcela bez zahuštěných výsadeb. Pozn.: cílové dřeviny, umístěné ve vhodně voleném zápoji zahuštovacích výsadeb, velmi dobře rosto a jejich ošetřování je snadnější než při umístění v trávníku.

Proměnlivosti zahrady v prostoru a čase je třeba přizpůsobit i formy jejího osázení a uspořádání. Příklad kombinace cílových - pomaleji rostoucích a přechodných - rychleji rostoucích a zahušťovacích výsadeb s cílem dosáhnout urychlené estetické působnosti. Zahradní prostor je postupně modelován odstraňováním přechodných výsadeb.

Cílové výsadby: 1 - smrky, 2 - cypřišky, 3 - javor babyka, 7 - zakrslé borovice, 8 - červenolisté javory, 10 - podsadba tisů, 11 - nízký jalovec. Přechodné výsadby: 4 - břízy, 5 - květinový záhon, 6 - rychlerostoucí keře, 9 - plot tvořený popínavými dřevinami. A - První etapa, působí všechny výsadby, B - druhá etapa, počátek omezování přechodných výsadeb, C - třetí etapa, odstranění všech přechodných výsadeb, zčásti provedeny nové úpravy.

chodné výsadby např. rychle rostoucích dřevin.* V tomto smyslu jsou naprosto nedoceněné popínavé dřeviny. V poměrně krátké době jsou totiž schopny pokrýt různé podpěrné konstrukce a vyrůst do výšky i několika metrů. Na nově zakládané, zatím víceméně holé zahradě tak mohou velmi rychle vznikat různé izolační stěny a předěly, členící prostor a vytvářející intimitu, stín, ochranu před prachem i hlučností.

*) *U těchto výsadeb je třeba velmi pečlivě střežit možnost konkurence s ostatními rostlinami. Často se totiž stává, že tato přechodně myšlená výsadba potlačí nebo oslabí cílové výsadby. Rychle rostoucí dřeviny jako přechodné výsadby je proto lépe preventivně umisťovat tak, aby byly od cílových výsadeb dostatečně prostorově vzdáleny.*

Svou dynamičnost bude mít i estetika zahrady. Během let se bude měnit především tzv. měřítko zahradního prostoru, to je vzájemné prostorové vztahy dané postupným růstem, zejména dřevin. Nerespektování tohoto cílového estetického vztahu vede v pozdějších letech nejčastěji k přeplněným zahradám, jejichž výtvarná hodnota se namísto toho, aby se postupně zvyšovala, naopak snižuje. Výtvarnou působnost zahradního prostoru je proto třeba řešit některými dočasnými úpravami. Např. počáteční nízká prostorová působnost mladých dřevin se dá z hlediska přitažlivosti do určité míry vykompenzovat větší barevností zahrady v prvních letech po realizaci. V tomto směru jsou např. nedoceněny květinové výsadby jako přechodný zahradní prvek. Významné v tomto směru mohou být i tzv. zahuštěné

výsadby dřevin.* Jejich malá počáteční výška je v prvních letech nahrazena určitou kompaktností těchto výsadeb. Zahuštěné výsadby je vhodné vytvářet zejména z keřů, vyžaduje-li to však kvalita řešeného úkolu, je možné použít i stromy.

Časová proměnlivost se bude projevovat i v podmínkách růstu některých rostlin. Například v postupně vznikajícím přistínění a vlhčím prostředí mohou být pěstovány pěnišníky, o nichž se na tomtéž místě nedá uvažovat při zakládání zahrady. S výsadbou teplomilných rostlin na zahradě v nechráněné poloze musíme počkat až do doby účinnosti ochranného vegetačního pásu apod. Postupně dospívající výsadby mohou však naopak zhoršovat podmínky pro růst některých dalších rostlin - např. kořenová konkurence, zastínění apod. Změnám mohou během let podléhat i vlastní požadavky některých rostlin na stanoviště. Z tohoto hlediska je např. velmi častým případem změna požadavků na množství potřebné vody. Pokud jsou rostliny mladé, je tato spotřeba malá, a proto ji dané stanoviště může pokrýt. V pozdější době, při vyšší spotřebě, není již daná lokalita schopna toto množství pokrýt a dochází k postupnému úhynu rostlin.

Funkční měnlivost zahradního prostoru je však dána i některými hledisky sociálními. Malé děti budou např. vyžadovat určitá tematická zahradní zákoutí a vybavenost - pískoviště, houpačka, zahradní "pokojíček" apod. V této době nebudou na zahradě z hlediska bezpečnosti dětí rovněž příliš vhodné nekryté bazény. Starší, hůře mobilní uživatelé zahrad budou potřebovat zahradu tzv. méně pracnou, tedy jiným způsobem funkční a krásnou, než tomu bylo u téže zahrady v době jejich mládí. V tomto vyšším věku uživatele budou vhodnější také zahrady finančně méně nákladné.

Dynamika změn v životě zahrady v prostoru a čase je tedy značně široká a vyplývá z podmínek přírodních, hospodářských a sociálních. Tvoření zahrady je proto třeba chápat jako proces, který je spojen nejen s výsadbou rostlin, ale rovněž s jejich postupným odstraňováním. Zodpovědně provedený projekt zahrady by tedy měl obsahovat nejen předpokládaný cílový stav, ale současně i řešení jednotlivých časových etap jejího postupného vývoje.

*) *Jedná se o výsadby prováděné hustěji, než je obvyklý cílový stav. Cílem je vytvoření dřívějšího hustého zápoje a působnosti hmoty výsadby jako celku. Zahuštěné výsadby mohou být realizovány z jednoho i více druhů rostlin. Podle charakteru druhového složení a podle požadovaného cílového stavu porostu se u těchto výsadeb provádí postupné probírky. Estetická působnost zahuštěných výsadeb nespočívá pouze v již uvedené "kompaktní prostorovosti", ale i ve vzájemné druhové kombinaci cílových a dočasných rostlin - tyto rostliny musí mít určitý vzájemně vhodný výtvarný vztah. Například mladá skupina poléhavých jalovců může být zahuštěna středně vysokými travinami, skupinu borovic lze vhodně zahustit nižšími druhy sadových růží apod. Zahuštěné výsadby jsou vhodné také z pěstitelského hlediska. Po zapojení dřevin vzniká v porostu příznivější mikroklima, což je významné např. na suchých stanovištích, odpadá zde nebezpečí většího zaplevelení apod.*

Intenzita funkční působnosti zahrady

Vysoká intenzita využití všech ploch a zařízení by měla být základním kritériem funkčního využití každé zahrady.* Komplexně chápanou intenzitou využití zahradního prostoru sledujeme nejen zvýšení užitkovosti v daném směru**, ale současně i úsporu místa jeho dokonalejším a všestrannějším využitím. Pro racionální hospodaření na malých zahradních pozemcích má tedy funkční intenzifikace zcela základní význam. Intenzitu využívání zahradního prostoru je třeba chápat v užším, to je prostém a širším, tedy komplexním smyslu.

V užším či prostém smyslu se tato intenzifikace bude týkat zvýšené účinnosti pouze jedné funkce. Např. použití nejkvalitnějších zeleninových nebo ovocných druhů a odrůd s cílem dosáhnout vysokého množství i kvality sklizně je tzv. hospodářskou intenzitou. Vysoké mikroklimatické-hygienické účinnosti dosáhneme např. patrovitou sestavou dřevin a větším zastoupením dobře pěstovaných trávníků. Přímé propojení obytných ploch bytu a zahrady vytváří vysokou obytnou intenzitu využití zahradního prostředí. Výrazná intenzita ekologického využití zahrady bude dána např. absolutní minimalizací chemizace, vytvořením různých typů přírodních stanovišť na zahradním pozemku apod. Jestliže jsou např. ve vztahu ke světovým stranám správně rozmístěny parcely i jednotlivé domy, takže se mohou plně rozvíjet všechny obytné i ostatní funkce zahrady, můžeme hovořit o vysoké intenzitě urbanistického využití dané zahradní čtvrti. Hlediska této prosté intenzity jsou víceméně známá, proto se různou měrou v praktickém životě realizují.

Intenzitou v širším slova smyslu, tedy intenzitou komplexní, označujeme souběžné a vzájemně podmíněné kombinování více funkcí v témže prostoru a čase. Tato druhá forma je v podmínkách zahrad aplikována zcela minimálně, přesto že je jednou z největších rezerv ve využívání malých ploch vůbec. Předpokladem jejího uplatnění je zpracování komplexně pojatého projektu zahrady, který postihne veškeré možné vzájemné funkční souvislosti. Například ovocná stěna, jako jednoznačně intenzívní výsadba v užším hospodářském smyslu, může zároveň naplňovat širší intenzitu využití zahrady tím, že bude současně vytvářet kulisu izolující obytnou část zahrady od okolí, jindy může být vhodným výtvarným pozadím trvalkového záhonu apod. Při výběru okrasných dřevin můžeme dát

*) *Termínem "intenzita využívání zahrady" se dosud nejčastěji rozuměla pouze hospodářská užitkovost, tedy produkce ovoce, zeleniny apod. Tato jednostrannost chápání intenzity je dána nesprávným názorem, že jediným užitkem ze zahrady jsou hodnoty měřitelné kilogramy či litry sklizených produktů.*

**) *Např. užitkovost hospodářská, mikroklimaticko-hygienická, obytná, ekologická apod.*

přednost těm, které nejen krásně kvetou, čili intenzívně plní užší estetickou funkci, ale současně jsou i husté, eventuálně trnité a bohatě plodné, čímž mohou plnit souběžně i funkce ekologické (hnízdění a obživa ptactva aj.). Velkou rezervou jsou v tomto smyslu různá hospodářskoprovozní zařízení, jež jsou pro správný rozvoj zahrady nepostradatelná. Je to např. bazén na zálivkovou vodu, skleník, pařeniště, plot, vrátka, včelín aj. Všechna tato zařízení mohou být provedena tak, že budou plnit současně funkci hospodářskou i estetickou (krásný plot, vrátka, skleník, pařeniště, včelín) nebo mikroklimatickou a obytnou (skleník, plot) apod.

Pro toto souběžné využívání zahradních prvků a zařízení není dosud plně využíváno velkých možností, které mohou vzniknout při určité koordinaci zájmů mezi sousedními zahradami. Mohou to být např. sousední, pohledově se vzájemně doplňující výsadby okrasných dřevin, společné využívání plotových stěn apod. Této možnosti by se dalo velmi dobře využívat zejména v těch případech, kdy se současně vedle sebe zakládají zcela nové zahrady, např. při výstavbě celých nových ulic apod.

Intenzita využití zahrady je velmi významně ovlivněna i její vzdáleností od bydliště uživatele. Všeobecně platí, že čím blíže je bydliště uživatele k zahradě, tím vyšší může být intenzita jejího využití. Tato skutečnost se dotýká zejména hospodářských forem využívání. Např. zcela jiné pěstitelské možnosti vznikají u zahrady při domě, kde je možný denní kontakt s kulturami, než u zahradní plochy vázané na vzdálenou chatu či chalupu, kde je pobyt prakticky možný pouze několikrát v měsíci. Nízká intenzita využití od bydliště příliš vzdálených zahrad se však projevuje i u těch zahradních funkcí, jejichž užitečnost je vázána na délku pobytu v zahradním prostředí. Je to tedy zejména funkce obytná a estetická.

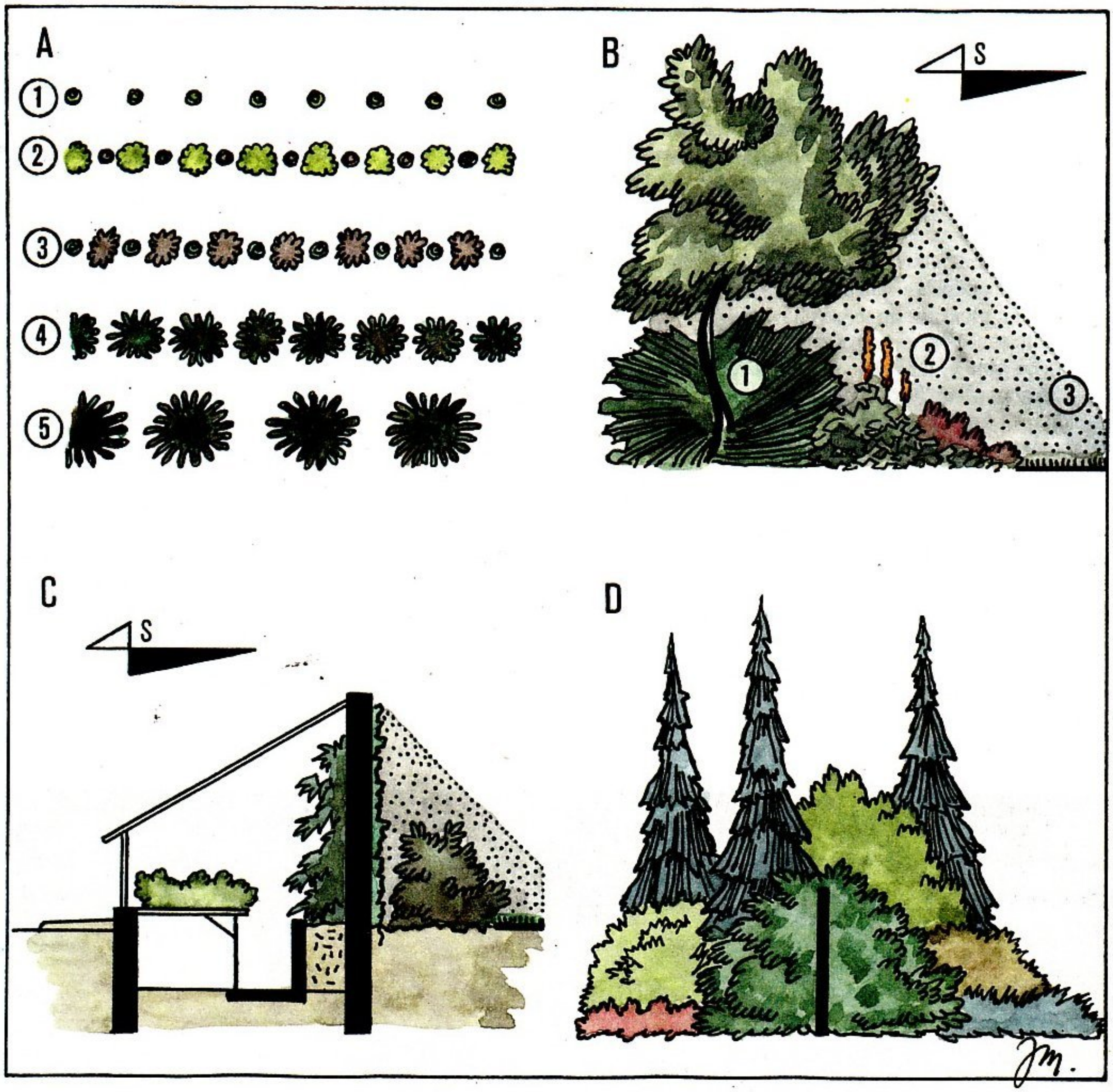
Územní plánování zahrádkářské činnosti by mělo otázku intenzity využívání zahrad mnohem více zohledňovat nejenom určitým přiblížením těchto aktivit k bydlišti uživatelů, ale i řešením výhodného dopravního spojení apod.

Možnosti intenzity využití zahradních pozemků úzce souvisí i s problematikou jejich velikosti. Zmenšení zahrad, respektive jejich úplné vyloučení ze soustavy sídelní zeleně znamená automatický nárůst společenské potřeby v oblasti veřejné zeleně.* Problém šetření půdou je tedy mnohem složitější, než se někdy předpokládá, a nedá se proto řešit zjednodušeným způsobem, např. paušálně platnou omezenou výměrou zahradních pozemků.

*) *Úspora velmi drahé půdy získané v Nizozemí vysoušením mořského dna v prostoru tzv. poldrů spočívá mimo jiné v téměř výhradní výstavbě rodinných domků se zahrádkami. Při zachování tohoto systému bydlení jsou ze strany obyvatelstva prokazatelně menší nároky na plochy veřejné zeleně, jež zde potom mohou být omezovány, čímž v celkové bilanci ploch v sídle dochází k úspoře půdy.*

Vodní plocha a její úprava, jako příklad vytvoření komplexní intenzity, kdy se v jednom prvku soustřeďuje více funkcí. V daném případě je to funkce estetická (zrcadlení, barevnost), mikroklimaticko-hygienická (ovlhčování prostředí) a ekologická (vytvoření trvalé biocenózy vodních rostlin a živočichů - celoročně působivá vodní nádrž).

Různé formy a úrovně intenzity využití zahradního prostředí. A - Schéma intenzívního využití zelinářského záhonu v průběhu roku. 1 - Jarní salát, 2 - mezisadba kedluben, 3 - po sklizeném salátu výsadba celeru mezi kedlubny, 4 - celer v husté výsadbě, 5 - postupná sklizeň celeru protrháváním na cílovou vzdálenost. B - Spojení funkce mikroklimaticko-hygienické, estetické a obytné. Patrovitý porost dřevin izoluje zahradu od prachu a hluku, tvoří pozadí trvalkovému záhonu, vrhá stín na část obytného trávníku, čímž zvyšuje jeho obytnou hodnotu a vytváří větší intimitu zahrady. 1 - Patrovitý porost dřevin, 2 - trvalkový záhon, 3 - obytný trávník. C - Zadní stěna skleníku vytváří podmínky pro růst stínomilných rostlin a současně i vhodné tvarové a barevné pozadí této výsadby (stěna porostlá břečťanem). D - Spojení dvou esteticky působivých skupin dřevin na sousedních zahradách do jedné, pohledově společně působivé výsadby, rozdělené hraničním plotem.

Pozn.: A - Příklad intenzity užší, prosté - v jednom prostoru se uplatňuje pouze jedna, hospodářská funkce. B, C, D - Příklady komplexní intenzity, v jednom prostoru se uplatňuje více funkcí.

V souladu s rozšířením funkčnosti zahrad je tedy třeba rozšířit i obsah pojmu "intenzita využití zahradního prostředí". Široce a nikoliv jednostranně chápaná intenzita využívání plochy by se měla stát hlavní zásadou pro plánování našich zahrad. Jedině na základě tohoto komplexního pohledu se můžeme dopracovat skutečně všestranně působivých zahrad a dokonale využít z celospolečenských hledisek plochu, která je pro tyto účely k dispozici.

Estetika zahradního prostředí

Jednou z mnoha základních potřeb člověka je krása, na kterou jsou v procesu existence lidské společnosti vázány pro život lidí tak nezbytné skutečnosti, jako je např. radost a životní optimismus, spokojenost, štěstí či dobrá duševní pohoda. Krása jako pojem i jako konkrétní výsledek tvůrčí umělecké činnosti je proto jedním z předpokladů existence lidstva a doprovází jej v nejrůznějších formách a projevech odnepaměti. Zahradně architektonická tvorba byla vždy významnou součástí tohoto kulturně společenského vývoje a tak jako jiné umělecké obory se v tomto vývojovém proudu projevovala v mnohotvárných formách.

Charakterem své práce je zahradně architektonická tvorba nejblíže stavební architektuře. Stejně jako ona řeší problém utváření prostoru uplatněním estetických zákonitostí a používá stejné či analogické estetické zákonitosti, jako je např. organizace prostoru, působení světla a stínu, rovnováha aj. Významnou zvláštností estetiky zahrad je však skutečnost, že musí tyto obecné zákonitosti aplikovat na přírodní prvky, pro něž je typická každoroční a dlouhodobá proměnlivost a dále nutnost permanentní obnovy. Pro tuto estetickou dynamiku zahrad je tedy typická určitá stálá nedokončenost, daná postupným růstem a odumíráním rostlin. Estetická specifičnost přírodních kompozic spočívá i v tom, že je jejich výtvarná hodnota často závislá na střídání dne a noci, na atmosférických podmínkách (mlha, déšť, rosa), na modelačních účincích slunečního svitu apod.

Zahradní architektura je však velmi blízká i jiným oborům umění. Analogickými formami jako malířství rámuje své kompozice, podobně jako sochařství své kompozice vyčleňuje v prostoru. V hudbě i v krásné literatuře jsou překrásné vzory vytváření dojmových gradací či asociačních představ, jež jsou rovněž významnými estetickými kategoriemi zahradní architektury. Není proto nějaká zcela samostatná a na ostatním umění nezávislá estetika zahrad, parků či krajiny, existuje pouze aplikace obecně platných estetických zákonitostí v oblasti přírodního prostředí.

Jedním z typických rysů naší současnosti v oblasti umění je mimo jiné rychlý vývoj názorů na jeho konkrétní obsah a formy. Proto na rozdíl od dřívějších, časově dlouhých historických etap nelze počítat s víceméně dlouhodobě platnými estetickými kategoriemi.* V oblasti zahradní architektury je tato názorová proměnlivost závažná tím, že zejména dřeviny dorostou do své plné, cílové výtvarné působnosti až v době, kdy již může být tento původní estetický záměr překonán. V oblasti výtvarného pojetí zahrad je proto třeba méně podléhat momentálním estetickým směrům a názorům a orientovat se na nejobecnější víceméně trvale platné estetické principy. Momentální estetické názorové hladiny by se v oblasti zahrad měly s ohledem na přírodní charakter materiálu, z něhož zahradní prostředí tvoříme, orientovat zejména na rychleji se vyvíjející útvary zeleně (květinové výsadby, keřové porosty, koncepce trávníkových ploch apod.) a na použití architektonických a výtvarných doplňků. Stromová vegetace by pak měla zejména při rekonstrukcích starších zahrad vytvářet určitou stálou, nedotknutelnou kostru jako nositele základních a trvalých estetických a jiných hodnot zahradního prostředí.

V uvedeném smyslu má při chápání estetiky zahrad velmi významné místo tzv. smysl pro kontinuitu, jinými slovy úcta k minulosti. Ve všech zemích, kde je toto respektování historie trvalou součástí národní kultury, dosahují i zahrady zcela mimořádných hodnot. K těmto zemím patří především Velká Británie a v ostatním světě pak bezesporu Čína. Při utváření kontinuálně, to je dlouhodobě esteticky působivé vegetace je třeba vycházet z velmi pravděpodobného předpokladu, že trvalou výtvarnou hodnotou přírodních ploch a tedy i zahrad bude takové jejich pojetí, které bude vyjadřovat esteticky ztvárněný návrat k přírodě a k jejím zákonitostem. O reálnosti tohoto trendu vývoje svědčí některé současné estetické formy zahrad zejména v zemích s nejvíce narušenou přírodou.

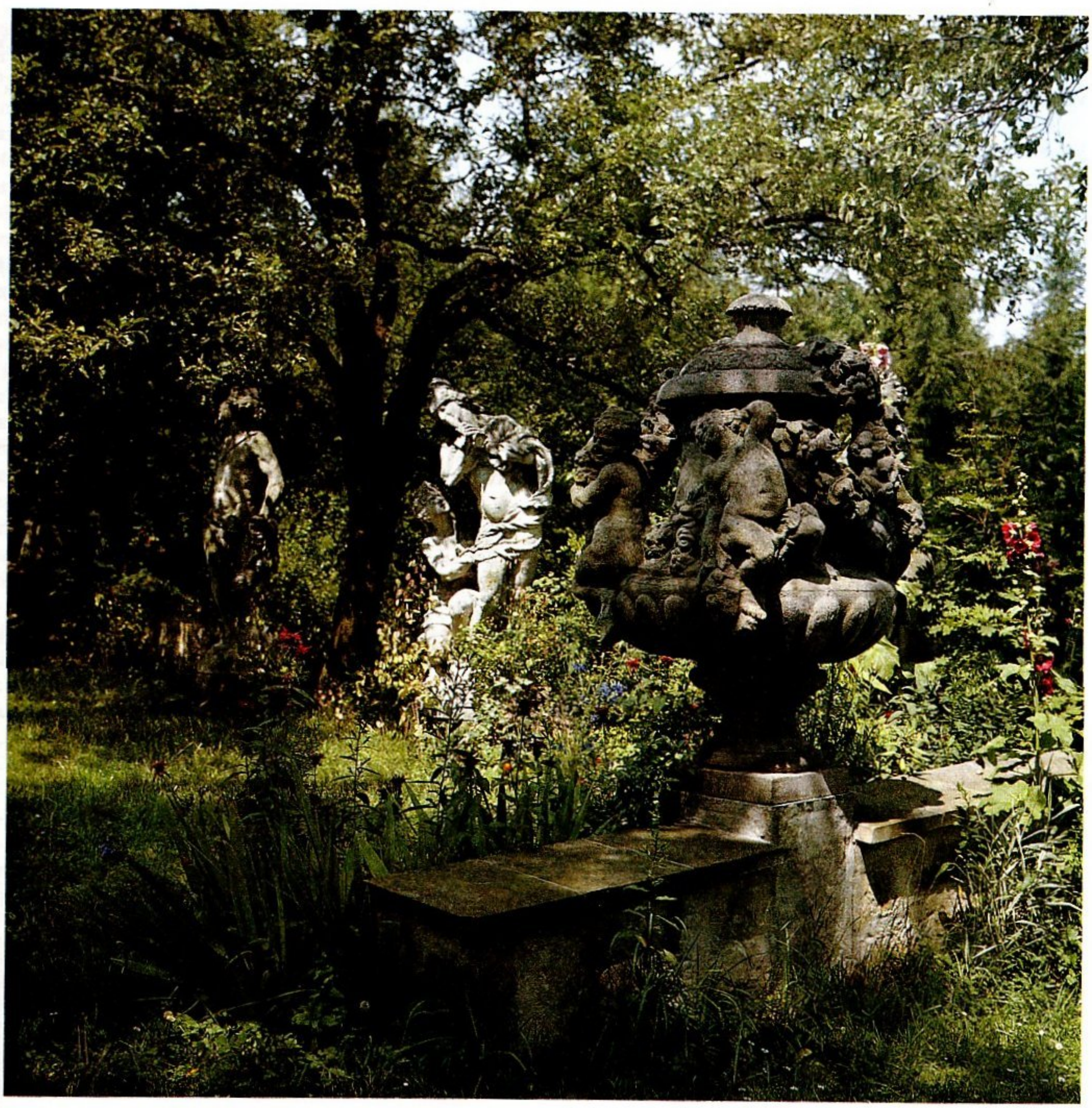
Otázka kontinuity jako významného estetického činitele při tvorbě vysokých hodnot zahradního prostředí úzce souvisí s vytvořením osobního vztahu člověka k zahradě a k jejím přírodním prvkům.* Tento osobní vztah pak může přerůst ve významnou kulturní hodnotu zahrady, kterou je její osobitost. Tato osobitost zahradního prostředí by měla vyjadřovat skutečnou kulturní úroveň jejího majitele. Je mnoho zemí s krásnými zahradami, které navrhovali přední zahradní architekti a udržují je zahradničtí odborníci. Ale velmi často jsou to současně i zahrady bez vnitřního tepla a osobního vztahu k jejich majiteli, který v nich buď neumí, respektive ani nechce žít, protože zahradní prostředí nesouvisí s jeho životním stylem. Smyslem a cílem našich snah musí tedy být zahrady, které jejich uživatel k životu skutečně potřebuje a má k nim vnitřní, osobní vztah, tedy nikoliv zahrady jako bezduché kulisy, určené pouze k vnějším společenským efektům. Těmto zahradám s vnitřní zažitou atmosférou rádi odpustíme i některé estetické chyby, protože jejich základní cílové pojetí je správné. Estetično totiž nelze spatřovat jen v dogmatickém respektování dílčích estetických kategorií, ale i v obecných všelidských kulturních hodnotách.

*) *Např. dlouhodobě se uplatňující zásady pro tvorbu renesančních i barokních zahrad apod.*

*) *Osobním vztahem je např. úcta ke stromu, který sázel můj otec, pečlivé sledování měnících se potřeb té které rostliny, láska k určitému místu apod.*

Mimořádnou hodnotou okrasných zahrad jsou staré stromy. Aby se tato krása jejich dospělosti mohla plně projevit, je třeba ctít minulost a zachovávat kontinuitu kultivovaných názorů na estetiku přírody.

Významnou estetickou hodnotou zahrady je její osobitost, která vyjadřuje osobní vztah jejího majitele k tomuto prostředí.

Proces estetického vnímání

Každý umělecký projev vyvolává v divákovi určité city a duševní stavy, jejichž výsledná hodnota, čili cíl estetického záměru, se odvíjí z celé řady vnějších i vnitřních vztahů, z objektivních skutečností i subjektivních reakcí každého lidského individua. Poznání tohoto procesu vnímání a poznání má pro tvorbu zahradní kompozice zcela základní význam.

Prostor a čas, jako základní informace o prostředí, které má být výtvarně řešeno, vnímá člověk svými smysly. Obecně platí, že čím více divákových smyslů zaměstnáváme, tím intenzívnějšího vnímání můžeme dosáhnout. Významným předpokladem zejména zahradního prostředí je skutečnost, že zde existují velmi reálné prostředky, jak maximum lidských smyslů zaměstnat, to je jak vyvolat divákův velmi silný estetický prožitek. Zrakový dojem barevně i tvarově bohatého zahradního prostředí může být zvukově podmalován zpěvem ptáků a zurčením vodotrysku či potůčku, dotvořen vůní květů, listoví či pupenů; o drsnosti borky stromů či povrchu balvanů se můžeme přesvědčit hmatem, naše chuťové smysly zde mohou být uspokojeny čerstvě utrženým ovocem právě v momentě, kdy svými ostatními smysly vnímáme celou zahradní skutečnost. Pro dosažení tohoto co nejkomplexnějšího účinku zahradní kompozice má tedy poznání lidské psychiky zcela mimořádný význam.

Pozorovaný prvek může vyvolat celou škálu libostí či nelibostí, od krásy až k ošklivosti. Tam, kde je divák ve svém hodnocení nerozhodný, vzniká nejčastěji nezájem o sledovaný prvek. Proto nám nemůže jít pouze o vyvolávání mnoha intenzívních citů, ale současně i o jejich dovedení k příjemným pocitům. Výsledné psychologické procesy, které v nás vyvolávají libost, označujeme jako tzv. požitky a jejich znalost má zcela mimořádný výtvarný význam.

Nejjednodušší formou výsledného psychologického procesu je tzv. vjemový požitek, daný přímou, nezprostředkovanou působností toho kterého výtvarného prvku, např. stromu, oblohy, sochy apod. Lidské vědomí se jej sice chápe, ale dále jej nerozvíjí, čili divák v tomto momentě nepřemýšlí o tvaru tohoto vnímaného stromu, o barvě oblohy či o vhodnosti sochy, ale pouze tyto hodnoty ve svém vědomí zaznamenává. Na této úrovni vnímání je pak působnost toho kterého prvku dána intenzitou a dobou trvání vjemu a jeho charakterem. Tyto hodnoty však nejsou u jednotlivých estetických prvků stejné a mají své maximální a minimální hodnoty, kdy začínají a přestávají být příjemnými. Úkolem projektanta je tyto hraniční hodnoty poznat a vhodně uspořádat. Např. přiměřené množství světla je příjemné, jeho velké množství nás však může nepříjemně oslnit, svítivá barva jednoho dominantního prvku působí příjemně, ve velkém množství v nás ovšem může stejný prvek vyvolat nepříjemný pocit, podobně tomu je i s neúměrným množstvím krásných květin, prostorových prvků apod. Působnost některých prvků však vnímání většiny lidí neunaví, i když je po delší době víceméně vnímat přestanou. Je to např. zurčení potůčku, šumění listí, vzdálený zpěv ptactva, množství zelených odstínů v přírodě apod. Význam vjemových požitků je tedy nejméně v tom, že jsou určitou "přípravou" pro vznik dalších estetických požitků.

Náročnější formou výsledného psychologického procesu je tzv. požitek z představy, kde konkrétní kompoziční prvek tento proces sice vyvolá, ale dále se jej fyzicky nezúčastňuje. Malé zahradní vřesoviště s několika balvany v nás může vyvolat příjemnou představu o naší cestě do Skotska či na prožité mládí na Českomoravské vysočině. Prožívání této představy může v našem duševnu doznívat mnohem déle, než bude trvat pohled na uvedené vřesoviště. Pro dosažení tohoto typu požitku je předně nutná shodnost situace (představu skotských vřesovišť nemůže vyvolat kaštan, ale v daném případě vřes), osobní prožitek (Skotsko se mi muselo velmi líbit a proto vzpomínka na něj je vždy příjemná) a jiné asociace (ve Skotsku jsem prožil jiné příjemnosti, s vřesovišti třeba vůbec nesouvisející). Pokud se požitek a představy rozvíjejí např. ve veřejných parcích apod., kde se počítá s velkým množstvím návštěvníků a tedy i s velkou různorodostí jejich zkušeností a představ, musí být tento požitek postaven na obecně známých zkušenostech. Např. pouhý pohled z osluněné cesty na zastíněnou lavičku či na vodní plochu může za slunečního parna vyvolat příjemnou chladivou představu, protože většina návštěvníků tohoto parku již dříve tuto možnost letního ochlazení poznala. V podmínkách soukromých zahrad však může mít požitek z představy nesmírně konkrétní a působivé formy - např. stálé připomínání si určité události, místa či člověka, památná nebo oblíbená rostlina apod. Požitek z představy je tedy pro oblast estetiky našich zahrad naprosto nedoceněnou výtvarnou možností.

Nejvyšším stupněm výsledného psychologického procesu je požitek a pochopení, při kterém jde o rozumové chápání, na základě kterého divák předkládanému objektu - v našem případě zahradní kompozici - porozumí, to je pochopí veškeré myšlenkové vztahy a podstatu estetické koncepce tohoto celého záměru. U konkrétní zahradní kompozice může např. jít o pochopení vhodnosti tvarových a barevných kombinací a účelného půdorysného řešení, o vztah této kompozice ke kompozici sousední, o perfektnost výběru použitého rostlinného materiálu, o zjištění, že daná výsadba plní nejen funkci estetickou, ale současně i mikroklimaticko-hygienickou atd. Psychologický přínos a význam požitku z pochopení však ani zdaleka nespočívá v tomto poznání samotném. Na základě něho se totiž v duševnu diváka současně rozvíjí uspokojení nad tím, že sám, vlastní inteligencí a osobním vkusem danou situaci pochopil. Dalším přínosem pak je to, že rozumové chápání umožňuje divákovi představovat si a kombinovat i další, analogické situace, které nikdy předtím neviděl. Požitek z pochopení je tím vyšší, čím vyšší je celková inteligence a informovanost diváka v daném oboru - v našem případě v zahradní architektuře. Odborník totiž pochopí i složitosti vyššího typu, např. vztah mezi estetickými, hospodářskými a ekologickými zásadami řešení apod.

Příjemný pocit či libost vzniklá shlédnutím výtvarného díla je tedy velmi dynamickým a složitým procesem, na kterém se podílí současně i v různých časových posloupnostech a věcných vazbách požitek jak na úrovni vjemu

a představy, tak i požitek z pochopení. Zahradní kompozice pojatá tak, že některý z těchto možných požitků ve svém řešení nevyužívá, je dojmově ochuzována a ztrácí na své celkové působnosti.

Zahradní kompozice

Určitý výběr a uspořádání prvků - např. tvarů, ploch, čar, barev apod., na základě kterého vznikne jednotně působící celek, nazýváme kompozicí* čili skladbou. Kompozice jako kvalitativně nový obraz tedy vzniká ve chvíli, kdy se nám podaří dané, víceméně rozmanité skladebné prvky spojit v jednotně působící celek. Kompoziční princip má obecnou estetickou platnost a týká se proto i jiných druhů výtvarného umění, hudby, literatury apod. Můžeme proto mluvit o kompozici malby, hudební skladby či románu apod. Zahradní partie bez tmelících kompozičních principů může sice být v některých jednotlivostech zajímavá, např. jako sbírka krásných rostlin či soubor nápadných barev apod., ale celkově málo působivá, protože postrádá tento jednotící, tedy kompoziční výtvarný záměr a myšlenku.

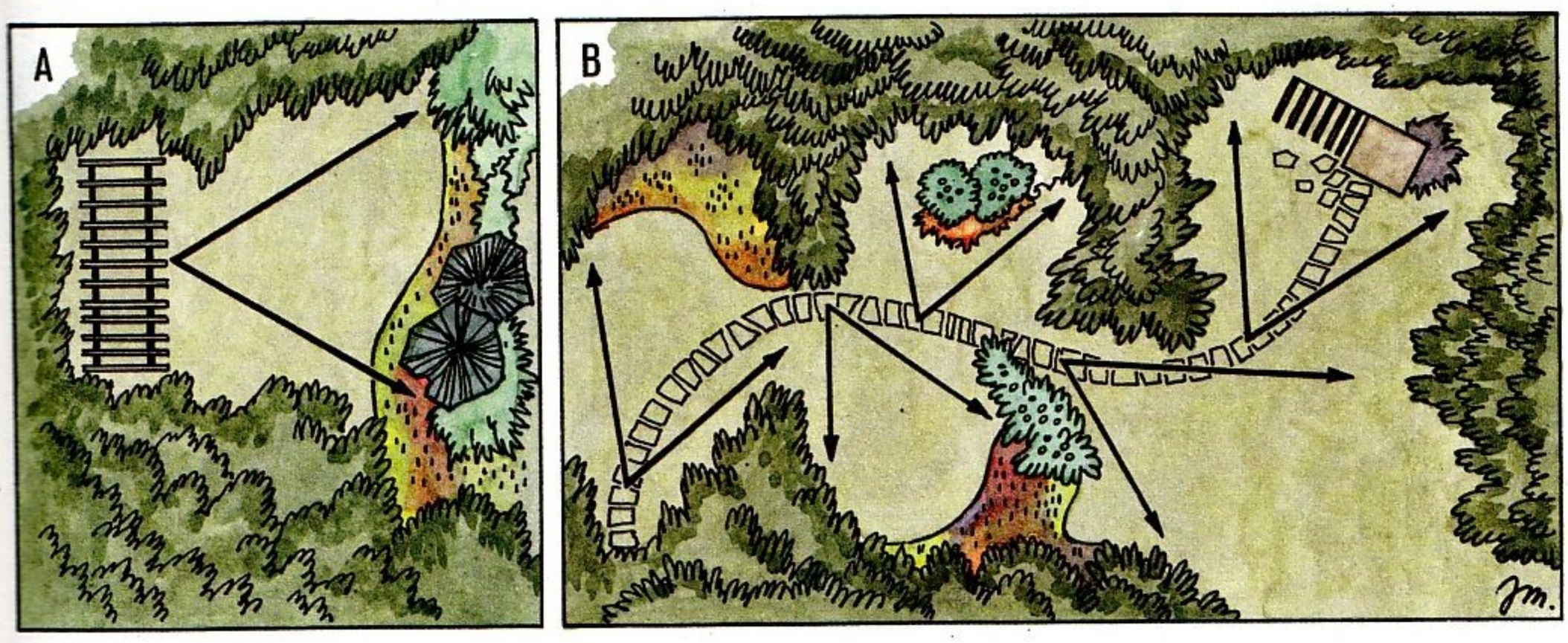
Rozčlenění zahrady do jednotlivých kompozic a vlastní utváření těchto jednotlivých kompozičních obrazů je nejdůležitějším základem výtvarného řešení zahradního prostředí.

Specifickým rysem zahradní kompozice na rozdíl např. od kompozice malířské či literární je to, že do ní pozorovatel přímo vstupuje, takže při jejím vnímání může mít velmi mnoho subjektivních vjemů a zážitků. Intenzita i kvalita tohoto vnímání je dána vedle podnětů sluchových, čichových, hmatových a chuťových zejména zrakovým vnímáním celého kompozičního prostoru. Z hlediska přímé fyzické účasti diváka v kompozici můžeme uvažovat o kompozici statické a dynamické.

Statická kompozice je takovým zahradním obrazem, u kterého se předpokládá jeho pozorování a posuzování pouze z jednoho vybraného místa. Uspořádání všech prvků v takovéto kompozici je pak víceméně stálé, jejich vzájemné vztahy se příliš nemění. V praktických zahradních podmínkách se jedná např. o kompozici řešenou pro pohled z okna bytu, z lavičky či z odpočívadla apod. Pohled z jednoho místa je zpravidla vždy spojen i s možností delší doby pozorování, takže v tomto případě má divák možnost posuzovat veškeré kompoziční vztahy a prvky velmi pozorně a detailně. Náročnost na divákovo vnímání a chápání celého výtvarného záměru proto může být v tomto případě velmi vysoká a požitek z pochopení, jako nejvyšší stupeň vnímání, by měl vznikat především zde. Kompozice statická je pro estetické utváření zahradního prostředí velmi typická. Její značnou výhodou je použitelnost i v prostorově naprosto omezených podmínkách.

Dynamická kompozice vzniká jako důsledek měnícího se místa pozorovatele, to je postupně se před ním v prostoru při chůzi rozvíjí. Jednotlivé prvky i vztahy mezi nimi se v tomto dynamickém obrazu postupně mění, t.j. nejsou statické jako v předešlém případě. S postupnou změnou polohy zorného pole vstupují do kompozice jednak nové prvky, avšak současně některé další, již shlédnuté, se vytrácejí. K nim se však divákovo vědomí neustále vrací, vztahuje je k další nové situaci a tím dochází i k dynamickému chápání daného prostoru jako celku. V tomto procesu vnímání nezáleží tedy tolik na jednotlivých kompozičních detailech, ale spíše na jejich vzájemných souvislostech a dojmových následnostech. V běžných zahradních

*) *Z lat. compositio - skladba, uspořádání, složení.*

Půdorysné schéma působnosti kompozice statické a dynamické. A - Pro kompozici statickou, jež je dána jedním vyhlídkovým místem, je charakteristický klid, jeden ucelený dojem a možnost většího soustředění. B - Pro kompozici dynamickou, která je dána větším počtem vyhlídkových míst, je charakteristická změna a syntéza postupně nabytých dojmů.

podmínkách může být příkladem takovéto dynamické kompozice postupně se měnící vyhlídka ze zahradní pěšiny či při chůzi podél dlouhého, půdorysně i prostorově členitého záhonu, jehož estetickou působnost chápeme v jednotlivých, postupně na sebe navazujících dílčích obrazech - kompozicích. Dynamická kompozice může být velmi působivá zejména svou velmi širokou dojmovou působností. V současných podmínkách našich zahrad je však její širší uplatnění do značné míry znemožňováno omezenými prostorovými podmínkami.

V praktických podmínkách našich zahrad je výhodné používat oba uvedené typy kompozic a vhodně, programově je kombinovat. Z hlediska vnímání estetické působnosti zahrady jako celku představuje statická kompozice především moment soustředění a odpočinku, kompozice dynamická pak spíše pohyb a soubornou syntézu dojmů.

Soustředění a rozptýlení kompozičních prvků jsou významnými formami tvorby kompozic. Tuto metodu utváření kompozic vychází ze skutečnosti, že největší zájem pozorovatele je vždy soustředěn v místech pohledové osy nebo blízko ní. Jde tedy o to, jak v nově utvářené kompozici s tímto výtvarně velmi cenným místem obrazu naložíme.

Při použití metody soustředění kompozičních prvků zde umístíme ty z nich, které mají tzv. dominantní účinnost, to je jsou nejnápadnější - tvarem, barvou apod. Estetická působnost této výrazné skupiny bude spočívat v její zájmové nadřazenosti a v kontrastním vztahu k ostatním, méně zajímavým místům v obrazu.

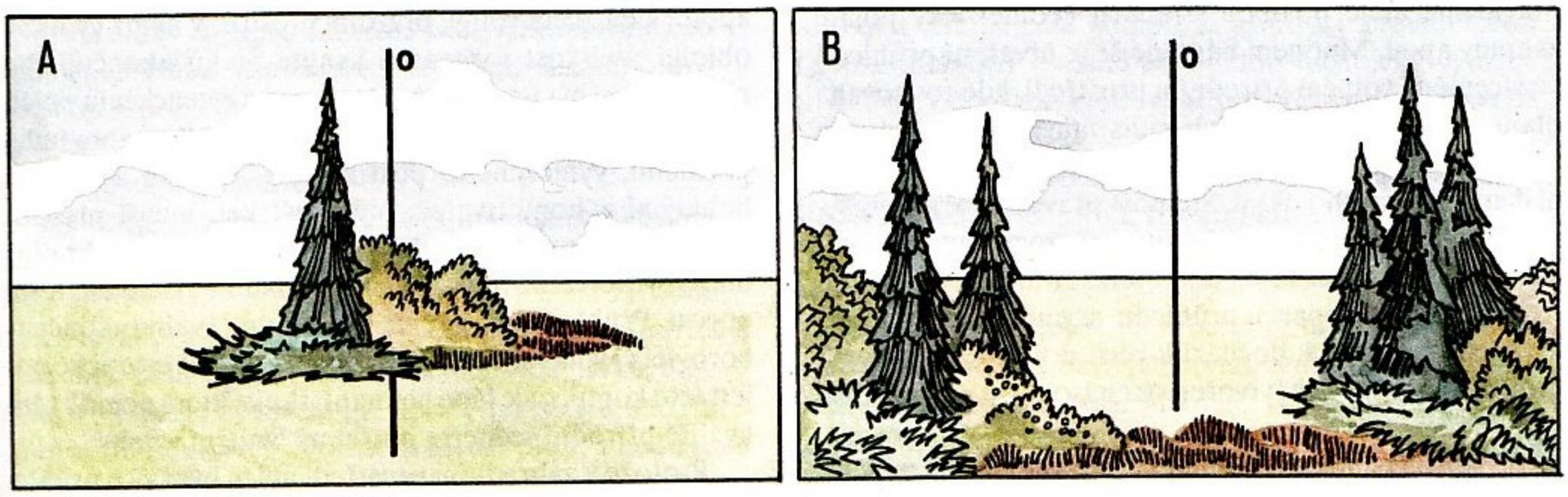
Při použití druhé metody, to je při rozptylování kompozičních prvků v obrazu bude spočívat zdůraznění tohoto cenného prostoru v místech pohledové osy naopak v omezené výrazovosti použitých prvků. Estetická působnost tohoto "zájmově nevýrazného" uspořádání bude spočívat v jeho určité stejnosti, tedy v jeho jednotícím účinku. Toto "zředění" zájmů může být vytvořeno např. opakováním nevýrazných prvků, rozsáhlým trávníkem apod.

Velmi často se však v jednom a témže obrazu využívá současně obou uvedených metod, přičemž zájem diváka nemusí být vždy zcela jednoznačně soustředěn v místech pohledové osy, ale může být komponován zcela volně.

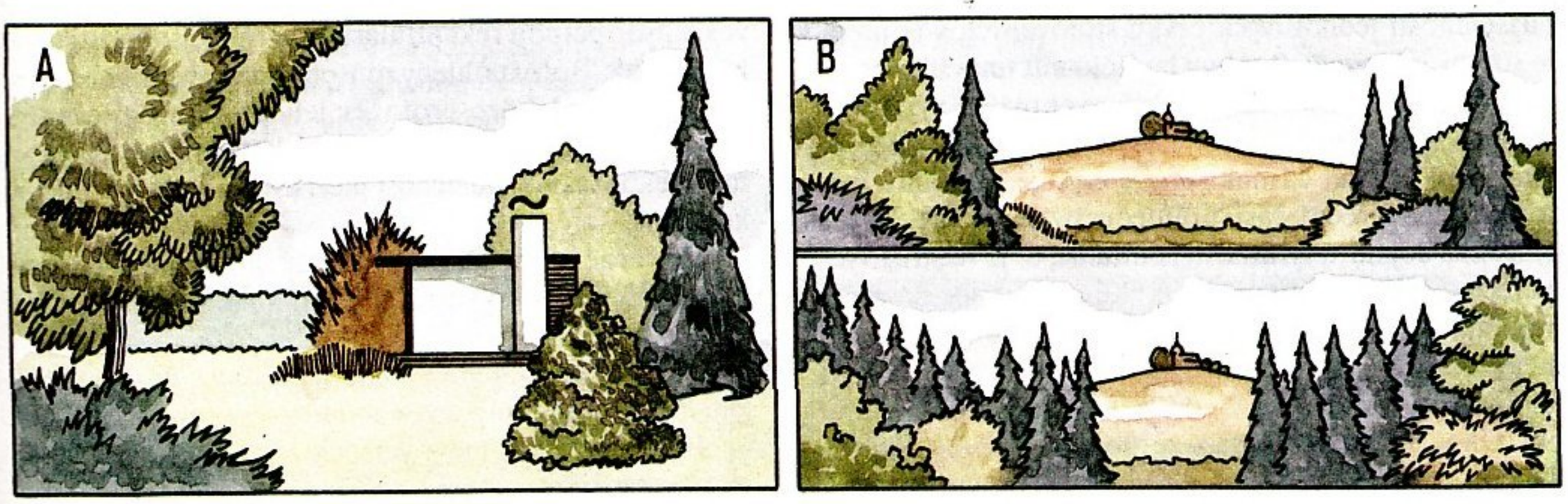
Průhled jako kompoziční forma je v podstatě vedením pohledu diváka v požadovaném směru s tím, že jeho zorné pole je vymezeno dvěma bočními kulisami různého materiálového, velikostního a půdorysného charakteru. Estetickým smyslem průhledu je jednak soustředění zájmů diváka do určitých míst nebo na určitý objekt, dále úprava hloubky prostoru a konečně tematické spojení jednotlivých částí území, kterými prochází a na něž navazuje. Má-li průhled plnit tyto jednotící, kompoziční funkce, musí být takzvaně zájmově vyvážen, což je nejpodstatněji ovlivněno charakterem obou jeho bočních kulis. V pravidelných, geometricky založených zahradách je směr průhledu zpravidla vždy totožný s danou kompoziční osou a jeho pojetí vychází z koncepce půdorysu. Protože symetričnost průhledu může vhodně navázat na symetrii této pravidelné kompozice, není ani utváření tohoto typu průhledu příliš náročné - např. dvě stříhané stěny nebo

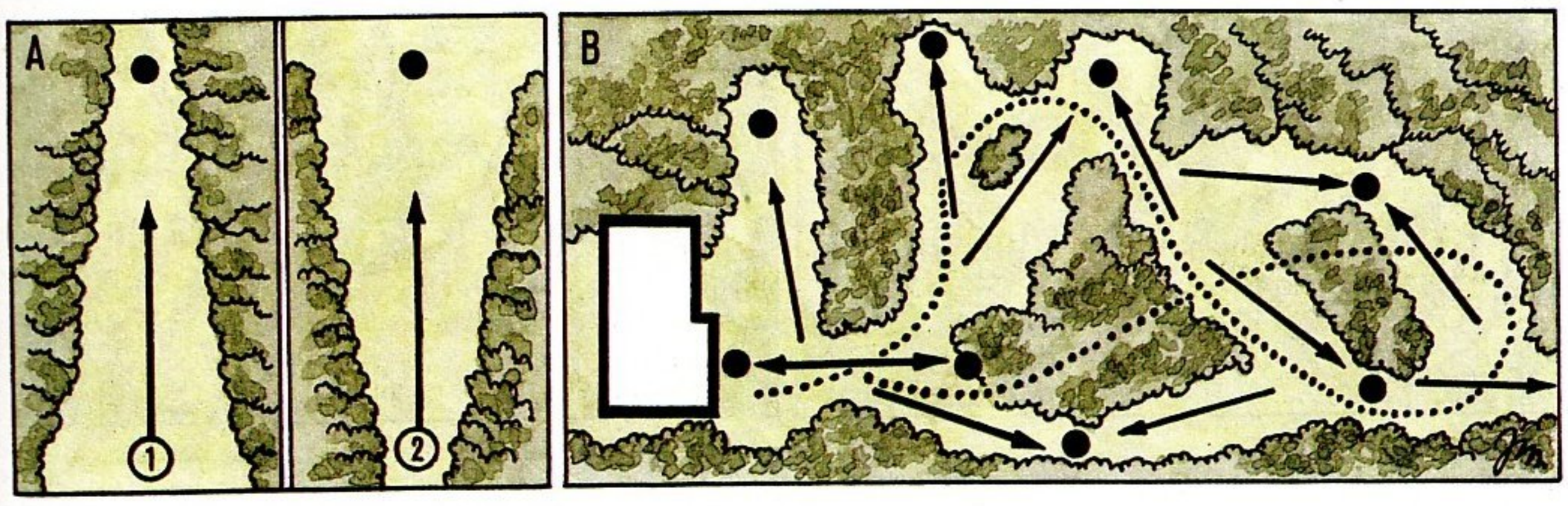
Chůze podél dlouhého, členitě uspořádaného záhonu je postupným vnímáním jednotlivých dílčích krás, kde syntéza těchto dojmů vytváří tzv. kompozici dynamickou.

Řešení zahradní kompozice soustředěním a rozptýlením kompozičních prvků ve vztahu k pohledové ose. A - Kompozice vzniklá soustředěním dominantních prvků v prostoru pohledové osy a umístěním méně nápadných prvků (trávník) do okraje obrazu. B - Kompozice vzniklá situováním méně nápadných prvků (trávník) ve středu a zvýrazněním okrajových částí obrazu prvky nápadnými.

Kompoziční význam rozmístění více a méně nápadných prvků v obraze. A - Volné rozmístění dominantních i méně nápadných prvků nezávisle na ose pohledu vytváří rozmanitější obraz a zvětšuje hloubku prostoru. B - Nápadné, dominantní prvky v okraji obrazu mohou buď zdánlivě rozšiřovat, nebo naopak zužovat zorné pole diváka. Při výrazném zúžení tohoto zorného pole dochází k většímu soustředění pozornosti na dominantní prvek.

Různé možnosti prostorového uspořádání průhledů. A - Při situování širšího rozestupu kulis k divákovi (1) vzniká iluze větší dálky a naopak (2). B - Schéma řešení zahrady formou půdorysně nepravidelného uspořádání průhledů.

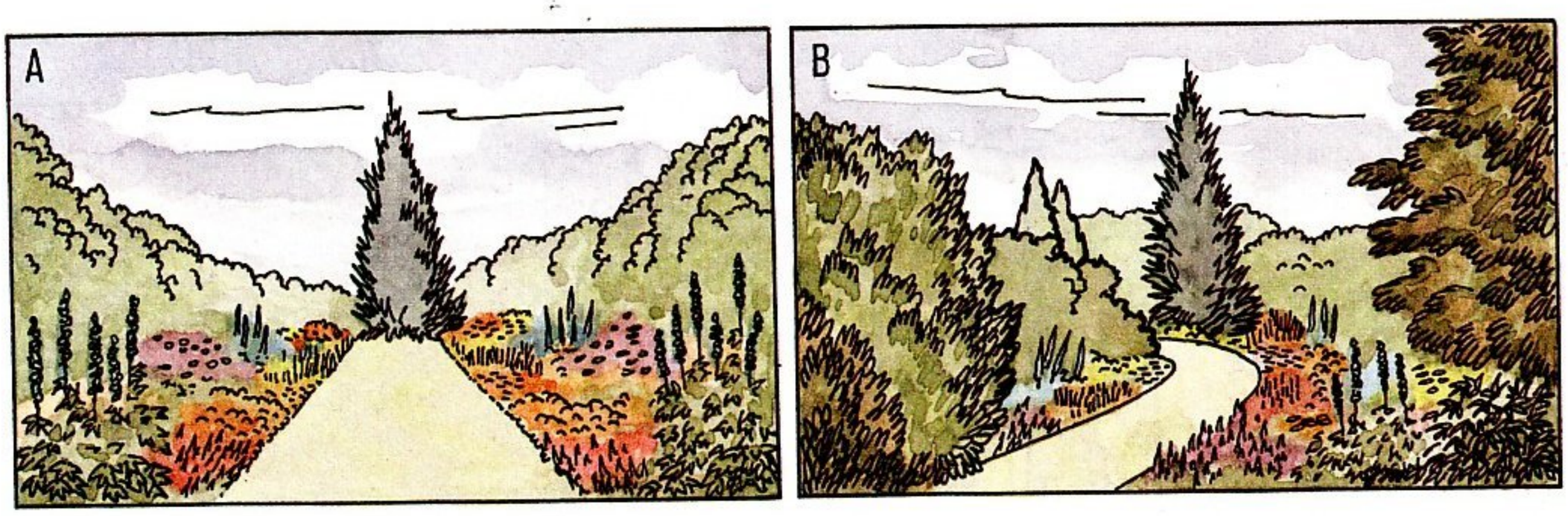
pravidelné aleje po obou stranách geometricky pojaté zahrady apod. Mnohem náročnější je utváření průhledů ve víceméně volném přírodním prostředí, kde rovnováha obou bočních průhledových kulis musí být realizována často odlišnými prvky a nesmí současně narušovat přírodní dynamiku celého okolí. Stejnost pravé a levé strany symetrického průhledu je příčinou menší rozmanitosti obrazu jako celku, protože na obou jeho stranách se opakují stejné prvky. Naopak u průhledu asymetrického, jehož každá strana je jiná, dochází k větší dojmové bohatosti, protože obraz může být tvořen vícenásobným počtem prvků.

Výtvarná účinnost průhledu je značně závislá na jeho půdorysném tvaru. Velmi působivé jsou průhledy trychtýřovitého tvaru. Při obrácení širší strany k divákovi se vytváří iluze větší vzdálenosti než je ve skutečnosti, při opačné poloze naopak vzniká iluzorní dojem zkrácení této vzdálenosti a tím i dojem přiblížení dominantního prvku ukončujícího průhled a k jeho dalšímu zdůraznění.

Protože průhled je vlastně řízeným pohledem do dálky, měla by mít každá jeho část určitou dálkovou - prostorovou gradaci. Tím je zajištěna jeho určitá celková dynamičnost v následnosti jednotlivých prvků situovaných v popředí, ve středu a v pozadí. Popředí by mělo mít tmavší barvy, je zde vhodný bohatší stín a hrubší, eventuálně výraznější textury použitých prvků. Kontrast výrazného popředí s méně výraznými delšími částmi obrazu zvyšuje plasticitu celé kompozice. Střední část průhledu by měla být řešena z hlediska dojmové výraznosti neutrálně, to je ve střízlivých tvarech i barvách. Vzniká tak velmi účinné, dojmově neutrální pojítko mezi popředím a pozadím. Pozadí by mělo být vyvrcholením a jeho úprava by měla být pojata tak, aby na jejím základě vynikl závěrečný dominantní prvek, k němuž vedou naši pozornost boční kulisy. Vhodným ukončením průhledu mohou být nejen výrazné prostorové prvky, např. stavba, plastika, zajímavá rostlina apod., ale i zcela volný, prázdný prostor, v němž vynikne obloha. Velikost i výtvarná kvalita prvku ukončujícího pohled musí být úměrná prostorovosti a estetickému pojetí průhledu. Např. vhodnou dominantou malého zahradního průhledu, vymezeného postranními, tvarově a barevně bohatými záhony trvalek, může být keř, menší plastika apod., zatímco ukončením průhledu do daleké krajiny může být velká stavba, ale i kopec, hladina rybníka či lesní porost. Průhled mezi dvěma skalkovými svahy, ukončený borovicí či velkým balvanem, bude dotvářet estetické pojetí této kompozice lépe než např. thuje, která nemá k této kvalitě přírodní scenérie potřebný "vnitřní vztah."

Protože v zahradním prostředí může být i více průhledů, které se případně i překrývají, je při procházení soustavou zahradních kompozic důležité i tzv. směrování pohledů. Přímé pohledy vpřed jsou nejpřirozenější, protože při nich vlastně divák průhledem prochází a svým pohledem je nasměrován k cílovému prvku. Může si proto velmi pohodlně všímat celkového kompozičního uspořádání průhledu. Šikmými pohledy vpřed je dosaženo prostorové rozmanitosti kompozice. Šikmé pohledy vzad jsou vhodné pro vytvoření vzpomínky na předchozí kompoziční prvek a pro zpětnou rekapitulaci výtvarné působnosti dané kompozice. Boční pohledy způsobují zastavení, nebo alespoň zpomalení chůze, protože k jejich posouzení je potřeba určitého času, který je zpravidla delší než doba, po kterou překonáváme vzdálenost mezi dvěma jej vymezujícími kulisami.

Výtvarně velmi účinné průhledy jsou ty, které vedeme ve směru spádnic do kopce, kde dominantním ukončením může být majestátní působnost oblohy. Neméně působivé jsou i průhledy vedené ve směru spádnice dolů z kopce, kde dominantním ukončením může být výhled do dálky, neobvyklý pohled z ptačí perspektivy, lesknoucí se hladina rybníka apod.

Jestliže má průhled uvádět zájem diváka k cílové dominantě, musí být obě jeho boční kulisy zájmově vyváženy. A - Vyvážení zájmů diváka v průhledu pravidelném je snažší, protože obě poloviny obrazu jsou téměř, nebo zcela shodné. B - Vyvážení zájmů u nepravidelně řešeného průhledu je náročnější, protože každá polovina obrazu je jiná. Jeho dojmová bohatost je však v důsledku vyšší rozmanitosti uplatněných prvků větší.

Pravidelnost a nepravidelnost jsou významnými hodnotasmi zahradní kompozice. Při řešení vlastního prostorového uspořádání té které zahradní kompozice mohou nastat dvě krajní situace, to je prostor může být uspořádán pravidelně nebo nepravidelně.

Pravidelné neboli geometrické či architektonické kompozice jsou charakteristické tím, že mají tzv. měřický základ, daný zejména přímkami a geometrickými křivkami (kružnice, elipsa, oblouk apod.). Tomuto pojetí odpovídá i časté širší zastoupení různých technických prvků, např. schodišť, teras, opěrných zdí apod., jakož i intenzívní uplatňování některých výrazných forem řádu, jako je rovnováha, souměrnost, následnost apod. Geometrickou kompozici je možno řešit jak pravidelně, tedy na principu symetrie, tak i nepravidelně, to je asymetricky. Charakteristickou součástí těchto kompozic jsou často pravidelně rostoucí nebo tvarované rostliny, výrazné květinové doplňky apod. Jde tedy o určitý stupeň estetické jednoznačnosti a přímosti. Z toho vyplývá, že důležitým estetickým rysem takovýchto kompozic je zvýraznění úlohy aktivní lidské činnosti a vůle, tedy člověka tvůrce a vítěze nad přírodou. V podmínkách našich zahrad je použití tohoto typu kompozice vhodné všude tam, kde navazuje na stávající geometrický systém - např. na stavbu domu, opěrné zdi apod. Velmi účinné, avšak výtvarně náročné je jejich použití i ve volné přírodní scenérii s cílem vytvořit v sestavě jednotlivých zahradních kompozic kontrast pravidelnosti a nepravidelnosti - např. pravidelné technicky výrazně provedené odpočívadlo ve volné sestavě přírodních prvků apod.

Nepravidelné neboli tzv. přírodní kompozice jsou dány především nepravidelnými, volnými křivkami, jež se uplatňují ve vedení cest, v půdorysných tvarech skupin rostlin, vodních ploch, i ve tvarování terénu apod. Tato půdorysná volnost pak pokračuje i ve volném použití různorodých tvarů a velikostí prostorových prvků. Jedná se tedy o uspořádání velmi blízké volné přírodě. Výtvarným záměrem zde tedy není potlačení přírodních principů, ale naopak jejich určitá výtvarná stylizace a gradace s větším či menším přiznáním úlohy člověka tvůrce. Stupeň účasti člověka v takto vznikajících přírodních kompozicích se projeví např. v intenzitě abstrakce přírodních tvarů, ve skladbě sortimentu použitých rostlin a podobně. Podobnost volnému přírodnímu uspořádání, projevující se mimo jiné i maximálním potlačením vázanosti prvků, činí tyto kompozice pro většinu lidí velmi přitažlivými, protože jim poskytují pocit největšího uvolnění. Tomuto způsobu uspořádání okrasných i obytných ploch by proto měl v našich soudobých zahradách patřit rozhodující podíl.

Příklad pravidelné, symetrické zahradní kompozice, pro kterou je charakteristický tzv. měřický základ a souměrnost podle vertikální osy.

Vztahy mezi zahradními kompozicemi

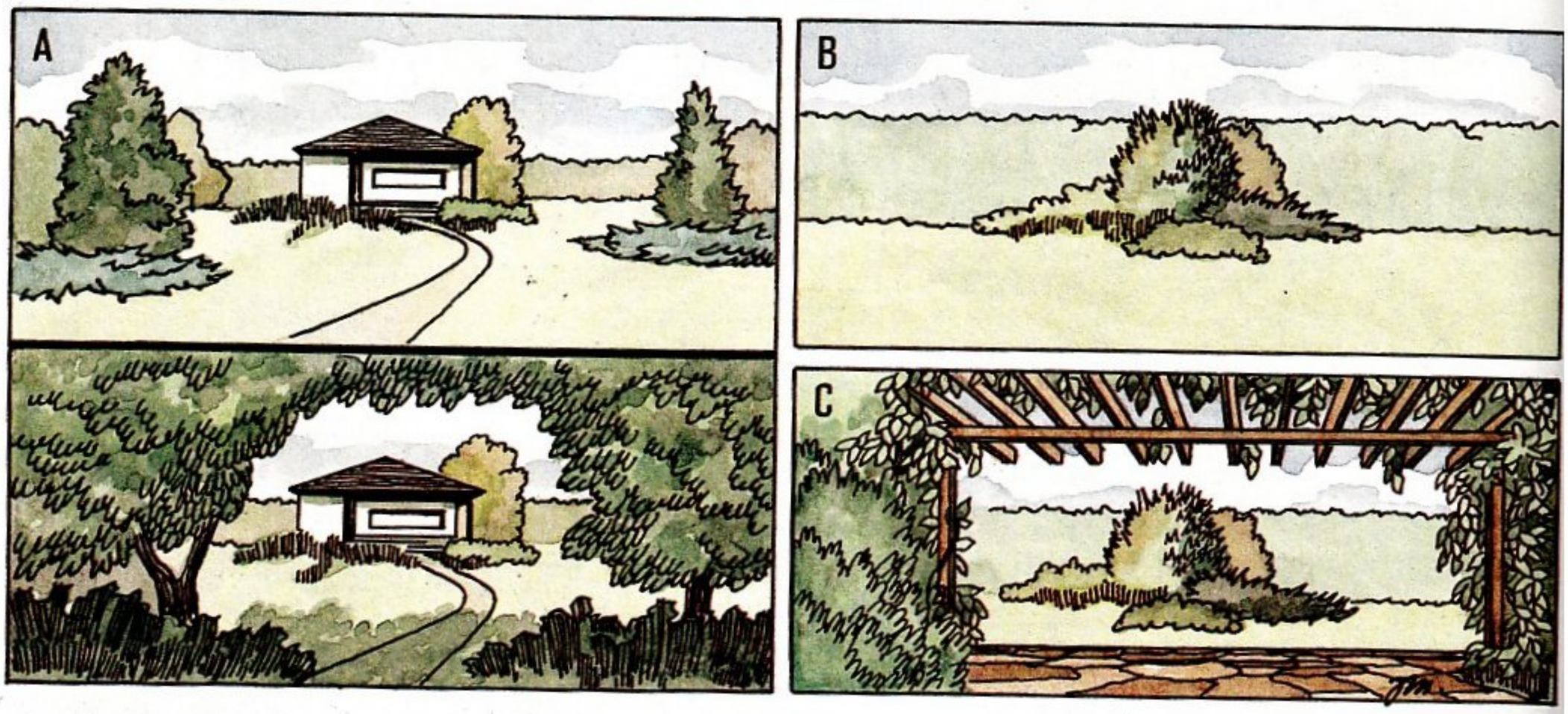
Protože se zahradní prostředí skládá z celé řady jednotlivých, kompozičních obrazů, je důležité vytvořit mezi nimi určité logické vztahy. V tomto směru je důležité jednak vymezení jednotlivých kompozic, jednak určení hierarchie čili posloupnosti jejich vnímání divákem.

Pohledové vymezení zahradní kompozice

Toto uspořádání umožňuje divákovi určit přesně rozsah posuzovaného obrazu, a tak jej lépe pochopit. Soustředěním zájmu do určitého prostoru není divák zbytečně rozptylován sledováním ostatních, s danou kompozicí nesouvisejících prvků. Aktuálnost pohledového vymezování jednotlivých kompozic v zahradním prostředí je dána i tím, že zde spolu velmi často jednotlivé výtvarné prvky souvisejí, respektive při různých pohledech se vzájemně překrývají. Vzájemné oddělení jednotlivých zahradních kompozic je významné rovněž proto, že tak vzniká možnost tyto jednotlivé scenérie řadit podle určitého výtvarného záměru a vytvářet tak určitou estetickou koncepci zahrady jako celku,čili další stupeň její krásy.

Rámování scenérie je nejjednodušší a v běžných podmínkách zahrad nejpoužitelnější formou vymezení kompozice. Spočívá v tom, že kompoziční obraz je na levé i pravé straně zarámován kulisou. Zvláště účinné je toto zarámování tehdy, jestliže je uzavřen současně jak horní, tak i dolní okraj obrazu, to je tehdy, kdy dosáhneme analogického účinku jako malíř, který vymezuje své plátno vhodným rámem. V praktických podmínkách zahrady to mohou být po stranách kmeny stromů či sloupky pergoly, nahoře větve stromů nebo okraj střechy altánu, dole výsadba nízkých keřů či pouze vržený, hluboký stín. Rozestup bočních rámovacích kulis, jakož i prostorové uspořádání horního a dolního rámce jsou dány tzv. zorným polem pozorovatele (viz dále). Tento typ vymezení kompozice v prostoru je zvlášť vhodný pro takové kompozice, které jsou řešeny pouze pro pohled z jednoho určitého místa. Na zahradě to může být vyhlídka z přesně umístěné lavičky, z prostoru odpočívadla, z okna bytu, od vstupních vrátek apod.

Intenzita působnosti rámování se velmi podstatně zvýší, je-li toto zároveň spojeno s kontrastem světla a stínu. Např. silně zastíněný rámec v popředí a plně osvětlená kompozice, kterou sledujeme. Z těchto důvodů se k vytvoření rámce v popředí zvlášť dobře hodí tmavé jehlična-

Různé možnosti pohledového vymezení zahradní kompozice. A - Vymezení formou tzv. zarámování. Nejcennější část scenérie v šíři zorného pole divákova (60 °) mnohem lépe vynikne při jejím oddělení od ostatních, méně hodnotných částí obrazu. B - Vymezení kompozice formou její izolace v prostoru. Čím prázdnější je prostor v okolí komponované scenérie, tím více vyniká její estetická samostatnost. C - Vzájemná kombinace obou uvedených způsobů.

ny, především tisy. Jednou z praktických možností, jak vytvořit celou škálu různě rámovaných pohledů v zahradě, je členité uspořádání stromů či keřů podél cest. Při různých pohledech mezi nimi, jejich korunami apod. tak mohou vznikat zajímavě vymezené pohledy, čímž se znásobuje rozmanitost zahradního prostředí. Tuto funkci dynamického rámování jednotlivých pohledů do zahrady může velmi dobře plnit i delší, průchozí pergola.

Izolace obrazu v prostoru spočívá v tom, že daná kompozice, např. skupina rostlin nebo zahradní plastika apod., jsou umístěny zcela osamoceně ve volném prostoru, takže je na první pohled zřejmé, odkud a kam sahají. Volný prostor kolem takovéhoto kompozičního seskupení je tedy určitou funkční analogií výše uvedeného rámce. Proto čím prázdnější je prostor kolem takové kompozice, tím zřetelněji tato vyniká jako samostatný celek. Z toho vyplývá, že tento způsob vymezení kompozice je účinný při pohledech prakticky ze všech stran, tzn. není určen pouze pro jeden pohled jako předchozí rámování. Takto izolovaná kompozice musí být řešena tak, aby působila krásně ze všech předpokládaných pohledů, to je její pojetí bude náročnější, než je tomu při prostém rámování, kdy je celý obraz řešen pouze pro pohled z jedné strany.

Izolaci v prostoru používají ve své práci sochaři tak, že umísťují svá díla na podstavce a tím je vyčleňují z výtvarně prostorových souvislostí s okolními prvky. V praktic-

Zahradní scenérie - stavba domu a úprava jeho okolí je ze strany příchodové cesty vymezena na obou stranách korunami stromů.

kých podmínkách zahrad může být izolace v prostoru využito např. pro zdůraznění veškerých prvků umístěných samostatně v trávnících nebo ve středu ničím nerušené vodní hladiny zahradního bazénu apod. Potřeba tohoto řešení může být dána např. dispozicí okružní zahradní cesty, z níž se postupně otevírají pohledy do středu tohoto okruhu a kde je proto očekáván i zajímavý kompoziční útvar, pozorovaný prakticky ze všech stran.

Dojmová bohatost a různorodost kompoziční sestavy

Dojmová bohatost zahradního prostoru jako celku je dána různorodostí jednotlivých zahradních kompozic, z nichž se zahrada jako celek skládá. Diváka by měla při procházce takto pojatým zahradním prostředím provázet celá řada příjemných jevů a požitků z představy i pochopení. Takto mohou působit zahrady, u nichž se často mění motiv řešení, použité prvky, forma jejich prostorového uspořádání apod. Tímto způsobem vzniklá rozmanitost jako významná výtvarná hodnota zahradního prostředí je důležitá z celé řady důvodů.

V prostředí plném změn a námětů k zamyšlení si především každý člen rodiny může vždy nalézt právě takové místo, které odpovídá jeho momentálnímu psychofyzickému stavu, tj. tato výtvarná rozmanitost zvyšuje obytnou hodnotu zahrady, protože každá její část je "jiným způsobem krásná a zajímavá". Estetické změny jednotlivých zahradních partií navíc rozmnožují příjemné pocity libosti a krásy, zvláště tehdy, je-li mezi jednotlivými zahradními scenériemi určitá věcná souvislost. Postupná výtvarná změna je dále určitým typem vybídnutí diváka k prohlídce dalších a dalších částí zahrady. Dává tedy zahradě jako celku určitou dynamiku a pohyb. Měnlivé motivy zahradního prostředí jsou konečně předpokladem pro maximální zaměstnání duševna, to je vytváří předpoklad i pro psychický odpočinek, kterým je v daném případě odpoutání se od běžných problémů dne. Dojmová bohatost a různorodost sestavy zahradních kompozic tedy má mnohem širší než pouze čistě estetický význam.

Volná sestava kamenných koryt se skalničkami a zakrsle rostoucími jehličnany vytváří samostatnou kompozici ve středu vydlážděné terasy. Její vymezení je provedeno tzv. izolací v prostoru.

Rozmanitost a dojmová bohatost zahradní kompozice, vytvořená mimořádnou hojností barev a tvarů, to je větším množstvím použitých taxonů rostlin.

Rozmanitost a dojmová bohatost zahradní kompozice vytvořená především hojným a různorodým, prostorově funkčním členěním zahrady.

Dojmová bohatost a různorodost zahradních kompozic je předně dána výtvarnou hodnotou použitých prvků a jejich rozmanitostí. Hlavní úlohu v tomto smyslu vždy mají rostliny. Jejich důležitým rysem je skutečnost, že jsou na rozdíl od stavebních a jiných technických prvků, s výjimkou většiny jehličnanů a značné části stálezelených dřevin, ve své výraznosti a tedy i v estetické hodnotě během roku značně proměnlivé. Většina okrasných rostlin má z hlediska své celoroční estetické působnosti určitá špičková, průměrná a málo výrazná období. Při použití jejich širšího sortimentu, voleného tak, aby vrcholná období estetické působnosti jednotlivých taxonů na sebe vhodně navazovala, je možné vytvořit dlouhodobě, respektive celoročně plynulou řadu estetických dojmů. Naopak při použití omezeného počtu taxonů rostlin vznikne většinou pouze jakási "sezonní", časově omezená krása, tj. zahrada bude mít předpoklady pro vysokou rozmanitost pouze v určitém časovém úseku. Omezenost počtu použitých taxonů rostlin však může někdy být záměrná. Může to být způsobeno např. respektováním ekologického požadavku nenarušit v některé lokalitě dané společenství rostlin. Jindy mohou být tímto záměrem důvody čistě estetické - např. zachování prostého prostředí kolem historické památky, potřeba vyjádřit určitou náladovost nebo naopak zdůraznit proměnlivost zahradního prostředí během roku a tím i sezónnost v jeho rozmanitosti.

Celoroční plynulost dojmové působnosti je zvláště významná u zahrad rodinných domků, kde je styk se zahradou stálý a nikoliv pouze sezónní. Sezónnost estetické působnosti však může být naopak účelná u těch zahrad, které nejsou využívány celoročně, ale pouze v některých obdobích. Mohou to být např. rekreační chalupy, chaty apod., kde intenzívně v delším časovém úseku trávíme zejména letní měsíce apod.

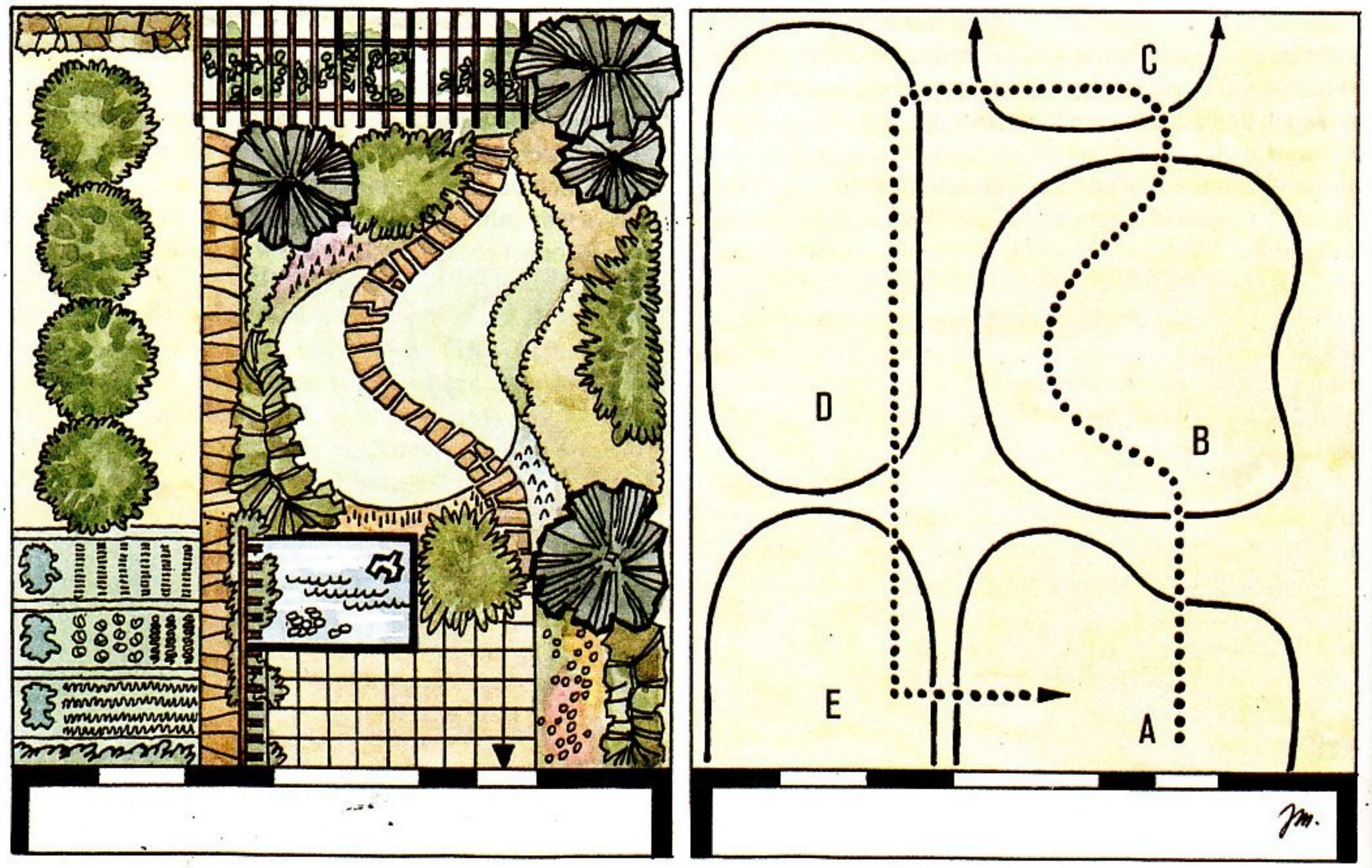
Plynulost estetické působnosti by neměla být v zahradní kompozici zaměňována se stejnoměrností. Zahrada, podobně jako příroda, bude totiž vždy mít období intenzívnější a extenzívnější estetické působnosti. Nemělo by zde proto jít o stále stejnou působnost, ale spíše o to, aby v zahradě v každou roční dobu bylo něco zajímavého, přičemž by měly být maximálně využity možnosti a zvláštnosti každého určitého období. Doba maximální krásy rostlin by neměla být vždy automaticky slučována pouze s dobou jejich květu. Řada trvalek je např. krásná i v zimním období v uschlém stavu, u mnoha dřevin je cennější jejich celkový habitus, podzimní či jarní zbarvení listu apod. než vlastní květ. Více krásy než nápadnou barevnost květů může v sobě obsahovat svěží jarní zelený list dubu v kontrastu s jeho temnou a hrubou kůrou, jinovatka na porostu borůvčí, nebo rudé bobule kaliny na jejích zasněžených větvích.

K rozmanitým zahradním prvkům však nepatří pouze rostliny. Mohou to být i zástupci živočišného světa žijící zde volně či ve volierách nebo ve vodních bazénech. Celoročně působivou rozmanitost jednotlivých kompozic mohou velmi výrazně rozvíjet i různé technické prvky, vodní plochy a pohybující se voda, umělecké plastiky či architektonické doplňky.

Dojmová bohatost a různorodost zahradních kompozic je dále podmíněna celkovým prostorovým uspořádáním zahrady. Prostor opticky členitější, který nelze posoudit jako celek pouze jedním pohledem, se stává zajímavým a láká diváka k prohlídce všech dalších, řešením pouze naznačených zahradních partií. Vhodně realizované prostorové členění dává tedy zahradě určitou dynamiku, dojmová bohatost a různorodost získává určitý řád. Prostorová členitost však mimo to vytváří předpoklad pro použití velmi širokého sortimentu okrasných rostlin a ostatních výtvarných prvků. Každý dílčí prostor lze totiž řešit odlišně nejen pokud jde o jeho uspořádání a celkové prostorově funkční pojetí, ale i z hlediska tematičnosti použitého sortimentu rostlin. Tato možnost vzájemného prostorového oddělení jednotlivých kolekcí okrasných rostlin je velmi významná, protože některá jejich tematická seskupení jsou z výtvarných důvodů vzájemně těžko kombinovatelná - např. rhododendrony vedle letniček aj.

Potřeba udržet v systému rozmanitosti současně i estetickou ucelenost zahrady jako celku je velmi aktuálním problémem. Bohatá tematická členitost zahrady by mohla velmi lehce vést k situaci, že se zahradní pozemek stane pouze nepřehlednou chaotickou spletí malých zahrádek. Pro dodržení této nezbytné celkové zahradní koncepce je proto třeba, aby dílčí kompoziční části zahrady obsahovaly vzájemné pojítko, tj. jistý opakující se prvek, prolínající celou zahradou. Tuto funkci může plnit např. velký souvislý trávník pronikající nepřerušeně do všech dílčích zahradních partií, jindy to může být stejný typ dlažby v celé zahradě, tvar či barva zahradního nábytku, jeden výrazný typ rostliny apod. Sjednocovacím principem jednotlivých dílčích zahradních kompozic může být i určitý řád v jejich dojmové působnosti a zejména pak v jejich celkovém prostorovém uspořádání.

V tomto smyslu je významná tzv. dojmová gradace v uspořádání zahradních kompozic. Její princip vychází ze skutečnosti, že celková výtvarná působnost zahrady je dána nikoliv pouze jejími jednotlivými "dílčími krásami", ale současně i syntézou či dynamickou sestavou těchto jednotlivých krás. Dílčí zahradní kompozice by proto měly utvářet logickou řadu s programovanou dojmovou účinností. Součástí tohoto dojmového programu organizace prostoru musí být i určení kompozice, která bude mít dominantní postavení. Tento vrcholový účinek může být v kterékoliv části programu. Abychom však dosáhli větší dynamiky postupného vnímání zahradních obrazů, je vhodné tento vrcholný účinek situovat zhruba do poslední třetiny nebo na úplný konec. Dojmová působnost zahradních kompozic by tedy měla mít vzestupnou tendenci čili gradaci a po jejím vyvrcholení by měl mít divák možnost klidného duševního zažití takto vnímané estetické řady dojmů. Tato dojmová gradace by proto v praktických podmínkách zahrad měla mít formu okružní cesty zahradním prostředím. Cesta zpět, to je od vrcholného dojmu k výchozímu místu by v tom případě měla vést jinudy tak, aby nebyla pouhým zpětným vnímáním předešlých dojmů v dojmově sestupné

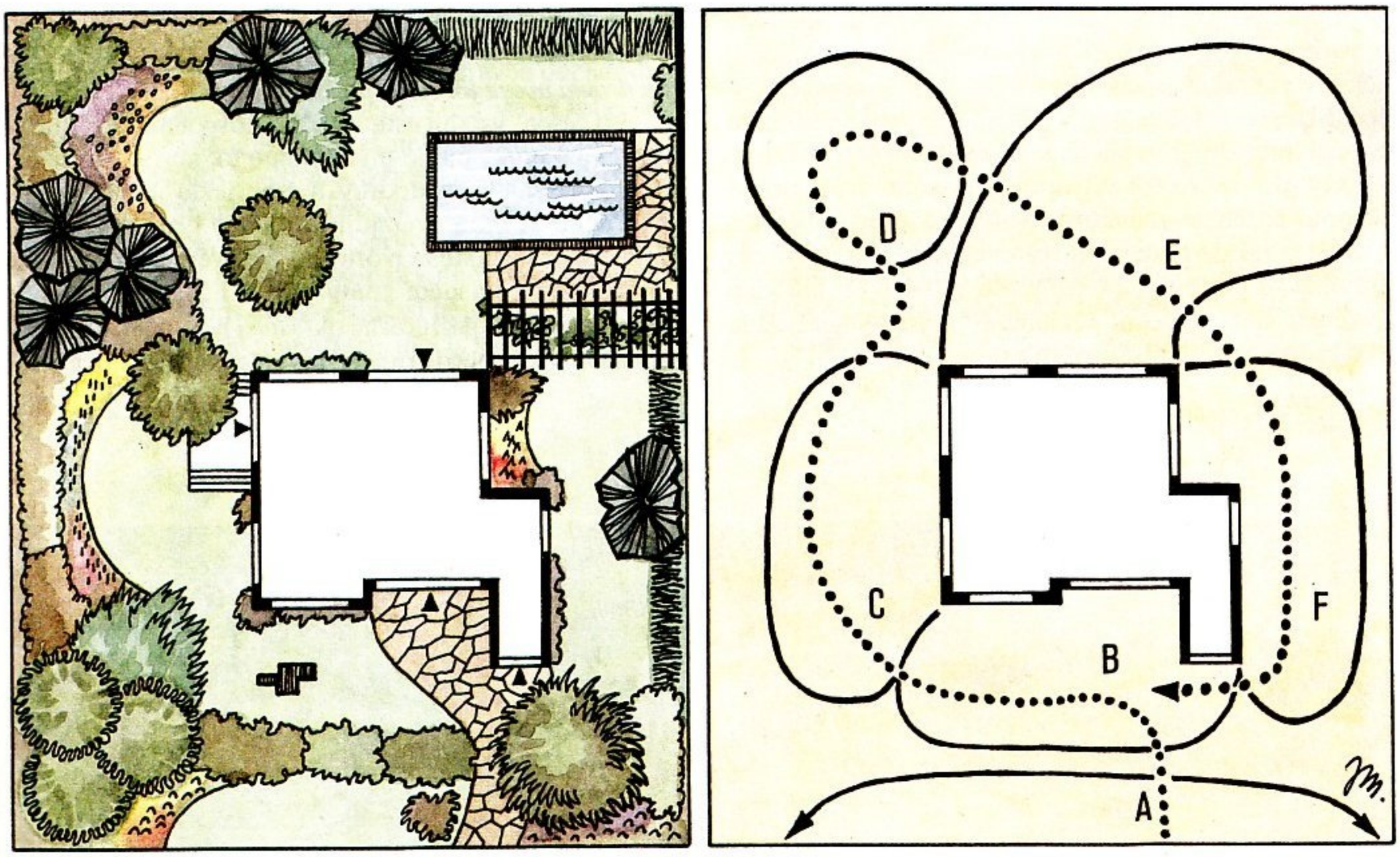

Příklad řešení dojmové gradace na zahradě řadového rodinného domku, kde pozemek vytváří prostorově souvislou p lochu. Zahrada je rozčleněna do pěti kompozičních celků - "zahrádek", jež jsou vzájemně propojeny okružní cestou. A - Obytná terasa, B - květinová zahrádka, C - zahradní vyhlídka - dojmové vyvrcholení zahradní procházky, D - ovocná zahrádka, E - kuchyňská zahrádka. Dojmového sjednocení rozmanité zahrady je dosaženo opakováním výrazného motivu jehličnanů. Dům je přímou výtvarnou součástí pouze dvou zahradních kompozic.

řadě. Dojmová gradace je obecným estetickým principem uplatňovaným prakticky ve všech oborech umění. O určité specificky uplatňované dynamice či gradaci dojmů můžeme mluvit např. v krásné literatuře, hudbě, ale i v malířství, sochařství, architektuře apod.

Krása zahrady by tedy neměla spočívat v pouhém součtu jejích jednotlivých krásných dílčích celků. K dojmům z "jednotlivých krás" by měl přistoupit ještě dojem z celkového, dynamicky gradovaného uspořádání těchto jednotlivostí. Při procházce zahradou bychom měli jít od krásné kompozice ke kompozici ještě krásnější, k místu nejkrásnějšímu, nejzajímavějšímu a pro nás nejpřitažlivějšímu. Vnímání zahrady jako celku bude tedy mít určitý začátek, vyvrcholení a závěr. Závěrečnou vrcholnou kompozicí bude velmi často např. obytně a esteticky náročnější úprava v okolí domu nebo altánu, může to však být i vhodně řešená vyhlídka do krajiny, umístěná v nejzazším konci zahrady. Často však takovým určitým hlavním cílovým místem může být intimní zahradní přístřešek s krbem či ohništěm, někdy scenérie vytvořená z našich nejoblíbenějších okrasných rostlin, jakýsi náš osobní "zahradní poklad". Tato určitá cílovost spojená s postupným vnímáním dílčích zahradních partií dává zahradě vnitřní dynamiku a pohyb, nejkrásnější zahradní zákoutí nás neustále lákají ke zhlédnutí. Každá návštěva těchto cílových míst je pak opakovaně spojena s určitým dojmově gradovaným vnímáním ostatních zahradních partií.

Dojmová gradace aplikovaná v zahradním prostředí není principem umělým, protože její základy můžeme sledovat v přírodě. Příkladem takové přirozené gradace našich dojmů může být např. vycházka do hor. "Za chladného jitra vycházíme z údolního luhu s rozsáhlými loukami, rybníky a bohatou vegetací lužního lesa. Naše cesta pak vede zemědělskou krajinou s vlnícími se lány obilí a vstupujeme do zeleného šera a ticha lesa, kde v kontrastu s předchozí volnou krajinou vnímáme zejména jeho detaily a intimitu. Les řídne a znenáhla se ocitáme na horské louce, přecházející do holých skalnatých útesů, rýsujících se proti modré obloze s mraky plujícími kolem nás téměř na dosah ruky. Otevírá se nám velkolepé panorama rozsáhlého území a při pohledu do údolních nížin můžeme rekapitulovat celou trasu naší předchozí cesty. Ve vnímání

Příklad řešení dojmové gradace na zahradě s centrálně situovaným rodinným domkem. Zahrada nevytváří velkou souvislou a samostatnou plochu, stavba domu je přímou výtvarnou součástí každé zahradní kompozice. Zahrada je rozčleněna do šesti kompozičních celků - "zahrádek", jež jsou vzájemně propojeny okružní cestou. A - Předzahrádka, B - vstupní zahrádka, C - obytná zahrádka, D - květinová zahrádka - sbírka, E - obytná zahrádka, F - modrá zahrádka. Jednotícím zahradním motivem je zde dominantní působnost domu a trávníkové plochy, které bez přerušení prolínají celým zahradním prostorem.

rozsáhlého prostoru a v podvědomém srovnávání všech dojmů, které jsme během naší cesty nabyli, spočívá vrcholnost, maximální dojmová účinnost čili cílovost naší cesty".

Zahradní kompozice jako jednota hospodářských a estetických funkcí

Vztah výtvarné hodnoty zahrady a jejího hospodářského využití je někdy nesprávně stavěn do neslučitelného protikladu, respektive tyto hodnoty zahradního prostředí jsou chápány izolovaně, bez vzájemné souvislosti. Z této skutečnosti pak vyplývá celá řada nedostatků, projevujících se v konkrétním uspořádání a využívání zahrady. Je to např. nesprávné členění zahrady na tzv. "okrasnou" a "užitkovou", což vychází z hrubého omylu, který nepovažuje krásu za funkci a hospodářské funkce předem odděluje od estetiky. Dodržování jednoty krásy a hospodářské účelnosti by mělo být v praktických zahradních podmínkách respektováno ve všech souvislostech.

Výtvarná hodnota hospodářských prvků, zařízení a prostor je odvěkou a stálou potřebou člověka a je proto třeba ji neustále nově a všestranně rozvíjet.* Estetická úroveň lidí se však neutváří jen formou návštěv kulturních zařízení a měla by se proto rozvíjet jako přirozená hodnota veškerého životního prostředí, v našem případě tedy i v rámci zahrady jako celku, tedy nikoliv pouze v rámci jejích tzv. okrasných prvků a ploch. Estetická hlediska by tedy měla prolínat veškerým zahradním prostředím - krásná by proto měla být svým uspořádáním a pěstitelským stavem ovocná i zelinářská část zahrady, ale i bazén na zálivkovou vodu, pařeniště, vrátka či plot a podobně. Jednota estetiky a hospodářské účelnosti na našich zahradách by tedy měla být chápána jako nedílná součást celé naší národní kultury.

*) *Krásné jsou i ty prvky a formy, které nemají žádný konkrétní hospodářský význam, což znamená, že krásná forma není pouze účelová.*

K uplatňování této jednoty nás však vedou i omezené prostorové možnosti našich soudobých zahrad. Bude-li některý zahradní prvek či prostor plnit současně hospodářskou i estetickou funkci, můžeme mluvit o podstatném zvýšení intenzity jako působnosti a tedy i o úspoře místa. Krásný plot může být výtvarným pozadím květinového záhonu, bazén na zálivkovou vodu může být pojednán a umístěn tak, že bude plnit i estetickou funkci třpytivé či zrcadlící se plochy apod. Na ploše 300-400 m^2 můžeme totiž jen stěží budovat vzájemně naprosto nezávislou okrasnou a hospodářskou část zahrady.

Vzájemné spojení estetické a hospodářské funkce přichází v úvahu jednak na úrovni vztahů mezi více prvky jednak na úrovni pouze jediného prvku.

Při řešení vztahu estetických a hospodářských funkcí mezi více prvky půjde především o to, aby si tyto jejich funkce navzájem neodporovaly. Například bohatá koruna ovocného stromu doplňujícího svým tvarem zahradní plastiku, ovocná stěna tvořící pozadí květinového záhonu apod., jsou dokladem kompozice, v níž se ve vzájemné jednotě uplatňují současně okrasné i hospodářské prvky. Využívání jednoho i druhého prvku zde není protichůdné,

Vrátka mohou zahradu nejen uzavírat a plnit tak pouze svou hospodářskou funkci, ale současně jsou při vhodném provedení schopna rozšiřovat krásu zahradního prostředí.

a proto jen stěží můžeme říci, kde začíná a kde končí jejich hospodářská a estetická funkce. Při realizaci těchto vzájemných kombinací půjde vždy o to, správně odhadnout jejich vzájemnou vhodnost. Nelze sázet vedle sebe bez hlubší analýzy zeleninu a květiny nebo skalničky a jahody a vydávat takovouto "směs" za příklad spojení hospodářských a estetických funkcí. Např. ovocné stěny jako pravidelný prvek mohou být vhodným výtvarným doplňkem geometricky řešené části zahrady. Naopak volně rostoucí ovocné stromy mohou tvořit přímou součást nepravidelně a volně řešených okrasných zahradních ploch. Hodí se k tomu zvláště ty druhy, u nichž přirozené utváření koruny není v rozporu s pěstitelskými zásadami.* Můžeme je tedy rozmístit v nepravidelném sponu, kombinovat je např. s trvalkami a podobně.

*) *Jedná se o dřeviny, nevyžadující příliš radikální a intenzívní řez, konstrukce pro vedení větví apod. Je to např. líska obecná, ořešák vlašský, višeň, třešeň apod.*

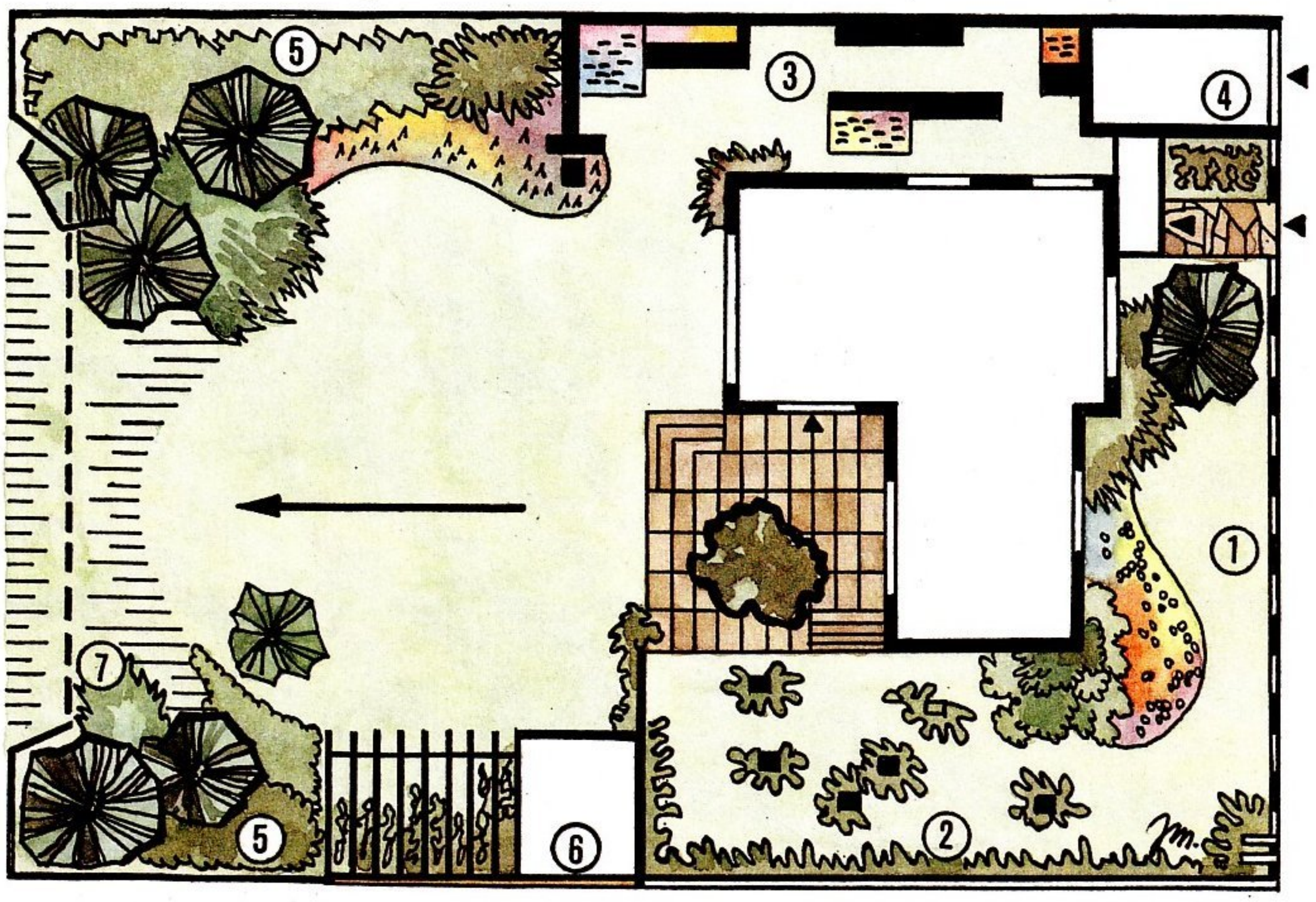
Plot jako výrazně hospodářské zařízení může být proveden rozmanitě a členitě, takže jeho jednotlivé části nemusí působit jako násilné ukončení zahradního pozemku, ale jako výtvarný doplněk jednotlivých zahradních partií.

Řešení vzájemného vztahu hospodářských a estetických funkcí na úrovni jednoho prvku je v podmínkách našich zahrad rovněž velmi časté. V tomto případě se jedná o to, aby zahradní prvek s přednostní funkcí hospodářskou byl současně sám o sobě i prvkem krásným. Na tomto úseku rozvíjení výtvarných hodnot našich soudobých zahrad jsou velmi značné rezervy. Velmi mnoho jsme v tomto smyslu dlužni např. estetické hodnotě nádrží na užitkovou vodu, stavbám skleníků či foliovníků, rozvodům zálivkové vody, terasování svažitých pozemků, ale i takovým zdánlivým maličkostem, jako jsou např. jmenovky u rostlin, vázání stromků ke kůlům apod.

■ ■ ■

Jednou z nejvýznamnějších technických zahradních staveb s výrazně hospodářskou funkcí jsou ploty. Jejich základním estetickým nedostatkem většinou je, že představují jakýsi vynucený rámec zahrady, náhlé a nelogické ukončení zahradní kompozice, něco jako ohradu, za níž nás již nic nezajímá. Protože se bohužel tento fakt považuje za jednou danou, neměnnou skutečnost, doporučují se většinou dvě varianty výtvarného řešení - zastřít plot výsadbami, nebo jej učinit takzvaně krásným - tedy jinými slovy buď jej nevidět a ponechat mu opticky pouze skrytou hospodářskou funkci, nebo realizovat krásnou ohradu. Jestliže však budeme posuzovat plot nejen na úrovni ochranné hraniční funkce, ale současně i z hlediska jeho možných výtvarných vztahů k zahradě, může být značným estetickým přínosem. Jeho provedení však potom bude v jednotlivých úsecích různé, tak jak to bude vyžadovat konkrétní funkce přilehlé zahradní plochy.

Analogicky můžeme v tomto smyslu hodnotit i zahradní cesty. Budou-li travnaté, mohou do značné míry současně plnit estetickou i obytnou funkci trávníku. Cesty s pevnou povrchovou úpravou mohou naopak výtvarně členit půdorys zahrady nebo vytvářet architektonické pokračování různých zahradních staveb - např. formou použití stejného druhu kamene jako u ostatních staveb apod. Estetické poslání cest však záleží i v tom, že především pro pohledy z jejich tras komponujeme výtvarné uspořádání příslušného zahradního prostoru. Ani zahradní pěšina by tedy neměla být pouhým hospodářskoprovozním zařízením.

Měnlivost formy oplocení ve vztahu k estetické funkci jednotlivých dílčích částí zahrady. 1 - Nízký plůtek předzahrádky jako architektonické pokračování fasády domu, 2 - keramická stěna izolující obytnou část zahrady a zahrádku pnoucích růží, 3 - kamenná zeď s návaznými nižšími zídkami jako sbírka bonsají a nádobových rostlin, 4 - oplocení vyřešené umístěním garáže, 5 - oplocení skryté ve vyšších porostech dřevin, 6 - plot jako nosná stěna pergoly, 7 - plot ukrytý v uměle tvarovaném terénu (vyhlídka ze zahrady do okolního území).

Výtvarně působivé by měly být i kultury hospodářských rostlin. Stejně jako je svým způsobem krásné dobře obdělané pole, měly by být krásné i hospodářsky využívané pěstitelské plochy zahrady. Tato hospodářská krása by měla spočívat v dokonalé agrotechnice, v systematickém uspořádání a rozmístění jednotlivých plodin, v jejich čistotě a nezaplevelenosti, v dobrém zdravotním stavu apod. Krása vytvořená systémem rozmístění se může např. uplatnit tím, že výsadby ovocných stromů budeme realizovat ve stejnorodých skupinách podle druhů nebo podle velikosti vzrůstu. U zelenin, které se na jedné ploše během roku mohou vyměnit i několikrát, by to mohlo být střídání jejich jednotlivých druhů provedené tak, aby každé uvolněné místo po raných druzích a odrůdách mohlo být opět nově využito další zeleninou, která však bude mít vhodný tvarový i barevný vztah k okolním plodinám atd.

Vzájemná provázanost estetických a hospodářských funkcí zahrady je tedy velmi aktuálním problémem. Zatímco všechny ostatní funkce zahrady jsou víceméně vázány vždy pouze na určité prostory, estetická hlediska by měla s různou intenzitou a kvalitou prolínat celou zahradou. Ve spojení těchto dvou hledisek zpravidla spočívá největší obtížnost navrhování i rekonstrukce našich soudobých zahrad, ale je to současně i jeden ze základních předpokladů jejich správného vyřešení.

Proměnlivost zahradní kompozice v prostoru a čase

Specifickým rysem zahradní kompozice je její dynamika a proměnlivost v prostoru a čase. Kompoziční účinek zde tedy není stálý a neměnný, tak jako je to např. v architektuře, ale je ovlivněn celou řadou přechodných a dočasných vlivů. Vhodným využitím celé řady těchto změn můžeme dosáhnout značného dojmového obohacení zahradní kompozice. Některé vlivy mají výrazně nahodilý charakter a můžeme je proto pouze pasívně využívat, zatímco jiné se dají usměrnit a programovat. Rozvíjení této proměnlivosti má v zahradní kompozici značný význam proto, že ji tyto změny oživují a vtiskují jí určitou vnitřní dynamiku.

Nejvýraznější změny v sobě obsahuje vlastní rostlinný materiál. Podle doby vegetačního klidu, rašení, květu či podle podzimního zbarvení listů a jejich postupného opadu můžeme v zahradním prostředí realizovat celou řadu velmi účinných kombinací, které přirozenou, objektivně danou dynamiku změn umocní. Při určité sestavě rostlin to např. může být prodloužení doby květu kombinací časně a později kvetoucích druhů a odrůd. Analogicky, to je použitím širšího sortimentu rostlin, se dá prodloužit výrazná jarní, letní či podzimní barevnost zahrady apod.

Proměnlivost zahradní kompozice je rovněž dána klimatickými podmínkami. Prvořadou důležitost zde může mít rozvržení poměru světla a stínu v obraze, a to nejen v určitém obecném smyslu, ale i ve vztahu k časově programovanému využívání zahrady - např. maximální efekty v odpoledních hodinách, kdy jsme na zahradě nejčastěji apod. Podle toho pak mohou být voleny základní směry pohledů a řešeno i prostorové uspořádání celé zahrady. Přechodným prvkem v zahradní kompozici je i měnlivost výraznosti barev daná změnami v kvalitě slunečního spektra v průběhu dne. Značný význam má i barevnost, pohyb a množství mraků, které v běžných podmínkách přírodních kompozic vyplňují velkou část vnímaného obrazu. Významným estetickým aspektem, přispívajícím k vytváření určitých specifických nálad, je např. sníh, námraza a v neposlední řadě i mlha a vzdušný opar.

Změnu a pohyb v zahradní kompozici mohou vyvolávat i nejrůznější drobní živočichové, zejména zpěvné ptactvo. Jejich pobyt na zahradě můžeme ovlivňovat vytvořením příznivých životních podmínek, mezi něž patří vedle výživy a ochrany zejména možnost odchování mláďat. Intenzívní sledování tohoto specifického zahradního pohybu se dá vyřešit vhodným rozmístěním zahradních napajedel, krmítek a jiných zařízení. Tím, že v podmínkách zahrady můžeme velmi snadno respektovat některá místa jako lokality klidu a omezit zde použití jakýchkoliv chemikálií, mohou zde vznikat velmi dobré podmínky pro značně široké uplatnění i tohoto dočasného kompozičního prvku.

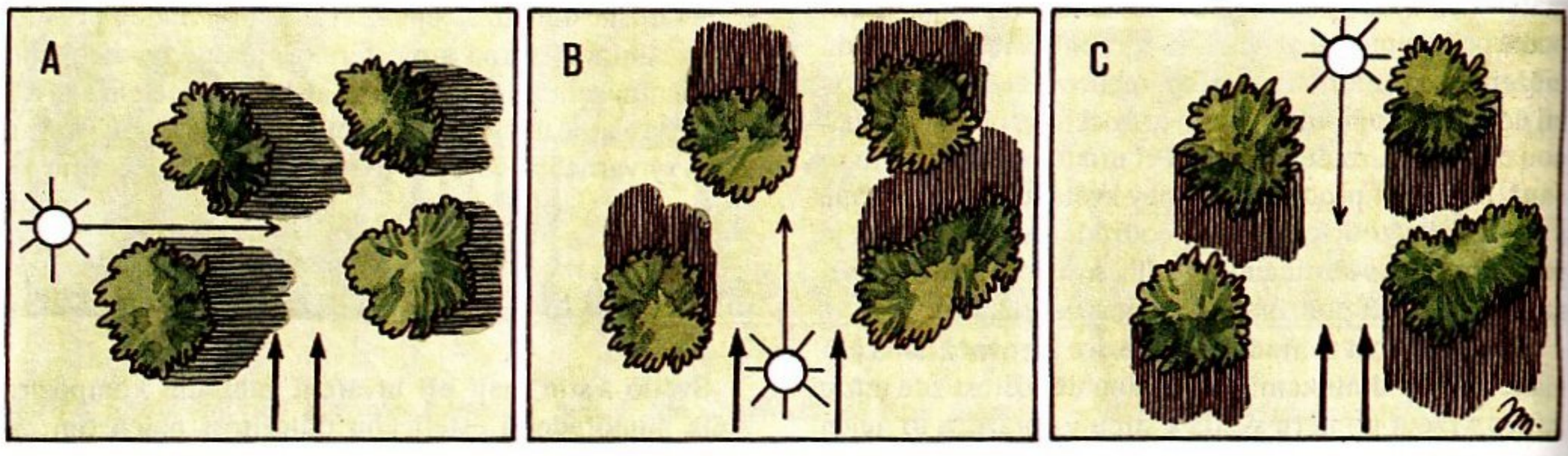
Nejdůležitějším přechodným prvkem v zahradní kompozici je sám člověk. V různých historických obdobích však tato jeho účast měla různé kvality. Partery barokních zahrad byly řešeny tak, aby nejen pojmuly co největší množství návštěvníků, ale aby současně jejich pohyb a barevnost oděvů oživila tuto, často značně rozsáhlou část zahrady. Shromažďovací a reprezentační funkci tohoto prostoru tedy odpovídala i jeho vysoká návštěvnost. Naproti tomu v přírodních scenériích romantických zahrad a parků se stával větší počet návštěvníků rušivým elementem. Sentimentálně chápanému a utvářenému prostředí zde odpovídala spíše osamocenost člověka s jeho touhou po návratu k přírodě.

Poloha respektive účast dnešního člověka na utváření vlastní zahrady bude dána podobně jako v minulosti jeho životním stylem. Většímu počtu dětí v rodině by měl odpovídat velký obytný trávník, právě tak jako více přijímaných návštěv se projeví v rozměrnější obytné terase či altánu. Naopak, do rámce zahrady, jež je řešena jako rozlehlá skalka, se mnohem lépe hodí pouze dva či tři lidé, obdivující složitost a náročnost sortimentu, než velký dav návštěvníků, přešlapující na úzkých křivolakých cestičkách. I zahrada manželské dvojice důchodců bude mít zcela odlišné dimenze, jejichž vyjádřením bude i příslušná sociální a výtvarná atmosféra. Teprve odpovídajícím naplněním zahradních prostor lidským činitelem se tyto stanou výtvarně úplnými, nebudou prázdné a obsah i forma jejich výtvarného projevu vytvoří dokonalou jednotu.

Světlo a stín v zahradním prostředí

Světlo a stín mají při utváření zahradní kompozice zcela mimořádnou estetickou důležitost nejen tím, že optické vnímání prostoru přímo podmiňují, ale i tím, že velmi podstatně ovlivňují kvalitu tohoto optického vnímání a psychiku pozorovatele. Prostorové rozmístění, množství

Vhodný poměr plně osluněných a zastíněných ploch vytváří výrazný, kontrastní obraz, v kterém velmi zřetelně vynikají všechny jeho barevné i tvarové hodnoty. Zastíněné prostředí přispívá navíc k zintenzívnění pocitu intimity, čímž zvyšuje jeho obytné hodnoty.

Vnímání obrazu je silně ovlivněno vztahem směru osvětlení a směru pohledu diváka. A - Ideální je boční osvětlení, při kterém se uplatňují plně osluněné i zastíněné plochy. B - Při shodě směru pohledu se směrem osvětlení je obraz málo kontrastní, zastíněné plochy se uplatňují minimálně. C - Naprosto nevhodné osvětlení, při kterém dochází k oslnění diváka.

i vlastní kvalita světla a stínu v zahradní kompozici musí být z těchto důvodů esteticky programovány, protože jsou právě tak důležité, jako např. správné uspořádání tvarů, barev a jiných hodnot použitých prvků.

Velmi významnou estetickou funkcí světla a stínu je modelace prostoru. Čím více kontrastů mezi světlem a stínem je v obraze, tím lépe chápeme plastičnost kompozice jako celku i všech jejích detailů. Obraz bez kontrastu, to je bez výrazně světlých a tmavých ploch a prvků, je nevýrazný a plochý.

Pro dosažení kontrastního obrazu je předně důležitý směr osvětlení, jinými slovy stanoviště divákovo a směr jeho pohledu. Nejvhodnější je v tomto smyslu boční osvětlení obrazu, protože dochází k vytváření silně osvětlených i intenzívně zastíněných ploch, stín je dlouhý a dobře viditelný. Nejméně vhodné osvětlení je takové, kdy hledíme přímo proti světelnému zdroji, protože dochází k oslnění. Nevhodné je i světlo, jež svítí ve směru našeho pohledu. Obraz je v tomto případě sice dobře osvětlen, ale je málo kontrasní, poněvadž z pohledové strany jsou všechny kompoziční prvky plně osvětleny a vržené stíny nejsou z daného stanoviště prakticky viditelné.

Pro dosažení světelných kontrastů je dále významná i denní doba. Nejintenzívnější plastičnost čili hloubku má obraz v době, kdy má nejdelší stíny, to je k večeru nebo ráno. V tuto dobu dlouhé vržené stíny dokonale modelují celý obraz, velmi zřetelně vnímáme jednotlivé skupiny rostlin, tvary terénu i četné další detaily. Protože pohyb slunce po obloze během dne je danou veličinou, můžeme bilanci světla a stínu v obraze regulovat v podstatě pouze volbou stanoviště diváka, směrem hlavních kulis výsadeb, jejich výškovým uspořádáním apod. Na zahradě tak mohou vznikat ranní nebo večerní vyhlídky nebo zákoutí, daná nejen určitým tematickým uspořádáním a výběrem rostlin, ale i specifickým osvětlením.

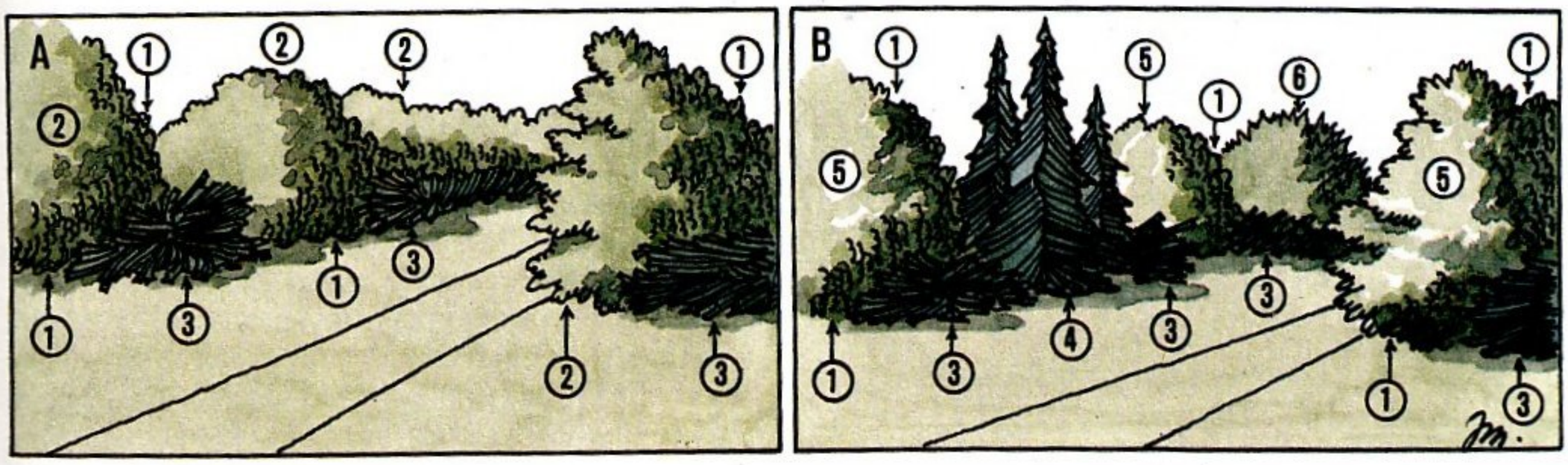
Bilance světla a stínu má důležitý vztah k dominantě zahradní kompozice. Prvek, který chceme zdůraznit - dominanta, vynikne tím více, čím intenzívněji je osvětlen a naopak. Stupeň dominance se tedy dá ovlivnit nejen kvalitou vlastní dominanty, ale i hodnotou jejího osvětlení. Při plném osvětlení můžeme na těchto zajímavých zahradních prvcích sledovat i nejjemnější barevné kombinace a odstíny, průsvitnost okvětních lístků, nervaturu listů a mnoho jiných, esteticky působivých intimních detailů, které při zastínění často ztrácejí na své zřetelnosti. V soukromé zahradě, kde styk člověka s rostlinou je velmi intimní, má toto detailní vnímání všech zahradních prvků mimořádný význam.

Kvalita slunečního světla se během dne ve svém spektrálním složení mění. Ráno a pozdě odpoledne, kdy je slunce nejníže, můžeme v jeho světle pozorovat zvýšený podíl červených odstínů. V tomto osvětlení dokonale vynikají červeně nebo hnědě zbarvené předměty, jež jsou z těchto důvodů v tuto dobu mnohem výraznější a působivější než během zbývajících částí dne. Velmi krásná je za ranních i večerních červánků rezatá kůra starých borovic, červeně kvetoucí záhon, ale i cihlová zeď či střecha z červených tašek. Již zmíněná večerní či ranní vyhlídka tedy nemusí být působivá jen světelným kontrastem, ale i svou proměnlivou barevností. Intenzita estetického účinku různých zahradních prvků se tedy dá podstatně rozšířit i zohledněním měnlivého spektrálního složení světla.

Zastíněné prostředí přispívá k vytvoření dojmu větší intimity daného prostoru, to je přispívá ke zvyšování jeho obytných hodnot. Tento pocit zvýšeného soukromí zastíněním určitého prostředí je pravděpodobně způsoben tím, že vzniká dojem optické izolovanosti a chráněnosti člověka i z horní strany.* Obytnost zahrady je v tomto případě zvyšována i tím, že vyhlídka ze zastíněné plochy do prosvětleného zahradního prostoru je spojena se světelným kontrastem.

---

*) *L. Žák v publikaci "Obytná krajina" (1947) vysvětluje obytnou hodnotu některých míst v přírodě určitým bezpečím, které člověku poskytují. Tuto bezpečnost člověk mimo jiné má zejména tehdy, je-li chráněn zezadu a ze stran. Odtud v našem podvědomí stále přežívající dobrý pocit při sezení zády ke stromu, skále či k jinému prostorovému prvku, se zachováním dobré vyhlídky vpřed.*

Zintenzívnění kontrastu světlých a tmavých prvků v kompozici pomocí druhové skladby a prostorového uspořádání výsadeb. A - Zvýšení tmavosti přirozeně zastíněných míst výsadbou tmavých tisů. B - Využití téhož principu, doplněné navíc střídáním výrazně světle a tmavě olistěných dřevin. 1 - Zastíněná místa, 2 - plně osluněná místa, 3 - výsadba tisů do zastíněných míst, 4 - ostatní tmavé jehličnany, 5 - výrazně světle zelené až stříbřité dřeviny, 6 - dřeviny se středně zeleně zbarveným listem. Pozn.: výsadby 5 a 6 jsou současně plně osluněny.

Bilance světla a stínu má vliv na celkovou psychickou působnost zahradní kompozice. Obecně platí, že světlé prvky působí optimističtějším a veselejším dojmem než prvky tmavé. V prostředí, kde budeme chtít zdůraznit důstojnost a vážnost, by měly převažovat tmavé prvky a zastíněné plochy a naopak tam, kde je žádoucí optimistická pohoda návštěvníkova, by měly být v převaze prvky světlé, prosluněné trávníky doplněné třpytící se vodní hladinou a vyhlídkami na volnou oblohu. Své specifické místo z hlediska psychické působnosti na člověka má bilance světla a stínu za mlhy. Vnímaný obraz v tomto případě je sice prostorově nevýrazný až plochý a nepřehledný, ale vyvolává melancholické až tajuplné pocity a představy a obohacuje tak proměnlivost zahradního prostředí během roku.

Intenzitu rozmístění i poměr světla a stínu v zahradní kompozici můžeme ovlivnit i volbou a prostorovým uspořádáním některých přírodních prvků. Nejsvětlejší prvek v obraze představuje vždy obloha, po ní následuje vodní hladina. Poněkud tmavší pak jsou trávníky a opadavé listnáče. Nejtmavším prvkem jsou jehličnany, mezi nimiž nejtemnější zelený odstín je schopen vytvořit tis. V tomto obecném smyslu však některé kultivary činí výjimku. Například různé stříbrolisté jehličnany se svou světlostí téměř vyrovnají svítivosti vodní hladiny, existují žlutě, šedě či modře zabarvené jehličnany, jež jsou někdy světlejší než opadavé listnáče a podobně. Tyto různě světlé nebo tmavé prvky můžeme použít mimo jiné všude tam, kde chceme úmyslně zvětšit stávající světlost či tmavost kompozice. Pro zintenzívnění tmavého efektu již zastíněných míst se velmi dobře hodí již zmíněné tisy, a to nejen pro jejich výraznou temnost, ale i proto, že ke svému zdárnému růstu toto přistíněné stanoviště potřebují.

Barevnost zahrady

Zahradní scenérie, které utváříme, nejsou dány pouze svými tvary, rozměry a uspořádáním, ale současně i svou barevností. Barvu a barevnost nemůžeme proto chápat jako pouhý doplněk či závěrečný nátěr či "obarvení" kompozice, ale vždy jako její vnitřní, integrovanou součást. Barevnost se tedy musí brát v úvahu od samého počátku tvarového i prostorového formování každé zahradní kompozice a nemůže se od ní oddělovat. Estetický význam barev spočívá jednak v tom, že spoluvytváří zahradní obraz a zvyšují tak jeho výtvarnou působnost, jednak ve skutečnosti, že jsou schopny působit na city člověka a vyvolávat u něho určité nálady. V minulosti se proto různým barvám přisuzoval i určitý symbolický význam. Chápání barev závisí na celé řadě faktorů a není z těchto důvodů dáno pouze jejich viděním, ale současně i jejich uvědoměním. Toto uvědomění spočívá v tom, že jednotlivé barvy a jejich odstíny v obraze porovnáváme, znovu se k nim vracíme a uvědomujeme si jejich rozdíly a vztahy. Proces tohoto porovnávání a tedy i pochopení je nejúčinnější tehdy, jestliže je posuzována barevná sestava v tzv. zorném poli divákově, tedy prakticky v jednom pohledu, který není spojen s otáčením hlavy. Porovnávání barev v časovém a prostorovém posunu je totiž velmi obtížné.

Vycházíme-li z letitých zkušeností s estetickým použitím barev, pak lidskému oku zvláště vyhovují jednak výtvarné vztahy barev kvalitativně nejbližších, jednak výtvarné vztahy barev kvalitně nejvzdálenějších. Respektováním těchto zásad vytváříme tzv. harmonické barevné sestavy, které vzbuzují v duševnu člověka vysoce příjemné pocity. Estetická působnost barevných efektů pak v tomto smyslu záleží buď ve stejnosti barvy, nebo naopak v její různosti čili v sestavě s barvami jinými.

Stejnost barvy a její odstíny

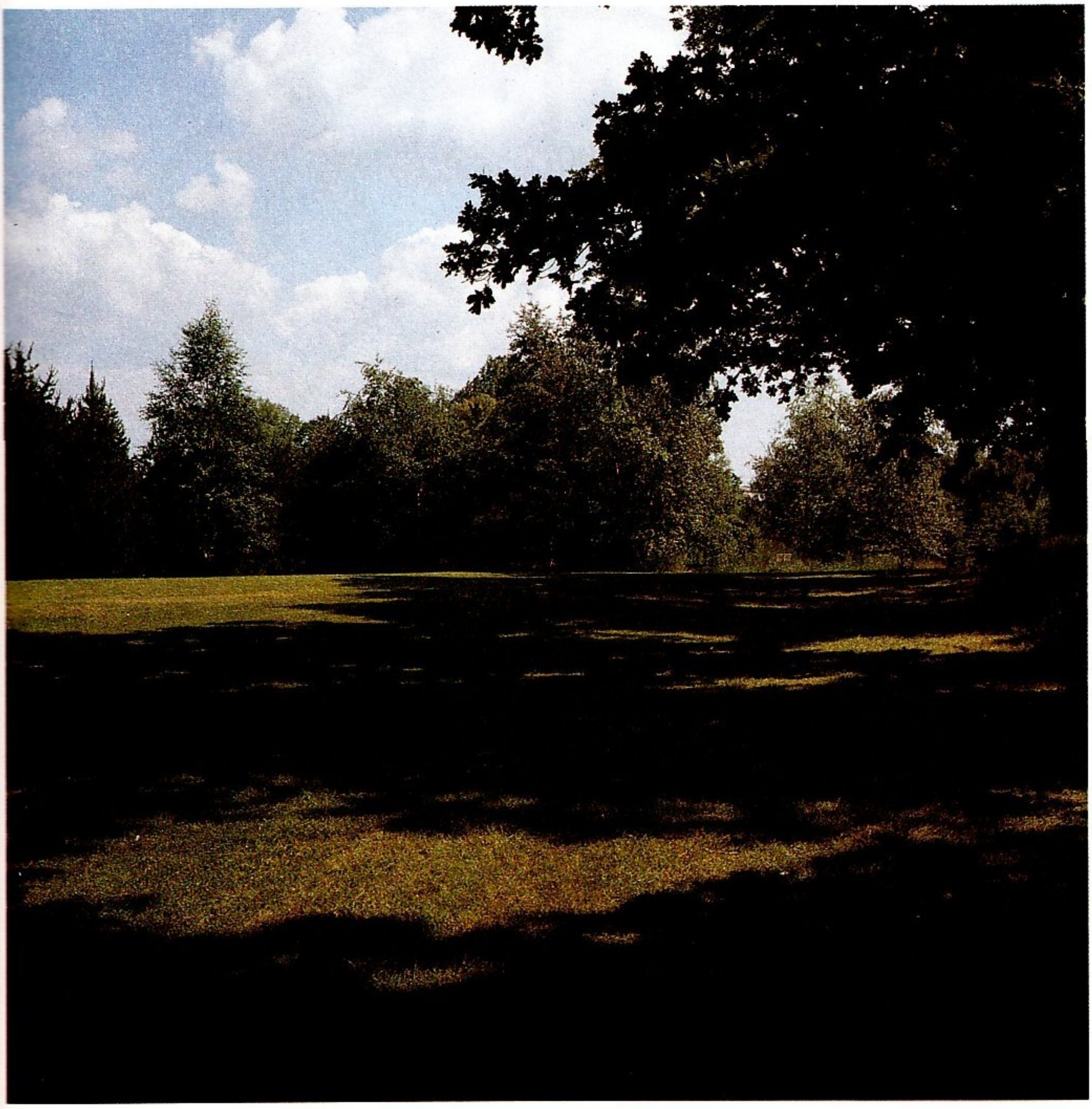
Plocha pojednaná jednou barvou v nás vyvolává příjemné estetické pocity především stejností svých barevných poměrů. Jestliže poznáme, že naše dojmy ze všech částí plochy jsou tytéž, vzniká pocit harmonie, který nás uklidňuje tím více, čím větší plocha je takto stejně kryta. Modrá obloha na nás působí tím větším klidem, čím méně je její blankyt rušen mráčky, takže teprve při dokonale čisté obloze máme dojem nejvyššího klidu. Fyziologický dojem je v tomto případě zesilován psychologickými příčinami, takže stejnost čili čistota barvy je estetickým prvkem, jehož význam nelze podceňovat.

Krása jednobarevných ploch se výtvarně uplatňuje zejména v těch zahradních kompozicích, které jsou řešeny v pravidelném, abstraktním či ornamentálním stylu. Může to být např. velká, nerušená, stejnorodá plocha perfektního trávníku či hladina vodního bazénu, stejnobarevný květinový záhon kobercového nebo ornamentálního typu a podobně. Krása jednobarevných ploch však má své estetické meze. Její příliš velký rozsah může vytvářet jednotvárnost, potlačovat živost obrazu, a to zejména v některých barevných tónech. Proto je např. tento typ estetického působení barev až do určité hranice cizí všem tzv. přírodním zahradním kompozicím. Výjimku zde mohou v tomto případě tvořit

některé přírodní prvky, pro které je určitý stupeň jednobarevnosti typický, např. obloha, vodní hladina, trávník a podobně.

S oblibou stejnosti barev úzce souvisí otázka oblíbenosti odstínů čili malých odchylek těchto barev. Nejmenší barevné rozdílnosti působí zpravidla nejlépe tam, kde již předem očekáváme jednu barvu. Např. v přírodní kompozici, kterou si představujeme bohatě zelenou, se nám zvláště líbí velké množství zelených odstínů, právě tak jako modrošedé odstíny na vodních plochách nebo tmavězelené, vržené stíny stromů na světlezelené ploše osluněného trávníku. V přírodní kompozici je tato barevná harmonie zvyšována optickým účinkem tzv. ovzdušné perspektivy, jež překrývá přirozenou barevnost krajiny modrošedým závojem, vytvářejícím novou jednotu barevných odstínů.

Obliba nejmenších barevných odstínů však nepramení pouze z oblíbenosti jednobarevných ploch. Můžeme ji přisuzovat i oblibě plynulého přechodu od jedné barvy ke druhé, což je vnímání člověka vlastní. Většinou vždy totiž přijímáme s pocitem uspokojení plynulost barevných dojmů, to je stav, kdy oko znenáhla přechází z odstínu na odstín a kdy tak našemu vnímání nejsou vnucovány příliš náhlé skoky z barvy na barvu.

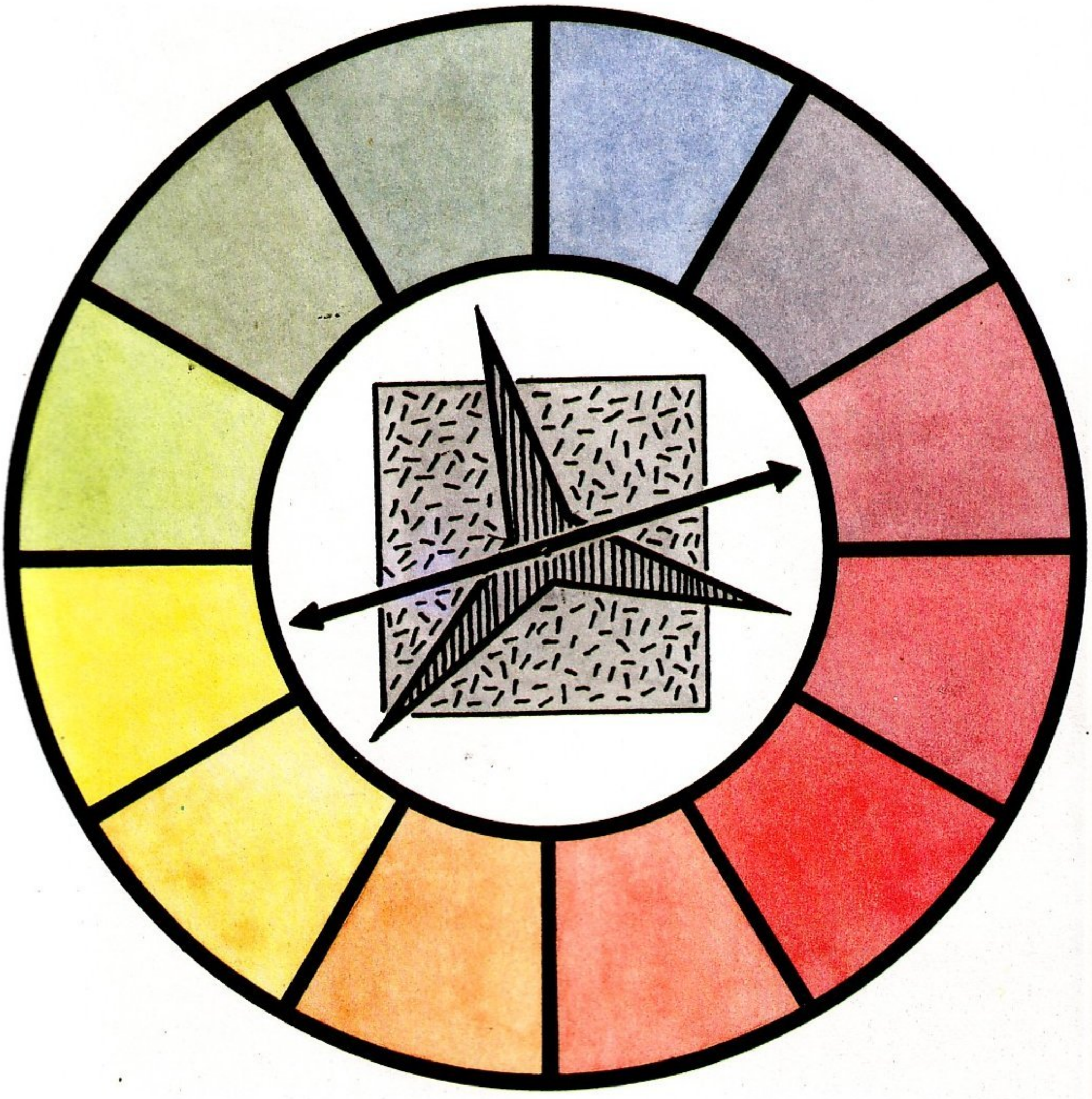
Barevně velmi působivé jsou kombinace odstínů jedné a téže barvy. Jejich nejčastější formou na zahradě jsou kombinace zastíněných a osluněných trávníkových ploch.

Estetické využívání jemných barevných odstínů v zahradních kompozicích není u nás zatím plně doceněno. Mnoho estetických rezerv je např. skryto v různých odstínech modři, které je schopna vytvořit např. směs odrůd ostrožek (Delphinium); nedoceněna je např. škála červených a růžových odstínů, kterými oplývají tavolníky (Astilbe), nebo různé odstíny zelené v olistění řady kultivarů dřevin. Řada rodů našich okrasných rostlin tedy zatím čeká na zhodnocení jejich barevných předpokladů.

Kombinace různých barev

Vícebarevnost je charakteristickým rysem valné části přírodních obrazů. Proto je i používání sestav různých barev při utváření zahradních kompozic mnohem častější než aplikace pouze jedné barvy a jejích odstínů. Protože každá situace, kterou řešíme, je svým způsobem zvláštní a návaznost barevnosti na charakter té které kompozice zcela individuální, je třeba i barevnost každého zahradního obrazu chápat jako samostatný výtvarný záměr. Z hlediska vhodnosti barevných kombinací tedy mohou být stanoveny pouze některé nejobecnější zásady, které aplikují-li se za určité situace vhodným tvůrčím způsobem, mohou být výtvarným přínosem.

Vhodnost či nevhodnost barevných kombinací je předně nejčastěji spojována s tzv. doplňkovými čili komplementárními barvami. Schéma těchto vztahů si můžeme vy-

Ostwaldův barevný kruh. Protilehlé čili od sebe nejvzdálenější barvy označujeme jako tzv. doplňkové či komplementární. Jejich vzájemné kombinace mohou za určitých podmínek působit příjemně, podobně jako dvě barvy k sobě nejbližší, sousední. Šipka, trojúhelník a čtverec jsou praktickou pomůckou pro vyhledávání vhodných sestav dvou, tří a čtyř barev.

tvořit tzv. Ostwaldovým barevným kruhem. Ten vznikne tak, že ve stejných vzdálenostech na kružnici rozmístíme tři tzv. základní barvy, to je červenou, žlutou a modrou. Smíšením vždy dvou sousedních barev pak vzniknou přechodné barvy, a to v našem případě oranžová, zelená a fialová. Dalším vzájemným smíšením vždy dvou sousedních odstínů můžeme vytvořit libovolný počet dalších přechodných barev. Barvy v Ostwaldově barevném kruhu od sebe nejvíce vzdálené, tedy protilehlé (odchylka 180°), označujeme jako doplňkové či komplementární a lze o nich říci, že za určitých okolností působí jejich kombinace na diváka příjemně, analogicky jako barvy v tomto kruhu nejbližší, tedy sousední. Vztahy dané Ostwaldovým barevným kruhem však nejsou jediné, které určují vhodnost barevných kombinací.

Dalším faktorem, který musíme při vytváření harmonických barevných kombinací brát v úvahu, je tzv. svítivost čili intenzita působnosti barev, jež je dána množstvím odraženého světla. Za svítivé považujeme všechny tzv. teplé barvy, to je červenou, oranžovou, žlutou a jejich odstíny. Jejich opakem pak jsou tzv. barvy studené, tedy modrá, zelená, fialová a jejich odstíny. Svítivé, tedy teplé barvy mají určitou aktivnost, řečeno obrazně až útočnost, kdežto studené barvy jsou pasívnější a ustupují barvám

Vhodné kombinace teplých, svítivých, v daném případě červených a růžových barev s barvou zelenou, tedy studenou, a s neutrální bílou, jsou jedním z předpokladů vytvoření barevně harmonické kompozice.

Celoročně působivé teplé barvy různých technických staveb a zařízení v převážně barevně studeném prostředí zahrady (zelená vegetace, modrá obloha atd.) působí prakticky téměř vždy velmi příjemně.

teplým. Máme-li např. vedle sebe několik stejně velkých barevných prvků rozličných barev, nepůsobí všechny tyto barvy stejně. Nejteplejší barva bude vynikat nad ostatní, protože působí převahou odraženého světla a zcela nezávisle na komplementárnosti nebo nekomplementárnosti těchto barev můžeme tuto převahu pociťovat jako příjemný nebo nepříjemný pocit. Jinými slovy, jsou-li vedle sebe dvě stejně intenzívní barvy, nastává mezi nimi z hlediska našeho vnímání konkurence, kterou pociťujeme jako nelibost, protože se nemůžeme rozhodnout, které z těchto barev dát přednost. Kombinací příliš svítivých barev vzniká tedy tzv. křiklavost, kterou pociťujeme i tehdy, jde-li o barvy komplementární. Jestliže má mezi výraznými, tedy konkurujícími si barvami nastat uklidnění, které nám je příjemné, musí se mezi nimi uplatnit kontrast svítivosti, při němž méně živá barva ustupuje barvě živější. Tento kontrast musíme považovat za nejdůležitější podmínku harmoničnosti barev, která překonává i komplementárnost, protože může učinit harmonickými i barvy vyloženě nekomplementární. Odtud důležitost zelené, tedy studené barvy, která může do jisté míry dojmově scelit čili zharmonizovat celou škálu různě intenzívně svítivých barev květů v zahradní kompozici.

Významným estetickým hlediskem při používání ba-

rev je měřítko jejich plošného zastoupení v obraze. Aby mezi dvěma barvami mohl vzniknout estetický vztah, musí být obě tyto barvy v takovém plošném poměru, který toto určité porovnání umožní. Příliš malé plochy jedné barvy ve vztahu k velké ploše jiné barvy nemají většinou v plném smyslu slova samostatný harmonický význam a uplatňují se proto jako pouhý barevný doplněk. Například řídce rozhozené, svítivě žluté květy trvalek na tmavém pozadí jehličnanů jsou sice s tímto pozadím harmonické, ale jejich žluť, vyznívající jako pouhé malé skvrny, nemůže uplatnit svůj význam svítivé barvy v dostatečné míře.

Barevné kombinace souvisí i s otázkou prostorovosti kompozice. Pro svítivé barvy je charakteristické, že vystupují do popředí, kdežto barvy studené ustupují do pozadí. Proto působí velmi přirozeně, jestliže tvar předmětu, který má vyniknout, má svítivou barvu, kdežto pozadí je temnější. Podstatou příjemného pocitu v tomto případě je, že nám takto vhodně zvolená barevnost umožňuje lépe chápat prostor a orientovat se v něm. Odtud mimo jiné vhodnost tmavších jehličnanů pro vytváření základních kulis v okrasné zahradě. Svým způsobem vytváří univerzálně vhodné pozadí pro nejrůznější použití rostlin a architektonických prvků v jejich prostředí.

Z hlediska celkové bilance teplých a studených barev při řešení přírodní kompozice zahrad je třeba vzít v úvahu, že je v tomto prostředí téměř vždy značná převaha studených barev, daná zejména modrou oblohou, vodními plochami a modrozelenými odstíny vegetace. Bude zde tedy vždy příjemně působit určitý podíl teplých svítivých barev. Při utváření této nové barevnosti zahrady jako celku si je však třeba uvědomit, že se nebude jednat o nějaký celozahradní barevný průměr, ale o rozdílné a osobité barevné vztahy v každé dílčí kompozici.

Všechny uvedené zásady o harmoničnosti barev však mají zejména v přírodní kompozici značně relativní charakter. Na prvém místě zde totiž vždy musí stát pravdivost koloritu, takže strom musí být zelený, nebe modré a člověk pleťový atd., ať je to harmonické nebo nikoliv. O. Hostinský v tomto smyslu velmi výstižně uvádí: "Lesní zátiší bude snad v předu šťavnatě zelené s dalšími odstíny zeleně v pozadí a s modrým nebem nad tím, a přece nikdo neřekne, že jsou tu barvy neharmonické, ač jsou nekomplementární a nad to obě studené. Červená štafáž může tu sice odstranit jednostrannost barev, ale to je jakési plus, ne nutná podmínka harmonie barev." Důslednější dodržování harmoničnosti barev bude možné všude tam, kde nejsme nuceni přebírat barvu z přírody - např. u zahradních staveb a nábytku, u různých abstraktních tvarů zahradních doplňků při použití většího množství barevných taxonů rostlin a při formování květinových záhonů a podobně. Pravdivost a harmonii bychom v případě kompozice zahrad měli pokládat za nejdůležitější kritéria upotřebení barev.

Psychologický účinek barvy

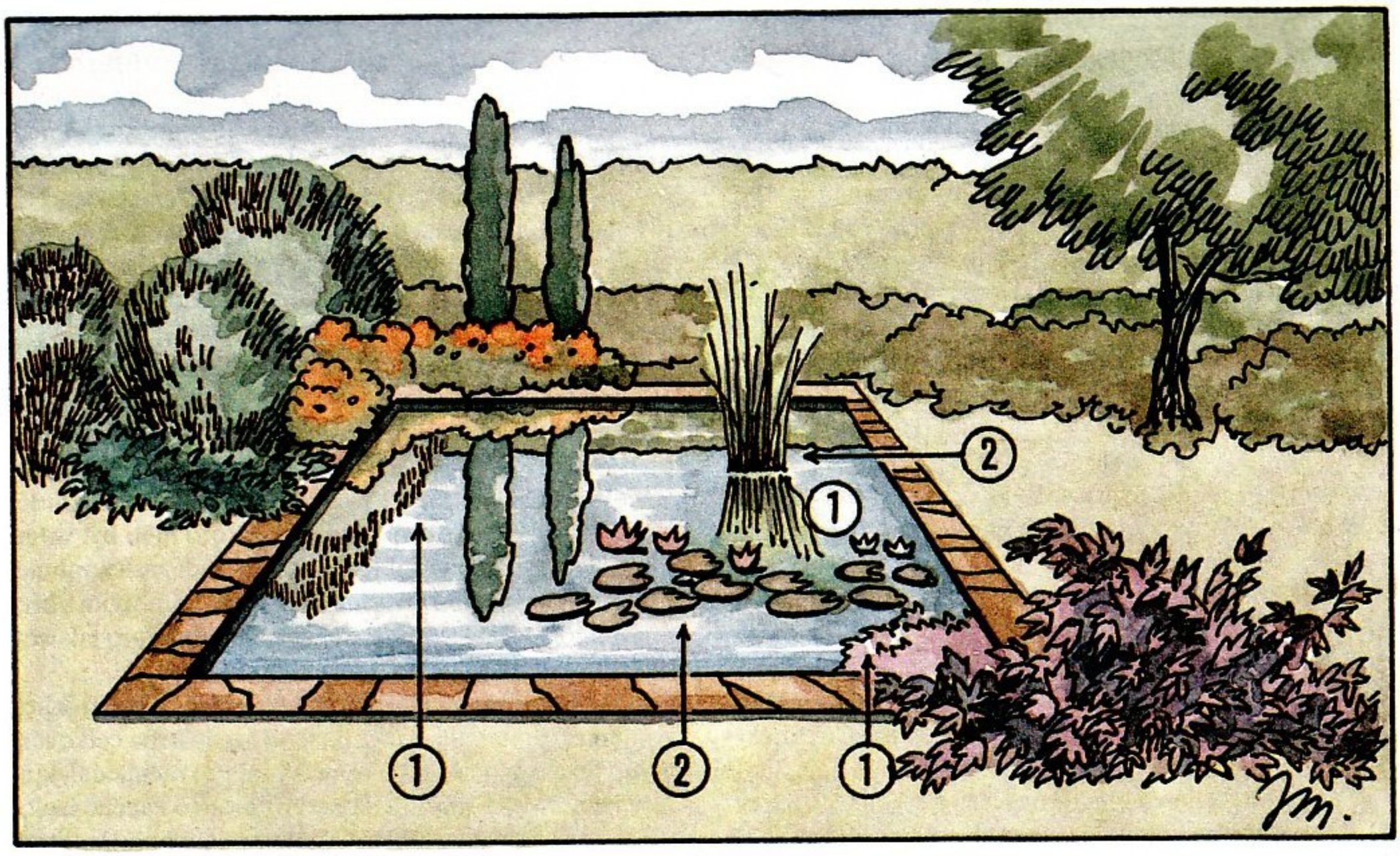
Barevnost přírody - modré nebe, rudé červánky, tmavá noc, zelené lesy, pestrost jara, to vše působilo a působí na duševno člověka. Barva, která doprovázela určité přírodní skutečnosti, stala se tak po čase i jejich znakem nebo symbolem a postupně se přenesla i do výrazu duševního stavu a nálady člověka. Barva se stala něčím, co podporuje nebo naopak zmírňuje vášně, co má určitý vnitřní obsah. Psychologickou podstatu má i již zmíněné rozlišování barev na studené a teplé. Účinek barvy je subjektivní a není proto u každého stejný. Někdy je dán věkem nebo povahou, jindy prostředím nebo zvyklostmi v dané zemi. Postupně byl účinek barev zevšeobecňován, často pak v minulosti pro určité účely i předepisován. Působnost barev se tak časem stala v objektivním smyslu podkladem pro jejich symboliku, která byla a je různá u různých národů.

Psychologická účinnost barev má svůj význam i v denním životě. Duševní stav vyjadřujeme určitou barvou nebo barevnou harmonií. Psychologickým účinkem se řídí barva předmětů, tvořících naše životní prostředí. Značnou důležitost přikládáme barvě v bytové kultuře a v řešení interiéru vůbec. Z těchto důvodů bychom proto měli být velmi náročni na barevné uspořádání i v prostředí našich zahrad. Celá škála taxonů dřevin s barevným olistěním spolu s kvetoucími rostlinami vytváří nebývalý předpoklad pro takovou zahradní tvorbu.

Oblíbenost nebo tradičnost některých barev či jejich kombinací pramenila a měnila se v závislosti na celkovém vývoji lidské společnosti. Tento vývoj pokračuje dál, kultury jednotlivých národů, donedávna často značně izolované, se stále intenzívněji vzájemně ovlivňují. V tomto procesu proto bude nutně docházet i ke změnám a ke vzájemnému obohacování tradičních oblib a symbolů. Bude se tedy postupně vyvíjet i psychologický účinek barev a oblíbenost jejich různých kombinací. Barevnost je proto třeba chápat jako jednu z nejdynamičtěji se vyvíjejících estetických kategorií.

Zrcadlení a zrcadlové zahradní partie

S otázkou světla a stínu, jakož i s barevností kompozice úzce souvisí i významný estetický princip, kterým je zrcadlení. K zrcadlení obrazu dochází na hladině vody ve smyslu zákona o stejnosti úhlu odrazu a dopadu. Rozsah i kvalita zrcadlícího se předmětu jsou dány polohou vodní plochy, stanovištěm pozorovatele a situováním scenérie, u níž předpokládáme zrcadlení. Obecně platí, že čím výše je situováno stanoviště pozorovatelovo a čím blíže vodní hladiny je scenérie určená k zrcadlení, tím větší její část se pak na hladině odráží a tím vyšší je i estetická účinnost tohoto optického jevu. Obraz scenérie odrážející se v klidné hladině je výraznější než obraz v mírně se vlnící vodní ploše, kde dochází ke změkčování tvarů a k barevné proměnlivosti v důsledku vlnek a jejich třpytu zejména za slunečného počasí. U zrcadlících se předmětů dochází k prodlužování jejich vertikálních linií, což může být působivé nejen u staveb, ale i u pyramidálních nebo převisle rostoucích rostlin. Ne plně doceněným efektem zrcadlení je jeho barevnost, kde zdvojnásobený barevný efekt je velmi výrazným přínosem pro danou kompozici. Další velkou rezervou při výtvarném využívání zrcadlových obrazů je jejich kombinace s výsadbou vodních rost-

Zrcadlící se scenérie v zahradním bazénu může výtvarně korespondovat s jeho osázením vodními rostlinami. Pro vytvoření takovéhoto efektu je mimo jiné podmínkou naprosto přesně situované místo pozorovatele, protože zrcadlící se i skutečné tvary a barvy na hladině na sebe musí navazovat. 1 - Zrcadlící se část obrazu, 2 - skutečná část obrazu.

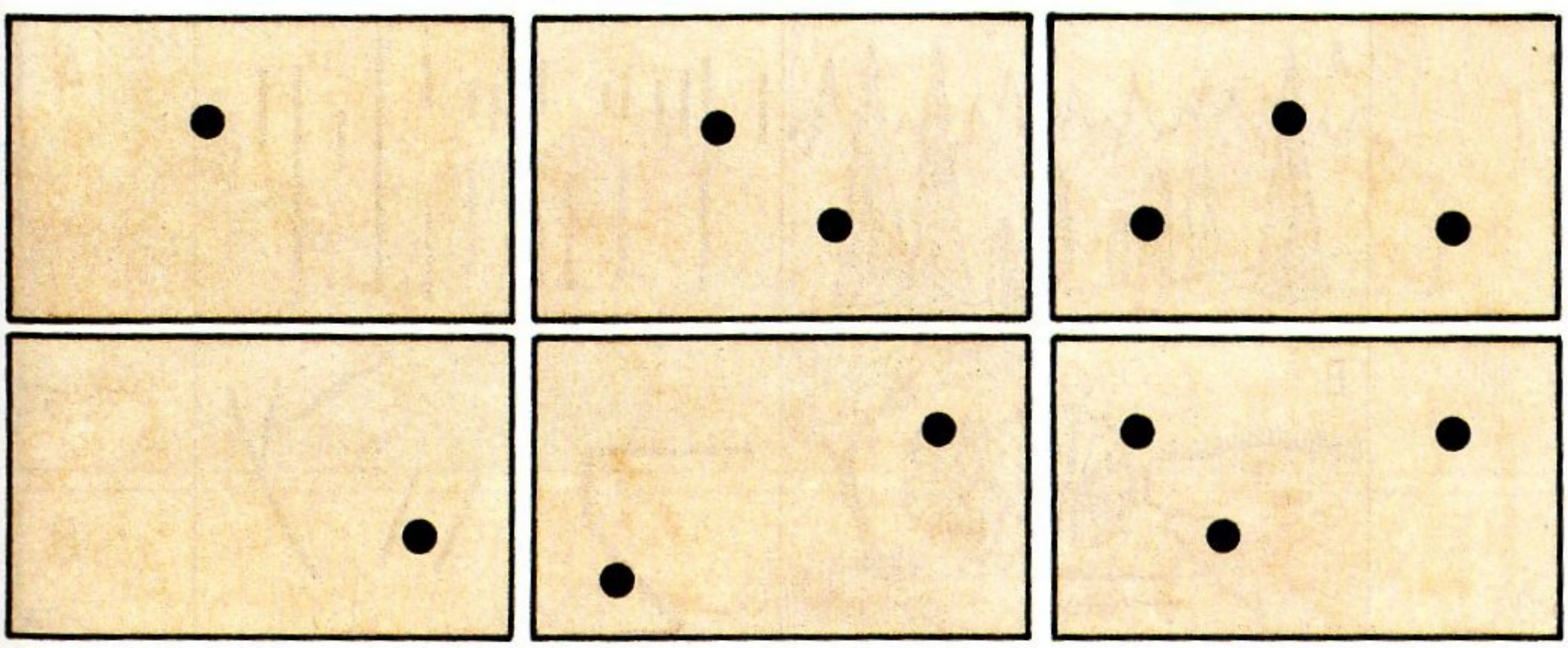
lin, čímž mohou vznikat zcela zvláštní, až neskutečné tvarové a barevné variace. Tento záměr, u kterého bude pro dosažení žádoucího efektu velmi důležité nejen přesné umístění vodních rostlin, ale i situování stanoviště pozorovatelova, je velmi reálné uskutečňovat zejména v podmínkách zahrad. Zrcadlení může mít při vhodném uspořádání všech uvedených kritérií značnou výtvarnou hodnotu i u malých zahradních ploch, to je nemusí být vázáno pouze na velké vodní hladiny. Zrcadlové zahradní partie, které je možno vytvářet na klidných vodních plochách o zcela nepatrné hloubce, by tedy mohly velmi významně obohatit působnost mnoha našich zahrad.

Tvary a jejich využití v estetice zahrady

Pro utváření zahradního obrazu je vedle barev významné i použití tvarů, mezi něž řadíme bod, linii, plochu a těleso. Výtvarně na nás tyto tvary mohou působit jednak samy o sobě, jednak svými různými funkcemi a vztahy, v nichž se uplatní např. jejich poloha, směr, velikost apod.

Bod jako kompoziční prvek

Bod jako abstraktní útvar, jakož i tečka, jež je jeho symbolem, jsou esteticky více méně indiferentními útvary. Estetickým prvkem však již mohou být dva body, protože i když jsou zcela stejné, dělí je volný prostor a mohou proto být srovnávány. Toto srovnávání se však může týkat pouze jejich vzájemné polohy, která může být např. vodorovná, šikmá či svislá a nemůže se dotýkat tvaru. Teprve tehdy, když se ke dvěma bodům přidá bod třetí, můžeme usuzovat o vzdálenosti distancí, jejichž stejnost či nestejnost v nás může vyvolávat více či méně příjemné pocity. Jedná se o určitou analogii akustického rytmu, kde rovněž teprve tři zvuky tvoří dvě doby pro svoji distanci srovnatelné. Všechny tyto estetické hodnoty ovšem nezávisí na bodu jako tvaru, ale na jeho prostorových funkcích. Sestava bodů vytváří další tvary, jež se mohou stát estetickými prvky. Jsou to linie, plochy a tělesa. Estetika prostorového rozmístění bodů je v praktické zahradní kompozici velmi často aplikována při vytváření různých sestav prvků. Např. při rozmisťování soliterních rostlin, kamenů, zahradních doplňků a podobně.

Jednotlivý bod je výtvarně víceméně indiferentní. Estetičnost bodů se projevuje až u jejich většího počtu, kdy můžeme posuzovat vzájemnou polohu těchto prvků a porovnávat vhodnost či nevhodnost jejich vzdálenosti a polohy mezi sebou.

Linie jako kompoziční prvek

Linie mohou esteticky působit především svým nejjednodušším poměrem, kterým je nejkratší spojení krajních bodů linie - přímka. Její výtvarná hodnota spočívá především ve stejnosti a jednoduchosti směru. Tuto hodnotu přímky jako estetického prvku proto poznáme nejlépe všude tam, kde je tato její stejnost porušena, nebo v případě, kdy se musíme rozhodnout mezi přímkou nebo křivkou. Rovněž u křivek bývá nejvýše výtvarně hodnocena ta, v jejíž směrové změně je obsažen určitý řád. V tomto smyslu je významným lineárním prvkem kružnice jakožto linie, která se ve všech svých částech odchyluje stejně a kde právě tato stejnost odchylky je základem její estetické působnosti.

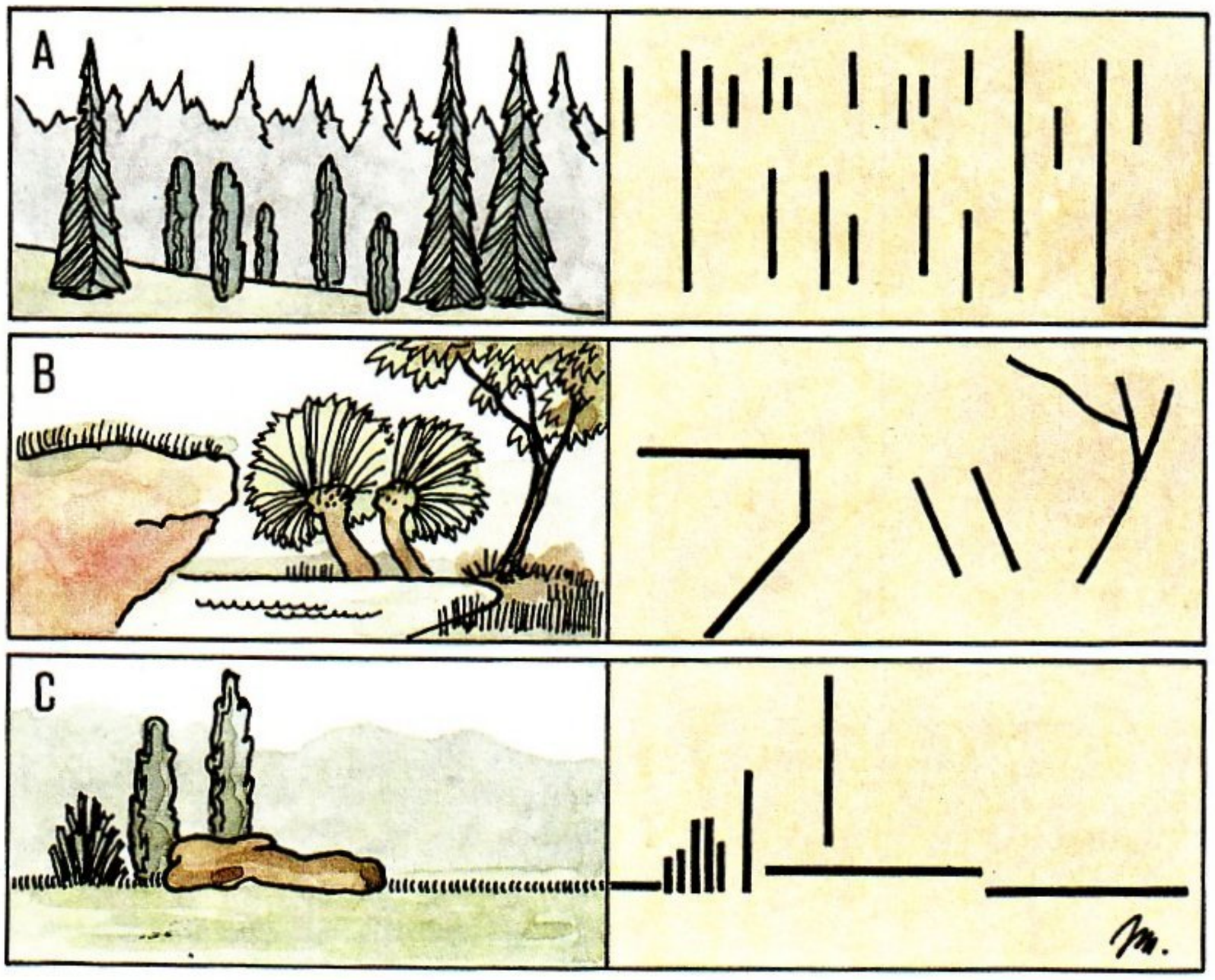
Linie mají při konkrétní tvorbě i při vnímání zahradní kompozice zcela zásadní význam. Pomocí nich si uvědomujeme tvary, velikost i rozmístění všech předmětů kolem nás, to je celkovou skladbu a stavbu obrazu. Naše optické vnímání prostoru můžeme tedy v tomto smyslu do jisté míry přirovnat k práci grafika, který pomocí čar přenáší své prostorové vidění na papír a vytváří tak obraz. O tom, jak na nás z výtvarného hlediska bude tento obraz působit, rozhodne tedy mimo jiné i kvalita a uspořádání linií. Pro estetické uspořádání zahradního obrazu je proto jejich poznání velmi důležité.

Podle uplatnění v kompozici můžeme linie rozdělit na osové, obrysové a perspektivní. Každý obraz obsahuje prakticky všechny tři typy těchto linií s tím, že některé z nich mají v konkrétním případě současně několikerý význam a poslání. S úlohou linií úzce souvisí i výtvarná působnost takzvaných bodů zvláštního zájmu, jejichž umístění v obraze má zcela zásadní kompoziční význam.

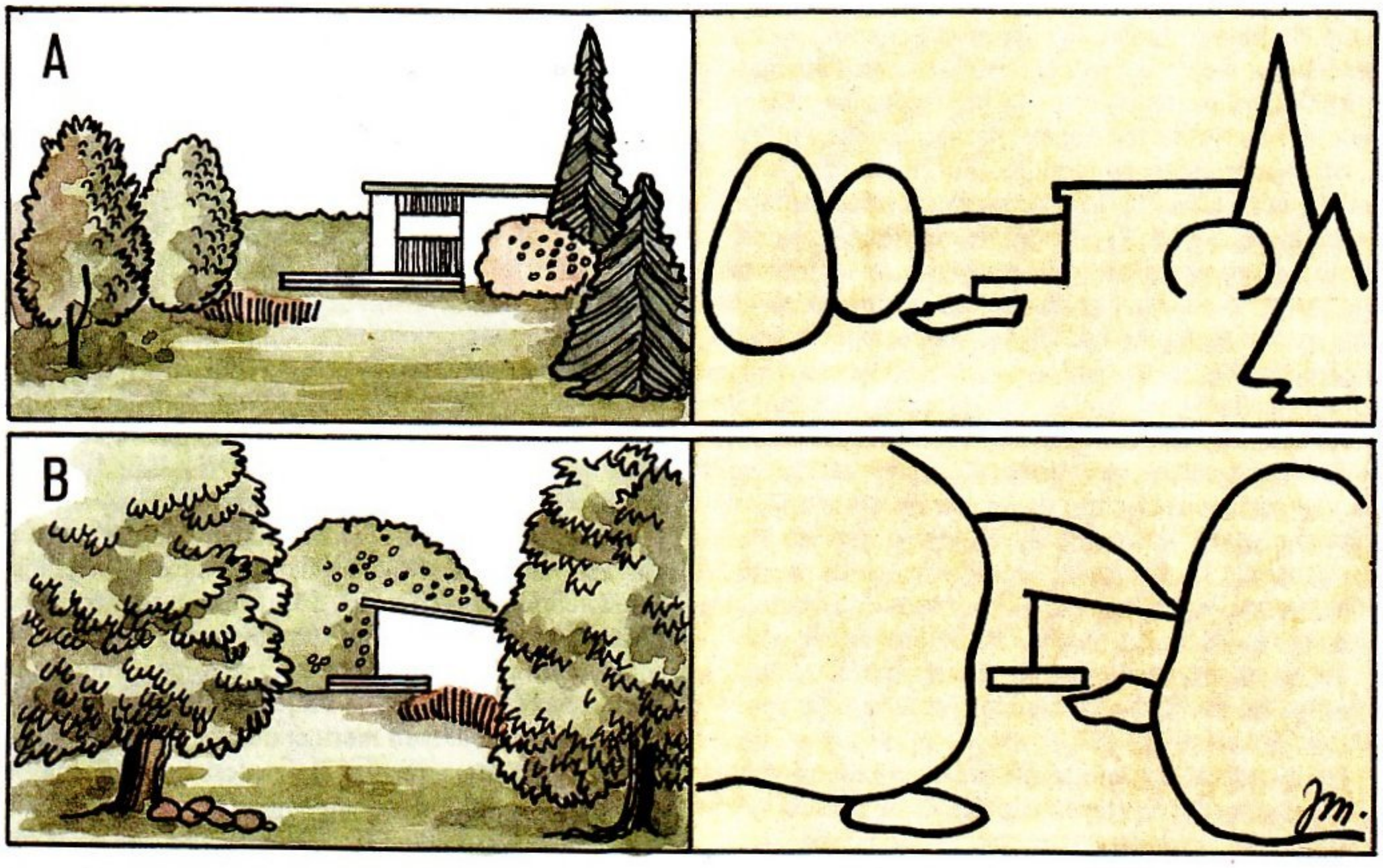
Osové linie jsou čáry, které ve viditelné či v pomyslné formě vedou středem toho kterého prostorového prvku. Informují nás proto především o poloze určitého tělesa v prostoru. Svislá osová linie dokládá vzpřímené postavení předmětu, její vychýlení z této polohy pak vyjadřuje stupeň naklonění prvku v obraze. Určitý systém v rozmístění osových linií je tedy velmi významným předpokladem pro vytvoření požadovaného stupně dynamiky obrazu. Obraz tvořený předměty s různícím se směrem osových linií může být plný pohybu a dramatičnosti, zatímco kompozice se stejným směrem všech osových linií bude charakteristická klidem a harmonií. Velmi účinný je v tomto směru určitý stupeň kontrastu polohy těchto linií v jednom obraze.

Obrysové linie jsou čáry určující velikost a tvar daného prostorového prvku. Na rozdíl od linií osových představují vždy konkrétní a nikoliv pouze pomyslnou hodnotu, takže jsou pro vnímání kvality obrazu zvláště důležité. Informují nás tedy o kuželovitých tvarech jehličnanů, o kulovitých či převislých formách korun opadavých listnáčů, charakterizují polštářovitě rozložené větve zakrslých jalovců nebo klečí a podobně. Sdružováním stejných nebo podobných tvarů vytváříme kompozice souladné, kdežto spojováním odlišných tvarů vzniká seskupení kontrastní. Velikost předmětů a jejich vzájemné prostorové vztahy jsou jedním ze základů měřítka obrazu. Využití obrysových linií, jež jsou u rostlinného materiálu velmi měnlivé a současně i značně bohaté, má při řešení krásných zahradních partií zcela mimořádnou důležitost. Tvorba zahradní scenérie je do značné míry uspořádáváním tvarů použitých prvků.

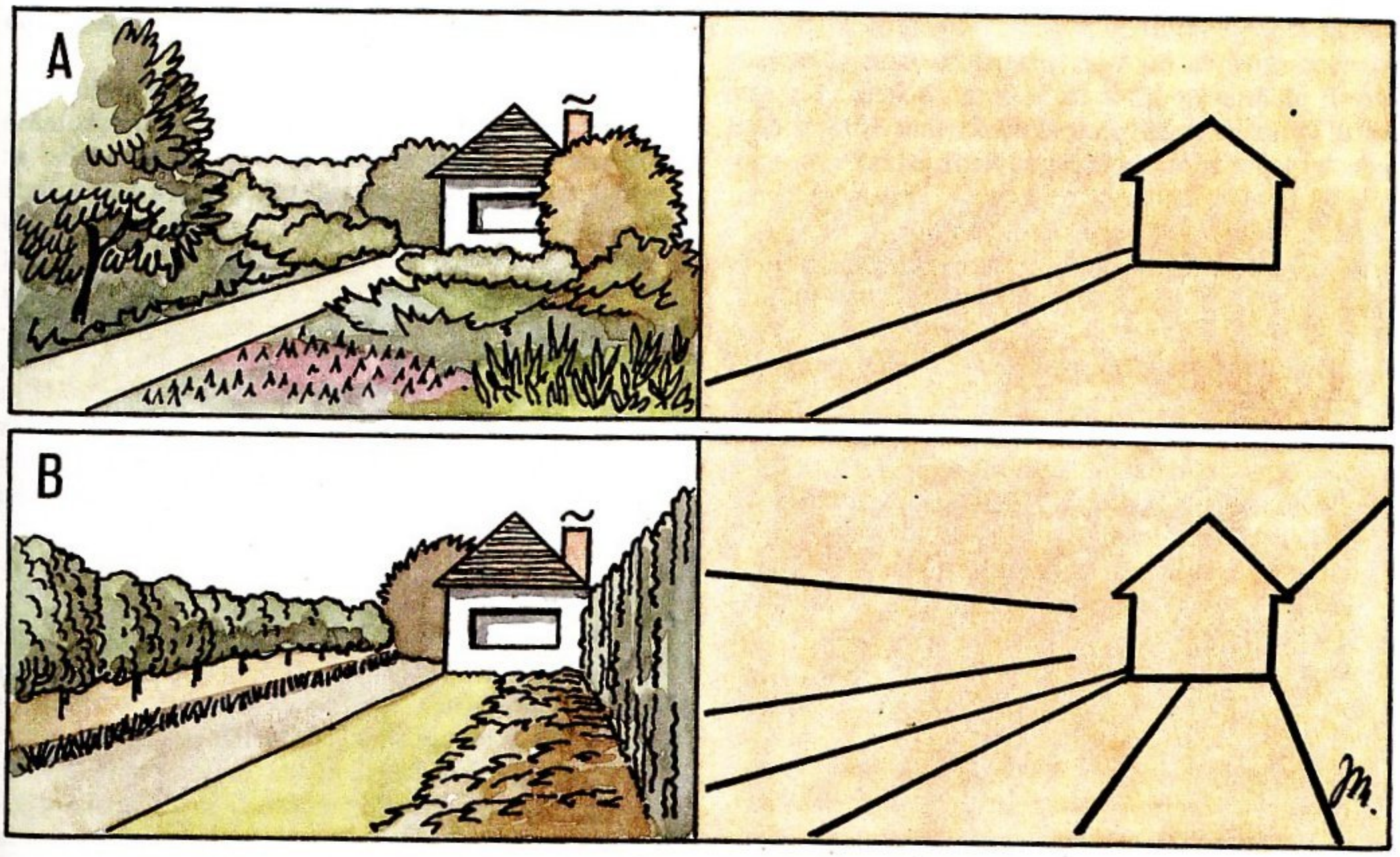
Perspektivní linie jsou čáry, které nás informují o hloubce obrazu a o vzájemném postavení daných prvků, tedy

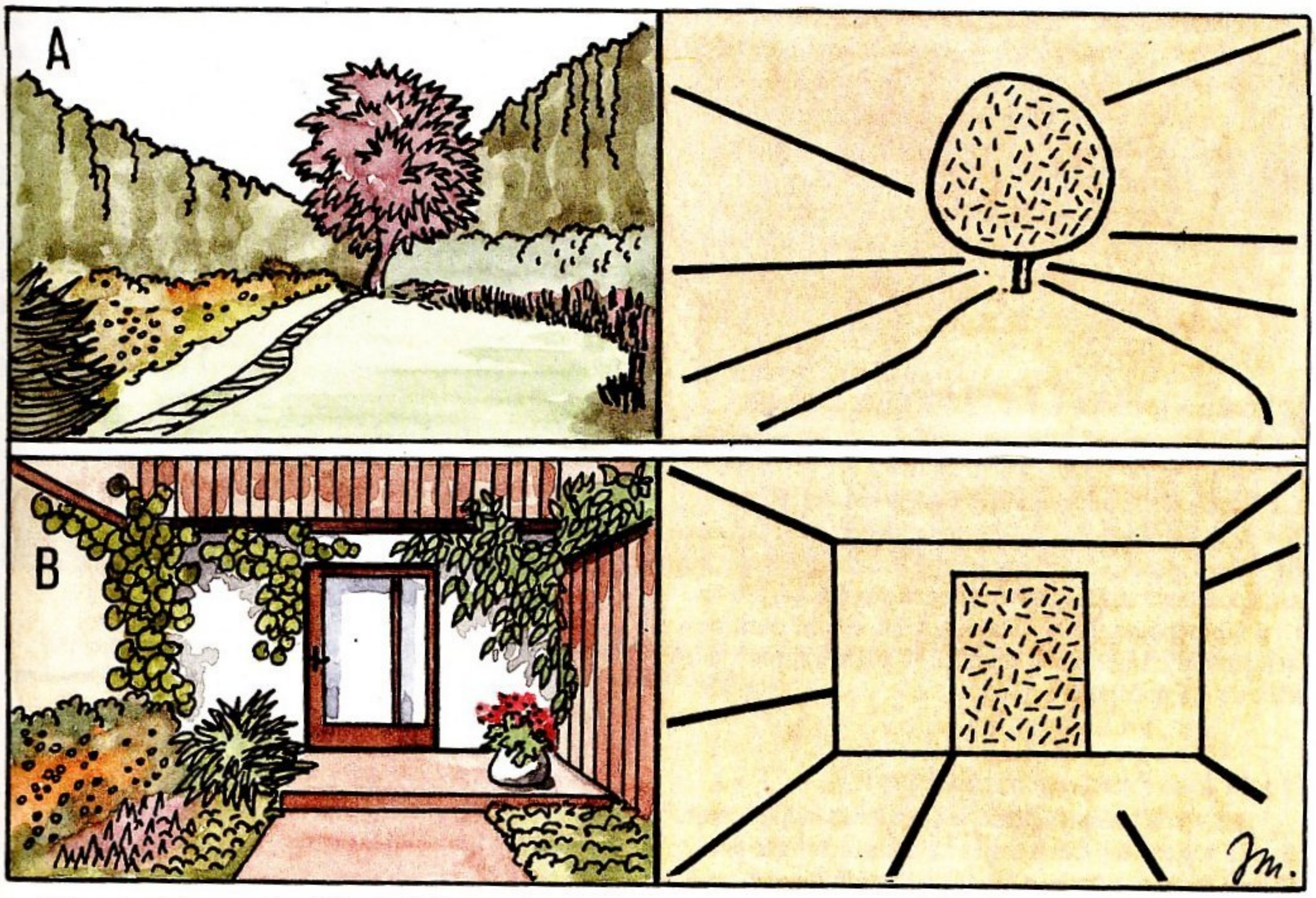
Osové linie v obraze určují nejen polohu prvků v prostoru, ale podílejí se i na celkové působnosti obrazu. A - stejný směr osových linií vytváří předpoklad pro obraz klidný a harmonický. B - Různorodý směr osových linií je základem pro pohyb a dramatičnost v obraze. C - Výrazně odlišná poloha těchto linií je předpokladem vzniku kontrastu.

Obrysové linie nás informují nejen o tvaru a velikosti jednotlivých prvků, ale i o prostorových vztazích a o měřítku v obraze. A - Analogické tvary a velikostně ne příliš rozdílné prvky vyjádřené v obraze obrysovými liniemi vytvářejí souladné měřítko kompozice. B - Obrysové linie velikostně výrazně odlišných prvků vytvářejí měřítko kontrastní.

Odlišný výtvarný výraz zahradní partie daný různým stupněm uplatnění perspektivních linií. A - Potlačení perspektivních linií, kde jedinou touto čarou je příchodová pěšina. B - Záměrné zmnožení perspektivních linií, které silně zvýrazňuje zejména hloubku daného prostoru.

Místa, v kterých se protíná větší počet linií, označujeme jako tzv. "body zvláštního zájmu". Nápadné prvky umístěné v těchto místech zvláště intenzívně vynikají, dávají kompozici smysl a jsou pomocí linií logicky spojeny s ostatními částmi obrazu. A - Zájmové vyvrcholení kompozice zajímavým stromem, B - zdůraznění vstupu do domu.

o celkovém prostorovém uspořádání kompozice. Sbíhavost vodorovných čar v perspektivním vnímání zahrady vytváří představy o jejích rozměrech a částečně i o jejím tvaru. Výtvarné využití perspektivních linií může spočívat jednak v jejich zdůraznění či potlačení, jednak v rozmnožení či v redukci jejich počtu a konečně i v záměrné úpravě jejich směru s cílem vytvoření určité prostorové iluze v obraze. Záměrná úprava perspektivních linií má tedy pro prostorové uspořádání zahrady zcela základní význam.

Jednotlivé linie v obraze bychom neměli posuzovat staticky a izolovaně, ale vždy ve vzájemné dynamice a souvislosti. V každém obraze je důležitý jejich vzájemný vztah a celkové uspořádání. Z tohoto hlediska je důležité posoudit význam tzv. bodů zvláštního zájmu v kompozici.

Body zvláštního zájmu nazýváme ta místa kompozice, v nichž se při optickém pozorování obrazu sbíhá větší počet linií. Zvýšený zájem pozorovatele o tyto části obrazu se dá vysvětlit tím, že jeho zájem, tedy i zrakový vjem probíhá po jednotlivých čarách a soustřeďuje se v jejich průsečících, tedy v bodech zvláštního zájmu. Zájmová přitažlivost těchto bodů vytváří předpoklad pro jejich náročnější úpravu a zvýraznění v obraze. Zájmově přitažlivé zahradní prvky, např. plastiky, tvarově či barevně výrazná seskupení rostlin a podobně patří proto především do těchto míst. Velmi často však budeme při umisťování nápadných jednotlivostí v zahradním prostředí postupovat obráceně, to je k již existujícímu nápadnému prvku, např. k altánu či ke krásnému stromu apod., teprve dodatečně situujeme sbíhající se linie a tak druhotně bod zvláštního zájmu dotvoříme. Při zcela novém zakládání zahrady můžeme tyto body zvláštního zájmu a na ně navazující linie plánovat souběžně, čímž vzniká možnost vytvářet dokonalou estetickou souhru zahradních prvků se zaměřením zájmů diváka k nim. Význam linií v obraze však není dán pouze vytvářením bodů zvláštního zájmu. Jejich vhodným uspořádáním dojde i ke spojení těchto nápadných a zajímavých prvků s ostatními částmi obrazu, to je vytvoří se předpoklad pro jejich začlenění do kontextu zahradní kompozice jako celku.

Velmi častým případem vzniku bodů zvláštního zájmu v podmínkách našich zahrad jsou místa zakončení zahradních pěšin. Každá cesta totiž vždy vytváří nejméně dvě okrajové linie, na něž pak velmi často navazují i další linie souběžných záhonů nebo jiných výsadeb. Vzniká tak situace, že na konci nebo v průsečíku těchto linií očekáváme nějakou zajímavost. Cesta zakončená nápadným doplňkem tak velmi podstatně získává na své výtvarné působnosti, přestává být pouhou komunikací a stává se sama o sobě okrasnou částí zahrady. Intenzita estetického využití zahrady jako celku se tak podstatně zvyšuje.

Plochy jako kompoziční prvek

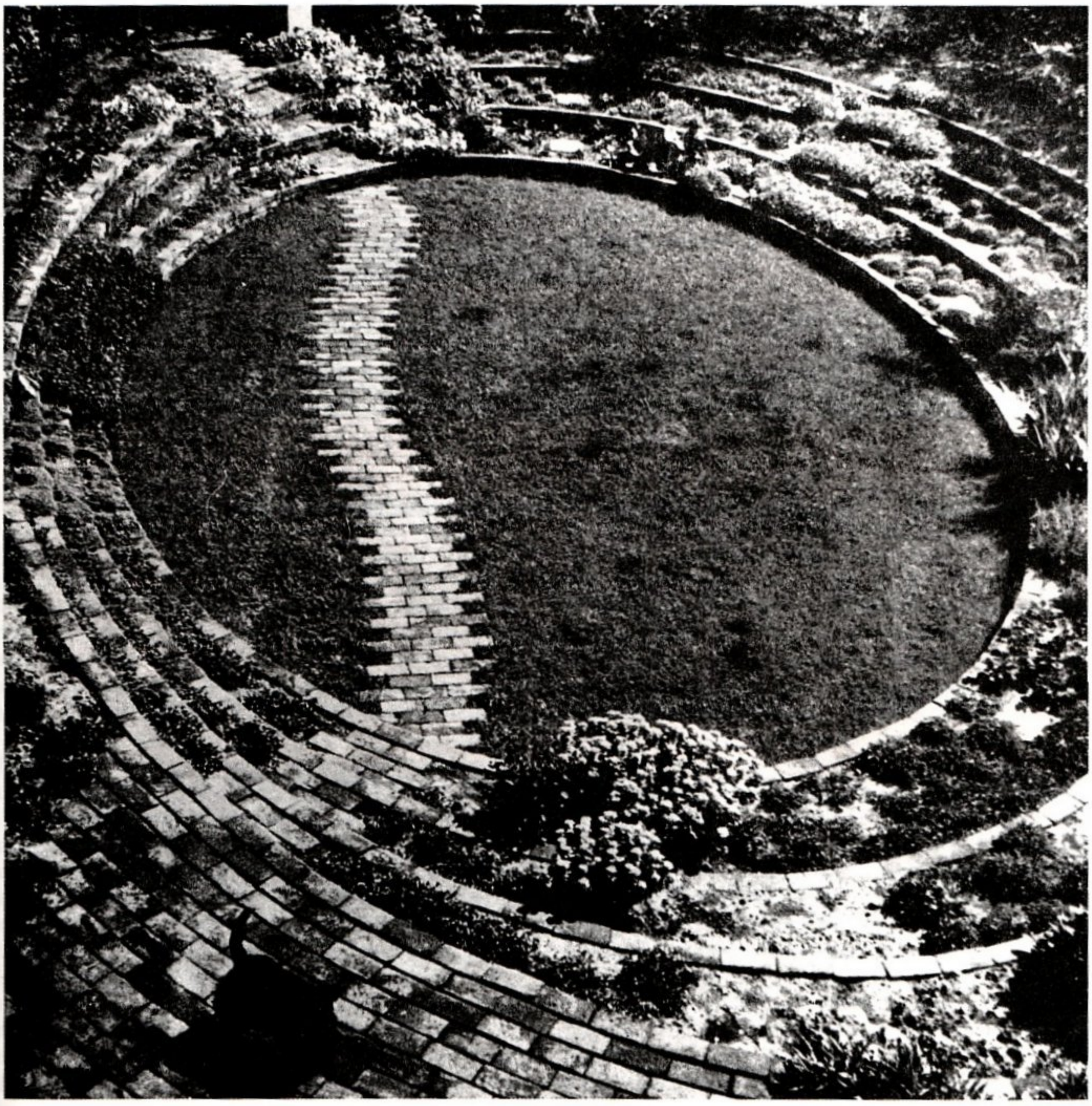
Plochy jsou liniemi v ploše, jež předpokládají prostor. Rovněž zde existují dva hlavní a základní estetické prvky, jež jsou analogií přímky a kružnice. Je to rovina, která je působivá zejména tím, že je ve všech svých částech stejná, a dále koule, výtvarně působící stejnoměrností svého zakřivení. Tak jako u přímky a kružnice pociťujeme i u roviny a koule určité nelogické odchylky od tohoto jejich vnitřního řádu většinou vždy jako výtvarnou závadu.

V praktické zahradní kompozici by proto určitá plocha, která má být rovinou, měla být rovinou skutečně dokonalou. Tak tomu může být např. v pravidelně až geometricky řešené části zahrady nebo naopak při vytváření kontrastu rovných a nerovných ploch a podobně. Pokud se bude jednat o plochu záměrně nerovnou, měla by mít tato její nerovnost rovněž určitou logičnost. Ta může spočívat např. v tom, že vytvořené nerovnosti budou vyjadřovat určité přírodní zákonitosti - např. přirozený, vodní erozí vzniklý svah či údolní lokalitu atd. Jindy může tento záměr v nerovnosti plochy spočívat v prostorovém "vyvažování" zahradních prvků, to je ve vytvoření záměrné vyvýšeniny či naopak terenní prolákliny jako určité zájmové protiváhy k některému zahradnímu prvku apod.

Tělesa jako kompoziční prvky

Uzavřené plochy vytváří v prostoru tělesa, podobně jako linie vytvářejí plochy. Rovněž u těles je výtvarným přínosem především pravidelnost plochy. Odtud tedy mimořádná obliba a estetická použitelnost koule, eventuálně dalších, určitou pravidelností a řádem daných těles.

V praktické zahradní kompozici nebude většinou používání víceméně pravidelných těles typické, protože zde budou téměř vždy mít převahu volné přírodní habitusy květin, keřů a stromů. Určitou výjimku zde mohou opět tvořit stříháním tvarované dřeviny jako součást geometricky pojatých zahradních partií nebo jako kontrastní geometrické prvky v přírodně pojatých zahradách. Tvar jakéhokoliv kompozičního prvku vyniká nejlépe při jeho soliterním uplatnění. U rostlin, které jsou částečně tvarově proměnlivé i v rámci jednoho taxonu, je významné jejich opakování, při kterém mnohem lépe pochopíme nejen jejich typickou tvarovost, ale i tvarový kompoziční záměr. (Např. skupina malebných borovic, kde každá z nich je poněkud jiná a přesto určitými rysy podobná jedna druhé.) Jestliže např. u dřevin dojde k vzájemnému spojení jednotlivých rostlin, zaniká tvarovost individuální a uplatňuje se tvarovost skupiny jako celku. Je na nás, kterému typu tvarovosti dáme v určité konkrétní situaci přednost.

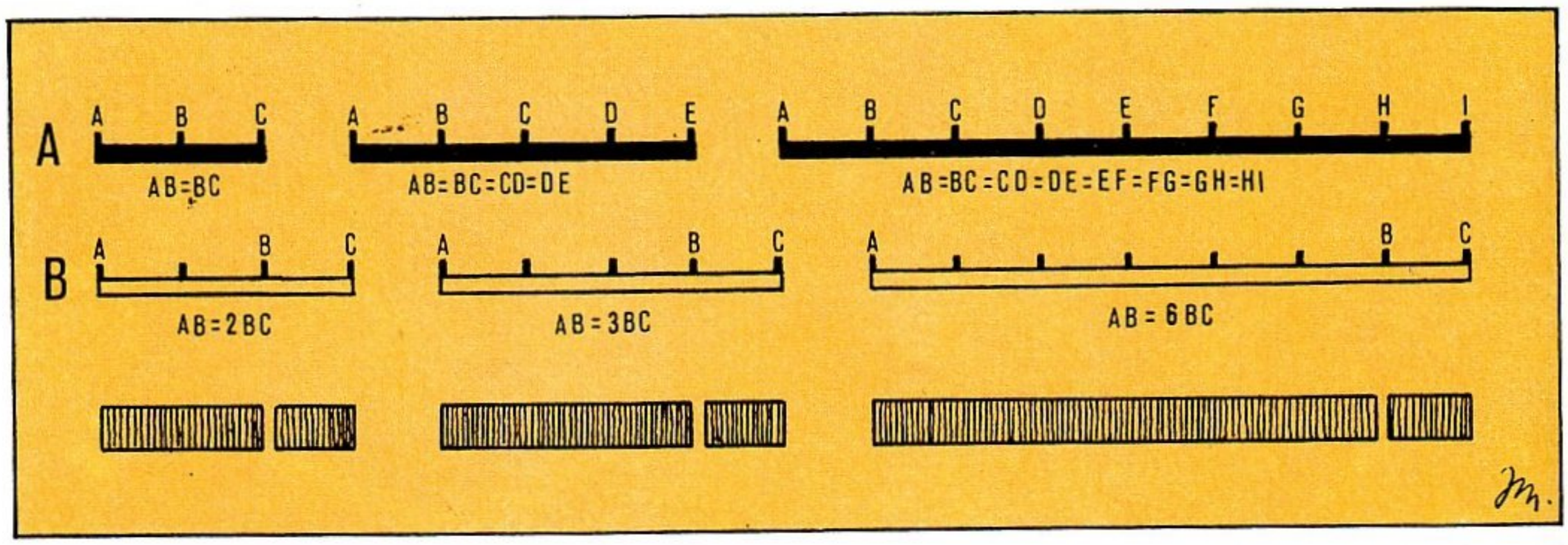

Krása roviny spočívá v její dokonalosti a jednoznačnosti, právě tak jako krása kružnice, elipsy či koule ve stejnosti a pravidelnosti jejího zakřivení. Úchylka od této pravidelnosti je nejčastěji spojena s pocitem nelibosti.

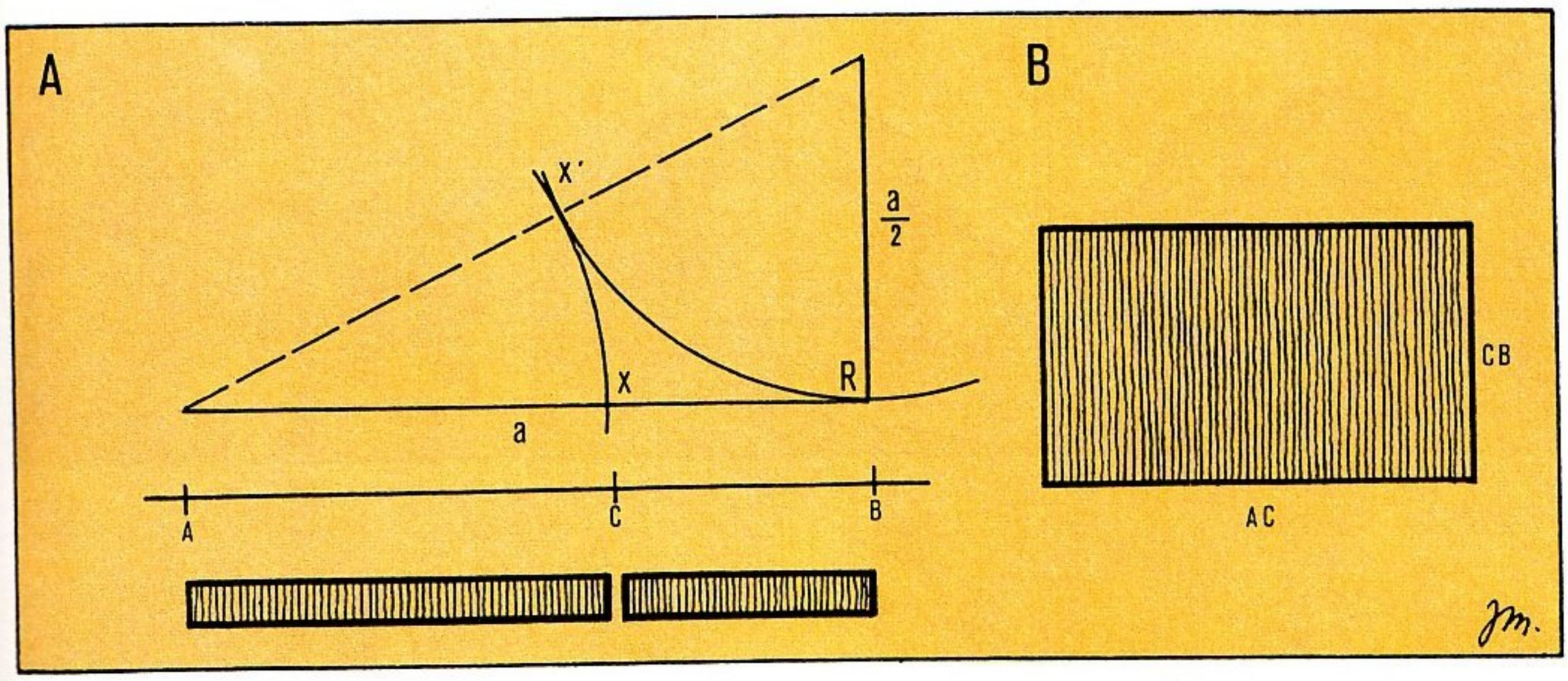
Proporcionalita a měřítko zahradního prostoru

Poměry, které u tvarů vnímáme, jsou buď stejné nebo nestejné. Z této stejnosti či nestejnosti pak vyplývá i jejich výtvarná působnost, respektive proporcionalita. V prostorové zahradní kompozici tato proporcionalita vyplývá z výšky, šířky a délky prvků, jakož i z určitých dalších vztahů mezi nimi. Výtvarná působnost proporcionality je dána především tím, že i malá změna ve vzájemném poměru použitých prvků může měnit charakter kompozice. Porušením proporčního systému můžeme určitý prvek zdůraznit, přílišnou rozmanitostí proporcí pak může dojít k vytvoření chaosu a nepřehlednosti. Stejnost jako estetický prvek bývá z hlediska divákova vnímání jednodušší a pochopitelnější. Její nevýhodou je však skutečnost, že příliš velké množství "stejnosti" v kompozici vyvolává nežádoucí jednotvárnost a fádnost. Z těchto důvodů je proto velmi aktuální tvarová nestejnost.

U estetické hodnoty nestejných rozměrů dáváme nejčastěji přednost takovému dělení, při kterém rozeznáváme určitou pravidelnost, kterou vnímáme pomocí jednotky, jež se nám stává měřítkem. Pozorujeme-li např. plochu či linii pravidelně dělenou v poměru 1 : 2, uspokojuje nás to, protože můžeme určit poměr jedné části ke druhé měřítkem, které nám zde dává ještě zrak. Vzniká tak estetický princip proporcionality. Jejím nejznámějším typem je tzv. "zlatý řez", který sehrával v minulosti významnou úlohu v celém estetickém nazírání na proporcionalitu rozměrů.

Estetika členění linií a ploch. A - Stejnost členění linií či ploch jako estetický záměr je z hlediska vnímání a pochopení jednodušší, avšak její přílišnost působí jednotvárně. B - Nestejnost členění je působivější, jestliže se v ní projevuje určitá pravidelnost, kterou vnímáme pomocí měřítka (v našem případě vzdálenost BC). Při dalším členění např. 1:3, 1:6 atd. se naše schopnost vnímání této proporčnosti zeslabuje (ztrácíme schopnost správně odhadovat, kolikrát je vzdálenost BC obsažena ve vzdálenosti AB).

Estetika členění linií a ploch pomocí tzv. zlatého řezu. A - Zlatý řez - rozdělení úsečky na dvě části tak, že poměr menší části k větší části je týž, jako poměr větší části k celé úsečce. B - Poměr vytvořený zlatým řezem na úsečce, znázorněný v ploše.

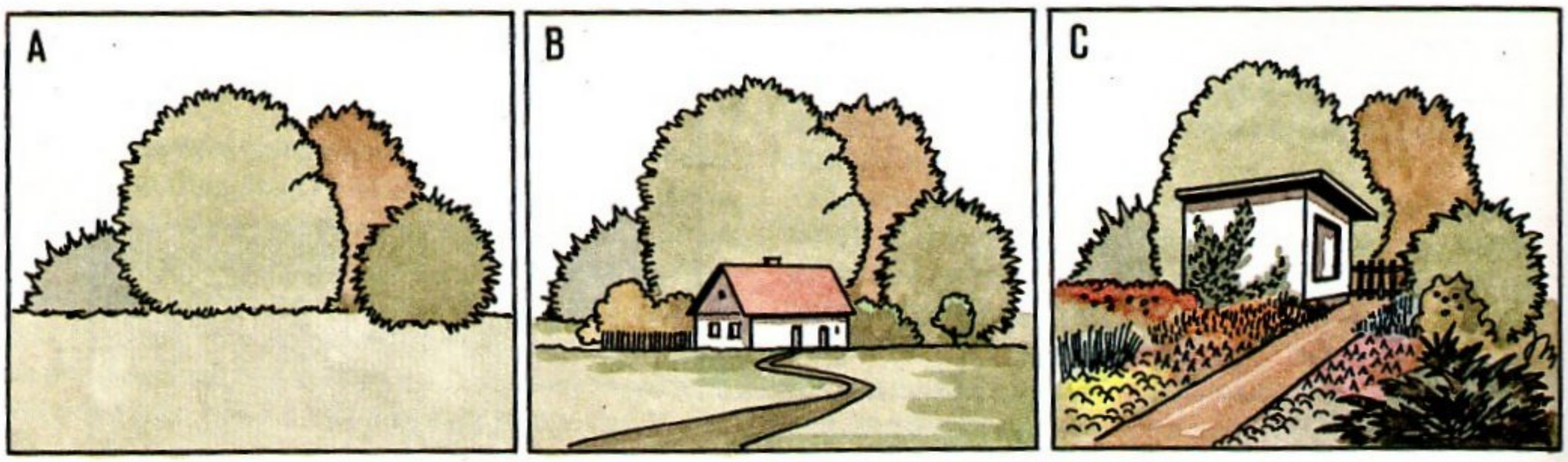
Pravidlo zlatého řezu lze definovat: Celek se má ke své větší části jako se má větší část ke své menší části. Jestliže je *ab* celek (linie nebo plochy) a z něho pak *ac* část větší a *cb* část menší, můžeme poměr - proporcionalitu zlatého řezu vyjádřit úměrou $ab : ac = ac : cb$. Zdůvodnění obliby této proporcionality vyjádřené uvedenou úměrou můžeme spatřovat ve skutečnosti, že tak jako se nám líbí dva stejné rozměry, tak se nám líbí i dva stejné poměry těchto rozměrů.

S proporcionalitou a velikostí prvků úzce souvisí měřítko kompozice, které se esteticky uplatňuje či projevuje ve dvojím smyslu.

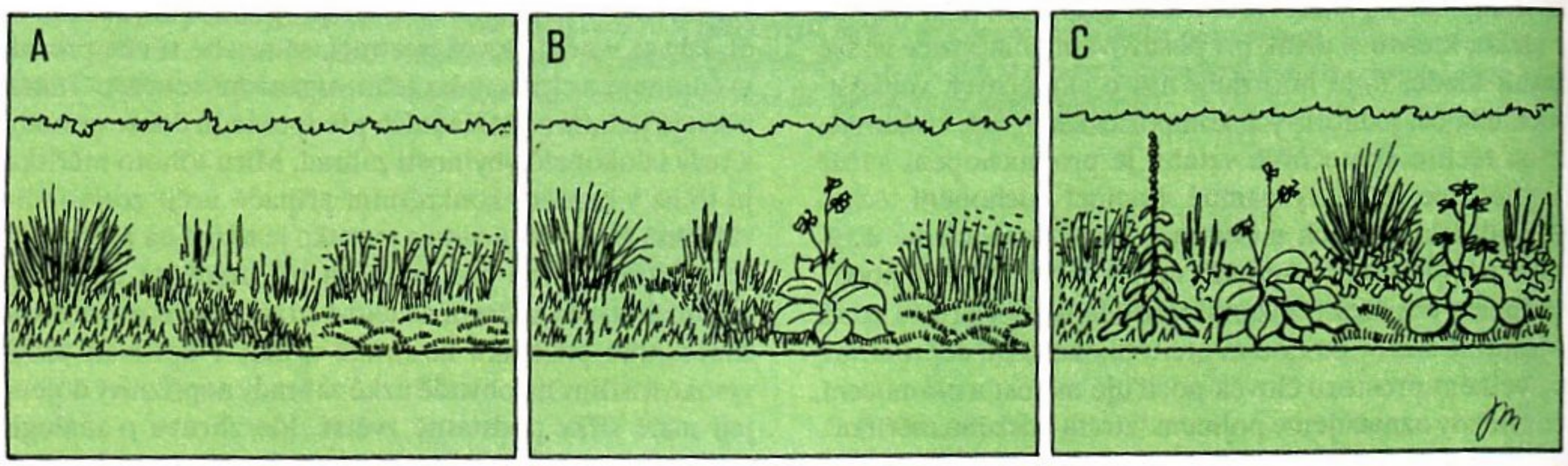
Skutečné, čili absolutní měřítko je možné definovat měřicky, lze jej stanovit měřidly. Odpovídá nám tedy na otázku, kterou si divák při posuzování kompozice ve své mysli klade, to je informuje nás o skutečných velikostních údajích jednotlivých kompozičních prvků. Uvědomění si těchto skutečných vztahů je pro pochopení každé kompozice velmi významné. Pomocí pochopení těchto základních reálných měřických údajů posuzujeme účelnost uspořádání - např. šíři cest, velikost laviček apod., chápeme věk dřevin a charakterističnost jejich růstu apod. Mohutné stavby mohou za určitých okolností deprimovat, ve velkém prostoru člověk pociťuje malost a osamocení, což někdy označujeme pojmem "ztráta lidského měřítka".

Protože není reálné, aby jednotlivé prvky v kompozici byly označeny mírami, respektive aby si je divák sám takzvaně přeměřoval, je nutné toto jeho chápání prostoru vhodným způsobem umožnit. Děje se tomu tak, že do každé kompozice vkládáme prvek obecně známé velikosti, jehož optickým porovnáním s ostatními prvky, u nichž je skutečná velikost nejasná, docházíme k reálnému prostorovému soudu. Tento prvek se tak stává optickým měřítkem dané kompozice. Na zahradě jím může být např. pohled na rodinný domek či na jeho část, lavička, pergola, respektive i postava člověka, pohybujícího se v tomto vnímaném obraze. V malém zahradním detailu pak může být toto měřítko dáno velikostí listu známé rostliny, povrchovou strukturou některých hmot apod. Měřítka se dá někdy vhodně využít i k vytvoření určité prostorové iluze. Je to např. úmyslně zmenšená lavička pod stromem, jehož velikost chceme dojmově zvětšit na základě srovnání těchto dvou předmětů a podobně. Toto vzájemné porovnávání jednotlivých prvků v kompozici označujeme jako ***měřítko optické, či relativní nebo zdánlivé.***

Proporcionalita a měřítko mají zcela zásadní a nezastupitelný význam při utváření kompozice. Chybné proporce a měřítko lze jen velmi obtížně zmírnit např. barevností, tvarovostí apod. Pod často užívaným pojmem "lidské měřítko" rozumíme takovou proporcionalitu prostředí, kdy se v něm člověk neztrácí, sám sebe si zde přesně uvědomuje a cítí se jako jeho organická součást. Tento pocit je jedním ze základních předpokladů dobré pohody a tedy i dokonalé obytnosti zahrad. Míru tohoto měřítka je třeba v každém konkrétním případě určit zcela individuálně. Proporcionalitu a měřítko je nutné na zahradách respektovat mimo jiné zejména při určování výšky zahradních staveb a dřevin na jedné straně a velikosti a tvaru zahradního pozemku na straně druhé. Například příliš vysoké rostliny na obvodě úzké zahrady nepříznivý dojem její malé šířky podstatně zvětší. Jde zhruba o analogii toho, kdy např. stejně široká a dlouhá chodba při různé výšce stropů, oken a sloupoví se nám v jednom případě může zdát úzká, v jiném dostatečně široká. Rozměrnější vysoké dřeviny by se proto měly v prostoru úzkých zahrad používat obezřetně, pouze jako určitý doplněk nebo potřebný kontrast - např. při možnosti vzdálenějšího pohledu, při zakončení vyhlídky apod. Měřítko zahradního prostoru má svou časovou dynamiku. Těsně po založení má zahrada zcela jiné měřítko dané mladými rostlinami než v pozdější době, kdy zejména stromy dorostou do svých cílových rozměrů.

Význam měřítka v kompozici. Prostor, jeho přesné proporce a měřítko, si uvědomujeme nejčastěji až na základě vzájemného srovnání kompozičních prvků. A - Těžko určitelná velikost porostu, způsobená tím, že v obraze není žádný prvek obecně známé velikosti. B - Měřítky v obraze jsou chalupa a polní cesta. Jejich velikostním srovnáním s okolím zjišťujeme, že se jedná o rozsáhlý krajinný prostor s vysokými stromy. C - Měřítky v obraze jsou chata, pěšina a květinové záhony. Jejich velikostním srovnáním s okolím zjišťujeme, že se jedná o zahradní detail, v jehož pozadí je skupina keřů a malých stromů.

Proporcionalita prvků v kompozici je obecně platným, velmi důležitým estetickým pojmem. A - Květinový záhon, jehož proporcionalita a tudíž i estetická působnost je založena na stejnosti, respektive podobnosti použitých prvků - drobná textura a tvar listů i květů. B - Porušení daného proporčního systému jiným typem rostliny - velký list, jiný typ květu atd. (současně však vzniká kontrast, který dává této jedné, mimořádné rostlině vyniknout). C - Přílišná proporční rozmanitost použitých druhů rostlin působí estetický chaos.

Prostředí, v němž se člověk neztrácí a má pocit, že je jeho organickou součástí, označujeme jako proporcionalitu s "lidským měřítkem". Toto měřítko je základní hodnotou každé obytné zahrady.

Formy řádu v zahradní kompozici

Formy řádu se v kompozici projevují určitým uspořádáním použitých prvků, tedy linií, ploch, těles, ale i barev, světla a stínu, textur a podobně. Tento jistý pořádek nebo systém v organizaci prostoru působí z hlediska dojmu jako jednotící princip nebo pojítko všech prvků. Různé formy řádu, jako jedny z metod vlastního utváření kompozic, jsou tedy pro konkrétní navrhování esteticky působivých zahradních partií velmi důležité. Řád je důležitou výtvarnou formou u kompozic přírodního i víceméně pravidelného typu. V pravidelných zahradních úpravách je však snadněji aplikovatelný i pochopitelný. Kompoziční řád se projevuje zejména ve formě opakování, následnosti, rytmičnosti a rovnováhy.

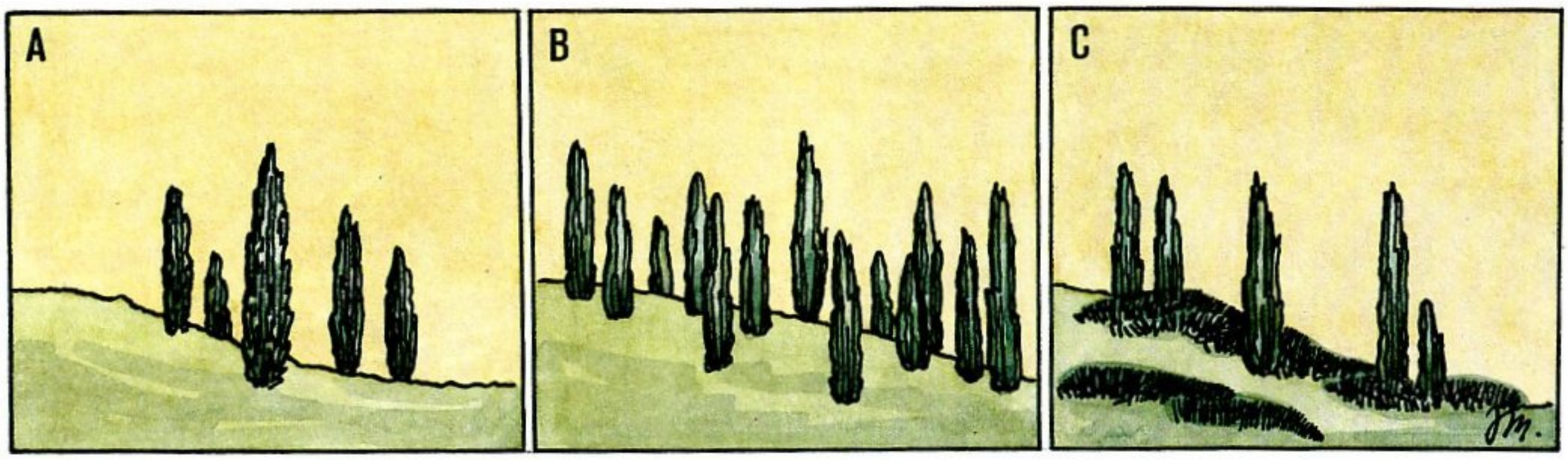
Opakování jako forma řádu

Opakování spočívá v neměnnosti použitých prvků, popřípadě jejich vztahů. Opakovaným prvkem v zahradní kompozici může být např. barva, stín, tvar, stejný druh rostliny, opakovaným vztahem pak např. vzdálenost mezi pvky a podobně. Prostor, v němž se tento prvek nebo vztah opakuje, působí jednotně, jako kompozice. Jednoduchost pochopení a výraznost této formy řádu je však také příčinou toho, že si divák velmi rychle uvědomí každou sebemenší velikostní odchylku. Proto při použití této formy řádu je třeba otázku stejnosti maximálně respektovat. Například sjednocovací, tedy kompoziční funkce trávníku je v podstatě dána opakováním zelené barvy a stejné textury travnaté plochy. Porušení tohoto principu, např. změnu v odstínu zelené barvy nebo narušení textury dobře udržovaného a nízce sekaného trávníku širokolistými bylinami, pocit'ujeme v tomto případě jako nepříjemný jev.

Opakování v kompozici má svou míru. Po určité době, která se u různých zúčastněných prvků a vztahů liší, přestává divák tento princip vnímat a opakování přechází v pocit harmonie, což je rovněž jeden z cílů umělecké tvorby. Pokračuje-li však opakování nad tuto míru, přerůstá pocit harmonie v nezájem, únavu a jednotvárnost, čili je výtvarně nevhodné. Důležitou zásadou pro správné použití principu opakování je tedy odhadnout jeho únosnou míru pro každou danou kompozici a zároveň i určit podíl přípustné rozmanitosti. Například dodržováním stejného typu zahradního altánu na celé ploše zahrádkové osady se sjednotí její prostor jako celek, vznikne kompozice pohledu na zahrádkovou osadu. Je-li však osada příliš rozsáhlá, hrozí nebezpečí vzniku jednotvárnosti a je prospěšné připustit do systému opakování určitou změnu. Tato změna však nesmí být tak veliká, aby dojmově překryla působnost opakování. Může to být např. pouze změna rozestupu mezi altány, změna v barvě jejich fasád apod.

Opakování jako estetická kategorie je v naší krajině velmi časté. Je podstatnou součástí tzv. "svérázu krajiny", který je z výtvarného hlediska vlastně opakováním určitých přírodních prvků v širším území. Například svéráz lužní krajiny je mimo jiné dán opakováním luk, slepých ramen řek a potoků a zejména pak i seskupení typických druhů dřevin - dubů, vrb, střemch, olší, topolů aj., jakož i charakteristického bylinného patra. Svéráz některých jihočeských území je dotvářen opakováním lesklých rybničních náhrdelníků, jednotně působivou bílou barvou venkovských stavení apod. Navrhování zahrad v tzv. "krajinném rázu", např. zahrada jako vřesoviště, horská louka, lužní háj apod., je tedy vlastně vrovněž určitým opakováním - opakuje se zde vybraný sortiment určitých rostlin a ostatních přírodních prvků.

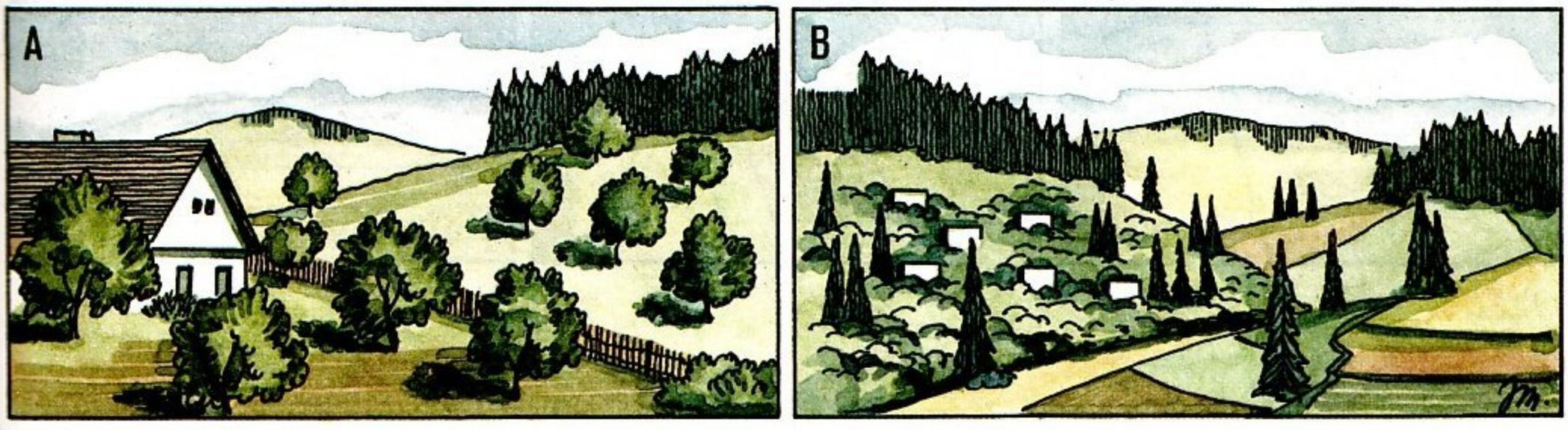
Jednou z nejvýznamnějších estetických aplikací principu opakování je jeho použití při tzv. začleňování staveb nebo zahrad do rámce okolní krajiny. Jestliže se totiž

Opakování jako metoda utváření zahradní kompozice. A - Opakováním stejného prvku (jalovce) je vytvořena kompozice. B - Příliš rozsáhlým opakováním vzniká nežádoucí jednotvárnost, která způsobuje, že zájem diváka o tuto scenérii klesá. C - Větší míra opakování (sloupovité jalovce) přestává být jednotvárnou tehdy, je-li spojena s vhodnou mírou rozmanitosti (poléhavé jalovce).

Opakování je jedním ze základních principů utváření tzv. "rázu krajiny". V daném případě jsou opakujícím se prvkem žulové balvany, skupiny borovic a doprovázející je bylinné patro.

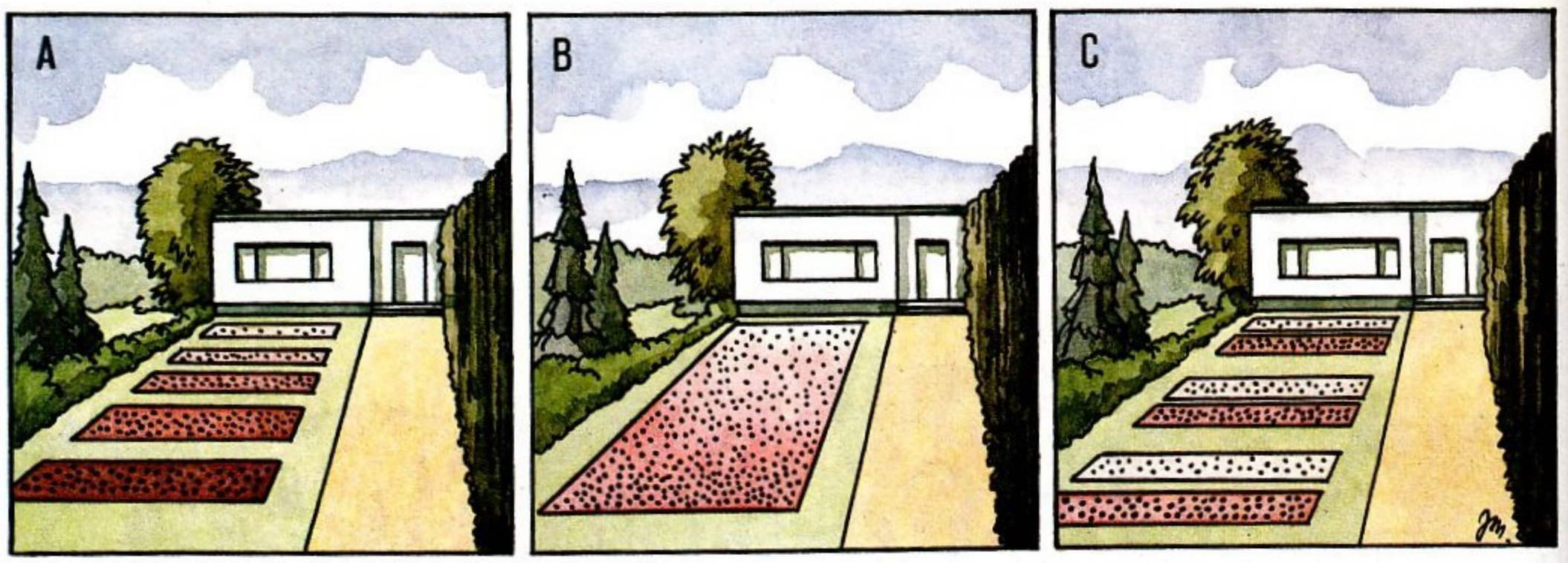
Opakováním stejného prvku nebo vztahu ve dvou odlišných prostředích se obě tato prostředí zájmově sjednocují a vzniká jednotná kompozice daného území jako celku. A - Zájmové spojení zahrady a jejího krajinného prostředí opakováním stejného prvku - v daném případě ovocného stromu. B - Začlenění zahrádkové osady do širšího krajinného rámce formou prolnutí výrazného tvaru dřeviny do osadního prostoru. V daném případě je tímto výrazným tvarem smrk jako nejcharakterističtější prvek okolní krajiny.

v prostoru naší zahrady budou opakovat tytéž druhy rostlin jako v okolním území, oba tyto prostory z hlediska zájmů diváka splynou v jednu širší krajinnou kompozici, čili zahrada se stane součástí krajiny a naopak. Příkladné spojení mnohých našich vesnic s okolní krajinou je dáno mimo jiné velmi často právě tímto principem. Zeleň topolů, vrb, střemch a olší, doprovázející potok ve volné krajině, prolíná podél jeho toku i obcí, která je pak při pohledu z krajiny jakoby navlečena na zelené šňůře - krajina volně prolíná obcí. Opakující se a celou obec sjednocující bohatá zeleň ovocných zahrad pokračuje ovocnými alejemi dále do krajiny a vytváří tak širší krajinné souvislosti atd. Těchto i jiných krásných vzorů, které se na mnoha místech zachovaly, bychom si proto měli více všímat a snažit se novými formami o jejich vhodnou aplikaci v dnešních podmínkách.

Následnost jako forma řádu

Následnost čili sekvence je v podstatě opakování, při němž se mění některá vlastnost či hodnota opakovaného prvku. Nejedná se tedy o opakování úplné. Typickým rysem následnosti je, že tato změna probíhá vždy v určitém směru. Změna vlastností či hodnot u jednotlivých opakovaných prvků není tedy proto nahodilá, je směřována, má vzestupnou či sestupnou gradaci. Kompozice tvořená pomocí následnosti má proto v sobě určitý pohyb a dynamiku, která zaměřuje náš zájem právě na tyto změny. S ohledem na tuto dynamičnost je zvláště vhodné využít následnosti pro řešení takových kompozic, u kterých záměrně chceme vést zájem diváka určitým směrem. Tato situace nastává prakticky vždy při řešení popředí dominanty, to je v prostoru před prvkem, který chceme zdůraznit. Měnit se zde může barva, tvar, rozestup, výška a celá řada dalších vlastností použitých prvků. Aby se následnost nestala v důsledku změn chaosem a zůstala jednotícím principem, nesmí být změna u opakovaných prvků přílišná, to je nesmí svou výrazností převýšit působnost vlastního opakování.

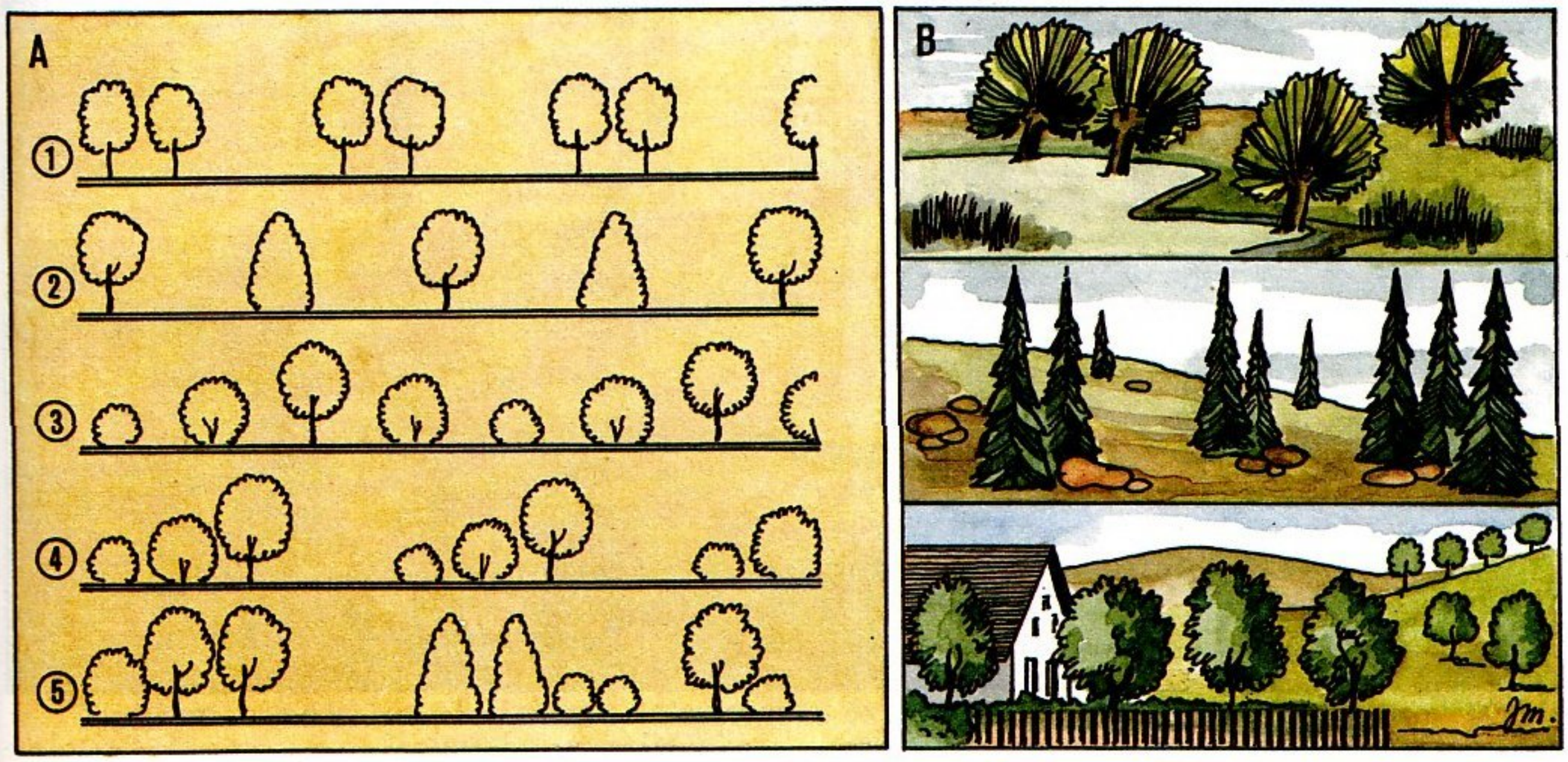
Protože podstatnou vlastností následnosti je výše uvedená změna ve vlastnostech použitých prvků, není při jejím použití tak aktuální nebezpečí vzniku jednotvárnosti jako u prostého opakování. Následnost je proto možné použít v mnohem širších měřítcích než opakování. Následnost podobně jako opakování je velmi charakteristická pro vnímání přírody člověkem. Příkladem takové velkoplošné, postupné následnosti je např. pozvolně se do modra měnící barevnost vzdalujících se lesů a kopců. Tvarová rozmanitost je v tomto případě sjednocena určitým řádem v barevnosti.

Utváření květinových záhonů pomocí různých typů následnosti. V daném případě dochází ke změně opakovaného předmětu ve směru k dominantě, to je k zahradnímu altánu. A - Následnost postupná. Opakuje se stejnost tvaru a rozestupu záhonů i druh květin. Mění se postupně pouze barva květin. B - Následnost souvislá. Opakuje se stejný druh květin. Mění se plynule, tedy souvisle a nepřerušovaně pouze jejich barva. C - Následnost rytmická. Opakují se dvojice stejných záhonů, které jsou osázeny dvěma barevně odlišnými druhy květin. Rytmicky zde působí jednak řazení záhonů - střídání velkých a malých proluk, jednak opakující se kombinace vždy dvou barev květin.

Rytmus jako forma řádu

Podstatou tzv. rytmického uspořádání prvků v kompozici je střídání podobných nebo rozličných prvků či principů, a to opět nikoliv nahodile, ale podle rytmického řádu. Opakovat se mohou jako v předchozích případech jednotlivé prvky, některé jejich vlastnosti nebo vztahy. Rytmus lze vyjádřit graficky nebo matematicky, např. AAAA, AAA AAA, ABABAB, AABAA atd. Může být pravidelný, nepravidelný i stupňovaný a projevuje se v řadě, v prostoru i v ploše. Na rozdíl od prostého opakování a následnosti je pro rytmickou kompozici typická výrazná lehkost. Protože rytmus je změna, nedochází při jeho použití tak snadno ke vzniku jednotvárnosti. Je proto vhodný nejen pro menší, ale zejména pro větší prostory. Velmi komplikované formy má rytmus v přírodních scenériích, kde není výrazný, a proto jej zde víceméně pouze tušíme. Mnohem výraznější a lehčeji pochopitelné formy má v pravidelných a zejména pak v lineárních kompozicích - např. řešení dlouhého záhonu, dlouhé zahradní pěšiny a podobně.

Schematické vyjádření různých druhů rytmického řešení zahradní kompozice. A - Rytmus v řadách: 1 - stejný prvek a různé rozestupy, 2 - stejné rozestupy a dva měnící se prvky, 3 - stejné rozestupy a tři měnící se prvky ve vzestupném a sestupném směru, 4 - rytmus daný změnami rozestupů i výšek, 5 - volný rytmus řady. B - Schéma volného rytmu v ploše. Tento případ je zvláště charakteristický pro přírodní typy kompozic.

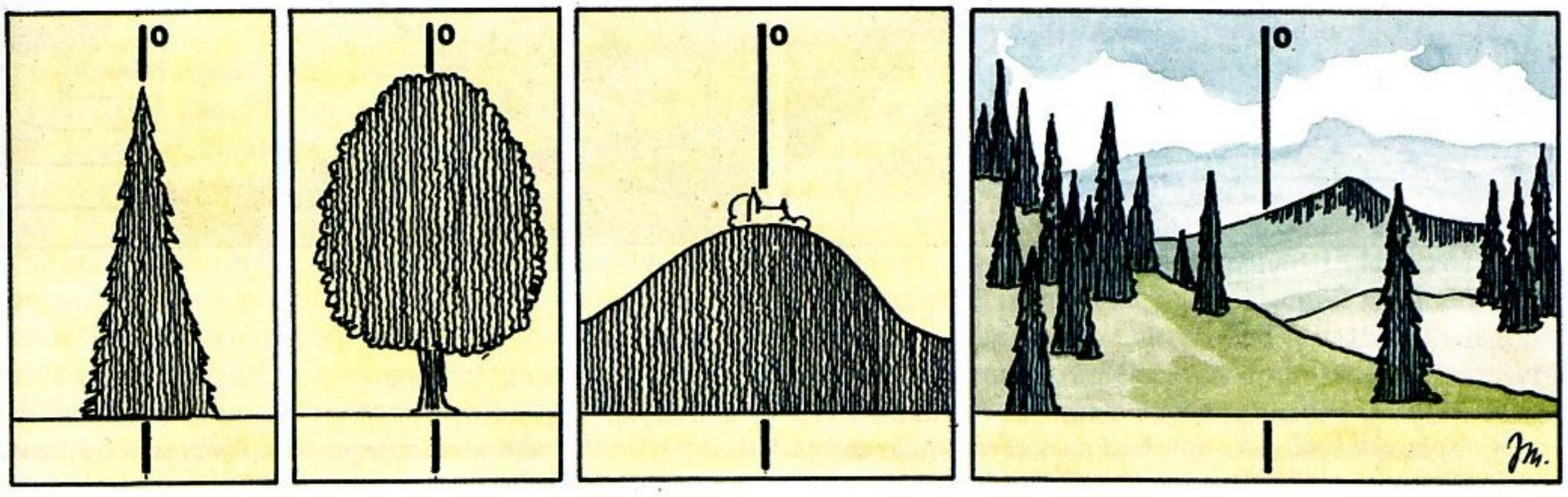

Rytmické rozmístění borovic v okolí dřevěné kapličky. Příklad značně působivého, elegantního a lehkého "volného rytmu v ploše".

Rovnováha jako forma řádu

Rovnováha v kompozici vzniká nejen prostorovým rozmístěním použitých prvků, ale i řadou dalších momentů, mezi něž můžeme zařadit např. intenzitu divákových zájmů nebo jeho osobní vztah k některým zúčastněným kompozičním prvkům a podobně. Otázku symetrie je proto třeba chápat nejen jako čistě prostorovou záležitost, ale i jako estetickou kategorii vyjadřující současně harmonii a úměrnost v komponovaném obraze. Zatímco nápadné a vystupující kompoziční prvky navozují vizuální zneklidnění, je naopak kompoziční rovnováha příčinou našeho vizuálního uklidnění a tedy i konečného uspokojení, jež je jedním z cílů tvorby soustavy zahradních kompozic.

V zahradní kompozici má význam především tzv. rovnováha vizuální, která je závislá na opticko-fyzikálních vlastnostech našeho oka a je určena horizontální nebo vertikální osou. Rovnováha podle kolmice, to je podle vertikály, je významnější jednak proto, že přírodní prvky jsou podle ní převážně symetrické, jednak z těch důvodů, že hlava diváka se lehčeji pohybuje do stran než nahoru a dolů. Porušení této rovnováhy divák tedy brzy zaznamená a jeho zrak si proto v prostoru hledá takové místo, aby v zorném poli jeho oka budily obě poloviny takto vnímaného obrazu stejný zájem. Menší význam rovnováhy horizontální je dán zejména tím, že na tuto symetrii nejsme v přírodě zvyklí a že nám proto při estetickém vnímání prostoru tato asymetrie, tedy nevyváženost horní a dolní poloviny obrazu nevadí.

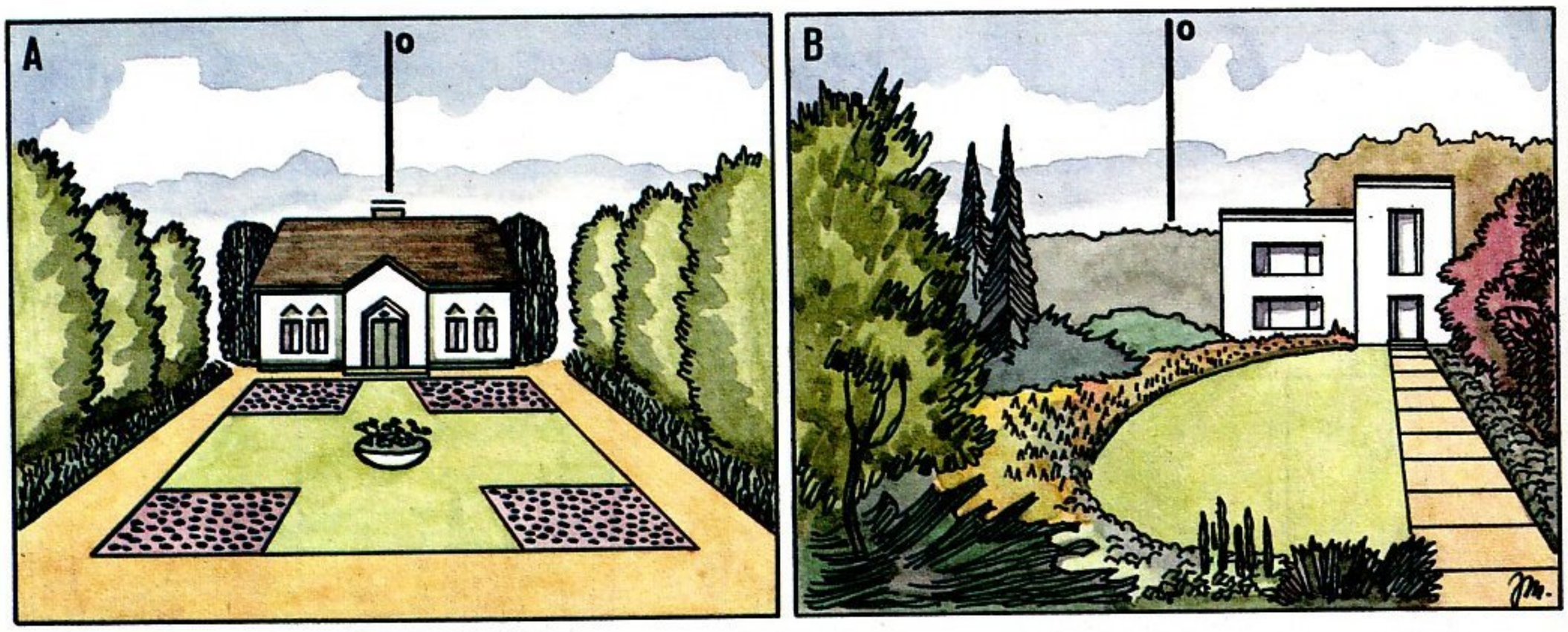
Rovnovážné uspořádání podle svislé osy je pro přírodní prvky, z nichž se zahradní kompozice převážně skládá, velmi typické. Proto je člověk pro chápání této rovnováhy vnímavější a vyžaduje ji nejen u jednotlivostí, ale i u širších celků, tedy i v zahradních a krajinných kompozicích.

V praktické zahradní kompozici má základní význam jednak rovnováha symetrická čili zřejmá, jednak rovnováha skrytá čili zájmová. Vhodnost použití symetrické či asymetrické kompozice je vždy dána konkrétní situací.

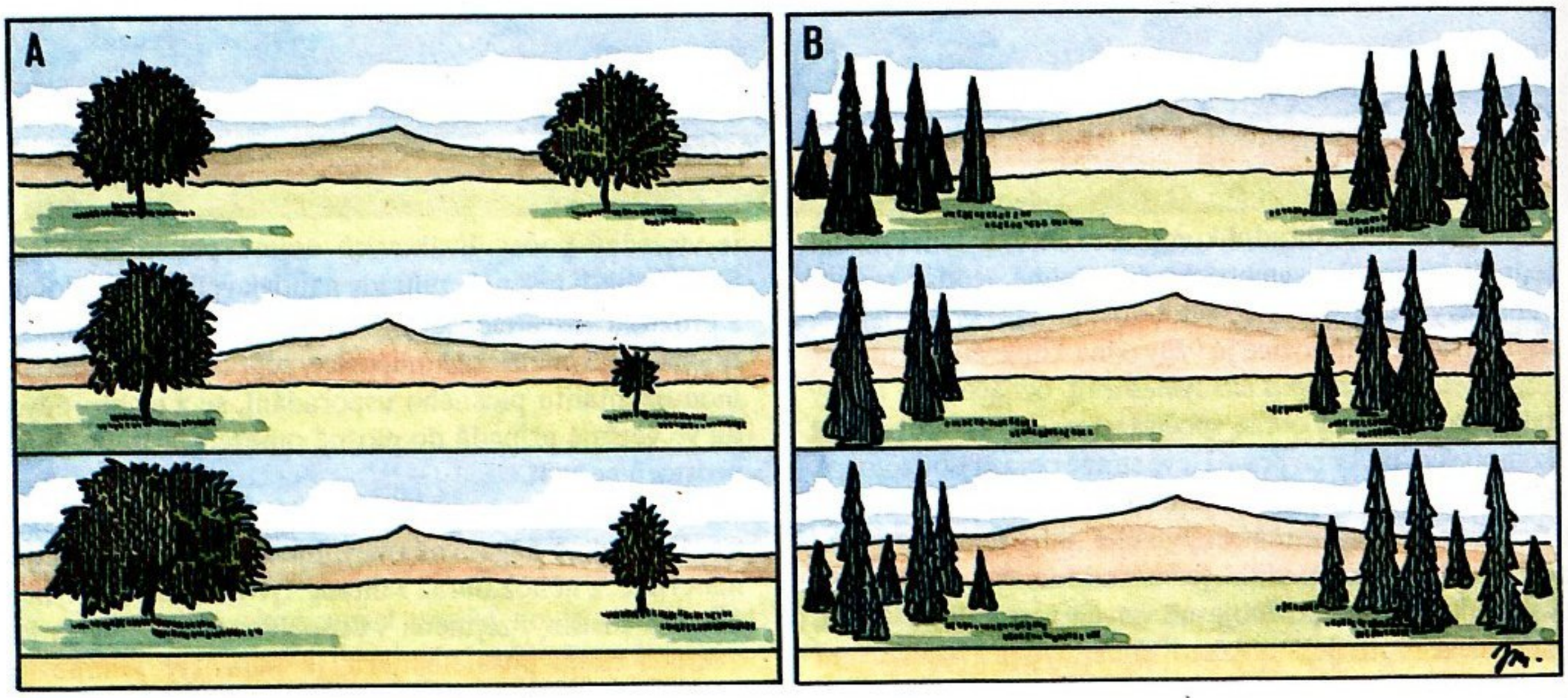
Rovnováha zřejmá čili symetrická, označovaná někdy také jako zrcadlový obraz, spočívá v tom, že veškeré použité kompoziční prvky na pravé i levé straně obrazu jsou totožné. Obraz je tedy souměrný, jeho jedna strana se tak stává zrcadlovým obrazem strany druhé. Aby tento jednotící princip dostatečně vynikl, je bezpodmínečně nutné v celé takto pojaté kompozici jasně vytyčit vertikální osu souměrnosti. Toto její vytyčení může být provedeno buď reálně, např. řadou květinových mís, záhonem květin, pěšinou apod., nebo nepřímo tak, že polohu vertikální osy budeme pouze při posuzování obrazu cítit či tušit. V tomto druhém případě to bude např. volná středová část obrazu s výraznými, zájmově přitažlivými kompozičními prvky na pravé i levé straně obrazu apod. Pro řešení symetrické osové kompozice platí, že je tím účinnější, čím jednodušší jsou jednotlivé použité prvky. Jistým estetickým nedostatkem rovnováhy zřejmé je skutečnost, že v důsledku zrcadlového opakování všech použitých prvků je výsledný počet divákových dojmů pouze poloviční. Sledujeme-li řešením zahrady naopak velký počet dojmů a prožitků uživatele, je tato kompoziční forma značně extenzívní. Symetrická kompozice, zdůrazňující především monumentalitu plošného uspořádání, se z těchto důvodů ve většině případů do plošně omezených zahradních prostorů nehodí.

Konkrétní tvorbu zahradní kompozice formou rovnováhy zřejmé negativně ovlivňuje biologický charakter materiálu, z něhož obraz zahrady vytváříme. Při uhynutí některé rostliny, zejména v dospělém stavu, kdy je její náhrada velmi problematická, je tento typ kompozice značně narušen nebo zcela zničen. Proto je vhodnější tento typ souměrnosti zakládat nikoliv na působnosti pouze jednotlivých rostlin, ale spíše na jejich větších skupinách. Po odumření pouze jednoho nebo několika exemplářů rostlin takové kompozice úplně nezanikají, ale jsou pouze částečně pozměněny a jejich dosadba mladšími rostlinami je reálná.

Rovnováha zřejmá, pro niž je charakteristická souměrnost obrazu, není v současné době v takové oblibě jako v minulosti, a proto se používá méně často. Je to dáno

A - Zahradní kompozice vytvořená pomocí rovnováhy zřejmé. V daném případě je zdůvodněna symetricky řešenou stavbou domu. Svislá osa souměrnosti je dána štítovým středem domu, středovým pásem trávníku a květinovou mísou. Symetrická kompozice je dojmově chudší, protože má v důsledku zrcadlového opakování všech prvků pouze poloviční počet dojmů. B - Zahradní kompozice vytvořená pomocí rovnováhy skryté. Je dána excentrickou polohou domu na pozemku a nepravidelnou architekturou stavby. Svislá osa souměrnosti je zde pomyslná. Asymetrická kompozice je dojmově bohatší, protože každá její polovina působí na diváka jinými, i když vyváženými dojmy.

Rovnováha zřejmá, tvořená rostlinami, zejména stromy, podléhá v průběhu let nutným změnám, neboť zde dochází k úhynu některých jedinců. A - Jestliže je celý rovnovážný stav tvořen pouze jednotlivými rostlinami, pak úhyn jedné z nich je současně zánikem této vyváženosti, protože účinnost její obnovy dodatečnou dosadbou je iluzorní. B - Jestliže je tato rovnováha založena na účinnosti velké skupiny dřevin, je průběžná obnova každé skupiny reálná, takže vyváženost kompozice touto formou může být trvalou hodnotou, protože může být permanentně obnovována.

především převládajícím požadavkem vytvářet volné, přírodní scenérie a prostory s bohatou členitostí a zejména pak s rozmanitou zájmovou přitažlivostí. Takováto hlediska typ rovnováhy zřejmé může splňovat jen částečně. Obtížnost použití tohoto způsobu řešení kompozice je v současné době dána i architektonickým pojetím budov, kde rovněž převlává snaha o dynamickou a členitou kompozici, dále charakterem dnešních zahradních pozemků a řadou dalších příčin. Proto se i z těchto důvodů pro utváření zahradních kompozic mnohem častěji využívá rovnováhy skryté.

Rovnováha skrytá čili zájmová spočívá v tom, že na rozdíl od předešlého způsobu zde podle vertikální osy souměrnosti nevyvažujeme stejné prvky, ale zájem diváka. Obraz proto není souměrný, ale pouze z hlediska vzbuzeného zájmu divákova dojmově vyvážený. Jedná se tedy o víceméně volné, neformální uspořádání prvků, připomínající nám spíše volnou přírodu, pro kterou je tento způsob rovnováhy charakteristický. Skrytá rovnováha je tedy člověku jako součásti přírody psychologicky i biologicky bližší než stroze geometricky komponovaný prostor. Tento typ kompozice je v porovnání s kompozicí symetrickou dvojnásobně dojmově bohatší, protože na každé její polovině jsou jiné kompoziční prvky. Touto svou podstatou je proto velmi blízká současným názorům na komplexní účinnost zahrady, která mimo jiné spočívá i v požadavku na rozmanitost prostoru, na šíři pěstovaných sortimentů rostlin a na bohatost celkových dojmů. Princip skryté rovnováhy je konečně mnohem lépe uskutečnitelný na současných, často malých pozemcích a může poměrně velmi snadno reagovat na excentrickou polohu domu na zahradě i na jeho nejčastěji asymetrické architektonické pojetí. Z celé řady těchto důvodů je tento způsob řešení dnešním názorům lidí velmi přístupný a je prakticky použitelný téměř ve všech situacích našich zahrad.

Rovnováha skrytá je dána skutečností, že různé prvky upoutávají naši pozornost nestejně, jejich dojmová působnost je tedy různě intenzívní. Hlavním výtvarným úkolem při řešení tohoto typu rovnováhy je proto správné odhadnutí stupně zájmové přitažlivosti všech zúčastněných kompozičních prvků. Divák zájmově nadhodnocuje výsledky vlastní práce. Odtud větší přitažlivost různých technických staveb, uměleckých doplňků než výrazných přírodních prvků - malá socha tak může vyvážit i velký strom. Zajímavější jsou rovněž různé těžce pochopitelné tvary, barvy či textury. Odtud tedy mimo jiné význam

Rovnováha skrytá se mimo jiné vyznačuje výraznou dynamikou. V daném případě je plastika na pravé straně vyvážena mohutným krajinným prostorem jezera a lesů na levé straně.

různých barevných a vzrůstových kultivarů dřevin či nápadných květů a tvarů listů na našich zahradách. Více zájmu na sebe také strhávají předměty, které divák vidí prvně nebo alespoň méně často. Po této stránce je např. významná mobilní zeleň, která se dá během roku dle potřeby v zahradním prostředí volně přemísťovat.

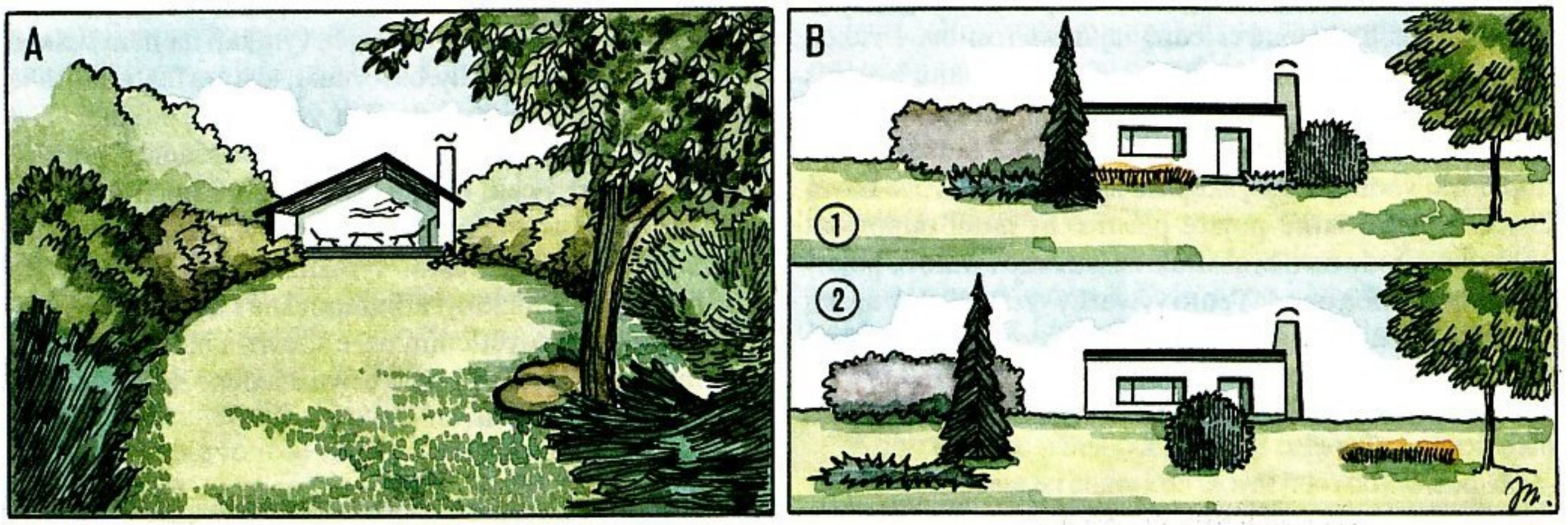
Při probouzení zájmu o různé předměty v kompozici je dále vysoce důležitý subjektivní přístup pozorovatele, při němž se uplatňují profese, záliby i představy. Milovníka cibulovin upoutá s velkou intenzitou skupina nově vyšlechtěných tulipánů, zatímco ochránce přírody velké mraveniště či výtvarně naprosto bezvýznamný strom, na kterém je zajímavé hnízdo vzácného ptáka. V tomto smyslu nejsou také zanedbatelné vzpomínky člověka na krásné zážitky z minulosti nebo jeho představy. Odtud tedy zvýšený zájem např. o jinak zcela nezajímavou rostlinu, kterou jsme si jako památku přivezli na zahrádku z výletu v době našeho mládí apod. Pohodlné, stinné odpočívadlo, které je naším oblíbeným letním obývacím pokojem, v němž sedáváme s dobrými přáteli, to vše může být rovněž velmi významnou příčinou toho, že jej zájmově při pohledu na zahradní scenérii nadhodnocujeme. Tento subjektivní vztah k prvkům jako zájmový, estetický činitel má v podmínkách soukromých zahrad mnohem větší význam, než je tomu např. u ploch veřejné zeleně. Jeho nerespektování vede k zahradám dojmově chladným a člověku cizím, plně nevyjadřujícím tento osobní vztah k zahradnímu prostředí. Vytvoření skryté rovnováhy je proto z celé řady uvedených důvodů velmi složité, protože pro její realizaci ani zdaleka nestačí pouze prostorové uspořádání prvků. Stejně významná jsou v tomto případě i naznačená hlediska sociální.

Zahradní dominanta

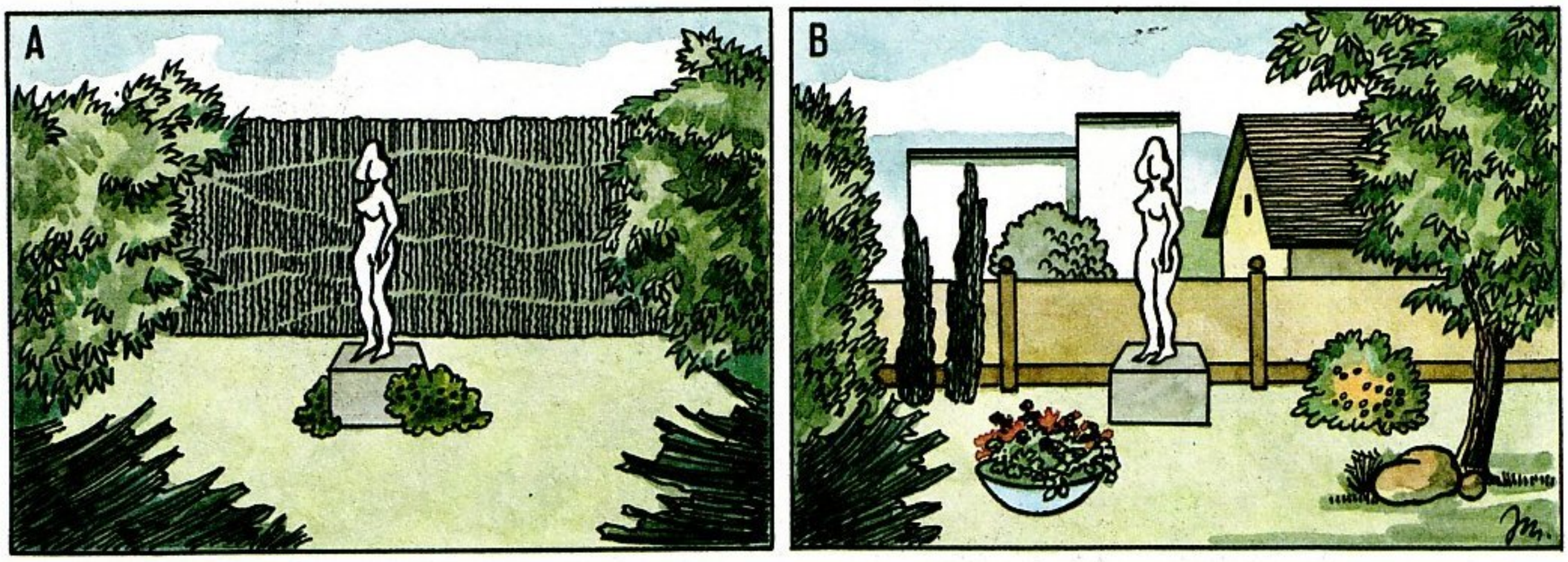
Sledujeme-li podrobněji estetickou působnost zahradního obrazu jako celku, shledáváme, že prvky, z nichž se skládá, budí v pozorovateli nestejný zájem, čili že mají různou výrazovou hodnotu. Ty prvky, které jsou zájmově nejpřitažlivější, nazýváme dominantou. Kompoziční význam dominanty spočívá v tom, že koncentrací zájmů, jež na sebe soustřeďuje, vytváří zájmové centrum, které svojí výrazností ovlivňuje ostatní zájmově podřadné části obrazu a vytváří tak jeho celkovou rovnováhu. Využití dominanty je tedy koncentrací zájmově nejpůsobivějších prvků do tzv. kompozičního středu, který však nemusí být ve skutečném, tedy měřickém středu obrazu. Takovým místem může být např. již zmíněný "bod zvláštního zájmu", to je průsečík většího počtu linií v obraze apod. V symetricky pojaté kompozici bývá dominanta umístěna v jejím středu, v obraze asymetrickém pak mimo tento střed. Vzájemná nadřazenost a podřazenost čili hierarchie všech prvků v kompozici činí obraz přehlednějším a srozumitelnějším. Příliš mnoho nápadných prvků v obraze způsobuje jeho roztříštěnost, protože zájem diváka přechází víceméně bezradně z jednoho prvku na druhý. Takový obraz je nepřehledný a výsledný dojem z něho je neuspokojivý. Naopak scenérie tvořená pouze nezajímavými prvky působí prázdně, nemá výtvarný smysl a zdá se být bez náplně. Pro správné použití dominanty v zahradní kompozici je třeba dodržovat některá obecně platná pravidla.

Dominantou musí být vždy nejnápadnější a zájmově nejpřitažlivější prvek. Obecně platí, že v prostředí volné přírody, tedy i v zahradě, vzbuzují v divákovi vždy největší zájem technické prvky. Proto nejvýznamnější dominantou většiny zahrad bude vždy rodinný domek, osadní altán apod. Vhodnou dílčí zahradní dominantou však může být i besídka, bazén, vodotrysk, pergola, mostek, svítilna, květinová mísa, ptačí napajedlo apod. Plastikám a různým architektonickým doplňkům, jejichž smyslem je výtvarné obohacení prostoru, patří v zahradní kompozici vždy dominantní poloha. Z rostlin jsou vhodnými dominantami zejména ty, které vynikají nějakou zvláštní nápadností. Předně je to jejich barevnost, projevující se zejména u květin, ale i u celé škály pestrolistých taxonů dřevin. Významný je dále i nápadný tvar vzrůstu, např. pravidelnost jehličnanů, pyramidální či převislý růst některých dřevin, tvarovost vytvořená stříháním rostlin a podobně. Rostlinné dominanty by měly mít pokud možno celoroční působnost. Z tohoto hlediska jsou zvláště významné zejména stálezelené rostliny, případně ty druhy opadavých listnáčů, které kromě své působnosti v době vegetace jsou nápadné např. svým větvením, barvou kůry, nebo jinými znaky, jež zvláště vynikají v době vegetačního klidu. Potřeba dominantního situování je u některých rostlin dána jejich výraznou světlomilností a schopností utvářet vhodný tvar pouze při tzv. soliterním, čili osamoceném umístění. Řada rostlin si tedy s ohledem na jejich individuální biologický a estetický charakter dominantní použití vynucuje. Z ostatních přírodních prvků může být velmi působivá např. dominance lesknoucí se vodní hladiny, volné oblohy nebo vycházejícího či zapadajícího slunce. Za dominantu zahradní kompozice můžeme někdy zvolit i některý vhodný objekt ležící zcela mimo, např. věž nedalekého kostela, působivé průčelí vedlejší budovy, skupinu stromů na sousedově zahradě nebo daleký výhled do krajiny.

Dominantě musí být její okolí zájmově podřízeno. V tomto smyslu jí předně nesmí žádný další prvek zájmově konkurovat. Velikost tohoto zájmově podřízeného prostoru je dána šíří záběru divákova zorného pole při pozorování z předpokládaného místa pohledu (60° podle vertikální osy pohledu). Pojetí okolní úpravy musí dále přivádět zájem diváka k dominantě. Nejúčinnějším uspořádáním okolí dominanty je z tohoto hlediska tzv. "průhled", který diváka k tomuto programovanému soustředění přímo nutí. V tomto smyslu je také důležitá úprava popředí dominanty, které je třeba řešit s maximální jednoduchostí, aby nerozptylovalo pozornost, kterou je třeba co nejvíce soustředit k dominantě. V podmínkách zahrady může tuto funkci nejlépe plnit rozsáhlý trávník v souvislé, ničím nepřerušované ploše, jindy to mohou být nízké půdopokryvné rostliny nebo volná vodní hladina zahradního bazénu. Vhodným popředím dominanty je i již dříve uvedená následnost, která nejen že dominantě nekonkuruje, ale navíc k ní zájem diváka přivádí.

Dominanta, v daném případě stavba, by měla být úpravou svého okolí zdůrazňována. A - Nejúčinnější formou tohoto zvýraznění, to je vedení zájmu diváka k dominantnímu prvku, je průhled. B - Zájmově přitažlivé kompoziční prvky je vhodné sdružovat a vytvářet z nich sourodé dominantní celky (1). Jejich přílišné rozptýlení v prostoru zahrady účinnost dominanty snižuje (2).

Výraznost dominanty by neměla být snižována jinými, zájmově přitažlivými prvky v jejím okolí. A - Jedna z možností vhodného řešení. Veškerá pozornost se může plně soustředit na dominantní plastiku. B - Působnost plastiky je silně snížena především příliš výrazným a nejednotným pozadím a dále pak i zájmovou přitažlivostí ostatních, příliš nápadných zahradních prvků v jejím okolí.

Dominanta musí být v odpovídajícím výtvarném vztahu s danou kompozicí. Tento vztah se bude týkat předně prostorových poměrů, to je poměru velikosti dominantního prvku k velikosti kompozice, jejíž je součástí. Většinou tedy může být dominantou zahradní stavba, plastika či strom, v intimním zahradním zákoutí pak i malé ptačí napajedlo, několik kmenů či jedna zajímavá rostlina. Druhou stránkou tohoto vzájemného výtvarného vztahu by měla být společná myšlenka estetického záměru jako celku. Např. dominantní plastiku vodního ptáka může vhodně doplňovat vodní plocha, skupinu kamenů pak kytice travin či vřesů. Abstraktně pojaté plastice by mohl odpovídat analogicky, tedy rovněž abstraktně barevně i tvarově pojatý květinový záhon apod. Tento výtvarný vztah se však nesmí vulgarizovat a je nutné, aby si zachoval vysokou estetickou úroveň a kultivovanost.

Předpokladem výrazné estetické působnosti dominanty je její krása. S ohledem na zájmovou přitažlivost dominantních prvků je jejich naprosto nutnou vlastností maximální estetická hodnota. Nápadné prvky totiž přitahují náš zájem v každém případě, to je i tehdy, jsou-li ošklivé.

Dominanta by měla být vhodně osvětlena. Dobře osvětlený prvek je celkově výraznější, vynikají na něm veškeré charakteristické detaily, barevnost, textura materiálu a jeho členění a celá řada dalších výtvarných hodnot. Nejvhodnější je boční osvětlení při vytvořeném kontrastu světla a stínu v celé kompozici. U zahradních dominant může být velmi významným výtvarným přínosem noční osvětlení, kde kontrastní výraznost osvětleného prvku na pozadí noci může být kombinována s barevnými světelnými efekty. S osvětlením úzce souvisí i barevnost dominanty, kde mají, jak již bylo dříve uvedeno, zcela specifický význam barvy svítivé.

Obsah a forma zahradní kompozice musí vytvářet jednotu. Dominanta sošky Panny Marie jako dojmové vyvrcholení dané kompozice - svérázného zahradního zákoutí staré chalupy.

Harmonie a kontrast v zahradním prostředí

Harmonie a kontrast představují dva významné estetické principy, které se dají při vytváření kompozice zahradního prostoru použít buď samostatně, nebo ve vzájemném spojení. Harmonické či kontrastní může být např. seskupení barev, světla a stínu, tvarů i linií. Tento výtvarný princip se však může týkat také pohybu a klidu, ticha a hluku apod. Kontrast sám o sobě je i jedním z důležitých hledisek při určování potřebné kvality relaxačního prostředí člověka, což může mít zcela zásadní vliv na určování základních estetických přístupů k tvorbě zahrad. V tomto smyslu se jedná např. o častou oblíbenost trávení volného času v prostředí, které je kontrastní tomu, v němž lidé pracují nebo žijí. Estetické pojetí zahrady lesníka může tedy mít z tohoto hlediska poněkud jiný charakter než v případě atomového fyzika. Harmonie a kontrast jsou tedy obecnými estetickými principy a mají na zahradách velmi širokou možnost uplatnění.

Harmonickým nazýváme obraz, v němž nejsou příliš znatelné změny a odchylky od celkového uspořádání kompozice. Harmonie je tedy dána poměrem jednotlivých částí celku, jejich vzájemnými proporcemi a shodou a souladem vztahů všech jednotlivých částí v jejich konečném kompozičním uzpůsobení. Takového obrazu dosahujeme nejčastěji sestavením částečně podobných prvků. Může tak vzniknout např. harmonická sestava barev (např. obraz vytvořený pouze z různých odstínů zelené barvy), harmonická sestava tvarů (např. opakování různých velikostí kulovitě rostoucích dřevin nebo různých velikostí kamenných valounů v opěrné zídce) apod. Harmonie je tedy opakováním, které však není úplné, ale připouští určitou změnu. Tato odchylka od celkového uspořádání obrazu však nesmí být příliš veliká, aby její hodnota neporušila celkovou jednotu kompozice. Harmonie je svou podstatou vhodná k vytvoření symetrických a pravidelných kompozic.

Harmonické kompozice působí celkově uklidňujícím dojmem, protože jsou prosté náhlých změn, kontrastů a napětí. Z těchto důvodů jsou lidskému vnímání velmi příjemné. V přírodním prostředí, které vytváříme záměrně pro uklidnění a duševní odpočinek člověka, by proto měl tento typ kompozic převažovat. Harmonie barev, tvarů a vzájemných prostorových vztahů je velmi charakteristickým rysem estetiky volné, člověkem nenarušené přírody. Tím tedy můžeme vysvětlit onu podmanivou a hluboce uklidňující působnost jihočeské krajiny, bohatých luhů kolem Labe, Moravy a Dyje nebo tichou a vyváženou krásu Šumavy. Z hlediska zahradní a krajinné kompozice je tedy harmonie výrazně všestranně použitelným principem.

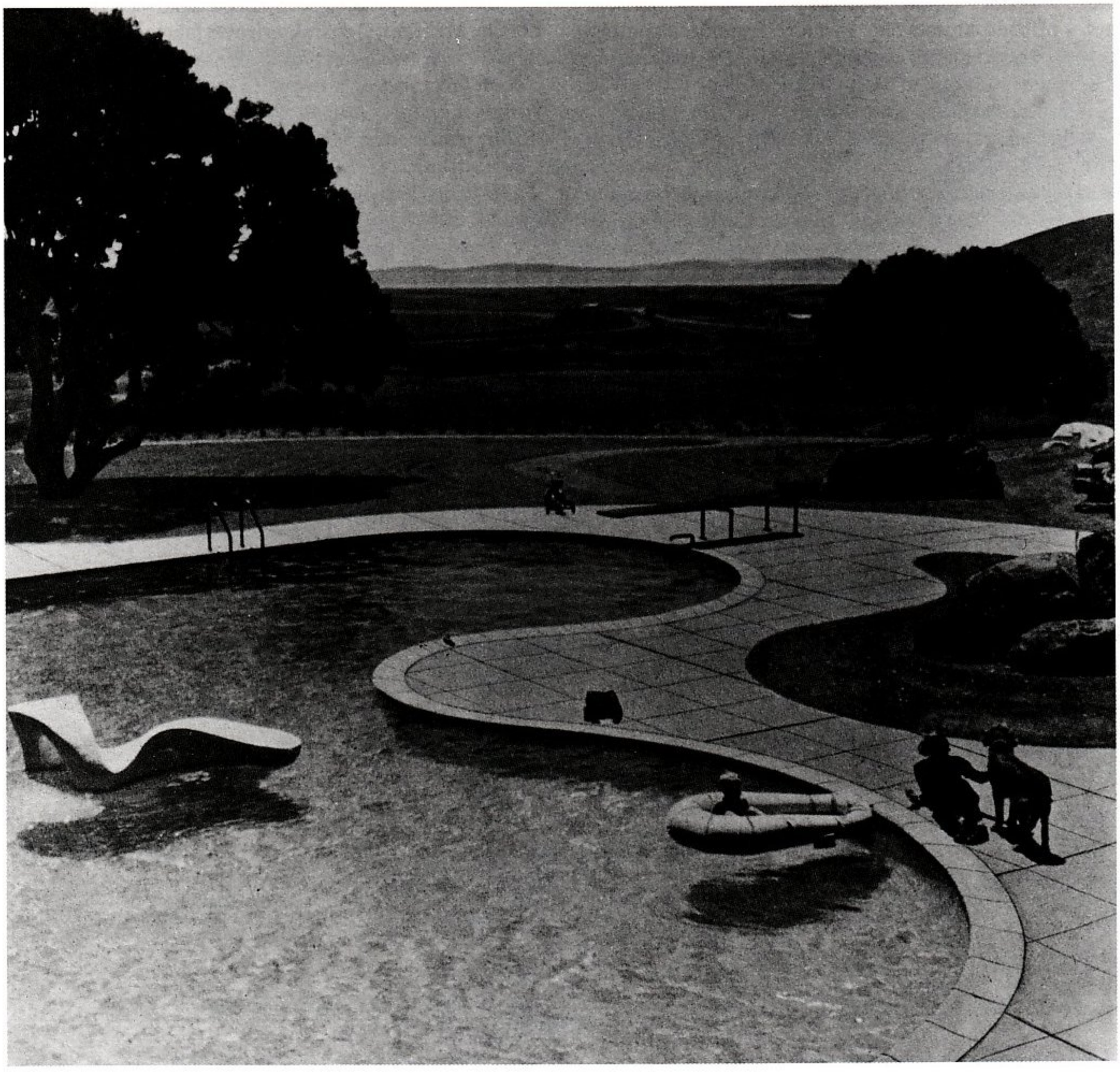
Kontrastem je náhlá odchylka od celkového uspořádání obrazu. Můžeme jej charakterizovat jako odklon od kompozice forem, tvarů, barev apod. Kontrast zvýrazňuje gradaci a dominanci, proporční vztahy, asymetrii apod. Charakteristickým rysem kontrastu je to, že při jeho použití vyniká nikoliv pouze jedna, ale všechny odlišné, to je kontrastující vlastnosti takto sestavených prvků. Například v obraze, jenž je tvořen štíhlým jalovcem vyrůstajícím z ploché skalky, vynikne v takto vytvořeném kontrastu vertikály s horizontálou nejen tento jalovec, ale současně i plochá skalka. Touto svojí účinností tedy mohou kontrastovat nejen linie, ale i různé sestavy barev a tvarů, skupiny rostlin, kombinace materiálů apod. V prostorově omezeném zahradním prostředí jsou velmi účinná i kontrastní spojení klidu a pohybu, jež nejlépe vynikají při detailním pozorování. Například přirozená intenzívní pohyblivost listu osiky nebo břízy vynikne tím více, čím blíže umístíme porost strnule rostoucích, málo pohyblivých jehličnanů. Pohyb pěnivého vodopádu v zahradní skalce bude tím výraznější,

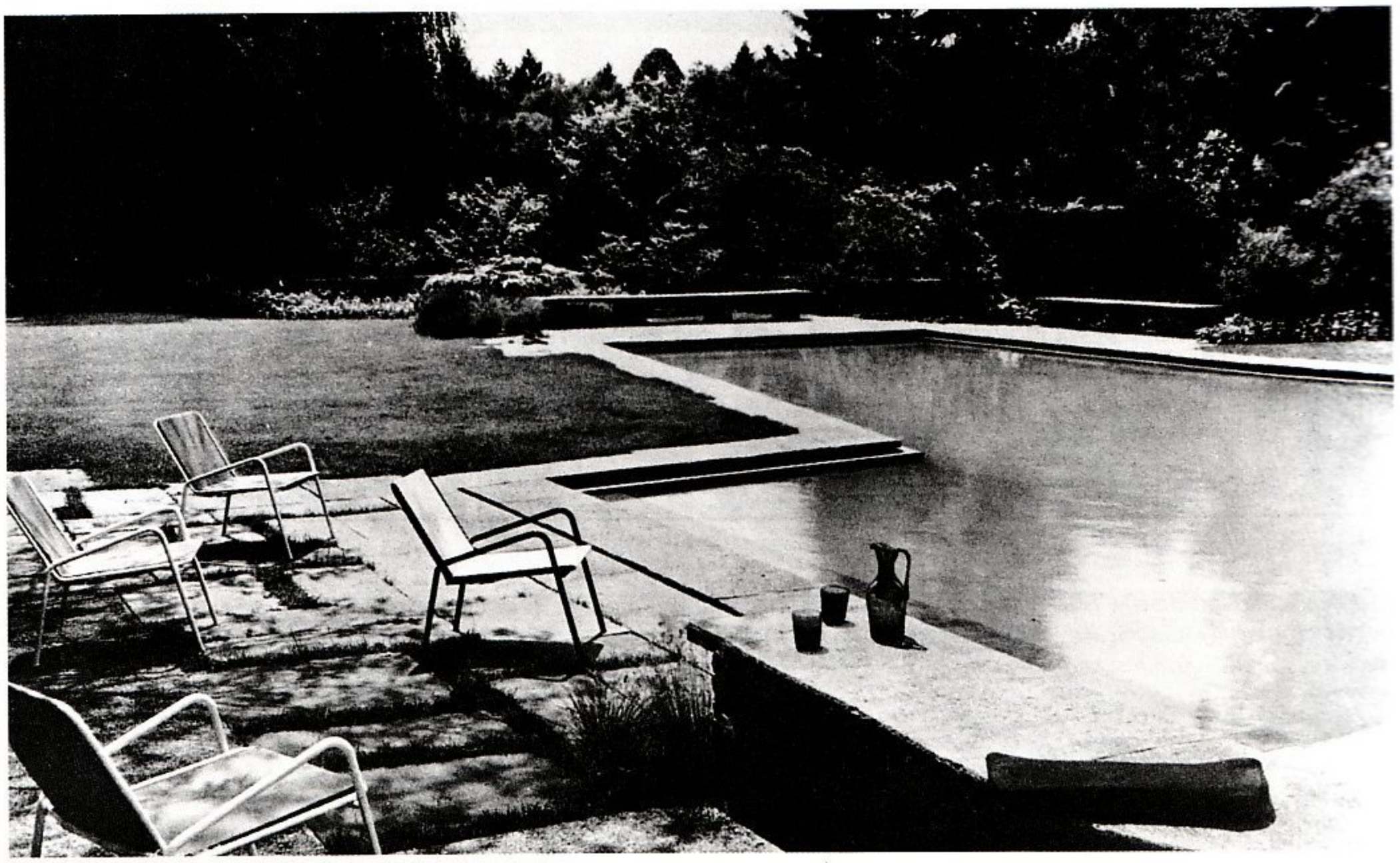
Možnost řešení stejné situace formou harmonicky a kontrastně pojaté kompozice. A - Harmonie daná opakováním analogických prvků a vytvářením obrazu bez náhlých změn ve tvarech, barvách, velikostech i v osvětlení. B - Kontrastní účinnost zahradní úpravy, daná výraznými rozdíly tvarů, barev a vyhraněným rozdělením světla a stínu.

čím klidnější a nehybnější bude hladina vodní tůně nebo rybníčku, do níž bude padat.

Někdy je užitečné nebo i nutné použití harmonie i kontrastu současně, v jednom a témže obraze. Protože v přírodním prostředí zahradní kompozice, z již uvedených důvodů, zpravidla převládá především harmonické uspořádání, vzniká v tomto obraze určitý stupeň jednotvárnosti až stereotypnosti - opakují se zde příliš podobné prvky, což je jedním z principů harmonie. Přerušení této harmonie náhlou odchylkou, tedy kontrastem, působí z estetického hlediska jako oživení. Lidské vnímání se totiž chápe každé změny v obraze tím intenzívněji, čím více bylo předtím upoutáno. Další pozorování harmonického obrazu je pak po takovémto zájmovém přerušení opět velmi intenzívní. Proto např. tak příjemně působí skupina pyramidálních topolů v harmonické rovině Polabí, svítivě růžový květ v bohatém listoví harmonických odstínů zelené barvy apod.

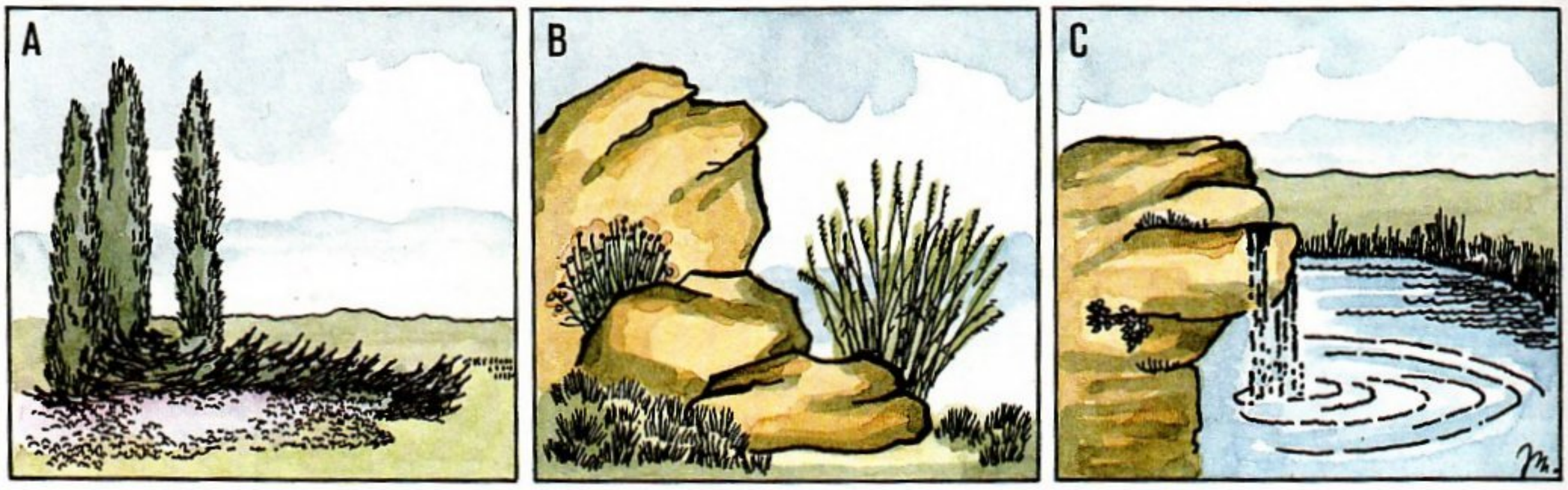
Bazén ke koupání, začleněný do daného zahradního a krajinného prostředí harmonickým způsobem. Jeho tvary jsou analogií tvarovosti bližšího i širšího okolí.

Bazén ke koupání, začleněný do daného zahradního prostředí kontrastním způsobem. Jeho strohé geometrické tvary jsou v kontrastu s přírodními partiemi zahrady.

Kontrast přírodního, neopracovaného a opracovaného kamene v zahradním detailu.

Různé zahradní detaily, jejichž estetická působnost je založena na kontrastu dvou či více prvků. A - Kontrast linií pyramidálně rostoucích jalovců s nízkými tvary vřesových trsů a poléhavých jalovců. B - Kontrast těžké a kompaktní hmoty balvanů s lehkou a vzdušnou texturou travin. C - Kontrast klidné a padající vody.

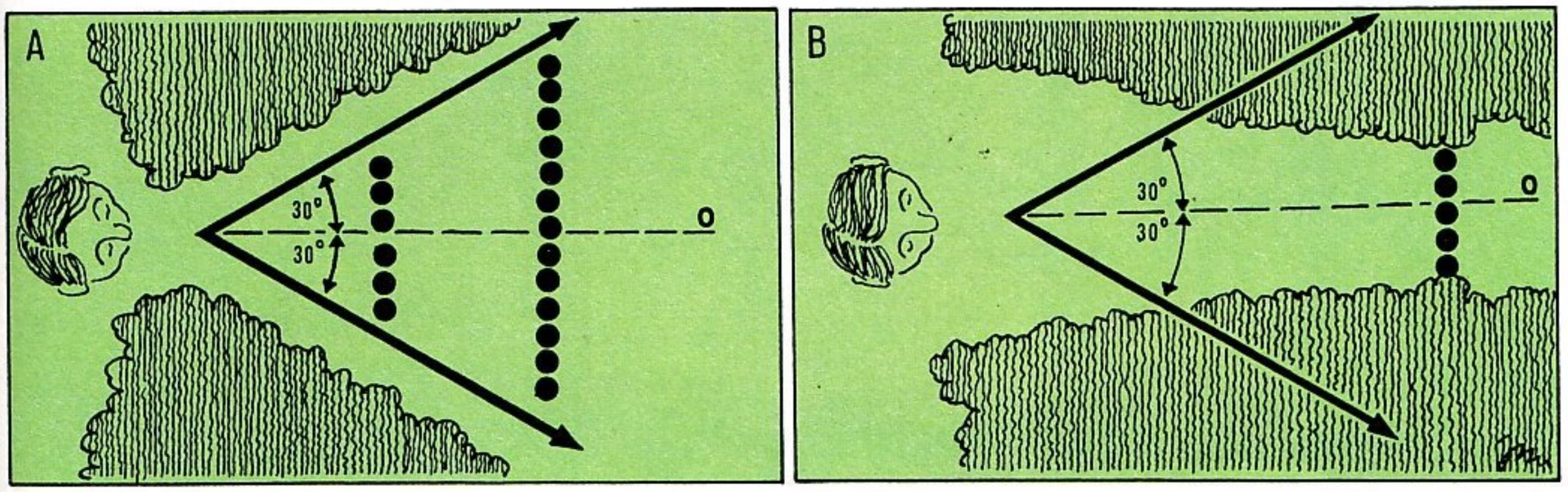

Harmonie a kontrast použité současně v jednom zahradním obraze. Harmonickou je zde barevná škála odstínů zelené barvy a tvary vřesoviště spolu s travnatou cestou. Kontrastně působí v daném, plně osluněném prostředí tmavá borovice a její stín.

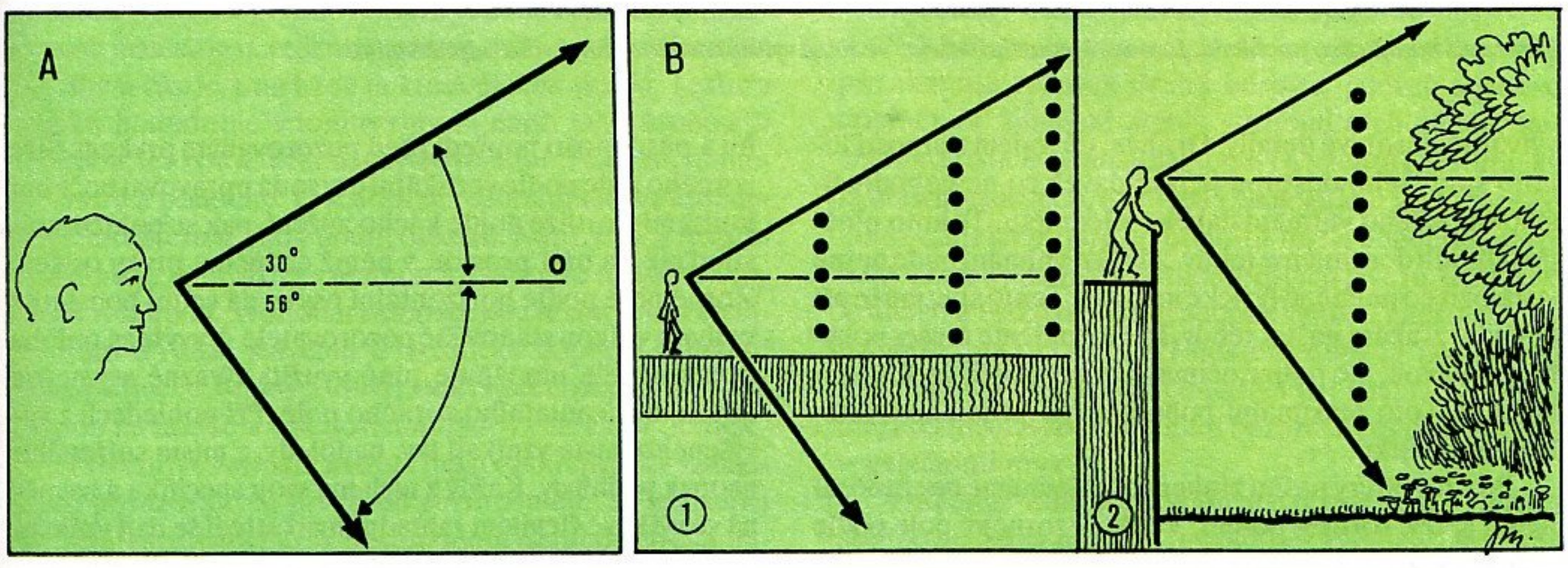
Velikost tvarů a zorné pole v zahradní kompozici

Velikost tvarů, tak jak ji divák v prostorově uspořádané zahradní kompozici opticky chápe, není stálá, ale vyznačuje se naopak značnou proměnlivostí. Změna velikosti tvarů je dána vzdáleností pozorovatele od těchto předmětů. Prvky vzdálenější se nám zdají být menší, prvky bližší vyvolávají větší prostorovou účinnost. Pro vnímání určité velikosti prvků je tedy důležitá i určitá vzdálenost či odstup diváka od nich. Proto má v zahradním prostředí zcela mimořádný význam správná volba vyhlídkových míst. Nemáme-li totiž možnost od pozorovaného předmětu na vhodnou vzdálenost odstoupit, nebo se k němu naopak co nejvhodněji přiblížit, je krása jeho působení narušena, respektive není plně využita. Potřebu zaujímání tohoto správného odstupu diváka od pozorovaného předmětu můžeme velmi dobře pozorovat např. v uměleckých galériích při prohlídce různě velkých obrazů.

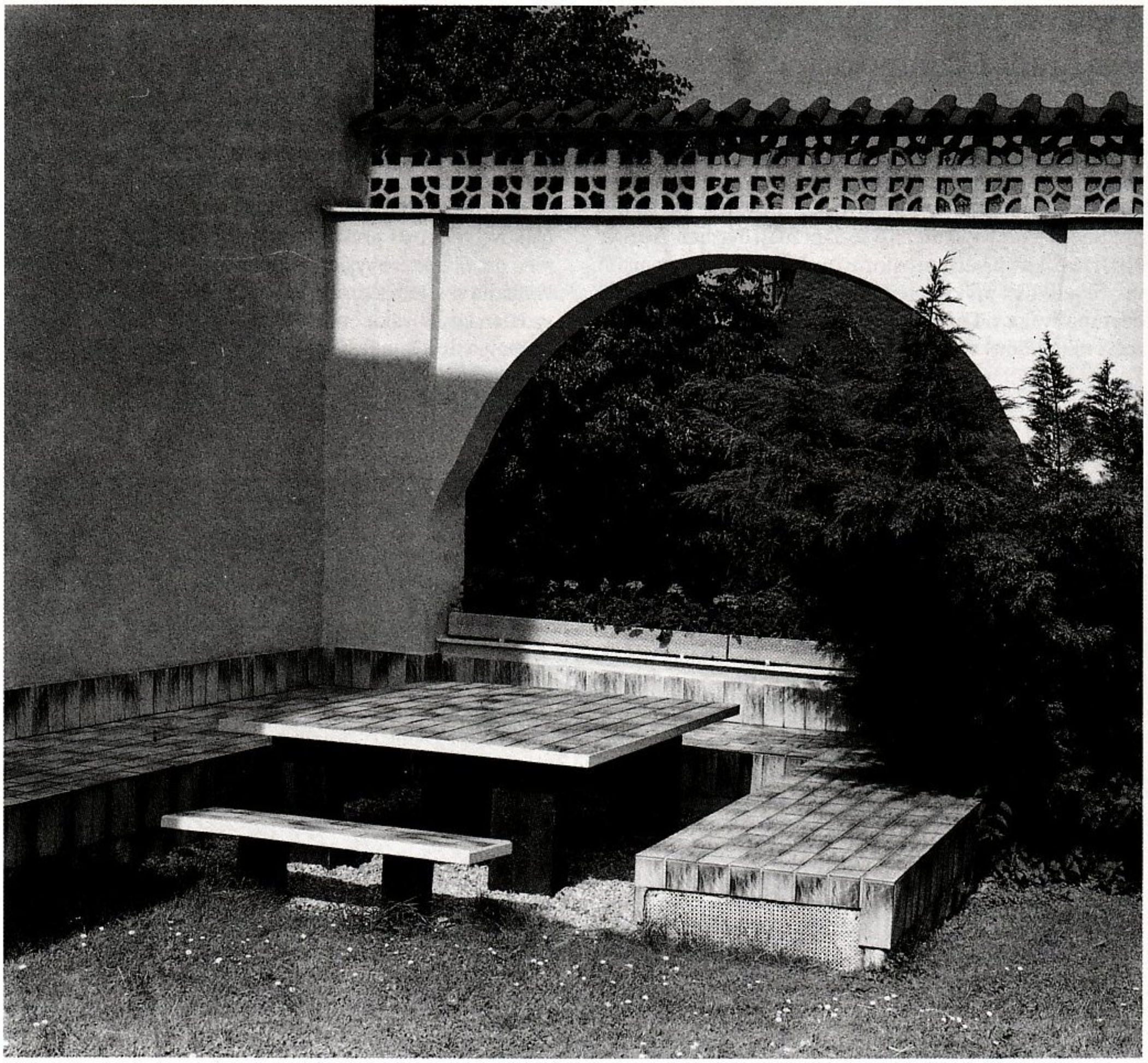
Správná volba odstupu diváka musí předně odpovídat celkové velikosti prvku v daném obraze a dále i velikosti jeho detailů, které vyjadřují krásu daného předmětu. Málo vzrůstná rostlina s drobným měřítkem květů a listů příliš vzdálená od diváka bude při takovémto umístění dojmově nejen ještě menší, ale nepostřehneme u ní ani její

Ideální šířka kompozice, kterou pozorujeme, je dána šířkou našeho zorného pole. Podle vertikální osy je to úhel 60° (30° + 30°). A - Měnící se velikost obrazu v zorném poli na základě změn v jeho vzdálenosti od pozorovatele. B - Při zúžení zorného pole, např. boční kulisou stromů, se zájem diváka soustřeďuje do menšího prostoru a sledovaný obraz se jeví ostřejším a výraznějším.

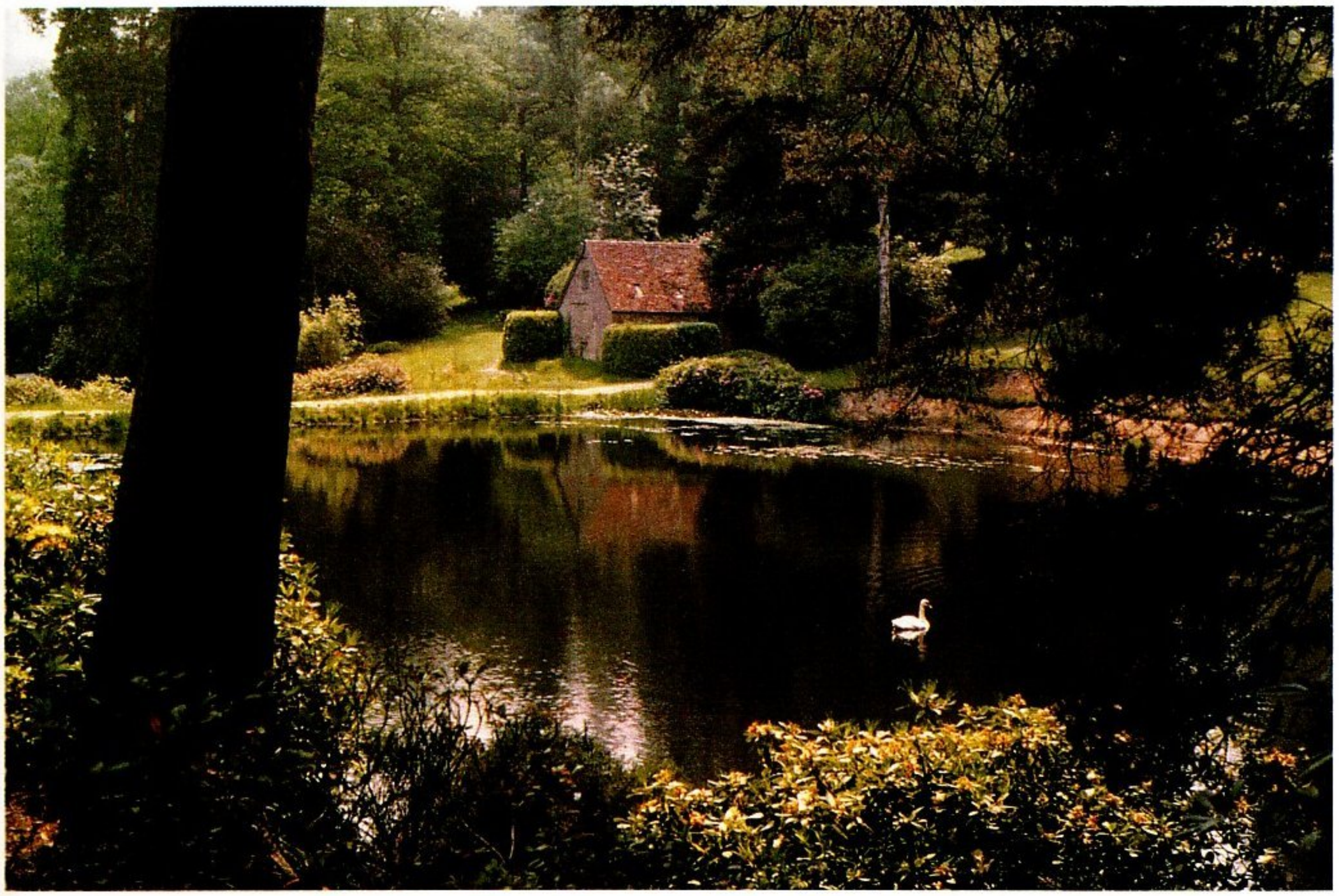
Výška komponovaného obrazu je dána zorným polem, měřeným podle horizontální osy. A - Charakteristická nesouměrnost zorného pole podle horizontální osy a z ní vyplývající nutnost úpravy popředí každého obrazu. B - 1 -Výška prvků na rovině je vymezena prakticky pouze úhlem 30°. Odstup diváka od vysokých prvků musí tedy být větší, než je tomu např. při posuzování šířky těchto předmětů. B - 2 - Při využití nadhledů se zcela mění nejen výškové, ale i celkové prostorové poměry v obraze. Náš zrak rovněž v neobvyklé estetické formě plně využívá všech hodnot popředí. Odtud význam vyvýšených vyhlídkových míst a pohledů z vyšších podlaží domů do zahradního prostředí.

Vymezení kompozice - pohledu, formou klenutého "okna" ve stěně vyhlídkového zahradního odpočívadla.

výtvarně působivé detaily. Druhým důvodem nutnosti tohoto správného odstupu je požadavek co nejpohodlnějšího optického vnímání daného předmětu. Tohoto plného pohodlí dosáhneme tehdy, když ke vnímání bude nutné vynaložit co nejméně fyzické námahy. Tento stav může při vnímání zrakem nastat tehdy, kdy nebudeme muset pohybovat hlavou, ale pouze očima, a to bez jejich většího namáhání. Toto maximální pohodlí zvýší příjemnost estetického zážitku.

Prostor, který naším zrakem přehlédneme bez otočení hlavy, je tzv. zorným polem. Velikost zorného pole podle vertikální osy je asi 30° na každé její straně, jedním pohledem můžeme tedy přehlédnout úhel široký 60°. Předměty na hranicích tohoto rozpětí spíše tušíme než vidíme. Pro posuzování výšek předmětů v kompozici je důležité rozpětí zorného pole podle horizontální osy, jež je silně asymetrické. Úhel nad horizontálou činí asi 30°, pod horizontálou pak až 56°. Odtud mimo jiné význam rozsahu a působnosti popředí před pozorovaným prvkem. Šíře zorného pole podle vertikální osy se dá upravovat bočními kulisami. Jestliže dojde k jeho zúžení, pak se pohled soustřeďuje na užší prostor, v němž chápeme prvky ostřeji. Zorné pole podle horizontální osy se dá velmi podstatně ovlivnit výškou stanoviště pozorovatele. Vyvýšená poloha pozorovatele umožňuje plné využití výrazné asymetrie tohoto horizontálního zorného pole. Při pohledech z vyvýšeného místa vznikají tzv. nadhledy, z místa sníženého naopak podhledy. Každý z nich má svoji specifiku a zejména ve výškově členitém zahradním prostředí se dají vzájemně dobře a účinně kombinovat, což přispívá k estetické rozmanitosti zahrady. Estetické efekty nadhledů a podhledů se za určitých okolností dají velmi dobře vytvářet i na rovinatých zahradních pozemcích - např. nadhledy z patra rodinného domku, výhled z odpočívadla zapuštěného do terénu apod.

Vymezení kompozice - pohledu, formou jeho zarámování kmenem a větvemi borovice, vrženým stínem s porostem keřů v popředí.

Textura a její využití v estetice zahradního prostředí

Texturou v estetickém smyslu rozumíme vnější povrchovou stukturu prvků. Textura je dána zejména charakterem, materiálem, velikostí, tvarem, měřítkem a vzájemným vztahem částic, z nichž se ta která plocha skládá. Texturu prvků hodnotíme v tomto smyslu např. jako hrubou či jemnou, lehkou a těžkou, nevyrovnanou či naopak stejnoměrnou a podobně. U rostlin se rozhodujícím způsobem na charakteru textury podílí olistění. Např. hrubá textura kaštanu je kontrastní s jemnou a vzdušnou texturou vrby či tisovce apod. Svou charakteristickou texturu má i architektura a různé stavební a technické doplňky zahradní kompozice. U budov ji utváří např. systém oken, sloupoví, ozdob na fasádě a v neposlední řadě i charakter omítek.

Pro citlivé vnímání textury má rozhodující vliv vzdálenost posuzovaných prvků od pozorovatele. Se zvětšující se vzdáleností dochází k postupnému zjemňování charakteristických rysů textury, která v dálce přechází v tvarově kompaktní plochu. V tomto smyslu se dají pomocí textury dotvářet i určité prostorové iluze. Např. výrazná textura větších listů v popředí a drobná textura v pozadí kompozice vytváří dojem větší vzdálenosti a naopak. Na výraznosti textury se velmi významně podílí i charakter osvětlení. Kontrastní rozdíly osvětlených a zastíněných povrchových struktur přispívají ke zvýraznění textury, zatímco světlo rozptýlené, mlhavé počasí a podobně tuto výraznost textur snižují. Textury prvků umístěných v trvale zastíněných místech zahrady tedy ztrácejí na své výtvarné hodnotě.

Výtvarné využití textury může spočívat ve vytváření souladných či kontrastních texturových sestav. Např. pro skupinu různých druhů borovic, jalovců a janovců, doplněnou jemnými stébly suchomilných travin, bude charakteristická souladná, jemná a vzdušná textura, která dotvoří barevnou, tvarovou i ekologickou jednotu celého, takto vzniklého obrazu. Subtilní texturu mohou mít porosty okrasných travin či dlanitolistých javorů, texturovou hrubostí a těžkostí budou naopak vynikat např. velkolisté magnólie, podražce ale i některé duby či javory apod. Významným estetickým činitelem je i soulad či kontrast mezi texturou staveb a s nimi bezprostředně sousedícími vegetačními prvky.

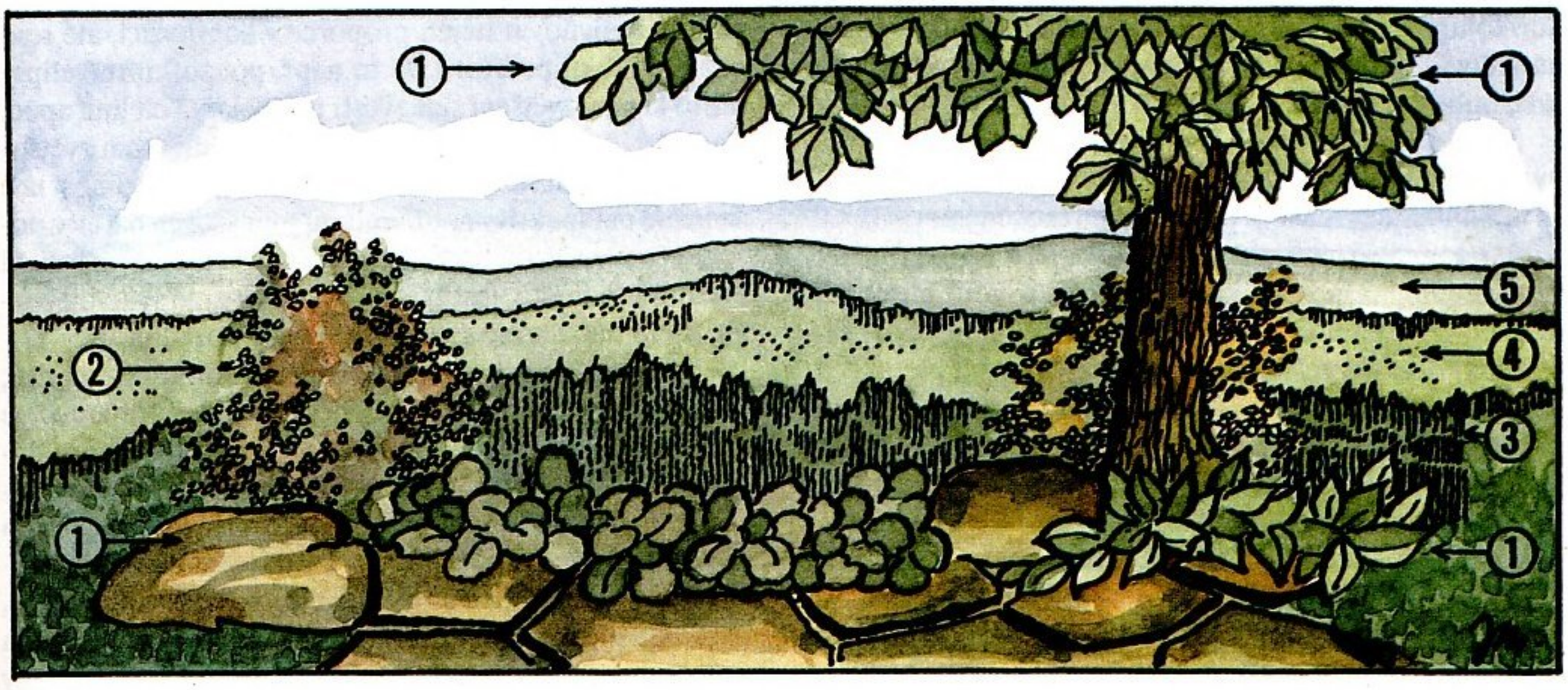
Vzájemné vztahy a kombinace textur mají v zahradní kompozici zcela mimořádný estetický význam. Je to dáno zejména tím, že na rozdíl od ploch veřejné zeleně můžeme v zahradním detailu veškeré tyto jemné estetické vztahy a souvislosti mnohem lépe a dokonaleji vnímat, a to nikoliv pouze na úrovni jednotlivých rostlin a jejich skupin, ale i na úrovni např. jednotlivých listů, květů či jiných detailů.

Sestava okrasných rostlin, jejíž estetická působnost je dána podobnou či analogickou texturou listů (Miscanthus, Yucca, Helictotrichon, Liatris, Inula, Lilium, Iris aj.).

Kontrast hrubé textury kamene s jemnou texturou listů a květů drobných skalniček.

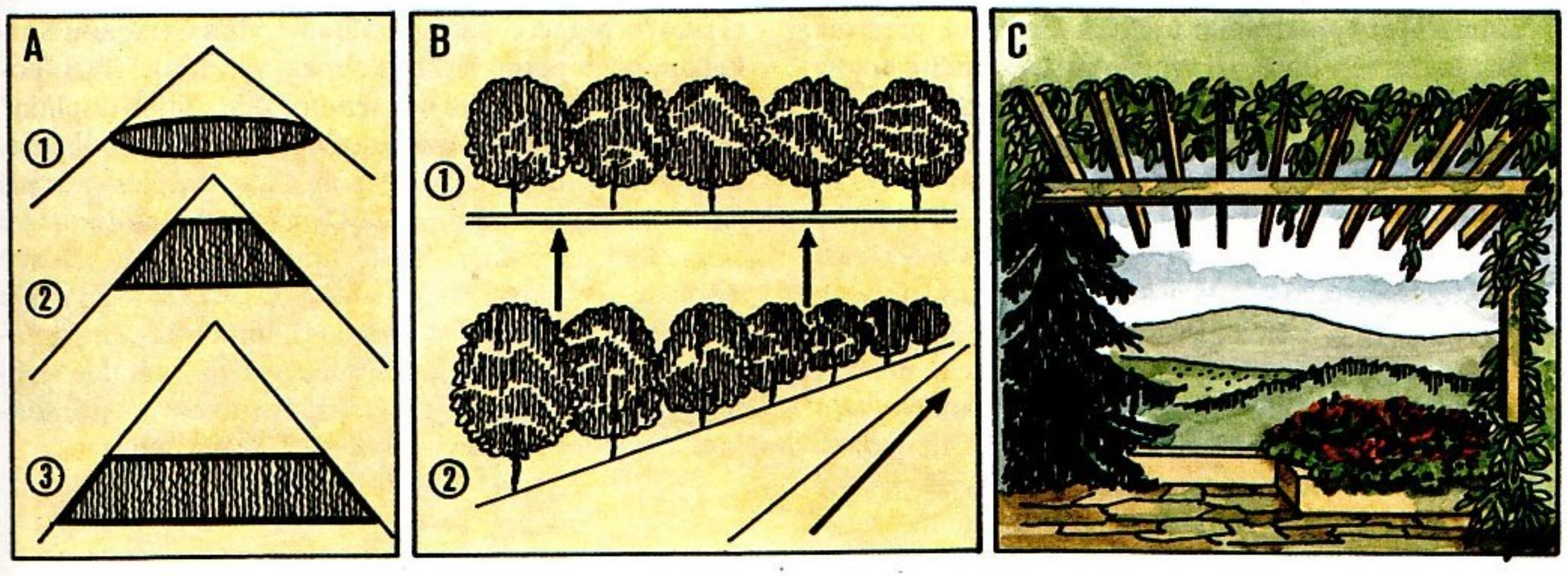

Výrazně rozdílné textury prostorových prvků přispívají k dojmové gradaci vzdáleností v obraze. Příklad úpravy vyhlídky ze zahrady do okolní krajiny. Uplatněním hrubé textury velkých listů, kůry kmene a kamenů v popředí (1), to je v rámci zahradního odpočívadla, se pohled do krajiny, pro kterou je charakteristická textura drobná (2, 3, 4, 5), dojmově prodlouží (čísly 2, 3, 4, 5 jsou označeny prvky mimo zahradu a stupeň postupného zdrobňování měřítka jejich textury).

Uplatnění perspektivy v zahradní kompozici

V zahradní kompozici, která je především souborem prostorových prvků, dochází v důsledku perspektivy k řadě optických změn. Jejich hodnota je závislá na prostorových vztazích mezi těmito prvky a divákem. Bližší předmět se zdá být větším, vzdálenější naopak menším, kolmice si v celém obraze zachovávají svislou polohu, zatímco horizontály se zdánlivě sbíhají. S měnící se vzdáleností dochází i ke změnám v barevnosti předmětů. V konkrétní prostorové zahradní kompozici se tak kombinuje účinnost perspektivy lineární, zahrnující linie a tvary a působnost perspektivy vzdušné čili malířské, kam spadají změny světelné a barevné. Perspektiva tedy velmi výrazně ovlivňuje výslednou optickou účinnost obrazu tím, že mění jeho celkovou hloubku, plastičnost, ale i texturu a barevnost. Výsledkem perspektivní působnosti je tedy určitý optický klam čili iluze.

Změny velikostí prvků způsobené perspektivou mají samy o sobě výtvarnou hodnotu spočívající v tom, že v obraze vytvářejí určitý řád, to je spoluvytvářejí a sjednocují da-

Perspektivní zákonitosti jsou samy o sobě estetickým přínosem. A - Příklad tvarových změn kruhu (1), čtverce (2) a obdélníku (3) v průčelné perspektivě. B - Vznik jednotícího kompozičního řádu. Stejné uspořádání prvků se nám v průčelném pohledu jeví jako opakování (1), v perspektivním pohledu jako následnost (2). C - Prostorovu hloubku daleké vyhlídky můžeme zdůraznit mimo jiné i tím, že do popředí, to je na naši zahradu, umístíme prvky tvarově a barevně značně výrazné.

nou kompozici jako celek. Měnící se velikost prvků vytváří následnost či postupnost, sbíhající se linie vytváří body zvláštního zájmu atd.

Významnou estetickou hodnotu mají perspektivní změny v barevnosti kompozice. Jsou dány tzv. vzdušnou perspektivou, která je silně ovlivněna průzračností ovzduší. Vodní páry a různé nečistoty v atmosféře totiž pohlcují část světelného spektra, kde výsledkem tohoto působení je známý namodralý až nafialovělý opar či modrošedý filtr, který překrývá veškerou ostatní barevnost u předmětů vzdálených, až je konečně tato modrá či fialová barva jedinou barvou předmětů nejvzdálenějších. Tento modrý filtr tedy předně barevně sjednocuje celý obraz, zejména tím, že "smazává" některé barevné či tvarové disharmonie ve vzdálenějších částech obrazu. Dále pak postupnou změnou této barevnosti výrazně ovlivňuje nejen naše prostorové vnímání, ale dává celému obrazu určitou dynamiku formou postupné změny (následnost postupná).

Praktické využití výtvarných hodnot perspektivy v současných, většinou prostorově omezených zahradách bude mít zpravidla menší význam. Ve většině případů půjde pouze o pasívní využívání těchto hodnot, respektive o jejich zintenzívnění formou vtipných iluzí. Může to být např. osázení zahradního odpočívadla tvarově a barevně výraznými rostlinami s cílem vytvořit určitý tvarový a barevný kontrast mezi popředím a pozadím a tím zdůraznit hloubku prostoru krajiny, do níž odtud vede vyhlídka. Jindy to může být např. změna kruhového záhonu v mírně elipsovitý s cílem zdánlivě prodloužit prostor apod. V prostorově omezených zahradních podmínkách budou zpravidla jen ojediněle vhodné některé iluze používané často běžně ve velkých prostorách historických parků - např. zvyšování účinků perspektivy zužováním cest, záhonů, průhledů apod.

Zahradní iluze

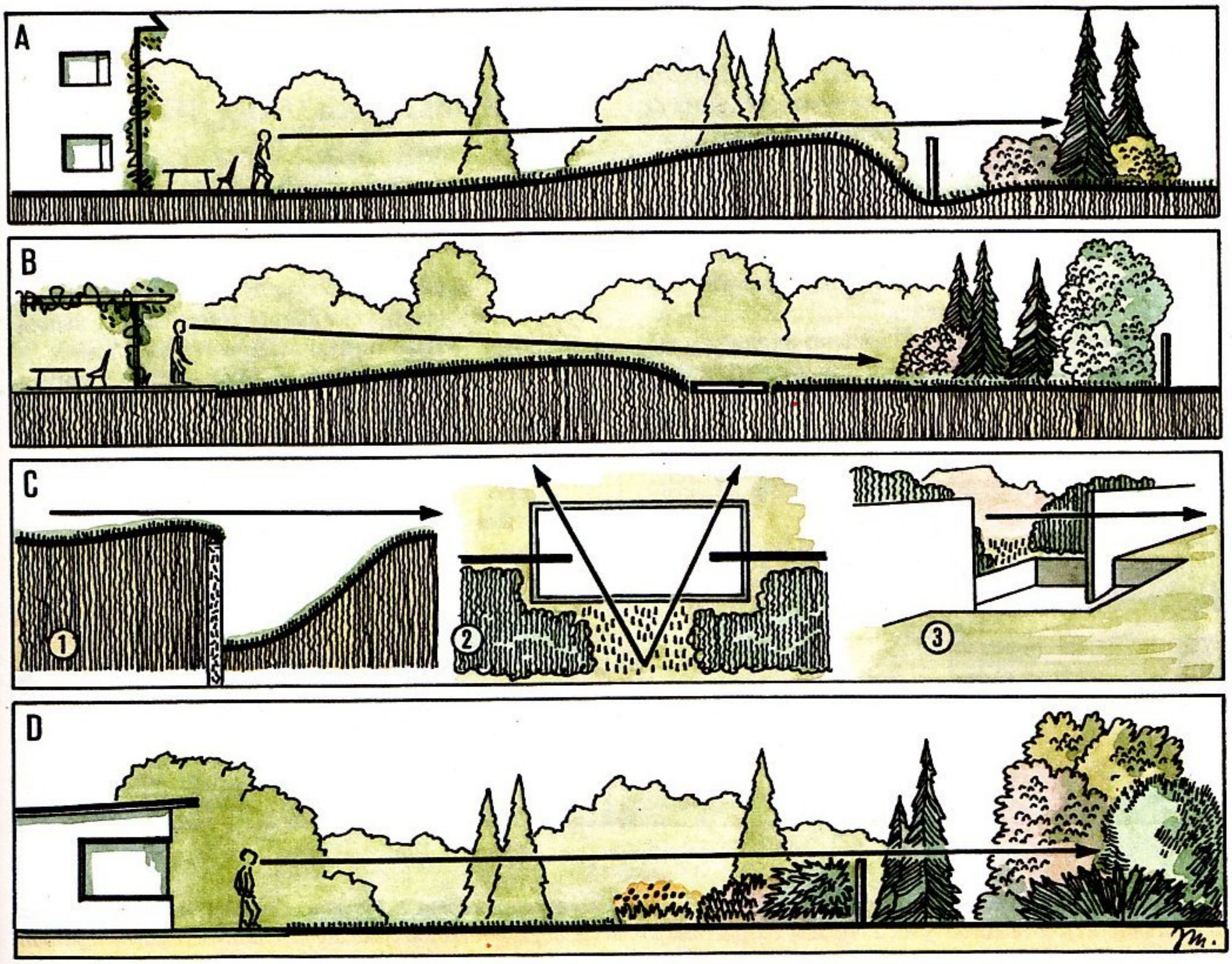
Záměrným vyvoláváním určitých klamných představ či iluzí můžeme v divákovi vzbuzovat zcela určité dojmy s cílem využít tohoto klamu pro dosažení vyšší výtvarné působnosti kompozice. Estetických účinků iluze využívá v různé míře i kvalitě celá řada uměleckých oborů. Např. malíř vytváří pomocí čar a barev na ploše dojem hloubky prostoru, sochař či architekt úpravou tvarů a velikosti použitých prvků vyvolává iluze neobvyklých prostorových proporcí apod. Z našich historických parků jsou známé četné příklady iluzorního zvětšování vzdáleností umělou sbíhavostí bočních kulis průhledů, vedením pohledů přes zrcadlící se hladinu rybníků nebo napříč údolími apod. Tentýž prostor členěný vertikálně se zdá být vyšší a méně hluboký než v případě, že jej členíme horizontálně. V zahradní kompozici přichází nejčastěji v úvahu iluze velikostní, tvarové, barevné a materiálové.

Velikostní iluze mohou vyvolávat klamnou představu o vzdálenosti či hloubce prostoru. Vytvoříme ji tím, že zvýšíme účinnost perspektivy postupným zmenšováním velikosti prvků vzdalujících se od diváka. Tvarové iluze mohou ovlivňovat nejen proporce v kompozici, ale rovněž i hloubku prostoru. Je to např. použití mírné elipsy místo kruhu, zvětšení sbíhavosti perspektivních linií apod. Barevné iluze se dají využít rovněž při záměrném zvětšování hloubky obrazu tak, že zintenzívňujeme účinnost tzv. vzdušné perspektivy např. uplatněním šedých barev v pozadí obrazu. Jindy můžeme do určité míry vytvořit iluzi většího předmětu, jestliže bude mít výrazně svítivou barvu, která bude kontrastovat s tmavým pozadím.

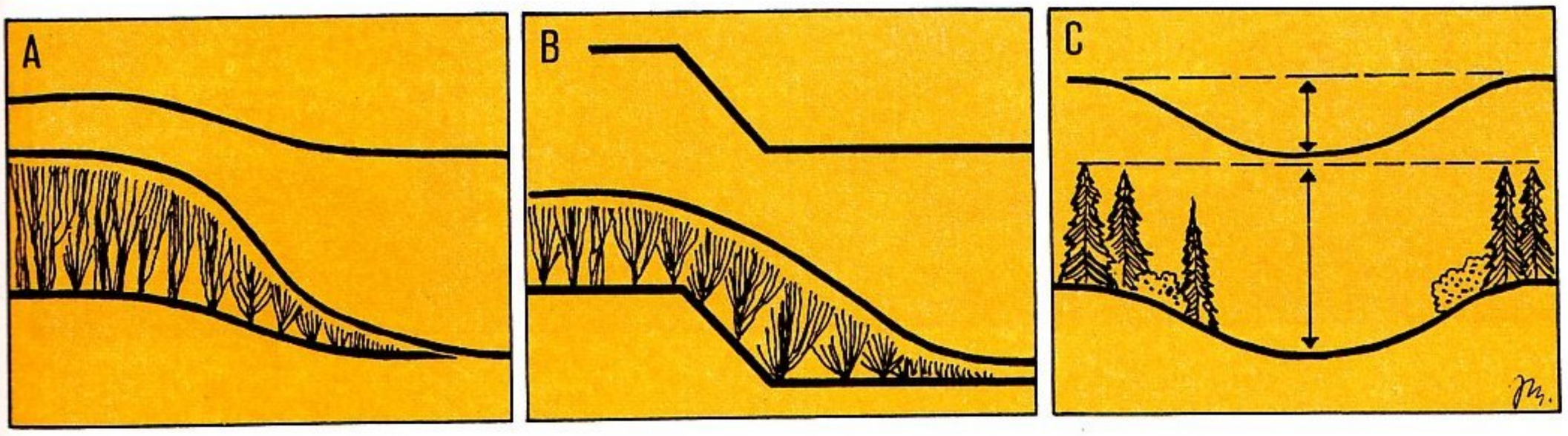
Vnímání a pochopení iluze má ze strany diváka dvě, časově zpravidla vždy oddělené etapy. V prvé etapě je divák skutečně oklamán a vnímá projektantem předloženou skutečnost ve všech dalších navazujících souvislostech tak, jak mu je předložena. Ve druhé etapě pak tento klam objevuje a pociťuje uspokojení jednak nad vtipností řešení, jednak nad úrovní svého vlastního intelektu, který mu toto poznání umožnil. Jinými slovy, druhá etapa vnímání iluze je vlastně požitkem z pochopení. Proto by řešení všech iluzí mělo být provedeno tak, aby v určitém momentě toto poznání divákovi umožnilo. Např. zpřístupnění místa, z něhož mohu vidět plot schovaný v terénní úžlabině tak, aby při pohledu ze zahrady vznikla iluze neoploceného pozemku a podobně. Divákem neodhalená iluze má tedy poloviční účinnost.

Příjemný pocit z pochopení a poznání se však může minout účinkem, respektive může se přeměnit v rozhořčení a nesouhlas, jestliže je iluze málo vtipná. Diváka v tomto případě uráží naivita projektanta, který předpokládal jeho velmi nízký intelekt, respektive nechtěl mu vlastní poznání této trapné nepravdy vůbec umožnit. Takovou naivní iluzí může být např. kamenná zeď namalovaná na dřevěném plotě, betonový pařez ve skalce apod. Vodní nádrž, v níž se zájmem pozorujeme život pod hladinou, v nás vyvolá zklamání ve chvíli, kdy při bližší prohlídce zjistíme, že ji tvoří stará opryskaná vana nebo velký smaltovaný hrnec.

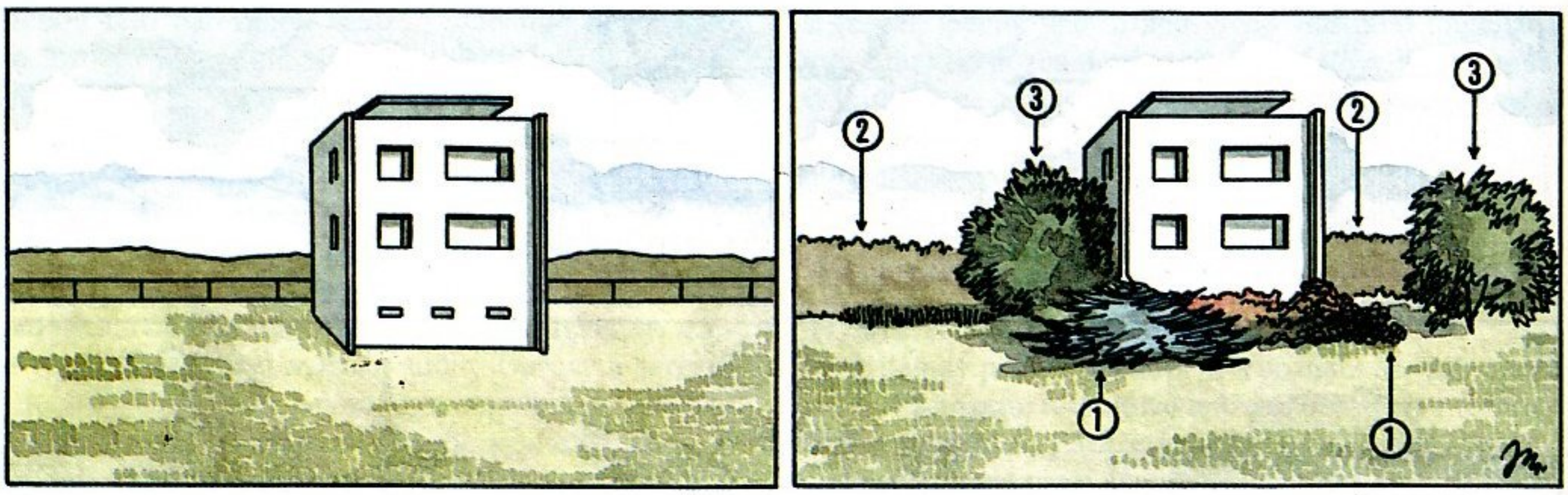
Zcela zvláštním, avšak značně rozšířeným typem zahradních iluzí jsou např. různé sádrové houby jako stylizace "houbařského ráje", ale i známé i neznámé hrady a zámky jako "ozvěna dalekých krajů". Jindy jsou to trpaslíčci jako "ochránci či patroni zahrady", vlk s Červenou Karkulkou nebo perníková chaloupka, vytvářející iluzi "pohádkové krajiny". Soud nad těmito "zahradními doplňky" však nemůže být vždy jednoznačně záporný. Jsou-li např. tyto modely hradů či různé pohádkové bytosti součástí dětského koutku nebo nalézají-li se na zahradě mateřské školy, mají charakter dětské hračky. V tomto případě vyvolávají představivost dětí a rozvíjejí jejich fantazii, takže mohou být při vhodném ztvárnění velmi prospěšným zahradním doplňkem. Nejčastějším důvodem odmítání těchto prvků na zahradách je jejich naprosto nevhodné, konkrétně tvarové či barevné provedení a umístění.

Iluze, jejímž smyslem je zakrytí nevhodného prvku a vytvoření nového prostorového dojmu. A - Terénní úprava s cílem zakrýt plot a vytvořit iluzi neoplocené zahrady, volně spojené s okolní krajinou. B - Zakrytí dlážděné pěšiny zatravněným valem s cílem vytvořit iluzi celistvého, nepřerušovaného trávníku. C - Detaily některých úprav oplocení s cílem vytvořit iluzi neoplocené zahrady. 1 - Zeď v terénním zářezu, nahrazující plot, 2, 3 - přerušení plotu v místě výhledu a jeho náhrada hlubokou, zpevněnou jámou (2 půdorys, 3 pohled). D - Výsadby do výše plotu, provedené tak, aby výtvarně korespondovaly s vegetací a okolní krajinou. Vzniká rovněž iluze neoplocené zahrady, spojené s vnějším krajinným prostředím.

Záměrná výsadba dřevin s cílem vytvořit iluzi jiných prostorových vztahů. K tomuto účelu jsou zvláště vhodné stálezelené dřeviny, protože mají celoroční, neměnnou prostorovou působnost. A - Zvětšení výšky nízké vyvýšeniny. B - Vhodnější vytvarování technicky příliš strohého svahu. C - Možnost dojmového prohloubení výškově nevýrazného údolí - jedna z nejvýznamnějších iluzí použitá v širokém měřítku v Průhonickém parku.

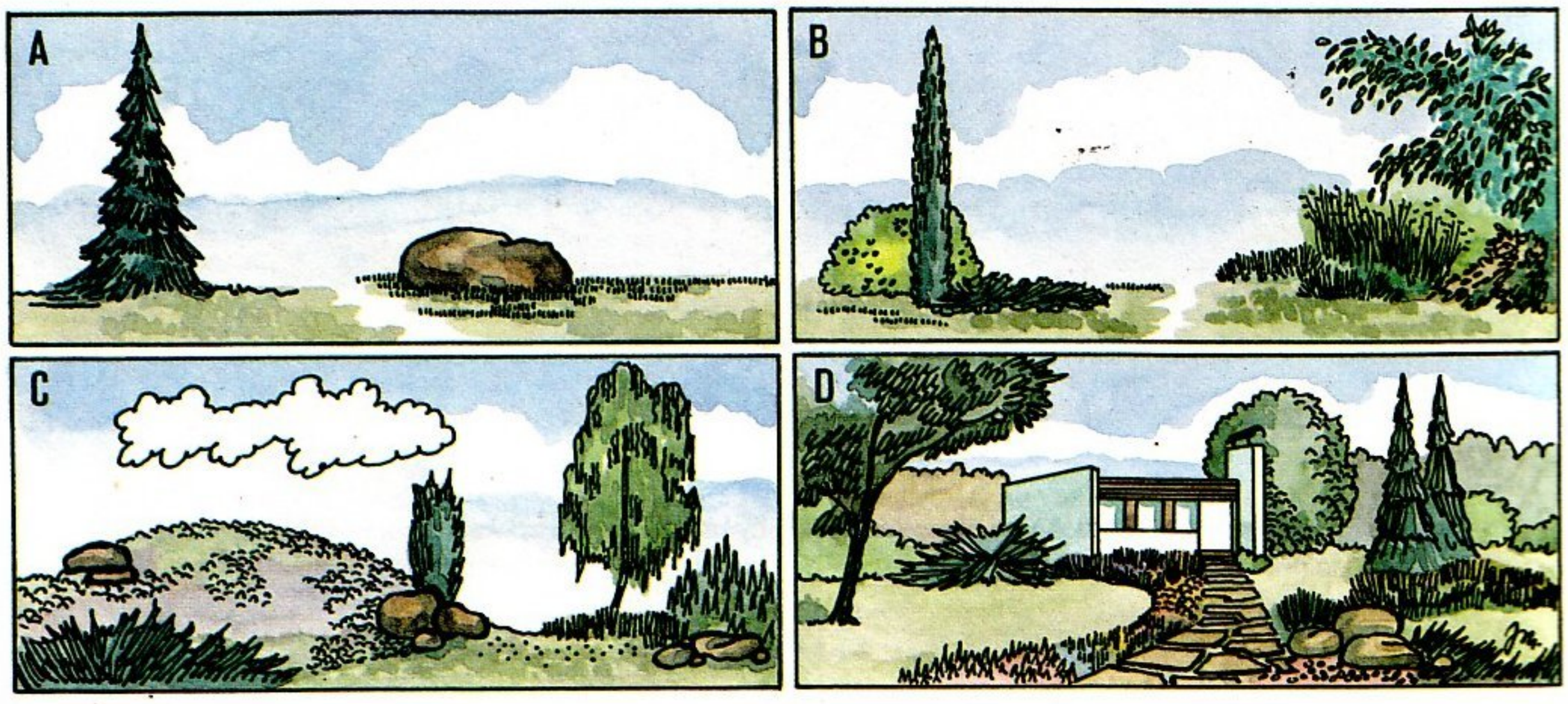
Výsadba dřevin s cílem vytvořit iluzi, která by potlačila nevhodné výškové proporce domu. 1 - Výsadba zakrývající příliš vysokou podnož domu a snižující jeho celkovou výšku, 2 - výsadby zvyšující linii pozadí tak, aby nebylo možno výšku domu posuzovat ve vztahu k původní výšce terénu, 3 - doplnění hmoty domu dalším výškovým stupněm stromů, který obohacuje výškovou hierarchii celého obrazu a tím dojmově smazává nevhodnou výšku domu jako ojedinělého prostorového prvku.

Výtvarná charakteristika přírodních prvků

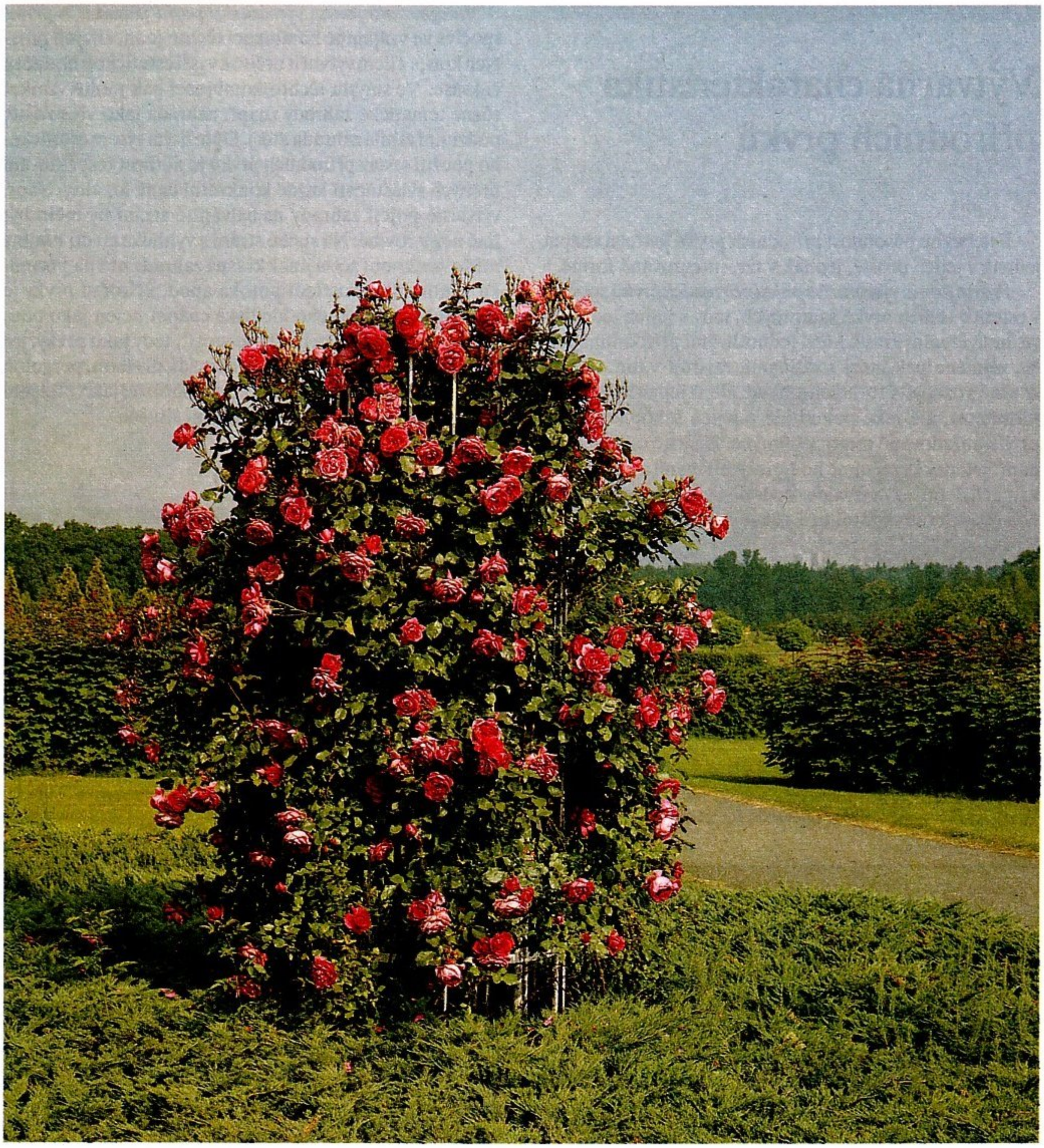
Estetickou působnost přírodních prvků je třeba chápat jednak v jejich prosté, jednak v tzv. integrované formě.

Prostá forma výtvarného pojetí přírodních prvků spočívá v estetice těchto prvků samotných, tedy v jejich jednotlivé, individuální kráse. Mezi jednotlivými přírodními prvky, zejména pak mezi rostlinami, existují v tom smyslu značné rozdíly, a to nejen pokud jde o jejich výtvarnou působnost, ale také pokud jde o jejich schopnost plnit určité požadované estetické funkce. Značně odlišné jsou např. estetické vzájemné hodnoty jehličnanů a opadavých listnáčů, letniček či trvalek. Podobně v sobě obsahují velkou výtvarnou variabilitu i různé formy využití vody či terénu atd.

Integrovaná forma výtvarného pojetí přírodních prvků spočívá ve vzájemné kombinaci těchto jednotlivých prostých krás, s cílem vytvořit určitou vyšší estetickou hodnotu či krásu. Ve smyslu těchto kombinací pak mohu vznikat různé tematické zahrady (např. zahrada jako vřesoviště, podzimní či bílá zahrada atd.). Důležitým rysem estetického použití sestav přírodních prvků je nutnost respektování určitých zvláštností každé konkrétní dané lokality. Např. výtvarné pojetí zahrady na balvanité stráni by mělo být jiné než v rovině. Na suché stráni s vyhlídkami do krajiny může vzniknout zcela jinak krásná zahrada než na pozemku v intimním prostředí potoka apod. Přírodní prvky je tedy třeba z výtvarného hlediska chápat nejen jako pouhou "prostorovost" nebo "barevnost", tedy jako prvky, jež je možno v jistém smyslu nahradit zdí, dlažbou, pergolou či stavbou, ale musíme je hodnotit současně jako základní inspiraci při řešení každé konkrétní situace.

Základní možnosti estetické působnosti přírodních prvků v zahradní kompozici. A - Prostá forma výtvarné působnosti. Přírodní prvek působí v daném prostoru sám o sobě, jeho veškerá estetická působnost pramení pouze z jeho vnitřních výtvarných hodnot. B, C, D - Integrovaná forma výtvarné působnosti. Přírodní prvky působí v určité sestavě, jejich estetická působnost je dána jednak jimi samotnými, jednak jejich vzájemnými výtvarnými vztahy. B - Kombinace, kde základním hlediskem estetického uspořádání jsou čistě výtvarné hodnoty - tvar, barevnost, textura apod. C - Kombinace, kde základním hlediskem estetického uspořádání je co nejpřirozenější uspořádání rostlin podle toho, jak spolu v přírodě rostou. D - Kombinace přírodních a technických prvků.

Příklad tzv. prosté formy výtvarné působnosti okrasných rostlin. Uplatňuje se zde estetická hodnota rostliny samotné. Pnoucí růže v ploše poléhavých jalovců.

Příklad tzv. integrované výtvarné působnosti okrasných rostlin. Spočívá ve vzájemné kombinaci "jednotlivých krás" rostlin. Jarní barevný efekt sestavy skalniček a zakrslých dřevin.

Terén a jeho vztah k estetice zahrady

Terénní poměry zahradního pozemku mají zcela zásadní vliv na výtvarnou koncepci zahrady. V tomto směru existují dvě krajní formy - terén rovinatý a terén členitý.

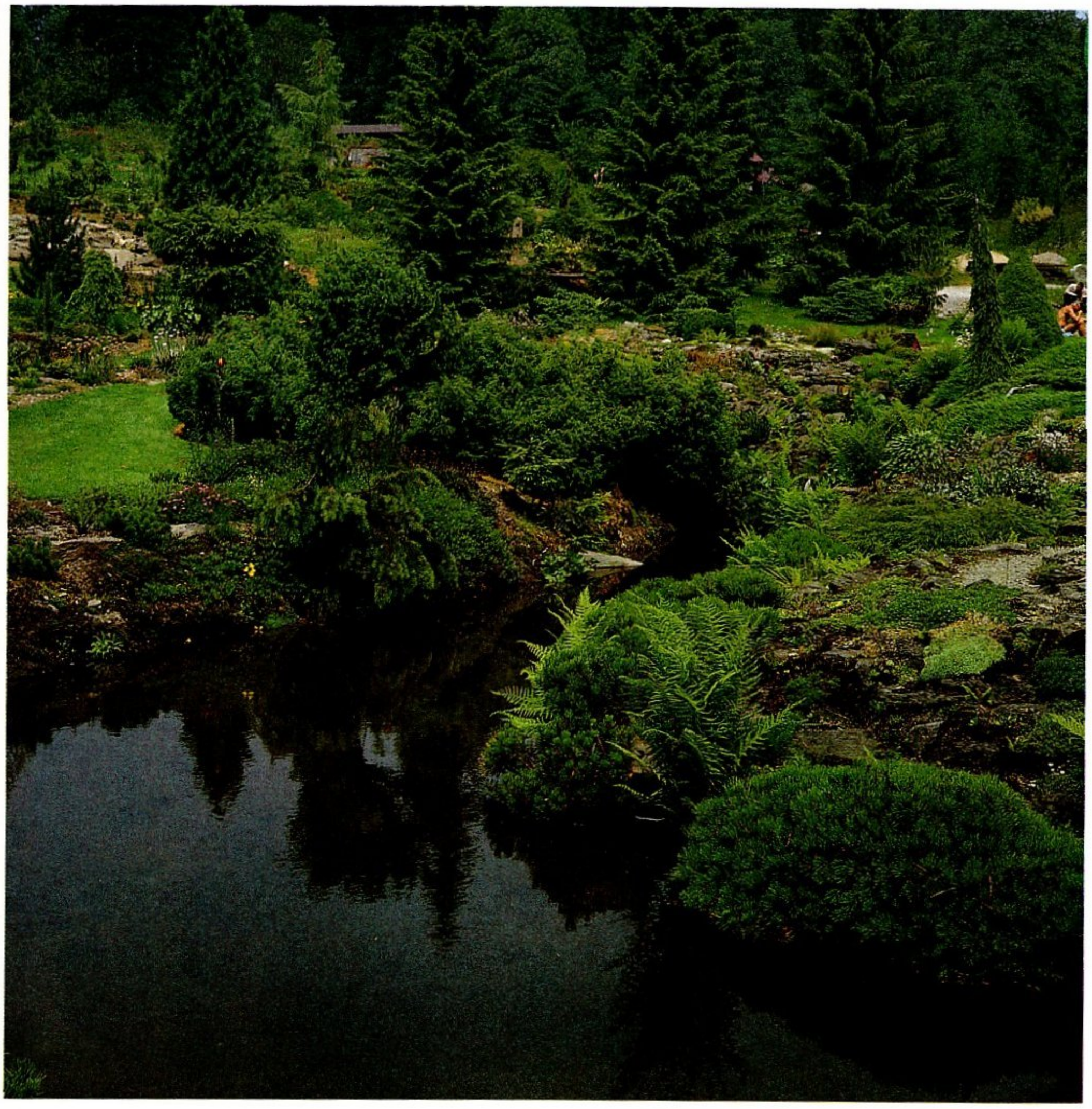
Rovinatý terén se vyznačuje dobrou přehledností celého prostoru a většinou i jednotnými půdními a vláhovými podmínkami pro růst rostlin. Jsou zde tedy vytvořeny určité dobré předpoklady pro estetickou jednotnost řešení celého prostoru. Proto zde zvláště účinně působí např. soustředěné, plošně ucelené výsadby, vynikají zde souvislé plochy trávníků, větší vodní hladina apod. Dá se zde velmi dobře využít prostorového odstupu pro zdůraznění některých dominantních zahradních prvků. Rovina je velmi vhodná k vytváření symetrických kompozic a pro uspořádání zahrady v ornamentálním smyslu se zdůrazněním půdorysných obrazců apod. Za této situace je velmi působivé využití pohledů na takto řešenou zahradu z vyšších podlaží přilehlého rodinného domku. Naopak výtvarným nedostatkem rovinatých pozemků je jejich menší vhodnost pro vytváření prostorové členitosti, která je žádoucí zejména u plošně větších zahrad. Tuto skutečnost je však možné překonat vhodně zvoleným systémem různých kulis, stěn a předělů. Pokud chceme na rovinatém pozemku vytvořit výškovou členitost, působí zpravidla nejpřirozeněji, jestliže tyto nové terénní útvary mají zjevně umělý charakter, např. geometrické tvary zahradních zídek, te-

Rovný zahradní pozemek vytváří předpoklad pro zahradní kompozici s výrazným půdorysným řešením. Uplatňují se zde velmi dobře výrazné plošné tvary a linie.

ras, bazénů, zapuštěných odpočívadel apod. Vytváření tzv. "přirozených" terénních útvarů v rovině vyžaduje velmi důkladné estetické uvážení, protože zde mohou působit velmi cize.

Výškově členitý terén má celou řadu estetických předností. Vznikají zde především zcela přirozené možnosti vytvářet v návaznosti na výškové změny různé dílčí zahradní partie, aniž je narušena jednotnost zahradní kompozice jako celku. Druhová rozmanitost vegetace v těchto jednotlivých dílčích partiích může navazovat i na přirozeně danou proměnlivost půdních a vlhkostních poměrů, což je z celé řady důvodů velmi vhodné. Členitý terén umožňuje pozorovat jednotlivé partie z různých výšek, to je z nadhledů i podhledů, takže zde narůstá rozmanitost dojmové působnosti zahrady jako celku. Zcela mimořádně cenné jsou takové zahradní pozemky, kde jejich výšková členitost přechází v balvanité či skalní útvary, jež nepravidelnost terénu dále zvýrazňují a dojmově umocňují. Těmto esteticky velmi cenným prvkům je pak třeba přizpůsobit celé řešení zahrady s cílem maximálně je výtvarně využít a zdůraznit - např. tematickým osázením, pohledovým zpřístupněním apod. Zahrady s členitým terénem jsou zcela mimořádně vhodné k výtvarnému pojetí v nepravidelném, přírodním stylu.

Výškově členitý pozemek poskytuje ideální možnosti pro řešení zahradní kompozice ve volném přírodním uspořádání.

Estetika vody v zahradě

Voda představuje velmi významný zahradní prvek nejen z ekologického, ale i z estetického hlediska. Estetických principů působnosti vody je celá řada.

Vodní plocha je předně svým třpytem velmi nápadným prvkem čili vhodnou a přirozenou zahradní dominantou. V tomto smyslu je třeba uvážit z výtvarného hlediska její vhodnou velikost, tvar a umístění v zahradní kompozici. Osázení vodní plochy by z tohoto hlediska mělo být jejím pouhým tvarovým a barevným doplňkem, jinými slovy, vegetace by neměla vodní plochu zakrývat.

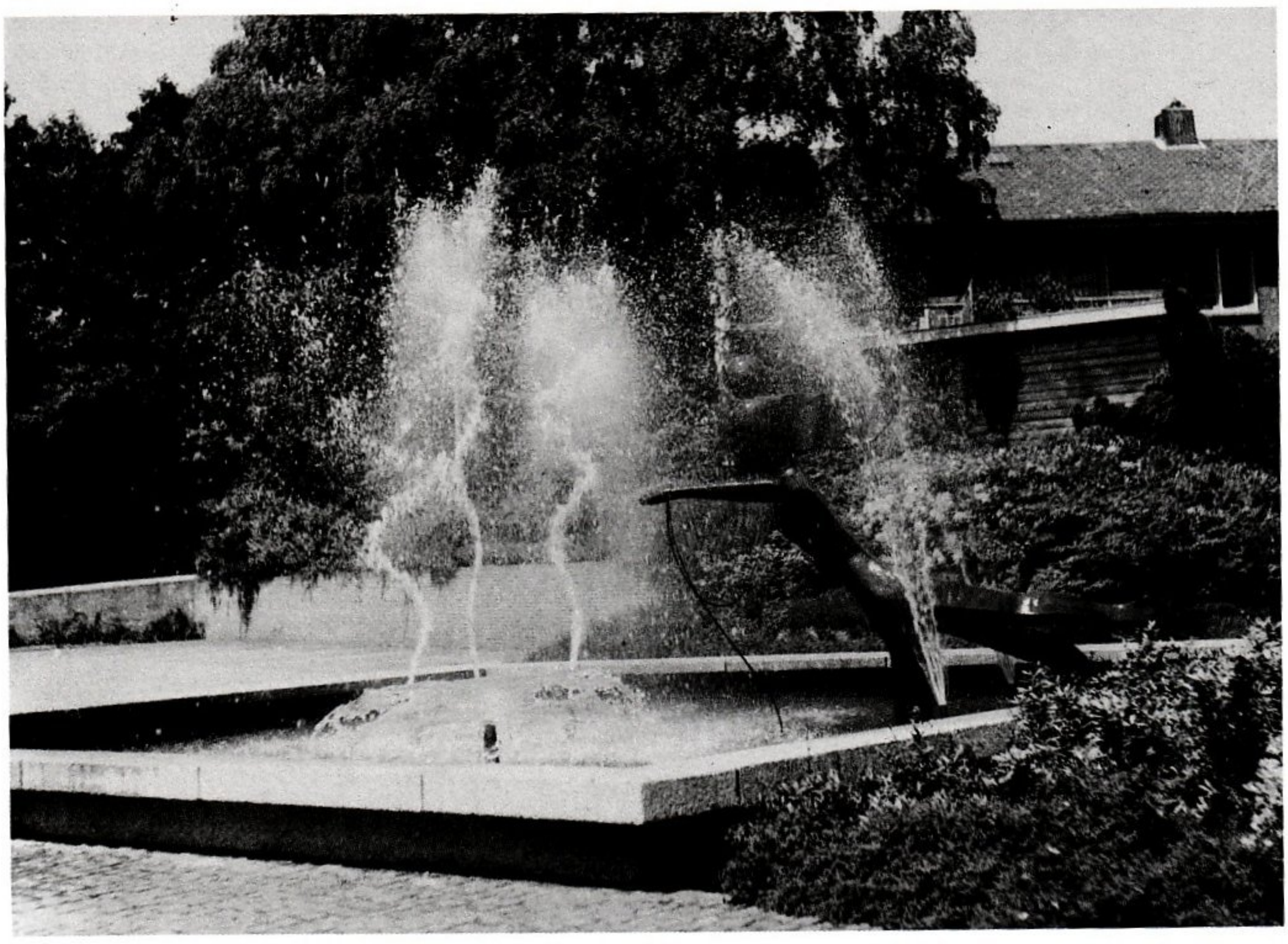
Významnou vlastností vody je zrcadlení okolních předmětů na její hladině. Díky této skutečnosti může docházet ke znásobení barevných a tvarových efektů zahrady. Při požadovaném zrcadlovém efektu není žádoucí přílišný pohyb vodní hladiny. Efekt zrcadlení je neoddělitelný od pohledového zpřístupnění vodní hladiny, která proto musí navazovat na vedení zahradních cest, na umístění odpočívadla či zahradního nábytku a podobně.

Důležitým výtvarným posláním vody je její pohyb, který přispívá k tzv. "oživení" víceméně staticky působící zahradní kompozice. Může se jednat o jemný a rovnoměrný pohyb větrem zčeřené hladiny, o různé intenzity pohybující se vody v různých kaskádách a přepadech apod. Pro zahradní bazény jsou zvláště vhodné tzv. programované vodotrysky či "vodní hry", kde se dle naší volby v určitých časových intervalech mění tvar i intenzita vystřikujících gejzírů vody. Výtvarně působivým pohybem vody mohou být i různá závlahová zařízení.

S pohybem vody souvisí i vytváření určitého charakteristického zvuku. Tento zvuk velmi účinně akusticky podmalovává působnost zahradního prostředí, dává podněty k různým asociačním představám a dotváří tak požadovanou výtvarnou atmosféru celé vodní scenérie.*

Užší estetický význam vodních ploch spočívá i v jejich barevnosti a "tvarovosti". Vodní plocha představuje tzv. chladné barevné odstíny, jejichž vhodným barevným doplňkem jsou prvky tzv. teplých barev. To se týká např. barvy květů a listů vodních rostlin, kamenů a dlažeb v jejich okolí apod. S horizontálními tvarovými liniemi vodní plochy velmi účinně kontrastují linie vertikální - vodní

*) *Zvuk vydávaný padající vodou smazává zřetelnost jiných zvuků, zejména hovoru. Je tedy velmi přijatelným "rušícím prvkem", který vhodnou formou přispívá k intimitě zahrady a k její vyšší obytné využitelnosti z hlediska sousedských vztahů.*

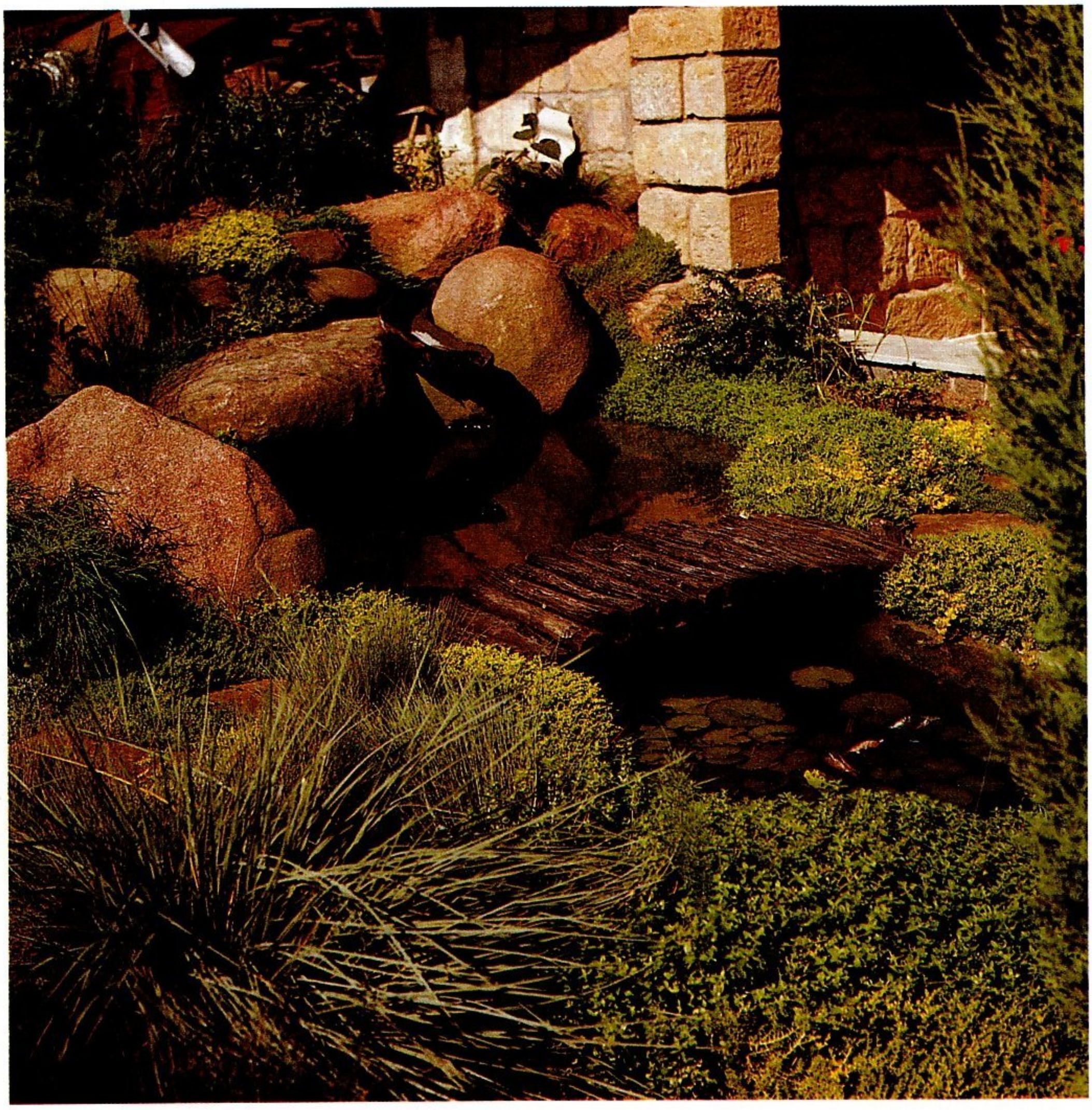

Pohyb vody spojený s jejím třpytem a šuměním významně oživuje a obohacuje zahradní prostředí. Příklad souběžného uplatnění celkem tří programovaných výstřiků.

rostliny, převislý růst dřevin v jejich sousedství apod. Voda ve formě zahradního potůčku dokáže velmi účinně zdůraznit i modelaci terénu. Vhodně, nejnižšími místy terénu vedená přirozená křivka tekoucí vody může být navíc zdůrazněna např. okolním trávníkem, osázením apod. Toto modelační a tvarové výtvarné poslání tekoucí vody je zvláště vhodné pro zahrady řešené ve volném přírodním uspořádání.

Jistou formou estetického použití vody na zahradě je navázání na tradici jejího víceméně symbolického vztahu k zahradě. Mohou to být např. různé výtvarné stylizace studní, zahradních kašen, nádob s vodou apod.

Voda nemusí být vždy pouze doplňkem zahrady, ale i samostatnou, tematickou zahradní kompozicí. V tomto smyslu jsou známy např. tzv. "vodní zahrádky", u nichž je hlavním efektem detailní pozorování vodních rostlin a živočichů, případně seskupení balvanů a plastik, umístěných pod i nad vodní hladinou. Toto, mezi lidmi oblíbené sledování života ve vodě musí být umožněno vhodným rozmístěním odpočívadel, můstků, eventuálně sedací úpravou okrajů takovýchto bazénů.

Významnou estetickou hodnotou vody je mimo jiné i její krása pod hladinou, tvořená vodními rostlinami, živočichy i uspořádáním dna. Možnost využití hodnot těchto "vodních zahrádek" se zintenzívní polohou vody v blízkosti cest či odpočívadel a budováním různých mostků a přechodů.

Živočišný svět a jeho uplatnění v estetice zahrady

Mezi přírodní prvky s významnou výtvarnou působností patří i různé druhy živočichů. Jejich účast na estetice zahradního prostředí spočívá především v efektu pohybu a prostorové změny, což je ve víceméně statické kompozici rostlin a staveb vždy příjemným momentem. Dalším efektem jsou příjemné živočišné zvuky, které dotváří estetickou hodnotu zahrady. V tomto smyslu jsou v našich průměrných podmínkách nejdůležitější živočišnou skupinou ptáci. Pro prodloužení jejich pobytu na zahradě by proto měly být vytvořeny co nejvhodnější podmínky z hlediska výživy, ochrany a hnízdění. Pro docílení intenzívnějšího přelétání ptáků na zahradě je např. vhodné rozmísťovat jimi navštěvovaná zařízení odděleně tak, aby byli k přelétání nuceni. Může to být např. jednak větší počet krmítek, oddělené situování zdrojů pití a potravy apod. Vhodným doplňkem volně žijících ptáků mohou být ptáci chovaní v zahradních voliérách, jejichž předností je prakticky celoroční účast v zahradním prostředí eventuálně v bytových interiérech. Významní jsou dále vodní živočichové, kteří pohybem a změnou naplňují vodní zahradní plochy. V tomto směru jsou nejdůležitější různé méně vzrůstné a nápadně barevné druhy ryb.

Další úrovní estetického uplatnění, zejména volně žijících živočichů je kulturně společenské hledisko v chápání ochrany přírody. Estetickým prožitkem zde může být radost z výskytu těchto živočichů a z toho, že jsme naší záměrnou činností dokázali v zahradním prostředí vytvořit podmínky pro jejich život. Může to tedy být radost nad motýly, čmeláky, ale i nad volně žijícími žábami, ještěrkami či ježky, kteří spolu s desítkami dalších živočichů uzavírají okruh plné krásy přírody.

Život ve vodě mohou velmi významně obohatit různé, zejména pestře zbarvené ryby.

K estetice zahradního prostředí patří volně žijící živočichové, z nichž jsou nejběžnější ptáci. Jejich pobyt na zahradě mimo jiné zintenzívní ptačí napajedla různého typu.

Půdní a klimatické podmínky jako estetický činitel

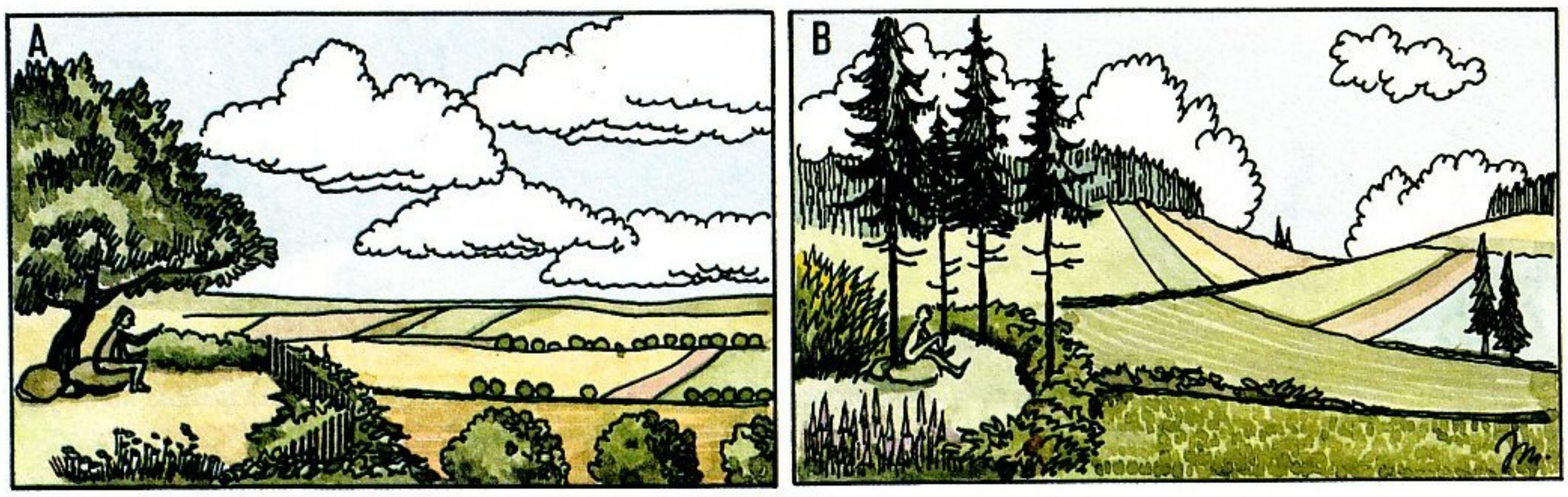
Vztah půdních a klimatických podmínek k estetice zahradního prostředí se uplatňuje především nepřímo. Tato zprostředkovaná působnost spočívá ve vytváření podmínek pro uplatnění zcela určitých druhů rostlin, které pak tvoří výtvarnou působnost zahrady. V estetice dřevin a dlouhověkých rostlin vůbec má uvedené hledisko zcela zásadní význam, protože dorůstají do plné krásy až po mnoha letech a ve výrazné závislosti na dlouhodobé kvalitě stanoviště. Půdní a klimatické podmínky jsou tedy nejen předpokladem druhového složení, ale i dlouhodobosti existence rostlin, která podmiňuje i intenzitu estetické působnosti. Umělé úpravy stanovištních poměrů s cílem vytvořit podmínky pro existenci dalších druhů rostlin jsou zejména z hlediska dlouhodobého působení někdy málo účinné.

Vliv půdních a klimatických podmínek na estetiku zahradního prostředí se však projevuje i přímo, nezprostředkovaně. U půdy je to zejména její barva, jako významný doplněk barevnosti celé zahradní kompozice. Zvláště působivé jsou v tomto směru některé výrazně červeně a černě zbarvené půdy, které vynikají především tehdy, jsou-li doplněny určitou barevností rostlin, kamenů či zahradních staveb.

Z klimatických podmínek je to např. sluneční svit, který intenzívními rozdíly mezi osluněnými a zastíněnými plochami zvýrazňuje plasticitu zahradních scenérií. Naopak častá mlhavost vytváří nepřehlednost kompozice a pocit melancholie či tajemnosti. Významným klimatickým činitelem je rosa, zejména ve spojení s intenzívním ranním osluněním, při kterém se na přechodnou dobu mění barevnost a prostorová výraznost celé zahrady nebo jejích dílčích částí. Zcela zásadní význam v estetice zahrady má obloha, jež v každém přírodním obraze zaujímá jeho podstatnou část. Ovlivňuje zahradní obrazy jednak dynamikou své barevnosti během dne a noci, jednak proměnlivostí a pohybem oblak a dotvářením měřítka obrazu, to je jeho určitou prostorovou členitostí. Výtvarná úloha oblohy velmi úzce souvisí s typem krajiny. Např. v krajinném obraze vrcholků Krkonoš bude tato účinnost zcela jiná než v rovinatých jižních Čechách apod. Výtvarně velmi intenzívně působivým klimatickým činitelem jsou zimní efekty vyjádřené sněhem a ledem, větrné poměry podílející se na určitém "tvarování" korun stromů a celá řada dalších vlivů.

Zvláštností půdních a klimatických podmínek je to, že jsou dané a víceméně neměnné, to je estetika zahrady je pouze v různé míře respektuje a přizpůsobuje jim ostatní kompoziční prvky.*

*) *Např. použití převážně teplých barevných odstínů na zahradní vyhlídce směrované do lesnatého údolí s velkým podílem volné oblohy (vytvoření kontrastu teplých a studených barev) apod.*

Důležitou součástí každého přírodního obrazu je obloha. Mimo jiné se může její působnost stát inspirací pro řešení určitých situací, v daném případě podnětem pro pojetí vyhlídkového zahradního odpočívadla. A - V Polabí či na jižní Moravě, kde nad monumentální rovinou často stojí mohutné hrady mraků, může být ideou řešení zahradní vyhlídky kontrast její intimity s rozsáhlým krajinným prostorem (přimknutí se k terénu) a určitá analogie tvaru krycího stromu a mraků. B - Na Českomoravské vysočině, kde jsme často "mezi mraky", protože vylézají vždy za prvním kopcem či stromem, může být ideou řešení jejich "přitažení" až do korun stromů v prostoru odpočívadla. Stromy tedy odpočívadlo nezakrývají, ale vztahují se svým štíhlým tvarem blízkým, k rychle se pohybujícím mrakům.

Rostlinný materiál a jeho estetické hodnoty

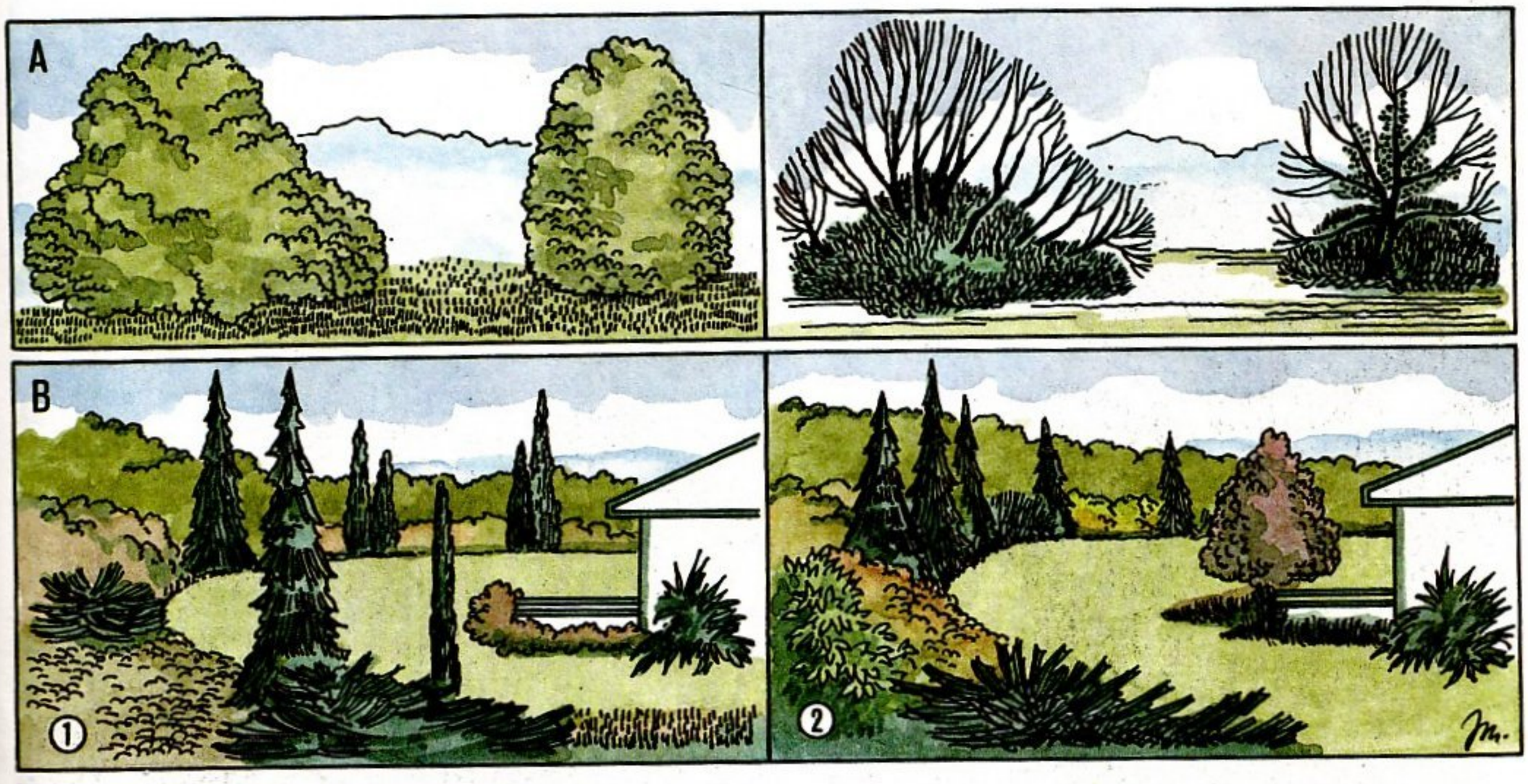
Jehličnany a stálezelené dřeviny

Důležitou výtvarnou vlastností této skupiny dřevin je stálost olistění, z níž vyplývá jejich celoročně téměř neměnná estetická působnost. Z těchto důvodů se velmi dobře hodí k maskování, k uzavírání nežádoucích pohledů a k vytváření trvale intimního prostředí zahrad. Minimální proměnlivost během roku je vhodnou vlastností všech dřevin, které tvoří trvalý tvarový a barevný doplněk různých staveb a zařízení.

Převážná část jehličnanů a stálezelených dřevin má sytě až tmavě zelené zbarvení, takže ve větším soustředění působí vážným dojmem. Poměrně velký počet taxonů jehličnanů se však vyznačuje barevností, zejména ve žlutých, hnědých a modrých odstínech, takže je možné v zahradním prostředí vytvářet i velmi výrazně barevné neopadavé skupiny. Významnou vlastností těchto barevných skupin je to, že se jedná o barevnost celoroční, která má nesmírný estetický význam zejména v období vegetačního klidu, které je barevně poměrně velmi chudé. Tmavé barvy jehličnanů se dá velmi dobře využít pro zintenzívňování světelných kontrastů v obraze s cílem zvýšit dojem prostorové plastičnosti. Tmavost těchto rostlin je dále velmi cennou vlastností i při vytváření zahradních kontrastů - např. tmavé pozadí, na němž vynikne světle pojednané popředí atd.

Jehličnany jsou velmi vhodnými zahradními dominantami, tedy prvky, na něž má být soustředěn divákův zájem. Je to dáno jejich často pravidelným tvarem, výrazností obrysů, malou pohyblivostí větví vlivem větru i již zmíněnou stálostí výrazu během celého roku. Jejich rozmístění v zahradě je proto třeba věnovat zvýšenou pozornost. Nevhodné je např. jejich přílišné prostorové rozptýlení, při kterém vzniká v obraze chaos a roztříštěnost zájmů, projevující se zvlášť pronikavě v zimním období, kdy se výraznost jehličnanů v sestavě s opadavými listnáči zvyšuje. V úloze dominanty je vhodné jejich použití jako soliter nebo soliterních skupin.

Většina jehličnanů je esteticky nejpůsobivější, jestliže má trvale zachované nízké zavětvení až k zemi. Holé spodní části působí u těchto rostlin velmi nepěkně až trapně. Příčinou ztráty spodních větví je nejčastěji nedostatek prostoru a zejména pak omezený přístup světla. Tuto potřebnou volnost kolem každého jehličnanu je proto třeba při výsadbách respektovat již od mládí, protože jednou ztracené větve se až na minimální výjimky u jehlična-

Použití jehličnanů a stálezelených rostlin má při utváření estetiky zahrad některé specifické rysy. A - Výsadbou stínomilných, stálezelených dřevin pod opadavé stromy se dá v zimním období velmi účinně měnit prostorová působnost těchto skupin (tisy a břečťan jako spodní patro starých lip). B - Rozmístění jehličnanů je třeba věnovat zvláštní pozornost, protože jsou velmi výrazné a zájmově přitažlivé. 1 - Nevhodné použití, prostor zahrady je rozptýlenou polohou jehličnanů značně roztříštěn. 2 - Vhodnější řešení, spočívající v soustředění jehličnanů pouze do vybraných míst.

nů neobnoví. V tomto smyslu jsou mimořádně cenné ty jehličnany a stálezelené dřeviny, které snáší různý stupeň zastínění.* Pomocí nich můžeme realizovat tzv. spodní patra pod opadavými listnáči. Estetickou zvláštností těchto stálezelených spodních pater je to, že vytváří zejména v zimních měsících zcela odlišné prostorové uspořádání, než je to, na které jsme zvyklí v letních měsících. Proměnlivost a dynamičnost estetické působnosti jednoho a téhož zahradního prostoru se tak podstatně zvyšuje. **

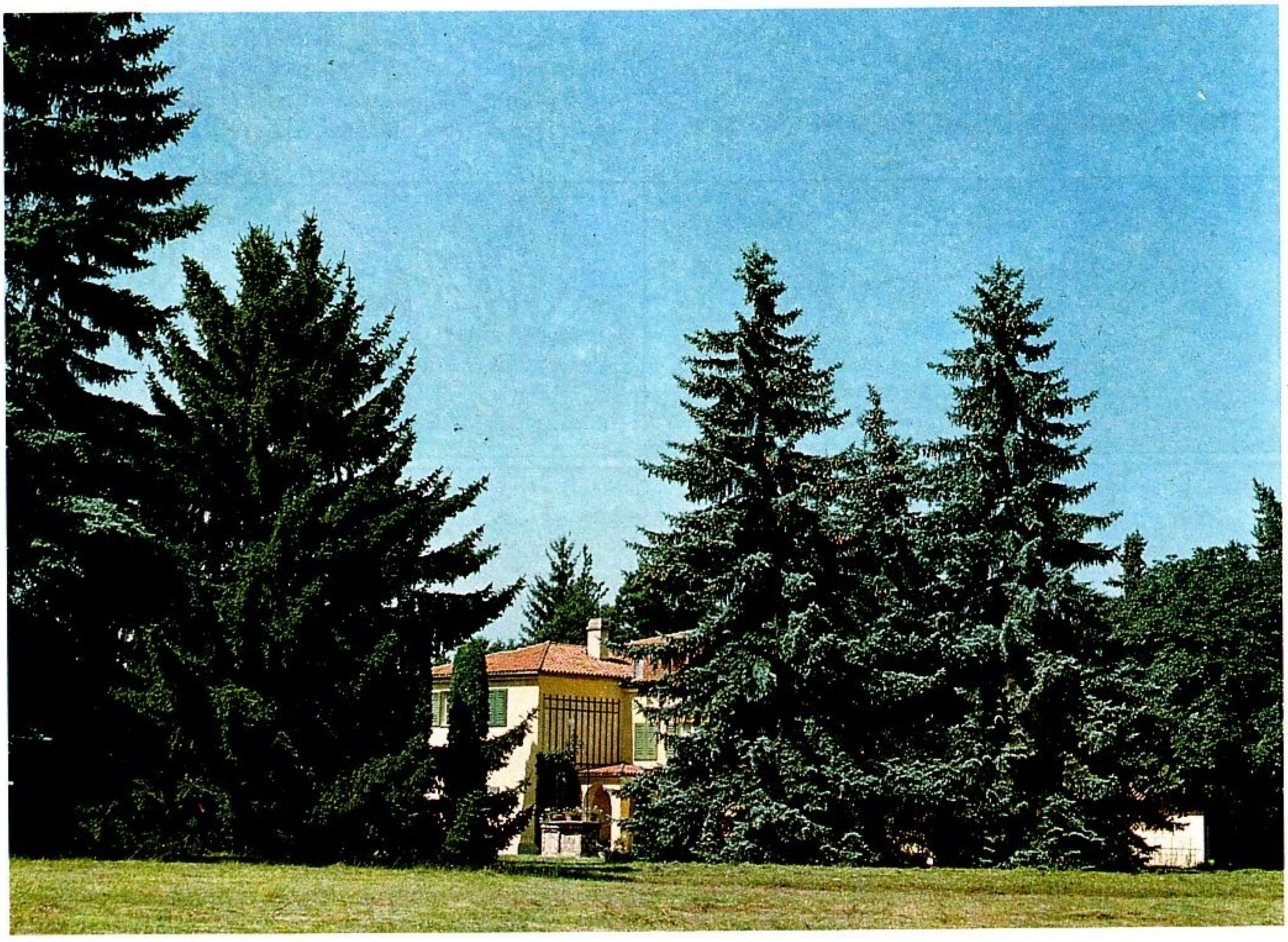
Mezi jehličnany je poměrně velké množství nízce až plazivě rostoucích taxonů s velmi variabilními barvami a texturami.* Tyto se velmi dobře hodí pro vytváření tzv. půdopokryvných porostů, které opticky nahrazují trávníky, respektive jsou vhodné k pokrývání svahů, různých obtížně sekatelných ploch nebo k mezisadbám mezi vyššími jehličnany.

Výtvarně velmi významné jsou jehličnany a stálezelené dřeviny, které snáší řez. Postupem doby se z nich dají vytvořit nejrůznější tvary, které mohou mít charakter pravidelných architektonických a uměleckých doplňků našich zahrad. Ve Velké Británii přerostla tato láska k tvarování dřevin až do celých tvarovaných zahrad nebo zahradních partií (Topiary gardens). Tvarování jehličnanů není u nás ničím novým, uplatňovalo se velmi výrazně v renesančních i barokních zahradách, mělo svou tradici v období klasicismu i secese. Vhodnou formu by proto mělo nalézt i v soudobých zahradách, protože se jedná o trvale platnou estetickou možnost, které je třeba dát příslušnou dobovou výtvarnou formu. Tvarování jehličnanů bychom proto neměli snižovat a degradovat pouze na úroveň stříhaných plotů.

*) *Významné jsou zejména Taxus - tis, Rhododendron - - pěnišník, Buxus - zimostráz, Prunus laurocerasus - bobkovišeň, Ilex - cesmína, Mahonia - mahonie aj.*

**) *Stálezelená spodní patra pod opadavými listnáči mají i velmi pozitivní význam bioklimatický.*

*) *Významné jsou zejména rody Juniperus - jalovec, Mikrobiota apod.*

Významnou estetickou hodnotou většiny jehličnanů jsou nízce nad zemí položené větve. Takovéto stromy vynikají nevšední elegancí.

Některé jehličnany a jiné stálezelené dřeviny se dají dobře řezem tvarovat. Tuto vynikající hodnotu má tis, který je ve Velké Británii s velkou oblibou a tradicí formován do nejrůznějších tvarů.

Opadavé listnaté dřeviny

Nejvýraznější estetickou vlastností opadavých listnáčů je jejich značná výrazová proměnlivost v delších i kratších časových úsecích. Tato změna se projevuje zejména při vzájemném porovnání jejich estetické působnosti v době vegetace a v období vegetačního klidu. Velmi výrazná je však tato výtvarná proměna i během samotné vegetace. Je to např. postupně se měnící zbarvení listů, uplatnění květů a plodů apod. Mnohost těchto proměn je jedním z nejvýznamnějších estetických principů, které při vzájemném seskupování opadavých listnáčů uplatňujeme. Jsou to např. takové kombinace, kde jejich estetický účinek spočívá v současné či postupné době květu, podzimního zbarvení či v působnosti okrasných plodů apod.

Významnou estetickou vlastností opadavých listnáčů je dále velmi široká škála jejich rozmanitých tvarů, které se pohybují od poléhavých či plazivých typů přes početné smuteční, pyramidální a kulovité formy až k mohutným stromům. Kromě toho je mnoho druhů, které lze velmi dobře tvarovat řezem, čímž se tato jejich tvarová škála ještě více rozšiřuje.

Důležitou estetickou hodnotou, zejména opadavých listnáčů je jejich vůně v období jarního rašení pupenů nebo zejména v době květu. V zahradách, pro něž je na rozdíl od veřejné zeleně bezprostřední kontakt s rostlinami velmi typický, by proto těmto druhům a jejich formám mělo patřit mnohem širší zastoupení. Analogicky jsou v zahradním detailu významné dřeviny s okrasnými plody, dřeviny s ozdobnou kůrou či s nápadnými trny, dřeviny s různě pokroucenými a zajímavě tvarovanými či zbarvenými větévkami apod. Všechny tyto zejména v detailu působivé rostliny bychom měli umisťovat pokud možno tak, aby moment co nejčastějšího styku člověka s nimi byl velmi intenzívní. Např. podél cest, u vstupních vrátek do zahrady, pod okny bytu, na obytné terase a podobně.

Výraznou estetickou vlastností některých opadavých listnáčů je trvalé, po celou dobu vegetace se uplatňující nezelené zbarvení listů. S výjimkou modré máme v nich k dispozici téměř všechny barevné odstíny, často navíc ještě různě kombinované. Množstvím vytvořené barevnosti mohou často tyto taxony opadavých listnáčů předstihnout květinové záhony, přičemž jejich realizace a údržba je levnější a provozně méně náročná. Této barevnosti je možno velmi reálně využívat zejména u těch typů zahrad, kde náročnost ošetřování květinových výsadeb je problematická (např. při větší vzdálenosti od bydliště, při problémech se zálivkovou vodou apod.).

Zatím nerozvinutou estetickou možnost opadavých listnáčů představuje schopnost některých druhů vytvářet bujné výhony po každoročním seříznutí těsně u země.* Tyto výhony se vyznačují mimořádně velkým a nápadným listem, jeho zdravostí, mimořádnou vybarveností a dobrou vyvinutostí. Dají se velmi dobře využívat jako solitery nebo jako doplňky jiných výsadeb - např. součást trvalkových záhonů a keřových skupin apod.

Pro mnohé opadavé listnáče je dále charakteristická určitá lehkost či vzdušnost korun a s tím spojená i jejich určitá pohyblivost při větru. Takovými typickými rostlinami jsou např. subtilní tamaryšky a některé vrby, intenzívním pohybem listů je známá např. osika, bříza a jiné dřeviny.

*) *Vhodnost, zejména ve smyslu dlouhodobého opakování, tohoto řezu je třeba u jednotlivých druhů vyzkoušet. Osvědčenými druhy jsou v tomto smyslu např. Ailanthus glandulosa - pajasan žláznatý, Catalpa bignonioides - katalpa trubačovitá, Acer negundo - javor jasanolistý - zejména pestrolisté formy atd.*

Zvláště výrazné jsou tyto vlastnosti v kontrastu s víceméně kompaktně, strnule a nepohyblivě působivými jehličnany. Právem se proto často tvrdí, že opadavé listnáče působí celkově optimističtějším dojmem než jehličnany. Tuto skutečnost je třeba mít na mysli při navrhované dojmové bilanci zahradního prostoru jako celku.

Estetickou působnost opadavých listnáčů je však třeba chápat i v některých širších souvislostech. Její rozmanitost je předně reálná a v široké praxi použitelná, protože řada uvedených estetických hodnot je zde spojena s velmi variabilní stanovištní náročností, takže je možno říci, že prakticky pro každé přírodní podmínky máme k dispozici příslušné výtvarné hodnoty těchto dřevin. U jehličnanů a stálezelených dřevin je tato škála zahradních forem z hlediska jejich přizpůsobivosti k různým extrémním ekologickým podmínkám mnohem užší. Estetická působnost opadavých listnáčů se dále velmi výrazně projevuje i v určité zprostředkované formě. Řada z nich má totiž významné ekologické hodnoty, které druhotně ovlivňují např. výskyt volně žijících živočichů a hmyzu, čili umožňují rozvíjení dalších estetických forem a projevů na našich zahradách.

Významnou estetickou hodnotou valné části opadavých listnáčů je jejich výrazný květ. Sadovým růžím, které se pěstují jako volně rostoucí velké keře, by mělo patřit přední místo ve všech, zejména volně, přírodně pojatých zahradních partiích.

Pnoucí dřeviny

U této skupiny dřevin se dají v různé míře využít prakticky všechny již uvedené estetické vlastnosti stálezelených i opadavých dřevin podle toho, o který jejich konkrétní druh se jedná. Mimoto však mají některé další důležité výtvarné hodnoty, jež jsou dány zejména způsobem popínavého vzrůstu jednotlivých taxonů.*

Významná je především nezastupitelnost popínavých dřevin z hlediska vytváření estetického vztahu staveb a architektonických doplňků k zahradnímu prostředí. Zatímco veškeré ostatní rostliny rostou a tedy i esteticky působí vždy "vedle" příslušné stavby, popínavé rostliny pouze ze zahrady vyrůstají a po stavbě či jiném technickém prvku se pnou. V tomto smyslu jsou tedy v prvé řadě určitým prostorově působícím estetickým pojítkem, které má podstatný vliv na doslovné spojení určitého technického prvku s jeho zahradním prostředím.

Pnoucí dřeviny se dále uplatňují ve funkci určitého výtvarného doplňku. Je to např. tvar a velikost listů ve vztahu k popínanému detailu ozdobné mříže, či zahradní lam-

---

*) *Podle způsobu, kterým se přidržují svého podkladu, rozdělují se pnoucí dřeviny zhruba na čtyři základní skupiny. Šlahounovité dřeviny vytvářejí pouze dlouhé výhony, které je třeba většinou uměle vyvazovat (např. popínavé růže). Kořenující dřeviny vytvářejí na větévkách krátké kořínky, jimiž se samy velmi dobře přidržují, zejména na drsném podkladu, jakým je např. skála, hrubá omítka, kůra stromů (např. břečťan). Ovíjivé dřeviny musí mít oporu, která dovolí vedoucím výhonům volné otáčení (např. vistarie). Úponkovité dřeviny se přidržují pomocí tzv. úponků. Musí proto mít hustší nosnou konstrukci, na níž jsou schopny se úponky zachytit (např. réva).*

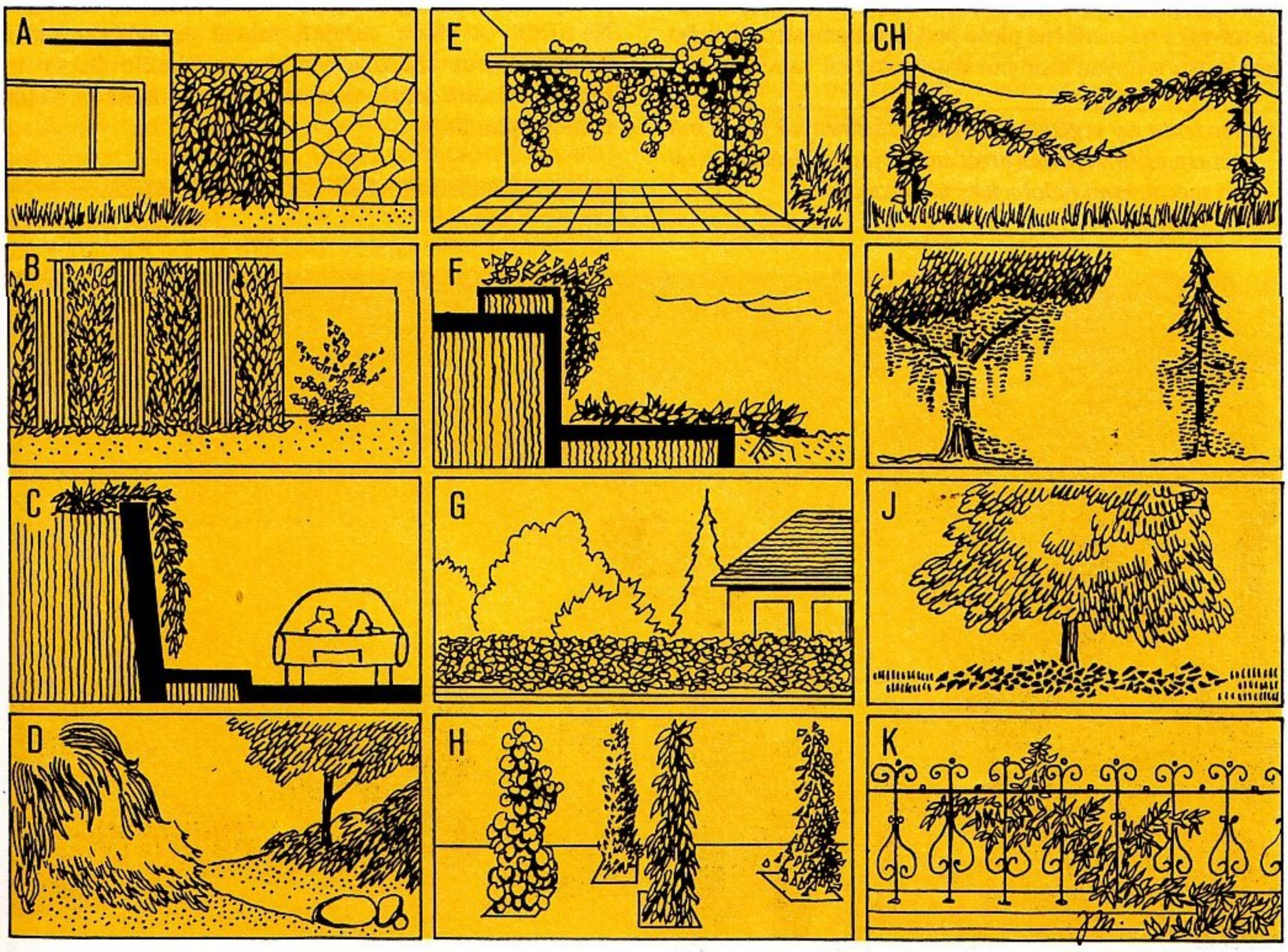

Schéma různých možností estetického použití popínavých dřevin. A - Celoplošným zakrytím některé stěny budovy se zvětšují výrazové možnosti struktury ploch. B - Vytvoření pouze svislých vegetačních linií jako doplňků architektury stavby. C, D - Využití převislého a splývavého růstu k zakrytí stěn a svahů. E - Vytvoření průchodných zahradních stěn a závěsů. F - Zakrytí nežádoucích vodorovných i svislých ploch rostlinami, vyrůstajícími z míst mimo tyto plochy. G - Vytvoření vodorovných tvarů - např. plotů, formou popnutí nosné konstrukce. H - Sloupovité vegetační tvary různých barev a textur na nosných konstrukcích. CH - Tvorba tzv. treláží mezi opěrami různého druhu. I - Vyplňování prázdného prostoru po odumřelých spodních větvích stromů. J - Náhrada trávníku na silně zastíněných plochách. K - Obohacení krásy různých zahradních doplňků lehkým tvarem i barvou listů či květů.

py, barva květů i listů v návaznosti na barvu fasády apod. V tomto smyslu je dále významná i tvarovost popínavých rostlin. Na rozdíl od stromů a keřů nemají svůj vlastní, typický tvar a habitus. Tento je prakticky vždy dán pouze tvarem popínaného předmětu, respektive technickými možnostmi nosné konstrukce. Např. kořenující a úponkovité dřeviny mohou vytvářet velké, souvisle porostlé ploché tvary, ovíjivé se hodí k vytváření svislých až sloupovitých tvarů.

Kromě dotváření vztahu mezi architektonickými prvky a jejich zahradním prostředím mohou popínavé dřeviny plnit celou řadu dalších funkcí. Výtvarně velmi působivé je např. využití růstu pnoucích rostlin v převislé formě. Mohou tak být zakryty stěny zahradních teras, jednotlivé zahradní partie se dají vzájemně oddělovat vegetačními závěsy, svazky větví pnoucích rostlin mohou viset do prostoru pergol či z vysoko založených korun stromů apod. Pnoucí rostliny mohou velmi dobře vytvářet i přízemní, nízké vegetační patro za určitých mimořádných stanovištních podmínek. Je to např. vodorovné zakrytí betonových či dlážděných ploch výhony pnoucích rostlin, jež vyrůstají z vedlejší plochy s vhodnými půdními podmínkami, náhrada trávníku na zastíněné ploše pod korunami stromů nebo pod mosty a jinými visutými konstrukcemi* apod.

*) *Pro tento typ vegetačního využití zastíněných ploch má nezastupitelný význam břečťan, což je dáno jeho některými specifickými fyziologickými vlastnostmi.*

Významnou estetickou vlastností většiny popínavých dřevin je rychlost jejich růstu. Málokdy si důsledně uvědomujeme, že se v našich podmínkách jedná o vůbec nejrychleji rostoucí dřeviny, u nichž se roční přírůstky pohybují často v rozmezí několika metrů. Použity na vhodně upravených konstrukcích se proto velmi dobře hodí k vytváření dočasných úprav, mohou tedy rychle vytvořit přechodnou prostorovost zahrady do doby působnosti pomaleji rostoucích cílových dřevin.

Základním předpokladem pro širší výtvarné použití popínavých dřevin je dále skutečnost, že ke svému optimálnímu růstu nevyžadují velký půdorys, přičemž jejich prostorová působnost je značná. Hodí se tedy výborně především pro využívání malých zahradních prostor. Možnost tohoto jejich využití se násobí tím, že mnohé z nich snášejí dobře růst v kontejnerových nádobách, takže přicházejí v úvahu i pro úpravy střešních a terasových zahrad.

Estetické využití popínavých dřevin je jednou z největších rezerv výtvarné působnosti našich současných zahrad, protože je zde mimo jiné velmi mnoho možností ve formě různých, zatím holých stěn a jiných technických prvků. Na rozdíl od ploch veřejné zeleně se mohou právě v zahradním detailu, to je v intimním styku člověka s rostlinami, veškeré jejich uvedené výtvarné hodnoty velmi účinně uplatnit.

Masové použití značně širokých sortimentů popínavých dřevin s výrazně estetickým záměrem je velmi charakteristické pro Velkou Británii.

Květiny

Výtvarná hodnota zahradního prostředí je s používáním květinových výsadeb tradičně spojena. Jejich nejdůležitější estetickou hodnotou je především značná variabilita v barevnosti květů, jež vyplývá z rozsáhlé šíře sortimentu, který dává možnost vytvářet v době vegetace prakticky jakákoliv barevná seskupení. Významným estetickým rysem květinových výsadeb je dále značná zájmová přitažlivost, daná jejich nápadností a barevnou výrazností. Rozmístění květin proto musí být realizováno v úzké návaznosti na celkové výtvarné řešení zahrady a nemůže být nahodilé, aby nepůsobilo samoúčelně. Květinová výsadba může např. vytvořit dominantu určité zahradní partie, zdůraznit některou část zahrady apod. Přičleněny k některé zahradní stavbě a ke skupině dřevin mohou květinové výsadby spoluvytvářet zahradní dominantní prvky vyššího typu. Barevnost květinových výsadeb je zvláště účinná, jestliže je spojena s bohatostí zelené barvy. Vhodným doplňkem květinových záhonů jsou proto trávníky či keřové skupiny, u květin v nádobách to pak může být i úměrné zastoupení rostlin se zdravým a bohatým zeleným listem apod.

Velmi intenzívní zájmová přitažlivost je u květin kombinována se širokou škálou velmi rozdílných nároků na stanovištní podmínky. Jednotlivé skupiny květin jsou tedy široce použitelné v nejrůznějších zahradních situacích i přírodních podmínkách. Všestranná estetičnost působení květin má možnost se v plné šíři rozvíjet mnohem více na zahradách než na plochách veřejné zeleně. Mimo jiné je to dáno jejich větší náročností na ruční práce a potřebou určitého osobního vztahu pěstitele k jejich estetickým hodnotám i k pěstitelským požadavkům.

Existence květinových výsadeb na zahradách by však neměla spočívat pouze ve výtvarném spoluvytváření zahrady. Neméně významné je i pěstování květin určených k řezu, tedy k výzdobě interiérů bytu. Řezání květin pro výzdobu bytu přímo ze záhonů určených k výzdobě zahrady je sice běžné, ale není vhodné ze dvou důvodů. Předně proto, že by měla existovat určitá dojmová gradace mezi květinami bytu a zahrady, to je v těchto dvou prostředích by se neměly opakovat stejné rostliny. Mimoto řez květin určených k výzdobě zahrady narušuje jejich plnou estetickou působnost. Druhým důvodem je skutečnost, že rostliny vhodné k řezu mohou mít zcela jiné estetické parametry než rostliny určené k odkvětu na záhonech.* Z těchto důvodů je praktické pěstovat květiny k řezu na samostatné ploše, která nemá přímý výtvarný vztah k řešení zahradní kompozice, to je např. v hospodářsky využívané části zahrady apod.

Nejvýznamnějšími skupinami květin jsou letničky s dvouletkami, trvalky, skalničky, rostliny cibulnaté a hlíznaté.

*) *Např. krásný květ, ale esteticky nevhodný celkový tvar a habitus rostliny, větší trvanlivost květů ve váze oproti běžným zahradním květinám apod.*

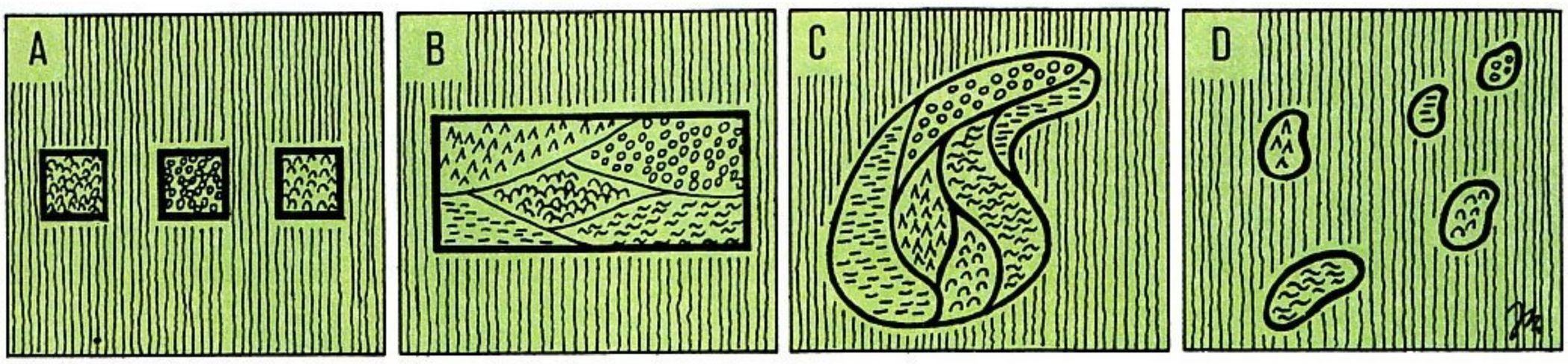

Schéma možného uspořádání květinových záhonů podle jejich půdorysného uspořádání. A - Pravidelné uspořádání, vhodné zejména pro kobercové letničky a nízce, polštářovitě rostoucí trvalky. B - Nepravidelné členění pravidelného záhonu. C - Nepravidelné členění nepravidelného záhonu. V obou případech (B,C) vhodné prakticky pro všechny druhy květin, zejména pro trvalky. D - Soliterní výsadby. Vhodné zejména pro vzrůstnější trvalky, situované v trávníkových plochách.

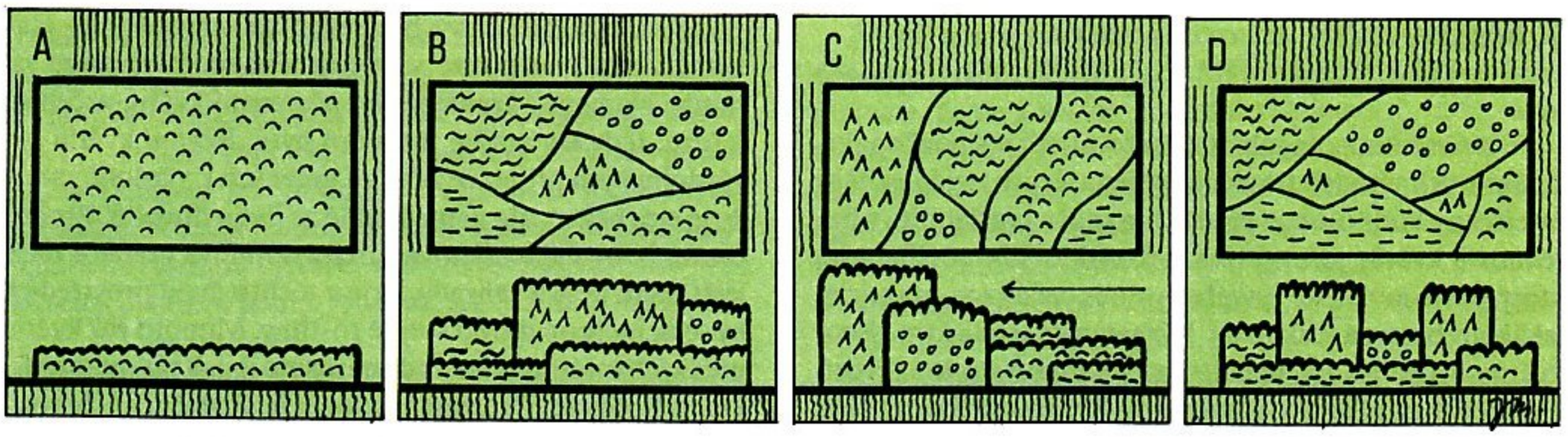

Schéma členění květinových záhonů podle výškového uspořádání rostlin. A - Jednoúrovňové uspořádání, vhodné pro všechny květiny dorůstající stejné výšky a kvetoucí v jedné výškové úrovni. B - Víceúrovňové uspořádání je zvláště účinné, jestliže jsou v každé skupině použity květiny, kvetoucí v jedné výšce. C - Stupňovité uspořádání výsadby pro pohled z určitého místa. D - Rozvolněné uspořádání, vhodné pro všechny druhy květin, zejména pak pro ty, které kvetou v různých výškách.

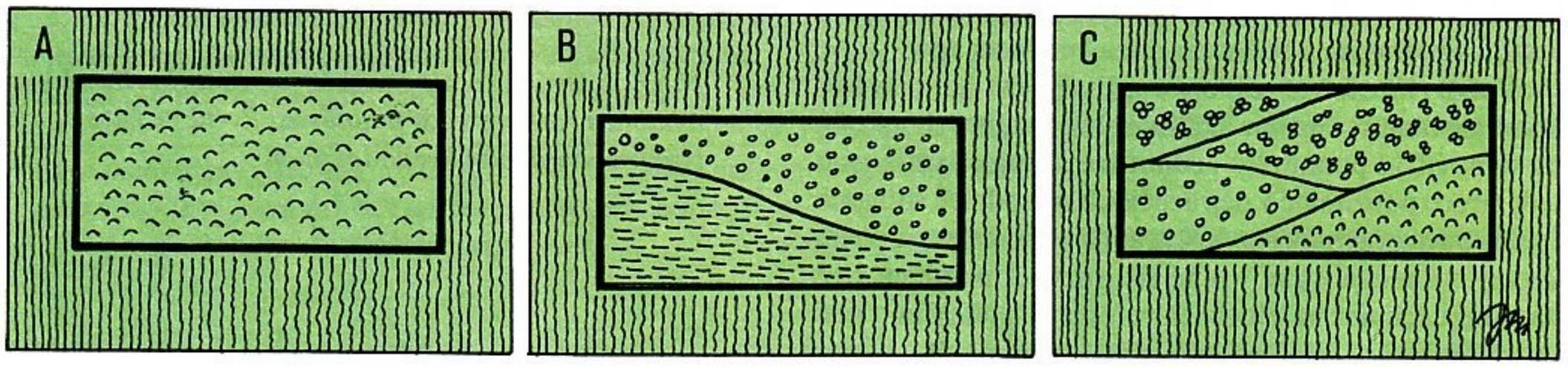

Schéma uspořádání květinových záhonů podle barevnosti výsadby. A - Barevně jednotné výsadby jsou zvláště účinné při všestranné jednotnosti použitých rostlin (jednota barevnosti i tvarovosti). B - Kontrastní uspořádání barev (např. bílá a fialová). C - Dojmově stupňované uspořádání barev, kde jednotlivé barevné odstíny zvolna přecházejí jeden ve druhý (např. kombinace různých odstínů jedné barvy).

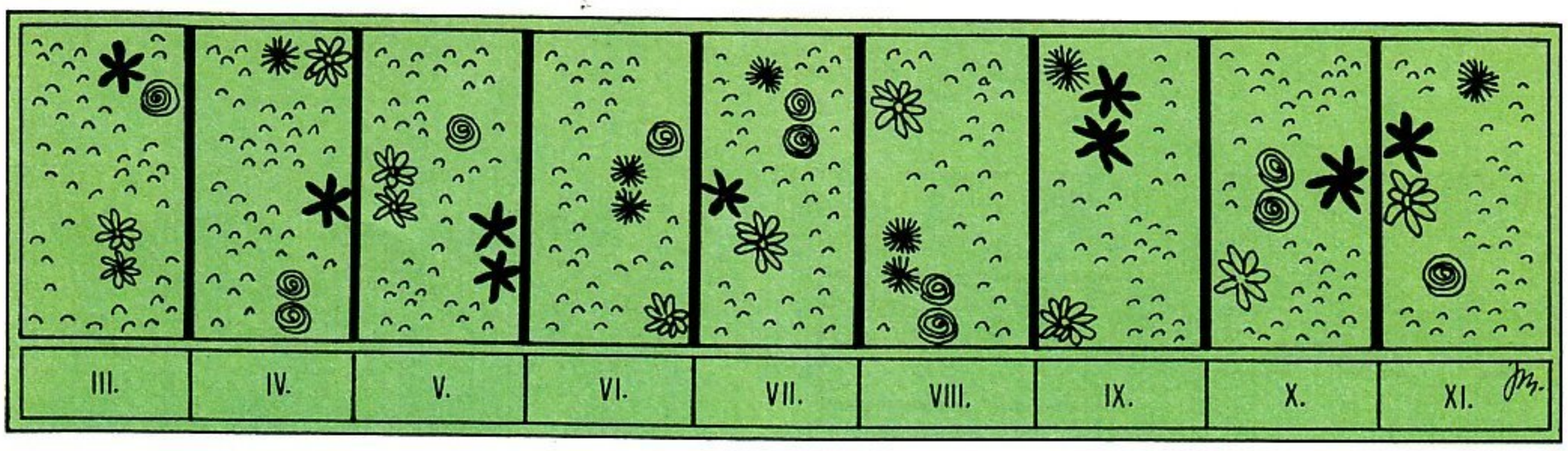

Schéma uspořádání záhonové květinové výsadby s postupnou dobou květu v jednotlivých měsících. Rozhodující podíl u těchto dlouhodobě kvetoucích záhonů musí patřit trvalkám, které jsou cibulovinami a letničkami pouze doplňovány. Pro každý časový úsek je třeba kombinovat minimálně 2-3 barvy nebo jejich odstíny, aby bylo možné posuzovat nejen tyto rostliny samotné, ale i jejich vzájemné výtvarné - barevné vztahy. Na schématu je znázorněna proměnlivost prostorového rozmístění současně kvetoucích druhů, to je proměnlivost polohy těžiště zájmů v jednotlivých měsících (ve skutečnosti bude třeba bilanci této proměnlivosti zpracovat podle dekád, protože málo květin, kromě letniček, kvete po celý měsíc).

Barevná výraznost a nápadnost letniček vyžaduje jejich promyšlené umístění. Z těchto důvodů je vhodné spojovat jejich výsadbu s některou zahradní dominantou (např. v daném případě vytvoření popředí velkého okna obývacího pokoje).

Letničky a dvouletky

Letničky jsou jednoleté rostliny, jejichž hlavním estetickým rysem je soustředění veškeré výtvarné působnosti na letní, případně časně podzimní měsíce. Jejich výtvarná působnost v zahradním prostředí má tedy dočasný - přechodný charakter. Z těchto důvodů je nezbytné letničkové výsadby buď kombinovat s některými dalšími, v jinou než letní dobu esteticky působícími rostlinami*, nebo volit jejich výsadbu v takových estetických souvislostech, kdy nám tato jarní a podzimní absence květů nevadí.** Estetické použití letniček může být realizováno ve formě různých typů záhonů nebo uplatněním v nádobách. Konkrétní formy výtvarného použití musí vycházet z jejich pěstitelských požadavků, kde je významný zejména vysoký nárok na dostatek světla, na možnost závlahy a na dobrou živnou půdu.

Estetika letničkových výsadeb však ani zdaleka nespočívá pouze a výhradně v hodnotě květů. Je řada těchto rostlin ozdobných např. tvarově nápadným nebo barevným listem (Amaranthus, Atriplex, Coleus, Iresine, Kochia, Pilea, Ricinus aj.), důležité jsou i nízké, polštářovitě rostoucí druhy (Ageratum, Begonia, Iberis, Impatiens - nízké odrůdy, Lobelia, Lobularia, Myosotis, Petunia, Tagetes tenuifolia, Viola aj). Svým způsobem méně obvyklé, ale esteticky velmi cenné jsou letničky popínavé (Cucurbita, Ipomoea, Lathyrus, Phaseolus, Tropaeolum aj.) a letničky s voňavým květem (Mathiola, Lathyrus, Lobularia, Reseda aj.). Zvláštní skupinu představují letničky vhodné k vytváření nízkých plůtků, obrub a různých ornamentů (Ageratum, Kochia - tvarovaná sestřihováním, Lobelia, Lobularia, Myosotis, Tagetes - nízce rostoucí). Zcela samostatnou skupinu představují letničky s okrasnými plody (Capsicum annuum, Cucurbita aj.).

Vedle uvedených letniček letních rozeznáváme ještě tzv. letničky zimní čili dvouletky. Rozdíl mezi nimi je pouze v tom, že dvouletky mají svoji vegetaci rozloženou do dvou vegetačních období - vyrůstají na podzim a kvetou v příštím roce. Některé kvetou na jaře, čímž se dobře doplňují s pravými letničkami (Viola, Bellis), jiné kvetou v letním období (Althaea).

*) *Vhodná kombinace např. s dvouletkami nebo jako doplněk trvalkových záhonů tvořených druhy kvetoucími na jaře a pozdě na podzim apod.*

**) *Letničkový záhon na zahradě u chaty či u chalupy, kde trávíme většinu času pouze v letních měsících, letničky v nádobách, které umísťujeme na zahradě pouze v době květu rostlin apod.*

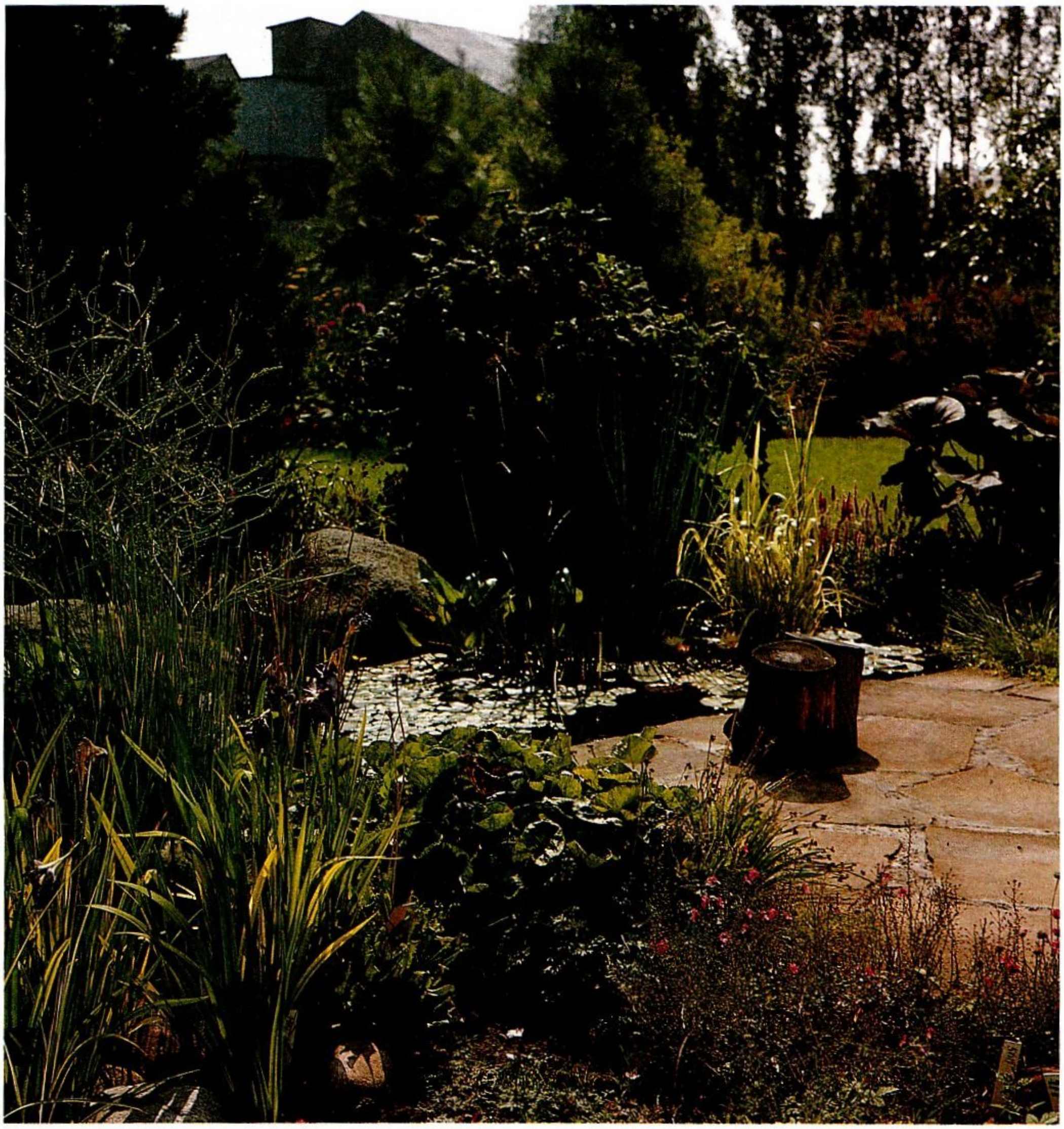
Trvalky

Trvalky představují jednu z nejvýznamnějších skupin květin, u nás zatím naprosto nedoceněnou. Vycházíme-li ze zásady, že zahrada by měla být výtvarně působivá po co nejdelší část roku a že by se dále v její estetické působnosti měla projevovat určitá dynamika a postupná časová proměnlivost, pak v zahradním prostředí patří trvalkám nesporně první místo mezi květinami. Jejich hlavním výtvarným rysem je značná výrazová bohatost a proměnlivost a dále velké rozdíly v časovém rozložení špiček estetické působnosti jednotlivých druhů a jejich forem. Trvalkové výsadby mohou tedy vytvářet plynulou krásu od jara až do podzimu, právě tak jako požadovanou, esteticky koncentrovanou působnost k prakticky kterémukoliv časovému termínu během vegetace. Bohatost sortimentu umožňuje libovolnou barevnou tematičnost, působnost různých textur apod. Může tak vzniknout např. modrá či bílá zahrada, zahradní partie, jejíž krása bude dána lehkostí textury rozevlátých travin apod. Nízké, polštářovitě rostoucí trvalky mohou v extrémních podmínkách nahrazovat trávník, stínomilné druhy jsou vhodné k vytváření spodních pater pod stromy. Trvalkami se velmi dobře dá výtvarně stylizovat i charakteristická květena určitých přírodních lokalit (např. vřesoviště, bažina, skalní či stepní partie apod.). Vhodně volené trvalky se hodí k vytváření pravidelných i nepravidelných výsadeb, tzn., že se mohou uplatnit ve všech typech zahrad. V tomto smyslu existují dva základní typy trvalkových výsadeb.

Předně jsou to tzv. smíšená rabata (záhony), tvořená kompaktní nebo rozvolněnou výsadbou trvalek a vyznačující se bohatostí květů. Dle prostorových možností a potřeb mohou být nízká, vysoká, jednostranná a dvoustranná (pro pohled z jedné či z obou stran). Důležitou estetickou zásadou v tomto případě je to, že se zde více než jednotlivé rostliny uplatňuje výsadba jako celek. Tento typ výsadeb může tvořit v zahradě zejména zcela samostatné dominantní útvary, předěly jednotlivých zahradních částí a podobně. Jejich charakteristickým rysem bývá víceméně pravidelné půdorysné uspořádání.

Druhým typem výsadeb jsou tzv. volné trvalkové skupiny. Vyznačují se většinou nepravidelným půdorysem a proměnlivou velikostí jednotlivých skupin. Kombinují se zde různě vysoké trvalky, takže může vyniknout vedle působnosti záhonů jako celku i individualita jednotlivých rostlin. Plazivé a nízké trvalky vytvářejí základní koberec, do kterého vsazujeme skupiny středně vysokých a vyšších trvalek, čímž vzniká prostorová plastičnost výsadby jako celku. Touto svou tvarovou rozmanitostí odpovídají volné trvalkové výsadby více nepravidelnému přírodnímu uspořádání zahrad. Hodí se k vytváření samostatných dominantních skupin právě tak jako k doplňování stromových a keřových skupin, k výtvarnému spojení zahradních staveb a zařízení s ostatním zahradním prostředím atd.

Z hlediska širšího uplatnění trvalek je významná skutečnost, že bohatost jejich výtvarné působnosti je podložena i značnou variabilností jejich jednotlivých druhů, lišících se náročností na přírodní podmínky. Uvedené estetické záměry se tedy dají realizovat na plochách slunných i zastíněných, vlhkých i suchých, jakož i v různých nadmořských výškách.

Značná výtvarná různorodost trvalek je předurčuje k vytváření nepravidelných, volných sestav a kombinací s okrasnými dřevinami a s ostatními zahradními prvky.

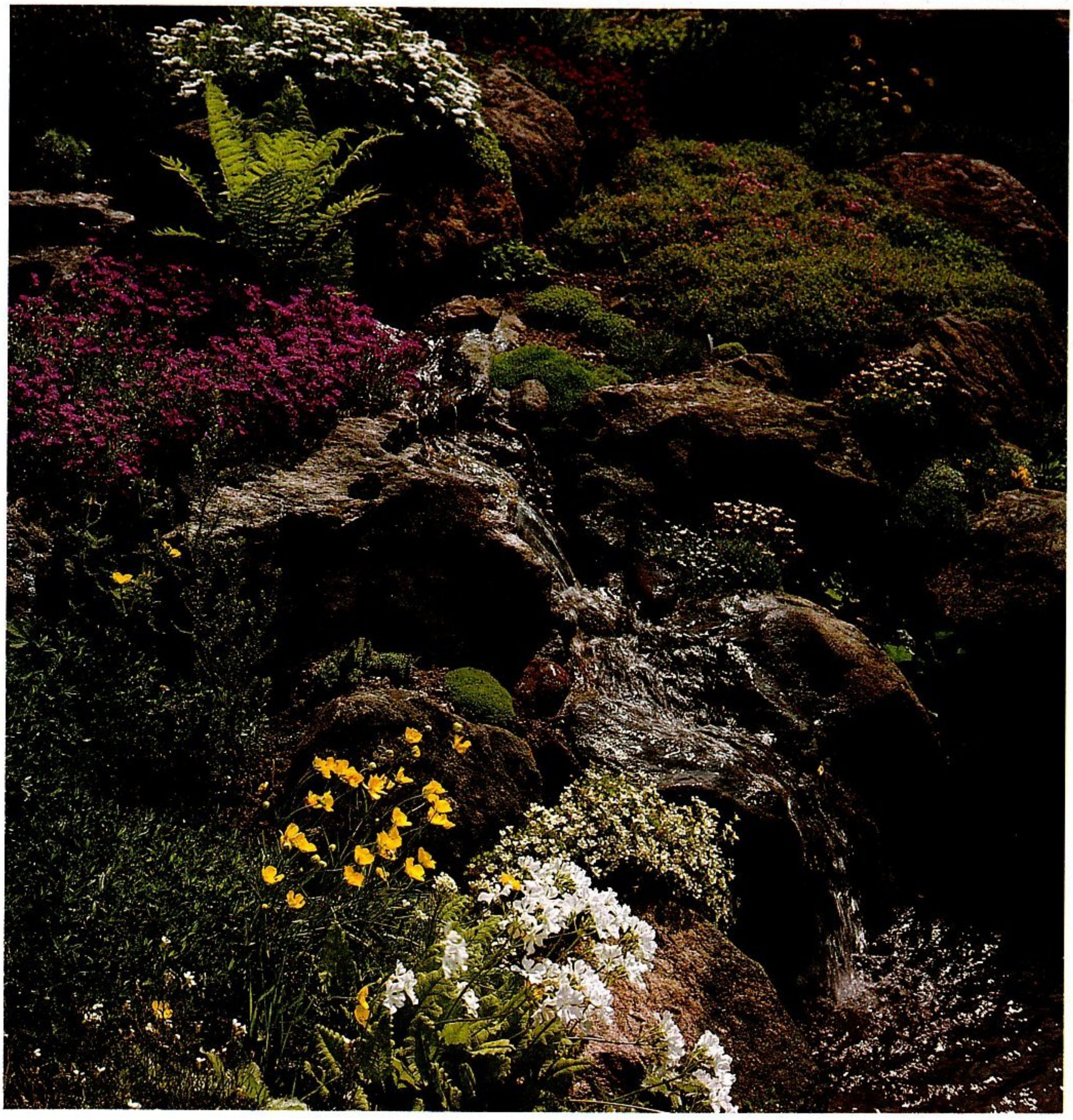
Skalničky

Zcela mimořádný zahrádkářský význam skalniček je dán zejména tím, že na malých plochách můžeme soustřeďovat poměrně velké množství rostlin, umožňují tedy maximální pěstitelskou a estetickou rozmanitost. Tato zahrádkářská významnost skalniček je dále dána i potřebou téměř individuálního přístupu pěstitele k prakticky každé rostlině, což se pozitivně promítá do utváření osobního vztahu člověka k zahradě. Skalničkám tedy nesporně při rozvoji našich zahrad patří velmi významné místo. Do zahradního prostoru se skalničky dají zakomponovat mnoha formami.

Volné přírodní skalky představují nejtradičnější formu. Esteticky nejvhodnější je jejich budování ve svažitém terénu, kde se dá výborně a velmi přirozeně stylizovat, respektive znásobovat krása volné přírody. Tato forma použití skalniček se hodí do volných, přírodních typů zahrad a je zvláště esteticky působivá ve větších plochách.

Suché či květnaté zídky* jsou formou, které se dá využít ve svažitém i zcela rovinatém terénu. Svojí určitou

*) *Kamenné zídky stavěné tzv. na sucho, nikoliv na maltu. Spáry mezi kameny i temeno zídky jsou pak vyplněny zemí a osazovány rostlinami.*

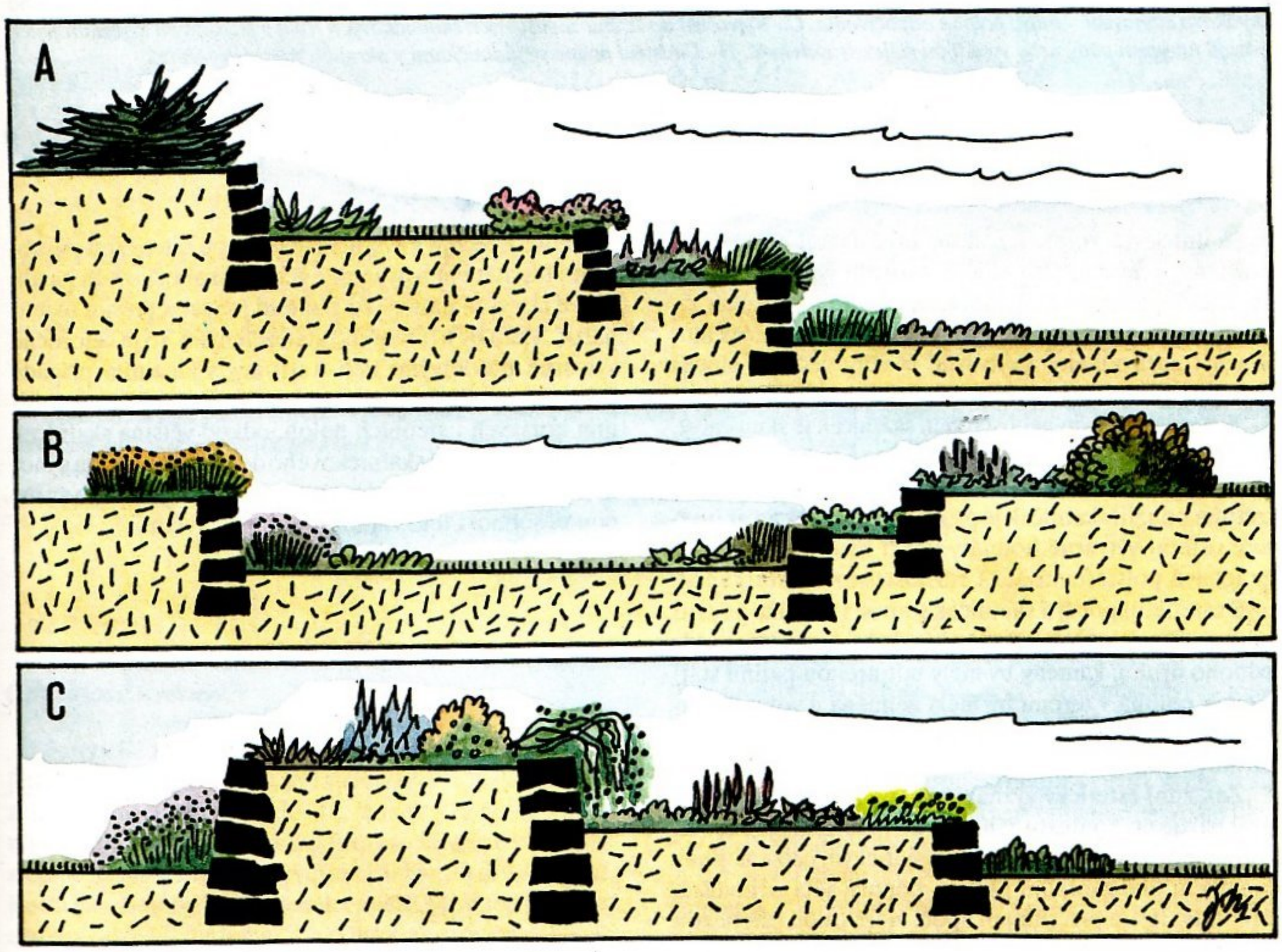
Mimořádná vhodnost skalniček pro použití na zahradách je dána zejména tím, že dokáží na malé ploše vytvořit maximum všestranné rozmanitosti a dále, z těch důvodů, že jim v tomto prostředí může být věnována potřebná péče na ošetření.

pravidelností se hodí k různým technickým stavbám, kde mohou vytvářet jejich logickou součást. Např. opěrné zídky teras a schodišť, zahradní odpočívadla jako sestava těchto zídek apod.

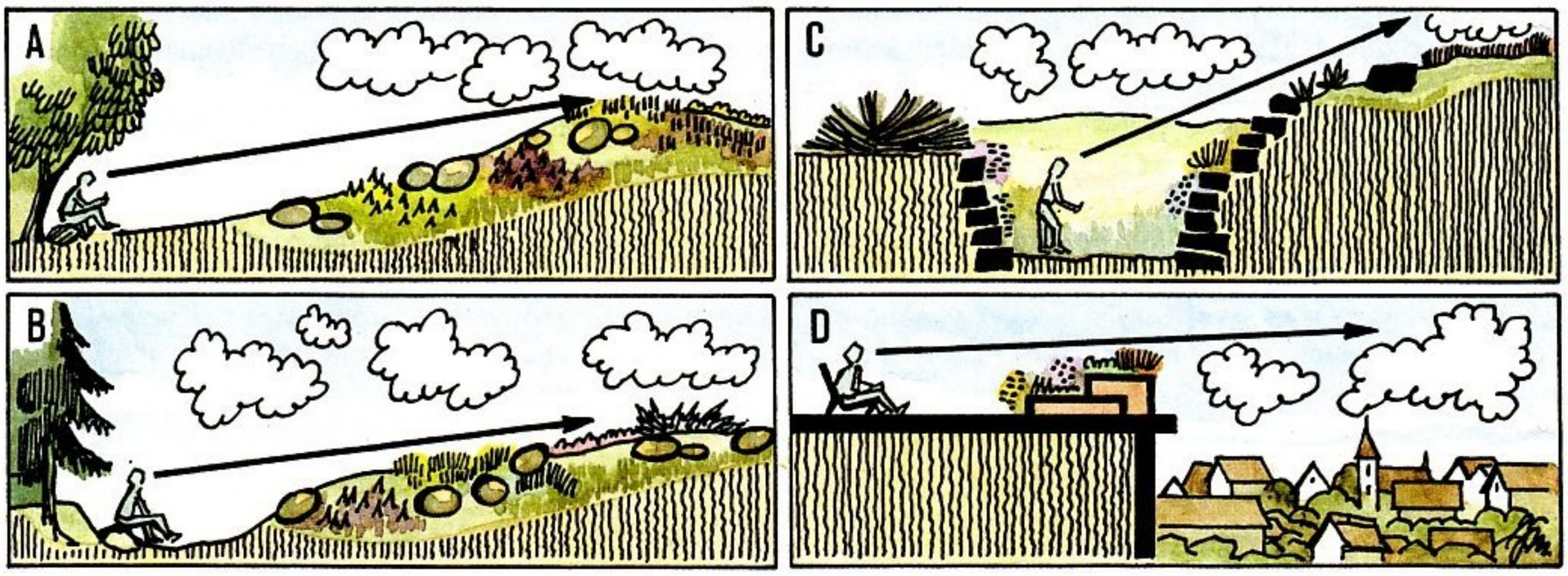
Skalnaté rokle představují zatím nedoceněnou možnost využití zahradního prostředí pro skalničky. Mohou být vytvořeny ve svahovitém i rovinatém terénu s tím, že musí být zajištěno odvedení srážkové vody z jejich dna. Výhodou tohoto uspořádání je vznik různorodých expozic stěn rokle ke světovým stranám, to je vytvoření celé škály různých existenčních možností pro růst širokého sortimentu skalniček. Rokle má rovněž úplnou intimitu, při které vnímáme pouze skalničky a volnou oblohu, která tradičně ke skalničkám patří jako jejich ideální pozadí.

Skalničkové stěny jsou další možností využití skalniček v prakticky libovolných podmínkách. Musí však být tvořeny tufovými kameny, které drží dostatečnou stálou vlhkost. Soudržnost volně uložených tufových kamenů je zajištěna opěrnou konstrukcí. Skalkové stěny vytváří vždy dvě stanovištně odlišné expozice ke světovým stranám, to je rozšiřují pěstitelské možnosti pro širší sortiment skalniček. Hodí se k různým formám optického i akustického uzavírání vybraných zahradních prostor a vyznačují se absolutně minimálním záborem plochy.

Skalničkové skleníky velmi podstatně rozšiřují možnosti pro pěstování zejména náročnějších skalniček. Jedná se o tzv. "studené", tedy v zimě nevytápěné skleníky s možností dokonalého větrání v letních měsících. Jejich výhodou je mimo jiné možnost regulovat během roku vlhkostní a teplotní poměry pro růst náročnějších druhů skalniček. Znamenají tedy vždy podstatné rozšíření pěstitelských možností. Tyto skleníky mohou mít různý charakter dalšího využití a s tím i související formu. Např. zasklené zahradní odpočívadlo či bazén na koupání, doplněný skalničkovými výsadbami a podobně.

Různé možnosti uplatnění suchých či květnatých zídek v zahradním prostředí. A - Pravidelné, geometrické členění svažitého pozemku. B, C - možnosti uplatnění těchto zídek na rovině. B - Prohloubení určitého místa a vytvoření do terénu částečně zapuštěné skalky. C - Vytvoření tzv. vyvýšeného skalničkového záhonu o různých výškových úrovních.

Různé možnosti uspořádání skalničkových výsadeb tak, aby spolu s nimi byla současně vnímána volná obloha, která je jejich nejkrásnějším a nejpřirozenějším pozadím. A - Skalničková partie umístěná na nejvyšším místě zahrady. B - Snížení nejdůležitějšího diváckova stanoviště - např. poloha odpočívadla. C - Vytvoření do terénu zapuštěných skalničkových roklí s případným zvýšením jejich okrajů násypem půdy nebo výsadbou stálezelených keřů. D - Umístění nádob se skalničkami v okrajích střešních zahrad.

Skalničková koryta a nádoby představují nejběžnější možnost uplatnění této skupiny rostlin zejména na netradičních plochách balkonů, teras, dvorů a střešních zahrad. Pomocí této mobilní formy pěstování skalniček mohou být zpřírodněny a výtvarně využity veškeré plochy obytného prostředí.

Jistým estetickým nedostatkem skalniček je skutečnost, že převážná většina jejich druhů kvete a tedy maximálně výtvarně působí v jarním a časně letním období. Při konkrétním použití skalniček je proto třeba respektovat i veškeré ostatní výtvarné hodnoty jejich listů, způsob růstu (poléhavé, polštářovité atd.), různost listové textury apod.

S estetikou použití skalniček souvisí i estetika použití kamene. Ten by měl být pro každý skalničkový útvar vždy jednoho druhu, kameny by měly mít určitou patinu stáří a jejich poloha v terénu by měla zejména u volných přírodních skalek odpovídat přirozenému rozpadu příslušné horniny v přírodě.

Základní estetický význam má tzv. začlenění skalničkové partie do kontextu zahradního prostředí jako celku. Skalka může být samostatným tematickým celkem, jindy doplňkem jiné zahradní partie - odpočívadla, schodiště, intimního místa pro slunění apod. Nezbytnou estetickou součástí skalničkových partií, které vynikají bohatou prostorovou členitostí a barevností, by měly být trávníkové plochy, které mohou této bohaté rozmanitosti vytvářet neutrální a zklidňující prostředí. Zvláště esteticky působivé jsou tyto trávníky umístěné jako popředí důležitých pohledů. Z těchto důvodů mají vysokou estetickou působnost i travnaté plochy uvnitř větších skalničkových partií. Právě tak významné jako popředí je však i pozadí těchto partií. Mělo by být tvořeno stálezelenými, to je celoročně výtvarně působivými keři a stromy, v ideálním případě pak volnou oblohou, která je nejpřirozenějším ukončením horských i stepních poloh, odkud většina skalniček pochází. Vnímání skalničkového detailu v kontextu s mohutným prostorem oblohy a mraků velmi zvýrazňuje výtvarnou působnost této zajímavé skupiny květin.

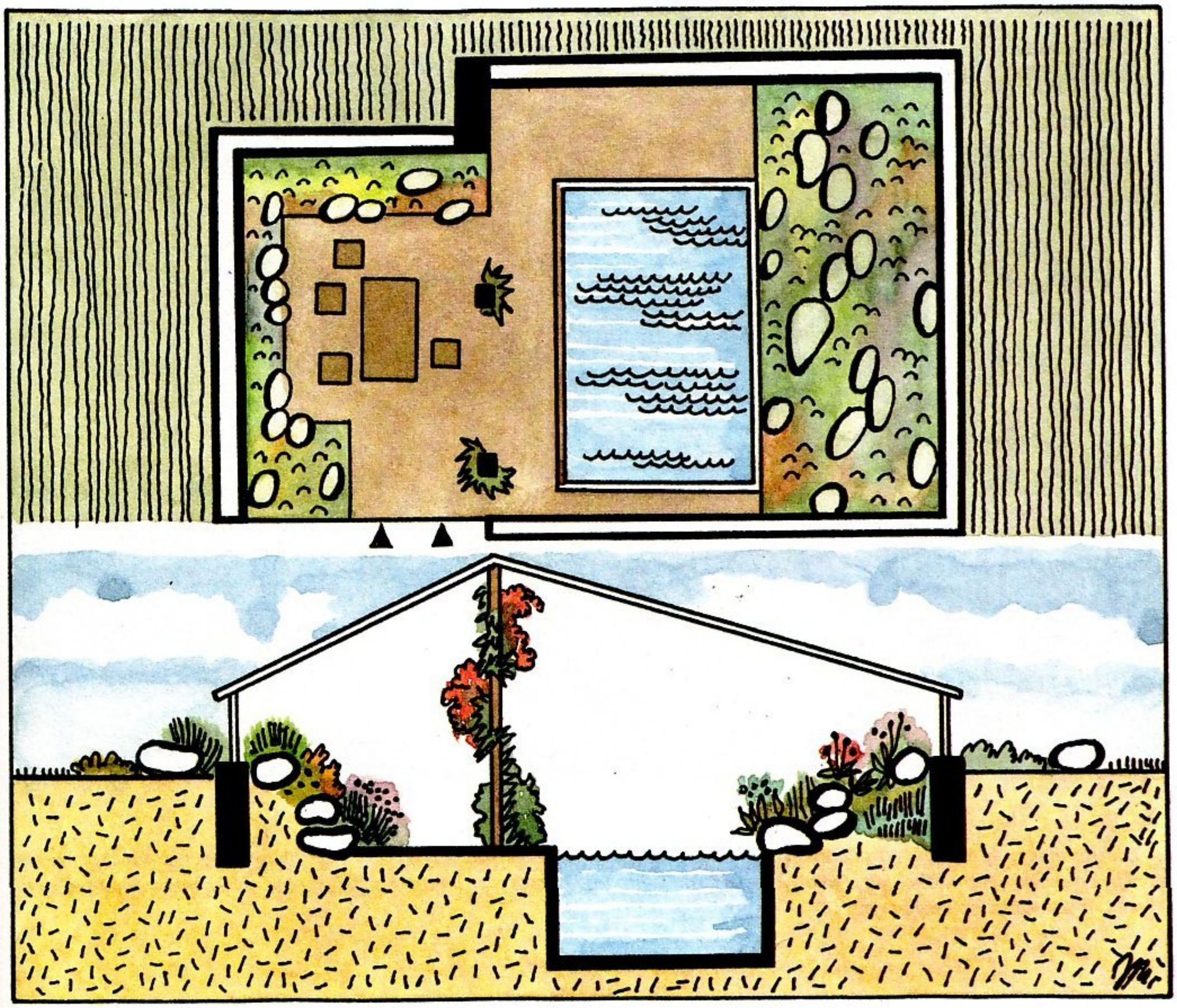

Schéma spojení skalničkového, nevytápěného skleníku se zahradním odpočívadlem a s bazénem ke koupání. Skleník může být přes letní období částečně otevřen na jedné z čelních stran a dokonaleji tak spojen s ostatními obytnými částmi zahrady.

Cibulnaté květiny

Estetická hodnota většiny cibulnatých květin je dána jejich biologickou zvláštností spočívající jednak v časném zahájení vegetace, tedy i květu, jednak v několikaměsíčním letním vegetačním klidu. Protože zejména v předjaří a časně na jaře není výběr kvetoucích rostlin příliš bohatý, jsou z estetického hlediska nejcennější nejraněji kvetoucí druhy a odrůdy cibulovin. Z hlediska výtvarné působnosti se tedy u cibulnatých rostlin projevuje značná nevyrovnanost během roku. Místo, kde časně na jaře bohatě kvetou, je v letním období esteticky prázdné. Pokud z pěstitelských důvodů necháváme několik let cibule odkvetlých rostlin v zemi, je třeba tato v létě "esteticky prázdná místa" řešit uplatněním dalších, v létě výtvarně působivých rostlin. Mohou to být např. letničky, záhonové růže, na jaře pozdě rašící a cibulovinám ekologicky nekonkurující druhy trvalek apod. Tuto druhou etapu využití může řešit i umístění cibulovin do trávníku, eventuálně zasypání plochy jejich výsadby drobnou kamennou drtí, keramzitem či jiným materiálem, který vytvoří esteticky i pěstitelsky vhodnou pokryvnou strukturu. Z hlediska doby květu jsou cenné i některé v létě kvetoucí cibuloviny, jejichž hlavním představitelem jsou u nás lilie.

Konkrétní estetické použití cibulnatých květin je s ohledem na variabilitu jejich stanovištních požadavků a výtvarných hodnot velmi rozmanité. Vzrůstem a tvarem výraznější druhy a odrůdy jsou vhodné k soliternímu použi-

Z hlediska plynulé estetické působnosti květinových výsadeb jsou velmi cenné zejména nejranější cibuloviny, které jsou schopny svým barevným efektem výtvarně obohatit předjaří a časné jaro (Tulipa fosteriana a rané odrůdy narcisů, spolu s některými ranými trvalkami - Primula, Waldsteinia, Epimedium aj.).

tí jako jednotlivé rostliny nebo častěji jako jejich menší skupiny, např. v trávnících apod. Cibuloviny jsou dále nepostradatelnou součástí trvalkových záhonů a záhonových výsadeb růží. Významné je použití cibulovin v kombinaci s letničkami, kde spolu s dvouletkami mohou vyplňovat svým květem předjarní a jarní období. V podmínkách zahrad má značný význam použití některých druhů cibulovin pro spoluvytváření tzv. nízkých, podrostových vegetačních pater. Jsou k tomu vhodné např. sněženky, bledule, ladoňky aj. Na jaře tak mohou rozkvétat i v létě zastíněná místa.*

Estetickou hodnotou cibulovin je vedle květu i olistění, které se ve výsadbách uplatňuje poměrně velmi dlouho. Dáváme tedy přednost zejména druhům a odrůdám se zdravým, bohatým, tvarově zajímavým a barevným olistěním.

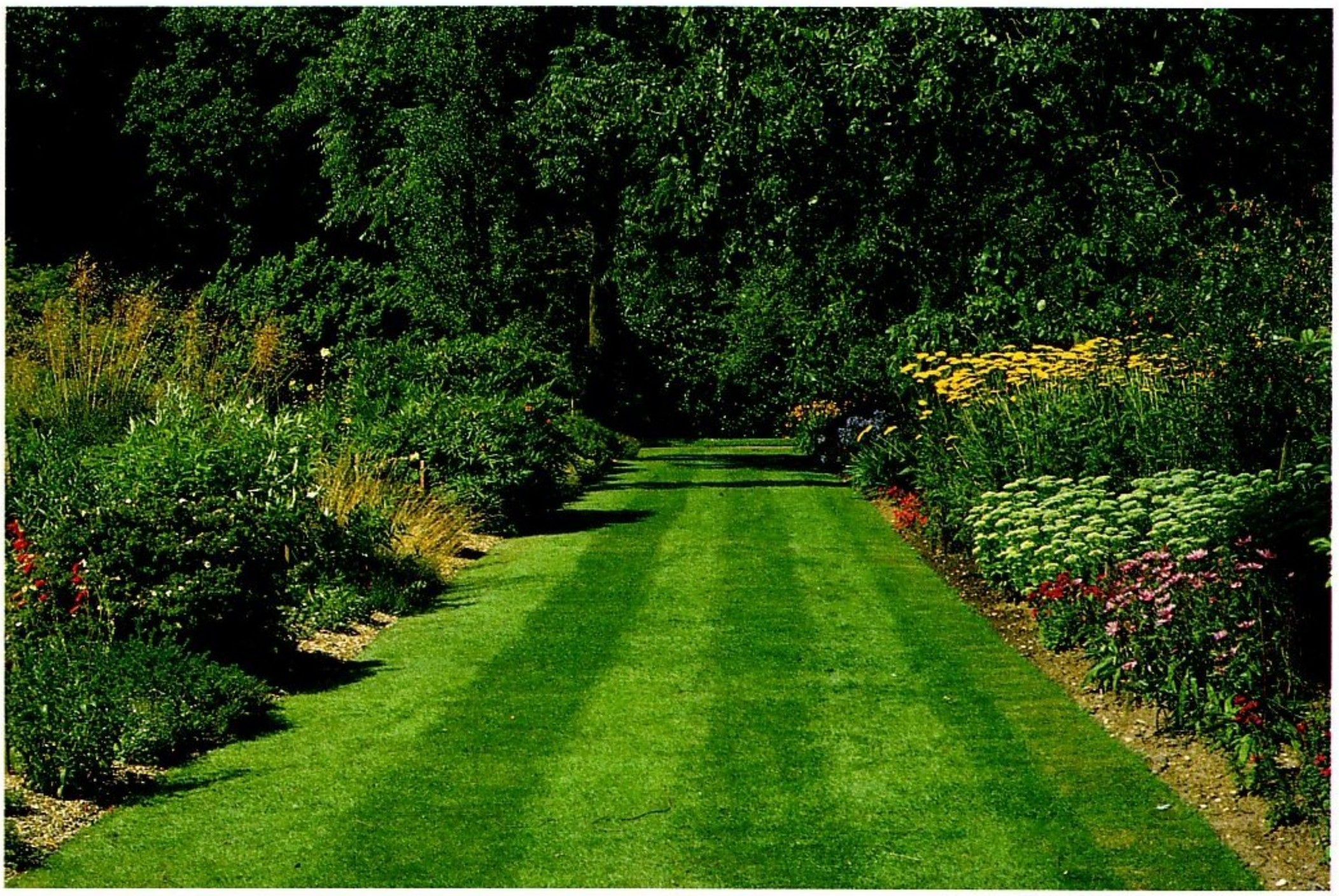
*) *Podmínkou trvalé existence těchto cibulovin jsou později rašící horní patra stromů a keřů a humózní půdy s dostatkem vláhy a živin.*

Hlíznaté květiny

Tato skupina květin se vyznačuje širokou škálou druhů s nejrůznějšími stanovištními nároky a tedy i s jejich různými estetickými předpoklady a hodnotami. Některé se způsobem výtvarného použití přibližují k cibulovinám (Crocus), jiné k trvalkám (Paeonia, Eranthis, Corydalis, Iris), další pak k letničkám (Begonia, Dahlia, Canna). Některé hlíznaté květiny mají značně rozsáhlé druhové a odrůdové zastoupení, takže jsou schopny vytvářet samostatné zahradní partie a mají tedy i některá svá vlastní estetická pravidla použití. V tomto směru jsou nejvýznamnější jiřiny. Vedle bohaté škály barev květů existují zde skupiny s velmi různorodými tvary květů, s různou tvarovostí a barevností listů a se značnou rozmanitostí velikosti vzrůstu.

Trávníky

Svým estetickým významem i pěstitelskou problematikou jsou trávníky právě tak intenzívní zahradní kulturou, jako např. květinové výsadby, porosty okrasných dřevin a podobně. Jejich výtvarný význam je v tomto směru v mnoha našich zahradách doposud naprosto nedoceněn.

Trávníky jsou ideálním popředím pro všechny nápadné a zájmově přitažlivé zahradní úpravy, zejména pro květinové výsadby. Příklad typického anglického uspořádání trvalkových záhonů se širokými travnatými cestami.

Významná je především časová dynamika estetické působnosti trávníků. V počátečním období po založení zahrady představuje trávník nejvýraznější, plošně ucelený útvar a má zde tedy rozhodující a určující estetický význam. Teprve v pozdějším období, tak jak postupně dorůstají výsadby dřevin, snižuje se tato jeho dominantní účinnost a trávník se stává rovnocennou, esteticky vyváženou součástí zahrady jako celku.

Důležitou estetickou vlastností trávníků je dále zelená barva, která má z hlediska vlivu na duševno člověka výrazně pozitivní účinnost. Proto by mělo být výtvarnou i pěstitelskou snahou dosáhnout celoročně působivé, maximálně šťavnaté, zelené barvy. Z hlediska bilance barev jsou trávníky předně po obloze a vodních plochách nejsvětlejším prvkem každé zahradní kompozice. U nízce sekaných trávníků jsou dále vysoce účinné vržené stíny, u nichž se uplatňuje nejen tvarová a časová proměnlivost a pohyb, ale zejména i harmonický vztah celé škály takto vzniklých, světle a tmavě zelených barevných odstínů.

Další estetickou hodnotou trávníků je stupeň dojmové jednotnosti jejich plochy. V tomto smyslu mohou u zahradních trávníků existovat dvě krajní estetické polohy - zelené kobercové trávníky a květnaté trávníky. Zelené kobercové trávníky jsou tvořeny výhradně trávami, jsou velmi nízce a pravidelně sekány*, hnojeny a zvlažovány. Výsledkem je plocha s jednotnou barevností a texturou. Takovýto trávník vytváří z hlediska výtvarného ideální popředí květinovým záhonům a všem větším i menším dominantním prvkům na zahradě. Čím je zahrada barevně a tvarově rozmanitější, tím esteticky naléhavější je tento typ trávníku, protože přispívá k dojmovému sjednocování dané zahradní rozmanitosti. Květnaté trávníky jsou tvořeny nejen travinami, ale i ostatními kvetoucími bylinami. Protože výtvarným smyslem těchto trávníků je mimo jiné i využití barevnosti všech zúčastněných rostlin, sekají se méně často. Druhová rozmanitost trav a ostatních bylin vytváří rozmanitost v barvách, tvarech i texturách, takže květnaté trávníky mohou působit jako samostatný

*) *Sekání 3-4x měsíčně s maximální výškou porostu do 4 až 5 cm.*

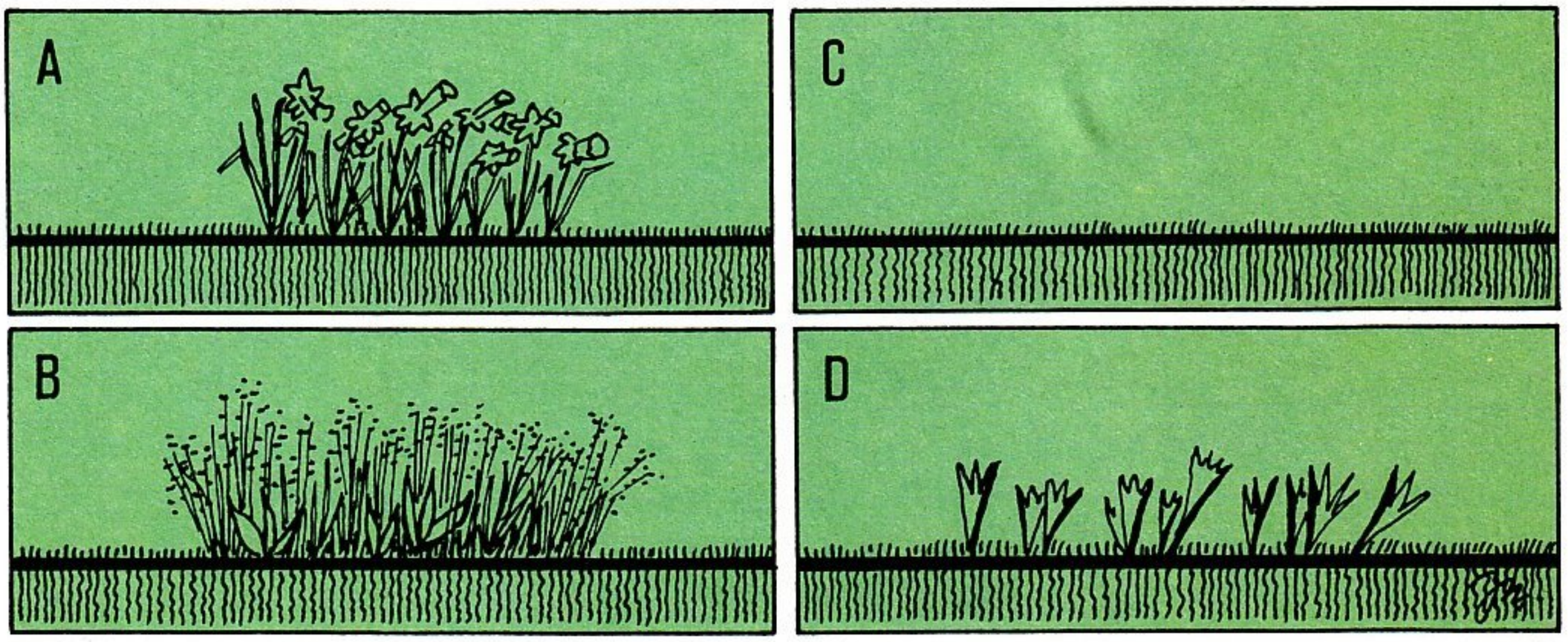

Schéma uplatnění menší plochy tzv. "květnatého trávníku" v rámci velké plochy obytného trávníku. Účinnost kvetoucích travin a ostatních bylin je zde rozšířena o časné jaro (narcisy) a o podzim (ocúny). A - V nízkém trávníku vykvétají na jaře narcisy. B - Listy narcisů a ocúnů vegetují a odumírají v hustém porostu travin. V okolním, intenzívně sekaném obytném trávníku vzniká zajímavý "přírodní ostrůvek". C - Po odumření listů narcisů a ocúnů a v době, kdy začínají zasychat stébla trav a výhony bylin, je trávník běžně sekán, takže funkčně splývá s okolními travnatými plochami. D - Na podzim v dobře sekaném trávníku vykvétají na tomtéž místě velké květy ocúnů.

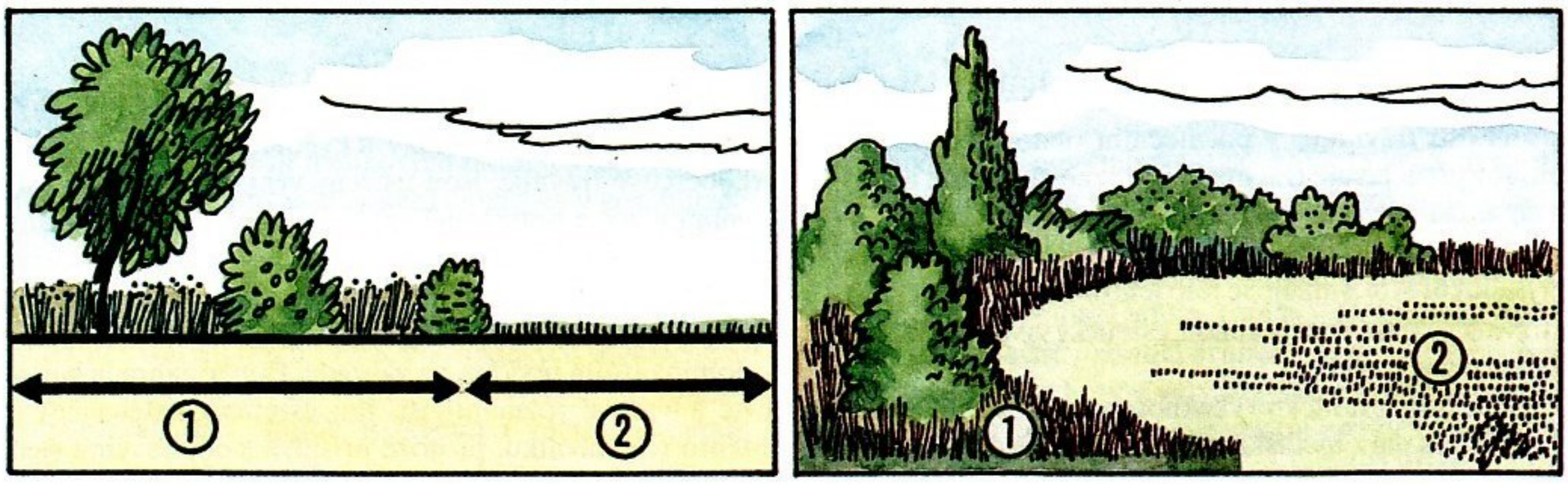

Schéma využití tzv. "květnatých trávníků" jako určité "mezisadby", ve výsadbě dřevin, kde pravidelné sekání je obtížné a pracné. 1 - Květnatý trávník - sekaný 1-2x ročně, 2 - obytný trávník - sekaný 3-4x měsíčně.

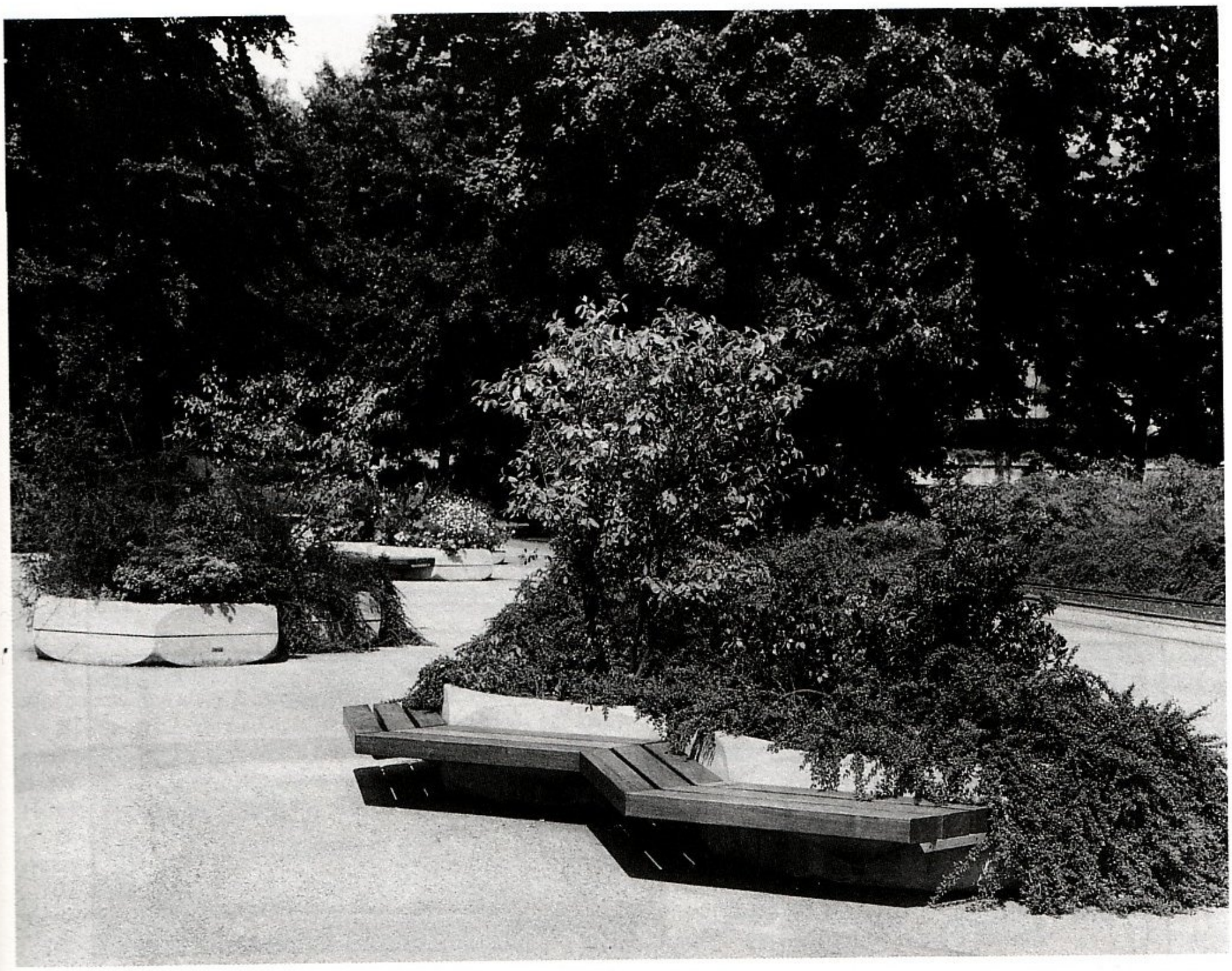
výtvarný prvek. Nehodí se proto příliš jako popředí květinových záhonů a zahradních dominant. Jejich krása vyniká spíše v estetické samostatnosti. Jsou to např. krásně kvetoucí louky, pastviny, ale i takto pojaté trávníky na palouku před chalupou, ve starém ovocném sadu či v přírodně krajinářsky pojaté okrasné části zahrady s volně uspořádanými keři, stromy a trvalkami a s pohledovou návazností na okolní přírodu. Kvetoucí trávníky mohou být v odpovídajících případech doplňovány vhodnými cibulovinami, hlíznatými květinami a trvalkami.

Na jedné a téže zahradě mohou být použity oba typy těchto trávníků samostatně nebo v různých kombinacích. Např. pravidelně vysekávané cesty a odpočívadla utvářená zelenými kobercovými trávníky v květnatých trávnících louky, pastviny či ovocného sadu, nebo naopak "ostrov" květnatého trávníku jako kvalitativně zvláštní přírodní prvek v ploše zeleného kobercového trávníku a podobně.

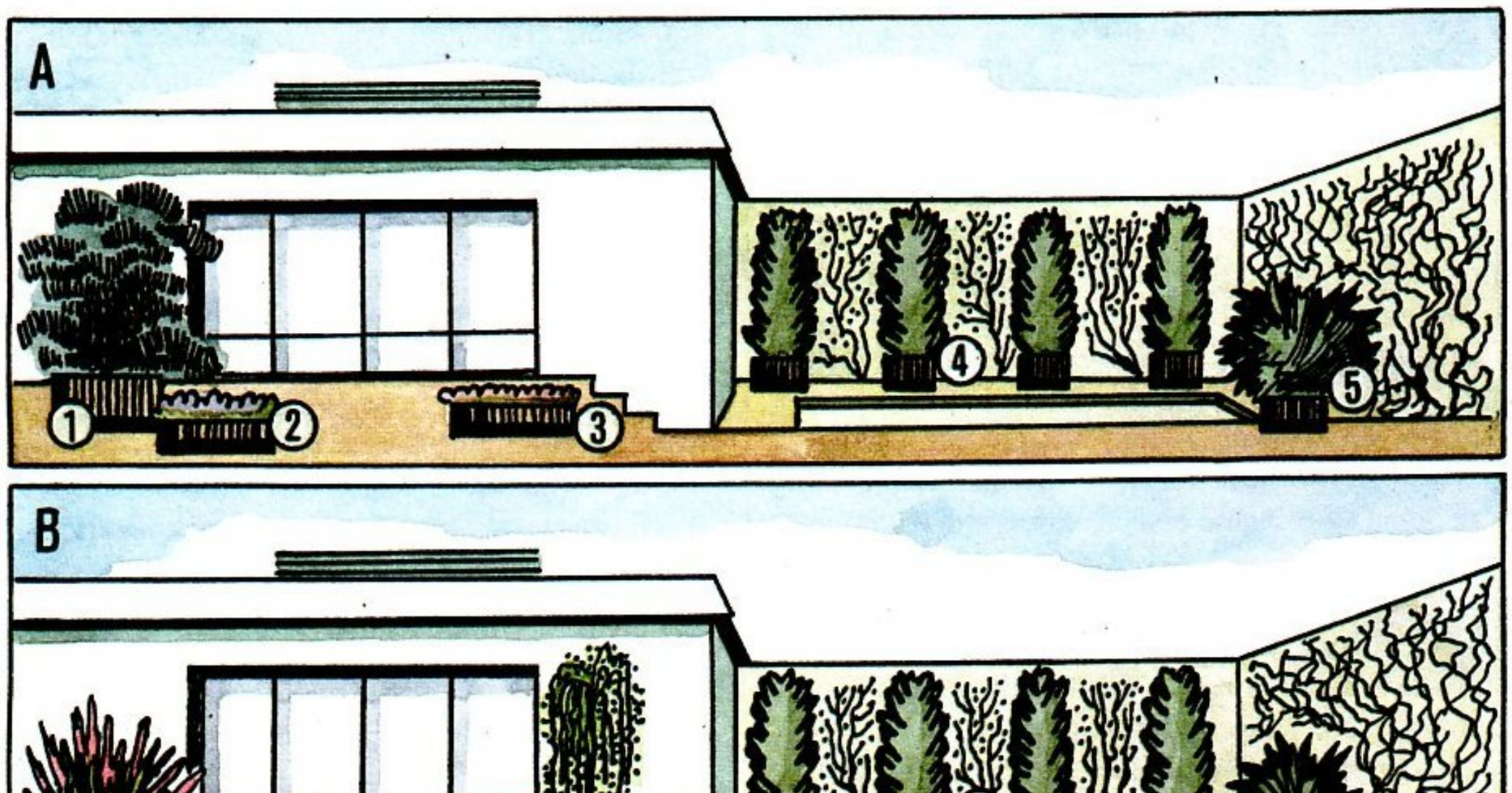
Z hlediska výtvarného se trávníky velmi dobře hodí ke zdůrazňování různých modelací terénu, zejména ve spojení s měnícím se směrem a intenzitou osvětlení těchto ploch. V podmínkách našich zahrad zůstávají stále nedoceněné travnaté zahradní cesty, které mohou vytvářet určitou sjednocující infrastrukturu dojmově bohatého a rozmanitého zahradního prostředí.

Esteticky významné jsou i tzv. náhrady trávníků. Jsou aktuální všude tam, kde se zejména z ekologických důvodů nemůže uplatnit normální trávník. Jsou to např. různá zastíněná místa, extrémně suché lokality, navážky slabé vrstvy ornice na různých technických konstrukcích a podobně.

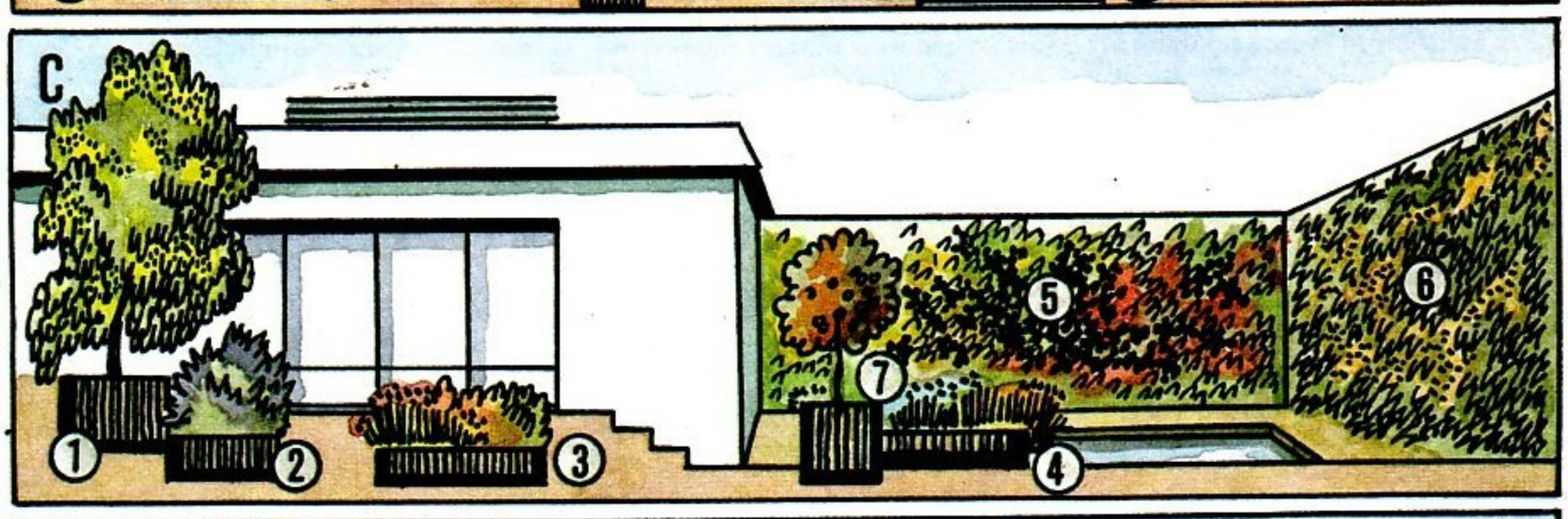
K tomuto účelu se hodí nízké, zejména polštářovitě rostoucí trvalky, plazivé a nízce rostoucí dřeviny, zejména jalovce, skalníky, břečťany, nízce a pravidelně sestřihované či sekané vřesy apod. Tyto rostliny jsou však vždy pouze tzv. optickými či estetickými náhradami a nemohou proto plnit některé další, to je zejména rekreační a hygienické funkce travních porostů.

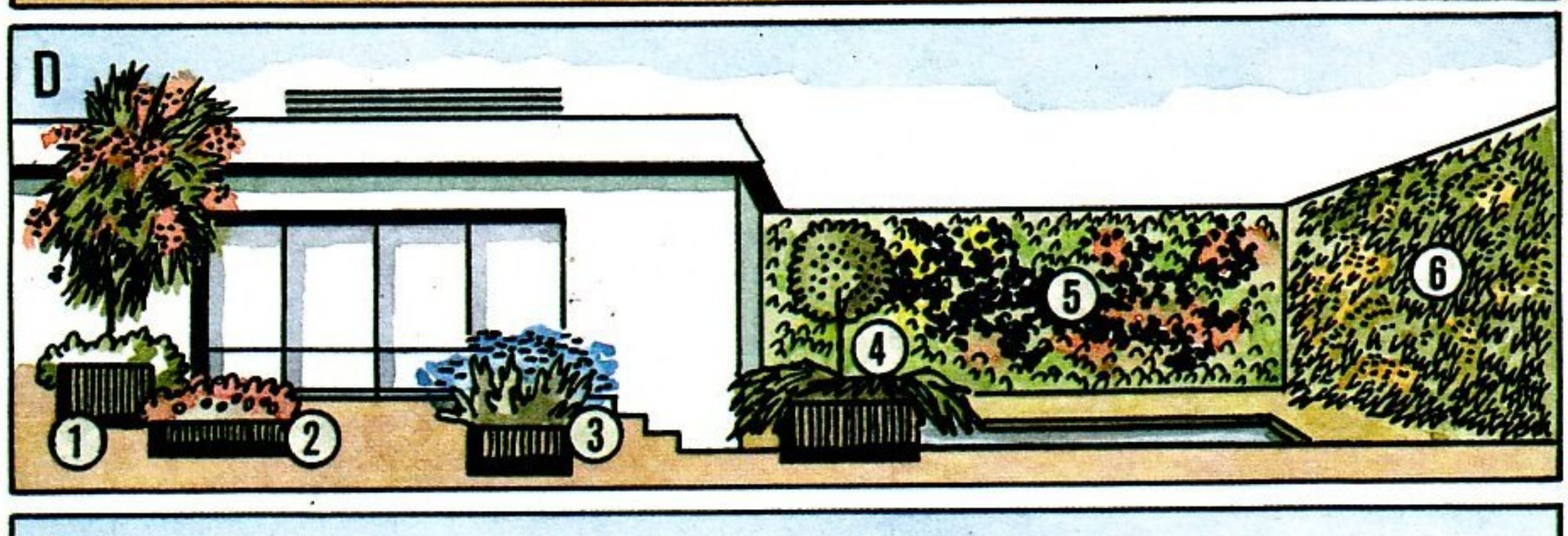

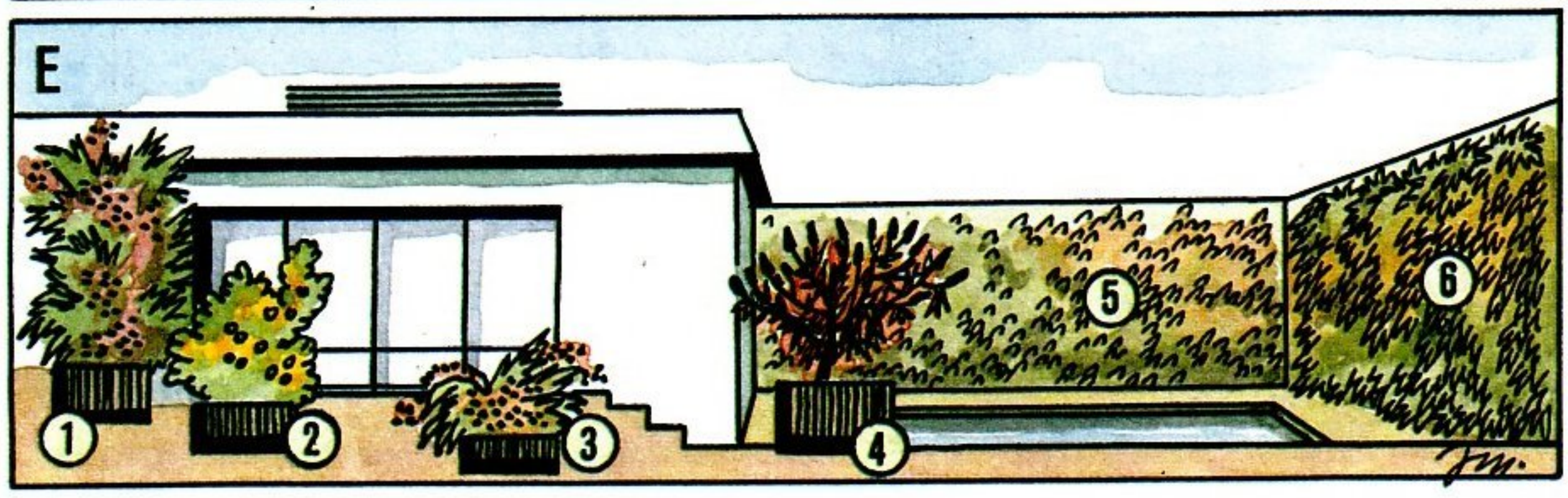
Příklad sestavy tzv. mobilní zeleně. Vnější ozdobný plášť spojený s lavičkou k sezení je stabilní. V průběhu roku se podle stanoveného programu pouze vyměňují uvnitř pláště umístěné nádoby s rostlinami.

A
1
2
3
4
5

B
1
2
3
4
5
6
7

C
1
2
3
4
5
6
7

D
1
2
3
4
5
6

E
1
2
3
4
5
6

Mobilní zeleň

Charakteristickým znakem většiny okrasných rostlin je skutečnost, že se v intenzitě jejich estetické působnosti během roku projevuje určitá nerovnoměrnost. V některých obdobích jsou tedy konkrétní druhy rostlin působivější než v obdobích jiných. Abychom dosáhli co nejdelší, respektive co nejplynulejší časově souvislé estetické působnosti, řešíme v praktických podmínkách okrasné zahrady tuto situaci kombinacemi okrasných rostlin tak, aby na sebe vzájemně tyto jejich určité "špičky estetické působnosti" navazovaly. Této intenzity může být dosaženo buď tradiční výsadbou více druhů a odrůd rostlin v daném prostoru, nebo jejich postupnou fyzickou výměnou během roku, čili formou tzv. mobilní zeleně.

Mobilní zelení rozumíme pěstování některých okrasných rostlin, tedy nejen květin, ale i dřevin v přenosných nádobách s tím, že se na určitou dobu své špičkové působnosti umístí do žádaného prostoru. Předpokladem této průběžné výměny během roku je určitý vedlejší pěstitelský prostor na zahradě, kde jsou tyto rostliny pěstovány, to je připravovány pro své časově omezené špičkové použití. Zvláště vysoké intenzity působnosti dosáhneme tím, že spolu vzájemně kombinujeme tradiční výsadby v půdě s mobilní zelení. Místem potřebného zvýšení estetické intenzity může být např. obytná terasa, prostor vchodu do domu, vyhlídka z interiéru bytu do určité zahradní partie apod. Mobilní zeleň má v podmínkách soukromých zahrad zcela mimořádnou možnost uplatnění.

Schematické znázornění různých možností využití systému tzv. nádobové či mobilní zeleně v obytném atriu formou celkem pěti obměn během roku.

A - Zima: 1 - tvarovaná borovice, 2 - fialově kvetoucí vřesovce, 3 - červeně kvetoucí vřesovce, 4 - tvarované thuje na pozadí zelených větví a červených plodů pnoucích růží, 5 - stálezelený keř (bobkovišeň, zimostráz aj.) na pozadí šedostříbrných větévek pnoucích zimolezů.

B - Předjaří: 1 - červeně kvetoucí lýkovec s podsadbou bíle kvetoucí čemeřice, 2 - postupně kvetoucí narcisy, 3 - hyacinty, 4 - tvarované thuje na pozadí zelených větví a červených plodů pnoucích růží, 5 - stálezelený keř na pozadí šedostříbrných větévek pnoucích zimolezů, 6 - stromkový tvar převisle rostoucí jívy s podsadbou talovínů, 7 - fialově a červeně kvetoucí vřesovce, přemístěné sem z terasy před oknem. (Uvolnění místa před oknem pro vonící hyacinty.)

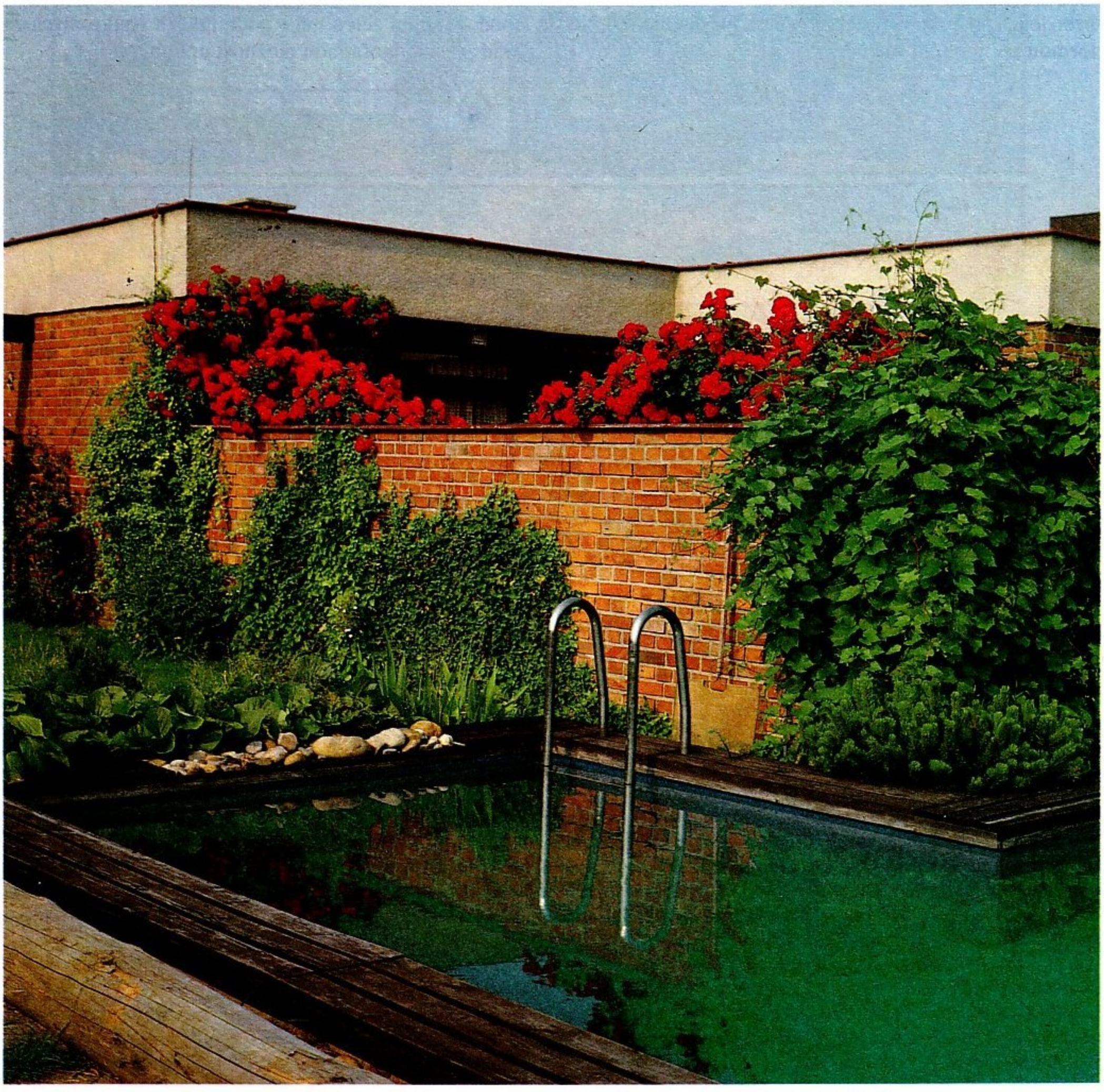
C - Jaro: 1 - štědřenec, 2 - zakrsle rostoucí šeřík, 3, 4 - nízké a polštářovitě rostoucí, postupně kvetoucí trvalky, 5 - mladé olistění a květ pnoucích růží, 6 - mladé olistění a květ popínavých zimolezů, 7 - stromkový tvar kdoulovce.

D - Léto: 1 - růžově kvetoucí oleandr s podsadbou bílých letniček, 2 - červeně kvetoucí muškáty, 3 - modře kvetoucí Plumbago capense, 4 - stromkový, tvarovaný vavřín, 5 - kvetoucí remontantní pnoucí růže, 6 - olistění a pozdní květ pnoucích zimolezů.

E - Podzim: 1 - skalník-Cotoneaster salicifolia - červené plody, 2 - zakrslá okrasná jabloň - žluté plody, 3 - skalník - Cotoneaster horizontalis - červené plody, 4 - škumpa - oranžové zbarvení listu a karmínově hnědá plodenství, 5 - zbarvený list a červené plody na pnoucích růžích, 6 - zbarvený list a plody na popínavých zimolezech.

Výtvarné vztahy přírodních prvků

Přírodní prvky, právě tak jako všechny ostatní předměty našeho hmotného prostředí, mají různou hodnotu své tzv. individuální či vlastní krásy. Uplatnění každé této jednotlivé krásy je však pouze jednou z možností výtvarné působnosti předmětů, které nás obklopují. V praktické zahradní kompozici je mnohem častějším případem vzájemné kombinování těchto "individuálních krás", čili vytváření tzv. integrované formy výtvarné působnosti všech zúčastněných zahradních prvků. Při navrhování těchto estetických vztahů mezi zahradními prvky, zejména pak mezi jednotlivými okrasnými rostlinami, existují dva základní tvůrčí směry. Předně to je použití těchto prvků ve smyslu obecně platných estetických pravidel, čili vytváření tzv. "obecné krásy" a dále jejich použití ve smyslu respektování a stylizace přírodních zákonitostí, čili vytváření tzv. "přírodní krásy".

Příklad výtvarného použití přírodních prvků - okrasných rostlin čistě z hlediska obecných estetických aspektů - kombinace tvarů, barev, textur apod.

"Obecná krása" - sestava přírodních prvků ve smyslu respektování obecně platných estetických pravidel. Hlavním výtvarným záměrem tohoto estetického principu je seskupování přírodních prvků tak, že je vytvářena souhra jejich barev, tvarů a textur a jsou využívány základní estetické principy, jako je např. soulad, kontrast, nadřazenost a podřízenost, formy řádu, iluze a celá řada dalších kompozičních zásad. Při tomto způsobu vytváření krásných seskupení přírodních prvků postupujeme tedy analogicky jako mnohé jiné výtvarné obory - např. architektura, některé umělecké směry v malířství a sochařství apod.

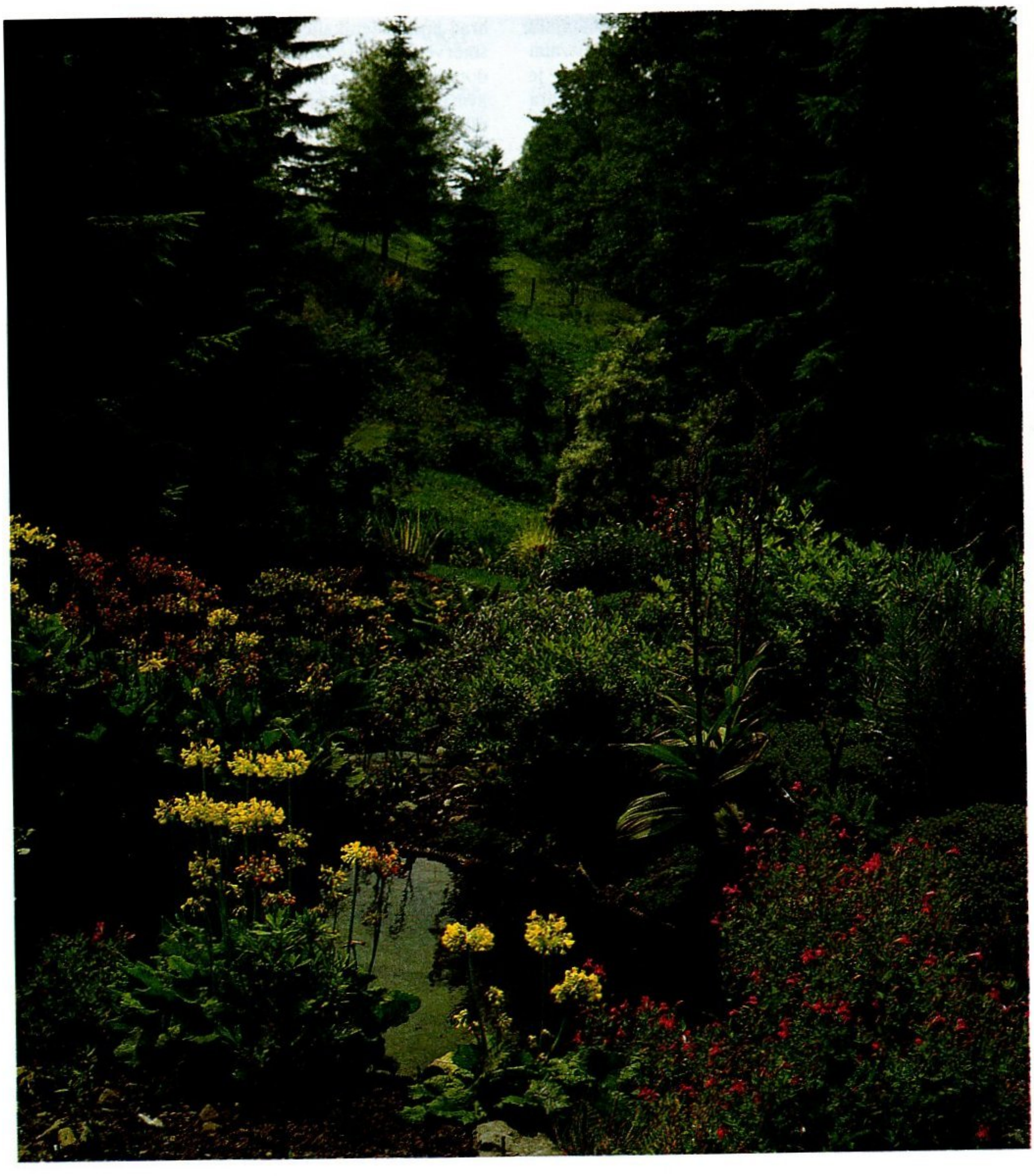
Charakteristickým příkladem využívání této formy utváření zahradní kompozice jsou barevné kombinace rostlin. Například modrofialová barva šeříku čínského se vhodně doplňuje se současně žlutě kvetoucím štědřencem. Může to být i v určitém barevném tónu laděné zahradní zákoutí - např. modrá, bílá či červená zahrádka apod. Příkladem využití tvarových hodnot rostlin může být kontrast štíhlých jalovců s vodorovnou plochou vřesoviště či samostatné seskupení vybraných taxonů dřevin s výrazně kulovitými, oválnými či pyramidálními tvary apod. Výtvarným hlediskem seskupování přírodních prvků je i uspořádání jejich estetické působnosti z určitého časového hlediska. Například trvalkový záhon s takovým zastoupením rostlin, při němž dosáhneme plynulého květu od jara až do podzimu, nebo naopak pouze v určitém, časově přesně vymezeném úseku (bohaté letní kvetení u chaty či chalupy, nebo naopak prázdninová absence květu u školní zahrady apod.).

Pomocí tohoto výtvarného přístupu k tvorbě zahradních kompozic může být dosaženo vynikajících výtvarných cílů. K jejich naplnění jsou mimo jiné zvláště vhodné i různé typické zahradní formy rostlin - odrůdy plnokvěté, převisle, zakrsle či jinak neobvykle rostoucí, formy s trvale různě zbarveným olistěním apod. Vhodné jsou zde i některé celé skupiny rostlin, např. záhonové růže, letničkové výsadby, jiřiny, begónie, fuchsie, jako malé stromky pěstované květiny i dřeviny a podobně. Vznik těchto nových forem a tvarů jako výsledek záměrné tvůrčí lidské pěstitelské a šlechtitelské činnosti tak dává možnost vzniknout i novým uměleckým formám jejich použití. Touha člověka vyjádřit na zahradě svůj vlastní tvůrčí přístup je stará jako nejstarší zahrady samé. V dobách, kdy nebylo těchto "zahradních kultivarů", projevovala se tato vůle člověka vládnout nad přírodou alespoň v pravidelnosti řešení zahrad, v uměle tvarovaných rostlinách a později i v oblibě pěstovat tzv. cizí, to je v daném prostředí zatím neobvyklé rostliny.

Některé, dalo by se říci sentimentální ekologické směry myšlení tuto výtvarnou, tzv. "zahradnickou" formu tvorby zahrad i parků zavrhují s tím,že krásné je pouze to, co je čistě přírodní. Popírají tak v podstatě aktivní úlohu člověka v této tvorbě. Absurditu tohoto názoru lze přirovnat k tvrzení, že může být krásný pouze přírodní balvan obrostlý lišejníky a nikoliv socha, člověkem z tohoto kamene vytvořená. Jinou otázkou je, kam a do jakých podmínek se tento typ výtvarného chápání zahrad hodí. Je především vhodný všude tam, kde se jedná o umělé prostředí zejména městských sídel s kompaktní obestavěností, do převážně technického prostředí atrií, střešních a balkónových zahrad apod. Vynikajících výsledků dosahuje tento tvůrčí směr ve spojení se zahradní architekturou a s uměleckými doplňky vůbec. Zahrada je v tomto případě vlastně obytným pokojem - halou, dvoranou či výstavní síní, zařízenou nikoliv nábytkem a uměleckými předměty, ale živými rostlinami a celou sestavou dalších člověkem cílevědomě ztvárněných přírodních i technických prvků. Tyto záměrně umělé zahradní plochy jsou velmi účinné i ve vhodném kontrastu s volnou přírodou - např. takto pojatá zahradní terasa a její okolí v přírodně krajinářsky řešené zahradě apod.

"Přírodní krása" - sestava přírodních prvků ve smyslu respektování přírodních zákonitostí. Hlavním výtvarným záměrem tohoto estetického principu je seskupování přírodních prvků tak, aby se zahrada stala ideální částí přírody. Ideální v tom, že na malém prostoru zkoncentrujeme únosné maximum toho, co v přírodě obdivujeme. Z hlediska výtvarného by však v tomto případě nemělo jít o pouhé pasívní kopírování přírody. Účast člověka tvůrce by zde neměla spočívat v pouhém pasívním přebírání, ale v pochopení zákonitostí vývoje přírody a v urychlení, respektive v umocnění tohoto vývoje formou jeho umělecké stylizace. Jádro krásy a světovosti známého, krajinářsky pojatého jihomoravského lednicko-valtického areálu nespočívá v exotickém sortimentu rostlin ani v záměrném vytváření umělé přírody, ale ve skvěle umělecky ztvárněné a stylizované kráse někdejších jihomoravských luhů řeky Moravy a Dyje. To, co bylo kdysi esteticky typické pro rozsáhlou okolní krajinu, se zde podařilo zkoncentrovat ve všech přírodních souvislostech na vymezené ploše tohoto areálu. Park a jeho okolí jsou rozsáhlými loukami s ojedinělými stromy, krásu lužní krajiny dotváří nově založené rybníky s umělými ostrovy a intimní vodní tůně, pobřežní porosty, ale i vyhlídky do typických útvarů okolní jihomoravské krajiny, což jsou zejména rozsáhlé lesy a dominanta Pavlovských kopců. Lidská účast se v této idealizované přírodní krajině pouze náznakově připomíná ojedinělými alejemi a stavbami. Tvůrčí lidská činnost zde vystupuje jako víceméně neviditelná režie.

Při vytváření této umělecké stylizace volné přírody bychom měli vycházet vždy z daných místních poměrů. Zahrada u chaty v okraji borového lesa by tak měla vyjadřovat ne estetiku přírody "vůbec", ale krásu nedalekých světlých pasek nebo balvanitých strání borů s jalovci, vřesem, jalovcem, smolničkou či diviznou doplněnou lehkostí kvetoucích travin. Pokračováním této konkrétní krásy okolní přírody v zahradním prostředí dosáhneme předně toho, že se tato zahrada k okolní krajině úzce přimkne a nebude zde cizím prvkem. Respektování této konkrétní - místní krásy přírody má tedy dva výtvarné přínosy - vnitřní, to je působnost na jejího uživatele, a vnější, to je její začlenění do kontextu okolní přírody.

Příklad výtvarného použití přírodních prvků ve smyslu respektování přírodních zákonitostí - koncentrace krásy přírody a zintenzívnění její působnosti použitím vhodných domácích i introdukovaných rostlin.

Důležitou otázkou při tvorbě tohoto typu krásy jsou konkrétní formy "koncentrace" či "stylizace" přírodní krásy. Ty budou spočívat jednak v již uvedeném použití místních, nejtypičtějších přírodních prvků a principů a v opuštění všeho nepůvodního*. Další významnou formou stylizace a dojmové koncentrace však bude i tvůrčí úprava sortimentu použitých okrasných rostlin. V zahradě na Českomoravské vysočině mohou být charakteristické plané šípky nahrazeny vhodnou remontantní sadovou růží, domácí vřes jeho zahradními, bohatěji a barevně rozmanitěji kvetoucími formami, nepravidelně štíhlý tvar domácího jalovce obecného může být lépe vyjádřen jeho dokonale štíhlými zahradními formami**, příliš velká koruna borovice sosny v malé zahrádce může být nahrazena jejími méně vzrůstnými kultivary*** apod.

Dalším hlediskem přírodní stylizace je konkrétní prostorová a územní vhodnost tohoto typu kompozic. Jejich výše uvedeným použitím v kontextu s okolní krajinou řešíme jednak svůj vnitřní duševní vztah ke kraji, který máme rádi a za kterým jsme proto přišli, jednak konkrétní prostorové začlenění zahrady do rámce okolní krajiny. Láska k volné přírodě si však vynucuje zakládání tohoto typu zahrad i v prostředí, které nemá tuto širší návaznost na krajinu,čímž vzniká určitá disproporce s "nepřírodním" prostředím. Je to např. situace, kdy je v okolí nevhodná, respektive zahuštěná výstavba, velký podíl čistě hospodářsky využívaných zahrad a podobně. Nemá-li v tomto případě tato nově utvářená přírodní kompozice vyznět nevkusně, je třeba ji od tohoto nevhodného vnějšího prostředí odpovídajícím způsobem odizolovat. Přírodní zahradní partie je však možné i užitečné na jedné a téže ploše zahrady střídat s pravidelně a s jinak "nepřírodně" řešenými partiemi a vytvářet tak určité dojmové kontrasty a vyšší stupně rozmanitosti jako předpoklad dojmové gradace celého zahradního prostředí. Při odpovídající volbě formy jsou přírodní zahradní partie velmi účinným kontrastem k vhodně voleným zahradním stavbám, k zahradní architektuře a k uměleckým doplňkům.

■ ■ ■

Vedle uvedených obecných zásad výtvarného použití přírodních prvků je dále důležitá i estetická charakteristika zejména některých bohatších rodů okrasných rostlin, jako jsou např. růže, okrasné jabloně či slivoně, ale i šeříky, rhododendrony a řada dalších. Obsáhlost těchto rodů je tak značná, že umožňuje vytvářet samostatné tematické zahradní kompozice nebo i celé specializované zahrady. Při širším použití těchto sortimentů vzniká nová úroveň jejich estetického chápání, tzn. že můžeme mluvit o určité výtvarné charakteristice či specifice jednotlivých rodů. Každá z těchto skupin okrasných rostlin má své určité estetické možnosti, ale současně i hranice, jež limitují jejich použití. Jinými slovy estetika použití růží bude mít zcela jiné parametry než např. estetika použití šeříků nebo rhododendronů. (Odlišná škála barevnosti a doby květů, různé možnosti i potřeby kombinace s dalšími druhy okrasných rostlin, různá proměnlivost během roku atd.)

Specifičnost estetických předpokladů těchto obsáhlých skupin můžeme prakticky demonstrovat např. na rodu rhododendron. Estetické parametry tohoto rodu jsou dány květem, olistěním, charakterem růstu a stanovištními požadavky. Možnost využití samotných květů je pak dána jednak jejich barevnou škálou, jednak dobou kvetení, která se v našich středních výškách pohybuje od dubna do poloviny června, to je plynulost barevného efektu květů je zde 2,5 měsíce. Jestliže každý konkrétní taxon je schopen kvést asi 14 dnů, pak bude muset mít plynule kvetoucí tematická skupina minimálně pět taxonů. Protože však barevnost vyniká nejlépe vždy při kombinaci minimálně dvou barev, bude nejmenší vhodnou skupinu tvořit deset taxonů. Omezená doba květu celého rodu na dobu 2,5 měsíce v roce nás v intenzívně využívaných podmínkách zahrady nutí k doplnění jejich skupin dalšími rostlinami, které pokvetou nebo budou jinak atraktivní v období, kdy jsou pěnišníky odkvetlé. Vzniká tak další výtvarný úkol, a sice definování estetické vhodnosti těchto doplňků. Další estetickou hodnotou pěnišníků je jejich olistění, které je právě tak důležité jako květ, protože působí celoročně. Z estetického hlediska je prvořadá zejména zdravost a bohatost olistění a dále i jeho tvarovost, která je značně proměnlivá (listy široké a úzké, lžičkovité atd.) a může vytvářet různé textury listové mozaiky a jejich kombinované sestavy. Významný je dále charakter růstu, který může být zakrslý, nízký či vysoký, dále kompaktní nebo naopak řídce a vzdušně utvářený. Stanovištní podmínky omezují pěnišníky na přirozeně nebo uměle vytvořené kyselé půdy s dostatkem vláhy a s lehkým přistíněním. Jejich estetické použití je tedy důrazně vázáno na určitý typ stanoviště.

Z tohoto nástinu estetických možností rhododendronů vyplývá, že jejich konkrétní použití na zahradě má minimálně pět výtvarných směrů, které se dají vyjádřit těmito tematickými skupinami:

- skupina s postupnou dobou květu, využívající celou možnou dobu kvetení, to je 2,5 měsíce v roce;
- skupina kvetoucí pouze k určitému časově vymezenému termínu s tím, že je zde kombinováno co nejvíce barev;
- skupina využívající různých tvarů listu, to je jejich určitých texturových sestav;
- skupina tvořená různými kombinacemi souladných či kontrastních tvarů a habitusů jednotlivých rostlin;
- skupina tvořená rhododendrony a dalšími, tvarově či barevně je doplňujícími okrasnými rostlinami (dřeviny, trvalky, cibuloviny).

Vysoce účinných sestav se dá dosáhnout vzájemnými kombinacemi těchto jednotlivých směrů či tematických skupin.

---

*) *Např. žulové balvany s planě rostoucími rostlinami a formy jejich seskupení v zahradě na Českomoravské vysočině apod.*

**) *Juniperus communis "Hibernica", Juniperus communis "Suecica" aj.*

***) *Touto vynikající zahradní formou je Pinus silvestris "Watereri" a Pinus silvestris "Bayeri".*

Příklad tematické kolekce rostlin - skalniček, kde základním estetickým záměrem je soustředění co nejširšího sortimentu této skupiny a praktická aplikace jeho potencionálních možností a předpokladů.

Máme-li tedy na mysli skutečně plné využití estetických hodnot některých rodů okrasných rostlin, měli bychom brát v úvahu veškeré jejich výtvarné předpoklady a hodnoty. Tato estetická specifičnost jednotlivých rodů okrasných rostlin je u nás prozatím naprosto nedoceněna, přičemž si často ani neuvědomujeme, že vůbec existuje. Hloubka tohoto nedostatku v našem myšlení je o to větší, že jsme dosud ani zdaleka nevyčerpali možnosti další introdukce*, ani výsledky světové šlechtitelské činnosti, což ve svém souboru představuje další nárůst estetických hodnot a předpokladů.** Neznalost sortimentů, a tudíž i neznalost výtvarných předpokladů a možností vede často k naprosto scestným závěrům, kdy se propaguje tzv. "krása prostoty a omezenosti používaných sortimentů". Tato estetická hodnota jistě existuje a jejím prostřednictvím mohou vznikat vynikající výtvarné hodnoty. K jejímu plnému rozvoji a pochopení se však musíme dostat ne na základě nevědomosti, ale naopak na základě hlubokých znalostí práce se sortimentem.

*) *V uvedeném smyslu je introdukcí rozuměno zavádění cizích rostlin do nové oblasti. V lesnictví a zejména pak v okrasném zahradnictví má introdukce mimořádný význam, protože se prokázalo, že řada, zejména cizích dřevin roste na různých extrémních stanovištích podstatně lépe než mnohé dřeviny domácí. Introdukce má rovněž velký význam ve šlechtění dřevin, protože je jedním z genetických zdrojů potřebných nových vlastností některých dřevin - např. získání rezistence k určitým chorobám a škůdcům, vytvoření nových vzrůstových vlastností, odolnost k mrazům, získání nových estetických hodnot atd.*

**) *Bude-li např. úspěšné novošlechtění rhododendronů na jejich růst v nekyselých půdách, bude to mít dva významné estetické dopady. Předně dojde k jejich masovému rozšíření na úrovni ostatních běžných keřů, čímž se změní estetické parametry v kvantitativním smyslu. Dále bude výsledkem tohoto novošlechtění rozšíření možností přímo kombinovat rhododendrony s některými dalšími druhy okrasných rostlin, jejichž růst je vázán na neutrální až zásadité půdy.*

Komplexní řešení zahrad

Předchozí kapitoly této publikace řešily problematiku uspořádání zahrad ve víceméně analytické a obecné poloze. V jednotlivých kapitolách byly analyzovány a podrobně probírány jednotlivé problémy, hlediska a zásady řešení zahradního prostoru. V této poslední, závěrečné kapitole je řešena praktická syntéza tohoto úkolu formou shrnutí obecných zásad na příkladech konkrétních zahrad.

Tímto souborným způsobem je zpracováno celkem sedmnáct typů zahrad, které mohou nejčastěji v běžném životě přicházet v úvahu. Jedná se o skutečné projekty, upravené tak, aby vystihovaly co nejkompletněji problematiku daného typu zahrady. Výběr řešení těchto typických situací není míněn jako kolekce předloh k více či méně intenzívnímu kopírování. Jde zde především o demonstrování určitého způsobu myšlení a o ukázku různých forem aplikací některých, dříve uvedených dílčích pohledů na problematiku zahrad. Z těchto důvodů je každý konkrétní typ zahrady doložen stručnou charakteristikou a vedle vlastního řešení je téměř ve všech případech uvedeno i určité zobecnění problému.

V úvodu této publikace je zdůrazněno, že nejcennější devízou zahrady by mělo být to, aby k ní její uživatel měl osobní vztah a aby ji ke stylu vlastního života skutečně potřeboval. Aby tomu tak bylo, měl by být mimo jiné každý uživatel zahrady současně i jejím tvůrcem nebo alespoň spolutvůrcem. Tato tvůrčí spoluúčast při tvorbě jakékoliv hodnoty, tedy i při tvorbě zahradního prostředí, je jedním z kořenů vzniku jeho vyšších sociálních hodnot. Dosažení tohoto cíle by tato závěrečná kapitola měla usnadnit.

Předzahrádka rodinného domku

Předzahrádky jsou v našich sídelních podmínkách ve většině případů prozatím nedoceněným zahradním útvarem. Ze strany jejich uživatelů jsou nejčastěji považovány za určitou nutnou zbytkovou plochu, protože pouze vyplňují předepsanou vzdálenost domu od ulice. Správa obce ani příslušní projektanti při utváření veřejného uličního prostoru pak nejčastěji s předzahrádkami nepočítají, protože je považují za výhradně soukromou záležitost každého majitele. Za této situace pak ulice nemůže být uceleným a krásným prostorem, v němž se jeho jednotlivé složky vzájemně doplňují, ale pouhým pasívním seřazením jednotlivých domů a jejich individuální doprovodné zeleně. Vzniká tak rozpor, při kterém pozorovatel sice vnímá ulici, předzahrádky a průčelí domů, ale v celkovém uspořádání tohoto prostoru nepociťuje estetické uspokojení. Jednotlivé předzahrádky mají většinou výtvarný vztah pouze k jednotlivým stavbám, ale nikoliv k uličnímu prostoru jako celku.

Požadavek na tuto širší působnost předzahrádek vyplývá ze skutečnosti, že ulice jsou nejfrekventovanější částí každé obce, takže jejich celkový stav působí na psychický i fyzický stav obyvatel velmi intenzívně. Upravenost uličních prostor je proto z tohoto hlediska v mnoha případech potřebnější a významnější než úprava některých jiných veřejných ploch v obci. Ulice včetně předzahrádek mimoto představují v celoobecní bilanci ploch ve svém souboru velmi významný plošný útvar, takže důležitost jejich úpravnosti je dána i tímto jejich kvantitativním zastoupením. Z hlediska pozitivního vlivu předzahrádek na celkový stav uličního prostoru by se měly při jejich řešení dodržovat zejména následující zásady.

Oplocení předzahrádek by mělo být provedeno tak, aby ulice a předzahrádky vytvářely jeden ucelený kompoziční prostor. Základním nedostatkem v tomto směru jsou příliš vysoké ploty, které mezi ulicí a předzahrádkami vytváří násilnou dělící bariéru. Oplocení by proto mělo být co nejnižší. Ještě vhodnější by bylo jeho přesunutí do úrovně stavební čáry nebo nejlépe i za ni, směrem do zahrady. V obou těchto případech "vstoupí" jednotlivé budovy do ulice, uliční prostor nebude násilně rozdělen a vzniknou tak ideální podmínky pro jeho skutečně velkorysé řešení.

Veřejná uliční zeleň a zeleň předzahrádek spolu s budovami a s ostatním technickým vybavením by měly vytvářet jeden logický obraz tím, že se všechny jejich tvary, barvy a textury budou vzájemně doplňovat a vytvářet výtvarně harmonický celek. Při určité různorodosti a rozmanitosti jednotlivých budov, s níž je nutno počítat, může zeleň plnit funkci určitého prostorového a zájmového pojítka. Této spojitosti a jednotnosti může být dosaženo např. opakováním určitého druhu dřeviny v celém uličním prostoru, jedné barvy kvetoucích rostlin, souvislého pásu trávníku apod.

Výtvarná koncepce jednotlivých ulic by měla mít určitou osobitost. Jejich adresnost by neměla být vyjádřena pouze oficiálním úředním názvem, ale i způsobem sadové úpravy, tedy určitým dominantním použitím např. jednoho druhu dřevin, nebo typem výsadby. V jedné ulici by tak např. tuto adresnost mohly tvořit růže, v jiné trvalky. Mohla by vzniknout ulice šeříková či vřesová, někdy ulice s nepravidelnou či naopak s pravidelnou alejovou výsadbou a podobně. Veškerou tuto rozmanitost je možné vytvořit důsledně pouze tehdy, budou-li k tomuto záměru a cíli plně využity předzahrádky.

Intenzívní nárůst dopravy a s ní spojená chemizace a technizace tohoto prostředí značně komplikují, respektive zcela vylučují z uličních prostor až dosud běžnou výsadbu stromořadí a jiných útvarů veřejné zeleně. Například odstraňování sněhu pomocí soli ničí každoročně velké množství uliční vegetace a znehodnocuje dlouhodobě půdu tak, že zde ani nová výsadba v dohledné době není možná. Mechanizovanému úklidu a mytí chodníků vadí např. tříštění jejich souvislé plochy výsadbami alejí nebo i jednotlivých stromů. Tento, pro naše země velmi tradiční typ stromové uliční zeleně je však třeba nějakým způsobem nahradit. Nebude-li možné změnit technické parametry uvedeného celkového provozu a chemizace, bude nutné, aby se změnil stávající systém zeleně, tedy i forma pojetí a dalšího využití předzahrádek, které by v tomto případě měly plnit více celospolečenských než úzce soukromých funkcí. Protože jsou v uličním prostoru jediným místem, kam různé uvedené negativní vlivy prostředí zasahují relativně nejméně, může zde dobře růst větší podíl stromů se širšími korunami, větší podíl popínavých dřevin apod.

Při řešení předzahrádek je třeba kromě uvedených "vnějších souvislostí" řešit i "souvislosti vnitřní", to je vztah jejich uspořádání k vlastní budově a k potřebám jejích uživatelů. Z tohoto hlediska by předzahrádka měla mít především okrasný a reprezentační charakter, protože tvoří vstup do každého obydlí a je určitou vizitkou a projevem osobnosti jejího uživatele. Prvořadou pozornost bychom proto měli věnovat jejímu estetickému ztvárnění.

Estetické pojetí předzahrádky by se mělo předně týkat vztahu vlastní úpravy ke stavbě rodinného domku. V tomto smyslu mohou např. výsadby okrasných rostlin stavbu doplňovat především barevně. Světlá fasáda může dobře vyniknout v kontrastu s tmavými jehličnany nebo s hlubokým stínem v okolí domu. Častý může být i tvarový vztah výsadeb a domu. Např. vyplnění tzv. "prázdných" ploch fasády, prostorové vyvážení stavby, doplnění tvaru určitým kontrastním či souladným tvarem stromu či keře, zakrytí příliš vysoké podezdívky domu keři s cílem dojmově snížit jeho výšku a podobně.

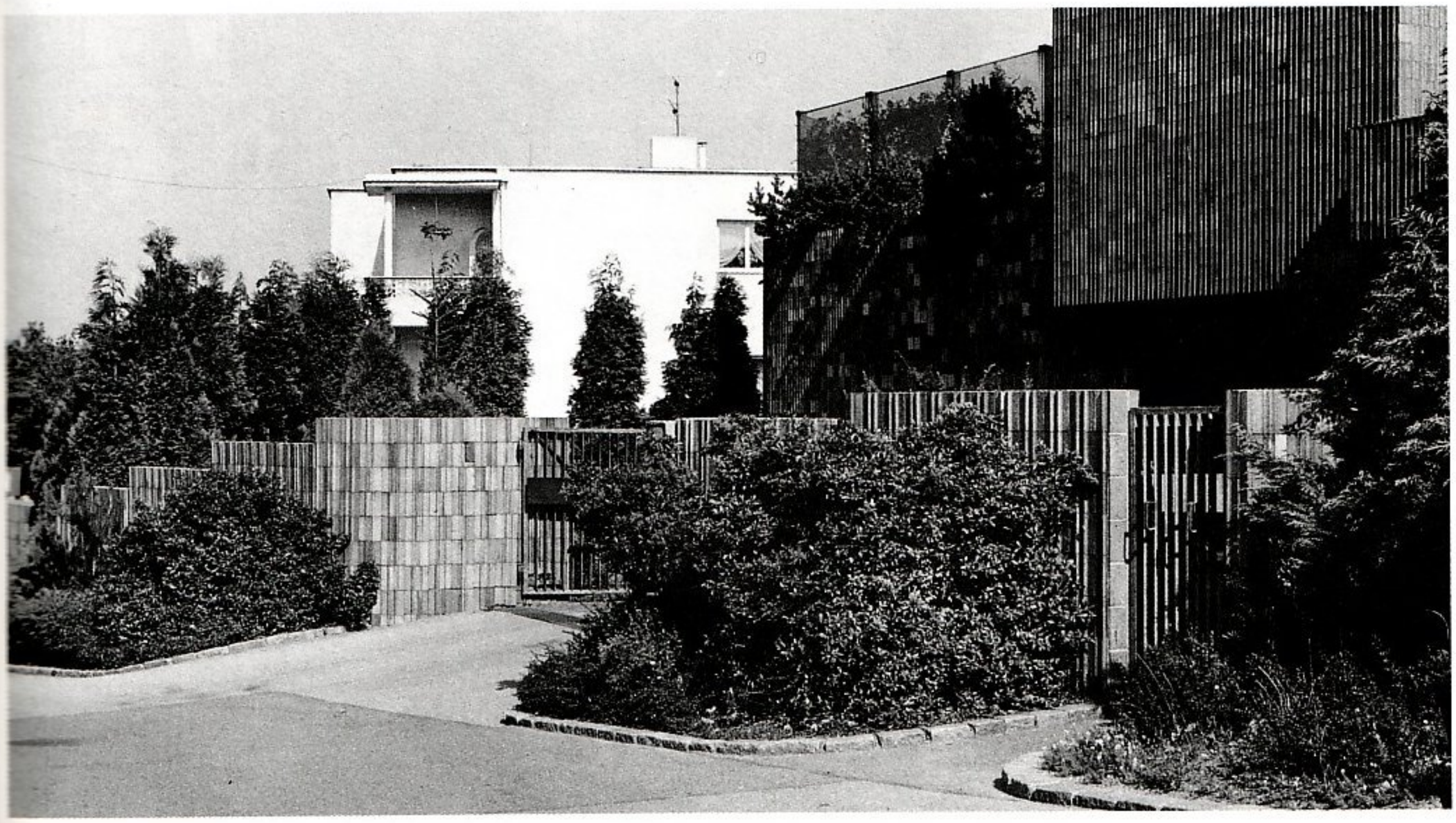
Protože jsou předzahrádky poměrně úzkým prostorem, bude významné používat při jejich úpravě zejména takových druhů dřevin, které jsou prostorově velmi působivé a současně půdorysně málo náročné. Tuto vlastnost mají dřeviny úzkokorunné a pyramidální a dále veškeré rostliny popínavé. Jejich vhodným rozmístěním dojde nejen k výškovému rozčlenění prostoru, ale i k celkovému zvýšení podílu vegetačních prvků, protože budou rozloženy více vertikálně než horizontálně. Z hlediska co nejbohatšího uplatnění vegetace je vhodné do předzahrádek umístit v některých případech i větší širokokorunný strom s tím, že větší část jeho koruny bude využívat prostoru nad chodníkem, nad zpevněným vjezdem do garáže či nad jinou technickou plochou, jinak těžko biologicky využi-

Odstranění plotů umožňuje řešit jednotlivé předzahrádky tak, že ve svém souboru vytvářejí výtvarně hodnotný systém uliční zeleně.

Předzahrádka je vždy součástí vstupu do domu a tvoří tak vizitku jeho obyvatelům. Proto by i z těchto důvodů měla mít její úprava odpovídající úroveň.

Pokud je vyšší oplocení předzahrádek nutné, je vhodné provést na jeho vnější straně odpovídající sadovou úpravu, která alespoň částečně spojí zahradní prostředí s uličním prostorem tím, že "změkčí" strohou linii plotu.

telnou. Účinnost předzahrádky se tak podstatně rozšíří.

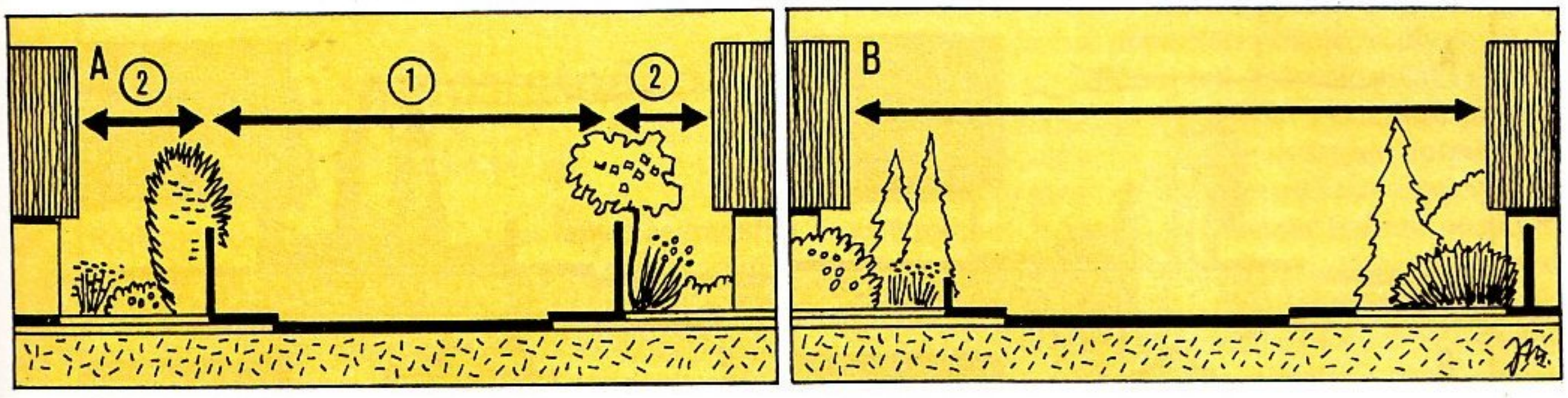
Výtvarně by měly být zvládnuty i některé hygienické a provozní funkce předzahrádky, které přicházejí v úvahu, zejména všude tam, kde tyto navazují na silně frekventované komunikace. Protihlučnou a protiprašnou funkci zde mohou plnit husté keřové výsadby, stříhané ploty, popínavé dřeviny na nosné konstrukci či technické zábrany ve formě okrasných zdí, dřevěných stěn a podobně.

Typickým hospodářskoprovozním prvkem v předzahrádkách jsou popelnice na odpadky. Jejich nekryté, volné rozmístění výtvarně často silně znehodnocuje celý prostor vstupu do domu. Pro jejich skrytí jsou nejvhodnější přístřešky, řešené jako součást plotových zídek či dělících stěn mezi sousedy, kde se dá uvažovat i o sdružování těchto drobných staveb. Pro estetické ztvárnění provozně komunikačního vztahu mezi ulicí a domem se zahradou je důležité umístění pěšího vchodu a hospodářského vjezdu do zahrady či do garáže. Pokud je to možné, měly by být obě tyto komunikační záležitosti řešeny odděleně, protože se jedná o dva rozdílné provozy. Zcela samostatný pěší vstup, který je vždy nejpoužívanější, pak může být řešen na mnohem vyšší estetické úrovni.

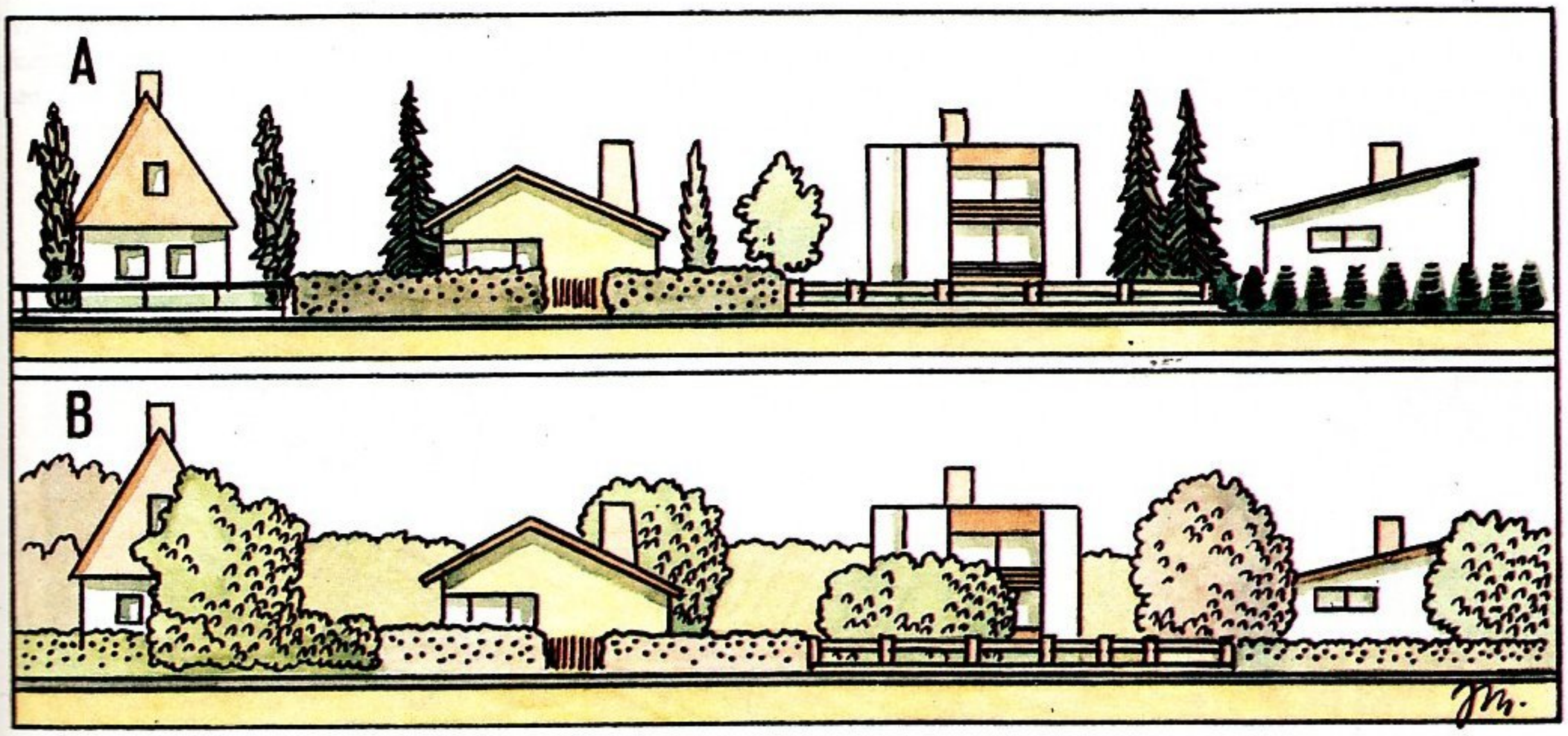
Výtvarně velmi významným technickým prvkem předzahrádek je vlastní provedení jejich oplocení. Dle situace může být vysoké i nízké. Estetika plotu by měla spočívat především v jeho výtvarné návaznosti na architekturu domu, celkové pojetí plotu by mělo být jejím určitým pokračováním. Může to být např. stejný či analogický stavební materiál, barevnost, rytmičnost členění apod. Naprostá nevhodnost oplocení je prozatím nejčastější estetickou závadou našich předzahrádek. Mnoho krásných vzorů tohoto výtvarného vztahu mezi budovou a plotem se v tomto směru zachovalo u řady našich starých venkovských lidových staveb.

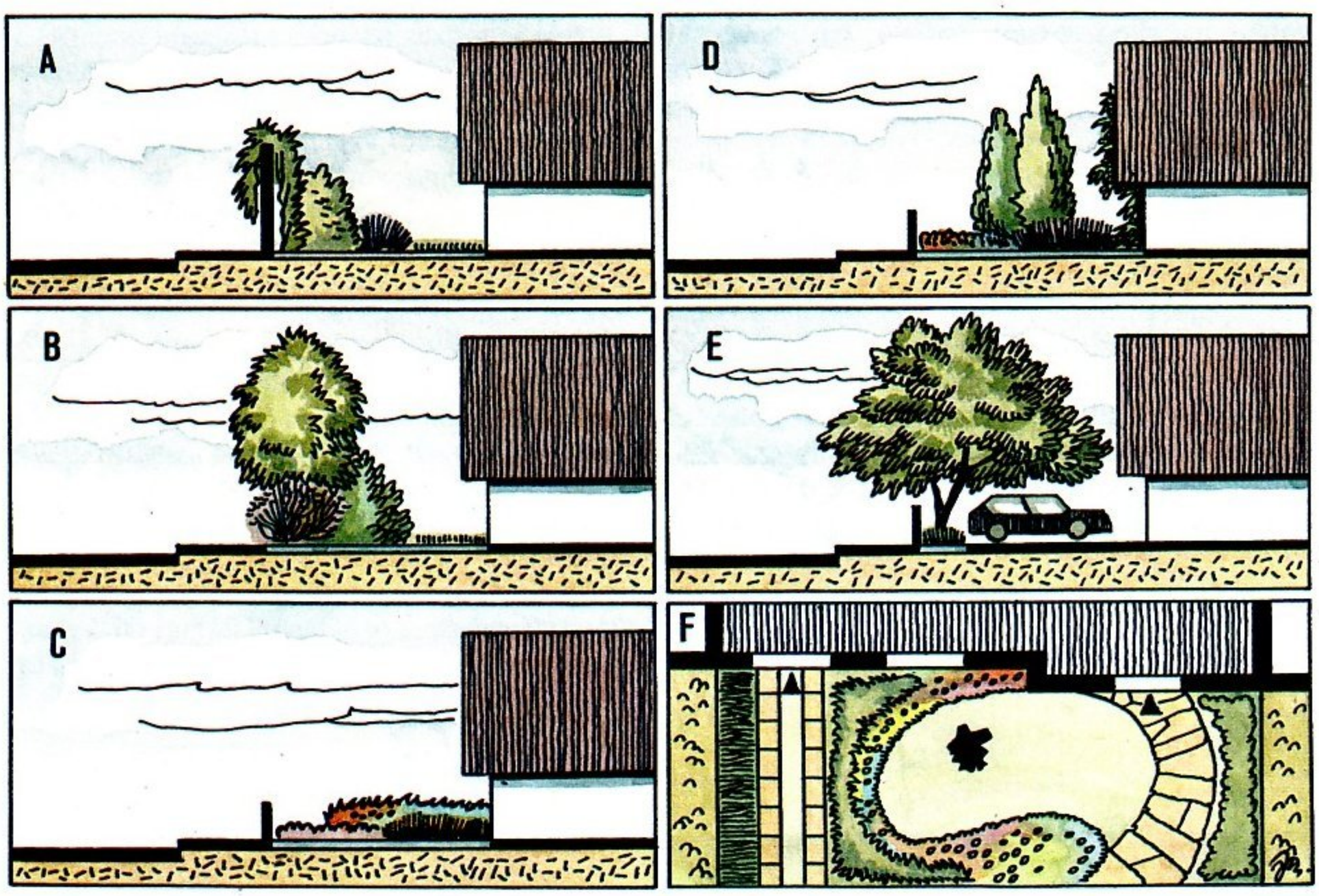
Nízké a průhledné oplocení plně otevírá pohled do zahrady, která se tak stává optickou součástí uličního prostoru. Procházka takovou ulicí se stává galérií krásných zahradních scenérií.

Vztah předzahrádky k uličnímu prostoru. A - Pro současný stav je typické, že vysoké oplocení předzahrádek násilně rozděluje prostor mezi protějšími domy na tři dílčí celky. Je to ulice (1) a dva pásy předzahrádek (2). B - Naší snahou by mělo být vytvoření jednoho sourodého prostoru. K jeho vytvoření přispěje buď nízké oplocení nebo přesunutí tradičních vyšších plotů za průčelí domů. Na tento systém oplocení pak může navázat nová koncepce osázení, která bude respektovat jednotnost prostoru celé ulice.

Vhodné osázení předzahrádek může přispět k výtvarnému sjednocení nesourodé výstavby rodinných domků. A - Nevhodné řešení. Nesourodost zástavby je znásobena nesourodostí provedených výsadeb. B - Vhodnější řešení. Nesourodá zástavba je do jisté míry sjednocena opakováním stejných či podobných, ne příliš výrazných prvků zeleně a zastřením některých zvláště odlišných staveb.

Schematické znázornění některých zásad pro řešení předzahrádek. A, B - Předzahrádky navazující na silně frekventované ulice mu svým uspořádáním vytvářet především komplexní ochranu přilehlých obytných místností domu. C - Použití převážně nízce rostoucích rostli v úzkém prostoru vymezeném vyššími prvky působí většinou velmi ploše a nezajímavě. D - V omezených půdorysných podmínkác předzahrádek je vhodné použít větší podíl úzkokorunných a popínavých dřevin. E - Širokokorunné stromy vysázené v předzahrádkác mohou využívat jak prostor nad chodníkem tak i nad zpevněnou plochou před garáží. F - Oddělením pěšího a jízdního vstupu do dom vznikají pro výtvarné řešení celého prostoru předzahrádky mnohem dokonalejší předpoklady.

K vytvoření adresnosti a osobitosti výtvarného výrazu jednotlivých ulic může velmi významně přispět uliční zeleň v kombinaci s níz oplocenými nebo neoplocenými předzahrádkami. 1 - Růžová ulice. Barevné a tvarové kombinace růží ve středovém pá a v předzahrádkách. 2 - Šeříková ulice. Širší sortiment šeříků v kombinaci se současně kvetoucími druhy dřevin. 3 - Vřesová ulice. Vře a vřesovce s ostatními vřesovištními rostlinami. 4 - Modrá ulice. Modré formy jehličnanů s modře kvetoucími trvalkami a cibulovinan

Zahrada u samostatného rodinného domku

Rodinný domek samostatně situovaný v zahradním prostředí je prozatím naším nejčastějším a nejvíce vžitým způsobem soukromé bytové výstavby. Možnosti řešení zahrady jsou v tomto případě podstatně ovlivněny polohou rodinného domku na pozemku. Pokud to není v rozporu s některými technickými podmínkami (např. možnosti kanalizace atd.), měl by být samostatný rodinný domek situován vždy tak, aby okna nejvýznamnějších obytných místností, zejména obývacího pokoje, vedla do té části zahrady, která je plošně největší. Takováto poloha umožňuje skutečně velkorysé, přímé obytné a estetické propojení bytu se zahradou v naprosto dokonalé formě. Tento požadavek by proto měl být naprosto samozřejmý u všech typů rodinných domků. Samostatné rodinné domky mají v tomto smyslu tu značnou výhodu, že jsou se zahradou propojitelné na všech čtyřech stranách, přičemž se ještě navíc s jejich polohou na pozemku dá v porovnání s jinými typy zástavby nejsnadněji manipulovat, tedy upravovat prostorově funkční vztahy domu a zahrady. Samostatné rodinné domky jsou proto z hlediska možností spojení

Při vhodné poloze na parcele může být rodinný domek skutečným obytným středem zahrady, protože do ní přechází všemi svými čtyřmi stranami.

bytu se zahradou nejdokonalejším způsobem individuální bytové výstavby.

Pro řešení zahrady je dále významné, že samostatné rodinné domky vytvářejí zpravidla vždy celkem čtyři zahradní prostory, v návaznosti na jednotlivé strany stavby. Tyto prostory by měly být tak velké, aby byly využitelné jako určité tematické části zahrady. V tomto případě je pak možné na jednom zahradním pozemku vytvořit minimálně čtyři tematické zahradní celky, tedy zajistit určitou rozmanitost a dále i odpovídající dojmovou gradaci při postupném procházení těmito zahradními partiemi. Při výstavbě samostatných rodinných domků se však tato přednost často mění v nedostatek spočívající v tom, že zbytkové části pozemku mezi sousedními domy jsou mimořádně úzké, tedy těžko racionálně využitelné. Je to dáno zejména tím, že jsou zahradní pozemky buď příliž úzké, nebo rodinné domky naopak značně široké. Sousedské oplocení, situované zpravidla do středu této úzké proluky, navíc opticky celý její prostor ještě dále zužuje a znesnadňuje tak jeho estetické, často i hospodářské ztvárnění a využití. Jádrem řešení těchto nejužších částí zahrady by mělo být určité společné, sousedsky dohodnuté uspořádání, v němž by tyto obě úzké sousední samostatně využívané plochy vytvořily jeden, opticky z obou sousedních domů společně vnímaný zahradní prostor. Může tak být dořešen jednak estetický vztah obou sousedních domů při pohledu z ulice, jednak i estetická hodnota celého tohoto "meziprostoru" při pohledu z obou zahrad a z oken sousedních budov.

Obytná zahrada situovaná kolem celého domu umožňuje využívat v kteroukoliv denní dobu vždy momentálně nejvhodnější místo k pobytu (stín, oslunění, větrnost, momentální hlučnost apod.).

Při řešení zahrad u samostatných rodinných domků je mimořádně důležité dosažení určité intimity zahradního prostředí. Tato nutnost je dána tím, že víceméně centrální poloha rodinného domku na pozemku je otevřena pohledu ze všech čtyř sousedních stran.

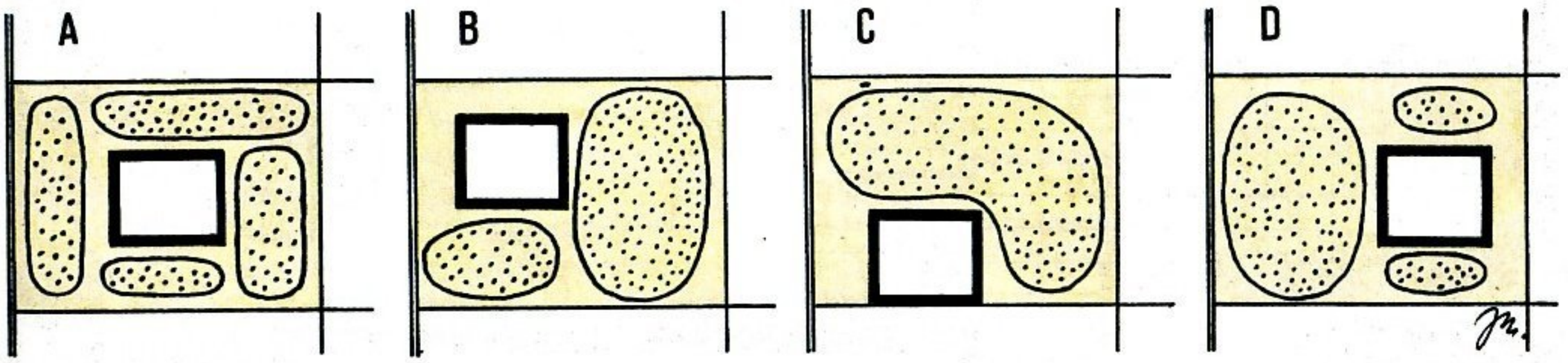
Pro skutečně velkorysé řešení zahrady je ideální výrazně excentrická ploha stavby rodinného domku, protože tím vznikne větší, prostorově souvislá plocha a jsou současně maximálně omezeny i různé "zbytkové plochy" kolem domu, jejichž praktická využitelnost je téměř vždy problematická. Tendence zmenšování zahrad při zachování výstavby jednotlivých rodinných domků by se tedy proto měla projevit mimo jiné i ve větší pružnosti z hlediska možné variability v rozmísťování staveb rodinných domků na pozemcích.

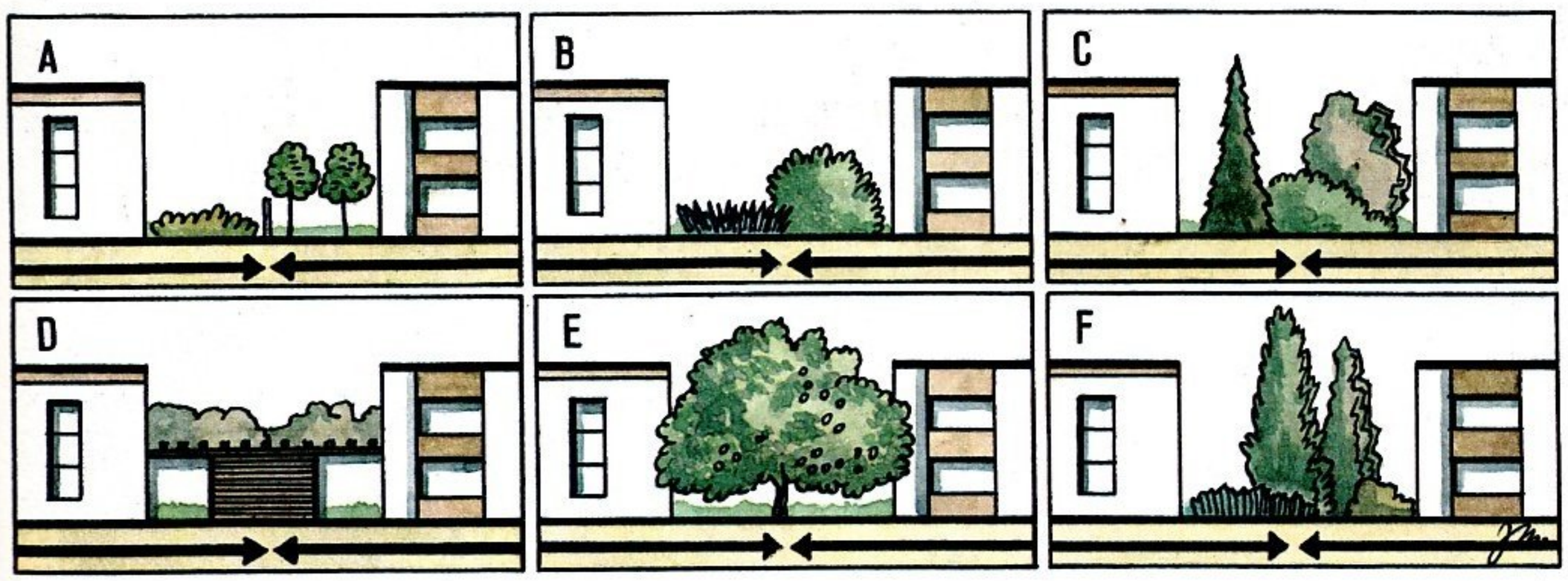
Výtvarný vztah domu k zahradě vyniká nejlépe za situace, kdy jej můžeme posuzovat s potřebným prostorovým odstupem.

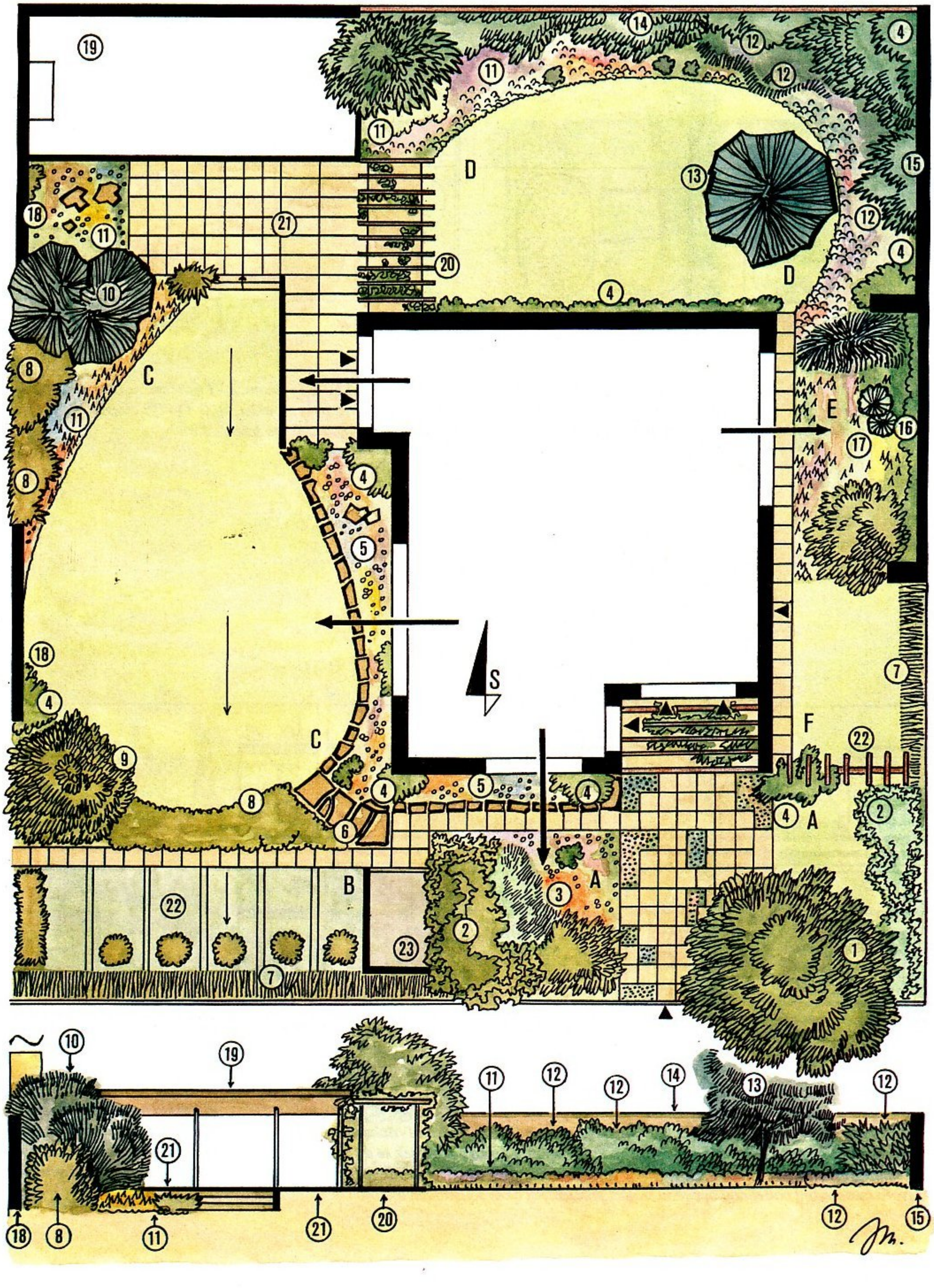
Vytvořením různých cílových míst na zahradě, v našem případě obytné terasy s pergolou a bazénem, získává zahrada vnitřní dynamiku a smysl.

Poloha rodinného domku na parcele má z hlediska možností řešení zahrady zcela zásadní význam. A - Při víceméně centrální poloze budovy vznikají čtyři nepříliš výrazné prostory, přičemž některé z nich mají výrazně zbytkový charakter. B, C, D - Při excentrické poloze budovy vzniká vždy alespoň jedna větší, prostorově ucelená plocha s vhodnějšími podmínkami pro řešení zahrady.

Různé možnosti řešení úzkých sousedních zahradních ploch mezi samostatnými rodinnými domky. A - Naprosto nevhodné řešení. Vysoký plot a dva rozdílné způsoby využití ploch celý prostor opticky dále zužují. B, C - Vhodnější řešení, při kterém dvě sousední úpravy vytvářejí jeden sourodý celek (nízké oplocení je skryto ve výsadbě). D - Vyřešení vztahu dvou sousedních budov společnou stavební úpravou - spojovací pergola a keramická stěna tvoří společný vstup. E - Úzký pozemek se dá zastřít širokokorunným stromem na hranici obou pozemků. (Situováním výsadby do prostoru předzahrádek, tedy nikoliv mezi domy.) F - Úzkokorunné stromy mohou v meziprostoru vytvořit často velmi potřebnou optickou izolaci protilehlých oken sousedních budov.

19
14
12
4
11
12
11
D
15
13
18
11
21
12
4
20
4
10
C
8
11
E
16
17
8
4
5
18
4
S
7
C
F
9
4
5
4
22
8
6
4
A
2
B
22
3
A
23
2
1
7
10
19
11
12
12
14
13
12
21
12
18
8
11
21
20
15

Zahrada s excentricky umístěným rodinným domkem

Excentricky umístěná stavba rodinného domku na parcele umožnila v daném případě vytvoření celkem šesti vzájemně od sebe prostorově oddělených, různě velkých, tvarově různorodých a odlišně řešených tematických zahradních částí. Protože se zde předpokládá výrazné obytné využití většiny zahradních ploch, je při celkovém řešení věnována maximální pozornost vytvoření jejich potřebné optické a akustické intimity.

Vstupní zahrádka - společně řešený, vydlážděný vjezd do garáže a pěší vstup do domu je zčásti překryt korunou lípy a prostorově vymezen obvodními, různě vysokými keřovými výsadbami. Z hlubokého stínu široké koruny stromu se otevírá kontrastně osvětlený pohled na osluněnou fasádu domu, doplněnou kvetoucími pnoucími dřevinami a trvalkovými výsadbami. Nevhodně široká, ale v dané situaci nutná vstupní dlážděná plocha je nepravidelně rozčleněna nízkými výsadbami skalniček v místech s vynechanými dlaždicemi. Upraví se tak měřítko celé této plochy a tím i její vztah k ostatním zahradním partiím. Vstup do dalších částí zahrady - tematických zahrádek a jejich provozní spojení s hospodářským vstupem do zahrady umožňuje úzký dlážděný chodník.

Kuchyňská zahrádka - její umístění využívá plně osluněné plochy v jižním okraji pozemku. Předpokládá se zde prosté záhonové uspořádání a pravidelné každoroční rytí celé plochy. Od ulice je oddělena stříhaným, hustým živým plotem s izolační hygienickou funkcí. Ze strany sousední květinové zahrádky je zakryta nižšími až středně vysokými keři.

Květinová zahrádka - svojí polohou využívá měnícího se osvětlení během dne, což umožňuje použití širšího sortimentu okrasných rostlin. Ideální oslunění zejména v odpoledních hodinách vytváří předpoklad pro intenzívní obytné využití celého prostoru v době po ukončení zaměstnání. Největší plochu zde zaujímá ucelená trávníková plocha, na jejímž obvodu jsou situovány kvetoucí keře, trvalky a skalničky, tedy sortiment, umožňující plynulou dobu květu od jara do konce léta. Příliš vysoká podezdívka domu je snížena vyvýšeným skalničkovým záhonem, řešeným formou suchých květnatých zídek. (Dům není v této části podsklepen.) Dominantou této zahrádky při hlavním podélném pohledu je jednak obytný altán na severní straně, jednak vyhlídka do okolí na jižní straně, jež je možná pouze z terénně vyvýšené terasy. (Převýšení výsadby keřů u kuchyňské zahrádky.) V celém prostoru květinové zahrádky se tedy vhodně kombinuje výrazná intimita s vyhlídkou do okolí.

Rhododendronová zahrádka - její umístění využívá částečně zastíněné, chráněné plochy za domem. Na široký trávník navazuje sortiment postupně kvetoucích, různě vysokých rhododendronů ve spojení s vřesy, vřesovci a s vhodnými, v létě kvetoucími trvalkami. Celý prostor je od sousedních zahrad oddělen okrasnými stěnami. Severní zeď rodinného domku je souvisle porostlá popínavými dřevinami. Prostorový nepoměr mezi vysokým domem a celkově nižšími rhododendrony je řešen tvarově výraznou užší a vyšší korunou borovice limby, která současně uzavírá hlavní podélný průhled zahrádkou z altánu. Pojítko mezi květinovou a rhododendronovou zahrádkou tvoří velká obytná terasa s altánem, jež je přímo prostorově spojená s obývacím pokojem rodinného domku. Z tohoto nejvýznamnějšího obytného zařízení se otevírají nejpůsobivější pohledy do obou přilehlých zahrad.

Zelená zahrádka - jedná se o využití extrémně úzkého zbytku pozemku tak, že navržená úprava uzavírá výhled z obývacího pokoje. Pro zajištění celoroční působnosti je výsadba tvořena pouze stálezelenými rostlinami a výrazně stínomilnými trvalkami.

Manipulační prostor - celá plocha je vydlážděna zatravňovacími rošty, takže může být univerzálně využívána pro různé pomocné práce, přechodné skladování apod. tak, aby se tato činnost neděla na ploše oficiálního vstupu do domu nebo v jiných obytných a okrasných částech zahrady. (Přímá návaznost na garáž a dílnu ve sklepě.)

Zahrada s excentricky umístěným rodinným domkem.

A- vstupní zahrádka, B - kuchyňská zahrádka, C - květinová zahrádka, D - rhododendronová zahrádka, E - zelená zahrádka, F - manipulační prostor.

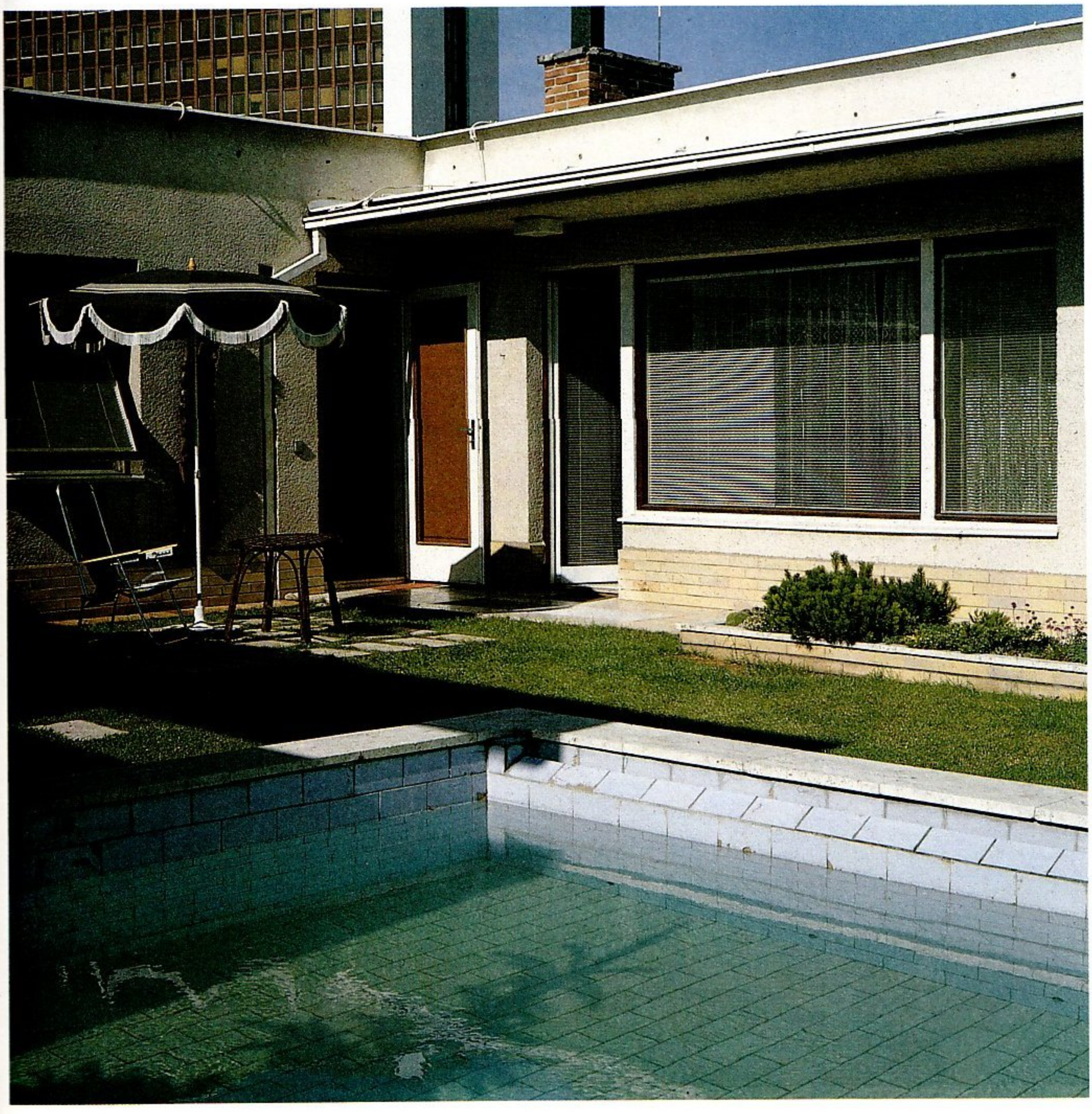
1 - Vysokokmen lípy s podrostem keřů, 2 - kvetoucí keřové skupiny, 3 - trvalky s nízkými keři, 4 - popínavé dřeviny, 5 - vyvýšený záhon se skalničkami, 6 - dlážděný chodník, 7 - stříhaný živý plot, 8 - postupně kvetoucí keřové skupiny, 9 - Svitel - Koelreuteria paniculata (v létě kvetoucí stromek), 10 - zakrsle rostoucí borovice sosna - Pinus sylvestris "Watereri", 11 - v letním období kvetoucí trvalkové výsadby, 12 - rhododendrony, vřesoviště a vybrané, v létě kvetoucí trvalky, 13 - borovice limba - Pinus cembra, 14 - dřevěná izolační stěna, 15 - zděná izolační stěna s popínavými dřevinami, 16 - břečťanová stěna, 17 - stínomilné trvalky a stálezelené dřeviny, 18 - keramikou obložené okrasné zídky, 19 - zahradní altán s krbem, 20 - pergola spojující dům a altán, 21 - obytná terasa, 22 - pěstební záhony.

Pozn.: Silné šipky označují vyhlídky z jednotlivých místností bytu do zahrady, slabé šipky výhled ze zahrady do okolního území, plné trojúhelníčky vstupy do zahrady a do domu. Toto označení je u všech následujících projektů zahrad shodné. Řez schematicky znázorňuje uspořádání zadní části zahrady.

Zahrada u rodinného dvoudomku

Vedle samostatných rodinných domků představují v našich podmínkách rodinné dvoudomky jednu z nejčastějších forem soukromé bytové výstavby. Jejich použití je vhodné zejména pro menší stavební parcely, protože vytváří předpoklad pro dokonalejší účelové využití zahradního prostoru jako celku. Je to dáno zejména tím, že stavba je v tomto případě vždy v excentrické poloze, to je při jedné straně pozemku. Zbývající nezastavěná plocha parcely pak z těchto důvodů může být prostorově souvislejší a ucelenější, to je z hlediska plánování zahrady mnohem příznivější, než jsou často úzké, zbytkové plochy kolem samostatného rodinného domku na podobné malé parcele.

Na základě přímé prostorové návaznosti dvou takto vzniklých zahrad mohou být i proluky mezi každou dvojicí dvoudomků větší, tzn. že celkový estetický výraz takto vznikajících ulic a zahradních čtvrtí je mnohem příznivější než při výstavbě samostatných rodinných domků na malých parcelách. Protože velikost zahradních pozemků bude do budoucna vždy spíše menší než větší, je třeba z těchto důvodů výstavbu rodinných dvoudomků považovat za je-

Při realizaci rodinných dvoudomků o půdorysném tvaru L vzniká velmi příjemné intimní obytné prostředí u každé jeho jednotlivé části.

den z velmi aktuálních typů bytové výstavby. Tato jejich vhodnost je dána jak potřebami a možnostmi jednotlivých uživatelů, tak i aspekty a potřebami veřejnými.

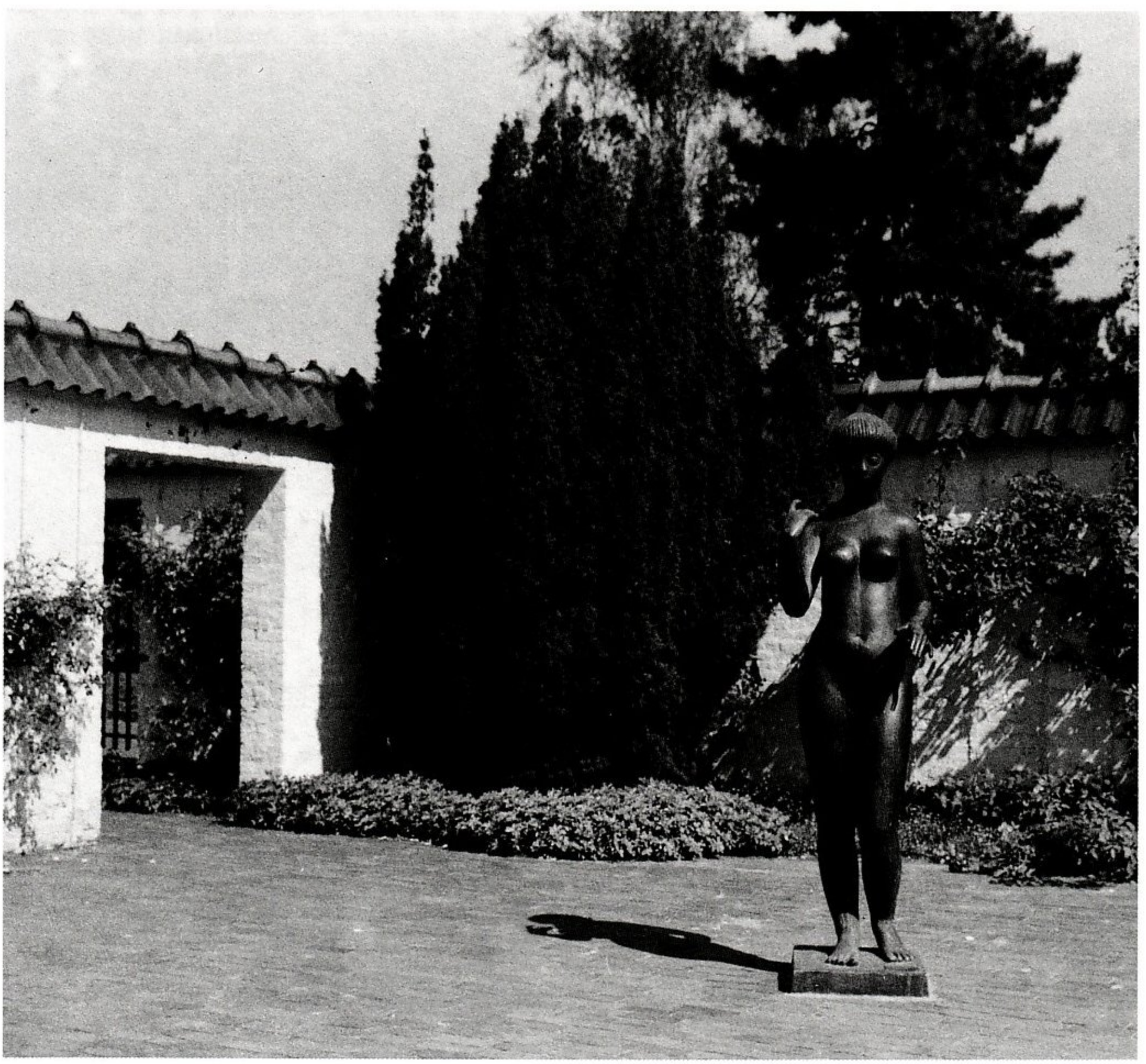
Základním problémem při řešení zahrad u rodinných dvoudomků je zejména uspořádání a využití dvou sousedních částí pozemků, které na sebe přímo navazují rozhraním parcel. Protože nejvýznamnější funkcí malých zahradních prostor u rodinných domků je jejich obytné poslání, musíme v daném případě řešit v prostoru tohoto styku obou zahrad především jejich vzájemnou intimitu a soukromí. Tuto, zejména optickou a akustickou izolaci je třeba zajistit hlavně v těsné blízkosti domu, kam obytné funkce nejpřirozeněji patří. Nejvhodnějším řešením je zřízení izolační okrasné stěny, jež nahradí plot, nebo výstavba obou rodinných půldomků o půdorysu ve tvaru L. Jiným řešením může být například prostorové oddělení obytných zahradních ploch tak, aby od sebe byly navzájem co nejvíce vzdáleny. Tato možnost však bude často spojena i s nutnou úpravou vnitřní dispozice rodinného domku tak, aby na tuto novou polohu obytné části zahrady navazovaly i příslušné obytné místnosti. Dvěma sousedy společně prováděná výstavba dvoudomku by se měla promítnout i do společně respektovaných zásad při budování obou sousedních zahrad. Vzhledem k tomu, že obě tyto realizace na sebe zpravidla vždy časově přímo navazují, je možno považovat tuto velmi důležitou zásadu za reálnou.

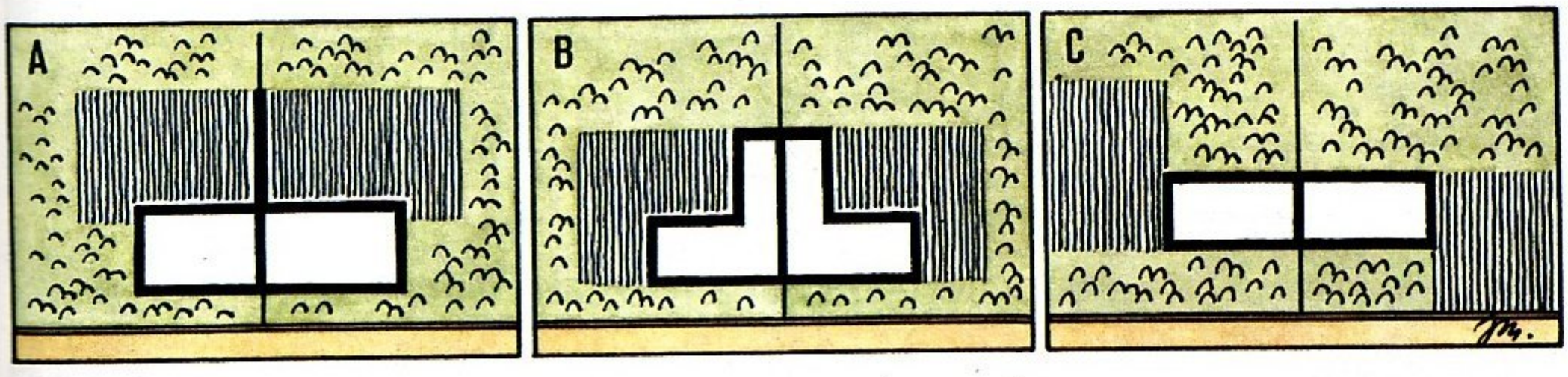
Intimita, jako jeden z předpokladů obytnosti, může u rodinných dvoudomků vzniknout rovněž prostorovým posunutím půdorysné polohy každé poloviny této stavby.

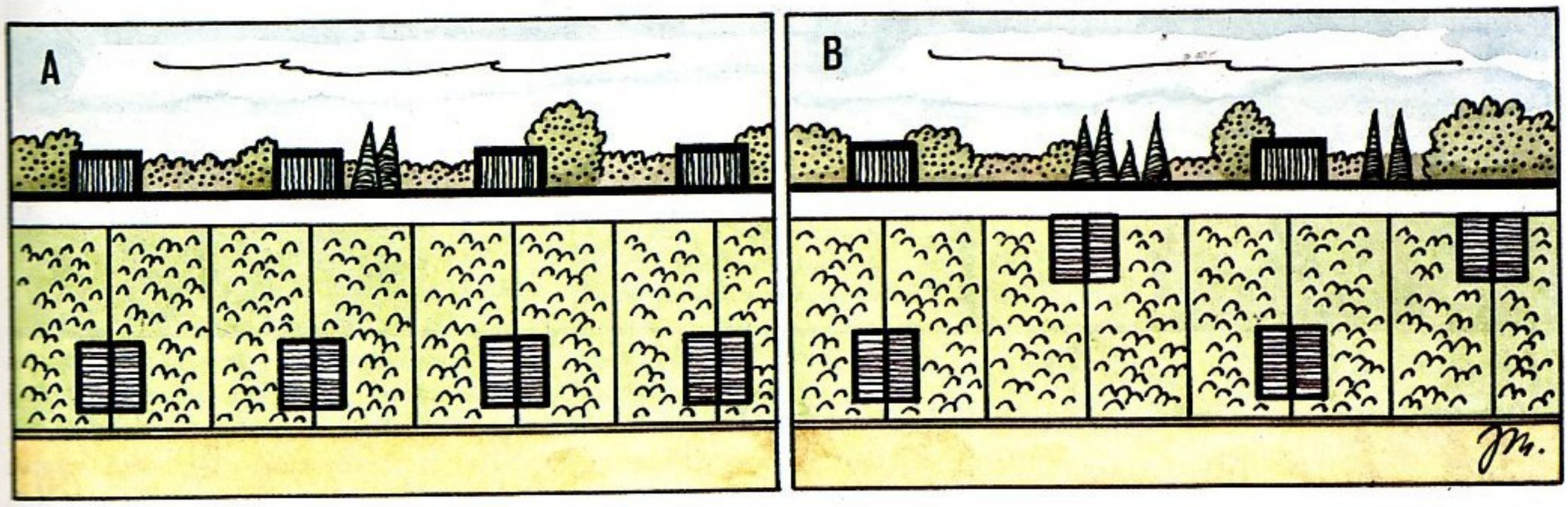
Příklad velmi intenzívního obytného vztahu rodinného dvoudomku k zahradě, vyjádřeného dispozicí bytu s obytnými zahradními lodžiemi v obou podlažích.

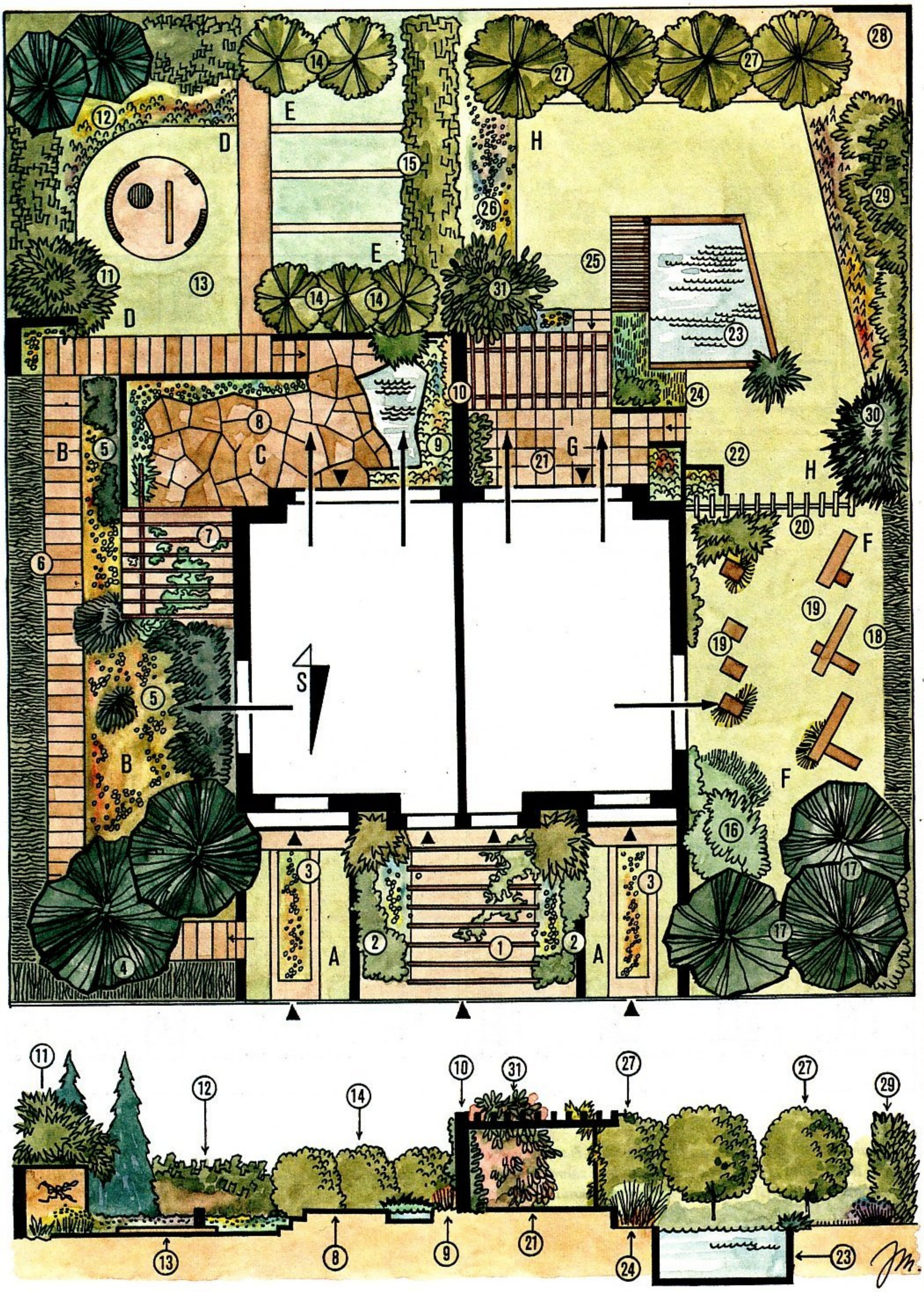
Obytná intimita a soukromí zahrad u rodinných dvoudomků mohou být vytvořeny systémem vyšších, dělících stěn a předělů.

Různé možnosti vzájemné optické a akustické izolace obytných ploch u zahrad rodinných dvoudomků. A - Izolace pomocí okrasné dělící stěny. B - Výstavba obou dvoudomků o půdorysném tvaru L. C - Situování obytných ploch do míst, jež jsou od sebe vzájemně maximálně vzdálena. Všechna tato řešení musí být prováděna v návaznosti na funkční dispozice příslušných bytů.

Vztah rodinných dvoudomků k estetice ulice či zahradní čtvrti. A - Převládajícím prostorovým prvkem ulice s dvoudomky je zeleň zahrad. B - Dalšího zvýšení prostorové účinnosti zahradní zeleně může být dosaženo střídáním odstupu některých dvoudomků do ulice. Dvoudomky vzdálenější od ulice jsou zastřeny zahradní vegetací.

A
B
C
D
E
F
G
H
S
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31

Dvě sousední zahrady dvoudomku

Vzledem k světovým stranám jsou obytné zahradní plochy obou sousedních rodinných domků umístěny na jejich jižní straně, to je v přímé návaznosti na nejdůležitější obytné místnosti. Společné řešení, které upravuje vzájemný prostorově funkční vztah obou zahrad, spočívá zejména v následujících opatřeních: Předně je to uspořádání obou předzahrádek tak, aby vytvářely jeden sourodý celek a jednotně působící popředí dvoudomku jako celku. Dále je to dělící okrasná zeď mezi dvěma obytnými terasami, a konečně ovocná jabloňová stěna, prostorově oddělující obě zadní části zahrady a tvořící současně pozadí přilehlému trvalkovému záhonu s růžemi na sousední zahradě.

Zahrada na levé straně je rozdělena na pět tematických celků.

Předzahrádka - při pohledu ze společného vstupního chodníku je nízkými keři zakryt zapuštěný vjezd do garáže. Tento pohled je pak ukončen skupinou modřínů, která současně uzavírá podélný pohled ze sousední stinné zahrádky. Modřínová skupina je vhodným doplňkem skupiny borovic v druhé předzahrádce. Širší koruny obou těchto stromových skupin mimo jiné využívají prostor nad vydlážděnými vjezdy do garáží i nad chodníkem a tvarově doplňují nejen vlastní průčelí dvoudomku, ale i přilehlou ulici.

Stinná zahrádka - využívá úzký prostor, který je pohledově exponován zejména z vyvýšené pergoly na terase. Celá plocha je využita stínomilnými trvalkami a stálezelenými keři, od sousední zahrady je pak oddělena stříhanou tisovou stěnou. Dlaždicová pěšina spojuje zadní část zahrady s hospodářským vjezdem do zahrady - garáže.

Obytná terasa - tato je vyvýšena nad okolní terén (využití výkopů při stavbě domu). Aby se rozšířila její obytná využitelnost, člení se na trvale zastíněnou plochu pod pergolou a na plně osluněnou část - sluneční lázeň. Doplňkem vydlážděné terasy je plochá skalka s pnoucími růžemi na přilehlé izolační okrasné zdi.

Trvalková zahrádka - vyplňuje zadní roh zahrady a je tvořena trvalkovým záhonem zakončeným kvetoucími keři a sakurou. Vlastní plochu vyplňuje obytný trávník se zařízeními pro děti, jež jsou umístěna ve vypískovaném kruhu.

Hospodářská zahrádka - prostorově je vymezena ovocnými výsadbami, její střed pak tvoří pěstitelské záhony.

Zahrada na pravé straně je členěna do čtyř tematických celků.

Předzahrádka - její řešení je analogií sousední předzahrádky. Široký trávník obou předzahrádek je protnut společným chodníkem , jenž je překryt vstupní pergolou s popínavými dřevinami. Z pergoly je pak vyhlídka do obou předzahrádek, ukončená na každé straně výraznou a druhově vzájemně korespondující skupinou stromů.

Bonsajová zahrádka - využívá chráněné plochy za domem s různorodými světelnými poměry. Bonsaje jsou rozestavěny na dřevěných stolových plošinách situovaných v trávníku.

Obytná terasa - podobně jako u zahrady na levé straně je vyvýšena nad terén, takže má vyhlídkový charakter. Člení se na plně osluněnou sluneční lázeň navazující na zahradní vchody do bytu a na plochou skalku se suchomilnými bonsajemi. Jižní okraj terasy je tvořen pergolou, jež je zakryta popínavými rostlinami s cílem vytvořit v tomto obytně intenzívně využívaném prostoru jednak větší intimitu, jednak i částečně zastíněnou plochu. Pergola je přímo přístupná z obytné terasy i ze zahrádky od bazénu. Tvoří tedy určitý střed celé zahrady.

Zahrada s bazénem - bazén na koupání je zarámován jednak vodní nádrží pro kolekci vodních a bažinných rostlin, jednak dřevěným lehátkovým roštem, jenž je přímo spojen s obytným trávníkem. Prostorové vymezení této části zahrady je řešeno ovocnými výsadbami a trvalkovým záhonem s růžemi.

Řešení dvou sousedních zahrad dvoudomku.

A - Předzahrádka, B - stinná zahrádka, C - obytná terasa, D - trvalková zahrádka, E - hospodářská zahrádka, F - bonsajová zahrádka, G - obytná terasa, H - zahrádka s bazénem a velkým obytným trávníkem.

1 - Společná vstupní pergola, 2 - nízké kvetoucí keře s trvalkami, 3 - skalničkové záhony ve vjezdech do suterénních garáží, 4 - skupina modřínů, 5 - stínomilné trvalky a stálezelené keře, 6 - stříhaný tisový plot, 7 - pergola na terase, 8 - sluneční lázeň, 9 - plochá skalka s okrasným bazénem a s popínavými růžemi, 10 - okrasná izolační zeď, 11 - sakura, 12 - trvalkový záhon s kvetoucími keři, 13 - obytný trávník se zařízením pro děti ve vypískované kruhové ploše, 14 - ovocné zákrsky s místem pro kompost, 15 - ovocná stěna - jabloně, 16 - nízké rhododendrony, vřesy a vřesovce, 17 - borovice sosna, 18 - stříhaný habrový plot, 19 - bonsajové stoly doplněné nízkými azalkami, 20 - vstupní pergola, 21 - slunná lázeň, 22 - skalničkové schody, 23 - bazén ke koupání, 24 - vodní a bažinné rostliny, 25 - dřevěný rošt na ležení u bazénu, 26 - trvalky se záhonovými růžemi, 27 - ovocné zákrsky, 28 - místo pro kompost, 29 - v létě kvetoucí keře a trvalky, 30 - výrazný keřovitý jehličnan, 31 - magnólie.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje situaci v prostoru náročnějšího řešení obytných teras u obou zahrad.

Zahrada u řadového rodinného domku

Výstavba řadových rodinných domků představuje velmi perspektivní formu individuální bytové výstavby, protože je ekonomicky výhodná, intenzívně využívá plochu určenou k zástavbě a současně umožňuje i přímé spojení bytů se zahradním prostředím. Navrhování zahrad u řadových rodinných domků má dvě zvláštnosti. Je to jednak specifika jejich prostorového vztahu k zahradnímu pozemku, jednak extrémně úzký tvar parcely, která musí svou šířkou odpovídat šířce rodinného domku.

Mimořádnost prostorového vztahu řadových rodinných domků k zahradě spočívá v tom, že vazba dům - zahrada se může realizovat pouze v rámci dvou stran těchto staveb. V porovnání se samostatnými rodinnými domky a s dvojdomky je to tedy značné omezení. Z těchto důvodů je nutné celkovým řešením zajistit, aby tato omezující skutečnost nebyla násobena dalšími negativními vlivy, které toto přímé propojení omezí, respektive zcela znemožní.

Systém vyšších dřevěných předělů mezi obytnými terasami jednotlivých řadových rodinných domků pokračuje v dalších částech zahrady pouze nízkými, víceméně náznakovými plůtky. V popředí bazén ke koupání, společně využívaný dvěma sousedy.

Extrémně dlouhá, úzká zahrada je závadou estetickou. Působí většinou stísněným dojmem, právě tak jako příliš dlouhá a úzká chodba či ulice. Dodržením některých estetických zásad se však může i za těchto nepříznivých prostorových poměrů vytvořit velmi hodnoté a krásné zahradní prostředí.

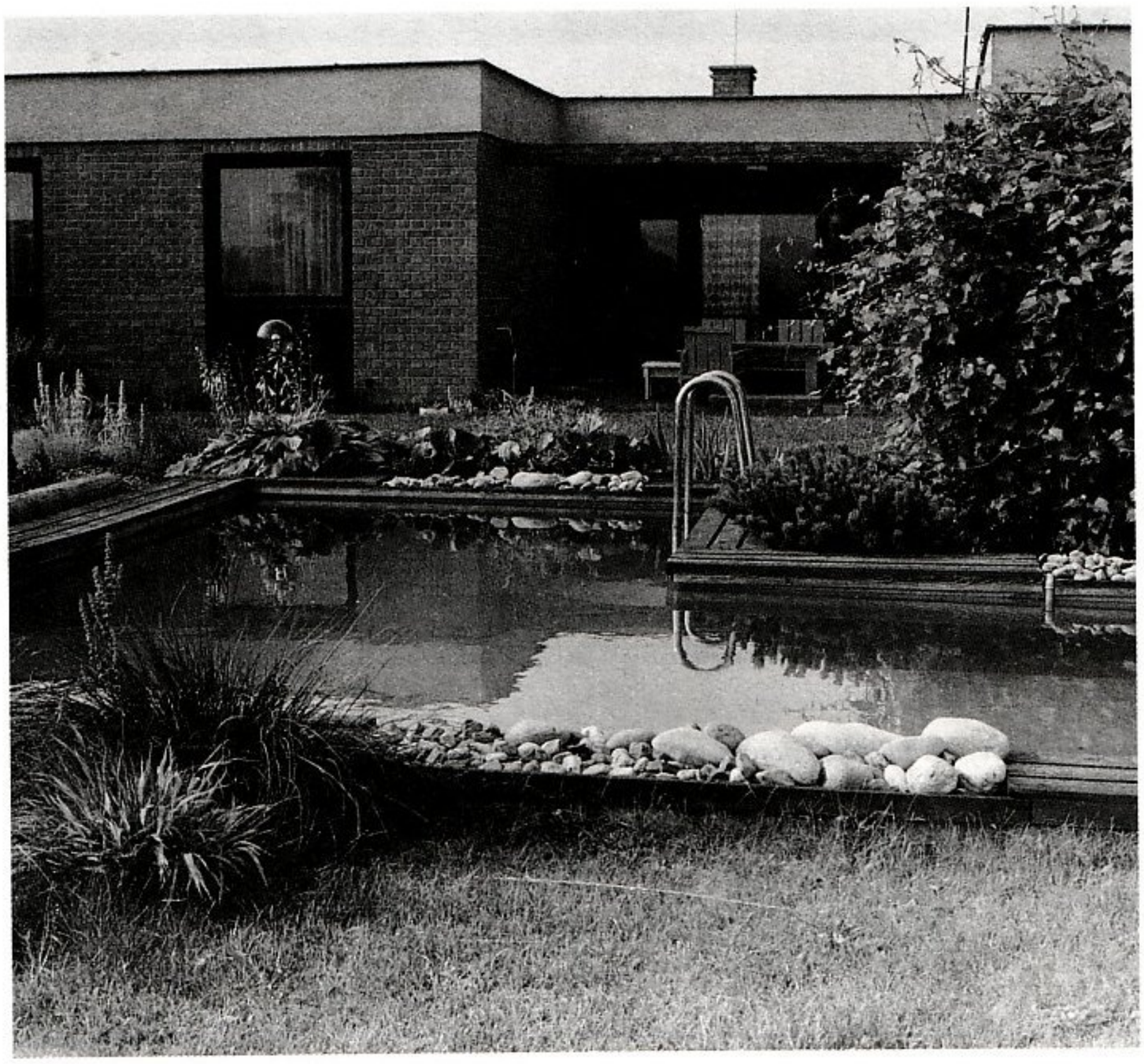
Velmi účinnou estetickou zásadou je v tomto směru rozčlenění dlouhého pozemku na více dílčích prostorů, u nichž bude poměr délky a šířky příznivější. Půjde tedy o příčné prostorové členění. Pro zvětšení rozmanitosti takto řešeného zahradního prostředí je vhodné měnit i prostorové proporce a výtvarnou tematiku těchto jednotlivých zahradních partií. Takto vzniklá různorodá velikost a tematičnost dílčích zahradních prostor se dá vhodně kombinovat se změnami směru chůze, s měnlivostí směrů hlavních pohledů a tím i s dynamikou osvětlení a podobně. Progresívním řešením úzkého tvaru jednotlivých zahrad může být dále jednak společné využívání širší zahradní plochy několika sousedy současně, to je bez oplocení, jednak záměrné vytváření půdorysně nepravidelných tvarů zahradních parcel.

S otázkou prostorového řešení zahrad u řadových rodinných domků úzce souvisí i otázka hospodářského provozu na zahradě. Řešení musí být takové, aby umožňovalo transport různých organických hmot a materiálů jednak mezi tzv. přední a zadní částí zahrady, jednak mezi celou zahradou a veřejnými komunikacemi. Krajně nevhodná jsou taková řešení, kdy část tohoto provozu musí být vedena přes obytné přízemí domu.

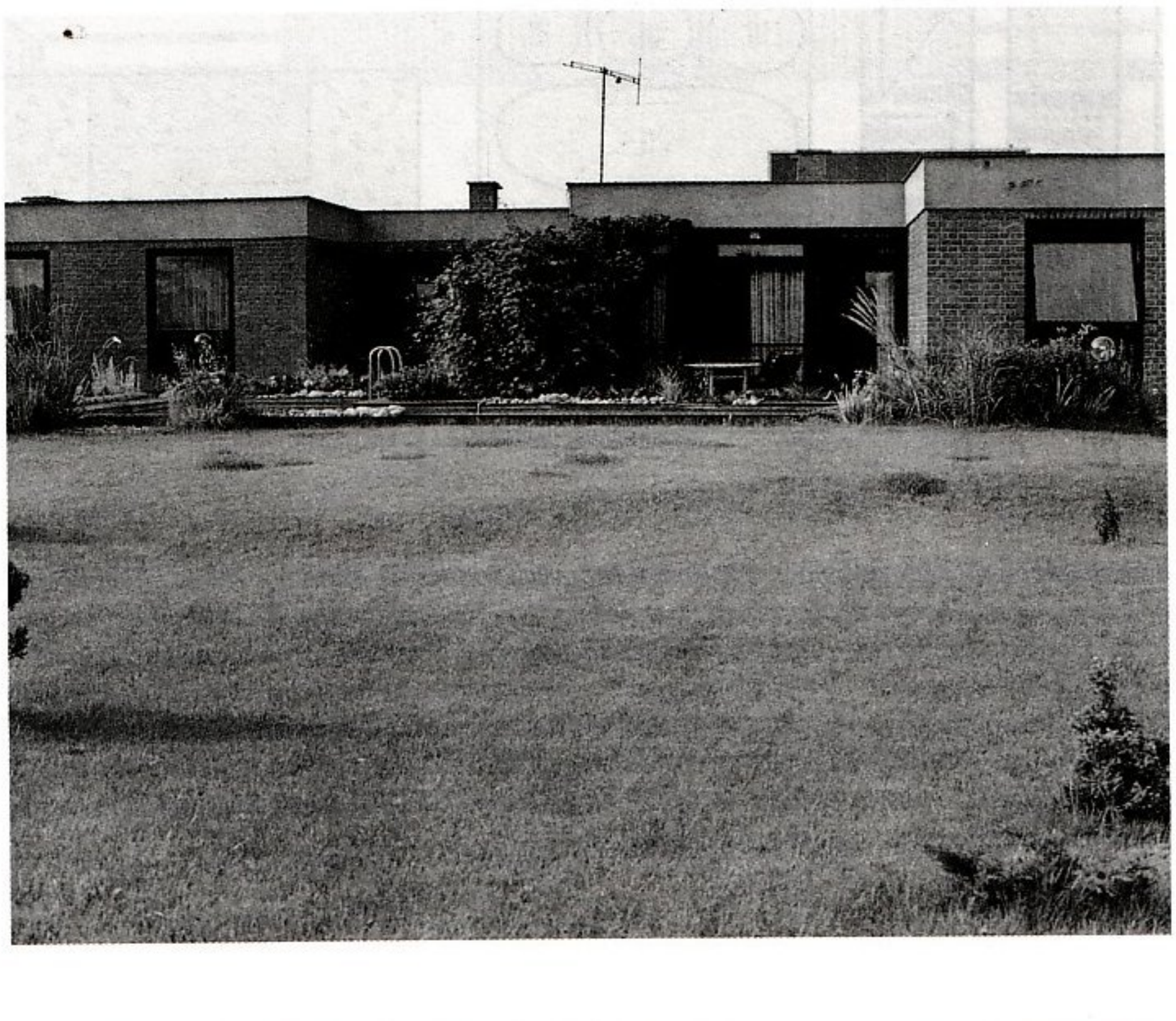
Vyřešením těchto základních prostorových vztahů mohou zahrady u řadových rodinných domků dosahovat velmi vysokých obytných a estetických hodnot.

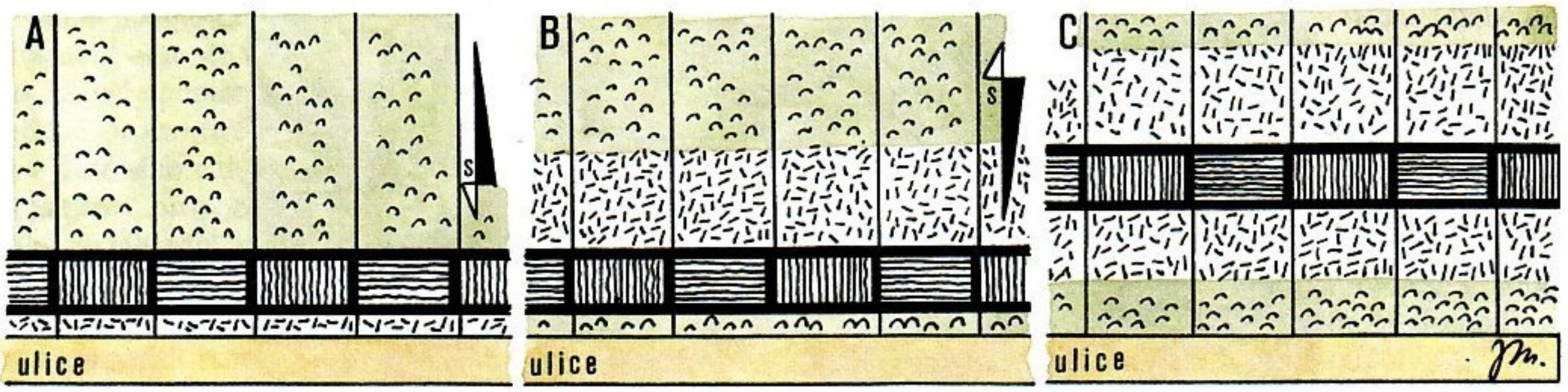
Přerušování příliš dlouhých linií sestavy řadových rodinných domků vloženými skupinami vyšší soukromé či veřejné zeleně vhodně upravuje prostorové měřítko této zástavby.

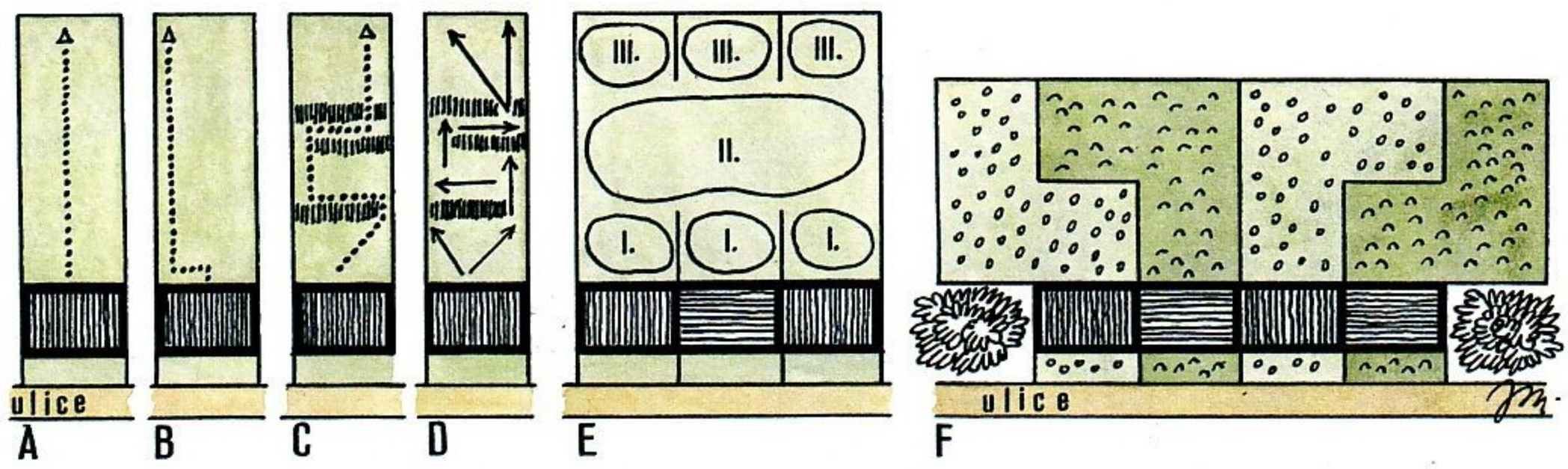
Příčným členěním příliš úzkých a dlouhých pozemků u řadových rodinných domků může být dosaženo příznivějších prostorových poměrů.

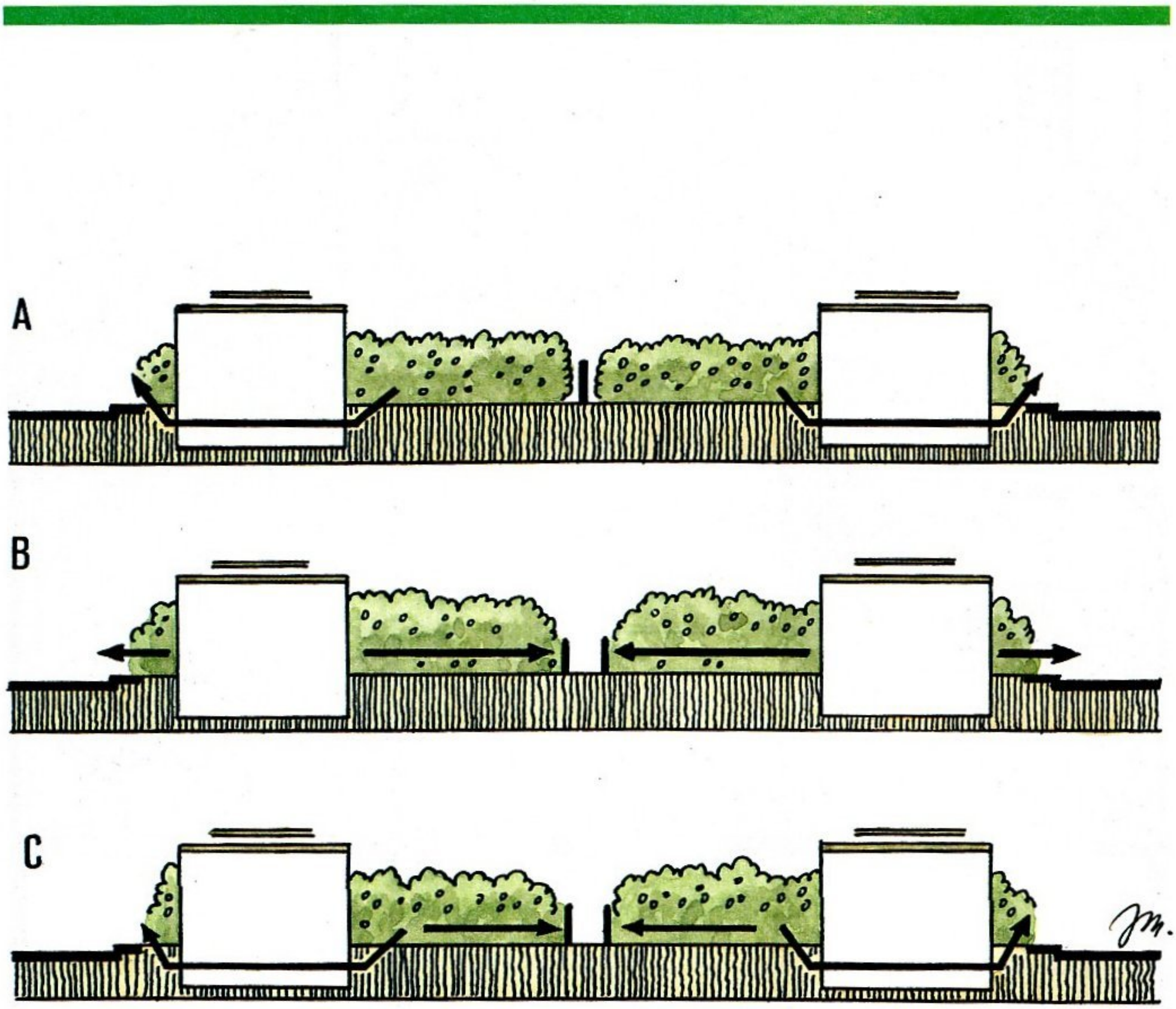
Nevhodně úzké pozemky řadových rodinných domků mohou být řešeny také tak, že jsou ve své středové části neoploceny a využívány jako společná trávníková plocha.

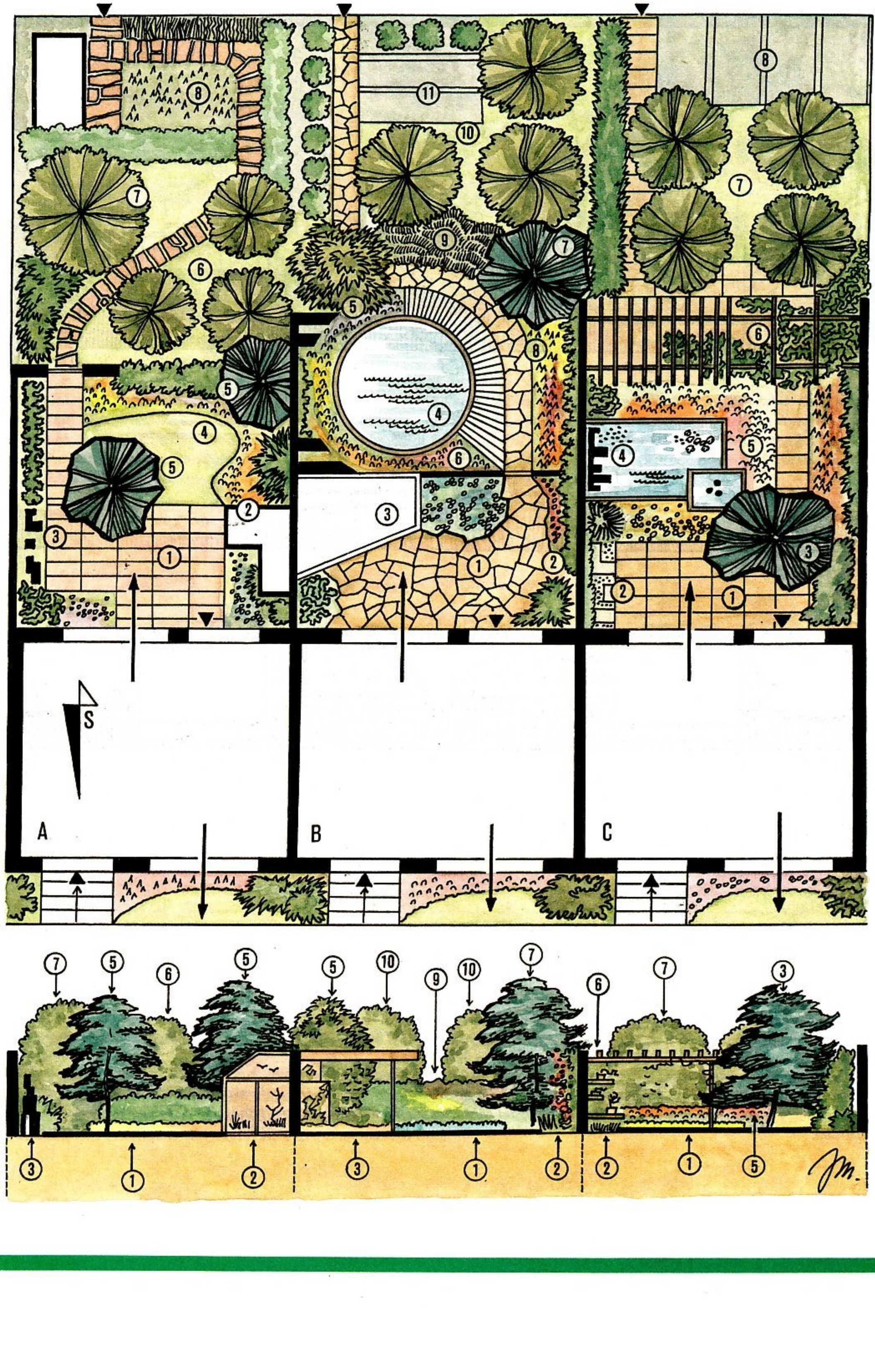
Různé možnosti spojení řadových rodinných domků se zahradou. A - Nejméně vhodné řešení. S ohledem na světové strany musí být nejdůležitější obytné místnosti situovány do ulice a nikoliv do zahrady. B - Vhodnější způsob řešení. Jižní expozice oken domu do zahrady umožňuje přímé spojení bytu se zahradou. C - Optimální řešení. Plné propojení bytu se zahradou je možné ve dvou směrech. Kromě toho tato středová poloha domu příznivě zkracuje délku zahradního pozemku a vytváří zcela nové dispoziční podmínky pro řešení interiéru bytu, zejména v jeho přízemí.

Jedním z hlavních úkolů při estetickém ztvárňování zahrad u řadových rodinných domků je řešení jejich nevhodně úzkého pozemku. A - Naprosto nevhodné řešení. Cesta vedená středem člení pozemek na dva, ještě užší pruhy. B - Rovněž nevhodné řešení, nepříznivý tvar pozemku je stále výrazný. C - Vhodné řešení. Příčným rozdělením pozemku vznikají dílčí samostatné zahradní celky s příznivějšími prostorovými poměry. Trasa cesty je měnlivá. D - Na měnlivost trasy navazuje i variabilnost ve směru hlavních pohledů, což přispívá ke zvýšené rozmanitosti dojmů. E - Společným používáním neoplocené středové části (II.) několika sousedních parcel zaniká úzký tvar jednotlivých pozemků. Prostorově oddělené zůstávají pouze obytné (I.) a kuchyňské zahrádky (III.). F - Nejvhodnějším způsobem potlačení negativních vlivů dlouhých úzkých pozemků je změna jejich půdorysného tvaru. Vzniklé mezery mezi čtveřicemi řadových domků vhodně rozčlení často nevhodnou lineárnost tohoto způsobu zástavby.

Hospodářský provoz zahrad u řadových rodinných domků musí být napojen na veřejnou komunikaci a měl by být vždy oddělen od obytného přízemí domu. A - Hospodářský provoz probíhá suterénem řadového rodinného domku. B - Hospodářský provoz zadních zahrad je napojen na obslužný provozní chodník, přední zahrádka je spojena s komunikací přímo. C - Kombinace obou uvedených způsobů.

S
A
B
C

Řešení zahrad u tří sousedních řadových rodinných domků

Souběžné řešení tří sousedních zahrad je zpracováno proto, aby vynikla nutnost a současně i výhodnost vzájemné návaznosti a podmíněnosti některých sousedních, na sebe přímo navazujících úprav. Souběžně prováděná výstavba řadových domků vytváří předpoklady i pro souběžnost budování jejich zahrad.

Ve všech třech případech jsou zahrady navrženy ke kombinovanému, to je k hospodářskému i k obytnému využití. Obytné zahradní plochy jsou s ohledem na situování světových stran navrženy vždy v přímé prostorové návaznosti na každý byt. Pro zvýšení intimity jednotlivých zahrad je zejména v prostoru obytných ploch využíváno okrasných izolačních zdí a na ně navazujících zahradních staveb a zařízení. Tyto stěny tedy nepůsobí jako násilné předěly, ale mají přímý, další funkční vztah ke každé zahradě. V zadních, neobytných partiích je vzájemná prostorová izolovanost vytvořena uspořádáním vyšších a nižších výsadeb hospodářského charakteru.

Významným principem řešení je dále důsledné dodržování příčného prostorového členění všech tří pozemků, zalomené, tedy nikoliv lineární vedení zahradních pěšin, a konečně i situování některých okrajových výsadeb na sousedních parcelách tak, aby ve vzájemné kombinaci vytvářely prostorově větší a esteticky výraznější, společně opticky vnímaná seskupení. Takto vytvořená prostorová členitost zahrady je pak naplněna konkrétní funkční rozmanitostí. Každá ze zahrad má minimálně tři tematické zahradní celky.

Protože celá skupina těchto zahrad je dobře viditelná z oken vyšších pater přilehlé zástavby rodinných domků, je třeba současně celkovým řešením zajistit, aby byly krásné nejen tyto jednotlivé zahrady, ale současně i celý jejich soubor, opticky exponovaný jako jeden obraz. Z výtvarného hlediska v tomto případě jde o vytvoření určité jednotnosti v zahradním prostoru, který je značně nesourodou sestavou různých výsadeb, staveb a zařízení. Jednotícím principem v daném případě je opakující se tvar výrazného a celoročně působivého jehličnanu, který se v různém počtu a rozmístění uplatňuje na všech zahrádkách (Borovice sosna).

Naznačené uspořádání předzahrádek vyjadřuje potřebu určitého koncepčního řešení této zeleně v dvojím smyslu. Jednak ve vztahu k jednotlivým rodinným domkům (každá úprava je částečně jiná, čili může mít svou osobitost), jednak ve vztahu k ulici jako celku (svým prostorovým uspořádáním jsou si jednotlivé úpravy podobné, čili působí v uličním prostoru jednotně).

Řešení skupiny tří sousedních zahrad u řadových rodinných domků.

Zahrada A: 1 - obytná terasa, 2 - ptačí voliéra v trvalkovém záhonu, 3 - zahradní plastika na pozadí okrasné keramické stěny, 4 - květinová zahrádka - plynule kvetoucí výsadby keřů, trvalek a letniček, 5 - borovice sosna, 6 - zatravněná ovocná zahrádka s nepravidelně rozmístěnými ovocnými stromy, 7 - hrušeň s kruhovou lavicí kolem kmene - posezení v ovocné zahrádce, 8 - včelařská zahrádka - včelín, výsadba včelařsky významných rostlin.

Zahrada B: 1 - obytná terasa s plochou skalkou, 2 - popínavé růže a plaménky na okrasné izolační stěně, 3 - zahradní přístřešek využívající přilehlé izolační stěny, 4 - kruhový bazén ke koupání s dřevěným roštem na ležení, 5 - keramická stěna s plastikou navazující na kruhový bazén a okrasnou jabloň, 6 - okrasné traviny a vlhkomilné trvalky v polokruhu kolem bazénu, 7 - borovice sosna, 8 - velký růžový záhon, 9 - v letním období kvetoucí keře, 10 - zatravněná ovocná zahrádka, 11 - pěstitelské záhony.

Zahrada C: 1 - obytná terasa, 2 - bonsajová stěna na pozadí keramické izolační zdi, 3 - borovice sosna, 4 - okrasný vodní bazén s vodními hrami a plastikou na přilehlé stěně, 5 - nízké, polštářovitě kvetoucí trvalky, 6 - pergola se sortimentem popínavých kvetoucích dřevin, 7 - zatravněná ovocná zahrádka, 8 - pěstitelské záhony.

Pozn.: Všechny tři zahrady mají samostatné hospodářské vstupy na veřejnou komunikaci. Schematický řez znázorňuje situaci v prostoru obytných ploch.

Zahrada u atriového domku

Atriové domy mají velmi starou tradici. V antickém světě byl dům s obytným dvorem - atriem velmi častou formou městského bydlení, jako odraz působení kulturních, společenských i klimatických vlivů. Zahradní dvory však nacházíme i v jiných zemích a dobách v nejrůznějších prostorově funkčních obměnách.

V současné době se atriové domy stavějí většinou ve skupinách, a to nejčastěji tak, že stěny sousedních domů vytvářejí uzavřenost vedlejšího atria. Je tomu tak zejména v těch případech, kdy mají atriové domky půdorys ve tvaru L nebo U. Není-li možné některou ze čtyř stran atriové zahrady uzavřít stěnou sousedního domu bez oken, využívají se k tomuto účelu různé zdi a neprůhledné ploty. Atrium však může vzniknout i obestavěním prostoru jedním domem ze všech čtyřech stran. Uvedené způsoby obestavění celého takto vzniklého zahradního prostoru zaručují jeho maximálně možnou intimitu a soukromí, mikroklimaticko-hygienickou příznivost a obytnou vhodnost.

Současný význam atriových zahrad spočívá zejména v tom, že se jedná o plošně nejúspornější typ individuální bytové výstavby, při němž je možno vytvořit velmi bezprostřední vztah bytu a přírodního prostředí. Zahrady atriových domů by proto měly mít výrazně obytný, estetický a mikroklimaticko-hygienický charakter s výrazným potlačením hospodářských funkcí. Při takovémto jejich řešení bychom měli respektovat některé obecně platné zásady.

Atrium předně tvoří pohledový i provozní střed celého domu. Vedou do něho prakticky nejen všechna okna a zahradní dveře, ale končí zde i veškeré vyhlídky z místností domu. Základním přístupem k řešení těchto zahrad proto musí být respektování jejich uvedené pohledové exponovanosti a vysoké intenzity obytného využití. Malá plocha atria nás nutí používat zde větší množství tzv. "půdorysně úsporných" druhů rostlin, mezi něž řadíme zejména dřeviny popínavé a úzkokorunné. Prostorová omezenost také nedovoluje členit plochu zahrady na více menších zahradních celků. Potřebnou rozmanitost proto realizujeme spíše pomocí většího počtu jednotlivých tematických skupin rostlin. Malý prostor atria je předurčen k tomu, abychom zde zvláště výrazně pracovali s tzv. zahradním detailem, jenž je zde uživateli zvlášť intenzívně vnímán. Technická strohost obestavění atria by měla být změkčena větším podílem přírodních prvků. Hlavním materiálem, pomocí kterého budeme zahradu utvářet, by proto měly být rostliny a nikoliv další technické prvky. Základem pro širší uplatnění obytné funkce by zde měly být zpevněné plochy, které umožňují pohodlné a účelné rozmístění zahradního nábytku a tvoří současně i přímé provozní pojítko mezi bytem a zahradou. Podobně jako u zahrad řadových rodinných domků jsou i u zahrad atriových provozně velmi významné zadní hospodářské vchody.

Všeobecně jižní expozice atriových zahrádek vytváří optimální předpoklady pro oslunění celého jejich prostoru. Souběžně pořebné zastínění některých obytných ploch je vhodné řešit menšími pergolami a přístřešky. Mikroklimatická příznivost atriových zahrádek vytváří nejen dobré podmínky pro život obyvatel domu, ale i pro celou řadu náročných, zejména teplomilných druhů rostlin. Souborně se tedy jedná o velmi účelný a vysoce hodnotný typ zahrad.

Pozn.: Následné řešení dvou vzorových typů atriových zahrádek je provedeno na příkladu stejné situace tak, aby bylo prokázáno, že i v tomto prostředí je možné řešení ve víceméně pravidelném i nepravidelném - přírodním smyslu.

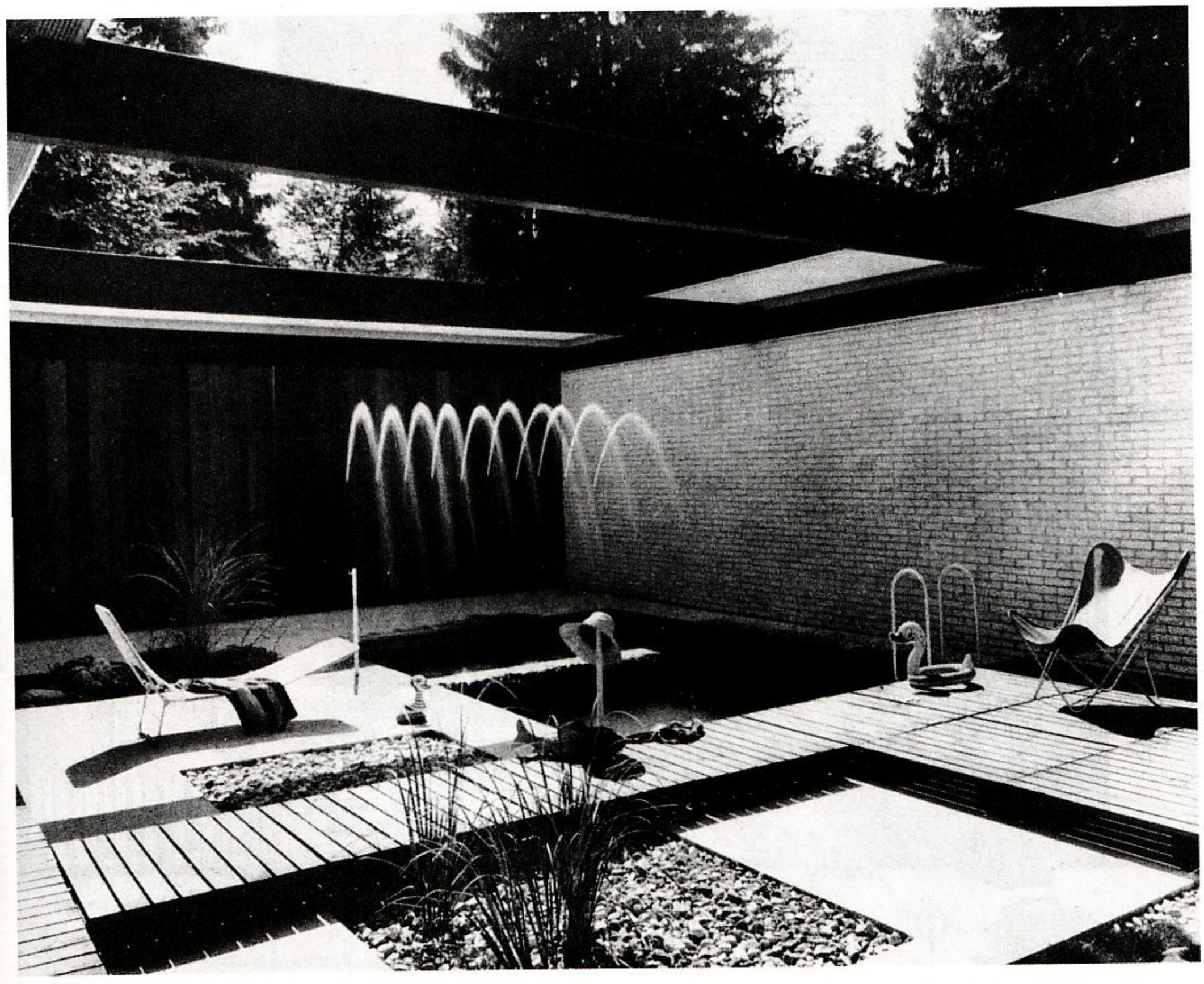
Atrium řešené formou členité obytné terasy s bazénem ke koupání. Byt je s atriovou zahradou spojen otevíracími skleněnými stěnami.

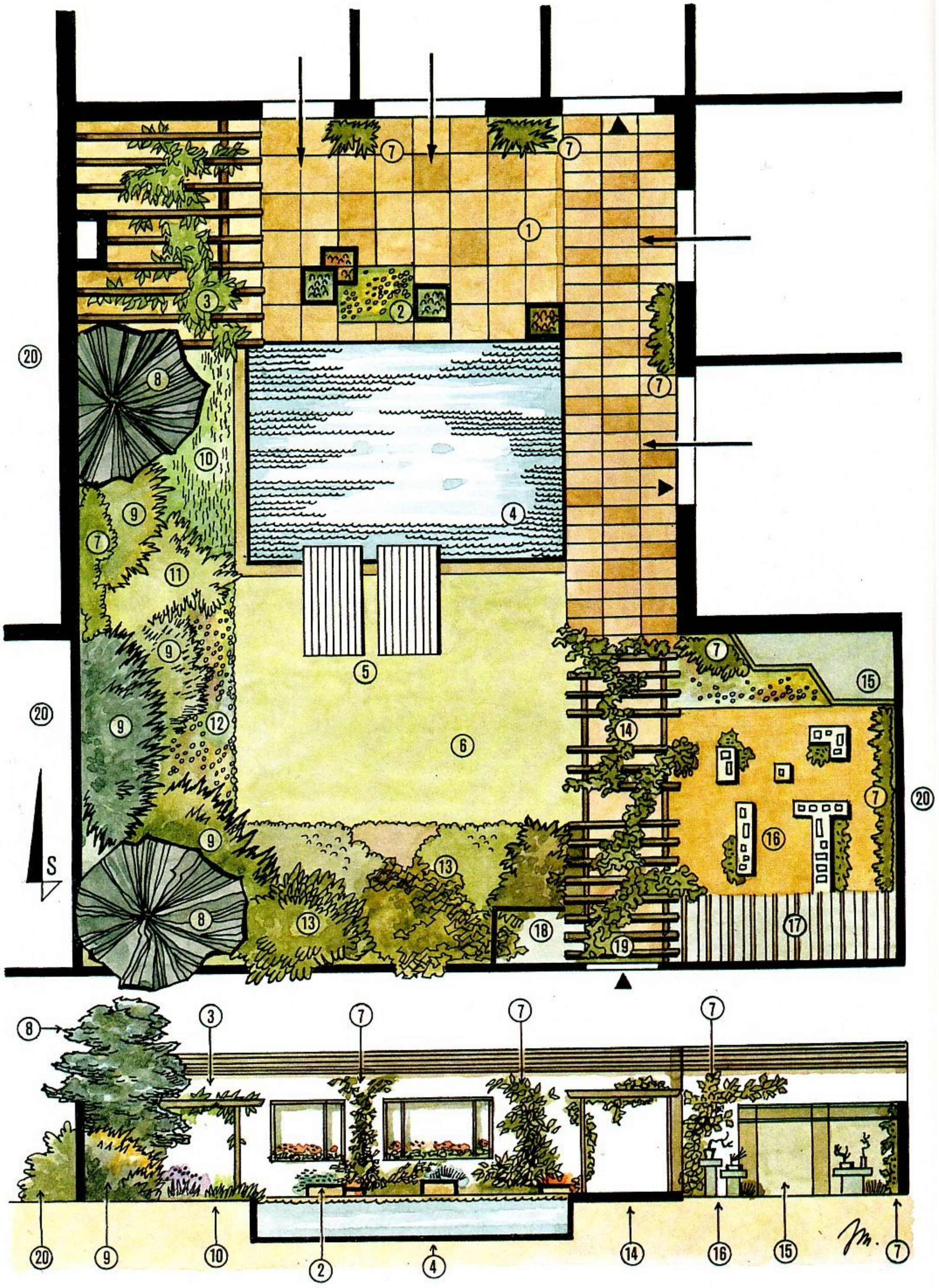
Prostor atria řešený jako univerzálně využitelná, dobře omyvatelná dlážděná terasa, do které je vložen menší vegetační prvek. Jižní expozice vyžaduje použití světlomilných, suchomilných a teplomilných rostlin (wistarie, skalník, borovice, suchomilné traviny a skalničky atd.).

Malé atrium, řešené jako přírodní zahrádka s větším zastoupením okrasných rostlin. Větší podíl vydlážděných ploch umožňuje i v tomto případě intenzívní obytné využití celého prostoru.

Atrium řešené jako výrazně intimní obytná plocha je určeno pro slunění a koupání spojené se saunou. Vysoká výtvarná hodnota celého prostoru je současně i estetickým obohacením interiéru bytu, z něhož se do atria otevírají vyhlídky.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
S

Atriová zahrada obytného typu

Rozhodující část zahradního prostoru je věnována plochám a zařízením, jež umožní jeho maximální rekreační využití - slunná terasa, zastíněná pergola s krbem, bazén ke koupání a obytný trávník. Dobře omyvatelná dlažba terasy umožňuje její přímé funkční propojení s přilehlými místnostmi bytu. Přílišná technická strohost dlažby u bazénu je změkčena výsadbou nízkých trvalek a stálezelených plazivých dřevin ve vyvýšených záhonech a v místech s vynechaným dlážděním. Pohledy z terasy a ze všech oken přilehlých místností jsou ukončeny v obvodním, barevně a tvarově členitém a rozmanitém pásu dřevin a trvalek, jenž současně zakrývá přilehlé sousední stavby a oplocení. Významné místo v řešeném zahradním prostředí patří popínavým dřevinám, které změkčují výraznost poměrně velkého podílu stěn a zdí na obvodu celého řešeného prostoru.

Samostatným zahradním celkem je malá bonsajová zahrádka. Tvoří ji vypískovaná polocha s různě vysokými, obdélníkovými dřevěnými stoly a lavicemi, na nichž jsou jednotlivé výpěstky vystaveny. Tato jednotlivá pěstební zařízení jsou doplněna výsadbou zakrslých dřevin a polštářovitě rostoucích trvalek. Pro stínomilné bonsaje je navrženo jednoduché stínoviště. Atmosféra této "minizahrádky" je dokreslena velkou ptačí voliérou umístěnou ve vřesovém záhoně a doplněnou vnitřní výsadbou zakrslých dřevin. Pergola s popínavými růžemi vytváří pojítko mezi oběma částmi zahrady a přispívá k vnitřnímu výškovému rozčlenění celého zahradního prostoru.

Atriová zahrada obytného typu.

1 - Dlážděná, dobře omyvatelná terasa, 2 - nízké trvalky a dřeviny ve vyvýšených záhonech v místech s vynechanou dlažbou, 3 - stinná pergola s krbem, 4 - bazén ke koupání, 5 - dřevěná lehátka k slunění, 6 - obytný trávník, 7 - různé druhy popínavých dřevin s postupnou dobou květu a ostatních estetickými efekty, 8 - borovice černá jako barevný kontrast světlých fasád, 9 - keřovitě rostoucí jehličnany s barevným olistěním, 10 - okrasné traviny, 11 - remontantní sadové růže, 12 - v letním období kvetoucí trvalky, 13 - sestava různě vysokých kvetoucích keřů s postupnou dobou květu, 14 - pergola s popínavými růžemi, 15 - ptačí voliéra ve vřesovišti, 16 - bonsajové stoly a lavice doplněné zakrsle rostoucími dřevinami a polštářovitými trvalkami, 17 - stínoviště pro stínomilné bonsaje, 18 - místo pro zahradní odpadky, 19 - zadní hospodářský východ ze zahrady na veřejnou komunikaci, 20 - sousední atriový domek se zahradou.

Pozn.: Schematický řez zahrnuje významnější části zahradního středu a části popředí.

S

Atriová zahrada přírodního typu

Výtvarným záměrem řešení dané zahrady je vytvořit kontrast volného, přírodního uspořádání zahradních prvků s okolní strohou, technickou zástavbou. Pojítkem mezi zahradou a bytem je terasa, vydlážděná plochým přírodním kamenem s vynechanými místy pro nízké skalničky. Součástí terasy je středně velký listnatý strom, vytvářející v letním období stín a propouštějící sluneční záření do oken bytu v zimním období. Hlavním vegetačním útvarem celé zahrady je rozsáhlý trávník, kolem kterého jsou seskupeny různé tematické celky a sestavy okrasných rostlin. Ty současně vytvářejí zelený zahradní rámec, na kterém jsou ukončeny veškeré pohledy z obytné terasy i z oken přilehlého bytu. Nejvýznamnějším navrženým přírodním útvarem je předpokládaný systém uplatnění vody. Jedná se o umělý vývěr vody, z kterého samospádem vytéká kamenným žlábkem voda do jezírka, odkud je zpětně voda uměle čerpána do vývěru, který je v nejvyšším místě zahrady. Na tento vodní efekt navazují příslušné tematické skupiny rostlin - vlhkomilné trvalky, zakrslé vrby, kvetoucí loučka apod. Výtvarná dynamičnost, rozmanitost i obytnost zahrady je zintenzívněna zřízením miniaturního zahradního přístřešku s pergolou. Tato zahradní stavbička vytváří svou polohou určitou zájmovou protiváhu vlastnímu atriovému domku, je cílem malé zahradní procházky a umožňuje využití zpětného pohledu ze zahrady směrem k terase.

Samostatnou část zahrady tvoří pěstitelská zahrádka, vybavená skleníkem a záhonovými plochami. Speciálnost sortimentu pěstovaného na této zahradě určitou minimální plochu tohoto typu nutně vyžaduje. Vlastní zahrada, nezatížená různými pěstitelskými a sběratelskými problémy, pak v tomto případě může mít velmi vysokou výtvarnou i odbornou úroveň.

Atriová zahrada přírodního typu.

1 - Přírodním kamenem vydlážděná terasa s vynechanými místy pro skalničky, zakrslé dřeviny a pro středně velký opadavý listnáč, 2 - "studánka" - skalka s vývěrem vody (nejvyšší místo), 3 - kamenný žlábek v okraji terasy, v němž protéká samospádem voda do jezírka, 4 - "luční jezírko" s ptačím napajedlem a se skrytým přečerpávacím zařízením (nejnižší místo), 5 - kamenná pěšina v trávníku, 6 - zahradní přístřešek s pergolou, 7 - popínavé dřeviny, 8 - keřovitě rostoucí jalovce, 9 - borovice sosna, 10 - remontantní zadové růže, 11 - okrasné traviny a suchomilné trvalky, 12 - vřesy a zakrslé jalovce, 13 - vřesovce, 14 - kolekce vlhkomilných trvalek, 15 - kvetoucí loučka, 16 - okrasné keřové vrby, 17 - místo pro odpadky, 18 - zadní hospodářský vchod, 19 - obytný trávník, 20 - balkony s vřesem, 21 - soliterní vlhkomilné trvalky, 22 - jednostranný skleník, 23 - pěstitelské záhony, 24 - zahradní zeminy, 25 - sousední atriový domek se zahradou.

Pozn.: Schematický řez zahrnuje významnější části zahradního středu a části popředí.

Zahrada jako součást nájemního bytového domu

Obytné a rekreační využití tzv. sídlištní zeleně, jež tvoří prostředí nájemních bytových domů, je v mnoha případech stále velmi málo intenzívní. Celospolečenské přínosy, které jsou od této zeleně očekávány, tak nejsou často úměrné jejich rozloze a veřejné péči, která je jí věnována. Jednou z cest, vedoucích k intenzifikaci ve využívání těchto zelených ploch, může být jejich částečné využití pro vytváření obytných zahrádek, navazujících přímo na některé byty, situované v přízemí. Soukromé obytné zahrádky jako součást nájemních bytových domů však mohou vznikat i ve vyšších podlažích, pokud tato navazují na přilehlé rovné střechy s možností utvoření střešní zeleně.

Předpokladem tohoto propojení je především přímá návaznost zahradních dveří bytu na příslušnou zahradní plochu. Ideální je situace, kdy může byt přecházet do předpokládaného zahradního prostředí krytou lodžií, která zde pak plní funkci zahradního přístřešku a stane se velmi vhodným mezičlánkem mezi bytem a zahrádkou. Šíře těchto zahrádek je dána šířkou bytu s tím, že do nich může vést jeden i více východů. Realizace těchto zahrádek vyžaduje tedy i určité dispoziční změny v uspořádání bytů. Z této přímé prostorové návaznosti na jednotlivé byty vyplývá, že zde zahrádky mohou vytvářet určitý tematický pás z jedné i z více stran nájemních bytových domů. Při vlastním řešení těchto malých zahrádek bude nutné dodržovat některé obecné zásady.

Předně je zde třeba řešit alespoň částečnou optickou intimitu, a to nejen proti nežádoucím pohledům ze sousedních zahrádek, ale i z vyšších pater vlastního domu. Využití těchto zahrádek by mělo být zcela jednoznačně pouze okrasné a obytné s úplným vypuštěním hospodářských funkcí. Výběr rostlinného materiálu by měl sledovat především úsporu místa. Proto zde najdou širší uplatnění dřeviny zakrslé, úzkokorunné a popínavé. Vhodné budou dále stříhané plůtky, protože ke své plné izolační účinnosti vyžadují malou plochu, a z květin pak budou na místě zejména skalničky, které na malé ploše dokáží vytvořit maximální druhovou rozmanitost. Důležitým hlediskem bude dále co nejdelší estetická působnost veškeré vegetace během roku a malé množství organických odpadů. Proto zde najdou mimo jiné širší uplatnění rovněž dřeviny stálezelené. Obytná hodnota těchto zahrádek značně stoupne, jestliže bude možné jejich přímé optické a provozní spojení s okolní sídlištní zelení.

Nejdůležitější zásadou pro řešení těchto zahrádek však musí v každém případě být vytvoření určité jednoty celého jejich souboru tak, aby takto vzniklý pás zahradní zeleně působil jako tvarový a barevný doplněk celého domu i příslušné části sídliště. Dosáhneme toho např. předepsaným sortimentem rostlin, zejména květin, pro ten který dům, z něhož si každý uživatel bude moci vybrat dle vlastní úvahy. Bude tak splněno hledisko veřejného i soukromého zájmu, tzn., že i na této malé ploše budou moci být do značné míry volně rozvíjeny osobní přístupy k tvorbě zahradního prostředí, aniž to bude v rozporu se zájmy širšími. Otázky způsobu oplocení, rozmístění stromů, použití pergol, izolačních stěn a podobně však musí být řešeny závazným projektem, který zajistí nejen určitý řád těchto zahrádek, ale i je-

Malá obytná zahrádka navazující na vedlejší domovní dveře nájemního bytového domu (Nizozemí - Haag).

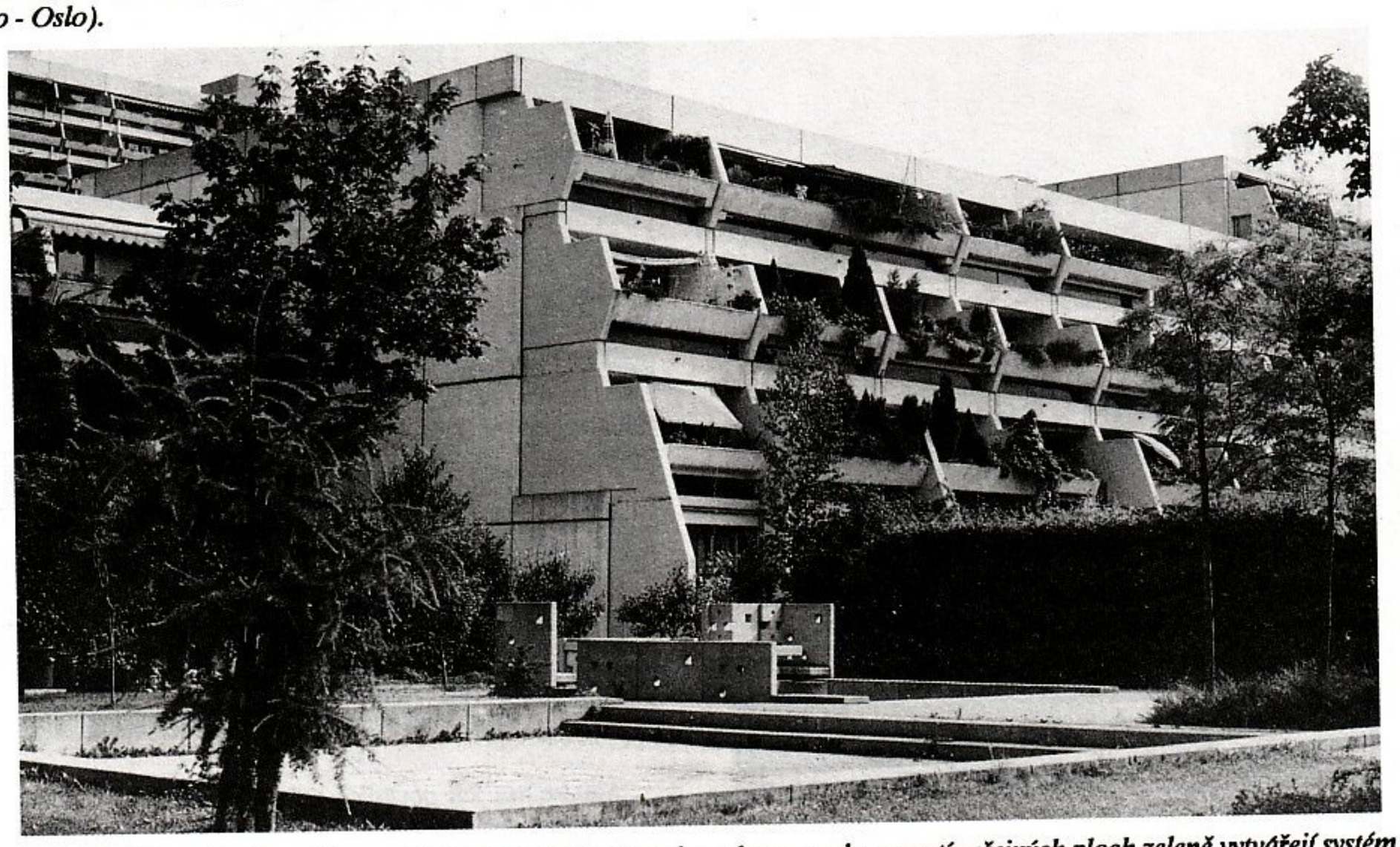
Systém malých obytných zahrádek, které jsou s jednotlivými přízemními byty přímo spojeny malými schodišti. Hnědou keramikou vydlážděná plocha v popředí je určena pro rozestavění zahradního nábytku (Nizozemí - Haag).

jich návaznost na okolní plochy sídlištní zeleně. Veřejná zeleň navazující na jednotlivé zahrádky může totiž tyto individuální zahradní plochy tematicky vhodně doplňovat a rozšiřovat. Může to být např. otevírání a uzavírání pohledů, barevná, tvarová či druhová návaznost apod.

Celospolečenský přínos těchto zahrádek bude spočívat především ve vyšším stupni obytného využití sídlištní zeleně. Velkým přínosem může být i to, že ze soukromých prostředků bude realizován a udržován esteticky nejpůsobivější a finančně nejnákladnější útvar květinových výsadeb a různých zahradních detailů, které sice přímo využívají jednotlivci, ale nepřímo - opticky - slouží i široké veřejnosti. Z veřejných prostředků pak může být kryta pouze údržba velkých trávníkových ploch a základních skupin stromů a keřů. Ve spojení těchto individuálních a veřejných zájmů jsou velké rezervy intenzifikace celospolečenského využití značně velkých ploch sídlištní zeleně.

Malé obytné zahrádky, jako součást přízemních bytů, jsou s okolními plochami sídlištní zeleně přímo spojeny zahradními vrátky (Norsko - Oslo).

Zahradní lodžie a zahrádky jako součást přízemních bytů spolu s obytnou vybaveností veřejných ploch zeleně vytvářejí systém vysoce kvalitního obytného prostředí (Norsko - Oslo).

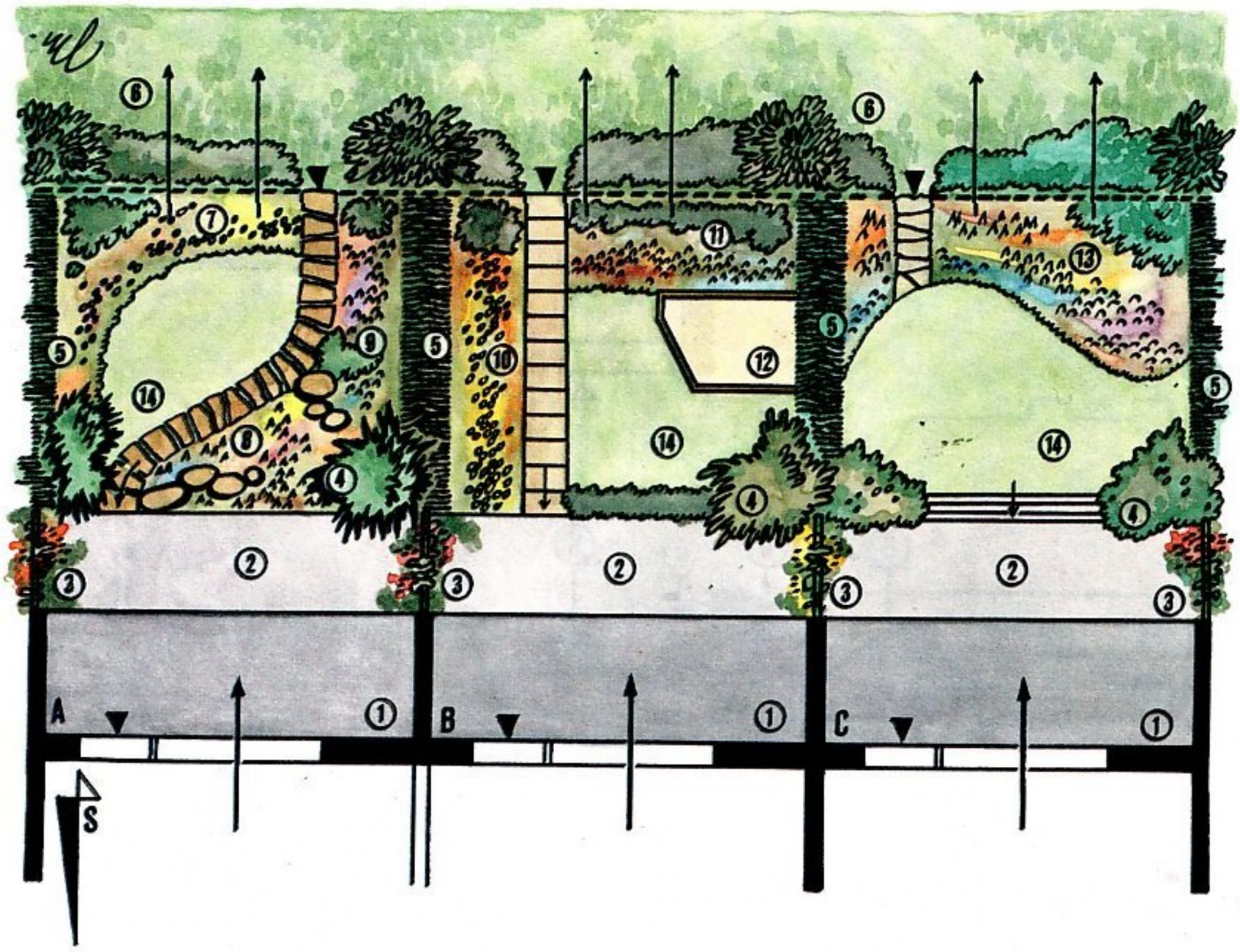
Obytné zahrádky u nájemního bytového domu v novější, volné sídlištní zástavbě

Uvedené tři sousední byty přechází do přilehlých zahrádek lodžiemi, z nichž každá má část krytou a nekrytou. Je tak vytvořena ideální zahradní obytná plocha pro rozestavění zahradního nábytku. Celý prostor lodžie je asi 40 cm vyvýšen nad okolní terén, takže pohled do zahrádky je z mírného nadhledu. Jednotlivé lodžie jsou od sebe v nezastavěné části odděleny dřevěnou konstrukcí pro popínavé dřeviny, které se dají v celém prostoru volně rozvádět dle individuálních představ uživatelů jednotlivých bytů. Intimitu a současně i spojitost lodžií se zahrádkami dotváří středně vysoké kvetoucí keře situované v sousedství konstrukcí pro popínavé dřeviny. Jednotlivé zahrádky jsou od sebe vzájemně pouze víceméně náznakově odděleny nízkými stříhanými živými plůtky. Ze všech zahrádek, a tedy i z lodžií, se otevírá výhled do okolní sídlištní zeleně, takže jejich miniaturní prostor nepůsobí uzavřeně a stísněně. Každá zahrádka je rovněž s okolní sídlištní zelení spojena samostatným zahradním vchodem. Ze všech zahrádek je plně vyloučena jakákoliv hospodářská funkčnost.

Zahrádka bytu A je řešena jako sbírka oblíbených květin. Ihned u lodžie je to plochá skalka přecházející dále v miniaturní vřesoviště. Hlavní směr pohledu z lodžie pak vede do obloukovitého trvalkového záhonu, který s ohledem na své druhové složení pokvete v průběhu valné části vegetační doby.

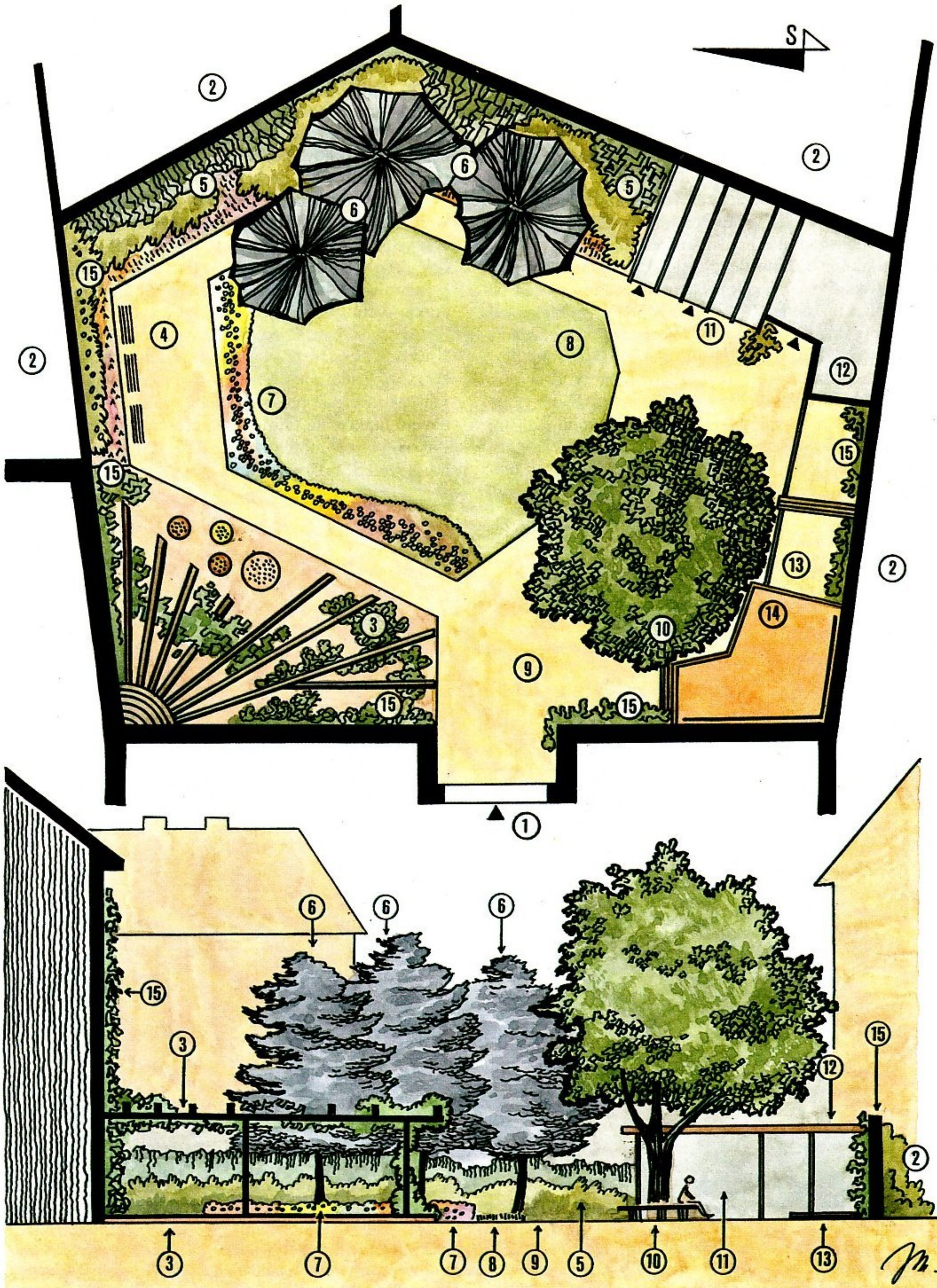
Zahrádka bytu B je řešena jako výrazně obytná plocha, která musí poskytovat možnost volného pohybu zejména dětem. Její největší část je proto věnována obytnému trávníku a dětskému koutku. Estetickým doplňkem zahrádky je široký záhon růží a dále trvalkový záhon s postupnou dobou květu.

Zahrádka bytu C má rovněž výraznou obytně estetickou funkci. Lodžie přechází do zahradního prostoru širokým schodištěm a je tak přímo spojena s trávníkem, který zaujímá více než polovinu plochy zahrádky. Vedle své obytné funkce má tato ničím nerušená travnatá plocha i význam velmi dobrého popředí pro široký trvalkový záhon s výrazně výškově stupňovaným uspořádáním rostlin.

Obytné zahrádky u nájemního bytového domu v novější volné sídlištní zástavbě.

A, B, C - jednotlivé byty, přecházející do zahrádek vlastními lodžiemi. 1 - Krytá část lodžie, 2 - rozšířená, nekrytá část lodžie, 3 - dřevěné izolační stěny s popínavými dřevinami, 4 - středně vysoké, opadavé keře, dotvářející intimitu každé lodžie a spojující současně dům s jeho zahradním prostředím, 5 - nízké stříhané plůtky, oddělující jednotlivé zahrádky, 6 - nižší až středně vysoké keře, jako součást veřejné sídlištní zeleně, dotvářející výtvarný vztah zahrádek k okolí a umožňující současně vyhlídku z těchto soukromých ploch, 7 - postupně kvetoucí trvalky, 8 - skalničky s balvany, 9 - vřesy a vřesovce, 10 - záhonové remontantní růže s jarními cibulovinami, 11 - postupně kvetoucí trvalkový záhon, 12 - dětský koutek, 13 - výškově stupňovaný trvalkový záhon, 14 - obytný trávník.

S
2
5
6
15
4
8
11
12
7
13
14
10
9
3
1
12
2

Společně využívaná obytná zahrada u nájemního bytového domu ve starší obytné blokové zástavbě

Zahrada využívá plochy původního provozního dvora, který byl součástí staršího nájemního bytového domu. Z původního uspořádání se zde zachovává pouze tvar pozemku, starý javor a obvodní kamenná zeď. Zahrada je určena výhradně pro obyvatele přilehlého domu a je zpřístupněna ze společné chodby se schodištěm. S ohledem na složení obyvatel domu je rozdělena na dva funkční celky. Levá strana je určena pro odpočinek starších obyvatel, pravá strana pak pro děti a doprovázející je rodiče. Jedná se tedy o ty sociální skupiny obyvatel, které potřebují mít obytné zahradní prostředí co nejblíže svého bytu.

Na levé straně je umístěna stinná pergola se zahradním nábytkem. Otevírá se odtud výhled na květinový záhon, travnatou plochu a na okrasné dřeviny v pozadí. Nejlépe osluněná a dokonale chráněná lokalita u zdi je využita jako slunná terasa. V okruhu řešená cesta umožňuje alespoň minimální procházky nejstarších občanů a měnlivost pohledů do zahradního prostoru.

Pravá strana zahrady je určena pro děti předškolního věku. Jsou zde umístěny tzv. "pokojíčky" pro jejich hry, dále pískoviště a dřevěné pódium s tabulí na kreslení. Pro doprovázející rodiče je určena kruhová lavička pod stromem, odkud je dobrý výhled do všech uvedených dětských zařízení. Celá volná plocha této druhé části zahrady je zpevněna a vypískována, protože je určena pro zdravý, volný a velmi intenzívní pohyb dětí. Travnatá úprava zde není možná s ohledem na vysokou intenzitu provozu i vzhledem k zastínění. Dlažba není pro tento účel vhodná.

Pojítkem mezi pravou i levou stranou zahrady je altán se skleněnou střechou jako určitý typ zahradního solária, které je vhodné zejména pro ranní a večerní posezení a pro pobyt za chladnějších slunných dnů. Toto zařízení může účelně sloužit oběma uvedeným skupinám návštěvníků.

Společně využívaná obytná zahrada u nájemního bytového domu ve starší obytné blokové zástavbě. Přeměna někdejšího provozního dvora na zahradu.

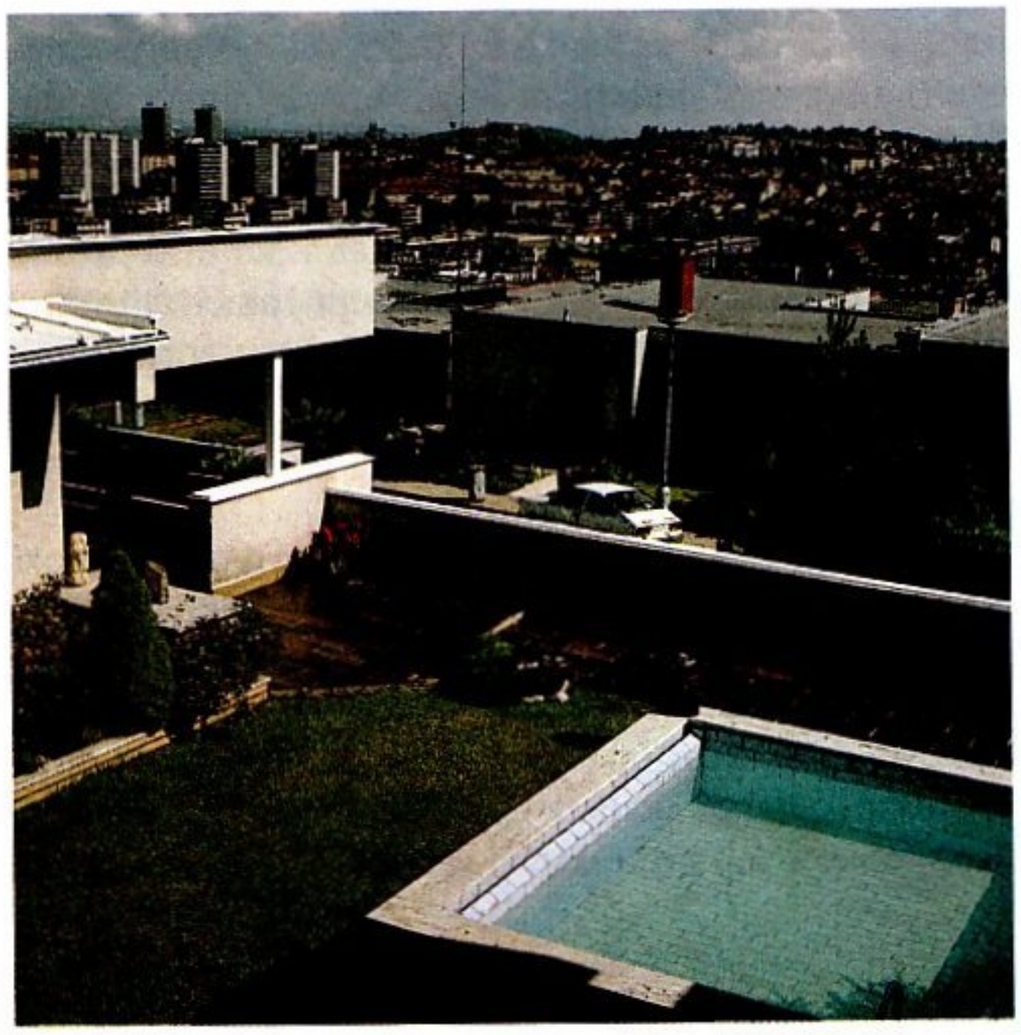
1 - Vstup z chodby nájemního bytového domu do zahrady, 2 - zdi ohraničující dvory sousedních bytových domů, 3 - stinná pergola nad zpevněnou terasou se zahradním nábytkem a květinovými mísami, 4 - slunná terasa s lavičkami u jižní stěny s popínavými růžemi, plaménky a trvalkami, 5 - velká skupina rhododendronů, tisů a trvalek, jako spodní kvetoucí patro pod stromy, 6 - borovice sosna, 7 - letničkový záhon, 8 - trávník, 9 - zpevněná vypískovaná plocha pro volný pobyt dětí, 10 - starý javor s kruhovou lavičkou kolem kmene, 11 - solárium - altán se skleněnou střechou, 12 - dětský koutek s "pokojíčky", 13 - pískoviště, 14 - dřevěné pódium s různými zařízeními pro hry dětí včetně velké tabule na kreslení, 15 - popínavé dřeviny.

Pozn.: Schematický řez zahrnuje levou část popředí a celou zadní část zahrady.

Střešní zahrada

Aktuálnost budování zahrad na střechách je dána prudkým nárůstem těchto technických ploch na straně jedné a současným úbytkem půdy v sídlech pro tvorbu tradiční zeleně na straně druhé. Tato, u nás prozatím netradiční, střešní zeleň může plnit speciální úkoly sociální, ekologické i technické, případně všechny současně.

Sociální, to je estetický a rekreační význam střešních zahrad spočívá zejména v některých jejich mimořádně příznivých obytných i výtvarných předpokladech. Je to především vyhlídkovost, spojená často současně i s intimitou, jež vzniká izolací ve vyvýšeném prostoru. Vyhlídkovost dovoluje vnímat jednak širší prostor, než je ten, který je dán vlastním zahradním pozemkem, čili střešní zahrada podstatně rozšiřuje kvantitu vnímaného prostředí. Pohled z vyvýšeného místa však současně vytváří podmínky i pro změnu kvality estetického vnímání níže položené tradiční zahrady tím, že je ji možno posuzovat z ptačí perspektivy, tedy ve zcela jiných tvarech a poměrech než při běžném pozorování ze země. Důležitým obytným přínosem může být za určité prostorové situace i akustic-

Střešní zahrady vynikají nejen dobrou vyhlídkovostí, ale současně i intimitou. Jsou tedy z hlediska obytného i estetického velmi cennými prostory.

Zdrojem inspirace pro řešení tzv. extenzívních střešních vegetačních úprav nám mohou být některé staré lidové stavby (Norsko). Jejich dnešní použití u nového typu výstavby přináší celou řadu, zejména ekologických hodnot.

ká izolace těchto ploch. Jediný nepříznivý obytný faktor, kterým se zde může stát přílišná větrnost, se dá vyřešit např. skleněnými či jinými zábranami. Sociální poslání střešních zahrad by se mělo uplatňovat i v jejich estetice. Mohou být např. vhodným tvarovým a barevným doplňkem architektury domu či prvkem dotvářejícím estetický vztah mezi tradiční zahradou a vlastním domem apod. Uplatnění sociálních, tedy rekreačních a estetických funkcí je zde podmíněno vhodným zpřístupněním těchto střešních zahradních ploch z bytu, eventuálně i z tradiční zahrady. Střešní zahrada, byt i tradiční zahrada by měly z hlediska sociálních funkcí vytvářet jeden dynamicky propojený funkční celek.

Ekologický význam střešních zahrad je dán jejich pozitivním vlivem na utváření přírodních podmínek v širším i užším okolí. Vegetační kryt s příslušnou vrstvou půdního substrátu může v tomto smyslu např. příznivě ovlivnit vláhovou bilanci širšího prostředí tím, že zde jednak zadržuje srážkovou vodu, jednak zpomaluje její odtok a konečně umožňuje její produktivní využití formou transpirace střešní vegetace. Tento vegetační kryt současně snižuje teplotní výkyvy ve střešním prostoru, takže přispívá k celkově příznivější a vyrovnanější teplotní bilanci širšího prostředí. Velmi významným ekologickým přínosem této střešní vegetace je i skutečnost, že se zde může velmi masově a účinně uplatnit celá řada druhů rostlin, které nepřicházejí v masovém měřítku v úvahu pro použití v rámci normálních, intenzívně využívaných zahrad a parků. Jsou to např. větší plochy rozchodníků, netřesků, různých druhů suchomilných travin apod.

Technický význam této vegetace spočívá především v prodloužení trvanlivosti střešních krytin. Účinku je dosahováno především velmi výrazným snížením teplotních výkyvů ve střešním prostoru jednak během dne a noci, jednak i během jednotlivých ročních období. Negativní vlivy kořenové soustavy na střešní krytinu se dají poměrně snadno vyloučit položením odpovídající izolace. Střešní zahrady jsou technickým přínosem i v tom smyslu, že mohou být důvodem k poddimenzování dešťové kanalizace.

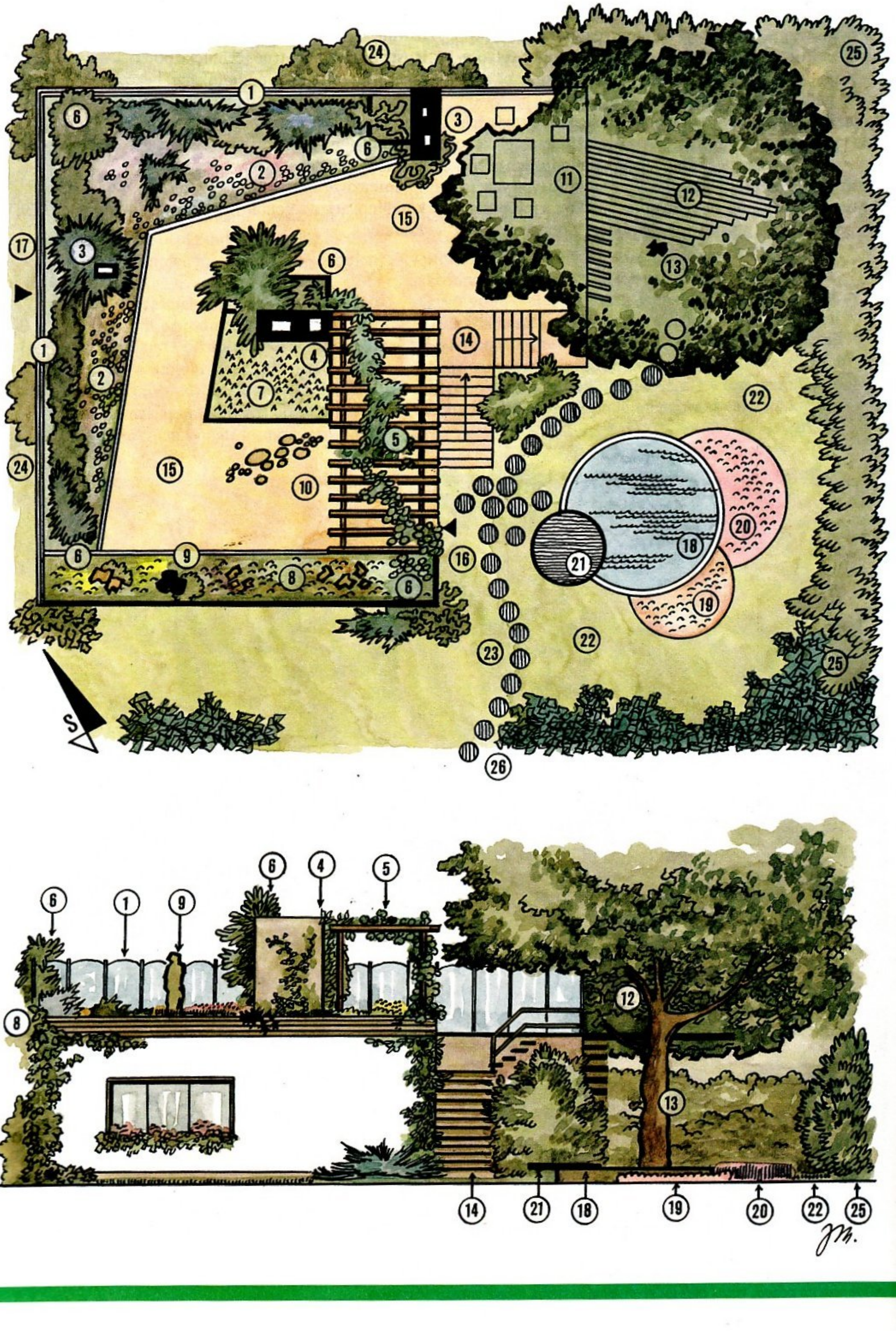
Pro pěstování rostlin v rámci střešních zahrad jsou vhodné různé žlaby a kontejnery, jež jsou odděleny od vlastní konstrukce střechy. Odpadá tak jakékoliv nebezpečí porušení střešních izolačních vrstev.

U střešní vegetace rozlišujeme její tzv. intenzívní a extenzívní formu. Intenzívní formou rozumíme pěstování širšího sortimentu okrasných rostlin se snahou o vytvoření optimálních podmínek pro jejich růst. Je to např. vyšší vrstva půdního substrátu, hydroponické formy pěstování, intenzívní závlaha a výživa apod. V důsledku úpravy těchto podmínek se tedy může jednat o využití analogického sortimentu rostlin, který používáme v podmínkách běžného pěstování na zahradách. Existence tohoto typu vegetace je tedy především záležitostí technickou a její poslání má výrazně okrasný a obytný charakter. Extenzívní forma střešní vegetace spočívá ve využití speciálního sortimentu rostlin, který má zcela minimální požadavky na stanoviště. Roste tedy za nepatrné technické pomoci, to je ve značně omezených půdních podmínkách, bez závlahy a hnojení a s menším podílem potřebné lidské práce. Existence tohoto typu vegetace je tedy především otázkou výběru vhodných druhů rostlin a její funkční poslání má především ekologický a technický charakter.

Intenzívní i extenzívní typ úpravy se dá velmi dobře kombinovat ve vzájemné návaznosti i v rámci jedné střešní zahrady.

Okraje střešních zahrad jsou ideálním prostorem pro umísťování plastik a různých jiných nápadných a zdůrazňovaných prvků. Jejich působnost na pozadí volné oblohy, proti které se rýsují, zvlášť intenzívně vyniká.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
S
6
1
9
4
5
12
13
8
14
21
18
19
20
22
25

Střešní zahrada u rodinného domku

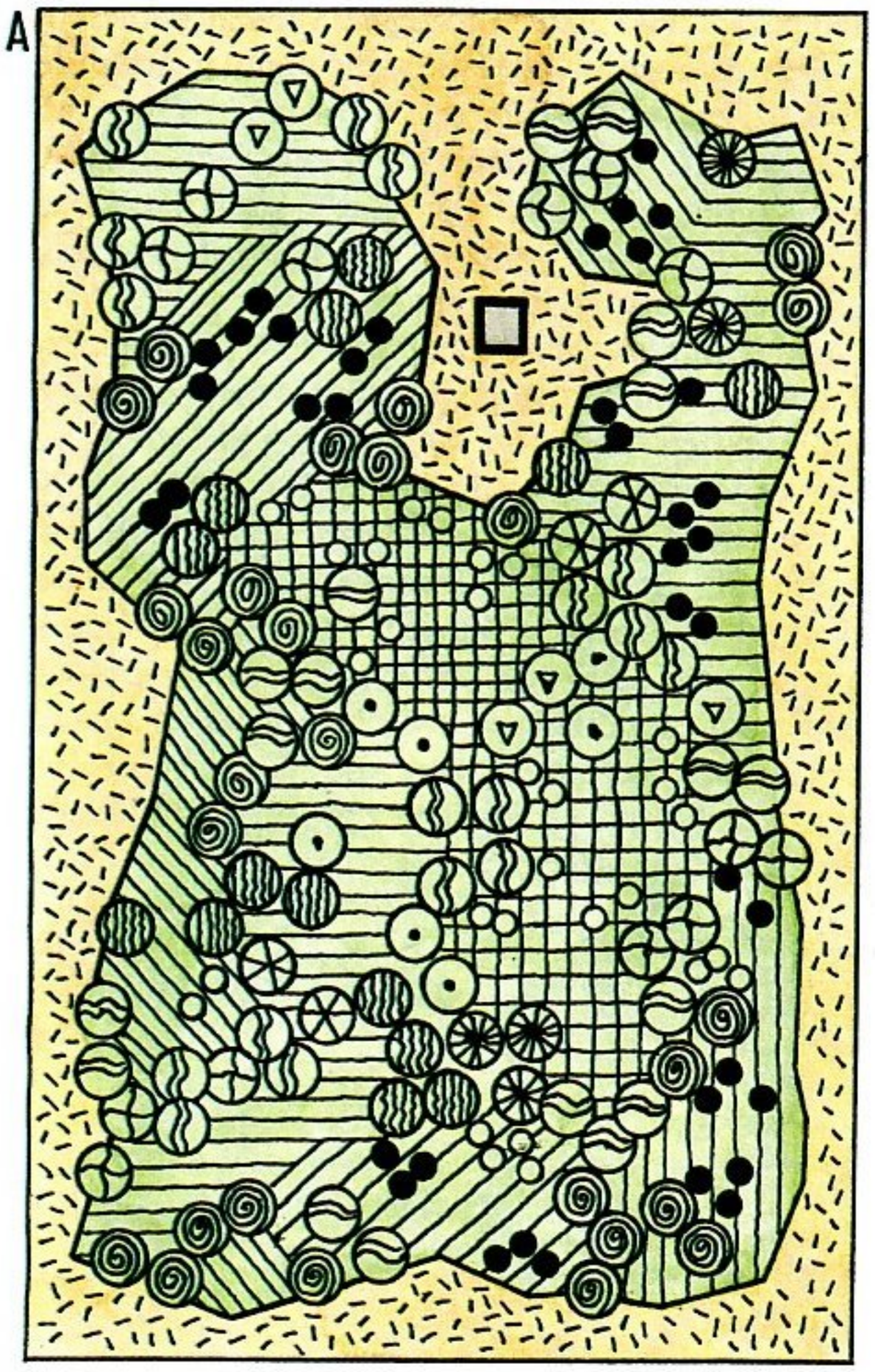
Střešní zahrada je v tomto případě navržena jako funkční součást tradiční zahrady u rodinného domku. Ze severní a západní strany je celý střešní prostor chráněn proti nejčastějším větrům skleněnou stěnou. Tato umožňuje volný pohled do okolí a současně vytváří i ideální podmínky jak pro obytné využití celého prostoru, tak i pro přilehlou záhonovou výsadbu zakrslých jehličnanů a nízkých trvalek. Prostor střechy je výškově rozčleněn stinnou pergolou, která využívá rozšířeného a zvýšeného komínového tělesa jako opěrné stěny. K výškovému rozčlenění střešního prostoru přispívají kontejnery s menšími stromovými tvary. Doplňkem pergoly a komínu je tematická skupina skalniček jako extenzívní typ střešní vegetace. Zábradlí na jižní straně střechy je nahrazeno dřevěnými kontejnery se skalničkami na tufových kamenech, takže vyhlídka ze střechy je i v tomto směru naprosto nerušená. Je doplněna pouze vertikální plastikou s využitím oblohy jako jejího ideálního pozadí. Pod nízce položenými větvemi širokokorunného stromu rostoucího těsně vedle domu je na střeše umístěno "sezení pod stromem", v koruně stromu pak na dřevěné konstrukci exkluzivní "sezení v koruně stromu", přístupné ze země i ze střechy. Vlastní pochozí plocha střechy je řešena jako dřevěný rošt, na němž je porůznu, na plném slunci rozestavěn zahradní nábytek.

Ze střešní zahrady se otevírá pohled do tradiční zahrady u domu. Z těchto důvodů je přilehlá zahradní část řešena tak, aby její působnost vynikala i při těchto pohledech z výšky, tedy zejména její půdorys. Na modrý kruhový bazén ke koupání proto navazují dva barevné polokruhové květinové záhony, bílé kruhové lehátko a kruhové šlapáky vytvářející příchod k bazénu. Vzhledem k podstatnému nárůstu střešních obytných zahradních ploch může být tradiční zahrada ve své obytné funkci značně omezena, respektive umísťujeme zde hlavně ty obytné prvky a zařízení, které se zejména z technických důvodů nedají realizovat na střechách.

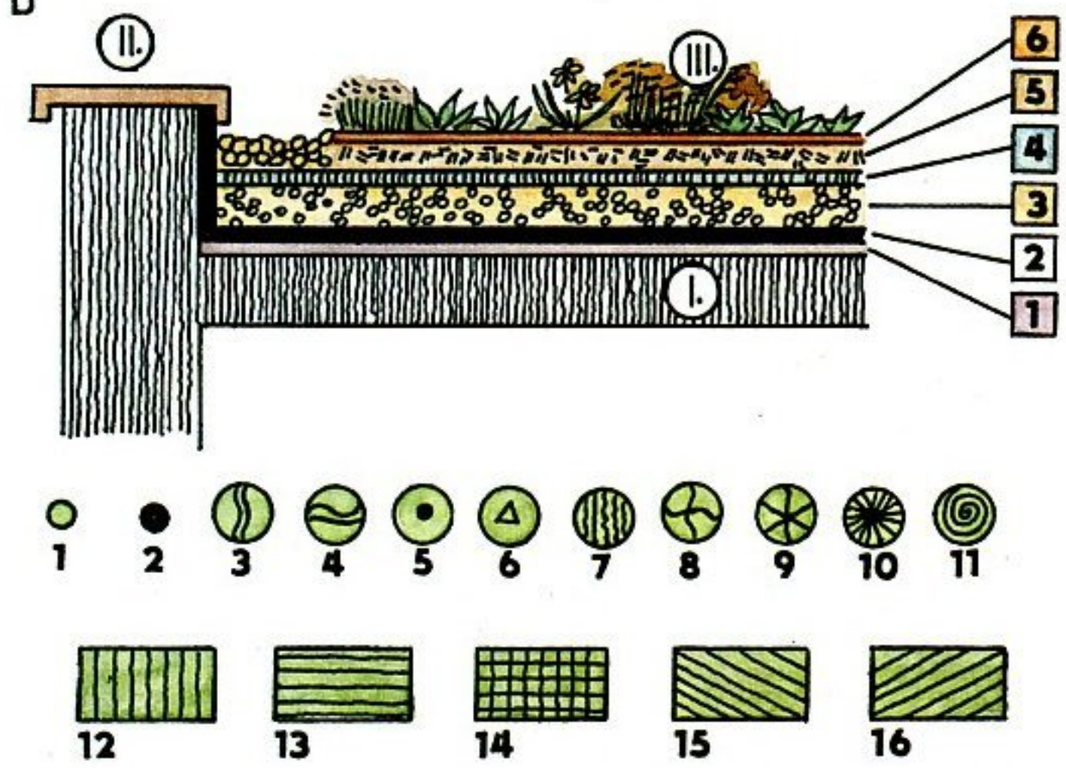
Střešní zahrada u rodinného domku a její spojení s obytnou částí tradiční rodinné zahrady.

1 - Skleněná stěna jako ochrana proti větru, 2 - záhon zakrslých jehličnanů a nízkých trvalek - výška půdního profilu 25 cm, 3 - střešní větrací vývody skryté ve vegetaci, 4 - komín řešený jako keramická stěna navazující na pergolu, 5 - stinná pergola zakrytá popínavými dřevinami, 6 - kontejnery s menšími stromovými tvary a popínavými dřevinami, 7 - extenzívní výsadba speciálního sortimentu mimořádně suchomilných skalniček - výška půdního substrátu 3 cm v návaznosti na menší váhovou únosnost dané části střechy, 8 - zábradlí řešené jako dřevěné kontejnery se skalničkami pěstovanými na tufových kamenech, 9 - plastika, 10 - sbírka "krásných kamenů", 11 - zahradní nábytek rozestavěný ve stínu nízce položených větví - sezení "pod korunou stromu", 12 - dřevěná podlahová konstrukce připevněná k větvím - sezení "v koruně stromu". Toto odpočívadlo je přístupné z horní (střešní) i z dolní (tradiční) zahrady. 13 - Širokokorunný strom s větvemi nízce rozloženými nad střechou, 14 - zahradní schodiště s popínavými dřevinami, 15 - pochozí plocha střešní zahrady řešená jako dřevěné rošty, 16 - zahradní dveře přízemního bytu, 17 - domovní dveře rodinného domku v přízemí, 18 - modrý kruhový bazén ke koupání, 19 - světle růžový záhon nízkých letniček, 20 - tmavě růžový záhon nízkých letniček, 21 - bílé kruhové dřevěné lehátko ke slunění, 22 - obytný trávník v intimním zahradním prostředí, 23 - zahradní pěšina jako kruhové, bílé šlapáky v trávníku, 24 - část předzahrádky, 25 - obvodová výsadba postupně kvetoucích keřů, 26 - vstup do dalších částí zahrady.

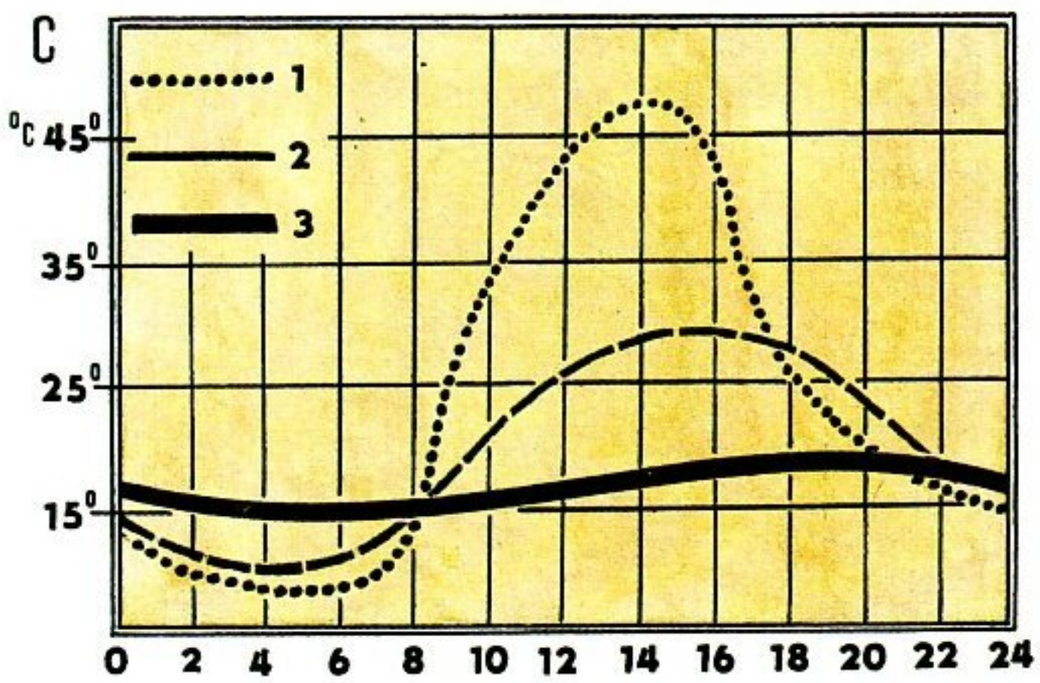
A

B

II.
III.
I.
6
5
4
3
2
1
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11
12 13 14 15 16

C

1
2
3
°C 45°
35°
25°
15°
0 2 4 6 8 10 12 14 16 18 20 22 24 had

Extenzívní vegetační kryt na rovné střeše garáže

Příklad řešení extenzívního typu vegetace na velmi slabé vrstvě půdního substrátu, který svou vahou zcela minimálně zatěžuje střešní konstrukci. Technická funkčnost zde spočívá v maximálním, celoročním zakrytí střešního prostoru, ekologické poslání je v ovlivnění vláhových a teplotních výkyvů a ve velkoplošném uplatnění některých rostlinných druhů, jinde obtížně použitelných. Estetika této úpravy spočívá v příjemném pocitu při pohledech z vyšších pater sousedního domu na střechu s postupně se měnící barevností a tvarovostí. Obytnou funkci tato úprava nemá, protože je omezeně přístupná pouze pro příležitostné pěstitelské zásahy.

Volné, přírodní uspořádání rostlin prakticky ve směsi i ve skupinkách má za těchto extrémních stanovištních podmínek velmi praktický význam. Různé nepravidelnosti v růstu a rozvoji jednotlivých rostlin, s nimiž se zde musí počítat, jsou vyváženy růstem rostlin jiných. Velký počet použitých druhů porůznu rozmístěných zde vytváří předpoklad určité ekologické jistoty proti nepředvídaným krizovým stavům. Tato dynamická měnlivost vegetačního krytu je v daném případě v souladu i s estetickým pojetím celého záměru, kterým je vytvoření nepravidelného přírodního útvaru v kontrastu s technickým prostředím okolních staveb.

Tento typ vegetačního krytu se může uplatnit ve všech těch případech, kdy se např. na rovné střechy níže položených budov pouze díváme z vyšších podlaží.

Extenzívní vegetační kryt na rovné střeše garáže (Dle Kolb, Schwarz 1987).
A - Schéma osázení při výšce substrátu do 4 cm:
1 - Allium carinatum ssp. pulchellum
2 - Allium flavum
3 - Carex caryophyllea
4 - Carex humilis
5 - Carlina vulgaris
6 - Erodium cicutarium
7 - Festuca vivipara
8 - Iris - Barbata - Nana v odrůdách
9 - Iris flavescens
10 - Iris pallida
11 - Sempervivum (vzrůstnější)
12 - Sedum album
13 - Sedum album "Coral Carpet"
14 - Sedum hybr. "Immergrünchen"
15 - Sedum spurium "Fuldaglut"
16 - Euphorbia cyparissias
Pozn.: V okraji úpravy a v okolí vpusti srážkové vody do kanalizace je souvislá vrstva oblázků.
B - Schéma úpravy střechy pro výše uvedenou extenzívní vegetační úpravu. I. Nosná střešní konstrukce včetně vlhkostní izolace, II. oplechování atiky, III. vegetační pokryv. 1 - Kluzná vrstva, 2 - vrstva odolná proti prorůstání kořenů, 3 - 5 cm silná drenážní vrstva kamínků o velikosti do průměru 3 cm, 4 - filtrační vrstva - geotextilie, 5 - půdní substrát o síle vrstvy 2-4 cm, 6 - cihlová nebo jiná kamenná drť k zakrytí a ochraně půdního substrátu před erozí.
C - Grafické znázornění vlivu souvislého vegetačního krytu na teplotu střechy. 1 - Teplota povrchu střechy bez vegetace, 2 - teplota vzduchu, 3 - teplota povrchu střechy při jejím zakrytí střešní vegetací.

Zahrada na svažitém pozemku

Zakládání zahrad na různě svažitých pozemcích se stává stále častějším jevem. Je to dáno zejména tradiční bohatou členitostí naší krajiny a zdokonalením stavebních metod, jež umožňují výstavbu i na pozemcích až dosud z často technických důvodů nezastavitelných. Aktuálnost této výstavby vyplývá i ze stále důsledněji realizované ochrany kvalitních rovinatých pozemků vhodných pro intenzívní zemědělskou výrobu na straně jedné a z nedostatku stavebních parcel pro rodinné domky na straně druhé.

Svažité pozemky jsou pro realizaci zahrad velmi výhodné z celé řady důvodů. Členitost terénu usnadňuje především vytváření prostorové rozmanitosti zahradního pozemku. Mohou se zde zcela přirozeně uplatňovat různé zídky, terasy, schodiště, skalky, balvanité stráně, ale i působivě se pohybující voda apod. Výškové rozdíly na zahradě vytvářejí dále předpoklady pro velmi proměnlivé a bohaté optické vnímání celého zahradního prostoru. Jsou to různé nadhledy a podhledy, detailní prostory, ale i panoramata zahrady jako celku. Vysokou estetickou hodnotou svažitých pozemků bývá i vyhlídkovost do okolní krajiny. Využitím pohledů do dálky se zahrada stává dojmově větší a vzniká u ní předpoklad pro vytvoření nové úrovně estetického vyjádření spojitosti zahradního prostředí s okolní krajinou. Např. vyhlídka na vzdálené borové lesy odrážející se dojmově na zahradě ve formě vřesoviště s borovicemi apod.

Nevýhody zahrad na svazích mají především technický charakter. Realizace různých opěrných zdí, schodů, teras, modelace terénu apod. mohou být velmi nákladné a pracné. Svahové pozemky jsou zpravidla vždy sušší, takže je zde nutné při určitém pěstitelském využití budovat nákladnější závlahu, zlepšovat schopnosti půdy zadržovat vodu apod. Zpravidla vždy je nutné řešit zde i odtok přívalové srážkové vody. Vážným technickým problémem, zejména pro starší uživatele těchto zahrad, je fyzicky obtížná dostupnost výše položených zahradních partií. Komplikace zde může vytvářet i prostorová manipulace s nejrůznějšími materiály, např. přemísťování organických zbytků, hnoje, zemin, ale i větší sklizně apod.

Svažité pozemky mají i určitou specifiku přírodních podmínek, jež je předurčují ke zcela určitému pěstitelskému využití. Členitost terénu je předně příčinou proměnlivosti půdních a vláhových poměrů. Tento stav je nepříznivý z hlediska jednotného pěstitelského využití hospodářskými kulturami, avšak velmi příznivý pro použití širšího sortimentu okrasných rostlin s odlišnými nároky na prostře-

Zahrady na svazích jsou často spojeny s velmi cennou vyhlídkou do okolní krajiny. Této základní estetické hodnotě místa by mělo být podřízeno řešení celé zahrady (zachování vyhlídky, její zdůraznění zřízením vyhlídkového místa a zvýšenou úrovní okrasných zahradních úprav, prolnutím některých krajinných přírodních motivů do zahrady apod.).

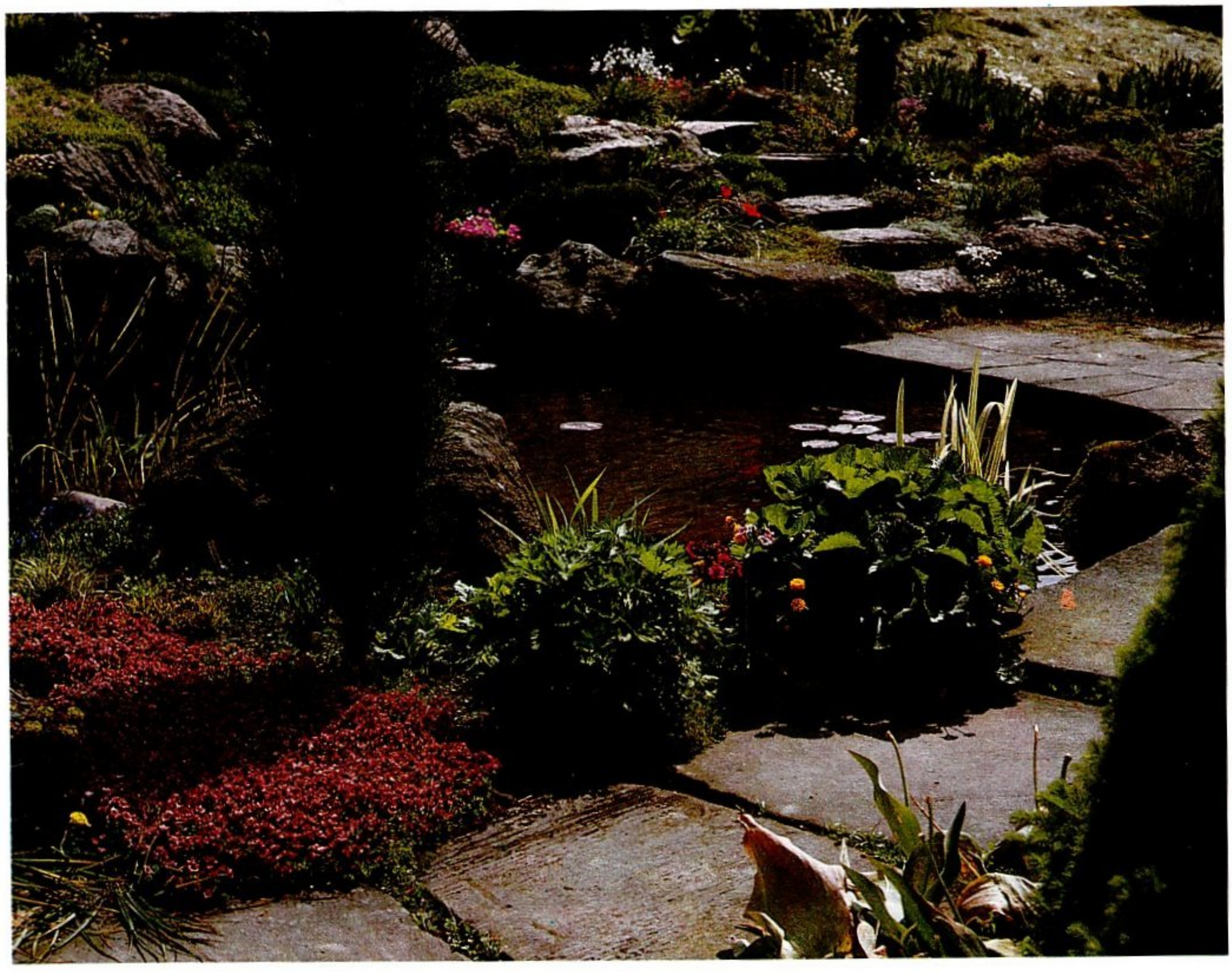
dí. Vzhledem k velkému množství okrasných rostlin se značně širokou škálou stanovištních požadavků je tedy velmi vhodné tyto plochy pěstitelsky využít formou okrasných zahrad. Tato vhodnost je dána tím, že zde odpovídající druhy okrasných rostlin dobře porostou, protože budou využívat přirozených hodnot stanoviště, takže celkové úpravy budou levnější, poněvadž nebudou nutné příliš nákladné meliorační úpravy pozemku. Využívání těchto přirozených hodnot stanoviště má i značný význam ekologický, spočívající v tom, že nemusí docházet k jeho radikálním změnám.

Významým přírodním faktorem svažitých pozemků je dále i jejich mikroklimatická hodnota, daná expozicí terénu ke světovým stranám. Různé terénní expozice vytvářejí diametrálně rozdílné pěstitelské možnosti, a to často i v rámci jednoho zahradního pozemku. Např. pěstování výrazně teplomilných rostlin je vázáno na jižní svahy, spodní partie svažitých pozemků zasahující do údolních mrazových poloh jsou z těchto teplotních důvodů nepoužitelné pro celou řadu rostlin, severní svahy jsou všeobecně vlhčí než svahy jižní atd.

Svoji zcela samostatnou specifiku má využívání některých speciálních svažitých lokalit pro pěstování vinné révy a teplomilných druhů ovocných dřevin.

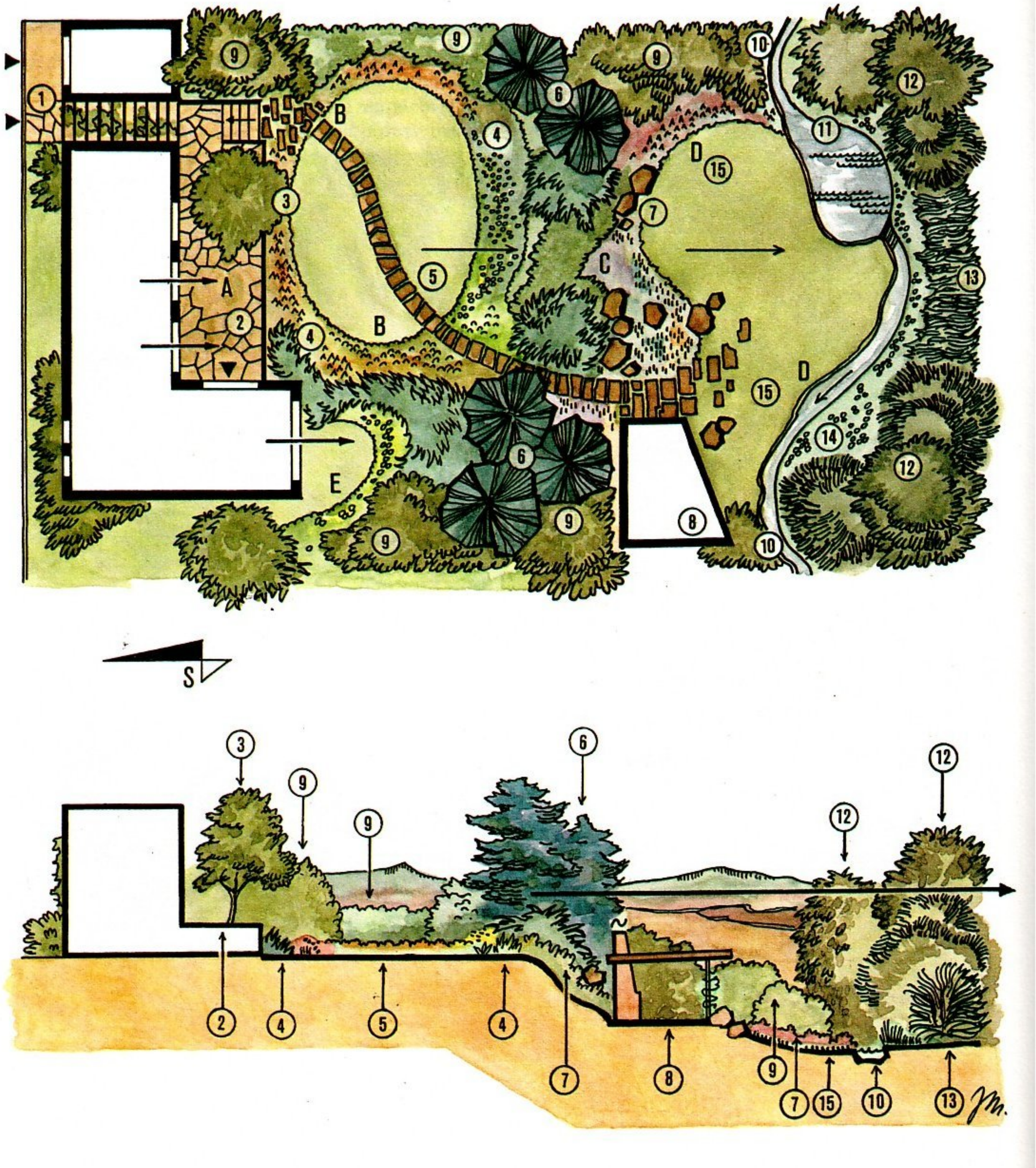
Svažité pozemky přecházejí často v údolní polohy, které jsou jako předurčeny k utváření intimních zahradních zákoutí s použitím různých estetických forem vody.

Svažitý terén umožňuje jeho velmi rozmanité a členité řešení. Jednou z velmi tradičních a stále vhodných forem využití těchto míst jsou skalkové zahradní partie různého typu.

Součástí zahrad na svazích jsou různá schodiště a opěrné zdi. Při jejich vhodném řešení mohou velmi podstatně obohacovat výtvarné hodnoty tohoto zahradního prostředí.

A
B
C
D
E
S

Zahrada na mírně odvráceném svahu

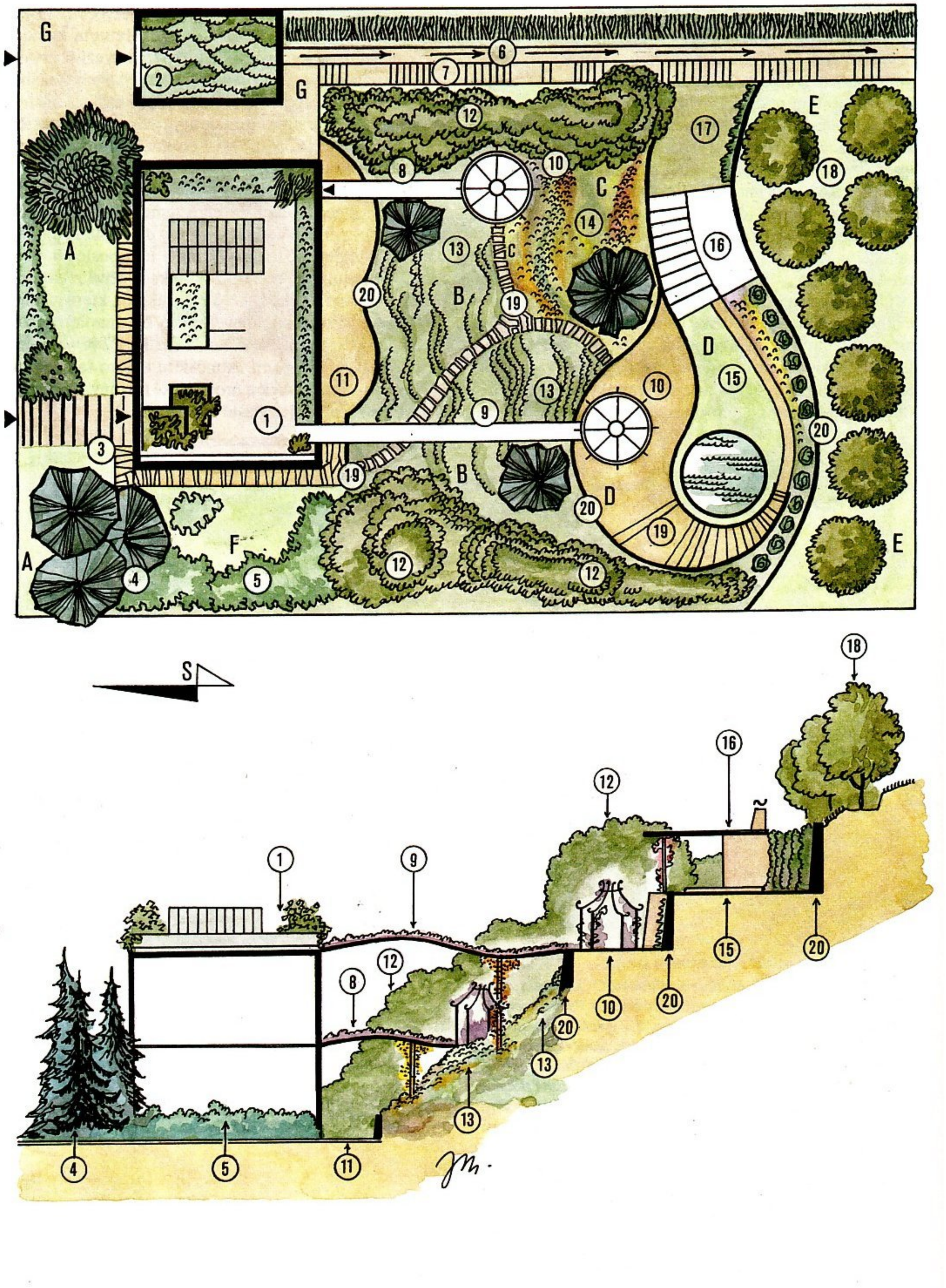
Řešení zahrady využívá jednak střídání nadhledů a podhledů, jednak i kontrastu dálkových vyhlídek s intimitou vybraných částí zahradního prostoru. Jižní expozice a velmi špatné půdní podmínky rozhodly o tom, že zahrada bude využívána pro estetické a obytné účely. Maximálně zachováno zůstalo i původní uspořádání terénu. Navržená úprava je tedy ekonomicky reálná, protože je levná a není v rozporu se stávajícími ekologickými podmínkami dané lokality. Její plocha je rozčleněna do pěti tematických celků, jež jsou tvořeny obytnou terasou, květinovou zahrádkou, kamenitou strání, intimní zahrádkou a večerní zahrádkou.

Obytná terasa vytváří pojítko mezi bytem a zahradou, je plně osluněna, ale současně i mírně přistíněna širokou korunou sakury. Otevírá se odtud nejpůsobivější pohled do dálky, tedy mimo zahradu, ale současně i pohled do zahradního detailu květinové zahrádky pod terasou. Možnost pozorovat květinovou zahrádku z nadhledu dává vyniknout zejména jejímu půdorysu, jenž je tvořen v první části zahrady elipsou trávníku, jež je přetnuta ladnou křivkou zahradní pěšiny. Kamenitá stráň využívá přirozeného, původního tvaru pozemku k tematické výsadbě skalniček a okrasných travin mezi ojedinělými kameny. Součástí kamenité stráně je i zahradní přístřešek, zapuštěný pomocí kamenné opěrné zdi do svahu. Intimní zahrádka uzavírá tematiku zahradního prostoru. Tvoří ji obytný trávník, lužní motiv potůčku, "rozkvetlá tůňka", kvetoucí vlhká loučka podél tekoucí vody a rámec okrasných keřů a stromů, uzavírající veškeré pohledy do okolí. Kontrast dálkové vyhlídky od domu a intimity této poslední části zahrady je naplněn. Večerní zahrádka využívá menšího, prostorově uzavřeného zahradního zákoutí, které je plně pohledově exponováno z okna ložnice. Na tmavém pozadí jehličnanů kontrastují bíle kvetoucí trvalky, jež ve večerním osvětlení zvláště vynikají. Atmosféru tohoto zahradního zákoutí dotvářejí voňavé a aromatické rostliny, jejichž večerní čichový efekt je zvláště intenzívní.

Zahrada na mírně odvráceném svahu.

A - Obytná terasa, B - květinová zahrádka, C - kamenitá stráň, D - intimní zahrádka, E - večerní zahrádka. 1 - Vstupní pergola s garáží, 2 - obytná vyhlídková terasa, 3 - vysokokmen sakury, 4 - plynule kvetoucí elipsovitý záhon trvalek, letniček, dvouletek, cibulnatých a hlíznatých rostlin, 5 - pěšina z plochého přírodního kamene jako liniové protnutí elipsy trávníku, 6 - výrazné skupiny tmavých jehličnanů jako rámec vyhlídky z terasy do okolní krajiny, 7 - kamenitá stráň se suchomilnými travinami a skalničkami, 8 - zahradní přístřešek s krbem, 9 - výsadba vyšších keřů uzavírající nevhodné boční pohledy, 10 - údolní potůček protékající zahradou, 11 - "rozkvetlá tůňka", 12 - lužní vegetace vrb, olší, střemch a jiných vlhkomilných dřevin, 13 - nízké keřové vrby, 14 - rozkvetlá vlhká louka sekaná dvakrát ročně, 15 - pravidelně sekaný obytný trávník.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje zhruba celou středovou část zahrady.

G
G
A
A
B
B
C
C
D
D
E
E
F
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
S

Zahrada na prudkém přivráceném svahu

Zahrada je situována na prudkém svahu, který ve svém horním konci převyšuje výšku dvoupodlažního rodinného domku. Prudký svah téměř znemožňuje hospodářské využití, které by zde bylo reálné až po vybudování nákladných teras a opěrných zdí. Z těchto důvodů a rovněž proto, že je do prostoru svahu směrována valná část oken přilehlého domu, je pozemek využit zejména pro estetické a obytné funkce. Člení se na šest tematických celků, jež jsou tvořeny předzahrádkou, kvetoucím svahem, skalkou, obytnou zahrádkou, ovocnou zahrádkou a provozní plochou.

Základním problémem řešení je zpřístupnění prudkého svahu tak, aby se celý zahradní prostor dal snadno a běžným způsobem využívat. Hospodářskoprovozní zpřístupnění se bude realizovat svahovým výtahem a technickým schodištěm tak, že bude dostupný každý výškový stupeň zahrady. Obytně je pak zahrada zpřístupněna z přízemního bytu kamenným schodištěm a z bytu ve druhém podlaží a ze střešní zahrady pak nepravidelně vyklenutými zahradními "květinovými lávkami", které výškově překonávají prakticky polovinu převýšení svahu. Přízemní byt přechází do zahrady dolní obytnou terasou, jež je situována v terénním zářezu. Z oken obou bytů se otevírá pohled na kvetoucí svah nízkých keřů a trvalek, jejž tvoří hustý, kompaktní porost s minimálními nároky na údržbu a tedy i na potřebnou pěstební přístupnost. Využití této výsadby má tedy výrazně optický charakter. Obě "květinové lávky" jsou ve svých okrajích využity květinami v nádobách a doplněny popínavými dřevinami, které dotvářejí potřebnou prostorovou rozmanitost a spojitost těchto staveb se zahradou. Lávky jsou ukončeny lehkými stavbami kruhových altánků s analogickými květinovými doplňky. Technicky nejnáročnější částí zahradního prostoru je obytná zahrada. Je podmíněna výstavbou opěrných zdí s cílem vytvořit v horní polovině svahu alespoň minimální rovinaté plochy. Tato část zahrady je navržena ve dvou výškových rovinách. Její horní obytná terasa je řešena jako obytná plocha s trávníkem, bazénem ke koupání a se zahradním přístřeškem. Část tohoto rovinatého pozemku je určena pro pěstování rostlin na záhonech. Nejvýše položená část zahrady je využita ovocnými výsadbami v zatravněném svahu tak, aby nedocházelo ke splachování půdy.

Zahrada na prudkém přivráceném svahu.

A - Předzahrádka, B - kvetoucí svah, C - skalka, D - obytná zahrádka, E - ovocná zahrádka, F - rhododendronová zahrádka, G - pracovní manipulační plocha.

1 - Zahrada s pěstitelským skleníkem na střeše rodinného domku, 2 - garáž se střešním vegetačním krytem extenzívního typu, 3 - vstupní pergola, 4 - skupina smrků, 5 - rhododendrony s trvalkami, 6 - svahový výtah, 7 - technické schodiště, 8 - květinová lávka ze druhého podlaží, 9 - květinová lávka ze střešní zahrady, 10 - kruhovité květinové altánky, 11 - dolní obytná terasa, 12 - vysoké keře a ojedinělé menší stromy, 13 - kombinované výsadby nízkých keřů a na ošetření málo náročných trvalek, 14 - skalničky a nízké jehličnany, 15 - horní obytná terasa s kruhovým bazénem ke koupání, 16 - vyhlídková pergola s přístřeškem a krbem, 17 - pěstitelské záhony, 18 - ovocné výsadby v zatravněném svahu, 19 - kamenné schodiště, 20 - opěrné zdi.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje zhruba celou středovou část zahrady. Pro lepší přehlednost schematu nejsou v něm znázorněny tři stromovité jehličnany.

Zahrada ze starého venkovského dvora

Postupným omezováním či zánikem výrobní činnosti zejména v rámci menších venkovských zemědělských usedlostí vzniká problém dalšího využití nejen těchto provozních a obytných staveb, ale i přilehlých hospodářských ploch, to je zejména dvorů. Přestavba tohoto bezprostředního okolí venkovských obytných domů by měla zcela jednoznačně směřovat ke zlepšení standardu bydlení, to je měly by se zde rozvíjet zejména obytné, hygienické a estetické hodnoty všech staveb, ploch a zařízení. Prakticky polovina našeho obyvatelstva žijícího ve venkovských obcích na podstatné zlepšení svého trvalého bydlení v těchto směrech stále ještě čeká. Nejvýznamnější plochou, které se tato funkční přeměna týká, jsou někdejší provozní dvory, které u zemědělských usedlostí vždy tvořily jejich provozní střed a navazovaly přímo na obytná stavení. Při utváření těchto nových vztahů by se měly respektovat některé obecné zásady.

Venkovské obytné stavení by mělo být za této nové situace předně přímo prostorově a funkčně spojeno s obytnou a okrasnou částí zahrady, což v minulosti nebylo možné,

Menší dvory bývalých venkovských usedlostí mají při často intenzívní okolní obestavěnosti velmi příjemné měřítko. Jsou tedy výborným prostorem pro vznik svérázných obytných zahrad.

protože zahrada, nejčastěji s výrazným hospodářským využitím, byla zpravidla vždy situována až za dvorem či za stodolou. Tímto opatřením se pro kulturu bydlení vytvoří i na vesnici analogické podmínky, které jsou běžné ve městech a u nové výstavby rodinných domků vůbec.

Nezbytnou součástí venkovských zahrad trvale zde žijících obyvatel bude respektování některých samozásobitelských hledisek, ve formě pěstování nejen ovoce a zeleniny, ale i chovu domácího zvířectva. Tyto plochy a zařízení by však neměly navazovat přímo na obytné místnosti a obytnou zahradní vybavenost.

Při přeměně dvora na obytně náročné, krásné a hygienicky příznivé prostředí musí být sledována i ekonomická hlediska. Vycházíme-li ze zásady, že by se dvůr měl stát zahradním prostředím, pak nejnákladnější položkou při této jeho přeměně bude zlepšení půdních poměrů. V rámci úsporných opatření bychom z těchto důvodů proto např. měli umísťovat úpravy náročnější na kvalitu půdy do míst s méně devastovanou půdou a naopak. Z hlediska úspor je významná i správná volba použitých druhů rostlin. Mezi okrasnými rostlinami je mnohem více na kvalitu půdy méně náročných druhů než mezi rostlinami hospodářskými. Realizace okrasných zahradních ploch v těsné blízkosti obytné budovy, kde s ohledem na minulost byly téměř vždy provozem nejvíce zdevastovány půdy, je tedy velmi reálná a praktická i z tohoto hlediska.

Velmi častým úkolem při přeměně dvorů na zahrady bude dále i optická izolace některých sousedních objektů, jež jsou buď v nevhodném stavebním stavu, nebo s ohledem na současné využití dvora nevhodně prostorově situovány. Budou zde tedy velmi často potřebné i různé typy maskovacích výsadeb.

Při adaptacích starých venkovských objektů je třeba respektovat i některé zvláštnosti vesnické architektury a současně s tím i místní, tradované zvyklosti v pojetí drobných staveb i v pojetí zeleně - např. vhodný typ plotů, zachování charakteristických předzahrádek, stromů a vjezdů apod. Doslovné respektování těchto tradičních vztahů a forem však bude na místě pouze v těch případech, kdy se při této přestavbě zachová i víceméně původní seskupení a architektonický výraz staveb.

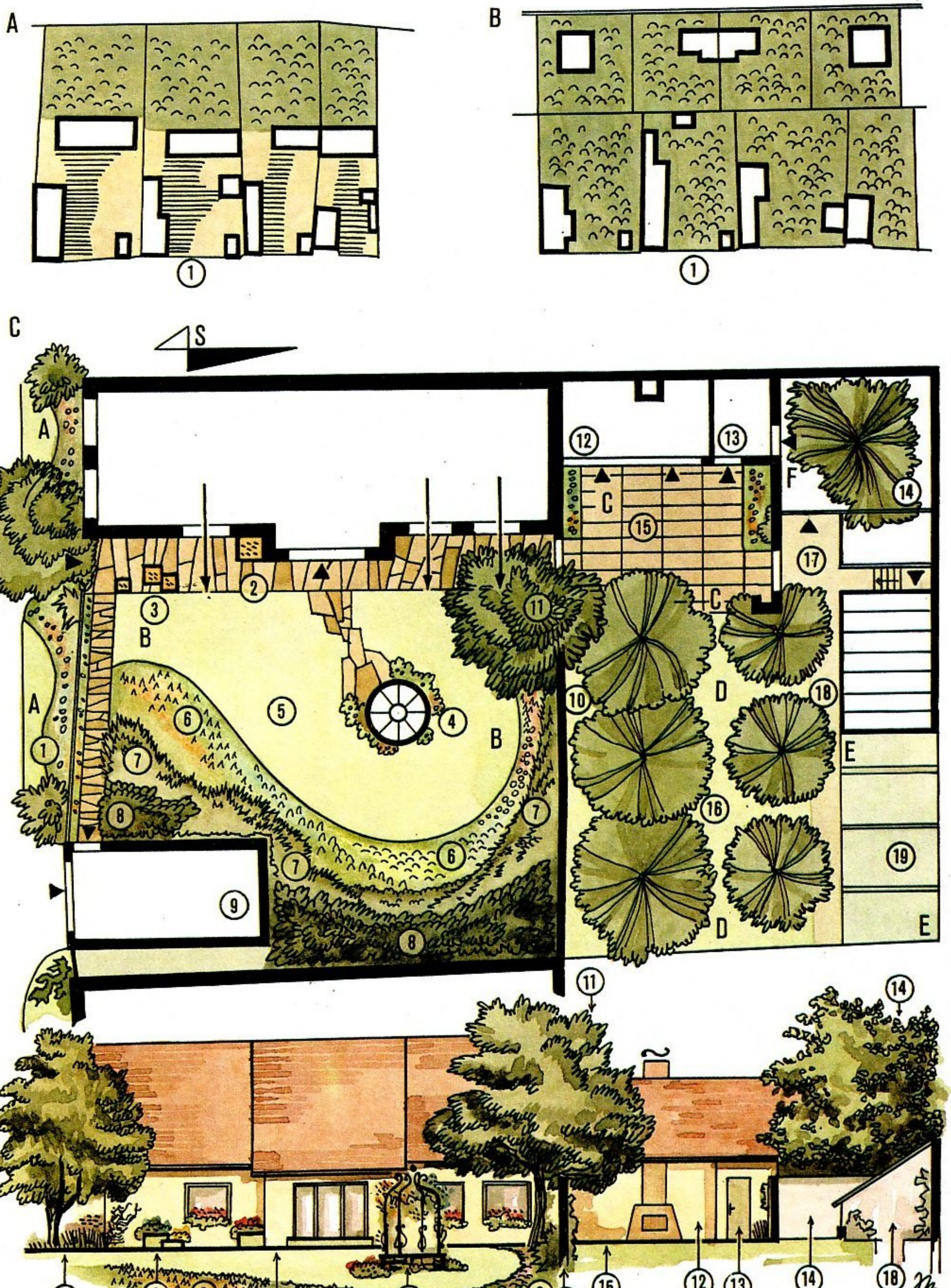
Prostorná nádvoří někdejších větších zemědělských usedlostí vytvářejí podmínky pro vznik rozsáhlejších obytných a okrasných zahrad a pro vytvoření dokonalého vztahu mezi zahradou a obydlím i v podmínkách starší venkovské zástavby.

Nově budované zahradní stavby by měly svým celkovým pojetím vhodně navazovat na architekturu okolní zástavby.

Zachování některých původních staveb v prostředí nově uspořádaných i využívaných dvorů přispívá ke kontinuitě svérázné vesnické atmosféry. Maximální zatravnění je nejvhodnější úpravou všech těchto ploch.

A
B
C
S
A
B
C
D
E
F
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

Přeměna dvora dřívější zemědělské usedlosti na zahradu

Z původní zástavby venkovské zemědělské usedlosti zůstalo pouze obytné stavení rozšířené v prostoru původních chlévů, studna a špýchárek přeměněný na garáž. Veškeré ostatní budovy byly odstraněny a na jejich místě vznikl volný prostor pro realizaci zahrady. Navržené zahradní prostředí má výrazně obytnou, estetickou a hygienickou funkci s omezeným hospodářským posláním. Jednotlivé zahradní celky a výsadby vychází mimo jiné i ze stupně devastace půdy někdejším provozem dvora. Úpravy se člení do šesti tematických celků.

Předzahrádka - je tvořena dvěma neoplocenými pásy květin a trávníku a vytváří přechod vlastních zahradních úprav do rámce veřejné zeleně na návsi. Nízké oplocení, jímž je předzahrádka ukončena, umožňuje přímé pohledové spojení zahradní úpravy dvora s přilehlým veřejným prostranstvím. Květinová zahrádka je pohledově exponována z většiny oken obytného stavení a jejím hlavním znakem je množství květů a barev od jara do podzimu. Členitá sestava postupně kvetoucích keřů maskuje současně nevhodnou zeď vedlejšího stavení a využívá původním hospodářským provozem nejméně zdevastované plochy. Rozšířené, dlážděné zápraží s květinovými mísami pak naopak technicky zhodnocuje původní, nejdůkladněji zpevněnou část dvora a přechází přímo do trávníkové plochy, jejímž výtvarným doplňkem je květinami osázená stará studna. Okrasná zeď, zčásti zakrytá keři a popínavými dřevinami, člení příliš dlouhou plochu dvora na dvě menší části. Obytná terasa s přístřeškem, v němž je situován krb, je umístěna v prostorově plně izolovaném, intimním prostředí a v přímé vazbě na obytné stavení. Rovněž toto, svým způsobem technické zahradní prostředí využívá zdevastovanou plochu původního hnojiště. Od hospodářské části zahrady je odděleno kamennou zdí a doplněno plochou skalkou. Otevírá se odtud pohled do zatravněných ovocných výsadeb. Ovocná zahrádka je tvořena polokmeny ovocných stromů s obrývanými kruhovými mísami a s podsadbou stín snášejících letniček. Celá plocha mezi stromy je udržována jako dobře pěstovaný trávník. Je tak vytvořena určitá reminiscence starých venkovských ovocných zahrad. Je tak využita poměrně málo zdevastovaná plocha původního dvora. Kuchyňská zahrádka je umístěna do úzkého mikroklimaticky velmi příznivého prostoru pro záhonové výsadby a jednostranný skleník. Této mikroklimatické vhodnosti, která je zde z pěstitelských hledisek prvořadá, se musí přizpůsobit i úprava půdních poměrů. Vzhledem k tomu, že se jedná o místo po původní stodole, bude celý půdní profil vytvořen nově, navážkou kvalitní půdy. Výběh pro domácí zvířectvo je tvořen oplocenou plochou s návazností na hospodářský přístřešek. Místo je mimoto dále hospodářsky využito korunou vlašského ořešáku.

Přeměna dvora dřívější zemědělské usedlosti na zahradu.

A - Původní stav, kde záhumenní ovocné zahrady jsou od obytného stavení odděleny provozním dvorem a stodolou. Šrafování označuje někdejším zemědělským provozem nejvíce zdevastované plochy (v detailu dále řešená přeměna dvora označena 1).

B - Navrhovaný stav, při kterém se záhumenní ovocné zahrady stávají stavebními parcelami a jsou zpřístupněny nově vybudovanou obslužnou komunikací na vnějším okraji obce. Původní zástavba je rekonstruována a provozní dvory se přeměňují na zahrady.

C - Detail přeměny dvora na zahradu, která se člení na celkem šest funkčních celků. A - Předzahrádka, B - květinová zahrádka, C - obytné atrium s přístřeškem, D - ovocná zahrádka, E - kuchyňská zahrádka. F - výběh pro domácí zvířectvo. 1 - Trvalky a sadové růže v rozšířené a neoplocené předzahrádce, 2 - rozšířené původní zápraží, přeměněné na obytnou terasu, 3 - květinové mísy, 4 - upravená studna jako dominanta dvora, 5 - obytný trávník, 6 - plynule kvetoucí výsadba trvalek, letniček a cibulovin, 7 - středně vysoké kvetoucí keře, 8 - vysoké kvetoucí keře, 9 - garáž, 10 - okrasná izolační zeď, 11 - vysokokmen hrušně, 12 - přístřešek s krbem, 13 - hospodářské zařízení, 14 - vysokokmen vlaš. ořešáku ve výběhu pro drůbež, 15 - vydlážděná obytná terasa s trvalkovými výsadbami, 16 - zatravněný ovocný sad, 17 - hospodářský dvorek, 18 - jednostranný, zapuštěný skleník, 19 - pěstitelské záhony.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje situaci v západní polovině zahrady.

Zahrada u rekreační chalupy

Zahradu u chalupy je třeba chápat jako kvalitativně zvláštní plochu, která této stavbě vytváří velmi výrazné vnější prostředí a je pokračováním její specifické funkční atmosféry. Neměla by proto být pouhou univerzální momentálně volnou pěstební plochou či odkladištěm ve městě již nepotřebných rostlin či předmětů. Základní zvláštností zahrad, zejména u stylových vesnických chalup, by mělo být respektování některých krajových zvyklostí, jež se zde v pojetí venkovské zeleně tradovaly. Lidová stavba spolu se zahradou v tomto krajovém lidovém pojetí tak může vytvářet dokonalý celek a jeden z odrazů naší vyspělé venkovské kultury.

Tradovaná zvykovost v pojetí vesnické zeleně se projevovala jednak v jejím prostorovém rozmístění, jednak ve specifickém druhovém zastoupení. Jedná se tedy o určitou analogii lidových staveb, kde rovněž jejich architektura na straně jedné a použitý místní stavební materiál na straně druhé vytvářely dokonalou jednotu.

Příklad velmi vhodného uspořádání a výtvarného pojetí vstupu do zahrady vesnické rekreační chalupy. Obsah i forma obrazu jsou v dokonalé jednotě.

Řešení zahrady u rekreační chalupy je především řešením jejího souladného vztahu s vnějším krajinným prostředím. Tato zásada by se měla projevit nejen ve vhodné druhové volbě použitých rostlin, ale i v jejich prostorovém rozmístění.

Tradovaná zvykovost v prostorovém a druhovém pojetí vesnické zeleně byla v jednotlivých částech naší vlasti různá s tím, že některé její projevy měly širší, obecnější charakter. Např. v oblasti středních a jižních Čech, ale i jinde měla tato zvykovost některé následující formy.

Základním rysem této tradované zeleně zde bylo především její velmi prosté druhové složení. Toto téměř výhradní zastoupení domácích dřevin v okolí venkovských staveb vznikalo tak, že výsadbový materiál byl získáván především z místních zdrojů, tedy z okolní krajiny. Vznikala tak samovolně určitá jednota mezi krajinou a vesnicí. Ke stylovým chalupám z těchto důvodů nepatří různé, zjevně cizí rostliny - např. stříbrné smrky, zeravy a cypřišky, rhododendrony a podobně.

Významným rysem této tradiční zvykovosti bylo dále dodržování určitého místního řádu a pořádku v rozmístění zeleně na území celé obce. Je to např. přísně dodržovaná poloha zahrad buď za stodolou, nebo mezi stodolou a vlastním dvorem. První nebo druhý způsob měl pak zcela zásadní vliv na celkový charakter vesnice, která do okolní krajiny přecházela buď prstencem či pásem nízké zeleně ovocných zahrad, nebo naopak řadami stodol, kde tato zahradní zeleň byla uvnitř zástavby.

Méně intenzívní provoz u rekreačních chalup umožňuje zatravnění celé plochy starého dvora. Při jeho častém sekání tak vzniká krásné obytné prostředí.

Stromy, jako mohutné prostorové prvky měly ve vesnickém sídle celou řadu velmi důležitých hospodářsko-provozních funkcí. Předně chránily usedlost proti nárazům větrů. Proto je často nalézáme na návětrné straně stavení. Štíhlé topoly, vysázené v řadě podél stodoly či chléva, plnily ve své době funkci bleskovodu, široké koruny lip či hrušní u stodol bránily rychlému rozšiřování požáru z jednoho stavení na druhé, jindy v prostoru dvora, před kovárnou či hospodou plnily funkci lehkého přístřešku. Velmi praktické poslání měly tzv. hraniční stromy, vysazované na hranicích pozemků.

Významné byly na našem venkově i tzv. památné stromy. Lidé odpradávna pociťovali potřebu dát svým následovníkům určité poselství. Někdy bylo takovou významnou událostí narození nového obyvatele v domě, jindy svatba, úmrtí či odchod z domova, často pak památka na některou společenskou událost. V prostých podmínkách venkova byl takovým nejtrvanlivějším a současně i nejdostupnějším prvkem právě strom. Proto tolik stromů opředených pověstmi, vzpomínkami a odkazy.

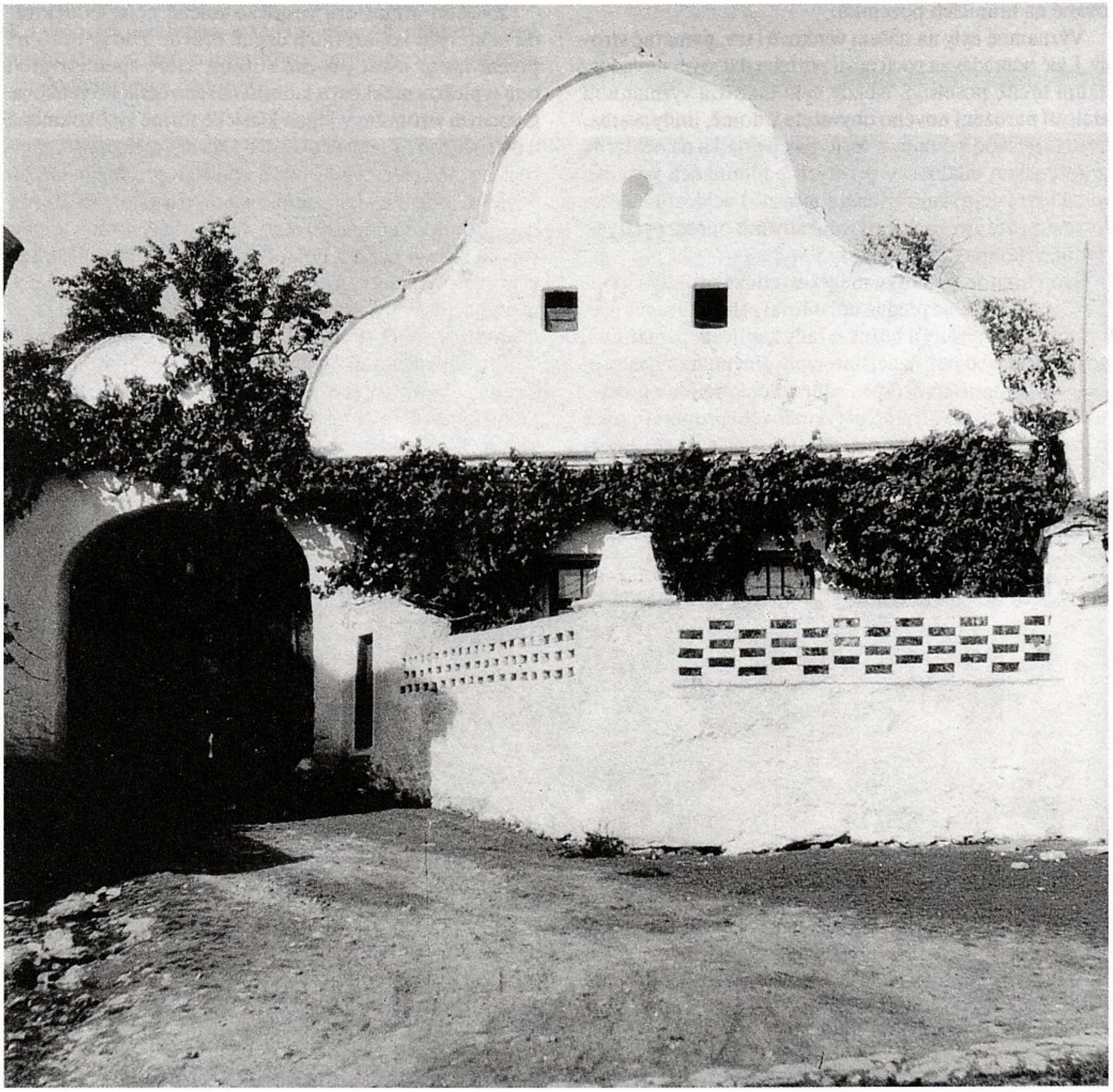
Svoji určitou specifiku měly i estetické projevy v používání zeleně. Zde se předně uplatňoval princip souměrnosti, dodnes zachovaný a běžný u řady kapliček, památníků, mostků a staveb nejrůznějšího typu. Jiným takovým projevem byl mimořádný cit pro zdůraznění určitého prostoru. Ten se uplatňoval např. při vyvažování proporcí staveb ve vztahu k jejich okolí. Nejčastěji to byly např. vjezdy do stavení, kde protiváhou štítu budovy býval velký strom, který současně zdůrazňoval místo nejdůležitější, to je vstup do dvora. Velmi typické je doposud zdůrazňování historického jádra obcí velkými kyticemi mohutných stromů, kostel v Čechách bez charakteristického doplnění korunou velkého stromu si prakticky ani neumíme představit. Estetiku vesnické zeleně je třeba chápat ve dvou rovinách. Vztahuje se jednak k jednotlivým stavbám a dílčím prostorům, jednak k obci jako celku. Touto celoobecní typičností jsou např. již zmíněné prstence ovocných zahrad kolem návesních obcí, mohutný zelený rámec návsí vzniklý výsadbami velkých stromů, vjezdů do jednotlivých stavení apod.

Zvláštní atmosféru vesnické zeleně nelze oddělovat od některých konkrétních druhů dřevin. Zde je třeba na prvém místě uvést ovocné stromy, které spoluvytvářejí onu typickou měkkost a ladnost našeho českého venkova. Ovocným stromům v jejich klasické formě vysokokmenů a polokmenů by tedy v sousedství chalup mělo patřit přední místo. Analogicky častým a typickým stromem našeho venkova jsou na hlavu seřezávané vrby jako pěstitelský tvar pro produkci palivového dřeva, vyvětvované kmeny topolů známé např. z Polabí apod. Z ostatních druhů to byly především všechny v konkrétním okolí rostoucí, místní domácí dřeviny, zejména lípy, javory, jasany, duby, jilmy či modříny spolu se zdomácnělým šeříkem a jírovcem.

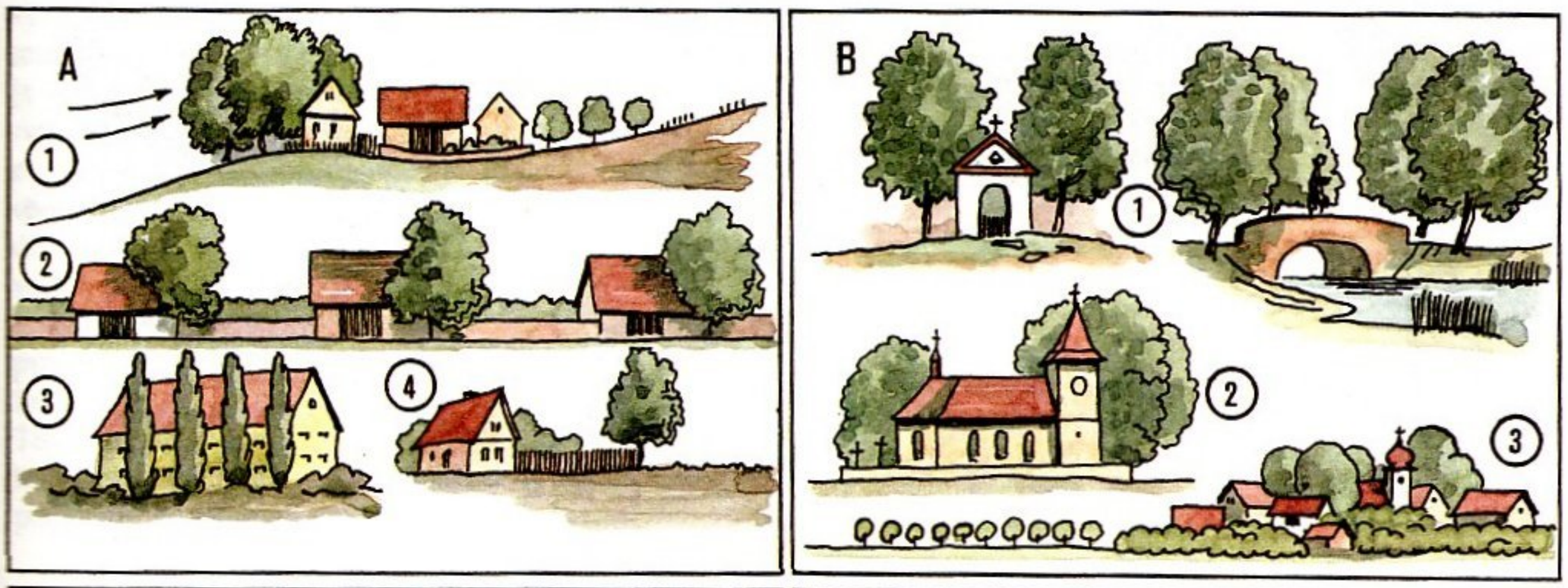
Stromy na vesnici nebyly tedy nikdy v minulosti věcí pouhé náhody, jak se někdy tvrdí. Vždy měly určitou konkrétní funkci a rostly zde vždy z vůle člověka. Naší povinností je tuto kontinuitu specifického projevu národní kultury respektovat. Prostředí rekreačních chalup je pro dodržování a další rozvíjení tohoto odkazu a kulturní vyspělosti našeho venkova mimořádně vhodné.

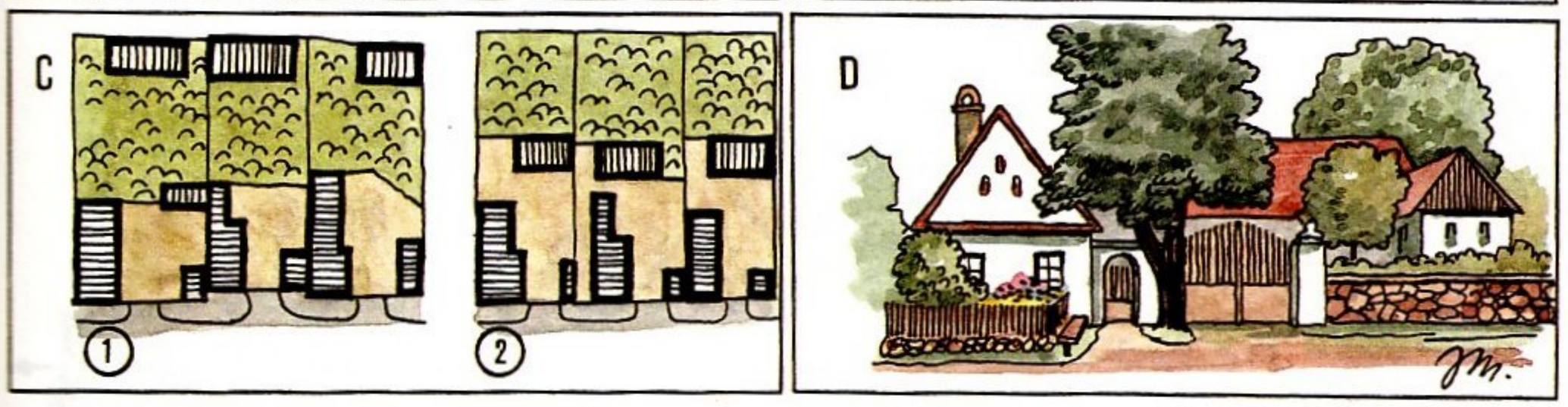

Při utváření zahrady rekreační chalupy je třeba mít velké pochopení a cit pro zachování atmosféry daného místa. Krásný příklad měřítka a celkového uspořádání kolem vstupu a zápraží (záhon měsíčků, zatravněný dvůr, rozložitá koruna staré hrušně, vzájemný poměr velikostí jednotlivých prvků).

Celá řada venkovských staveb je velmi poučným dokladem výtvarného vztahu mezi průčelím domu a způsobem oplocení jeho předzahrádky.

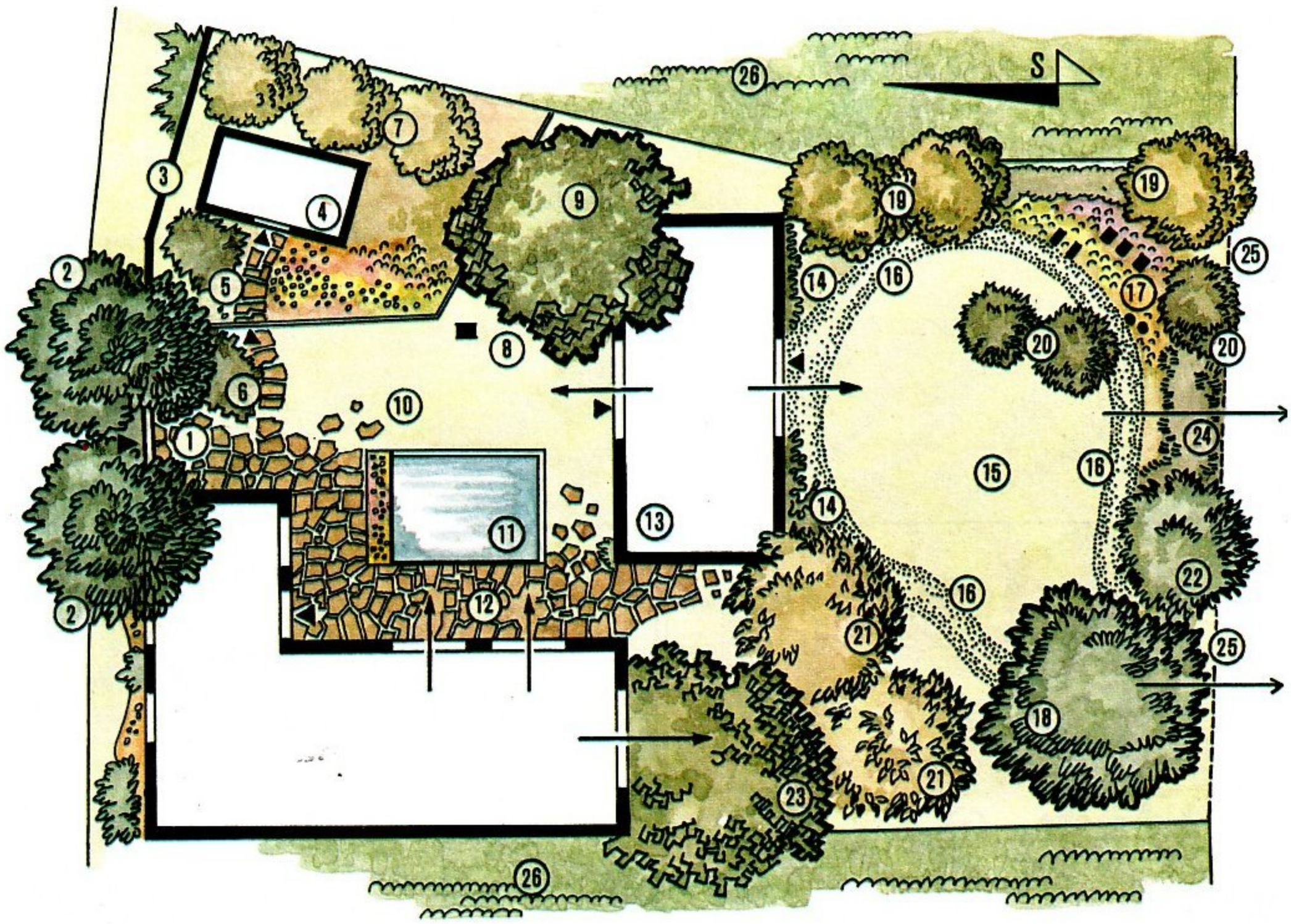
V pojetí vesnické zeleně se v různých oblastech projevovala určitá typičnost, která by měla být u stylových staveb dodržována, respektive obnovována. V oblasti jižních a středních Čech se např. tato zvykovost a tradice projevovaly zejména v některých následujících formách.

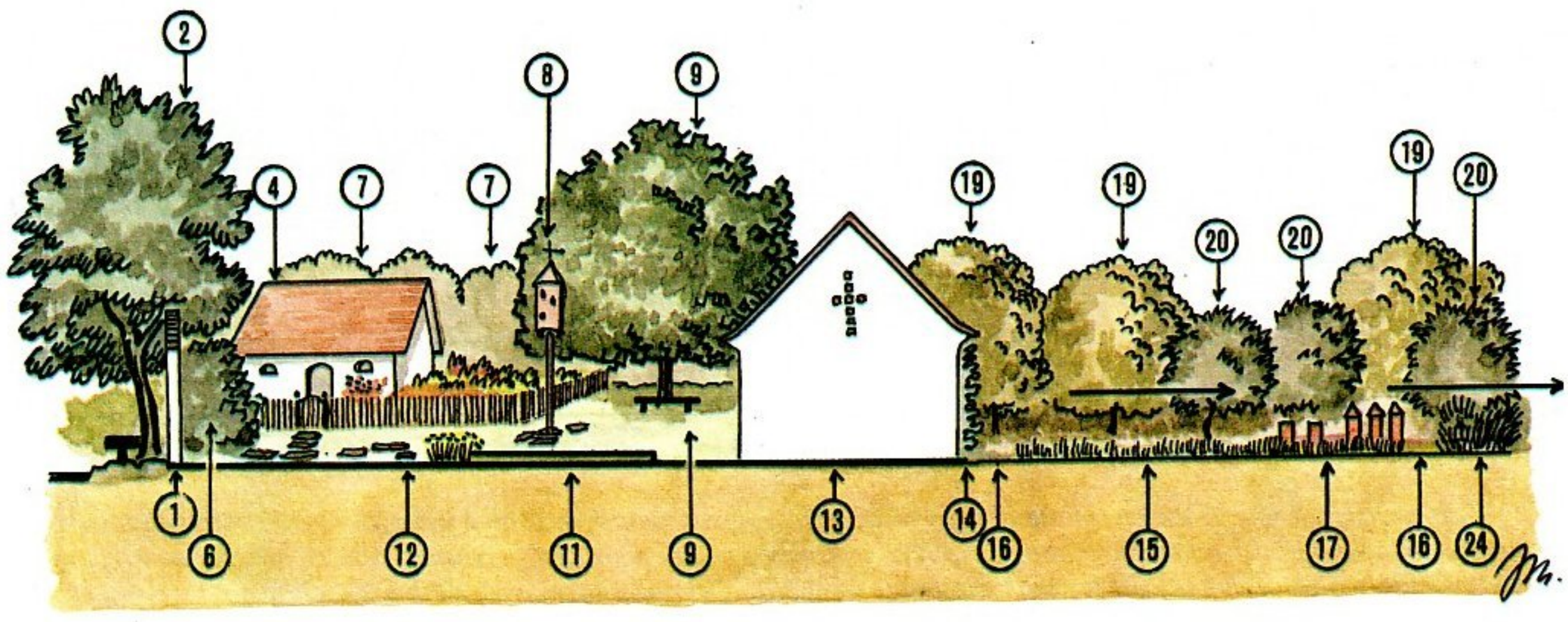
A - Prvořadé byly především některé hospodářské funkce stromů. 1 - Ochrana stavení proti větrům, 2 - ochrana stodol před rychlým šířením požárů, 3 - pyramidální topoly jako dobové bleskosvody, 4 - hraniční funkce.

B - Estetické funkce měly velmi prosté, ale účinné formy. 1 - Vytváření kompozice formou souměrných výsadeb, 2 - zdůraznění dominantní stavby korunou stromu, 3 - zdůraznění historického jádra obce vyššími stromy a celková výšková gradace zeleně v obci a v jejím okolí.

C - Dodržování určité polohy ovocné zahrady v rámci celé obce. 1 - Zahrady mezi dvorem a stodolou, 2 - zahrady za stodolami.

D - Charakteristický útvar zeleně vznikal téměř vždy v průčelí každé usedlosti. Tvořila jej především předzahrádka s ojedinělým okrasným keřem v okraji (šeřík, kalina, růže, klokoč, jalovec aj.). Oplocení celého průčelí mělo svoji koncepci a navazovalo na stavební pojetí celé usedlosti. Vjezd do stavení byl zdůrazněn jedním nebo dvěma stromy a doplněn nezbytnou lavičkou. Prostorovou dynamiku celého dvora dotvářel častý strom na dvoře (přístřešek) a velké stromy za stodolou (protipožární ochrana).

S
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26

2
4
7
7
8
9
19
19
20
20
19
20
1
6
12
11
9
13
14
16
15
17
16
24

Zahrada u rekreační chalupy v obci

Jedná se o někdejší větší zemědělskou usedlost s rozsáhlým dvorem, stodolou a s velkou záhumenní zahradou, přecházející do volné krajiny. Nově utvářený zahradní prostor se člení na dva celky, jež jsou vzájemně propojeny zahradní halou, vytvořenou z celé středové části stodoly. Přední část zahrady vznikla z původního nádvoří, její zadní část pak ze starého ovocného sadu. Podle toho, která část zahrady bude momentálně využívána, otevřou se buď přední či zadní vrata takto vzniklé "zahradní haly".

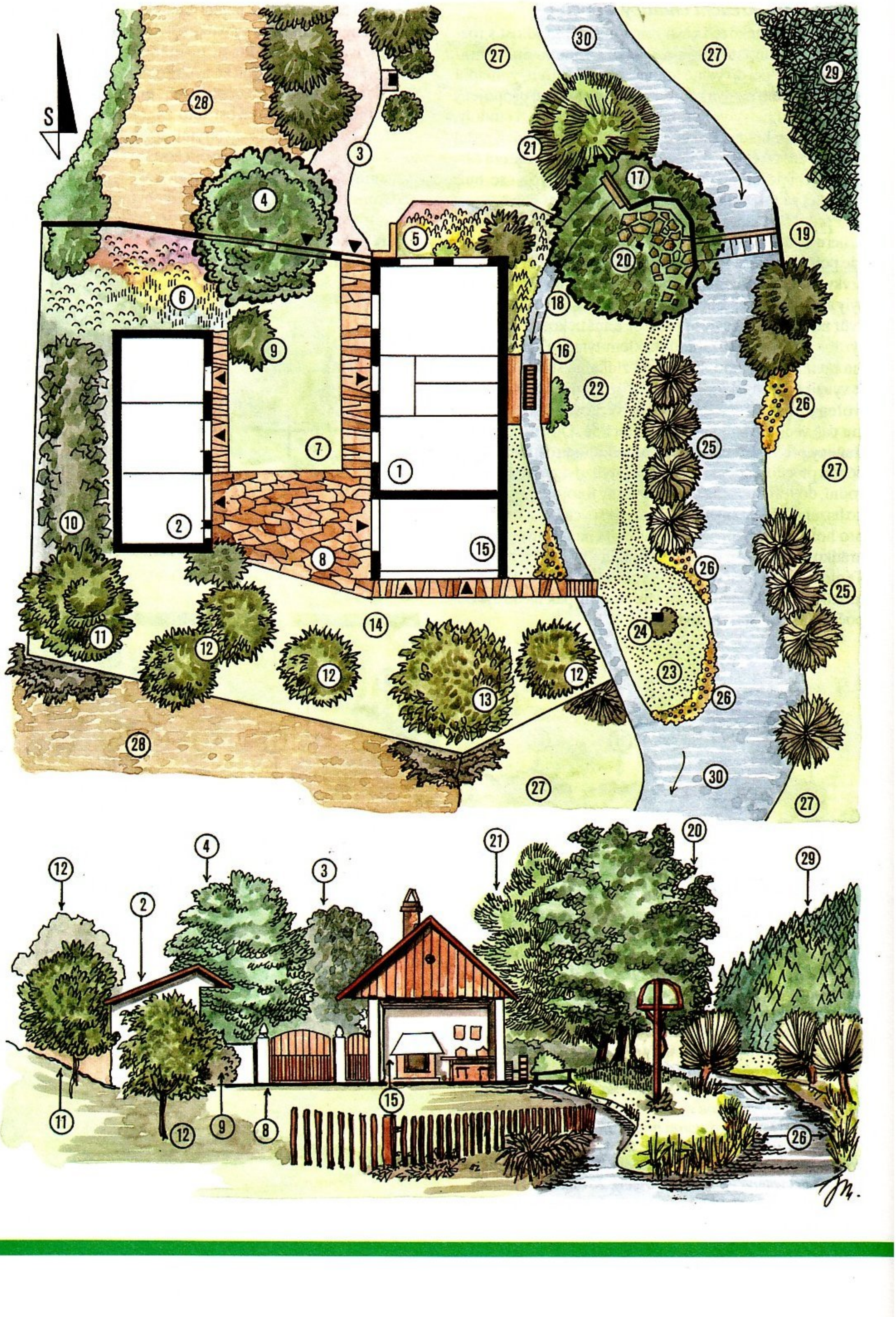
Přední část zahrady si zachovává ráz původního nádvoří, neruší jeho základní prostorové uspořádání a zdůrazňuje zde pouze některé charakteristické vegetační a technické prvky. K funkční změně dochází pouze u chlévů, které byly adaptovány na obytné rekreační místnosti. Zahradní dvůr navazuje na návesní prostor tematickou květinovou výzdobou dvou předzahrádek, klenutým vjezdem se dvěma lipami a lavičkou. Kamenná zídka na straně do návsi je využita pro sbírku netřesků. Rozhodující část dvora je tvořena trávníkem a jeho nejfrekventovanější část u domu pak vypískovanou provozní plochou. Obytné místnosti chalupy přecházejí do tohoto zahradního prostředí vydlážděnou plochou, jež je řešena jako stylizované zápraží. Původní, do terénu zapuštěný kamenný hnojník je využit jako bazén na koupání. Stylová stavba špýchárku, využívaná pro hospodářský provoz, je obklopena kuchyňskou zahrádkou, v níž jsou vysázeny zejména květiny a zelenina. Tento svérázný celek je doplněn tradičním dřevěným holubníkem. Na kamennou stavbu stodoly pak navazuje odpočívadlo pod starým javorem.

Zadní část zahrady je pojata jako nepravidelně osázený, zatravněný ovocný sad s vyhlídkou do okolní krajiny. Střed zahrady tvoří rozkvetlá louka, na níž budou postupně soustřeďovány kvetoucí a typické byliny okolních luk a pastvin. Zahrada je zpřístupněna okružní, pravidelně sekanou travnatou pěšinou. Cílovost této zahradní procházky je tvořena jednak několika starými, vyřezávanými včelími úly, které jsou doplněny symbolickou výsadbou včelařsky významných rostlin, jednak vyhlídkovým odpočívadlem pod korunou staré hrušně. Základ obytného využití této zahrady tvoří zahradní hala stodoly, volně přecházející do trávníku. Tradiční posezení v intimitě ovocného sadu, v teplé a chráněné poloze za stodolou tak dostává novou podobu.

Zahrada u rekreační chalupy v okraji zastavěné části

1 - Klenutý vjezd do dvora, 2 - vysokokmeny lip s lavičkou u vjezdu, 3 - stará kamenná zeď se sortimentem netřeskă, 4 - špýchárek s kuchyňskou zahrádkou, 5 - šeřík, 6 - kalina, 7 - polokmeny místních typů slivoní, 8 - dřevěný holubník, 9 - odpočívadlo pod starým javorem, 10 - obytný trávník, 11 - původní kamenný hnojník přeměněný na bazén ke koupání, 12 - rozšířené dlážděné zápraží - obytná terasa, 13 - stodola - střed vyřešený jako dvoustranná zahradní hala, boční prostory využity jako hospodářské zázemí a garáž, 14 - vinná réva na jižní stěně stodoly, 15 - rozkvetlá louka (sekáno 2-3x ročně), 16 - travnatá cesta (sekáno 3-4x měsíčně), 17 - staré úly s tematickou skupinou včelařsky významných rostlin, 18 - kruhová lavice pod starou hrušní, 19 - vysokokmeny jabloní, 20 - slivoně, 21 - vysokokmen třešeň, 22 - vysokokmen višeň, 23 - vysokokmen vlašský ořešák, 24 - šípkové keře, 25 - nízké oplocení umožňující volnou vyhlídku do krajiny, 26 - sousední zahrady.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje zhruba střední a východní část zahrady.

S
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

Zahrada u rekreační chalupy ve volné krajině

Jedná se o rekreační využití starého objektu malého říčního mlýna v údolní poloze. Původní stodola a další hospodářská stavení byla asanována. Základním kritériem celkového uspořádání je vyřešení maximálně souladného vztahu všech staveb s okolní krajinou. Z těchto důvodů je řada výsadeb situována i na plochách mimo vlastní objekt zahrady a okolní krajina je z mlýnského prostředí intenzívně pohledově zpřístupněna. Zahrada má dvě části. Jednak je to zahrada u mlýna, jednak tzv. mlýnský ostrov.

Zahrada u mlýna je tvořena zatravněným nádvořím, jež je doplněno oplocenou kuchyňskou zahrádkou se zeleninou a květinami. Na severní straně je dvůr uzavřen klenutým vjezdem a mohutnou korunou lípy u vjezdu. Jižní strana dvora je pak tvořena dlážděnou terasou, z níž se otevírá pohled do zatravněné ovocné zahrady a dále do údolí. Jedná se tedy o více méně uzavřený, chráněný a intimní prostor. Pojítkem mezi první a druhou částí zahrady je otevřená hala s krbem. Je přímou součástí dvora a jejím prostorem se prochází při cestě na mlýnský ostrov. Mlýnský ostrov je od mlýna oddělen náhonem, na kterém je instalováno mlýnské kolo a stavidlo. Obě tato technická zařízení spolu s nedalekým splavem a s vrbami seřezávanými "na hlavu" dotváří charakteristickou atmosféru místa. Ostrov je doplněn starým křížem a odpočívadlem pod mohutným dubem u splavu. Celá jeho plocha je dotvářena rozkvetlou loukou s charakteristickou květenou okolních luk. Ze zahrady na mlýnském ostrově se otevírá řada vyhlídek do říčního údolí.

Mimo vlastní zahradu byly z důvodů vhodnějšího spojení s krajinou realizovány některé další výsadby. Jsou to střemchová krátká alej podél příjezdové cesty, osázení kapličky před vjezdem do mlýna, výsadba "na hlavu" seřezávaných vrb na březích řeky a zastření části plotu ovocné zahrady skupinami keřů.

Zahrada u rekreační chalupy ve volné krajině.

1 - Chalupa - obytná část, 2 - chalupa - kombinovaná obytná a hospodářská část, 3 - příjezdová alej s kapličkou, 4 - lípa u vjezdu, 5 - květinová předzahrádka s lavičkou, 6 - kuchyňská zahrádka, 7 - obytný trávník, 8 - dlážděná obytná terasa spojující obě části usedlosti, 9 - šeříky, 10 - lískové keře, 11 - vysokokmen jabloně, 12 - švestky, 13 - vysokokmen hrušně, 14 - zatravnění ovocné zahrady, 15 - otevřená zahradní hala, 16 - mlýnské kolo, 17 - stavidlo na náhonu, 18 - mlýnský náhon, 19 - splav na řece, 20 - odpočívadlo pod starým dubem na ostrově s pohledem na splav, 21 - vrba, 22 - kvetoucí louka na zahradě (sekaná 2-3x ročně), 23 - intenzívně sečené zahradní plochy (sekané 3-4x měsíčně), 24 - kříž na ostrově doplněný trvalkami, 25 - "na hlavu" seřezávané vrby, 26 - charakteristická krajinná pobřežní bylinná vegetace, opakující se na zahradě, 27 - údolní louky, 28 - pole, 29 - lesy, 30 - řeka.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje zhruba střední a severní část zahrady a jejího okolí.

Zahrada u chaty

Navrhování zahrady u chaty ve volné přírodě je z valné části řešením jejího pozitivního vztahu k vnějšímu krajinnému prostředí. Tuto skutečnost si bohužel řada majitelů chat neuvědomuje a přistupuje k úpravě jejich zahradního prostředí stejně jako k uspořádání zahrady u rodinného domku v městské zástavbě, s minimálním pochopením pro spojení tohoto zahradního prostředí s okolní krajinou. Ze zahrady u chaty se v tomto případě postupně stává pokračování zahrady ve městě, vzniká tak její určitá filiálka respektive kopie. Krásná přírodní lokalita volné krajiny, jež byla důvodem výstavby chaty, se při tomto přístupu postupně přeměňuje v uměle utvářené prostředí pochybného estetického i hospodářského využití. Původní přírodní hodnoty - např. chudá půda s určitou květenou, původní staré stromy a keře apod., jsou tu při tomto "dobyvatelském" přístupu téměř vždy na obtíž. Zahrada u chaty se proto musí všem těmto nevhodným přístupům vyhnout a měla by svým celkovým pojetím rozvíjet především přírodní hodnoty, za kterými jako její uživatelé do konkrétní krajiny přicházíme. Měla by proto mít zcela jinou kvalitu než zahrady v sídlech.

Všeobecný vztah ke krajině by se měl týkat především základního způsobu využití těchto zahrad. Rozvíjena by zde měla být především obytná funkce, umožňující co nejdelší pobyt na zahradě, tedy v přírodě, a to nejen bě-

Zahrada u chaty v uzavřené osadě, bez prostorové vazby na okolní krajinu, může být víceméně tradičním zahradním prostředím, v němž jsou řešeny pouze vnitřní zahradní vztahy.

Zahrada u chaty ve volné přírodě by se měla vyznačovat úzkým vztahem k tomuto prostředí, a to nejen výběrem prostšího rostlinného materiálu, ale též jednodušší vybaveností, která bude navazovat i na náš méně náročný životní styl.

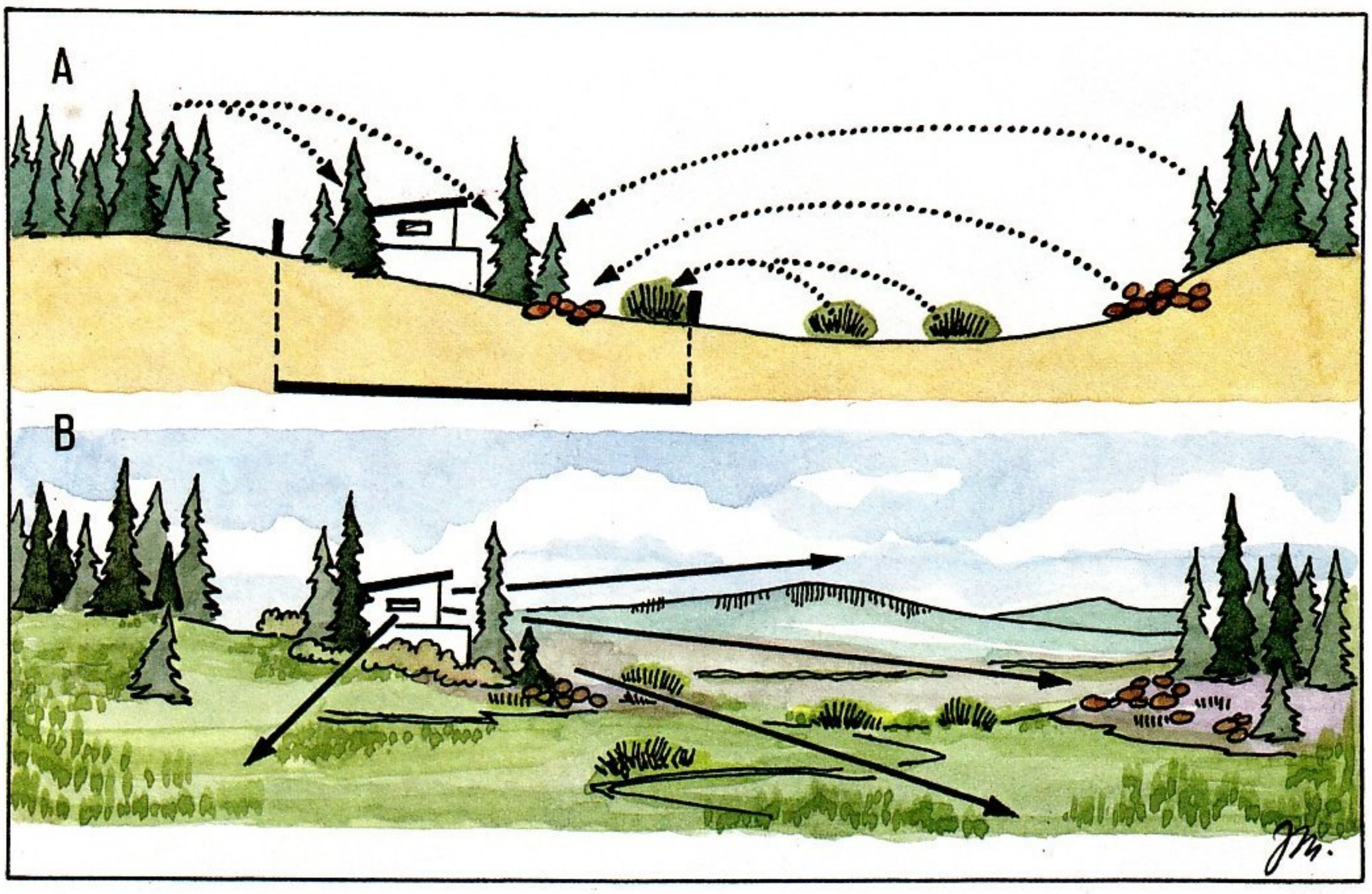
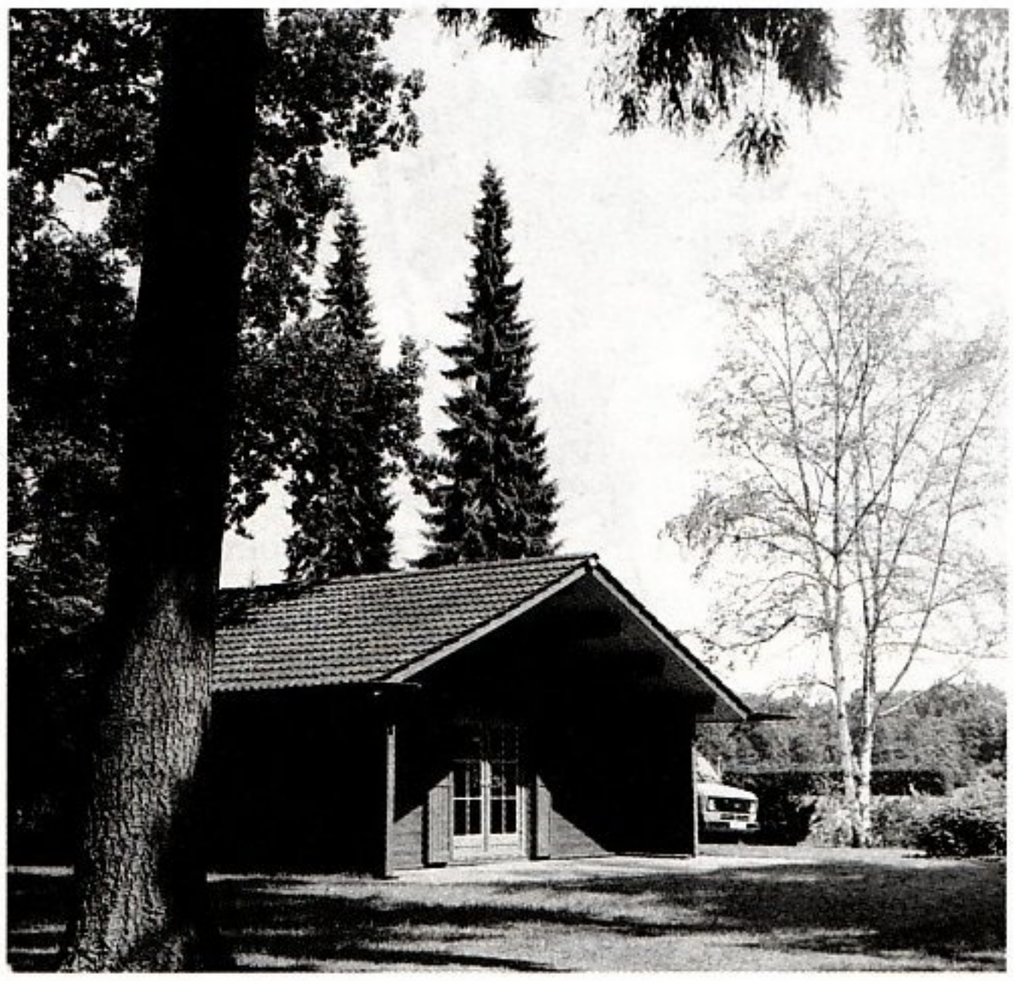

Schéma hlavních zásad souladného a harmonického začlenění zahrady do volného okolního přírodního prostředí.

A - K vytvoření souladného vztahu mezi zahradou a krajinou přispěje opakování některých krajinných motivů na ploše zahrady. B - Významné je v tomto smyslu i optické spojení zahrady s okolní krajinou. Zahrada v tom případě plně využívá všech pozitivních estetických hodnot vnějšího krajinného prostředí.

Zahrada u chaty s méně intenzívním zásahem do stávajícího přírodního prostředí. Jediným umělým přírodním útvarem je zde intenzívně sekaný trávník, stříhaný živý plot a dva smrky (Picea omorica).

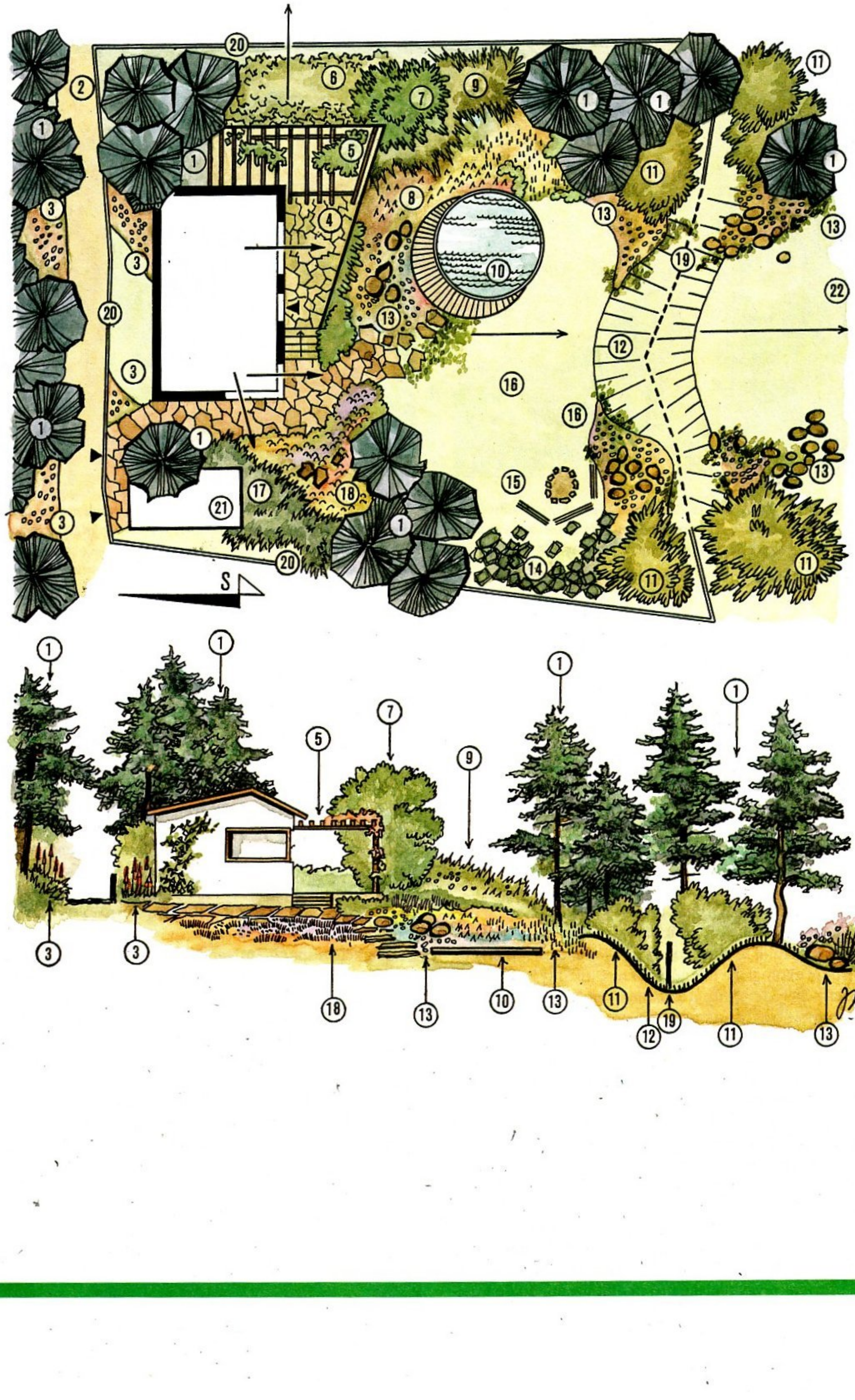
Zahrada u chaty, kde původní přírodní prostředí nebylo nijak narušeno. Veškerá vegetace je zachována v původním stavu, pozemek je pouze náznakově oplocen jednoduchou tyčovinou. Součástí zahrady je krmelec pro zvěř, která má do zahrady zcela volný přístup.

hem dne, ale i večer, za deštivého počasí a podobně. Proto by zde měl být dostatečně velký obytný trávník, zařízení pro eventuální koupání, ohniště, krb pod přístřeškem, atd. Pracnost spojená s údržbou zahrady by měla být zvolena tak, aby uživateli zahrady zbýval čas i k rekreačnímu využívání hodnot okolní krajiny.

Ekologický vztah k dané krajinné lokalitě by měl spočívat nejen v zachování určitých stanovištních podmínek, typických druhů rostlin apod., ale i v jejich dalším rozvíjení. Původní ekologické hodnoty té které lokality jsou nejvíce narušovány intenzívními formami hospodářského využití, jež souvisí s používáním chemických přípravků, s úpravou půdních poměrů, se závlahami, s některými zahradními stavbami a podobně.

Estetický vztah ke krajině by měl spočívat ve vhodném vnějším i vnitřním výtvarném zakomponování zahrady do rámce okolní krajiny. Tento vztah musí být předně řešen zahradními stavbami, zejména chatou. Ta by měla dle charakteru místa s okolním krajinným prostorem buď tvarově i barevně splynout, nebo naopak vhodným kontrastem zdůraznit krásu volné přírody a technické stavby současně. Významným prvkem upravujícím vztah zahrady k okolní krajině je použitá vegetace. Jestliže se v prostoru zahrady ve vhodném množství opakují stejné či analogické přírodní prvky typické pro okolní území, dojde k zájmovému splynutí obou těchto prostředí. Významným estetickým principem je v uvedeném smyslu i přímé optické propojení zahradního prostředí s charakteristickými krajinnými útvary v okolním území. Takto upravená zahrada se formou vnitřních i vnějších vztahů stává jednak součástí okolní krajiny, jednak je z hlediska samotného uživatele zahradního prostředí určitým vyvrcholením a zájmovým středem širšího území.

Funkční uspořádání zahrady u chaty musí vycházet konečně i z toho, že její návštěvnost bude omezena v průběhu valné části roku pouze na vybrané dny, většinou na konci týdne. Proto musí být rostlinný materiál vybírán tak, aby nevyžadoval příliš intenzívní a zejména pak pravidelnou a častou údržbu - např. soustavnou zálivku, průběžnou sklizeň apod. Rovněž estetická působnost použitých rostlin by měla mít spíše dlouhodobější a nikoliv pouze krátkodobý charakter. Bude to např. upřednostnění déle kvetoucích či remontujících rostlin apod.

20
2
6
7
9
1
1
11
1
5
1
3
8
11
13
4
1
13
3
10
19
22
20
13
12
16
3
1
1
16
15
13
17
18
21
1
3
14
11
11
20
S
1
1
1
7
5
9
3
3
18
13
10
13
11
12
19
11
13

Zahrada u chaty umístěné na rozhraní lesa a údolních luk

Základní řešení dané zahrady vyplývá z její polohy na rozhraní lesa a údolních luk, do nichž se od chaty otevírají daleké výhledy. Zahrada je z těchto důvodů svým celkovým pojetím určena pouze k aktivní rekreaci a její hospodářské funkce nejsou rozvíjeny. Základ úpravy proto tvoří rozsáhlý rekreační trávník, bazén ke koupání, ohniště a slunná a zastíněná část terasy. Převážně domácí druhy dřevin vyžadují minimální údržbu, takže uživateli zbývá dostatek času k rekreačnímu využívání okolní krajiny. Chaty se zahradou jsou tak víceméně kultivovaným výchozím zařízením pro poznání okolního území a pro život v něm.

Výtvarný vztah zahrady k okolní krajině je řešen zejména prolnutím některých charakteristických krajinných přírodních prvků do zahradního prostředí. Jsou to předně čtyři skupiny borovic jako pokračování sousedního borového lesa. Odrazem vnější krajiny je dále balvanitá stráň u chaty, tvořená přírodními kameny a specifickou vegetací kamenných sutí. Třetím krajinným motivem na zahradě jsou dvě velké keřové skupiny trnek, které se vyskytují jako původní porosty na loukách pod zahradou. Výtvarným doplňkem, obohacujícím původní domácí druhy rostlin, jsou jednak sadové růže navazující na balvanitou stráň u chaty, jednak vřesoviště s keřovými jalovci jako pokračování skupiny borovic u vchodu.

Výtvarný vztah zahrady k okolní krajině je dále rozvíjen uplatněním maximální vyhlídkovosti. Pohled do krajiny se otevírá předně z celého prostoru vyvýšené terasy u chaty, a to ve třech směrech, a dále z prostoru obytného trávníku. Protože nejcennějším výhledem je pohled do luk pod zahradou, je oplocení v této části zahrady pohledově skryto na dně uměle vytvořeného příkopu, který je navíc zamaskován zatravněným terénním valem. Je tak vytvořena iluze neoploceného zahradního prostoru, přímo spojeného s okolní krajinou, protože trávník zahrady s vnějšími lučními porosty pohledově splývá v jednu, ničím nepřerušenou plochu. Kontrastem intenzívní vyhlídkovosti jsou intimní plochy kolem bazénu ke koupání a u ohniště. Obytná hodnota celého zahradního prostoru je tak tímto výrazným soukromím silně zintenzívněna.

Zahrada u chaty umístěné na rozhraní lesa a údolních

1 - Okraj borového lesa a pokračující výsadby borovic na zahradě a v jejím dalším okolí, 2 - polní cesta mezi lesem a zahradou, 3 - charakteristické bylinné patro borového lesa, opakující se rovněž na zahradě, 4 - slunná terasa u chaty, 5 - vyhlídková stinná pergola, 6 - sadové růže - výběr odrůd s okrasnými plody, 7 - babyka, 8 - stráňka se suchomilnými trvalkami a travinami, 9 - sadové růže - výběr remontantních odrůd, 10 - bazén ke koupání, 11 - porost trnky, 12 - terenní val a příkop k zamaskování plotu v průhledu, 13 - skupina balvanů s charakteristickou bylinnou vegetací okolní krajiny, 14 - sestava pyramidálně rostoucích jalovců (Juniperus communis), 15 - ohniště s lavičkami k sezení, 16 - velký obytný trávník, 17 - středně vysoké keřové jalovce, 18 - vřesoviště, 19 - oplocení skryté v příkopu, 20 - ostatní oplocení, 21 - přístřešek pro auto, 22 - okolní louky a pastviny.

Pozn.: Prolínajícími přírodními prvky z okolní krajiny do zahrady jsou úpravy 1, 3, 11, 13. Určitou uměle vystupňovanou krásou okolní krajiny jsou úpravy 6, 8, 9, 14, 18. Schematický řez znázorňuje zhruba střední a východní část zahrady.

Zahrádka v zahrádkové osadě

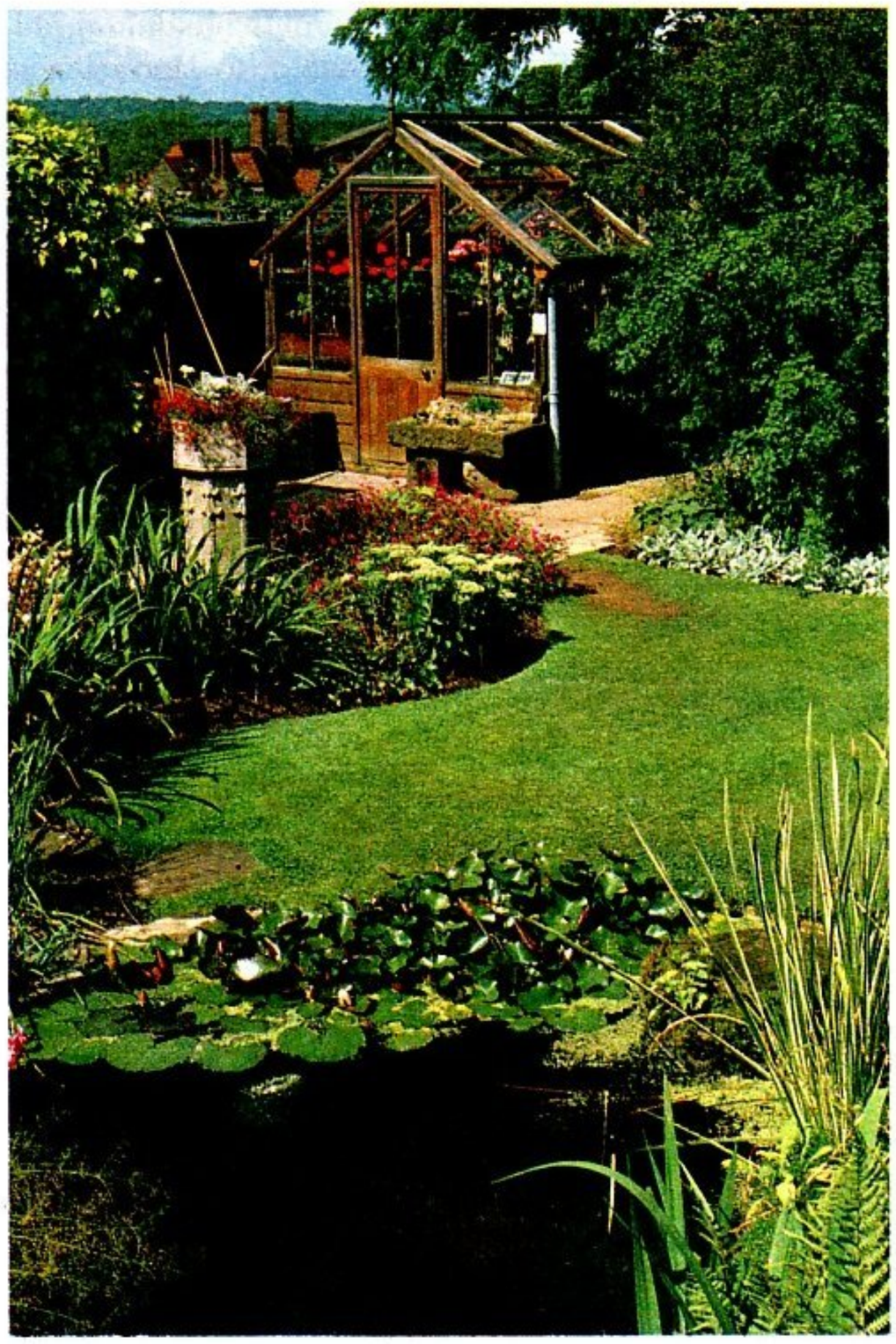
Zahrádkaření v zahrádkových osadách je jednou z velmi perspektivních forem trávení volného času obyvatelstva. Je to dáno zejména nárůstem podílu nájemních bytových domů na straně jedné a stále se zvětšující potřebou lidí dosáhnout co nejtěsnějšího styku s přírodou na straně druhé. Základní předností zahrádkaření v zahrádkových osadách je skutečnost, že tato zařízení mohou při jejich odpovídající formě velmi dobře spojovat individuální občanské zájmy se zájmy celospolečenskými.

Zahrádkářská organizace, která spravuje toto zařízení, může předně vhodným způsobem řešit některé společenské, organizačně správní a hospodářsko finanční zájmy svých členů. Značnou předností zahrádkových osad je skutečnost, že pořizovací náklady na jednotku zahradní plochy jsou zde podstatně nižší než u individuální zahrádky, situované mimo zahrádkovou osadu. Je to dáno zejména některými společnými zařízeními, jako je např. vodovod, oplocení osady jako celku, některé společné skladovací prostory, mechanizace, sociální zařízení, apod. Zahrada v zahrádkové osadě je proto zejména pro obyvatele s omezenými ekonomickými možnostmi mnohem dostupnější než zahrada individuální.

Velkou přednost mají zahrádkové osady i v oblasti sociální. Zahrádková osada totiž může sdružovat lidi podobných pěstitelských zájmů, to je občany podobně myslící. Jsou tak vytvořeny předpoklady pro určitý, kvalitativně jiný, vyšší způsob jejich soužití. Tato hodnota vyniká nejlépe u osad s určitou pěstitelskou specializací - např. skalničkářská, květinářská nebo vinařská osada apod. Určitá kolektivnost při zajišťování hospodářských a společenských potřeb ulehčuje praktické využívání osadních zahrádek zejména sociální skupině starších občanů, tedy těm lidem, u nichž právě zahrádkářský způsob využívání volného času je zvláštně významný a žádoucí.

Zatravněné cesty vytvářejí krásné popředí neoploceným, rozkvetlým předzahrádkám v zahrádkové osadě.

Pro malé osadní zahrádky je příznačná vysoká intenzita využití prostoru, jež je odrazem často velmi specializovaných zájmů jejich majitelů.

Zahrádkové osady a jejich vztah k pojetí osadních zahrádek

Obsah a forma osadní zahrádky budou dány zejména typem tohoto společného zařízení. Zahrádkové osady je možno třídit podle možnosti přechodného ubytování jejich uživatelů, podle pěstitelské specializace a konečně podle jejich přístupnosti ze strany veřejnosti.

Pro zahrádkové osady s možností přechodného rekreačního ubytování je charakteristická stavba chaty nebo obytného altánu. Jsou určeny především pro rekreaci celých rodin a k trávení souvislého volna na konci týdne. Zahrádky v těchto osadách by proto měly mít mimo jiné zdůrazněnu jejich obytnou funkci. Velmi důležitým kritériem pro situování těchto osad a zahrad v nich bude jejich vztah k okolní krajině, který bude vždy nejvíce narušován zejména masovou výstavbou chat. Tento typ zahrádkových osad má v našich podmínkách nejstarší tradici a je proto nejčastější. Plocha jednotlivých zahrad musí odpovídat více méně širšímu pěstitelskému zaměření a neměla by být menší než 300 m^2.

Zahrádkové osady bez možnosti přechodného rekreačního ubytování nemají chatovou výstavbu. Zahrady v těchto osadách jsou určeny zejména pro pěstitelské využití hospodářského charakteru a existující zde výstavba má proto většinou pouze pěstitelský charakter - např. skleník, pařeniště, nádrž na zálivkovou vodu apod. Tyto osady mohou mít trvalý nebo dočasný charakter. Jako trvalá zařízení určená zejména pro nejstarší občany by měly být co nejblíže bytů uživatelů, respektive mohou tvořit pouze část dobře vybavených osad, kde blízkost bytů do jisté míry nahradí společenská místnost, společné skladiště apod. Dočasná forma těchto osad je častá při využívání přechodně uvolněných pozemků. Krátkodobost využití těchto ploch by však neměla být spojována s výstavbou různých nehezkých provizórií, která deformují vkus lidí a jejich nároky na kulturní pojetí zahrad. Výhodou osad bez altánů je to, že se mnohem lépe začleňují do systému okolní zeleně, respektive i do rámce okolní volné krajiny. Ve vhodné formě a v odpovídajícím plošném zastoupení proto mohou tvořit velmi účelnou součást různých útvarů sídelní zeleně. Velikost jednotlivých zahradních ploch bude v daném případě zcela individuální s tím, že minimální zahrádkou tohoto typu může být i několik pěstitelských záhonů.

Pěstitelsky specializované zahrádkové osady by se měly stát odrazem stále se prohlubujících odborných zájmů zahrádkářské veřejnosti. Jejich společenský význam spočívá v tom, že vytvářejí organizační formu pro sdružování lidí se stejnými zájmy. Hospodářskou předností je pak to, že se na tomto základě mohou mnohem dokonaleji zajišťovat některé potřebné pěstitelské služby - např. u ovocnářské osady to mohou být společné postřiky či organizace biologického boje proti chorobám a škůdcům, skladování či zpracování ovoce atd. Značnou předností pěstitelsky specializovaných osad je to, že mohou mnohem lépe využívat některé přírodní lokality než osady se smíšeným pěstitelským využitím. Například malá osada skalničkářů bude tím dokonalejší, čím skalnatější stráň bude mít k dispozici. Mírně přistíněné plochy řídkých borovin či dubin mohou být při dostatku vláhy ideálním stanovištěm pro vznik osady milovníků rhododendronů, stejně jako na slunných stráních jižní Moravy a v teplých lokalitách Mělnicka a Litoměřicka mohou vznikat osady vinařské. Toto tvůrčí, s danou přírodní lokalitou nerozporné pěstitelské využívání ploch má velmi pozitivní dopady ekologické. Velikost a forma jednotlivých zahrad v těchto osadách bude zcela individuální. V našich podmínkách s velkou stanovištní variabilitou různých poloh představují tyto specializované zahrádkové osady velkou, zatím naprosto nedoceněnou možnost.

Veřejně přístupné zahrádkové osady, tvořící integrovanou součást sídelní zeleně, jsou velmi perspektivní formou zahrádkaření. Předpokladem této symbiózy soukromé a veřejné zeleně je téměř výhradní obytné a estetické využívání všech zahrad a jejich úplné nebo alespoň částečné pohledové zpřístupnění z veřejných osadních cest. V celkové plošné bilanci těchto osad se předpokládá, že zahradám zde mohou být věnovány až tři čtvrtiny celého území, zbytek by pak měla tvořit veřejná parková zeleň a příslušná, společně využívaná vybavenost. Zvláštnost tohoto kvalitativně nového útvaru sídelní zeleně bude v jeho diferencovaném využití z širšího i užšího hlediska. V širším, to je veřejném zájmu, vznikne plocha zeleně, která bude z valné části ze soukromých prostředků financována a udržována, ale bude sloužit současně i veřejnosti. Tento veřejný prospěch se

bude v plném rozsahu uplatňovat zejména v oblasti zlepšování podmínek mikroklimatických, hygienických a svým způsobem i estetických. Kvalitativní zvláštností tohoto tzv. veřejného estetického využití soukromých zahrádek bude skutečnost, že zde návštěvníci při pohledech z cest budou moci posoudit různé individuální přístupy jednotlivých pěstitelů k výtvarnému pojetí jednotlivých skupin okrasných rostlin a zahradních partií. Bude se zde tedy prezentovat něco, co je v rámci veřejné zeleně zejména z ekonomických důvodů prakticky nerealizovatelné. Tyto osady by tak mohly svérázným způsobem sehrát velmi potřebnou úlohu "živé burzy estetických názorů". V užším, to je v zahrádkářském smyslu, bude výhodou těchto osad zejména to, že veškeré náklady spojené s výstavbou a údržbou cest, hygienických a rekreačních zařízení a tvorbou veřejné osadní zeleně apod. budou kryty z veřejných prostředků. Vlastní provoz jednotlivých zahrádek se tak stane ekonomicky výhodnější a využitelnost těchto areálů pro celé rodiny zahrádkářů komplexnější - návaznost na dětská hřiště a na malé sportovní plochy, využitelnost osadních kulturních, společenských a hygienických zařízení atd.

Veřejná zeleň by zde měla být tvořena zejména vyššími stromy, které mohou jednak rozčlenit poměrně rozsáhlé osadní plochy, jednak vhodně doplňovat převážně nízkou zeleň jednotlivých zahrádek. Různé dílčí osadní prostory vzniklé pomocí vysoké zeleně pak mohou být řešeny osobitě - např. skupiny různých typů zahradních altánů, pěstitelsky specializované zahrádky atd.

Obytný koutek v sousedství zahradního altánu by měl být samozřejmou součástí každé osadní zahrádky.

Své určitě zvláštnosti mají specializované vinařské osady. Úprava zahrádek v okolí tradičních sklípků a v úzké návaznosti na vinohrad a na daleké vyhlídky do kraje vyžaduje zcela jiné přístupy než u běžných osadních zahrádek.

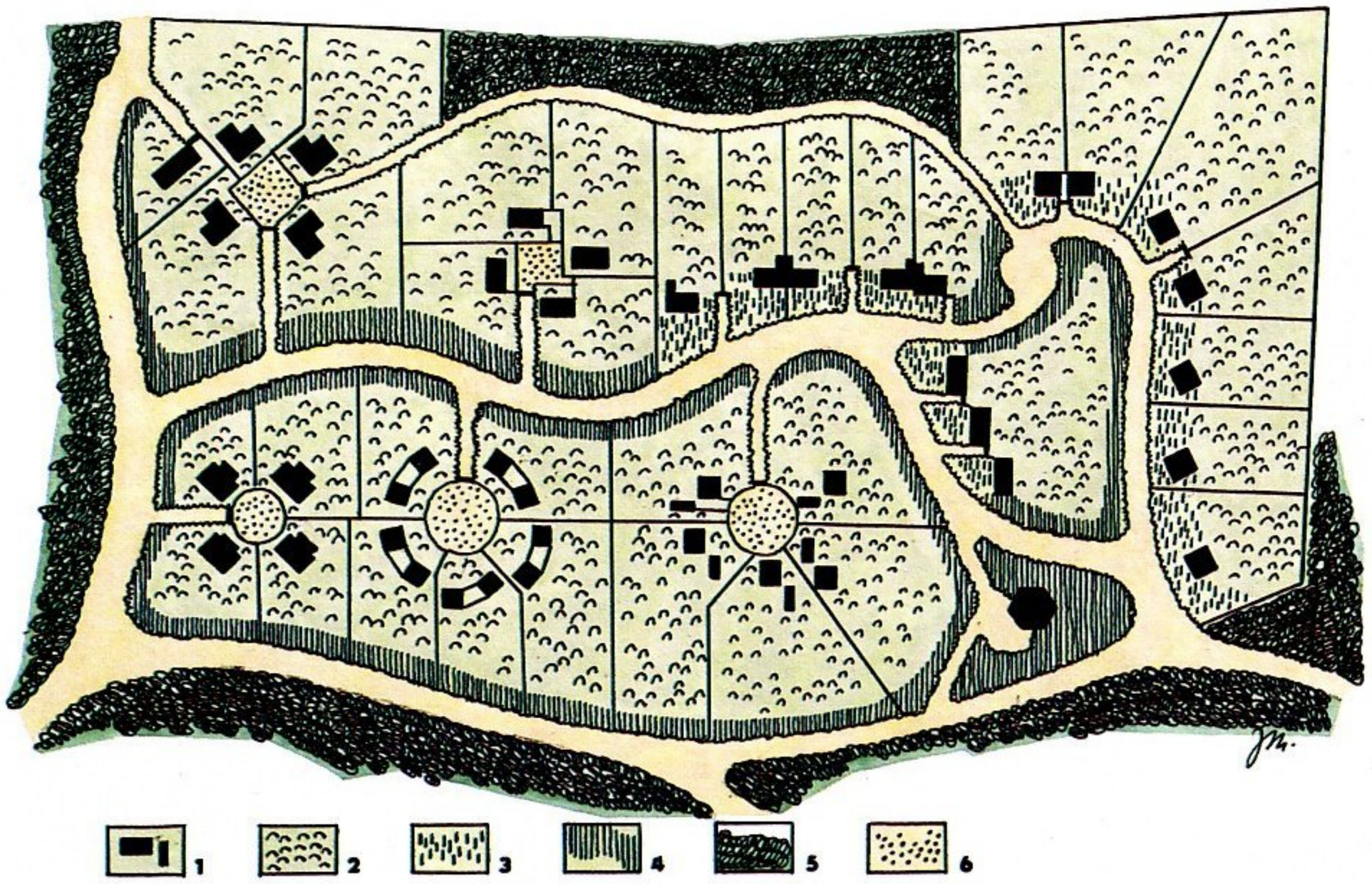
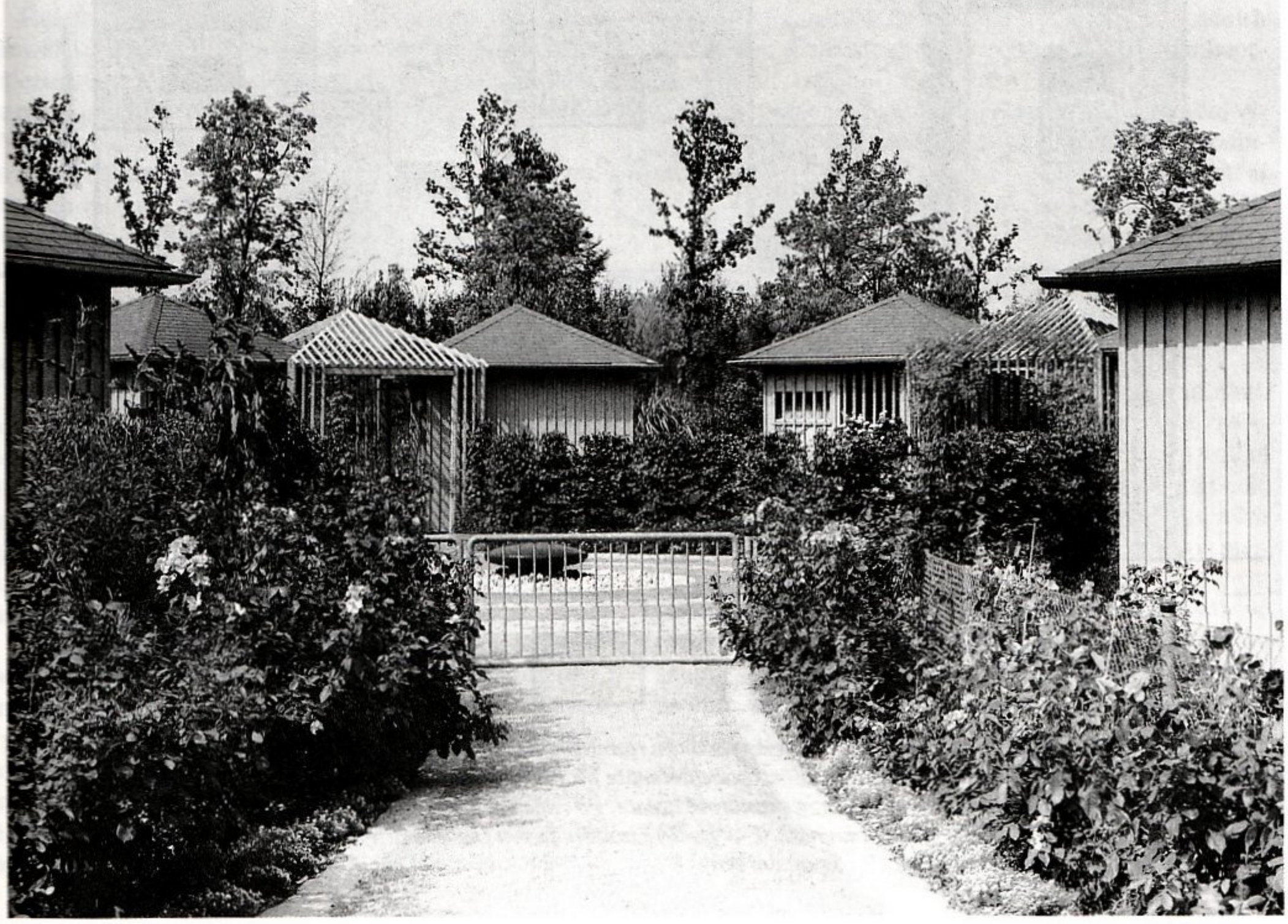
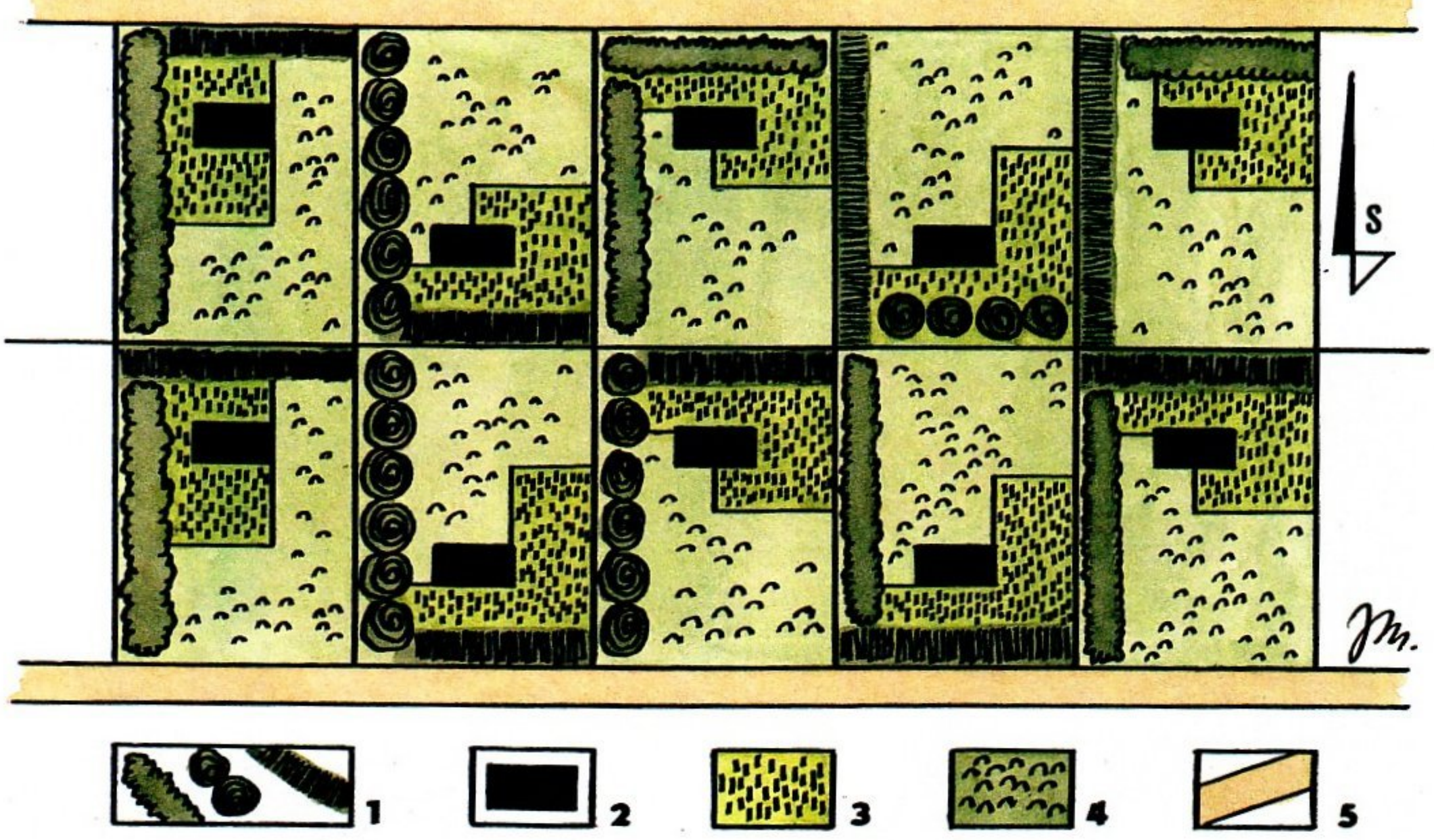

Schéma uspořádání části veřejně průchodné zahrádkové osady, která je součástí systému veřejné městské zeleně (Mnichov). Celý areál je řešen velmi rozmanitým způsobem, jenž je dán nepravidelným trasováním cest, různými typy použitých altánů a jejich variabilním rozmístěním, které navazuje na proměnlivost tvaru zahradních pozemků. Podél tras procházkových cest prolíná veřejná, středně vysoká zeleň, takže dochází k vytvoření zajímavé vnitřní prostorové členitosti celého osadního areálu. 1 - Zahradní altány, 2 - zahradní plochy s možností volné pěstitelské činnosti, 3 - zahradní plochy řešené čistě okrasně ve vztahu k veřejné osadní komunikaci, 4 - pásy veřejné zeleně dotvářející interiér osady, 5 - souvislé, navazující plochy veřejné zeleně, 6 - osadní plochy využívané společně příslušnou skupinou uživatelů zahrádek. (Uzavřené vstupní prostory.)

Osadní altány uspořádané ve skupinách kruhovitého půdorysu. Každá tato zahradní komunita je uzavřena a tak oddělena od veřejně průchodných osadních cest (Mnichov - k předešlému obrázku).

Intimita osadních zahrádek se může podstatně zvýšit vhodným rozmístěním altánů a na ně navazujících obytných ploch tak, že tyto budou od sebe vzájemně co nejvíce vzdáleny. Dalším opatřením může být plánovité rozmístění všech vyšších výsadeb na jednotlivých zahrádkách tak, aby tyto vytvářely systém vzájemné prostorové izolace. Po vzájemné sousedské dohodě může být tato izolační výsadba realizována u každé zahrady pouze na dvou stranách. 1 - Výsadby s izolační funkcí (ovocné stěny a stromy, živé ploty apod.), 2 - altány, 3 - obytné plochy, 4 - ostatní zahradní plochy, 5 - osadní cesty.

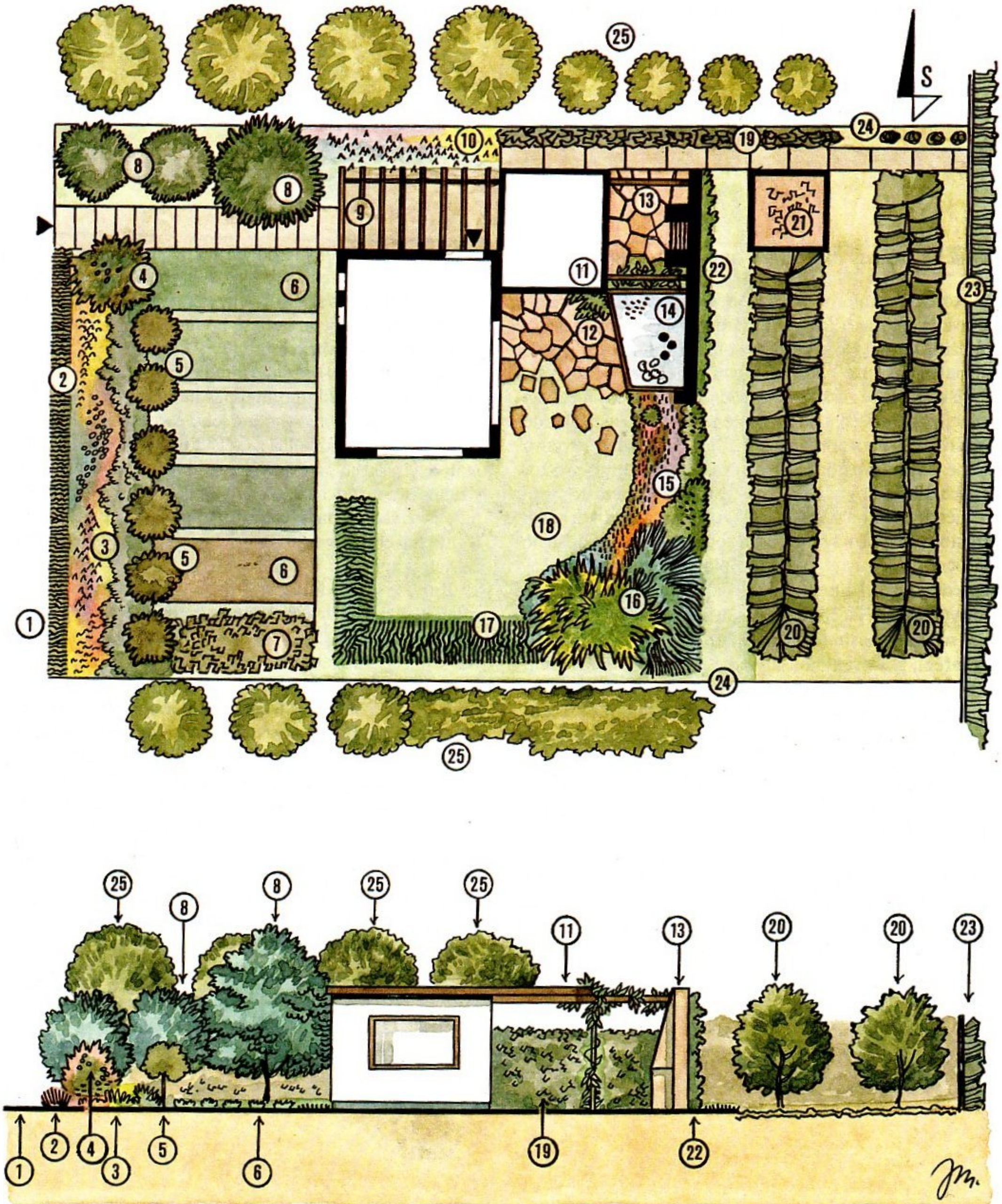
Obecné zásady pro řešení osadních zahrádek

Řešení osadní zahrádky je nejvýrazněji ovlivněno zpravidla omezenou plochou. V tomto smyslu má základní důležitost správná volba její konkrétní funkce, protože na malé ploše lze realizovat pouze některé požadavky. Vycházíme-li ze zásady, že i osadní zahrádka by měla být co nejrozmanitější a dojmově co nejbohatší, je třeba zde umístit i větší počet různých rostlin. To však je v rozporu s omezenými prostorovými možnostmi. Z těchto prostorových důvodů by zde proto měly mít vedoucí zastoupení zejména dřeviny zakrslé, malokorunné a úzkokorunné. Prostorově výrazně působivé a současně půdorysně málo náročné jsou rovněž stříhané ploty a nejrůznější stěny a předěly s použitím popínavých dřevin. V tomto smyslu jsou významné i všechny takové formy zahrádkaření, které jsou schopny maximálně využívat místo. Je to např. skalničkaření, pěstování bonsají, ale i intenzívní ovocnaření nebo zelinaření. Značně významnou úsporou místa může být i souběžné řešení sousedních zahrádek tak, aby se jednotlivé okrajové výsadby, respektive stavby vzájemně funkčně doplňovaly.

Charakteristickým rysem osadních zahrádek je jejich omezené soukromí. Proto zde mají zcela mimořádný význam akustické a optické zábrany. V tomto smyslu je důležité i rozmístění, zejména obytných ploch a zařízení na jednotlivě sousedících zahrádkách s tím, že by měly být od sebe vzájemně co nejvíce vzdáleny. K dosažení těchto požadavků je třeba zpracovat plán rámcového rozmístění základních funkcí jednotlivých částí všech zahrádek včetně rozmístění zahradních staveb. Na základě takovéhoto, pro všechny závazného podkladu by se mělo navrhovat konkrétní řešení jednotlivých zahrádek. Svobodný a šťastný život v osadních zahrádkách je tedy mimo jiné podmíněn i určitou koordinovaností soukromých zájmů.

Pro uspořádání osadní zahrádky má zcela zásadní význam poloha zahradního altánu. Analogicky jako u rodinných domků je velmi výhodné jeho excentrické umístění tak, aby se parcela rozdělila na větší a menší plochy. Na příliš malých či úzkých parcelách je vhodné rozmísťovat chaty střídavě, aby nedocházelo k vytváření jejich souvislých nahuštěných řad. Jiným řešením je v tomto případě sdružování těchto staveb do dvou altánů, nebo jejich výstavba ve sdružených skupinách.

Protože zahradní altány jsou vždy dominantními, zájmově nejpřitažlivějšími prvky, velmi podstatně ovlivňují výtvarný výraz každé osady. Z těchto důvodů vzniká často požadavek, aby všechny tyto stavby na území celé osady byly stejné. Tento záměr může být pozitivní u menších osad. U větších osadních celků však touto přílišnou stejností vzniká naprosto nevhodná jednotvárnost. Vhodným řešením v tomto případě může být rozčlenění zahrádkové osady do většího počtu dílčích prostorů - např. formou skupin vysoké zeleně. Každý tento celek se pak dá řešit osobitě, např. s použitím vždy určitého speciálního typu altánu apod. Vytvoření výtvarně působivých sestav altánů však může být realizováno i kombinací jejich různých typů, takže požadavek absolutní stejnosti těchto staveb, tak jak je v praxi mnohde paušálně požadován, není vždy na místě.

S
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25

Osadní zahrádka se smíšeným pěstitelským využitím a s možností přechodného rekreačního ubytování

Vstup do zahrádky z osadní pěšiny je tvořen květinovou předzahrádkou a nízkým stříhaným plůtkem. Celý zahradní střed je věnován obytné funkci, která navazuje na stavbu altánu. Tento je přímo spojen s dlážděnou obytnou terasou, která má část osluněnou a část zastíněnou, jež je kryta pergolou. Z terasy je přístupné zahradní rožniště zabudované v okrasné keramické stěně a dále i větší obytný trávník. Esteticky je celý zahradní obytný prostor doplněn okrasným bazénem s fontánou a plochou skalkou, na níž navazuje vřesoviště a pestrolistá skupina keřovitých jalovců. Intimita této části zahrádky je dána obvodním rámcem ovocných výsadeb a stříhaným živým plotem.

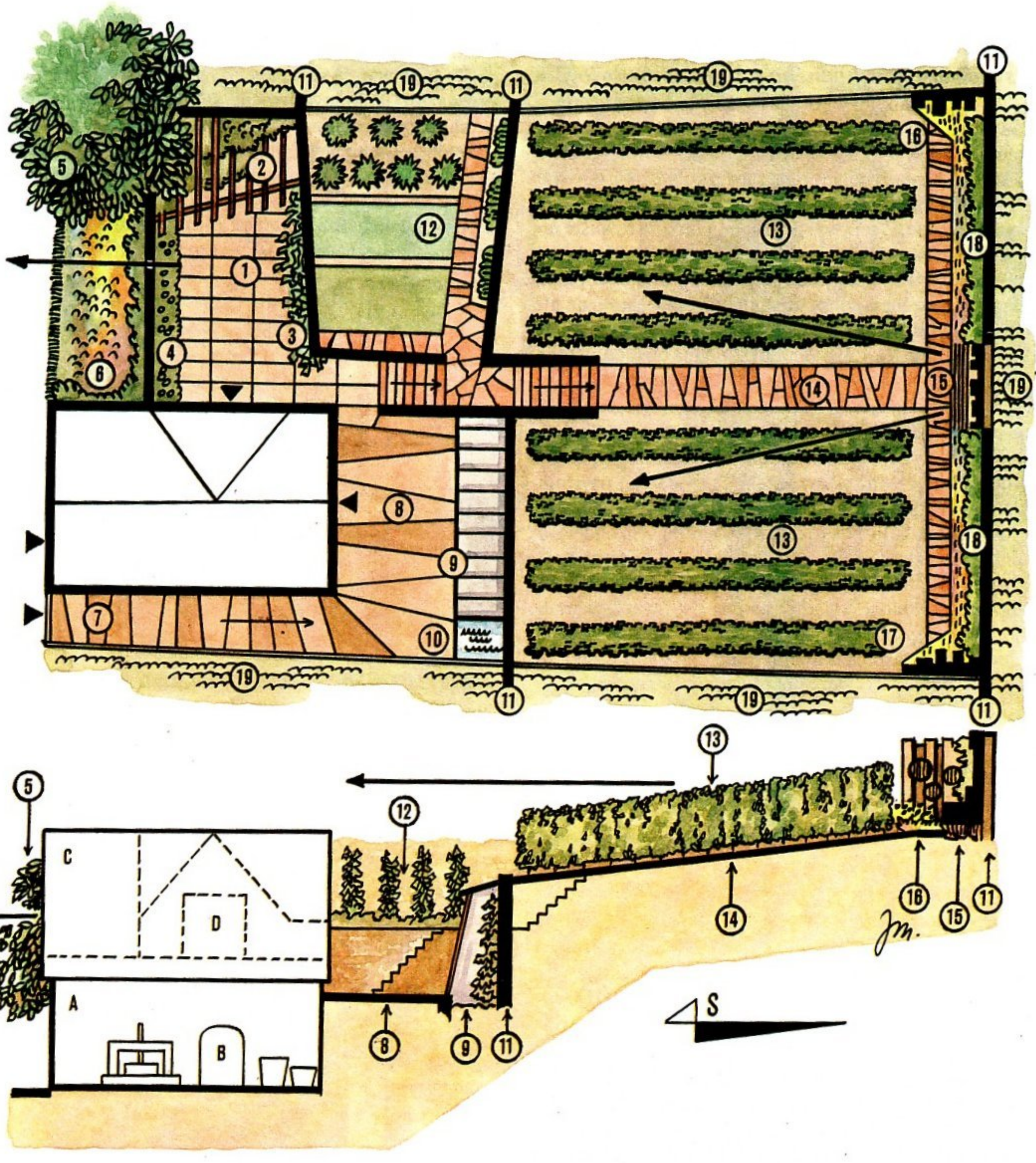
Hospodářsky zaměřená pěstitelská činnost je soustředěna především v obou krajních částech zahrádky. Protože základním předpokladem intenzívního využívání těchto ploch je dobrý stav půdy, je jejich uspořádání navrženo v ucelených blocích. Toho je mimo jiné dosaženo celoplošným, a nikoliv pouze omezeně záhonovým obdělávání, což se týká zejména podzimního rytí a hnojení. Krátkodobé kultury jsou soustředěny na straně u vchodu intenzívní jabloňové výsadby na protější straně zahrady. Ovocné druhy dlouhodobějšího charakteru, u nichž se nepředpokládá častější zahradní rotace, jsou situovány v severním okraji parcely, podél příchodového chodníku.

Z hlediska dlouhodobého střídání plodin na zahrádce se předpokládá, že se po letech vzájemně vystřídá plocha určená pro jabloňové ovocné stěny s plochou pěstitelských záhonů a malin. Jak je patrno ze situace, je zahrádka umístěna v okraji, u vnějšího oplocení osady. Respektování přímých sousedských vztahů se tedy dotýká pouze dvou vedlejších zahrádek, a to na severní a jižní straně. Jejich uspořádání vychází z koncepce řešené zahrádky a na obrázku je pouze naznačeno základní rozmístění dřevin.

Osadní zahrádka se smíšeným pěstitelským využitím a s možností přechodného rekreačního ubytování.

1 - Vnitřní obslužná osadní cesta, 2 - nízký stříhaný plůtek do výšky 60 cm, 3 - květinová předzahrádka, 4 - menší voňavý keř (Viburnum carlesii - kalina), 5 - stromkové rybízy a angrešty, 6 - pěstitelské záhony, 7 - maliny, 8 - ovocné stromy (mimo jabloně), 9 - pergola, 10 - stínomilné trvalky, 11 - přístřešek nad dlážděnou terasou, 12 - pnoucí růže, 13 - keramická stěna s rožništěm, 14 - okrasný bazén s fontánou, 15 - plochá skalka řešená jako vřesoviště, 16 - žlutě a modře zbarvené vyšší keřové jalovce, 17 - stříhaná dřínová stěna (Cornus mas), 18 - obytný trávník, 19 - drátěná konstrukce s popínavými stínomilnými dřevinami, 20 - ovocné stěny - jabloně, 21 - místo pro kompostování a zeminy, 22 - popínavé ostružiny, 23 - vysoký plot celkového oplocení osady s vnějším osazením okrasnými keři, 24 - nízké plůtky mezi jednotlivými sousedními zahrádkami, 25 - naznačené osázení dvou sousedních zahrádek.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje střed zahrady a její severní část.

11
19
11
19
11
5
2
16
12
13
18
1
3
4
6
14
15
19
8
13
9
18
7
10
17
19
19
11
11
13
5
12
C
D
A
B
16
15
11
14
8
9
11
S

Vinařská zahrádka ve specializované osadě

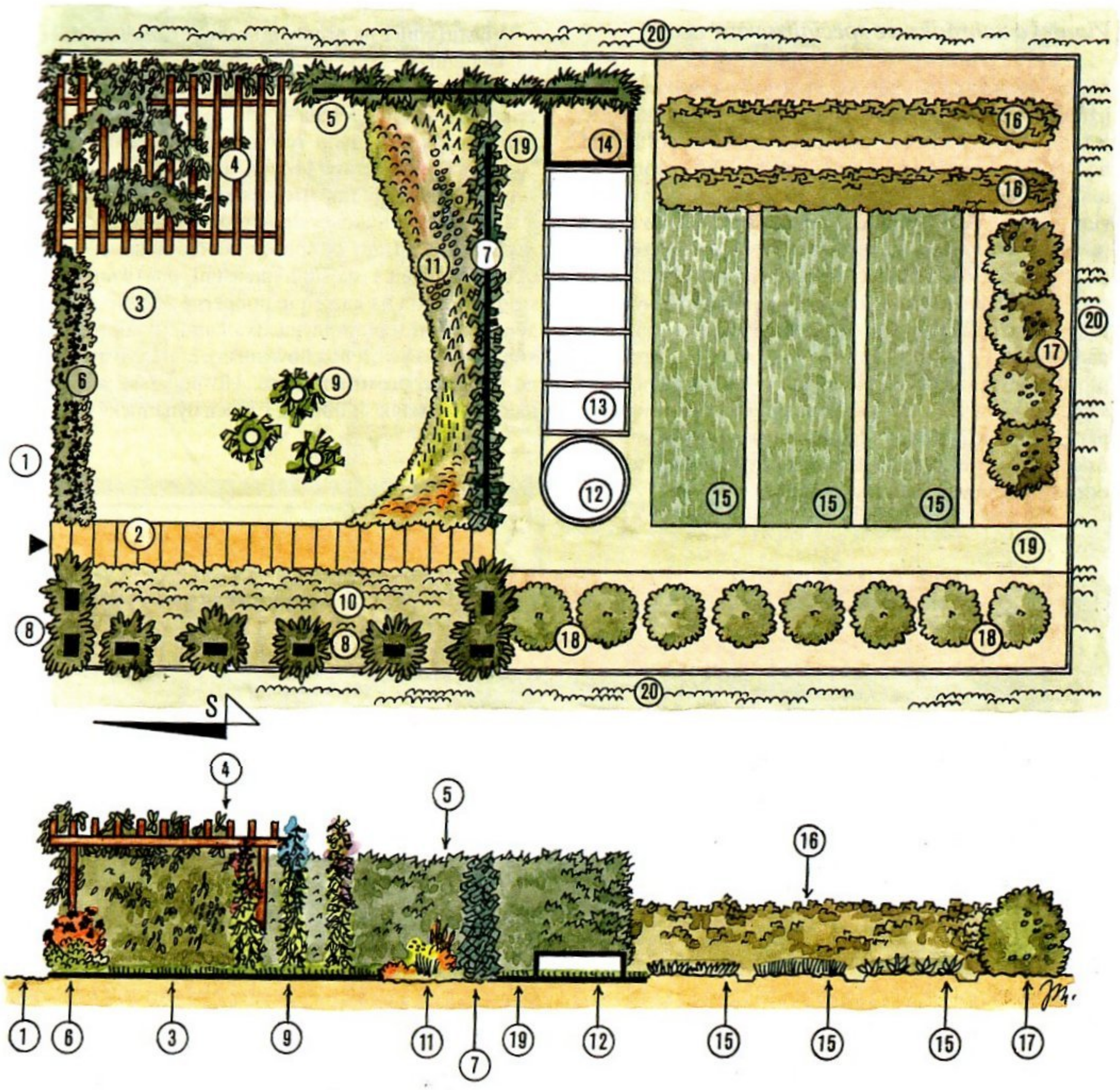
Jedná se o příklad speciálně pěstitelsky zaměřené zahrádky ve vinařské zahrádkové osadě, jež využívá prudkého jižního svahu. Vstup z osadní komunikace do zahrádky je jednak vlastním vinařským domkem a dále samostatným hospodářským vchodem. V přízemí vinařského domku je umístěna lisovna a veškerá ostatní zařízení pro zpracování vinných hroznů, a vstupuje se odtud do sklepa. Současně je odtud vstup do podkroví, kde je umístěna místnost na posezení s vyhlídkovou lodžií v jižním štítě a dále východ na přilehlou obytnou terasu, jež je ve stejné výškové úrovni jako podlaha podkroví. Obytná terasa je situována nad sklepem a je doplněna stinnou pergolou. Provozní plocha za vinařským domkem je určena k manipulaci s materiály při sklizni a je přímo spojena s lisovnou. Při jižní straně přilehlé k podpěrné terasové zdi je umístěn úzký, vysoký, nevytápěný skleník k přirychlování stolních odrůd vinné révy, tzv. talutova zeď.

Vlastní vinice na prudkém svahu je rozdělena opěrnými kamennými zdmi na dvě výškové terasy. Na spodní malé terase je umístěna pokusná vinařská zahrádka. Horní velká terasa je rozdělena středovou pěšinou na dva pozemky, osázené vinnou révou, vedenou na drátěnkách. Ukončení této terasy je provedeno další podpěrnou kamennou zdí, v jejímž středu, na ose příchodové pěšiny, je situováno vyhlídkové odpočívadlo s plastikou "Vinařův rok". Na obě strany od tohoto odpočívadla vede pěšina ukončená dvěma dalšími, menšími plastikami. Spolu s vinnou révou na kamenné podpěrné zdi, která je doplněna nízkými teplomilnými trvalkami, je tak na horním konci vinice vytvořeno cílové místo, které výtvarně vhodně doplňuje prostředí vinice. Hospodářská a estetická hlediska jsou tak skloubena v jeden dynamický celek.

Vinařská zahrádka ve specializované osadě.

Řez vinařským domkem: A - Přízemí - lisovna a manipulační prostor, B - vstup do sklepa, C - místnost k posezení s vyhlídkovou lodžií, D - východ na terasu. 1 - Obytná terasa nad sklepem, 2 - pergola popnutá vistarií (Visteria chinensis), 3 - popínavé plaménky na opěrné zdi (Clematis), 4 - suchomilné trvalky jako součást zábradlí terasy, 5 - vysokokmen paulovnie (Paulownia tomentosa), 6 - trvalkový záhon a pnoucí růže na opěrné zdi terasy, 7 - hospodářský vchod, 8 - provozní plocha se vstupem do lisovny, 9 - tzv. talutova zeď k rychlení vinných hroznů, 10 - manipulace s vodou a postřiky, 11 - opěrné kamenné zdi, 12 - pokusná vinařská zahrádka, 13 - vinice - vysoké vedení na drátěnce, 14 - hlavní hospodářská cesta, 15 - vyhlídková lavička s plastikou "Vinařův rok", 16 - plastika "Jaro", 17 - plastika "Podzim", 18 - stolní hrozny - sortiment odrůd vedený na opěrné zdi s podrostem teplomilných, nízkých trvalek, 19 - sousední vinohrady.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje uspořádání vinařského domku a všeobecně západní polovinu zahrádky.

20
5
19
14
16
4
7
11
16
3
20
17
9
6
13
1
12
15
15
15
2
19
10
8
8
18
18
20
S
4
5
16
1
6
3
9
11
7
19
12
15
15
15
17

Zahrádka v dočasné zahrádkové osadě

Doba existence dané zahrady se předpokládá pět, maximálně deset let. Této omezené době trvání je podřízeno navrhované uspořádání i druhová volba použitých rostlin. Malá zahradní plocha je rozdělena na dvě části. Přibližně 1/3 pozemku je věnována obytným a estetickým funkcím, zbytek pak funkcím hospodářským. Veškeré zahradní stavby a technické prvky jsou navrženy v minimálním rozsahu a ve formě, která dovolí jejich jednoduché odstranění - dlaždice položené do písku, lehce demontovatelné pařeniště nebo fóliový kryt, nádrž na vodu tvořená skruží s nepropustným dnem, lehké konstrukce pro popínavé dřeviny, snadno demontovatelná malá pergola s nízkými mobilními skříňkami na zahradní nářadí aj.

Urychlení časové působnosti výsadeb v obytné a okrasné části zahrádky bylo dosaženo zejména použitím popínavých dřevin na konstrukcích, protože tyto jsou v porovnání s ostatními dřevinami značně rychle rostoucí a mohou proto snadno vytvářet výrazné plošné i bodové vegetační útvary. Z časového hlediska brzy působivým trvalkám, letničkám, dvouletkám a cibulovinám je věnován největší záhon, právě tak jako trávníkové ploše, jež je plně funkční již v prvém roce po výsevu. Výtvarné řešení druhé, hospodářsky využívané části zahrady spočívá v systematickém uspořádání jednotlivých zahradních kultur. Vzrůstově vyšší výsadby jsou umístěny v okrajích pozemku, takže zahrada je prostorově vymezena a vytváří přehledný a systematicky utvářený celek. Toto "ohraničení" pozemku je provedeno na každé jeho vnější straně jiným prostorovým prvkem, takže nevznikla jednotvárnost. Ke sjednocení celé hospodářské části zahrádky přispívají trvalé travnaté pěšiny. Krátkodobost využití zahradního pozemku může tedy být přínosem nejen hospodářským, ale i estetickým a rekreačním. Zahrádka navazuje na společné osadní sociální zařízení a sklad.

Zahrádka v dočasné zahrádkové osadě.

1 - Osadní cesta, 2 - vstupní chodník z osadní cesty, 3 - obytný trávník, 4 - pergola popnutá i z vnějších bočních stran dřevinou rdesno baldšuánské (Polygonum baldschuanicum), nosná konstrukce popnutá dřevinou loubinec pětilistý (Ampelopsis quinquefolia, 6 - nízký plůtek tvořený remontantními pnoucími růžemi vedenými na nosných drátech, 7 - konstrukce s popínavými ostružinami, 8 - sloupovité kontrukce popnuté barevně odlišnými odrůdami pnoucích růží, 9 - tři svislé konstrukce s popínavými plamének (Clematis), 10 - záhonové růže, 11 - trvalky, cibuloviny a letničky, 12 - bazén na zálivkovou vodu, 13 - pařeniště, 14 - kompost, 15 - pěstitelské záhony, 16 - maliny na drátěnce, 17 - černý rybíz - keře, 18 - rybíz a angrešt - stromky, 19 - travnaté zahradní pěšiny, 20 - sousední zahrádky.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje zhruba střed zahrádky a její východní část.

Přírodní zahrada

Neustálý úbytek hodnot a krás původní volné přírody zesiluje v lidech touhu po určitém způsobu návratu k přírodě. Tato tendence se projevuje nejen v obecných společenských rovinách, např. v životním stylu apod., ale i v konkrétních představách o utváření zahradního prostředí. Na zahradách má tento názorový proud prozatím zpravidla nevyhraněné formy, projevující se většinou v extrémních přístupech. Je to například uznávání výhradně domácích druhů rostlin a odmítání veškerých rostlin cizích, minimalizace veškerých pěstitelských zásahů v celém zahradním prostředí bez rozdílu s tím, že se vše ponechává zcela samovolnému přírodnímu vývoji apod. Jedná se tedy o určitý typ téměř absolutní negace záměrně kultivovaných zahrad, introdukce výsledků šlechtitelské práce a valné části aktivních přístupů člověka k ovlivňování přírody vůbec.

Aktuální a samozřejmě i správný myšlenkový proud určitého návratu k přírodě - jinými slovy orientace na myšlení a jednání ve smyslu obecně platných přírodních zákonitostí a ve vztahu k současným a budoucím potřebám člověka, to vše by se mělo na zahradách projevovat mnohem náročněji a kultivovaněji.

Konkrétní obsah i forma těchto "přírodních zahrad" vyplynou především ze specifiky dané zahradní lokality. Například zahrada vznikající v tomto "přírodním stylu" v podmínkách s málo narušenými ekologickými vztahy, např. na keřnaté stráni, v okraji smíšeného lesa, na vlhké louce apod., může na tuto minulost navázat přímo. Její hospodářský i sociální smysl může být v pokračování a rozvíjení těchto původních hodnot. Jinak tomu však bude na stavební parcele, jejíž původní přírodní hodnoty jsou téměř úplně změněny dlouhodobou kultivací půdy a zejména pak stavbou domu. Zde není možné přímo navazovat na původní přírodní podmínky, protože zde prakticky neexistují. Tyto změněné poměry zde proto musí být zcela nově definovány jako základ, z něhož by se měl odvíjet i nově navržený sortiment rostlin a jeho uspořádání.

Přírodní zahrady mohou mít i určitou úroveň hospodářského využití. Typické by pro ně měly být tzv. biotechnologie, to je bezodpadové systémy hospodaření, které jsou pro přírodu velmi charakteristické. Kompostování veškerých organických zbytků a určitá úroveň pěstování domácích zvířat, mimo jiné s cílem zužitkovat co nejdokonaleji vyprodukovanou organickou hmotu a mít vlastní zdroj hnoje, bude v tomto směru velmi významné. Chemizace při racionálním pěstování hospodářských plodin nemusí být vždy plně vyloučena, ale pouze omezena, mimo jiné i formou pěstování takových druhů a odrůd rostlin, které jsou rezistentní nebo tolerantní k různým chorobám a škůdcům, a proto chemickou ochranu nevyžadují vůbec nebo pouze ve velmi omezené míře.

Obecně biologická hlediska by se měla u tohoto typu zahrad uplatňovat zejména ve vytváření většího počtu

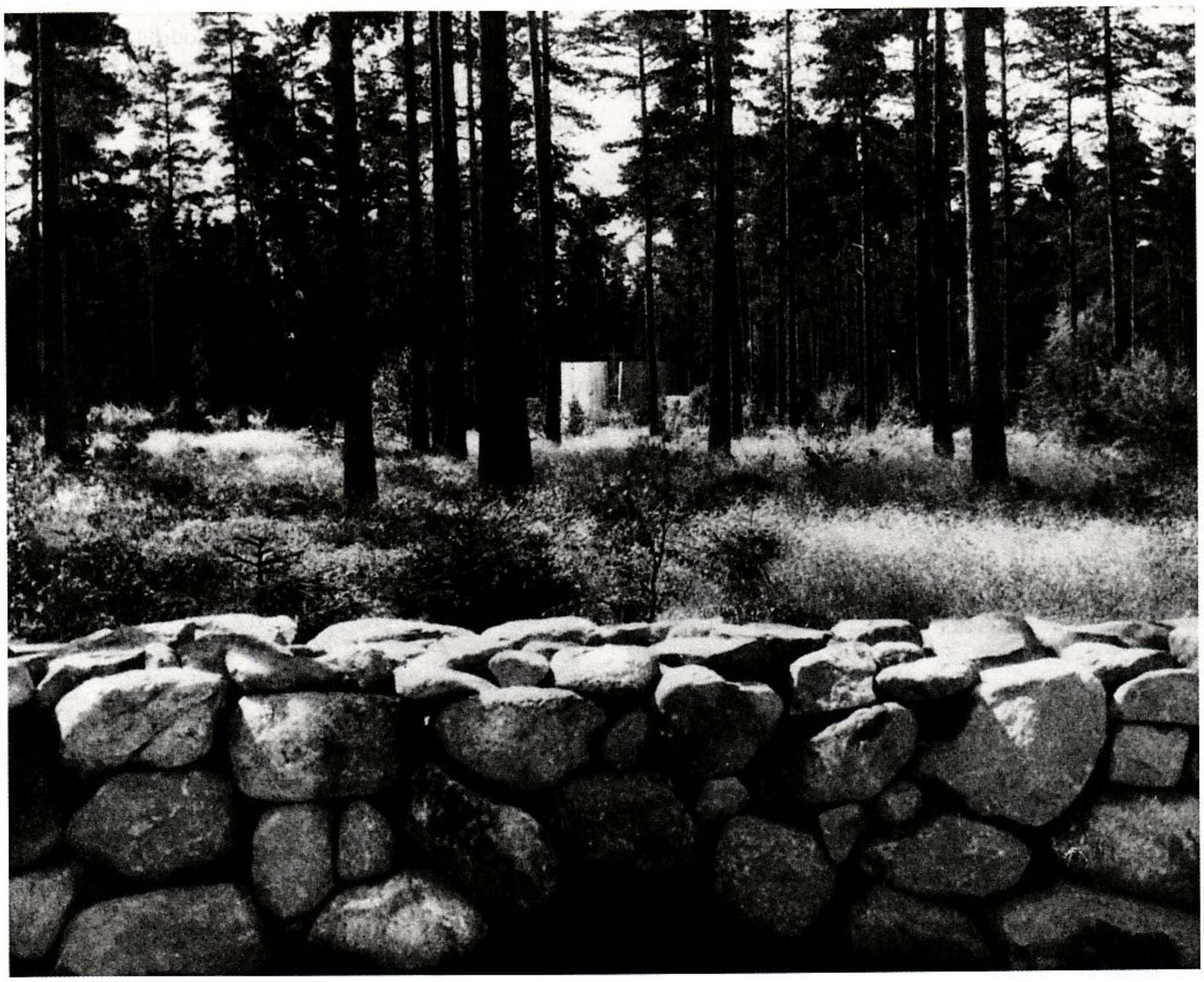
Výrazným rysem přírodních zahrad by mělo být vytváření podmínek pro existenci a další rozvoj určitých vhodných biocenóz.

Zahradní partie řešená jako suchá skalnatá stráň.

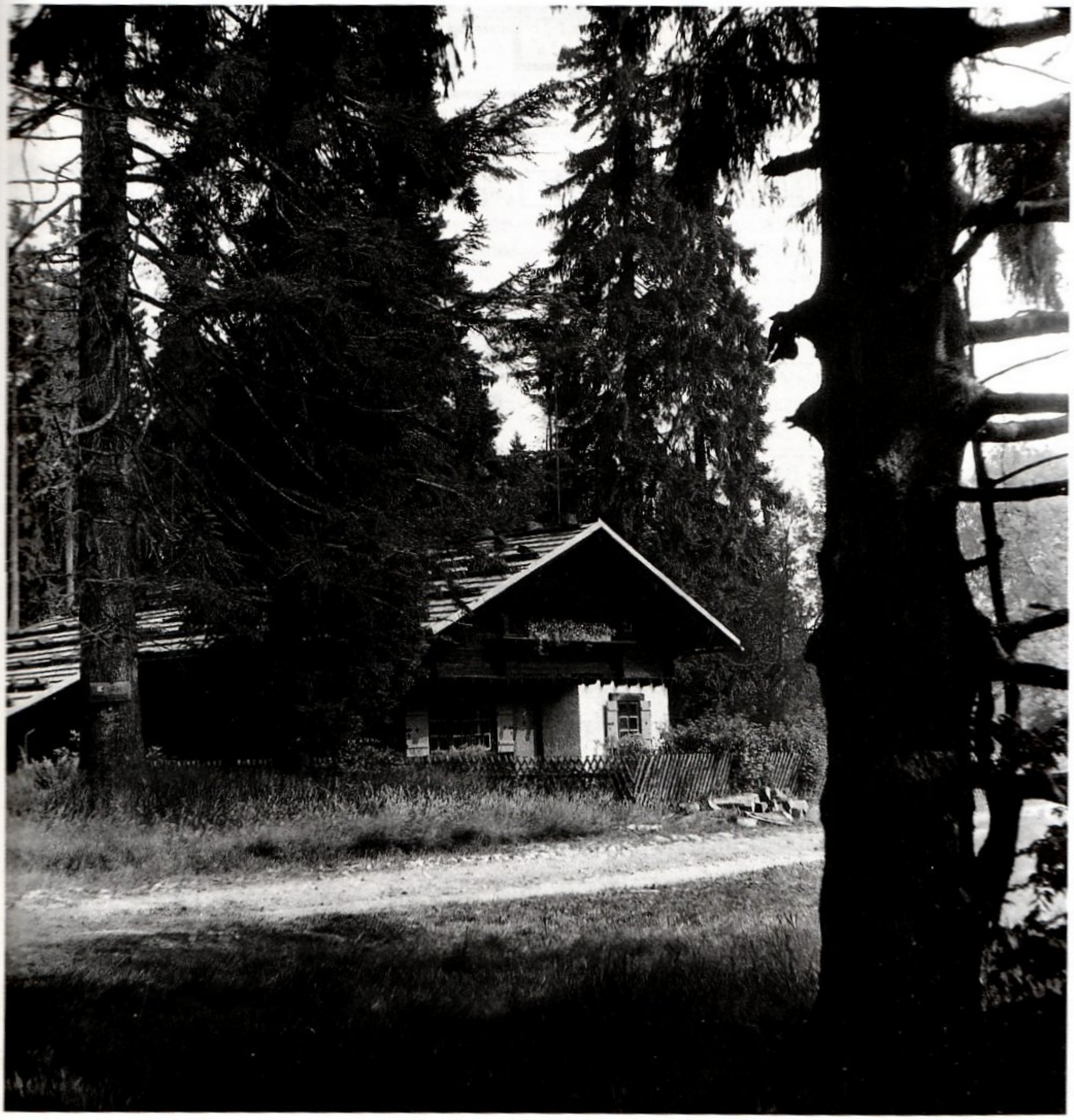
Zahradní partie řešená jako močál s vodní tůňkou.

různorodých a pro dané místo z hlediska širších i užších vztahů typických biotopů - např. místa zastíněná a slunná, vlhká a suchá, plochy s různou hodnotou a kvalitou půdy atd. Tyto biotopy by pak měly být osázeny takovou vegetací, jež se u nich dá předpokládat s tím, že její další rozvoj bude záměrně usměrňován. Ekologický význam těchto úprav bude větší, jestliže takovýchto zahrad bude více a budou-li současně vytvářet i určitý, vzájemně spolu územně související celek.

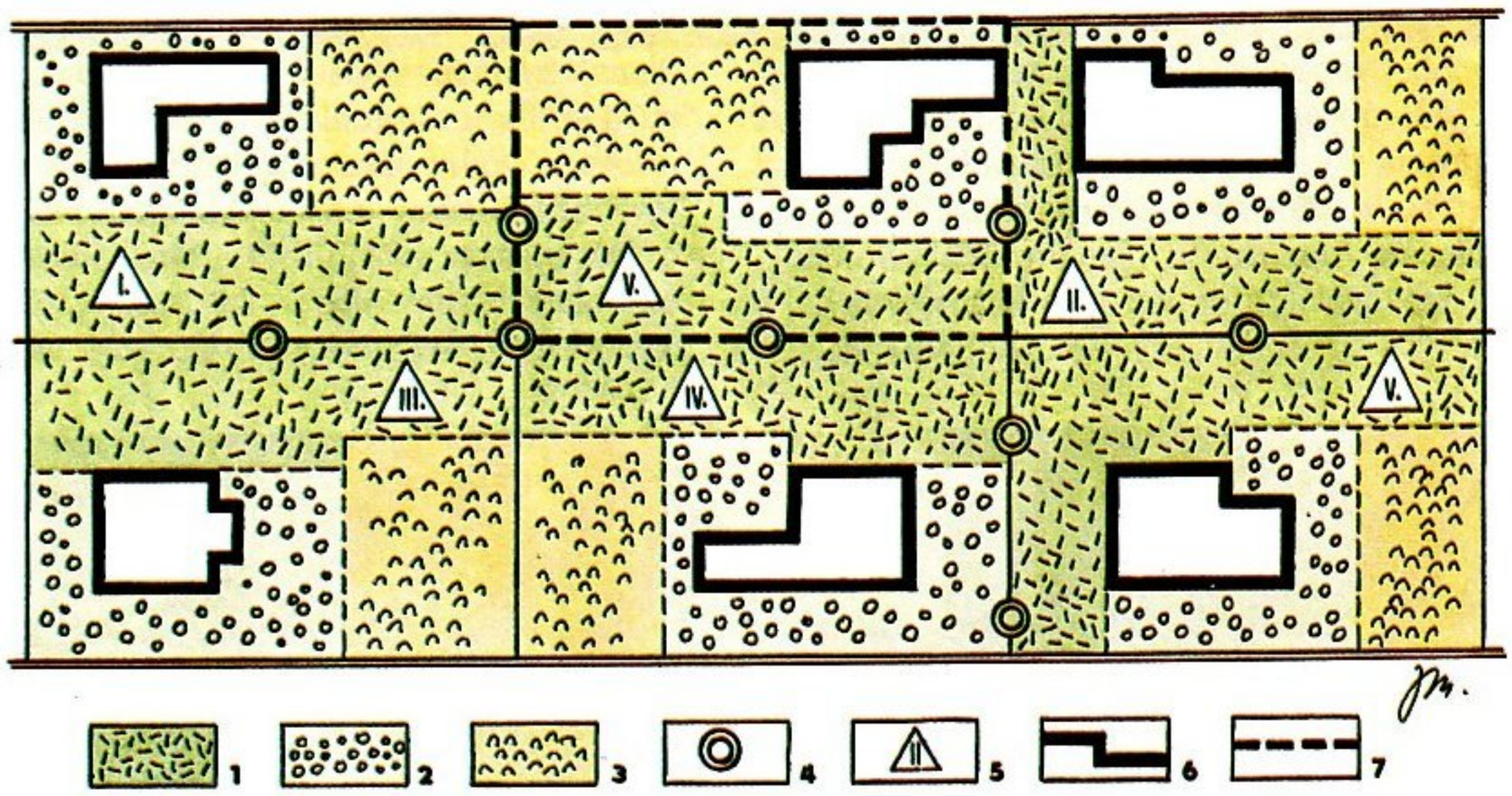
Zahrady v přírodním stylu se budou vyznačovat i určitým posunem v oblasti jejich estetického chápání. Předně by to mělo být intenzívnější chápání krásy samotné přírody. Tomu by mělo odpovídat i tematické pojetí nově zakládaných zahradních partií - např. suchá kvetoucí stráň, lesní studánka, borový les s vřesem apod. Dále to může být spatřování krásy v dokonalosti běžných přírodních prvků - listu, kůry, ale i v provázanosti rostlinné a živočišné říše a v zákonité časové posloupnosti všech přírodních jevů během dne, měsíce i roku. Obdiv ke kráse přírody se může promítnout i v upřednostňování malokvětých okrasných rostlin před velkokvětými a plnokvětými rostlinami apod. Jedním z inspiračních zdrojů estetického chápání zahrad v přírodním stylu by se mohly stát mnohé někdejší předzahrádky venkovských usedlostí. Byly zde soustředěny především květiny luk, polí a hájů - kopretiny, upolíny, pomněnky, kapradiny, náprstníky, divizny, vřesy či netřesky, jako odraz tehdejší okolní venkovské krajiny. Jednalo se tedy o určitou estetickou umocněnost krásy přírody, respektive o její novou estetickou hodnotu v člověkem uměle vytvořených podmínkách.

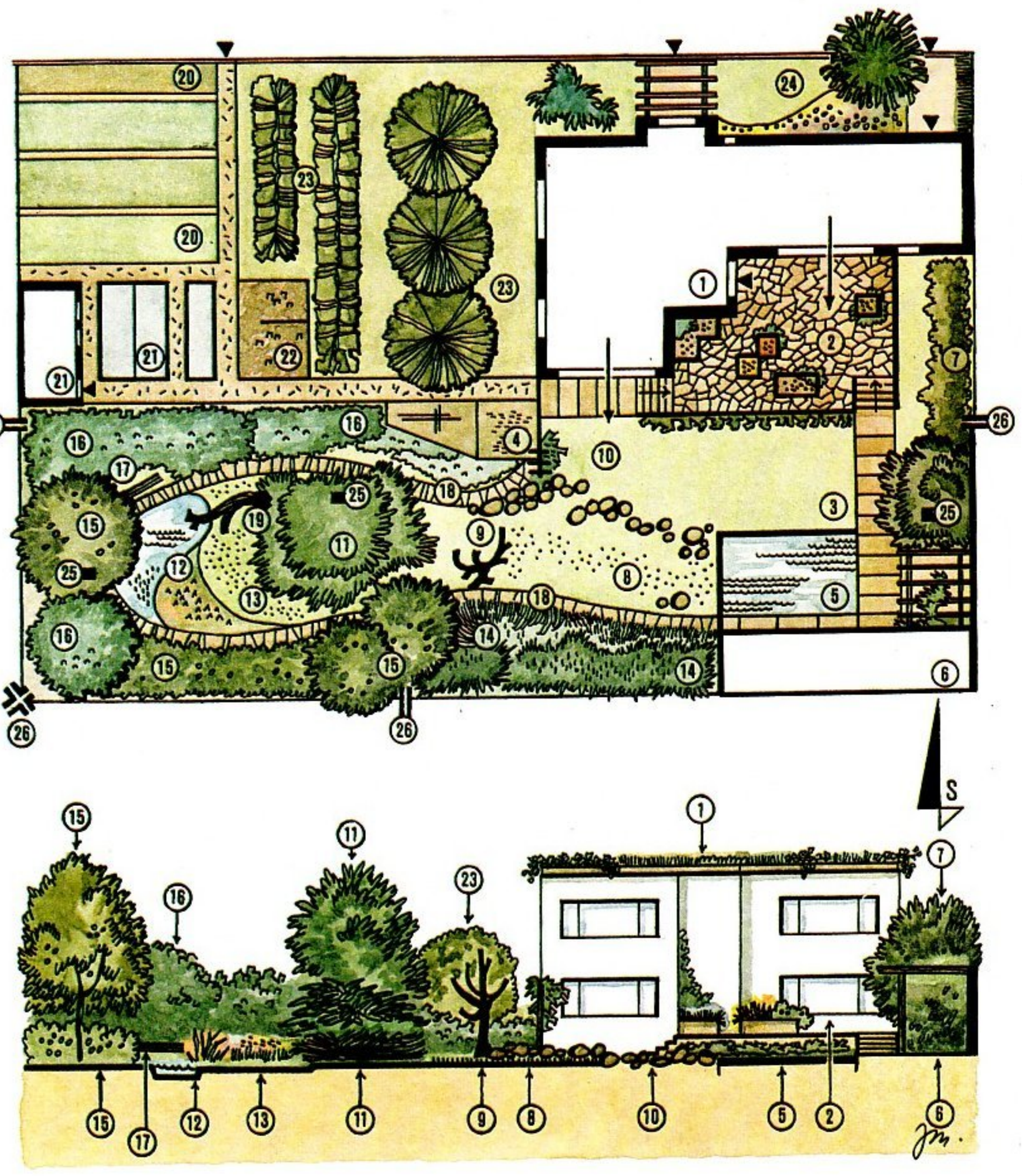

Významným biotopem může být oplocení zahrady, realizované z volně kladeného kamene. Obrázek je současně dokladem toho, že ekologická a estetická hlediska na uspořádání zahrady nemusí být v rozporu.

Přírodní zahrada ve volném krajinném prostředí by měla být naprosto minimálním zásahem do stávající biocenózy.

I.
V.
II.
III.
IV.
V.

20
21
22
23
24
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
25
26
S

15
16
11
23
1
7
17
12
13
9
8
10
5
2
6

Pro dosažení účinnější ekologické působnosti zahradního prostředí je významné uplatňovat vzájemně návazná ekologická hlediska u větších skupin sousedních zahrad. Přímá prostorová návaznost funkčně analogických ploch vytváří větší celky, jejichž pozitivní účinnost se zvyšuje, nebo naopak celky, jejichž určité negativní dopady se soustřeďují pouze do určitých míst. Podkladem pro vytvoření této určité ekologické návaznosti jednotlivých zahrad by mělo být zónování zahradních pozemků.

1 - Zóna přírodních ploch s plným vyloučením chemizace a pravidelného obdělávání půdy, 2 - intenzívně využívaná obytná zóna rovněž s vyloučením chemizace, 3 - zóna hospodářského využití ploch s intenzívním obděláváním půdy a s částečnou chemizací, 4 - přízemní průchody pod ploty pro volně žijící živočichy, 5 - základní rozdělení biocenóz na jednotlivých zahradách (v rámci zóny 1): I. suchá kamenná stráň, II. - vodní plocha s bažinou, III. - slunná, omezeně sekaná louka, IV. - hustý, stinný, patrovitý porost dřevin, V. - více biocenóz na jedné ploše. Přerušovanou silnou čarou je označena v následujícím detailu řešená přírodní zahrada.

Přírodní zahrada v zastavěné části obce

Specifičnost budování přírodních zahrad v zastavěných částech obcí spočívá v tom, že ve většině případů nenavazují na více či méně původní přírodní lokality a musí proto být zakládány nově, v ekologicky naprosto změněném prostředí. Navíc, většinou nedostatečné prostorové podmínky v rámci nově prováděné parcelace pozemků zde dovolují vytvořit zpravidla pouze velmi omezený počet biotopů. Aby se zvýšila účinnost těchto jednotlivých přírodních lokalit, je vhodné uvažovat o určitém prostorovém seskupení zahrad s tímto ekologickým programem.

Z těchto dílčích různorodých zahradních přírodních lokalit pak může vzniknout přírodní lokalita vyššího řádu s vlastní ekologickou dynamikou. Toto určité zónování jednotlivých částí zahrad podle charakteru jejich ekologického využití by se mělo týkat i ostatních, tedy zejména hospodářských a obytných ploch.

Uvedená přírodní zahrada tvoří součást celkem šesti sousedních zahrad, jejichž jednotlivé zóny, dané charakterem ekologického pojetí, na sebe svým způsobem navazují.

V přírodní zóně, která zaujímá téměř polovinu plochy zahrady, je vytvořeno celkem osm biocenóz - kvetoucí louka, kamenný val, stinný etážovitý porost dřevin, vodní plocha s bažinkou, odumřelé kmeny stromů, skupina trnitých a stálezelených dřevin a skupina dřevin s bohatou plodností. Dále je zde situována část obytné zahrady bez jakýchkoliv negativních dopadů na ekologické poměry dané lokality - bazén ke koupání a přístřešek s pergolou. Jako ekologicky významný prvek jsou v zahradě umístěny celkem čtyři průchody pro volně žijící živočichy a tři ptačí budky různého typu.

V obytné zóně je situována zahradní terasa, obytný trávník a dětský koutek. Pozitivní ekologický přínos v této části zahrady má jednak postupně kvetoucí živý plot - delší doba poskytování nektaru a pylu pro vybrané druhy hmyzu, jednak extenzívní střešní zahrada na rodinném domku.

V hospodářské zóně jsou umístěny ovocné výsadby, samostatná plocha pro záhonové výsadby, dostatečné místo pro kompostování veškerých organických zbytků, pařeniště, skleník a kůlna se zařízením pro chov domácího zvířectva jako konzumenta organické hmoty a producenta potřebného hnoje pro hospodářskou část zahrady.

Z hlediska obecných funkcí má zahradní prostředí celkem čtyři výrazné funkční celky. Je to hospodářská část, předzahrádka, obytná zahrada a okrasná zahrada, která je řešena ve výše uvedeném volném přírodním stylu.

Přírodní zahrada v zastavěné části obce.

1 - Extenzívní vegetace na střeše rodinného domku, 2 - obytná terasa s mobilní zelení, 3 - obytný trávník, 4 - dětský koutek, 5 - bazén ke koupání, 6 - přístřešek spojený s pergolou, 7 - volně rostoucí živý plot - pozdě kvetoucí keře, 8 - suchá kvetoucí loučka, 9 - upravený suchý strom, 10 - kamenný val, 11 - etážovitě uspořádaný porost opadavých listnáčů, 12 - trvalá vodní plocha s bažinnou květenou, 13 - vlhká kvetoucí loučka, 14 - skupina trnitých dřevin, 15 - skupina bohatě plodných dřevin, 16 - stálezelené dřeviny, 17 - dřevěná lavička k posezení, 18 - okružní dlážděná pěšina z přírodního kamene, 19 - hnijící kmen, 20 - záhonové výsadby, 21 - kůlna se zařízením pro chov drobného hospodářského zvířectva, skleník, pařeniště, 22 - kompostování organických hmot, 23 - ovocná zahrada, 24 - předzahrádka, 25 - ptačí budky, 26 - průchody do sousedních zahrad pro volně žijící živočichy.

Sbírková zahrada

Specializace zahradnických a zahrádkářských zájmů, jako odraz touhy po stále hlubším poznání bohatosti a rozmanitosti přírody, je jedním z mnoha rysů všech kulturně vyspělých společností. Potřeba prohlubování tohoto typu lidského poznání a zájmu je dána zejména zlepšujícími se hmotnými podmínkami života, stále se zvyšujícím množstvím i kvalitou informací a přirozenou snahou člověka po novém sepětí jeho zájmů s měnícím se stylem jeho života. Zahrádkářská specializace se nejčastěji projevuje ve formě detailního zájmu o určitý druh nebo skupinu rostlin a vyúst'uje v první etapě ve shromáždění maximální kolekce, čili sbírky těchto rostlin. Aktuální otázkou tedy je, jak by měly být zahrady s těmito bohatými kolekcemi rostlin uspořádány. Vedle některých, již dříve uvedených hledisek, by se při řešení sbírkových zahrad měly zvláště respektovat některé následující zásady.

Základním úkolem zde bude především komplexní úprava stanovištních podmínek pro danou tematickou skupinu rostlin, protože jedině splněním tohoto základního předpokladu se dá počítat s pěstitelským úspěchem. V řadě případů bude splnění tohoto úkolu velmi pracné a finančně značně nákladné. Proto je nejúčelnější a nejsprávnější zakládat tematické sbírkové zahrady v takových lokalitách, jejichž přirozené hodnoty odpovídají potřebám

Sbírková zahrada rhododendronů a vřesů, kde jsou jednotícím principem koruny starých dubů a rozsáhlý trávník v pozadí.

té které skupiny rostlin. (Např. skalničková zahrada na skalnaté stráni apod.)

Sbírková činnost je vždy spojena s často značně náročnou pěstitelskou prací, zejména s rozmnožováním, utříd'ováním či přezimováním rostlin apod. Proto důležitou součástí těchto zahrad bude pěstitelská plocha se skleníkem, množárna s různými typy pěstitelských záhonů, na nichž se vlastní sbírková kolekce bude víceméně připravovat atd.

Celková úroveň sbírkových zahrad by neměla být posuzována pouze podle počtu soustředěných taxonů rostlin, ale také podle kulturnosti uspořádání jejich kolekcí. Zvlášť' významné je toto estetické hledisko u sbírek okrasných rostlin, kde vytváření krásy je vlastně základním cílem jejich pěstování. Sbírka okrasných rostlin proto nemůže být pouhým depozitářem na úrovni rostlin srovnaných abecedně na záhonech. Pojetí každé kolekce by tedy mělo být chápáno nejen jako "množství taxonů", ale současně i jako "přehlídka možných krás", které je toto speciální soustředění rostlin schopno vytvořit - např. skalničková sbírka ukazující použití dané kolekce nejen pro tradiční skalky, ale i pro květnaté zídky a stěny, pro pěstování v korytech a na tufových kamenech či v rámci střešních zahrad apod.

Z hlediska estetického by sbírková kolekce rostlin měla být úměrná celému zahradnímu prostoru, to je neměla by jej vyplňovat zcela beze zbytku. Na těchto nesbírkových plochách by měly být umístěny vhodné doplňující zahradní prvky - např. borovice, sadové růže či jalovce u skalničkové sbírky apod.

Široká kolekce okrasných rostlin je nejčastěji spojena s její značnou zájmovou výrazností, která přirozeně vyúsťuje v nepřehlednost a zájmovou rostříštěnost. Čím větší specialista, tím větší zájem o každou jednotlivost. Proto významným doplňkem všech těchto dojmově výrazně přitažlivých výsadeb by měly být plochy dojmově méně přitažlivé, klidové, v jejichž sousedství sbírkové kolekce zvláště vyniknou. Tuto funkci mohou v zahradním prostředí plnit

Sbírkové zahrady by se neměly stát pouhými nepřehlednými depozitáři okrasných rostlin. Vedle vytvoření určitých tematických kolekcí by mělo jejich řešení spočívat v uplatnění určitého jednotícího motivu či principu.

Skalničková sbírková zahrada se skleníkem, koryty, krytými záhony a s velkou plochou skalkou ve formě vyvýšeného záhonu. Jednotícím principem je zde velký trávník, dlážděná plocha, stejný druh kamene a stavebního materiál.

např. vodní plochy, ale zejména pak trávníky jako ideální popředí a současně i pojítko a jednotící princip celého zahradního prostoru.

Významným výtvarným rysem užších tematických kolekcí rostlin je zpravidla vždy jejich omezená časová estetická působnost, daná nejčastěji většinou krátkou dobou jejich květu. Má-li však zahrada jako celek působit esteticky celoročně, je nezbytné tyto tematické kolekce doplňovat některými jinými okrasnými rostlinami s odlišnou dobou jejich hlavní estetické působnosti.

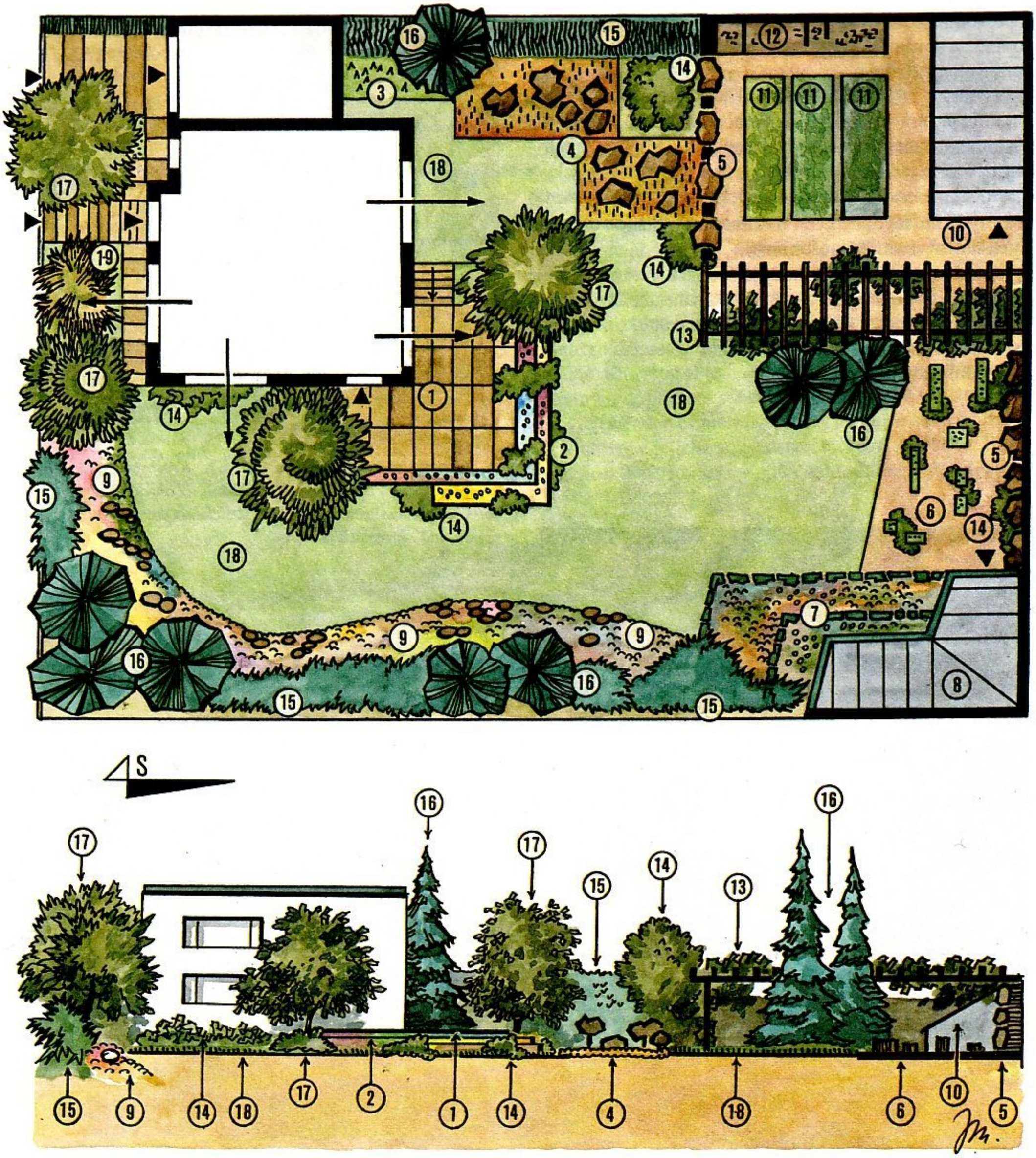
Uspořádání sbírkové zahrady je doloženo řešením dvou případů za stejné situace. Skalničková zahrada na rovině, řešená převážně v pravidelném uspořádání, a sbírková zahrada vřesovištních rostlin, uspořádaná víceméně volně, v přírodním stylu.

Hlavní budova sbírkové zahrady Královské zahradnické společnosti ve Visley ve Velké Británii. Zahrada není pouhou sbírkou, ale současně i ukázkou estetického použití soustředěných sortimentů okrasných rostlin.

Sbírka zakrslých jehličnanů tvořící popředí další velké sbírce skalniček. Jednotícím principem jsou zde opakující se zaoblené tvary jehličnanů a stejný druh kamene na skalce.

S

Skalničková sbírková zahrada

Kolekce v daném případě soustředěných skalniček sleduje jak cíle sortimentální, tak i estetické. V tomto smyslu vytváří určité tematické zahradní celky.

Skupina plazivých a polštářovitě rostoucích skalniček je soustředěna v malých květnatých zídkách, které tvoří výškově odstupňovaný přechod obytné terasy u domu do zahradního prostředí. Tento pravidelný tvar skalky vhodně navazuje na geometrické tvary domu a terasy. Dalším tematickým celkem jsou skalničky na tufových kamenech. Jejich použití má jednak formu tufových stěn s různými expozicemi ke světovým stranám, jednak formu jednotlivých kamenů na různě vysokých nosných tyčích, umístěných v různobarevné oblázkové ploše. Tvarově a barevně nápadná kolekce skalniček vhodných pro koryta a pro kombinace s nízkými letničkami doplňuje zahradní altán s pergolou a vytváří tak výrazný protějšek zahradní terase. Zájmově přitažlivá a zvláštní je dále kolekce teplomilných skalniček, soustředěná ve skleníkovém odpočívadle v rohu zahrady. Největší kolekce je soustředěna na mírném táhlém terénním balvanitém svahu. Jsou zde umístěny skalničky podle odlišných stanovištních, zejména půdních požadavků. Malá kolekce skalkových kapradin využívá zastíněné plochy za domem. Nezbytnou součástí zahrady je pěstitelská plocha se skleníkem, pěstitelskými záhony a se skládkou půdních substrátů.

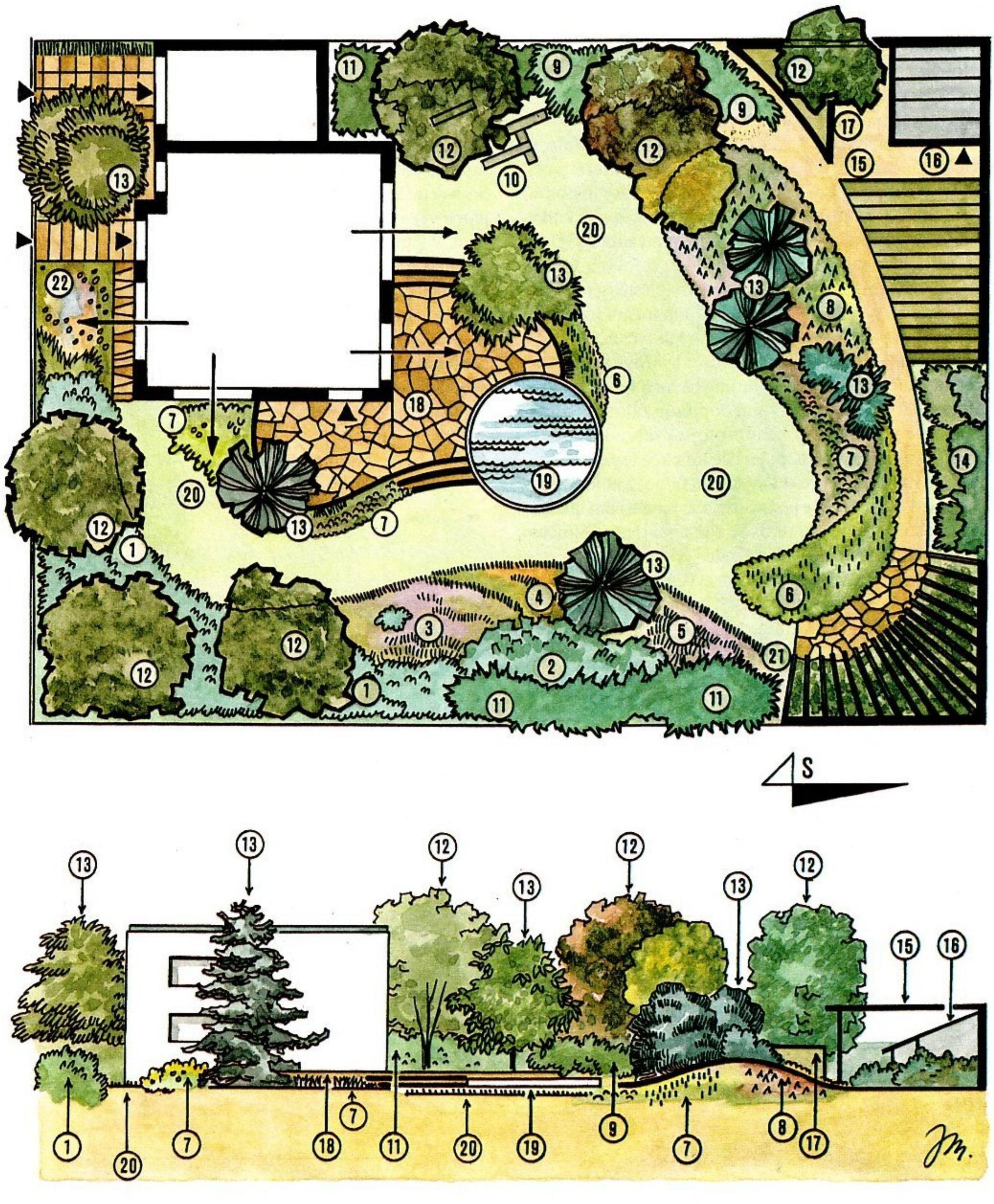
Popředí všech tematických skupin tvoří velká ústřední plocha trávníku, která současně celý zahradní prostor sjednocuje. K dojmovému sjednocení zahrady dále přispívají vyšší, tvarově výrazné jehličnany, prolínající celým prostorem. Protože jsou skalničky během dlouhého podzimního a zejména pak i zimního období málo výrazné, tvoří jejich významný doplněk celá řada dalších stálezelených keřů. V letním období, chudém na květ skalniček, je doplňují jednak letničky, jednak remontantní sadové růže a v létě bohatě kvetoucí svitel - Koelreuteria paniculata.

Vedle sortimentální funkce splňuje zahrada i své obytné poslání. To je utvářeno obytnou terasou a trávníkem, pergolou, skleníkovým odpočívadlem a výraznou intimitou ze strany sousedních zahrad.

Skalničková sbírková zahrada.

1 - Vyvýšená obytná terasa - vyhlídkový střed zahrady, 2 - kolekce skalniček vhodných pro květnaté zídky, 3 - skalkové kapradiny, 4 - skalničky na jednotlivých tufových kamenech umístěných na tyčích volně v prostoru - na zemi barevná mozaika oblázků, 5 - skalničky na tufových stěnách, 6 - kolekce skalniček vhodných pro pěstování v korytech, 7 - kombinace skalniček s nízkými letničkami, 8 - skleníkové odpočívadlo s kolekcí teplomilných skalniček, 9 - tematické kolekce skalniček uspořádaných podle různých stanovištních požadavků na nízkém terénním valu. 10 - pěstitelský skleník pro skalničky, 11 - pěstitelské záhony pro skalničky, 12 - zahradní zeminy, 13 - pergola s popínavými růžemi a v létě kvetoucími pleménky (letní barevné efekty), 14 - v létě kvetoucí nízké trvalky a dřeviny jako doplněk skalničkových koryt, 15 - keřovité jehličnany jako pozadí skalničkových výsadeb, 16 - stromové jehličnany s hlavním důrazem na estetickou působnost v zimním období, 17 - opadavé listnáče s hlavním důrazem na estetickou působnost v pozdně jarním a v letním období (Sophora, Catalpa, pestrolisté javory), 18 - obytný trávník jako jednotící výtvarný prvek celého tvarově a barevně intenzívně členěného prostoru, 19 - sadové růže v předzahrádce.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje zhruba střední a částečně i západní část zahrady.

S

Sbírková zahrada vřesovištních rostlin

Řešení je do jisté míry analogické jako u předchozí sbírkové zahrady. Vedle věcného soustředění sortimentu klade si za cíl vytvořit několik tematických estetických celků, pro které mají vřesovištní rostliny výtvarný předpoklad.

Mikroklimaticky výhodný pozvolný svah zahradní terasy je využit kolekcí nízkých drobných a pěstitelsky náročnějších vřesovištních rostlin v kombinaci s poléhavými jalovci, které na celé ploše vytváří hustý, zvlněný různorodě zelený koberec. Kompaktnímu porostu nízkých azalek, kombinovaných s polštářovitě rostoucími trvalkami, je věnována obloukovitá nízká terénní vlna, doplněná zakrsle rostoucími magnóliemi. Tato kombinace rostlin vytváří předpoklad postupného květu celé této pohledově velmi exponované skupiny od časného jara do podzimu. Vodní bazén je doplněn malou kolekcí vlhkomilných vřesovištních rostlin. Rozsáhlá plocha je dále věnována poměrně širokému sortimentu vřesů a vřesovců, jež jsou rovněž situovány na mírném, terénním valu, doplněném skupinami bílých balvanů. Samostatné kolekce pak tvoří jednak stálezelené a dále opadavé rhododendrony. Speciální kolekce je tvořena azalkovými bonsajemi, umístěnými v lehkém přistínění velké koruny stromu. Významným předpokladem existence celé sbírkové zahrady je pěstitelská plocha, tvořená skleníkem a množárnou, stínovištěm s pěstitelskými záhony a skládkou zahradních zemin.

Omezená doba květu vřesovištních rostlin, soustředěná v daném případě na jaro a konec léta, je zejména v letním období vyplněna početnější skupinou pestrolistých opadavých listnáčů a v létě kvetoucími trvalkami a pergolou s růžemi a plaménky. Významným prvkem sjednocujícím celý prostor značně rozmanité zahrady je centrálně situovaný trávník, prolínající celým zahradním prostorem.

Obytná funkce zahrady je tvořena zahradní terasou, stinnou rohovou pergolou, bazénem ke koupání, obytným trávníkem a intimitou celého zahradního prostředí, zejména ve vztahu k sousedním zahradám.

Sbírková zahrada vřesovištních rostlin.

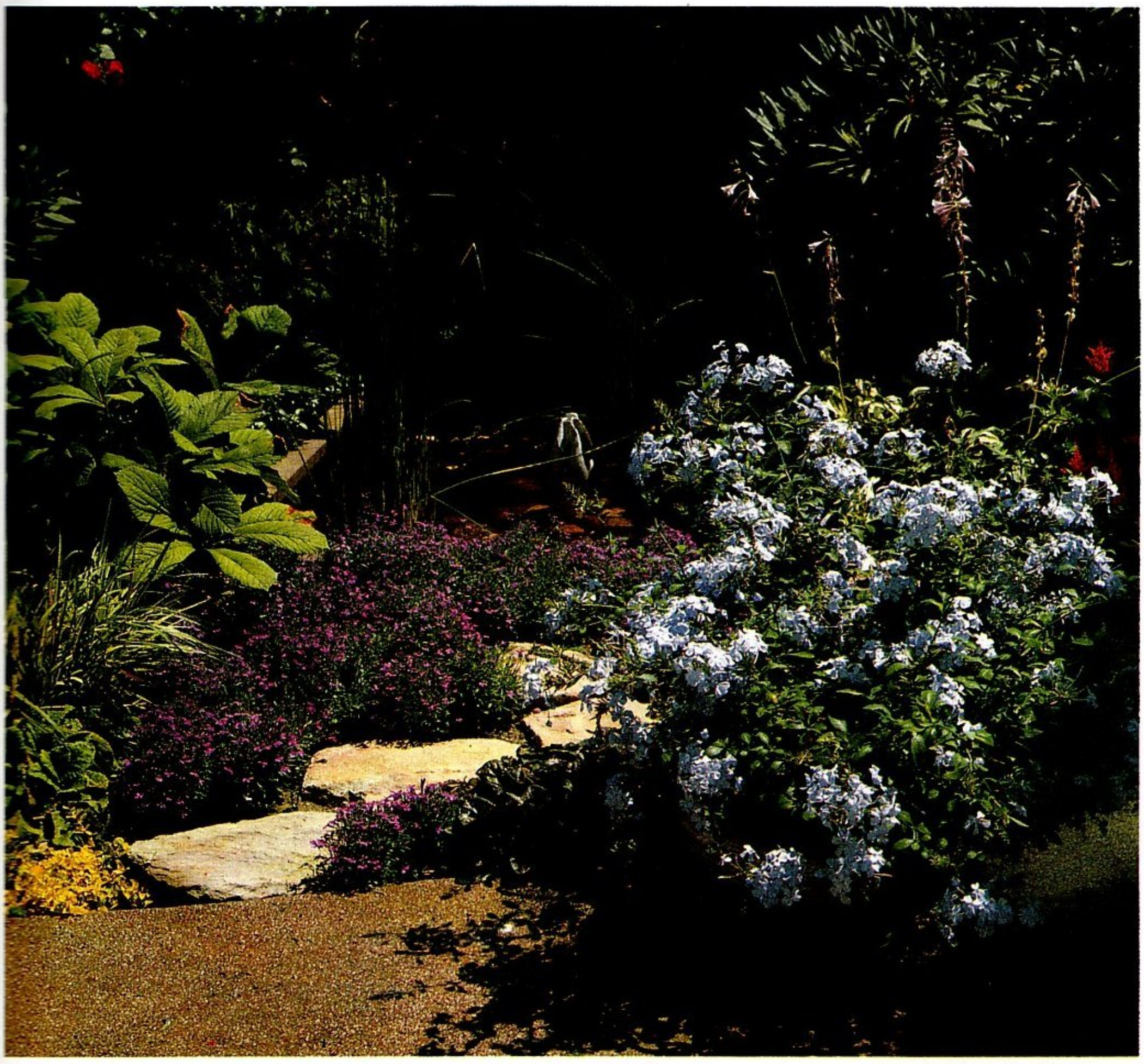
1 - Kolekce stálezelených rhododendronů - seřazení dle barvy a doby květu, 2 - kolekce opadavých rhododendronů, 3 - kolekce vřesovců (Erica), 4 - kolekce irských vřesů (Daboecia), 5 - kolekce vřesů (Calluna), 6 - kolekce vlhkomilných vřesovištních rostlin, 7 - sbírka drobných a zakrslých vřesovištních rostlin v kombinaci s plazivými jalovci, 8 - vyvýšený terénní val s tvarově kompaktní výsadbou nízkých azalek a polštářovitě rostoucích a pozdě kvetoucích trvalek, 9 - kolekce botanických druhů rhododendronů, 10 - azalkové a fuchsiové bonsaje, 11 - stálezelené keře jako pohledové ukončení tematických skupin, 12 - opadavé listnáče vytvářející lehké přistínění vybraných kolekcí (současně dřeviny s výraznějšími letními estetickými hodnotami - barevný list, pozdní doba květu apod.), 13 - ostatní stromy a keře, dotvářející tvarovost a barevnost zahradní kompozice, 14 - v letním období kvetoucí opadavé keře, 15 - stínoviště pro pěstování mladých a choulostivějších rhododendronů, 16 - skleník s množárnou, 17 - zahradní zeminy, 18 - obytná terasa, 19 - bazén ke koupání, 20 - obytný trávník, 21 - zahradní pergola s popínavými růžemi a plaménky, 22 - trvalkový záhon.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje zhruba střední a částečně i západní část zahrady.

Modrá zahrada

Řešení dané zahrady vychází z obecné obliby modré barvy. Její mimořádná estetická působnost byla v minulosti využívána nejen v malířství, ale našla své významné uplatnění na gobelínech, v keramice, na smaltech a podobně. Modrá barva představuje významný fenomén přírodní. Je barvou oblohy a vody, daleké pohledy do krajiny jsou překryty a výtvarně sjednoceny modrým závojem optické působnosti atmosféry. S modrými efekty květů, plodů či olistění se setkáváme prakticky u všech skupin okrasných rostlin s tím, že nejvýznamnější je tato barevná škála u trvalek, kde k velkému počtu modrých barevných odstínů přistupuje i široká časová posloupnost těchto barevných efektů během roku.

Řešení daného zahradního prostoru je vytvořením podmínek pro uplatnění těchto jednotlivých skupin okrasných rostlin s tím, že modré efekty jsou rozděleny na co nejdelší dobu během roku. Je to např. celoroční působnost jehličnanů, časově jarní efekty cibulovin, letní barevnost letniček a trvalek atd. Aby v zahradním prostředí ovládaném modrou barvou nedocházelo k barevné jednotvárnosti, předpokládá se jeho doplnění zejména bílými tóny. Tyto spolu se zelenou barvou listů vytvoří určitou únosnou rozmanitost, která nepřehluší dominantní působnost modré barvy. Ostatní barvy, to je zejména červená a žlutá, budou použity zcela minimálně, a to pouze v lomených tónech s cílem zdůraznit v takto vzniklém barevném kontrastu barvu modrou. Zahrada se člení do čtyř tematických celků. Je to modrá terasa, ostrožková zahrádka, modrá zahrádka a modrá vyhlídka.

Modré zahradní zákoutí. Tvoří jej v létě bohatě kvetoucí plumbago v popředí, nízká lobelie a vodní hladina bazénu v pozadí.

Modrá terasa navazuje přímo na rodinný domek. Bílá fasáda domu dává vyniknout modré keramické stěně s okrasným modrým bazénem a modře kvetoucím nádobovým rostlinám. Pozadí terasy tvoří skupina tří modrozelených borovic.

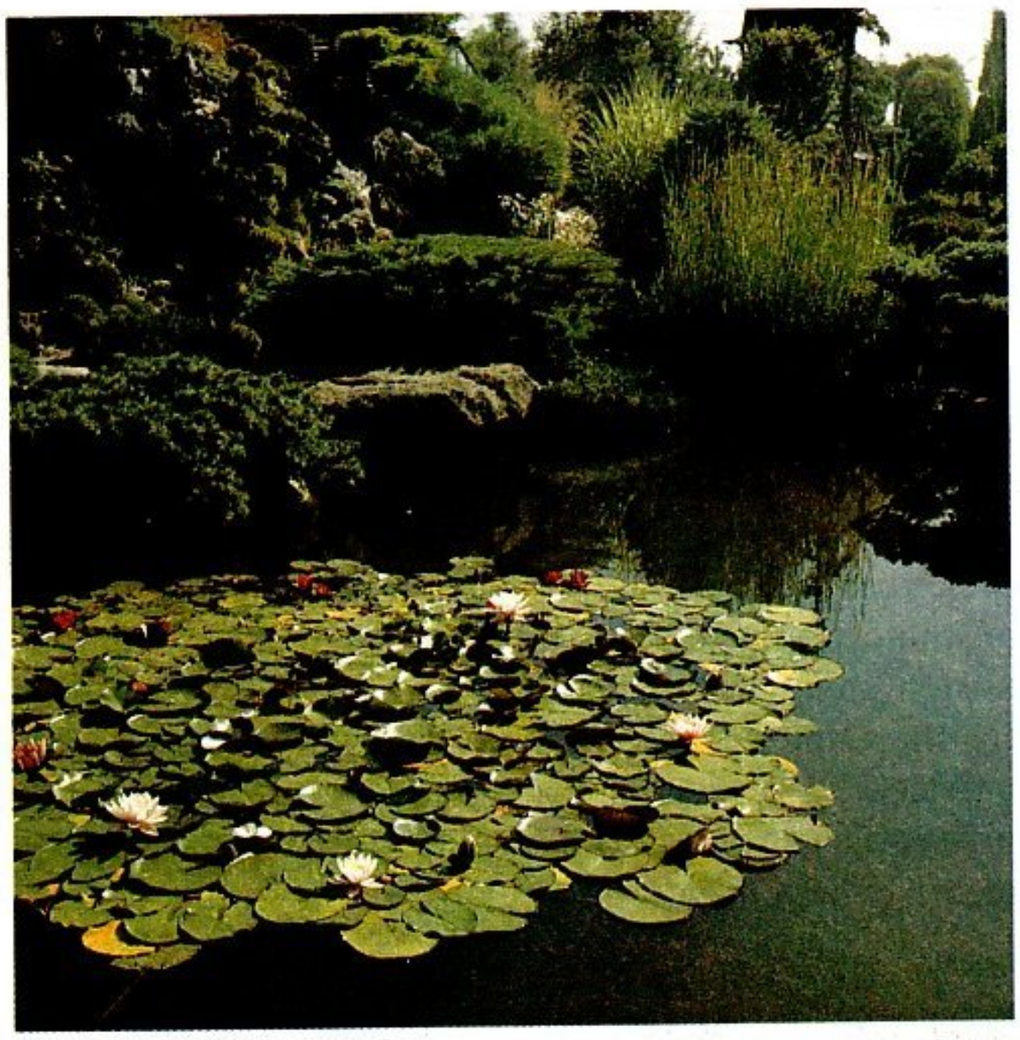
Ostrožková zahrádka koresponduje s vyhlídkou z obývacího pokoje. Její barevnost tvoří různé odstíny modrých květenství směsi odrůd ostrožek, které jsou doplněny dalšími trvalkami, kvetoucími v modré barvě v jiném období. Pozadí trvalkové výsadby tvoří modrozelené jehličnany s celoroční působností.

Modrá zahrádka je plně pohledově exponována z oken rodinného domku a z terasy. Její východní strana je tvořena zejména širokým záhonem modře a bíle kvetoucích záhonových růží a velkou skupinou pyramidálních, modře zbarvených jehličnanů kombinovaných s modrými, plazivými jalovci. Západní stranu tvoří zejména skupina modře zbarvených stříbrných smrků, velké modrobílé trvalkové záhony a bílá voliéra s modrými andulkami.

Modrá vyhlídka ukončuje zahradní tematiku výhledem do vzdáleného okolí. Dominantou zahrádky je bílá pergola s modře kvetoucími popínavými dřevinami a letničkami. Její rámec je na východní straně vymezen skupinou modrozelených borovic s podrostem modrofialově kvetoucích rhododendronů a na západní straně velkou skupinou modře kvetoucích opadavých listnáčů.

Jednotícím prvkem prakticky všech dílčích částí zahrady je prostorově souvislá trávníková plocha, prolínající bez přerušení celým zahradním prostorem.

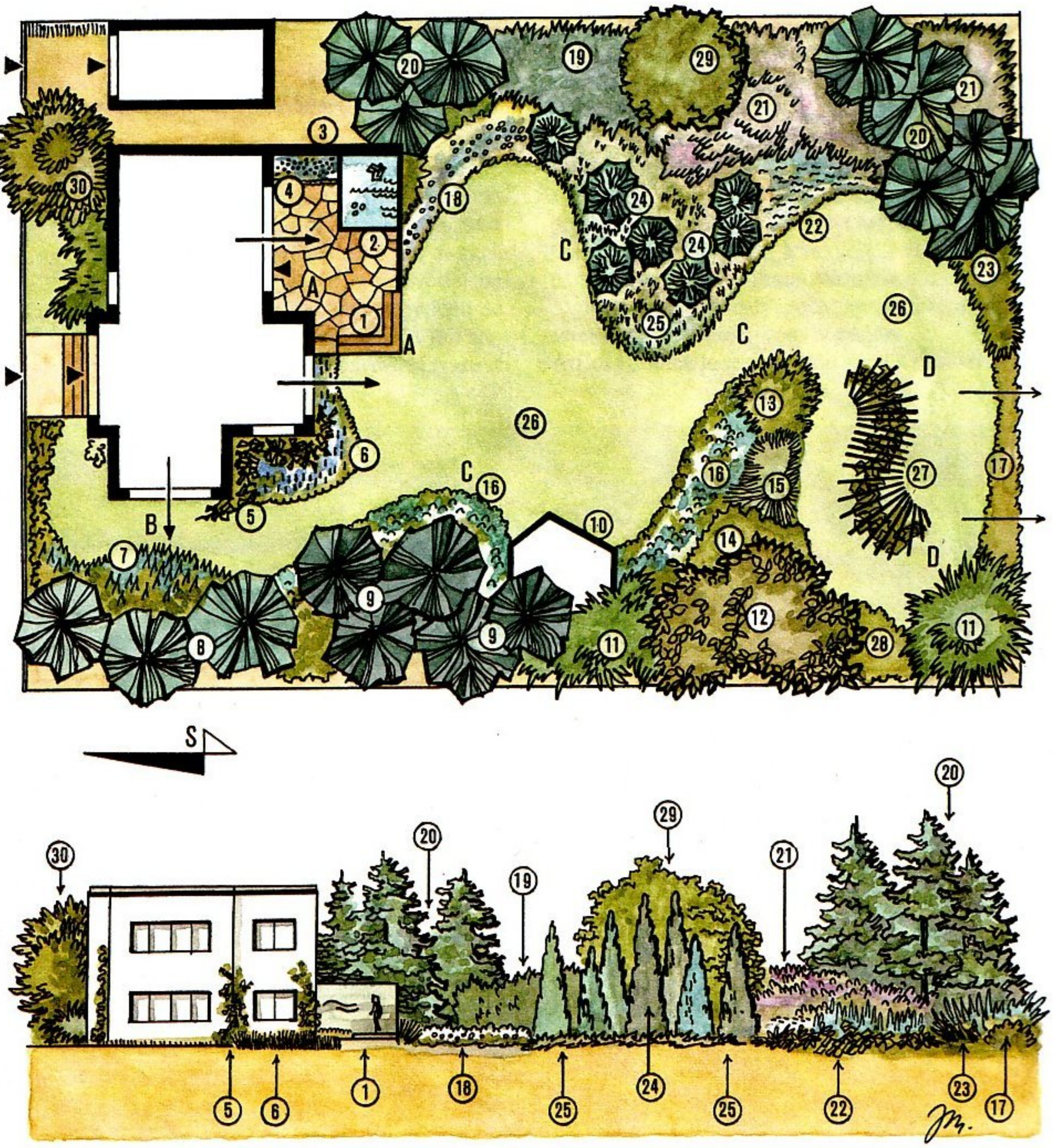
Významným doplňkem modrých barevných odstínů je bílá barva, která bohatou "modrost" prostředí vhodně oživuje, ale současně ji zájmově netříští. Tuto estetickou funkci může bílá barva plnit i u jiných "tematicky barevných" zahradních partií.

Významným modrým efektem mohou být v zahradním prostředí vodní bazény.

Základní, celoročně působivý rámec modré zahrady by měly tvořit modře zbarvené jehličnany, zejména vhodně vybrané taxony stříbrných smrků.

Modrá zahrada.

Základní členění tematických zahradních celků:

A - Modrá terasa, B - ostrožková zahrádka, C - modrá zahrádka, D - modrá vyhlídka.

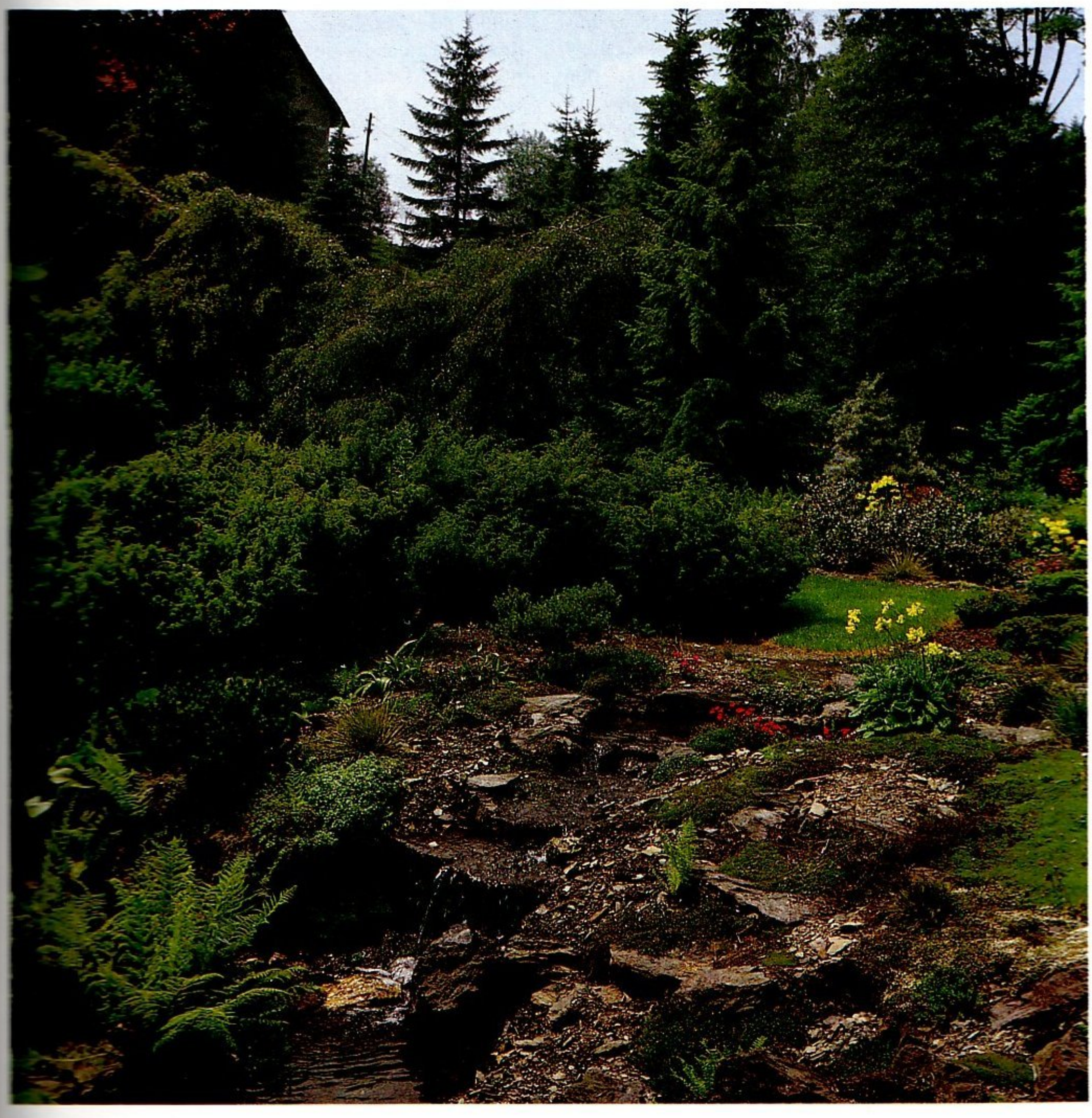
1 - Obytná terasa, 2 - modrý okrasný bazén s plastikou a pohybující se vodou, 3 - modrá keramická stěna, 4 - modře kvetoucí nádobové rostliny (Plumbago, Agapanthus, Petunia, aj.), 5 - modře kvetoucí plaménky (Clematis), 6 - postupné střídání modře kvetoucích dvouletek, cibulovin a letniček, 7 - ostrožky (Delphinium), kombinace modře a bíle kvetoucích odrůd v různých odstínech, 8 - jedle stejnobarvá (Abies concolor "Violacea"), 9 - smrk pichlavý (Picea pungens - různé formy), 10 - bílá ptačí voliéra s modrými andulkami, 11 - vyšší, keřovitě rostoucí, modře zbarvené jalovce, 12 - paulovnie (Paulownia tomentosa), 13 - komule (Buddleia) - modře kvetoucí odrůdy, 14 - šeřík (Syringa) - modře a bíle kvetoucí odrůdy, 15 - vrba rozmarýnolistá (Salix repens var. rosmarinifolia), 16 - trvalkové výsadby kvetoucí v modrých a bílých barvách, 17 - levandulový plůtek (Lavandula), 18 - modře a bíle kvetoucí záhonové růže, 19 - porost tisů, 20 - borovice sosna (Pinus sylvestris "Argentea"), 21 - kolekce rhododendronů kvetoucí postupně ve fialově modrých barevných odstínech, 22 - skupina vlčího bobu bílých kopretin a oměje (Lupinus, Chrysanthemum, Aconitum), 23 - modře kvetoucí keře Perovskia atriplicifolia, 24 - modrozelené, středně vysoké jehličnany, 25 - nízký, plně zapojený porost modře zbarvených plazivých jalovců, 26 - obytný trávník, 27 - bílá pergola s modře kvetoucími pnoucími dřevinami a letničkami, 28 - podrost hortensií, 29 - javor stříbrný (Acer saccharinum), 30 - javor babyka (Acer campestre).

Pozn.: Schematický řez znázorňuje východní polovinu zahrady.

Malá vodní zahrada

Výtvarné zpracování vody patří ke každé zahradě především proto, že tato je tím nejvlastnějším symbolem a podmínkou života. Vedle své obecné biologické funkčnosti může voda plnit celou řadu čistě estetických funkcí. V zahradním obraze je po obloze vždy tím nejsvětlejším prvkem a při vhodném osvětlení se stává třpytícím se drahokamem, který oslňuje náš zrak. Zrcadlení v její hladině nám doslova zdvojnásobuje okolní barevné i tvarové zahradní efekty. Jako volně tekoucí potůček modeluje dokonale terén, a je proto jednou z nejpřirozenějších křivek v každé přírodní kompozici. Je dále významným zdrojem i podmínkou života pro celou řadu živočichů. Vedle ptáků, kteří ji intenzívně vyhledávají, je to zejména vodní živočišný svět se svou intimní a tichou krásou. Voda je jedním z nejkrásnějších doplňků různých zahradních plastik. Je proto zcela přirozené, že touha mít tuto mnohostrannou krásu co nejblíže vede k zakládání vodních zahradních partií nebo dokonce i samostatných vodních zahrad.

Řešení dané zahrady spočívá ve využití různých možností estetické působnosti vody v malém atriovém prostoru. Atriový domek je se zahradou spojen dlážděnou obytnou

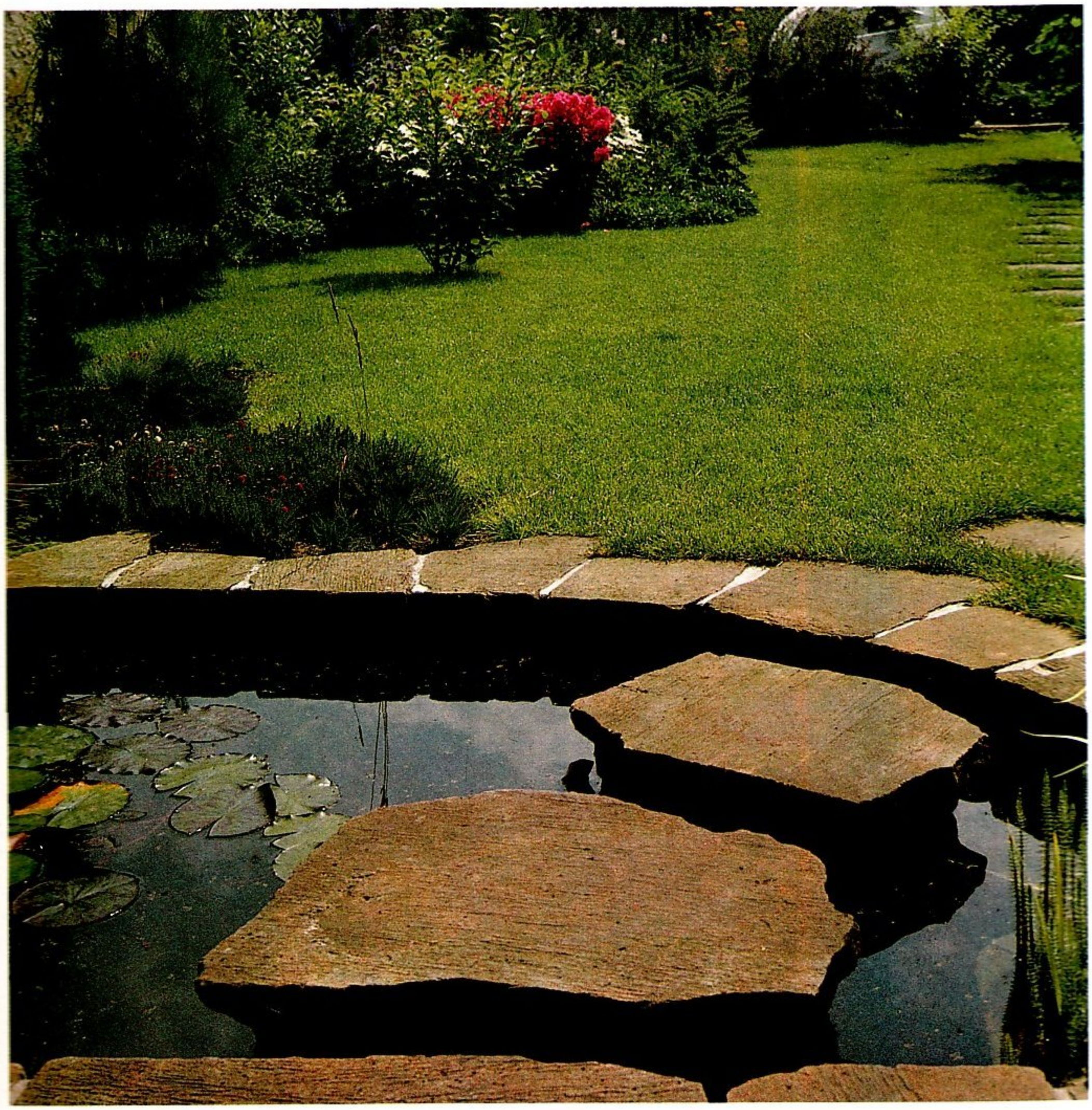
Voda ve své nejpřirozenější formě potůčku, drobných tůněk a studánek je jedním z nejpůsobivějších doplňků zahrad, řešených ve volném přírodním stylu.

terasou, která do zahradního trávníku přechází dvěma širokými kamennými schody. Veškeré vodní efekty jsou seřazeny v plynulé křivce "oblázkového potůčku", procházejícího celou zahradou. Pohyb vody z nejvyššího místa, kterým je kruhový bazén s přepadem na terase u domu, k místu nejnižšímu, jímž je kruhová mísa s vodními rostlinami, je dán mírným sklonem zahradního pozemku, tedy samospádem. Voda mezi tímto nejnižším a nejvyšším bodem cirkuluje pomocí vodního čerpadla umístěného v nejnižším místě. Voda v bazénu na koupání má svůj vlastní provozní režim a je s výše uvedenou, pohybující se okrasnou vodou spojena pouze symbolicky.

Kaskáda začíná keramickou stěnou s vodní, výtvarně zpracovanou tematikou, kde z výše 1,5 m vyvěrá "vodopád", padající do půlkruhového bazénu. Odtud přepadem teče voda do kruhového bazénu s keramickými reliéfy na dně, doplněnými vodními rostlinami a pohybujícími se barevnými rybami. Je zde tak vytvořena "minizahrádka" pod vodní hladinou s možností jejího sledování při odpočinku na terase. Klidná hladina tohoto kruhového bazénu vytváří působivý kontrast s rozčeřenou a pohyblivou vodou výše položené kaskády. Voda z tohoto bazénu stéká do "oblázkového potůčku" s malými přepady a vodními tůňkami, jež svojí lesklou hladinou vytváří určitou "živost" kamenitého potůčku i v době, kdy umělá cirkulace vody není z různých důvodů v provozu. Oblázkový potůček je doplněn velkými balvany a dále několika tematickými skupinami kvetoucích nízkých bažinných trvalek. Takto stylizovaný přírodní útvar přechází z obou stran do trávníkových ploch, v nichž dobře vyniká jeho linie. Stylizovaná, rozkvetlá vlhká loučka doplňuje atmosféru této vodní scenérie. Oblázkový potůček končí v kruhové míse s vodními rostlinami. Bazén ke koupání symbolicky svou velkou třpytivou hladinou ukončuje celou vodní partii. Jeho významným výtvarným doplňkem bude excentricky umístěný vodotrysk s proměnlivým programem výstřiku. Je dále doplněn dřevěným roštem ke slunění a mírně přistíněnou pergolou, umožňující zpětný pohled do celé atriové zahrady. Výtvarným doplňkem uvedené vodní tematiky je keramická stěna s vodními motivy na západní stěně atria. Výsadby nižších a vyšších keřů spolu s početnými popínavými dřevinami dotvářejí prostorový rámec celé zahrady. V celé sestavě dřevin jsou důležité keřové vrby, doplňující vhodně atmosféru všech vodních motivů.

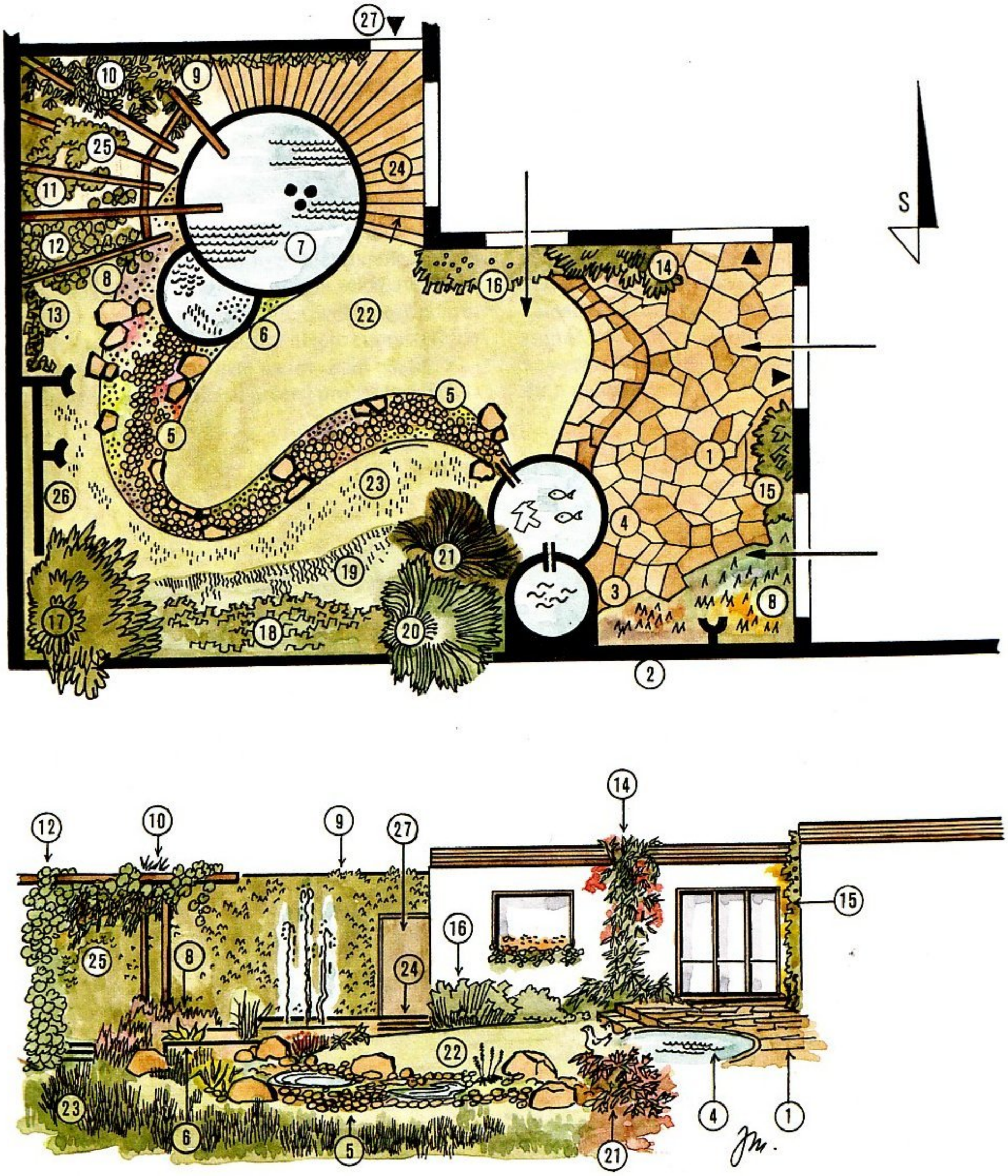
Stojatá i pohybující se voda je jedním z nejvhodnějších doplňků různých zahradních plastik a architektonických prvků.

Voda ve formě klidného zahradního zrcadla je značně účinným prvkem zejména u zahrad, jejichž základním estetickým rysem je rovina.

Velká vodní zahrada, jejímž zájmovým středem je leknínový bazén. Kolem této vodní plochy je soustředěn sortiment vlhkomilných a bahenních rostlin.

Malá vodní zahrádka v atriu.

1 - Plochými kameny vydlážděná obytná terasa, 2 - keramická stěna s plastikou znázorňující život ve vodě, 3 - keramická kaskáda padající voda ze stěny do kruhové nádrže a přetékající pak odtud klidným přepadem do kruhového bazénu, 4 - kruhový bazé s minizahrádkou pod hladinou vody (keramické dno, barevné ryby a rostliny) a dále s přepadem vody do "potůčku", 5 - oblázkov "potůček" s několika menšími vodními "zrcadly", doplněný balvany a skupinkami nízkých bažinných rostlin, 6 - kruhová mísa s vodním rostlinami a čerpacím zařízením, vytlačujícím vodu zpět do zahradní kaskády (3), 7 - bazén ke koupání s příležitostným vodotryskem 8 - vlhkomilné trvalky. Popínavé dřeviny: 9 - loubinec tříhrotý - Parthenocissus tricuspidata, 10 - loubinec pětilistý - Parthenocissu quinquefolia, 11 - zimolez kozí list - Lonicera caprifolium, 12 - podražec velkolistý - Aristolochia macrophylla, 13 - břečťan popínavý Hedera helix, 14 - trubač kořenující - Campsis radicans, 15 - pnoucí růže, 16 - nízké kvetoucí keře, 17 - střemcha vonná - Prunus padu 18 - stálezelené, vyšší krycí keře, 19 - sestava nízkých zakrslých vrb, 20 - středně vysoká vrba s oranžovým předjarním zbarvením mladšíc větví (zmlazování), 21 - javor dlanitolistý - Acer palmatum, 22 - obytný trávník, 23 - kvetoucí vlhká loučka, 24 - dřevěný rošt na ležení kole bazénu, 25 - stinný obytný kout pod pergolou, 26 - keramická plastika se symbolikou vody a rostlin, 27 - hospodářský vstup do zahra z ulice.

Pozn.: Schematický řez znázorňuje severní polovinu zahrady a částečně i zahradní popředí.

Zahrada pro těžce mobilní občany

Jedním z důležitých sociálních aspektů každé kulturní společnosti je umožnit tělesně postiženým občanům jejich co nejintenzívnější zapojení do běžného společenského, odborného i rodinného života. V zahrádkářství, které je svou podstatou vázáno na velmi intenzívní fyzický pohyb, by se mělo jednat zejména o umožnění této činnosti těžce mobilním občanům, odkázaným na invalidní vozíky. Zahrady, respektive zahradní části určené pro využití těchto občanů by však v tomto případě měly mít některé zvláštnosti.

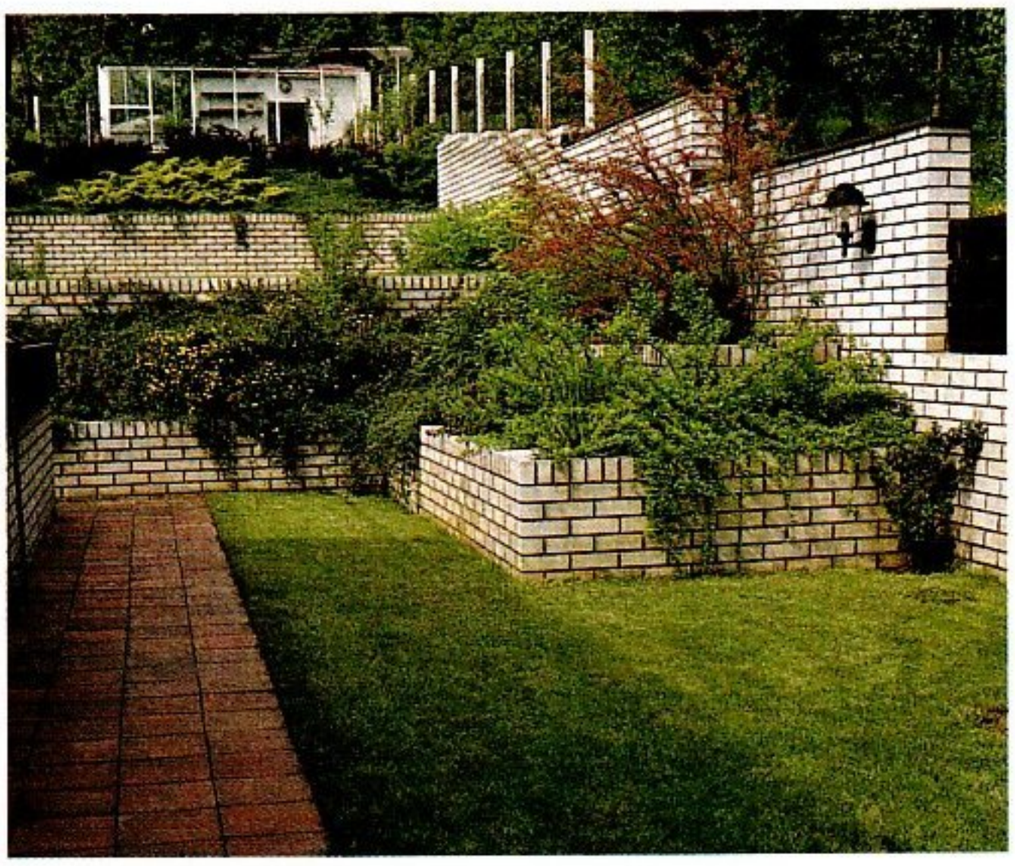
Řešení celého zahradního prostředí by mělo být předně provedeno tak, aby jeho invalidní uživatel byl i přes své omezené mobilní možnosti schopen zcela samostatně vykonávat většinu potřebných fyzických prací. Tento moment pocitu určité nezávislosti nelze podceňovat, protože má velmi pozitivní dopad na duševní stav těchto lidí. Nabídka zahrádkářské činnosti a její konkrétní, zejména prostorové formy musí proto být pečlivě zváženy. Nevhodné zde budou např. větší trávníky, které je třeba často velmi namáhavě kosit, vyšší ovocné stromy, jež jsou těžko dostupné, rostliny vyžadující větší přesuny hmot při sklizni nebo při ošetřování, přenášení závlahových zařízení a hadic a podobně.

Zahrada pro těžce mobilní občany. Veškeré výsadby jsou umístěny na vyvýšených záhonech, plochy mezi nimi jsou zpevněny, aby byly dobře sjízdné invalidními vozíky. Zábradlí v popředí je ochranou proti případnému vybočení invalidních vozíků.

Pro pohyb invalidních vozíků jsou především důležité dostatečně široké, zpevněné a dobře sjízdné zahradní pěšiny, prostor bez schodů a jiných mechanických překážek. Ve sklonitém terénu je třeba podél pěšin vytvářet zábrany proti vybočení vozíků z cest. Veškeré pěstitelské plochy musí být řešeny formou vyvýšených záhonů, jejichž výška bude odpovídat přibližně výšce sedátka vozíku. Rovněž šíře těchto záhonů nemůže být přílišná, aby se daly při běžném vyklonění z vozíku lehce kultivovat. Výhodné jsou v tomto smyslu vyvýšené záhony s možností dosažení celé jejich plochy ze dvou stran. Pro snadnou obsluhu je vhodné, jestliže má každý pěstitelský záhon či jiná zahradní plocha vlastní závlahu.

V každém konkrétním případě je třeba konečně posoudit, jaký stupeň intimity z hlediska sousedních zahrad a ulice má tento speciální zahradní prostor vykazovat. V některých případech může tato intimita nevhodně prohlubovat odtrženost invalidů od života společnosti a je tedy nežádoucí. Jindy se postižený člověk při svých omezených pohybech na veřejnosti nebude cítit dobře a bude tedy intimitu své zahrádky důsledně vyžadovat.

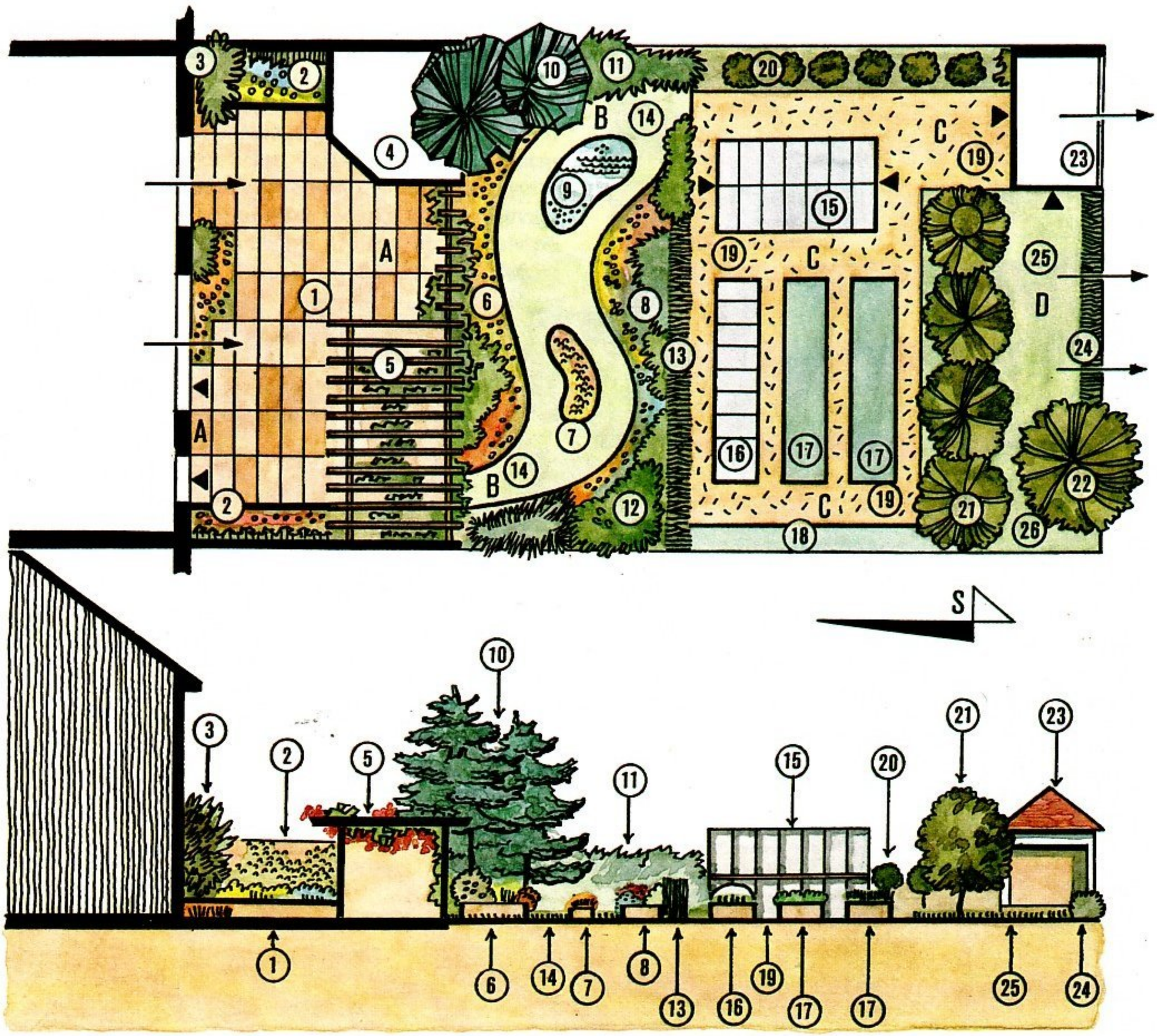

Zahrada, kde pouze jedna její část má provedenu úpravu pěstitelských ploch ve formě vyvýšených záhonů.

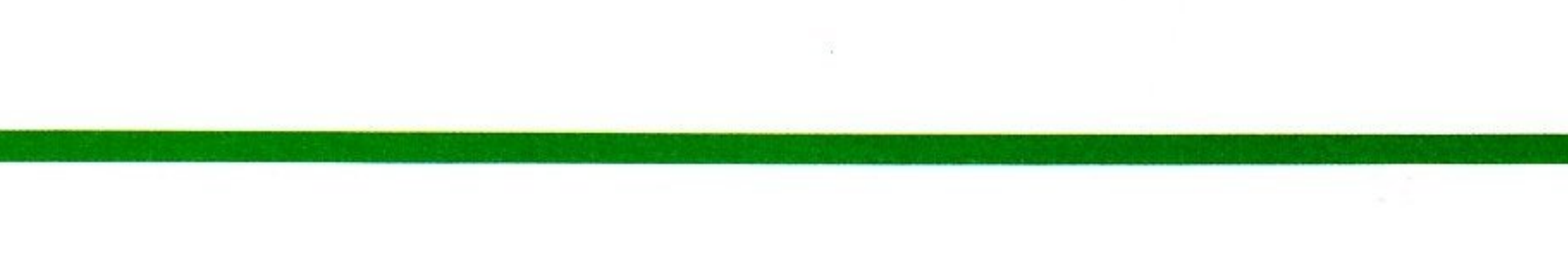

Systém vyvýšených pěstitelských záhonů. Každý záhon má vlastní vodovodní hydrant a je přístupný invalidním vozíkům ze všech stran.

Sestava vyvýšených vodních bazénů, v nichž je možno zblízka pozorovat nejen vodní rostliny, ale i ostatní život pod hladinou vody.

SCHEMA POUŽITÝCH
VYVÝŠENÝCH ZÁHONŮ

Zahrada pro těžce mobilní občany u řadového rodinného domku

Základní, prostorově funkční členění zahradního pozemku je řešeno obvyklým způsobem, kdy je zahrada rozdělena do většího počtu tematických částí. Specifičnost řešení spočívá ve větším podílu zpevněných ploch, jež umožní snadný pohyb invalidního vozíku, ve speciálních tvarech některých pěstitelských ploch a zařízení a konečně i ve výběru vhodných druhů rostlin. Řešení předpokládá, že zahrada, zejména v její obytné a částečně i hospodářské funkci, bude využívána a udržována i dalšími, tělesně nepostiženými nebo méně postiženými členy rodiny.

Obytná zahrádka přímo navazuje na obytné místnosti bytu. Tvoří ji rovná, hladce vydlážděná plocha s rozestavěným zahradním nábytkem. Je doplněna krytým altánem s krbem a pohledově ukončena pergolou s popínavými růžemi. Boční strany terasy jsou pro dosažení maximální intimity od sousedů odděleny okrasnými zídkami, na něž navazují úzké, z jedné strany přístupné vyvýšené záhony s popínavými rostlinami a se zakrslými, stálezelenými dřevinami pro docílení celoročního estetického účinku.

Květinová zahrádka je tvořena především vyvýšenými záhony, jež jsou ohraničeny kamennými, květnatými zídkami. Osázení je provedeno ve třech tematických celcích, jednak jako vřesoviště, jednak jako nízký, dlouhodobě kvetoucí, trvalkový záhon a konečně jako skalka. Doplňkem, oživujícím celý tento prostor, je okrasný vodní bazén s pohybující se vodou, vodními rostlinami a živočichy. Je řešen rovněž ve vyvýšené formě.

Pěstitelská zahrádka je řešena jako systém vyvýšených pěstitelských záhonů, jež jsou ve většině případů přístupné z hlediska snadného obdělávání z více stran. Stavba skleníku je navržena jako volně průjezdná se dvěma výstupy do zahrady a s nižšími pěstitelskými parapety.

Vyhlídková zahrada je dána panoramatickým výhledem do okolního území. Proto je její jižní okraj řešen nízkým plotem a severní strana je naopak pro docílení kontrastu uzavřena řadou ovocných stromů. Altán doplňuje obytnou funkci tohoto prostoru a je v něm současně uložen potřebný zahradní nábytek. U vyhlídkové zahrádky se předpokládá, že její údržbu budou realizovat ostatní, tělesně nepostižení členové rodiny.

Zahrada pro těžce mobilní občany u řadového rodinného domku.

Základní členění zahrady: A - obytná zahrádka, B - květinová zahrádka, C - hospodářská zahrádka, E - vyhlídková zahrádka.

1 - Rovná, dlážděná terasa, 2 - vyvýšený jednostranný záhon s nízkými trvalkami a pnoucími růžemi, 3 - ruj vlasatá - červenolistá (Rhus cotinus "Royal Purple"), 4 - obytný přístřešek, 5 - pergola s vinnou révou, 6 - jednostranný vyvýšený záhon s trvalkami, letničkami a cibulovinami, 7 - dvoustranný vyvýšený záhon se skalničkami, 8 - jednostranný vyvýšený záhon s vřesovištěm, 9 - vyvýšený okrasný bazén, 10 - borovice sosna, 11 - velká jalovcová skupina, 12 - velká skupina sadových růží, 13 - střihaný živý plot, 14 - zpevněná, rovná trávníková plocha, 15 - průjezdný sedlový skleník, 16 - pěstitelský záhon s foliovým krytem, 17 - dvoustranné vyvýšené pěstitelské záhony, 18 - jednostranný vyvýšený pěstitelský záhon, 19 - rovné, zpevněné komunikační plochy, 20 - stromkový rybíz a angrešt, 21 - zákrsky jabloní, 22 - hrušeň, 23 - vyhlídkový altánek, 24 - nízký živý plůtek, 25 - obytný trávník, 26 - místo pro kompost.

Použitá literatura

Bauchert, M.: Die Gärten Chinas. Eugen Diederichs Verlag, Köln 1983.

Beck, G.: Pflanzen als Mittel zur Lärmbekämpfung. Hannover, Patzer Verlag, Hannover.

Bednář, K.: Zahrada přítelkyně. Melantrich, Praha 1976.

Bernall, J. S.: The Garden. Thams and Hudson, London 1966.

Böhm, Č.: Záhradkárska enyklopédia. Príroda, Bratislava 1985.

Bonar, A.: The complete Book of Gardening. Octobus Books Limited, London 1980.

Cook, D., Haverbeke, D.: Trees and Shrubs for Noise Abatement. Research Bulletin, Nebraska 1971.

Čapek, K.: Zahradníkův rok. Nakladatelství Čs. spisovatel, Praha 1969.

Dokoupil a kol: Historické zahrady v Čechách a na Moravě. Nakl. čs. výtvarných umělců, Praha 1957.

Dvořák, M.: Stavby a architektura v zahradách. SNTL, Praha 1988.

Fierlinger, O.: Zahrada a obydlí. Vydavatel Jan Leichter, Praha 1938.

Fischbacher, J.: Gartenhöfe. Verlag G. D. W. Callwey, München 1966.

Foerster, K.: Blauer Schatz der Gärten. Neumann Verlag, Radebeul und Berlin 1953.

Gothein, N. L.: Geschichte der Gartenkunst, Jena 1926.

Gottwald, A.: Snížená vlhkost vzduchu v Praze. Meteorologické zprávy č. 16, Praha 1963.

Graham, S. T.: Gardens of the National Trust. Jarrold and Sons LTD. Norwich, Great Britain 1979.

Grohmann, H.: Eigenheim und Wohngarten. Verlag F. Bruckmann, München 1956.

Harbens, G.: Der Wohngarten. Verlag G. D. W. Callwey, München 1952.

Honzík, K.: Tvorba životního slohu. Praha 1976.

Hrůza, J.: Teorie města. Nakl. ČSAV, Praha 1965.

Hurych, V. a kol.: Sadovnictví 1. SZN, Praha 1984.

Hyams, E.: A History of Gardens and Gardening. J. M. Dent and Sons LTD, London 1971.

Chromov, J. B.: Okružajuščaja sreda: ozdorovlenije i ochrana. Strojitělstvo i architektura č. 7, Leningrad 1973.

Church, T. D.: Gardens are for people. New York 1955.

Chvapil, J.: Referát ve sborníku "Hygiena zeleně". OHES, Olomouc 1964.

Kabelík, J.: Referát ve sborníku "Hygiena zeleně". OHES, Olomouc 1964.

Kadlec, A., Kadlecová, A.: Rekreační chalupy. SNTL, Praha 1968.

Kavka, B. a kol.: Krajinářské sadovnictví. SZN, Praha 1970.

Kiyoshi Seike, Masanobu Kudo, Engel, D. H.: A Japanense Garden. Kodansha International LTD. Tokyo, New York, San Francisco 1983.

Kolb/Schwarz: Grün auf kleinen Dächern. BLV Verlagsgesellschaft, Munchem, Wien, Zürich 1987.

Kräner, K.: Einfamilienhäuser in der Gruppe. K. Krämer Verlag, Stuttgard 1966.

Kuča, O.: Vývoj zahrad, parků a krajinářských úprav. In: Kavka, B. a kol.: Krajinářské sadovnictví. SZN, Praha 1970.

Kumpán, I.: Novodobá zahrada. Nakl. Čs. zahradnických listů, Praha 1920.

Kumpán, I.: Novodobé zahrady. V. J. Procházka, Praha.

Kumpán, I.: Před založením zahrady. Vlast. náklad, Praha 1938.

Kutina J. a kol.: Naše zahrádka I. - III. vyd. SZN, Praha 1965, 1968, 1971.

Kutina J. a kol.: Encyklopedie pro zahrádkáře. SZN, Praha 1984.

Labor, V.: Zakládání domácích zahrádek a zahrádkových kolonií. SZN, Praha 1960.

Librová, J.: Láska ke krajině. Nakl. Blok, Brno 1988.

Machovec, J.: Sadovnické květinářství. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1983.

Mareček, J.: Zeleň ve venkovských sídlech a v jejich krajinném prostředí. Rada pro životní prostředí při vládě ČSR, Praha 1986.

Mareček, J.: Zakládání zahrádkových osad. Dvoudílný diafilm ministerstva zemědělství, Praha 1965.

Mareček, J.: Zeleň na vesnici. TEPS, Praha 1966.

Mareček, J.: Aby byla vaše zahrada krásnější. Seriál dvanácti článků v časopise Zahrádkář, ročník 1972.

Mareček, J.: Význam zahrad v soustavě zeleně vesnických sídlišť. Rostlinná výroba, roč. 13, ÚVTI, Praha 1967.

Mareček, J. a kol.: Zahrada a její uspořádání. SZN, Praha 1975.

Merhout, C.: Paláce a zahrady pod Pražským hradem. Nakl. ORBIS, Praha 1954.

Mölzer, V.: Moderní zahrada. SZN, Praha 1976.

Nejedlý, Z.: O. Hostinského "Estetika". Nakl. J. Laichter, Praha 1921.

Nový, O.: Konec velkoměsta. Mladá fronta, Praha 1964.

Peleška, S.: 25 let práce a činnosti zahrádkářů v ČSR. Vydal ČZS, Praha 1982.

Pohl, J.: Typy vesnických sídel v Čechách. Národopisný věstník čsl., roč. 1927 - 28.

Qiao Yun: Alte chinensische Gartenkunst. Koehler & Amelang, Leipzig 1986.

Rosenthal, W. F.: Gartenentwürfe. Paul Parey, Berlin 1928.

Růžička, J.: Referát ve sborníku "Hygiena zeleně". OHES, Olomouc 1964.

Scholz, J.: Sadovnická estetika. Učební texty vysokých škoi. SNP, Praha 1955.

Smrž, O.: Dějiny květin a růží. Nakl. J. Vaněk, Chrudim 1923.

Suchara, L.: Vliv městské zeleně na formování mikroklimatických poměrů vybraných ploch v intravilánu Prahy během letních měsíců. Kandidátská disertační práce, VŠÚOZ Průhonice 1977.
Šilpánek, L., Mareček, J.: Úprava a ozelenění vesnice i krajiny. SZN, Praha 1958.
Tobiášek a kol.: Stavební doplňky zahrady. SZN, Praha 1980.
Tupý, Z.: Výtvarné a estetické aspekty zahradně architektonické a krajinářské tvorby. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1984.
Tykač, J.: Zima v zahradě. Artia, Praha 1982.
Valentien, O.: Ein Buch vom schönen Garten. Im Bauwelt-Verlag, Berlin 1942.
Valentien, O.: Der Garten am Haus. Ullstein Fachverlag, Berlin West 1958.
Vaněk, J.: České zahrady. Nakl. J. Vaněk, Chrudim 1920.
Vaněk, V.: Bydlíme v zahradě. Nakl. Merkur, Praha 1972
Wagner, B.: Sadovnická tvorba 1. SZN, Praha 1989.
Žák, L.: Obytná krajina. Nakl. A. Dědourek, Třebechovice pod Orebem 1947.

ZAHRADA

Prof. ing. Jiří Mareček, CSc.

Grafická úprava Jaroslava Harantová
Odpovědná redaktorka PhDr. Ludmila Stránská
Vydalo nakladatelství NORIS Praha jako svou 2. publikaci
Sazba PROSPEKTRUM spol. s r. o.
Vytiskl EXPRINT Červený Kostelec
Náklad 20 000 výtisků
AA 41,71 (z toho text 16,67)
VA 43,76 (z toho text 18,29)
Stran 304
Praha 1992
Tem. skup. 04
ISBN 80-900908-1-8